Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Diplomová práce

Bc. Ladislav Futtera

Lužičtí Srbové a společnost Pojizeří a středního Polabí v době první Československé republiky

Lusatian Sorbs and the Society in the Regions of Jizera and Central Elbe in the Period of the First Czechoslovak Republic

Praha 2016

Vedoucí práce: PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D.

Poděkování:

Na tomto místě si dovoluji poděkovat v první řadě vedoucímu své práce, PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D., za vstřícný přístup a podporu, kterou mi věnoval během příprav nejen této diplomové práce, ale i práce bakalářské, jež svým tématem tuto práci předcházela, jakož i za ochotu, s níž se mnou konzultoval texty mých dílčích článků a studií, jež jsem z tématu vytěžil na okraj těchto kvalifikačních prací. Za množství cenných a inspirativních rad a připomínek vděčím nejen jemu, ale i doc. PhDr. Janě Čechurové, Ph.D. Nemohu vděčně nezmínit ani prof. PhDr. Lenku Bobkovou, CSc., jež mě provedla celým vysokoškolským studiem historie od proseminář přes bakalářský seminář až k semináři diplomovému. Děkuji rovněž svým rodičům za všestrannou pomoc, jíž se mi při psaní práce dostalo, především za jejich nekonečnou trpělivost, s jakou snášeli pohled na vršící se hromadu papírů a knih, která postupně paralyzovala takřka celý byt. V neposlední řadě jsem povinován díkem všem, kteří mi ochotně vyšli vstříc poskytnutím archivních materiálů. Zvláštní poděkování náleží pracovníkům Státního okresního archivu v Semilech a Státního okresního archivu v Nymburce se sídlem v Lysé nad Labem, kteří mi umožnili studovat v nezpracovaných archivních fondech.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 2. května 2016

……..

Ladislav Futtera

Klíčová slova:

Českolužický spolek „Adolf Černý“; Lužičtí Srbové; Pojizeří; první Československá republika; slovanská spolupráce; Sokol; Společnost přátel Lužice; spolková činnost; střední Polabí

Key words:

Czech and Lusatian club „Adolf Černý“; Lusatian Sorbs; Region of Jizera; the First Czechoslovak Republik (ČSR); Slavic cooperation; Sokol organization; Society of the friends of Lusatia; clubs activities; Region of Central Elbe

Abstrakt

V letech 1931–1934 vzniklo v Pojizeří v oblasti od Semil po Mladou Boleslav a ve středním Polabí mezi Kolínem a Nymburkem osm odborů Československo-lužického spolku „Adolf Černý“ (od roku 1932 Společnosti přátel Lužice), neúspěšné pokusy o ustavení odboru navíc proběhly v Českém Brodě, Kouřimi a Lysé nad Labem. Oblast se stala po Praze nejvýznamnějším centrem styků s Lužickými Srby v meziválečném Československu. Mířily sem výpravy lužickosrbských sokolů a pěvců, prázdniny zde trávily lužickosrbské děti i vysokoškoláci, v červenci 1933 po vlně čistek a zatýkání v Německu se na podporu Lužických Srbů uskutečnila manifestace na vrchu Mužský u Mnichova Hradiště.

Téma práce je vzhledem k torzovitému zachování pramenů sledováno v prvé řadě na základě studia regionálního tisku, lužickosrbského tisku a časopisu českolužického spolku *Českolužického věstníku*, od roku 1931 *Lužickosrbského věstníku*. Ucelený fond se dochoval toliko v případě semilského odboru českolužického spolku (uložen ve Státním okresním archivu v Semilech). Dále je využito nevydaných pramenů převážně z fondů Lužickosrbského kulturního archivu (Serbki kulturny archiw) v Budyšíně a Státního okresního archivu v Mladé Boleslavi. Fond Oddělení pro lužickosrbské záležitosti (Wendenabteilung), uložený ve Státním pobočném archivu (Staatsfilialarchiv) v Budyšíně, umožňuje nahlédnout na práci německých úřadů, jež styky s Lužickými Srby monitorovaly.

Práce je rozdělena do tří základních celků. Nejprve jsou představeny moderní dějiny lužickosrbského etnika a jeho cesta k formování moderního národního společenství. Tento vývoj je zasazen do kontextu s dějinami styků Lužických Srbů s Čechami. Druhý celek usiluje o shromáždění faktografické základny. Po úvodním představení sociálních, ekonomických a kulturních poměrů Pojizeří a středního Polabí jsou z roztříštěných pramenů sestaveny dějiny jednotlivých středisek spolupráce s Lužickými Srby v polabských a pojizerských sídlech. S materiály shromážděnými v této kapitole dále pracuje třetí, analytický oddíl, v němž jsou představeny jednotlivé aspekty sorabofilských aktivit. Kromě kvantitativní analýzy a sociální stratifikace českých sorabofilů zde jsou analyzovány jednotlivé formy aktivit z hlediska jejich struktury i sémantiky. Na tuto kapitolu navazuje sémiotická analýza stereotypu Lužického Srba v československém prostředí. Tento oddíl uzavírá shrnutí reflexí sorabofilských aktivit v Pojizeří a středním Polabí v prostředí lužickosrbském, českoněmeckém (sudetoněmeckém) i říšskoněmeckém.

Abstract

Between the years 1931–1934, both in the region of Jizera in the area between Semily and Mladá Boleslav and in the region of Central Elbe between Kolín and Nymburk, eight subsidiary unions of the Czechoslovakian-Lusatian society "Adolf Černý" were founded. On three other places, namely in Český Brod, Kouřim and Lysá nad Labem, the attempts to establish the local unions failed. Nonetheless, the area consequently became the second most significant cultural centre as well as the meeting point of the Lusatian Sorbs in the inter-war Czechoslovakia, the first one being Prague. It was regularly visited by the Lusatian Sokol gymnasts or choirs, and Lusatian-Sorbian children as well as university students spent their holidays there. It is therefore no surprise that the Mužský Hill near the city of Mnichovo Hradiště became the location of a demonstration in support of the Lusatian Sorbs which took place there in July 1933 as a reaction to a wave of persecutions in Germany.

Due to the fragmentary nature of the sources, the topic of the following thesis is based primarily on the regional press, the Sorbian press and the journal *Českolužický věstník*, called *Lužickosrbský věstník* since 1931. There is only one complete archive which remained intact, namely the one of the Semily union of the Czech-Lusatian society (preserved in the State district archive in Semily). Among further sources count those unpublished from the Serbski kulturny archiw in Bautzen and the State district archive in Mladá Boleslav. The materials of the Wendenabteilung, deposited in the Staatsfilialarchiv in Bautzen, enable to inspect the work of the German agencies, which were monitoring the contact with the Lusatian Sorbs.

The thesis is divided into three parts. First, the modern history of the Lusatian-Sorbian ethnic group is presented, along with the process, through which it had transformed into the modern national society it is now. This development is embedded into the context of the historical exchange between the Lusatian Sorbs and Bohemia. The second part seeks to outline the factual basis of the topic. The introduction of the composition of the regions of Jizera and of Central Elbe is followed by the illustration of the history of the cooperation centres in the settlements of the regions of Jizera and Elbe, based on the fragmentary sources. The material collected in this part is also used in the third, analytical section, where the individual aspects of the Sorabophilic activities are presented. Aside from the quantitative analysis and the social stratification of the Czech Sorabophiles, the particular types of the activities are also analysed, both from the point of view of their structure and their semantics. This chapter is followed by the semiotic analysis of the Lusatian Sorb-stereotype in the Czechoslovakian milieu. The closing part of the chapter is formed by the summary of the Sorabophilic activities in the Lusatian-Sorbian, Sudeten-German and Reichs-German milieu.

Na místa ministrů se hledají odborníci. Zájemci se mají dostavit do vrátnice na hradní klinice, kde předvedou svou odbornost. Očekávají se odborníci všeho druhu. Přednostní zájem je o odbornosti, jako je chov nutrií, klínopis, deratizace, hubznalectví, kartářství, lužická srbština, dějiny cirkusů a varieté, ozubené převody, výcvik slepeckých psů a další.

Jiří Peňás: Zázrak s utěrkou, Lidové noviny, roč. 26, čís. 151, 29. 6. 2013, s. 29.

Obsah

Seznam použitých zkratek ... 11
1. Úvod ... 12
1.1 Vymezení tématu – úvodní poznámky ... 14
1.2 Stav poznání ... 20
1.3 Prameny ... 26
1.4 Metodologie ... 31
I. Kontext ... 37
2. Na prahu (lužickosrbské) národní existence ... 38
2.1 Myšlenkové ukotvení (Herder) ... 38
2.2 Historický rámec (Polabští Slované) ... 40
2.3 Trać dyrbi Serbstwo, zawostać ... 46
3. Serbja a Češa ... 57
3.1 O Lužicích… ... 57
3.2 …a Lužičanech ... 61
3.3 Slované v cizím státě ... 64
II. Syntéza ... 89
4. Od Jizery k Labi před sto lety ... 90
5. Náš kraj a Lužičtí Srbové ... 95
5.1 Mladá Boleslav ... 95
5.1.1 Ze sokolských hnízd (1921–1930) ... 95
5.1.2 Pod vlajkou českolužického spolku (1930–1931) ... 104
5.1.3 Mezi Lužickými Srby, Slovany a hraničáři (1931–1933) ... 110
5.1.4 Ve stínu Mužského (1933–1938) ... 115
5.2 Jabkenice ... 119
5.3 Semily ... 129
5.4 Železný Brod ... 137
5.5 Turnov ... 142
5.6 Mnichovo Hradiště ... 147
5.7 Nymburk ... 149
5.8 Poděbrady ... 154
5.9 Kolín ... 161
5.10 Kutná Hora ... 165
5.11 Český Brod ... 166

5.12 Kouřim 169
5.13 Pokusy 172
6. Univerzália a specifika 174
6.1 Předpoklady 174
6.1.1 Češi, Němci, hraničáři, Slované (…a Lužičtí Srbové) 174
6.1.2 Mezi Lužicí a Prahou 182
6.2 Mezníky 188
III. Analýza 192
7. Jde to i bez SPL? 193
8. Na stopě sorabofilovi 199
8.1 Počet 199
8.2 Sociální struktura 208
8.3 Sociální sítě 220
9. Život všední 224
9.1 Kterak odbor založit 224
9.2 Kterak schůzovat 226
9.3 Kterak komunikovat s ústředím 229
9.4 Kterak odbor rozpustit 234
10. Život sváteční 238
10.1 „Lužický večer“ 238
10.2 Přednáška 245
10.3 Koncert 247
10.4 Výstava 248
10.5 Zájezd 250
10.5.1 Návštěvou v Lužici 251
10.5.2 Naš wulět 253
10.6 Manifestace 261
11. Sen o Lužickém Srbovi 266
11.1 Sen o bratrech mučednících 266
11.2 Sen o Lužici 273
12. Spoluhráči a protihráči 282
12.1 W susodnych Čěchach 282
12.2 Nationalbewegung unter Irredentaverdacht 289
13. Mezi novým začátkem a novým koncem 297

14. Závěr 307
15. Seznam pramenů a použité literatury 315
15.1 Archivy 315
15.2 Tisk 315
15.3 Primární literatura 316
15.4 Sekundární literatura 317
16. Seznam tabulek, grafů a map v textu 325
16.1 Tabulky 325
16.2 Grafy 325
16.3 Mapy 325
17. Seznam obrazových příloh 326
Přílohy I

Seznam použitých zkratek

AM MB	Archiv města Mladé Boleslavi
AM MH	Archiv města Mnichovo Hradiště
AO Jabkenice	Archiv obce Jabkenice
CPO	Civilní protiletecká obrana
ČLV	Českolužický věstník
ČOS	Československá obec sokolská
ČSD	Československé státní dráhy
DR	Deutsche Reichsbahn
KČST	Klub československých turistů
LA PNP	Literární archiv Památníku národního písemnictví
ŁSSZ	Łužisko-serbski sokołski zwjazk
LSV	Lužickosrbský věstník
NDR	Německá demokratická republika
NJS	Národní jednota severočeská
NSDAP	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
RKZ	Rukopisy královédvorský a zelenohorský
SKA	Serbski kulturny archiw
SN	Společnost národů
SOkA Nymburk	Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem
SOkA Mladá Boleslav	Státní okresní archiv Mladá Boleslav
SOkA Semily	Státní okresní archiv Semily
SPL	Společnost přátel Lužice
StFilA Bautzen	Staatsfilialarchiv Bautzen
ZDŠ Jabkenice	Základní devítiletá škola Jabkenice

1. Úvod

Když v květnu 1931 student práv z Mladé Boleslavi Miloslav Škoda v článku pro novobenátecký týdeník *Náš kraj* spokojeně přehlížel aktivity čerstvě ustaveného místního odboru Československo-lužického spolku „Adolf Černý“ a podával zprávu o přípravách směřujících k ustavení dalšího odboru této korporace v Turnově, optimisticky konstatoval, že v severních Čechách „budujeme novou (vedle Prahy, Brno celkem je svojí činností bezvýznamné) základnu česko-lužické spolupráce“.[1] V tuto chvíli se jednalo o tvrzení notně přehnané. Široko daleko určité kontakty s Lužickými Srby udržovali pouze semilští sokolové z Krkonošské župy, kteří roku 1929 zamířili do Horní Lužice navštívit a podpořit lužickosrbské sokoly (s nimiž již od roku 1921 pěstovala těsné styky mladoboleslavská župa Fügnerova). O existenci Lužických Srbů měli jisté povědomí ještě v polabských lázních Poděbradech, především díky váženému rodákovi, malíři a sběrateli lidové hudby Ludvíku Kubovi, který při svém zájmu o „slovanský svět“ nenechával bez povšimnutí ani tento nejmenší slovanský národ.[2] Ostatně v květnu 1930 právě v Poděbradech vystoupil během pobytu v Československu lužickosrbský hudební skladatel Bjarnat Krawc.[3]

Miloslav Škoda, nyní již coby státní úředník (a nedostudovaný právník), myšlenku takřka týmiž slovy zopakoval v roce 1935 ve studii *Tragická otázka lužickosrbská*.[4] Bylo nyní jeho tvrzení oprávněnější? Za uplynulé čtyři roky vznikly v Pojizeří, jež především měl Škoda na mysli, další tři odbory českolužického spolku, nyní již nesoucího název Společnost přátel Lužice (SPL),[5] další odbory této korporace byly ustaveny v nedalekých polabských městech. Do regionu zamířila řada Lužických Srbů, ať již školáků o prázdninách, sokolů, umělců, kteří přijížděli na kulturní vystoupení či na letní byt, na mladoboleslavských školách studovali na útraty místního odboru SPL lužickosrbští žáci. V době po uchopení moci Hitlerem v Německu a vlně perzekucí vůči Lužickým Srbům a jejich kulturnímu životu na jaře 1933 se Škodovi v roli hlavního pořadatele podařilo na svátek svatých Cyrila a Metoděje svolat

[1] Mša. [Miloslav ŠKODA], *Náš kraj a Lužičtí Srbové*, Náš kraj, 29. 5. 1931, Serbski kulturny archiw Budyšin (dále jen SKA), fond (dále f.) Historische Bestände / Archiv der Maćica Serbska, MZb VII – Ausschnittsammlung aus der tschechischen Presse (dále jen MZb VII), ka. 15, fol. 194.

[2] K osobnosti Ludvíka Kuby srov. Jiřina LANGHAMMEROVÁ, *Ludvík Kuba. Renesanční osobnost slovanského světa*, Praha 2011.

[3] *Koncert našich lužických hostů*, Polabské noviny, 16. 5. 1930, SKA, MZb VII, ka. 13, fol. 185.

[4] „V posledních letech daří se nám tu budování jakési nové základny československo-lužickosrbského přátelství.“ Miloslav ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská,* Boleslavan, roč. 10, čís. 1–2, 1935, s. 64–72, zde s. 72.

[5] Odbory SPL vznikly (po proudu Jizery) v Semilech, Železném Brodě a Turnově. Československo-lužický spolek „Adolf Černý“ se korporace jmenovala do listopadu 1932, pro zjednodušení hovoříme o spolku jako o SPL i ve shrnujících tezích, jež se týkají celého zkoumaného období, třebaže v době vzniku odborů tohoto spolku v Mladé Boleslavi, Jabkenicích a Poděbradech nesla korporace ještě starší pojmenování.

mohutnou manifestaci na vrch Mužský u Mnichova Hradiště, zamýšlenou jako výraz podpory, jejž Lužickým Srbům vyjádřilo „celé Mnichovohradišťsko a vlastně celé severní Čechy“.[6]

Na opačnou misku vah je však nutné položit citelné ochladnutí zájmu o Lužické Srby po roce 1933, kdy již nebylo možné se s nimi běžně stýkat a počáteční výrazy solidarity a protesty proti německému režimu utichaly, neboť se ukazovala jejich bezzubost. Počátek krize přinejmenším v Pojizeří znamenala právě manifestace na Mužském, vzdor dosti menšímu počtu účastníků, než bylo oficiálně uváděných 30 tisíc, stále s přehledem nejmohutnější shromáždění na podporu Lužických Srbů, jaké se do té doby uskutečnilo. Poté, kdy petice a memoranda zasílaná obcemi ze širokého okolí ke Společnosti národů (SN) nebyla projednána, zavládla mezi sorabofily v regionu apatie. Mnozí se přeorientovávali k jiným zájmům a tématům, nejčastěji k podpoře českých hraničářů ve většinově německých územích. Později vzniknuvší odbory SPL rozvíjely pouze minimální činnost sestávající z jednoho, nejvýše dvou osvětových večerů za rok.

Řadu osobních proher zaznamenal i sám Škoda. Po zdánlivém triumfu na Mužském (ovšem i z něho mu zbylo finanční manko) marně nabádal mladoboleslavskou veřejnost, aby vytrvala v aktivitách ve prospěch Lužických Srbů i po fiasku v Ženevě. Snahy usměrňovat zájem spoluobčanů ke kontaktům s dalšími slovanskými národy, pořádání kurzů slovanských jazyků a vydávání časopisu *Slovanská spolupráce* narazily na nedostatečný zájem a znamenaly další finanční ztráty.[7]

Jestliže tedy bylo v květnu 1931 do „budování jakési nové základny československo-lužickosrbského přátelství“ daleko, na jaře 1935 na ni již bylo pozdě. Avšak v mezidobí let 1931–1933, v případě izolovaného Mladoboleslavska díky sokolským kontaktům ještě v letech 1922 a 1927, skutečně proběhla veřejným prostorem v Pojizeří a v přilehlé části Polabí vlna zájmu o Lužické Srby, jež nebyla zanedbatelná jak z hlediska kulturních aktivit v jednotlivých městech, tak na rovině celostátních styků mezi Československem a Lužickými Srby. Ostatně Vladimír Zmeškal, jednatel ústředí SPL a jeden z nejaktivnějších propagátorů Lužických Srbů v Československu, roku 1934 o mladoboleslavském odboru, jenž se v předchozích letech kromě osvětové činnosti nejviditelněji zapojil i do podpory lužickosrbských dětí a studentů, prohlásil: „Mladá Boleslav je jistě ve slov. věcech nejčilejším

[6] *Projevy pro ochranu lužických Srbů,* Lužickosrbský věstník (dále jen LSV), roč. 14, čís. 8, 1933, s. 63.
[7] Srov. Ladislav FUTTERA, *Mužský, 5. července 1933. Příběh jedné manifestace (2. díl)*. In: Lětopis. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur, roč. 62, čís. 1, 2016 [v tisku].

naším venkovským městem.“[8] Analýzou těchto aktivit, jejich počátky, vzestupem a následnou stagnací ve druhé polovině 30. let se zabývá tato diplomová práce.

1.1 Vymezení tématu – úvodní poznámky

V této práci navazuji na bakalářskou práci *Kontakty s Lužickými Srby na Mladoboleslavsku v letech 1918–1938*, obhájenou na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v červnu 2013.[9] Její závěry byly následujícího roku prezentovány na Celostátní studentské vědecké konferenci v Pardubicích a otištěny v konferenčním sborníku.[10] Podrobnější analýze nejvýraznějších sorabofilských aktivit na Mladoboleslavsku, letním pobytům lužickosrbských školáků v Jabkenicích a manifestaci za práva Lužických Srbů na Mužském 5. července 1933 na vrchu Mužský u Mnichova Hradiště jsem se věnoval v dílčích studiích v regionálním muzejním sborníku *Boleslavica*[11] a v lužickosrbském odborném časopise *Lětopis*.[12]

Dosavadní výzkum se omezoval na region Mladoboleslavska, definovaný na základě rozlohy současného okresu Mladá Boleslav, v praxi tak byly zachyceny aktivity mladoboleslavského Sokola ve 20. letech, odborů českolužického spolku v Mladé Boleslavi a v Jabkenicích, ustavených v roce 1931, a neúspěšné snahy o ustavení odboru této korporace v Mnichově Hradišti. V této diplomové práci je zachováno časové vymezení na období meziválečné Československé republiky, s přesahy do doby tzv. druhé republiky, kdy byly místní odbory SPL rozpouštěny, avšak geografický záběr rozšiřujeme na regiony Pojizeří a středního Polabí.

Jsou zde tak k sobě sice přiřazeny regiony značně odlišné hospodářsky, politicky a etnicky (zvláště s ohledem na odlišnou vzdálenost od česko-německé jazykové a národnostní hranice, jejíž blízkost hrála značnou roli při motivaci k zájmu o Lužické Srby), avšak právě v rozvoji sorabofilských aktivit je možné nalézt řadu styčných bodů. Na počátku 30. let se činovníci již existujících odborů SPL v Mladé Boleslavi a Jabkenicích podíleli na zakládání odborů v dalších městech. Vytvořila se zde tak síť odborů českolužického spolku v oblasti

[8] *Literární hlídka*, LSV, roč. 15, čís. 3, 1934, s. 27.
[9] Ladislav FUTTERA, *Kontakty s Lužickými Srby na Mladoboleslavsku v letech 1918–1938*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2013 [nevydaná bakalářská práce].
[10] Ladislav FUTTERA, *Kontakty s Lužickými Srby na Mladoboleslavsku v letech 1918–1938*. In: Kateřina ČADKOVÁ (ed.), Historie 2013. Sborník prací z 19. celostátní studentské vědecké konference konané 3. – 4. dubna 2014 v Pardubicích, Pardubice 2014, s. 9–39.
[11] Ladislav FUTTERA, *Naše lubuški w Jablkynicach. Pobyty lužickosrbských dětí v Jabkenicích v letech 1931 a 1932*. In: Boleslavica ’14. Vlastivědný sborník Mladoboleslavska, roč. 7, 2014, s. 73–88.
[12] Ladislav FUTTERA, *Mužský, 5. července 1933. Příběh jedné manifestace (1. díl)*. In: Lětopis. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur, roč. 62, čís. 1, 2015, s. 85–100; Ladislav FUTTERA, *Mužský, 5. července 1933. Příběh jedné manifestace (2. díl)*. In: Lětopis. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur, roč. 62, čís. 1, 2016 [v tisku].

Pojizeří v Semilech, Železném Brodě a Turnově a v Polabí v Kolíně, Poděbradech a Nymburce. V roce 1934, kdy se jako poslední ustavil turnovský odbor, působilo ve sledované oblasti osm místních odborů SPL z celkových sedmnácti.[13] Mimoto v dalších městech proběhly neúspěšné pokusy ustavit samostatný odbor. Kromě již zmíněného Mnichova Hradiště bylo ustavení odboru ohlašováno ještě v Bezně na Mladoboleslavsku a v oblasti Polabí v Lysé nad Labem, Českém Brodě a Kouřimi. Mezi jednotlivými odbory SPL probíhaly i v následujících letech čilé kontakty a spolupráce. Členové korporací vzájemně navštěvovali manifestace a „lužické večery", organizované v nedalekých místech, vícero odborů se spojilo na pořádání výstav, koncertů a zájezdů do Lužic.

Geografické vymezení Pojizeří a středního Polabí tak lze chápat jako síť zmíněných měst, v jejichž případě můžeme hovořit o určitém zájmu o Lužické Srby (ovšem s výrazně proměnlivou intenzitou aktivit a odlišným počtem aktivních sorabofilů), který byl v první polovině 30. let povětšinou institucionálně ukotven ustavením místního odboru SPL. Ovšem práce se snaží zachytit rovněž formy styků s Lužickými Srby, jež nebyly přímo zaštítěny touto korporací (srov. kap. 7).

Na regionální centra zájmu o Lužické Srby dále navazovala síť drobných středisek v menších obcích, kde Lužičtí Srbové zaujali několik jednotlivců, v jejichž silách nebylo založit vlastní odbor SPL, ale přidružili se k nejbližšímu místnímu odboru korporace. Zvláště ve druhé polovině 30. let, kdy se již vyčerpal potenciál získávání dalších zájemců o sorabofilskou činnost a členství v korporaci, pořádaly odbory SPL s oblibou osvětové večery právě v menších okolních obcích, povětšinou ve spolupráci s rozvinutou sítí sokolských jednot, kde spatřovaly potenciál dalšího růstu členské základny.[14]

Se zahrnutím těchto drobnějších center lužickosrbsko-české spolupráce, respektive často neúspěšných snah o jejich vznik, tak můžeme geografický záběr práce specifikovat jako oblast zahrnující Semilsko s dílčími středisky v Benešově u Semil, Bozkově a Košťálově, údolí Jizery přes Železný Brod, Turnov, Mnichovo Hradiště po Mladou Boleslav. Na Mladoboleslavsku, coby regionu s nejstarší tradicí spolupráce s Lužickými Srby ve sledované oblasti, lze určité formy zájmu o Lužické Srby, byť často pouze jako dílo jednotlivců, konstatovat kromě Mladé Boleslavi ještě v Bělé pod Bezdězem, Kosmonosích, Březně, Krnsku a Bezně, především pak v Jabkenicích. Právě během koncertních vystoupení lužickosrbských dětí, jež trávily letní prázdniny roku 1932 v jabkenické škole, došlo k proklamacím odborů českolužického spolku v Nymburce, Poděbradech, Kolíně, Českém

[13] *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 40.
[14] Tuto strategii se snažil uplatňovat zvláště odbor SPL v Semilech. Roku 1933 ale „lužické večery" v menších sídlech v rámci okresu pořádali i členové odboru v Mladé Boleslavi.

Brodě a Kouřimi, z nichž následně ustaveny byly první tři jmenované,[15] ovšem v Kouřimi a Českém Brodě byli i v následujících letech alespoň omezeným způsobem Lužičtí Srbové veřejně připomínáni. Ke struktuře středisek zájmu o Lužické Srby v Polabí je třeba připočítat ještě Sadskou, odkud se rekrutoval větší počet členů odboru SPL v Poděbradech,[16] a Lysou nad Labem, kde roku 1933 proběhl neúspěšný pokus o ustavení samostatného odboru.[17]

Zvláštní vysvětlení si kromě časového a geografického záběru práce zaslouží též jazykový úzus, zvláště v případě zacházení s cizojazyčnými prameny. Citáty v němčině a horní i dolní lužické srbštině v těle práce překládám do češtiny (pokud se nejedná o ustálené termíny), originální znění je připojeno v poznámce pod čarou. V přepisech cizojazyčných textů upřednostňuji transliteraci, včetně rozlišování dlouhého (ſ) a koncového (s) „s“ v textech psaných kurentem, respektive tištěných frakturou. Vzhledem k značné rozkolísanosti lužickosrbského pravopisu se snažím i o maximální věrnost při přepisu citátů v lužické srbštině, včetně zápisu palatálních hlásek pomocí spřežek v případě textů tištěných frakturou.

Každý Lužický Srb měl (a dosud má) kromě lužickosrbského jména také jeho německou variantu, přičemž obě varianty bývají často značně odlišné, neboť německá verze v některých případech nevzniká poněmčením lužickosrbského jména, nýbrž jeho překladem do němčiny (např. hudební skladatel Bjarnat Krawc vystupuje v německých pramenech jako Bernhard Schneider). Pro větší přehlednost uvádím pouze lužickosrbskou variantu jména, pod níž byli Lužičtí Srbové uváděni i při návštěvách Československa, německou verzi jména ponechávám pouze v citátech z pramenů německé provenience. Grafickou podobu zápisu sjednocuji podle současného pravopisu lužické srbštiny (tedy např. Jurij Chěžka, nikoli Kheżka).

Určitý problém při upřednostnění lužickosrbské podoby jména představuje fakt, že úřední platnost a právní validitu má pouze německá verze, používání lužickosrbského jména slouží k vyjádření lužickosrbské identity. Tato podoba jména, jež není zachycena v úředních dokumentech, může ale snáze podléhat změnám. Typickým příkladem je hojné používání

[15] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *II. kolonie lužickosrbských dětí v Jablkynicích*, LSV, roč. 13, čís. 7, 1932, s. 58.
[16] Srov. Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem (dále jen SOkA Nymburk), f. Společnost přátel Lužice Poděbrady (dále jen SPL Poděbrady), neinvent., Bohumil Kučera členům Společnosti přátel Lužice v Sadské, Poděbrady s. d., přípis Bohumila Habala z 18. 4. 1948.
[17] Potenciálně problematické je řazení Kouřimi do oblasti Polabí. Z hlediska geomorfologického není toto přiřazení zcela adekvátní, Kouřimsko leží již na pokraji zvedající se Hornosázavské pahorkatiny, která tvoří severozápadní předhůří Českomoravské vrchoviny (srov. Josef BABKA et al., *Středočeský kraj. Životní prostředí*, Praha 2007, s. 156–158). Z toho vyplývají rovněž odlišné přírodní podmínky, a tedy formy zemědělské a průmyslové výroby. Kouřim zde však po bok Českého Brodu i „typicky“ polabských měst jako Kolína či Poděbrad řadíme právě kvůli způsobu rozšíření zájmu o Lužické Srby, k němuž dal stejně jako v ostatních městech v širším regionu podnět zájezd lužickosrbských dětí z Jabkenic. Rovněž v dobových referátech byla všechna zmíněná města prezentována jako polabská. Srov. Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *II. kolonie lužickosrbských dětí v Jablkynicích*, LSV, roč. 13, čís. 7, 1932, s. 57–58. Turné po městech je zde titulováno jako „polabský zájezd“.

přídomků (např. malíř a novinář Měrćin Nowak, německy Martin Neumann, si dle svého rodiště ke jménu připojil přídomek Njechorński), avšak docházelo i k zásadní proměně jména: zatímco v létě 1931 se na konci prázdninového pobytu do kroniky jabkenické školy podepsal školák Franc Wowčerk,[18] o 72 let později na letní tábor vzpomínal Franc Šefer.[19] Přesto se jednalo o téhož člověka, jenž nesl úředně jméno Franz Schäfer, pouze si během života své lužickosrbské jméno poněmčil (Schäfer a wowčerk mají jako apelativa význam „ovčák“). Vzhledem k tomu, že tento případ je dosti ojedinělý, volím zápis jména v lužickosrbské verzi v podobě, pod níž se dotyční Lužičtí Srbové běžně veřejně prezentovali, tedy včetně případných přídomků. Pokud to bylo možné, sjednocuji zápis jména s podobou v biografii *Nowy biografiski słownik k stawiznam a kulturje Serbow*[20] a kompendiu *Sorbisches Kulturlexikon*.[21]

Lužickosrbský úzus i za cenu odchylky od doporučení *Pravidel českého pravopisu* zachovávám rovněž při zápisu ženských jmen. Respektuji zde specifická pravidla přechylování lužické srbštiny, jež pomocí odlišných sufixů tradičně označuje svobodnou dívku (sufixy -ec, -ic, -ojc) a vdanou ženu (sufixy -owa, -yna).[22]

Největší problém představuje zápis toponym v lužickosrbském jazykovém teritoriu a v okolních oblastech v Sasku a Braniborsku. Obce zde kromě úředního německého názvu nesou pojmenování v horní, respektive dolní lužické srbštině, případně v obou jazycích[23] současně, k některým jménům navíc existují česká exonyma (např. pro centrum Dolní Lužice Cottbus existuje dolnolužickosrbský výraz Chośebuz, hornolužickosrbský Choćebuz a české exonymum Chotěbuz). Navíc se reformami lužickosrbského pravopisu změnil zápis toponyma od podoby, jež je zachycena v pramenech z doby výmarské republiky (např. hornolužická ves Chróśćicy – německy Crostwitz – se psala jako Khróśćicy). Zatímco v ostatních případech se snažím o jednotný způsob přepisu, v případě toponym v textu upřednostňuji název nejobvyklejší z hlediska adresáta, tj. současného českého čtenáře. Volím tak české exonymum, je-li jeho užívání běžné, jak pro sídla uvnitř (Budyšín, Chotěbuz), tak

[18] Státní okresní archiv Mladá Boleslav (dále jen SOkA Mladá Boleslav), f. Základní devítiletá škola Jabkenice (dále jen ZDŠ Jabkenice), neinvent., školní kronika Jabkenice 1926–1976 (dále jen Kronika), s. 68.
[19] H. WINARJEC-ORSESOWA, *Mjezynarodne prózninske lěhwo 1931 w Češkej*, Sokołske listy, roč. 10, čís. 4, 2003, s. 1–3.
[20] Srov. Jan ŠOŁTA – Pětr KUNZE – Franc ŠĚN, *Nowy biografiski słownik k stawiznam a kulturje Serbow*, Budyšin 1984. Zde jsou u medailonů veřejně činných Lužických Srbů uvedeny též německé verze jejich jmen.
[21] Franc ŠĚN – Dietrich SCHOLZE (edd.), *Sorbisches Kulturlexikon*, Bautzen 2014.
[22] V současné lužické srbštině se pod tlakem mimojazykové reality upouští od signalizace rodinného stavu formou příjmení, je však zachován systém přechylování pomocí tradičního repertoáru specificky femininních sufixů.
[23] Ve shodě s nejnovějším jazykovým bádáním zde označuji horní a dolní lužickou srbštinu za dva samostatné jazyky, nikoli jako dvě variety téhož jazyka. Srov. Günther SPIEß, *Einführung*. In: Helmut FAßKE et al., Der Niedersorben Wendisch. Eine Sprach-Zeit-Reise, Bautzen 2003, s. 7–9.

vně lužickosrbského jazykového teritoria (Drážďany, Žitava). Současný lužickosrbský název preferuji v případě obcí, jež leží i v současnosti v lužickosrbské jazykové oblasti, jak ji vymezují jazyková nařízení Svobodného státu Saska a spolkové země Braniborska, lužickosrbské pojmenování je tak běžně zakresleno v mapách a objevuje se na dopravních značkách, v názvech železničních stanic a autobusových zastávek. V ostatních případech volím německý název, třebaže se jedná o sídla, k nimž existuje lužickosrbské pojmenování, případně i české exonymum, jejichž užití by však již nebylo pro současného čtenáře srozumitelné (např. užívám německý název Ebersbach pro železniční hraniční přechod, třebaže v dobových lužickosrbských pramenech se běžně užívalo pojmenování Habrachćicy[24] a v jízdním řádu Československých státních drah (ČSD) dokonce českého exonyma Habrachtice).[25] Pro lepší práci s mapou, případně průvodci, kde se tradičně upřednostňuje úřední pojmenování,[26] doplňuji při prvním výskytu lužickosrbského pojmenování, eventuelně českého exonyma, v závorce oficiální německý název. U vodních toků jednoznačně preferuji český, povětšinou obecně známý název, pouze ve výjimečných případech uvádím i v tomto případě u prvního výskytu německou verzi pojmenování. Všechna německá toponyma s jejich případnými českými, hornolužickosrbskými a dolnolužickosrbskými variantami navíc uvádím v následující tabulce, kde je zároveň tučným písmem vyznačena verze upřednostňovaná v dalším textu:

německý název	český název	hornolužickosrbský název	dolnolužickosrbský název
Bautzen	**Budyšín**	Budyšin	Budyšyn
Bornitz		**Boranecy**	
Burg			**Bórkowy**
Cottbus	**Chotěbuz**	Choćebuz	Chośebuz
Dessau	**Desava**		
Dresden	**Drážďany**	Drježdźany	
Göda	Hodšij	**Hodźij**	
Görlitz	**Zhořelec**	Zhorjelc	
Großdubrau		**Wulka Dubrawa**	
Herrnhut	**Ochranov**	Ochranow	
Hochkirch		**Bukecy**	
Kamenz	**Kamenec**	Kamjenc	

[24] Srov. např. *Naš wulět do Ml. Bolesławy*, Serbske Nowiny, roč. 86, čís. 205, 2. 9. 1927, Přiloha, s. 1.
[25] Zdeněk ŠINDLAUER, *Vlakopis lužický*, Praha 2004, s. 26.
[26] Srov. např. Zdeněk BOHÁČ, *Sasko – Lužice. Průvodce*, Praha 1989.

Königswartha		**Rakecy**	
Lauban	**Lubáň**	Lubań	
Löbau	Lobava	Lubij	
Luckau	Lukov	Łukow	
Neschwitz	Nesvačidlo	**Njeswačidło**	
Neukirch		Wjazońca	
Ostritz			
Panschwitz	Pančice	**Pančicy**	
Radibor	Radboř	**Radwor**	
Schleife	Slepé	**Slepo**	Slepě
Vettschau			**Větošow**
Weißenberg		**Wóspork**	
Wittenberg	**Wittenberk**		
Wittichenau		**Kulow**	
Zittau	**Žitava**	Žitawa	

Tabulka 1. Seznam německých toponym užívaných v textu s českými, hornolužickosrbskými a dolnolužickosrbskými variantami.

Na okraj problematiky toponym doplňme ještě českou obec Jabkenice, jež do roku 1945 nesla název Jablkynice. Ve výkladu používám současné pojmenování, jeho starší variantu zachovávám pouze v citátech z dobových pramenů.

Jak je patrno i z přístupu k užívání lužickosrbských, respektive německých verzí místních názvů, snažím se v práci důsledně odlišovat geografické vymezení lužickosrbského jazykového teritoria a Horní a Dolní Lužice jako historických celků. Česká sorabistika tradičně nerozlišuje obě historické země, nýbrž hovoří pouze o jediné Lužici, kterou automaticky ztotožňuje s oblastí osídlenou Lužickými Srby (nejexplicitněji je toto ztotožnění etnika a geografického celku patrné v názvu spolku Společnost přátel Lužice, jenž se vždy zaměřoval výhradně na spolupráci s Lužickými Srby a až v poslední době tento rámec překračuje). Tento přístup přitom neodpovídá historickému vývoji, kdy etnikum Polabských Slovanů, z něhož se zformovali Lužičtí Srbové, obývalo oblasti značně rozsáhlejší nežli území obou Lužic, naopak z jihovýchodních částí Horní Lužice kolem Žitavy (Zittau) a Lubáně (Lauban, dnes polská Lubań) slovanské osídlení vymizelo již ve vrcholném středověku.[27] Lužičtí Srbové sami sebe označují pouze jako „Serbja“ (starší německý ekvivalent „Wenden“, který se dosud užívá v Dolní Lužici, byl v hornolužickém prostředí

[27] Handrij BJEŃŠ, *Chronika serbskich stawiznow*, Budyšin 2007, s. 13.

kvůli negativním konotacím nahrazen termínem „Sorben“), novější přívlastek Lužický je užíván pouze v češtině a polštině kvůli odlišení od balkánských Srbů (ti jsou naopak v lužické srbštině doplněni vysvětlujícím přívlastkem jako „Južni Serbja“).[28] V textu proto pro odlišení těchto nuancí hovořím o Horní a Dolní Lužici, které odlišuji od lužickosrbského jazykového teritoria (v horní i dolní lužické srbštině mu odpovídá výraz „Serby“),[29] a činíme rozdíl mezi adjektivy „lužický“ a „lužickosrbský“. Je však nutno mít na paměti, že prameny, z nichž cituji, toto odlišení běžně neprovádějí, naopak při konstruování obrazu Lužického Srba důsledně ztotožňují jeho vlast s (jedinou) Lužicí (srov. kap. 11). Tento úzus se zrcadlí i v názvech dílčích sorabofilských aktivit, z nichž nejobvyklejší, večer naplněný lužickosrbskými zpěvy a tanci, se standardně nazýval „lužický večer“. Tento způsob pojmenování v práci respektuji.[30]

1.2 Stav poznání

Téma dějin vztahů mezi Lužickými Srby a českými zeměmi se středobodem zájmu o první polovinu 20. století významně rezonovalo v české sorabistice po roce 1989. Sorabistika jako vědní disciplína, v 90. letech a na přelomu tisíciletí institucionálně zakotvená na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, se hlásila k odkazu Adolfa Černého a Josefa Páty, kteří na pražské univerzitě vedli kurzy lužické srbštiny. Zatímco sorabistika si na univerzitní půdě udržovala kontinuitu i po roce 1948, a naopak v rámci reorganizace výuky slavistiky byla jako samostatný obor zrušena na počátku tisíciletí,[31] na tradici sklonku habsburské monarchie a první a třetí Československé republiky se pokoušela nově navázat obnovená Společnost přátel Lužice.[32] Především doba první republiky získala aureolu mytického zlatého věku SPL, oproti níž novodobá činnost spolku značně zaostávala.

Zájem o dějiny lužickosrbsko-českých styků vyústil v řadu sborníků, monografií i absolventských prací, vzešlých jak z akademického prostředí, tak z provenience SPL. Přehledný souhrn dějin Horní a Dolní Lužice jakožto historických zemí Koruny české podává monografie Lenky Bobkové, Luďka Březiny a Jana Zdichynce *Horní a Dolní Lužice*, jež vyšla roku 2008 jako součást širší ediční řady *Stručná historie států*. Těžiště výkladu leží

[28] Srov. Pawoł VÖLKEL, *Prawopisny słownik hornjoserbskeje rěče*, 5., rozšířené vydání, Budyšin 2005, s. 453.
[29] Ibidem; Manfred STAROSTA, *Dolnoserbsko-nimski słownik / Niedersorbisch–deutsches Wörterbuch*, Budyšyn 1999, s. 442.
[30] Dobové prameny vykazují rovněž značnou rozkolísanost v psaní velkého písmene v pojmenování etnika Lužičtí Srbové. V citátech se tedy objevuje jak možnost zápisu „Lužický Srb“, tak „lužický Srb“.
[31] Poslední student sorabistiky obhájil diplomovou práci v roce 2011. red., *Valná hromada Společnosti přátel Lužice se uskutečnila 29. března*, Česko-lužický věstník, roč. 24, čís. 5, 2014, s. 34.
[32] Původní SPL byla rozpuštěna roku 1955 a přetvořena na Sbor pro studium lužickosrbského národopisu a kultury při Společnosti Národního muzea (od roku 1975 Sekce pro studium lužickosrbské kultury Společnosti přátel Národního muzea), který vyvíjel výrazně omezené aktivity. Zdeněk BOHÁČ, *85 let organizované česko-lužické kulturní spolupráce*. In: TÝŽ, České země a Lužice, Tišnov – Budyšín 1993, s. 63–67, zde s. 66–67.

v době vrcholného a pozdního středověku a raného novověku, tedy v době vlády českých panovníků v oblasti. Stykům s Lužickými Srby v době formování moderních národů je věnována pouze okrajová pozornost.[33]

Na raný novověk se soustředí též většina sorabistických studií Zdeňka Boháče, vzniknuvších od poloviny 60. let po raná 90. léta 20. století, shrnutých roku 1993 do sborníku *České země a Lužice*. Kromě vztahů česko-lužickosrbských je zde pozornost věnována i poměrům česko-lužickým (např. postavení Lužic v rámci svazku Koruny české, církevním poměrům apod.), pro moderní dějiny jsou hodnotné zvláště Boháčovy příspěvky k dějinám pražského Lužického semináře.[34]

Období 19. století, v jehož průběhu pronikaly do lužickosrbského prostředí podněty českého národního obrození, zpracoval v monografii *Češi o Lužických Srbech* z roku 2006 Petr Kaleta. Kaleta si všímá jak období učeneckého zájmu o Lužické Srby ze strany okruhu kolem Josefa Dobrovského a jeho pokračovatelů, tak úlohy poradců („dohladowar“) v Lužickém semináři, kteří katolické studenty bohosloví z Horní Lužice doučovali češtině. Jádro práce ale leží až na sklonku 19. století v mapování sorabistických aktivit zakladatele moderní české sorabistiky a pozdějšího československého diplomata Adolfa Černého.[35]

Postava Černého, s nímž je spjat i počátek výuky lužické srbštiny na pražské univerzitě a založení českolužického spolku z podnětu jeho studentů roku 1907 (až do roku 1932 nesl spolek na Černého počest jeho jméno), se stala tématem většího počtu prací. Vztahu s nejvýznamnějším představitelem tzv. mladosrbského hnutí Arnoštem Mukou se věnuje ve své diplomové práci Zdeněk Valenta.[36] Dílčí studie k jednotlivým aspektům Černého sorabistických aktivit byly otištěny ve sbornících *Praha a Lužičtí Srbové*[37] a *Pražské sorabistické studie*,[38] jež shrnují příspěvky ze sympozií, k nimž dala podnět výročí narození a úmrtí právě Adolfa Černého a Josefa Páty.

Jak dokládají názvy obou sborníků, soustředí se příspěvky na sorabofilskou činnost výrazných jednotlivců, kteří byli spjati s pražským centrem lužickosrbsko-českých styků.

[33] Lenka BOBKOVÁ – Luděk BŘEZINA – Jan ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008.
[34] Zdeněk BOHÁČ, *České země a Lužice*, Tišnov 1993.
[35] Petr KALETA, *Češi o Lužických Srbech. Český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého,* Praha 2006.
[36] Zdeněk VALENTA, *Vzájemné kontakty Adolfa Černého s Arnoštem Mukou na základě korespondence A. Muky*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2000 [nevydaná diplomová práce].
[37] Petr KALETA – František MARTÍNEK – Lukáš NOVOSAD (edd.), *Praha a Lužičtí Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého*, Praha 2005.
[38] Marcel ČERNÝ – Petr KALETA (edd.), *Pražské sorabistické studie. K 60. výročí úmrtí Adolfa Černého (1864–1952) a 70. výročí úmrtí Josefa Páty (1886–1942)*, Praha 2013.

Kromě Černého a Páty se pozornosti v dílčích studiích[39] i zvláštního sborníku dočkal ještě malíř Ludvík Kuba, jenž je svůj původem spojen s polabskými Poděbrady.[40]

Zaměření na dějiny pražských styků s Lužickými Srby a aktivit ústředí českolužického spolku by naznačovaly také tituly sborníků *Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem*[41] a *Pražské stopy Jakuba Barta-Ćišinského,*[42] jež vydala SPL v rámci edice *Česko-lužická historie*, založené u příležitosti stého výročí ustavení Lužickosrbského spolku Adolf Černý (jak oficiálně zněl vůbec nejstarší název pozdější SPL).[43] Záběr studií, jež jsou zde otištěny, je však širší. Kniha připravená k stému výročí úmrtí básníka Ćišinského přináší v první řadě antologii překladů z Ćišinského tvorby, dále pak několik studií věnovaných reflexi Bartovy poezie v českém prostředí, respektive literárněvědné analýze jeho díla. *Stoletý most* pak mimo jiné obsahuje studii Petra Ledviny *Přehledné dějiny Společnosti přátel Lužice v letech 1907–1939.*[44] Práce se však i kvůli relativně malému rozsahu a omezené pramenné základně, jež se valnou měrou omezuje na tiskový orgán SPL *Českolužický věstník,* od roku 1931 pak *Lužickosrbský věstník*, soustředí na nejvýraznější aktivity pražského ústředí, místním odborům je věnována pouze okrajová pozornost.

Atraktivní, leč ne zcela vyčerpanou badatelskou otázkou je postavení Lužických Srbů v německé výmarské republice. Na jednu stranu se jednalo o období relativního rozkvětu lužickosrbského kulturního života, současně však byly veškeré aktivity bedlivě sledovány německými úřady, jež se obávaly lužickosrbských iredentistických snah. Formy protisrbských opatření analyzuje Timo Meškank v kapitole *Die Zwischenkriegszeit. Sorbische Nationalbewegung unter Irredentaverdacht* z kolektivní monografie *Zwischen Zwang und Beistand. Deutsche Politik gegenüber den Sorben vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart* z roku 2003.[45] Meškankovo hledisko vychází z celkového zaměření monografie, jež si všímá zákroků německých úřadů vůči Lužickým Srbům. O komparativní analýzu postavení

[39] Srov. např. Petr KALETA, *Adolf Černý a Ludvík Kuba v meziválečném časopise „Łužica“*. In: M. ČERNÝ – P. KALETA (edd.), Pražské sorabistické studie, s. 89–101.
[40] Petr KALETA – Lubomír TYLLNER (edd.), *Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století. Sborník z mezinárodní vědecké konference k 50. výročí úmrtí Ludvíka Kuby (Opole 16. – 17. listopadu 2006)*, Praha 2007.
[41] Marcel ČERNÝ – Petr KALETA (edd.), *Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem. Společnost přátel Lužice (1907–2007)*, Praha 2008.
[42] Marcel ČERNÝ – Petr KALETA (edd.), *Pražské stopy Jakuba Barta-Ćišinského*, Praha 2010.
[43] Třetím svazkem edice jsou již zmíněné *Pražské sorabistické studie*, čtvrtý, prozatím poslední svazek znamená určitý odklon od silného historismu polistopadové SPL, ohlížející se do minulosti, kdy sorabistická tematika v české společnosti silněji rezonovala, neboť přináší vzdor názvu edice antologii lužickosrbských pohádek. Jiří MUDRA (ed.), *Lidové pohádky Lužických Srbů v podání současných lužickosrbských spisovatelů*, Praha 2014.
[44] Petr LEDVINA, *Přehledné dějiny Společnosti přátel Lužice v letech 1907–1939.* In: M. ČERNÝ – P. KALETA (edd.), Stoletý most, s. 15–56.
[45] Timo MEŠKANK, *Die Zwischenkriegszeit. Sorbische Nationalbewegung unter Irredentaverdacht*. In: Edmund PECH – Dietrich SCHOLZE (edd.), Zwischen Zwang und Beistand. Deutsche Politik gegenüber den Sorben vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart, Dresden 2003, s. 39–72.

Lužických Srbů v Německu se situací německé menšiny v Československu se snaží Peter Kosta ve studii *Lužičtí Srbové ve výmarské republice a problém národnostních menšin v politice první Československé republiky*.[46]

Odlišné aspekty lužickosrbsko-české spolupráce po první světové válce zkoumají dvě disertační práce. Jan Chodějovský si v textu *Lužice v plánech na vybudování nového Československa. Velké naděje a zklamání českých slavistů* zevrubně všímá projektů, jež si kladly za cíl připojení Lužic k nově vzniklé Československé republice.[47] Z hlediska našeho tématu se nabízí širší využití disertace Tima Meškanka *Kultur besteht – Reich vergeht. Tschechen und Sorben (Wenden) 1914–1945* z roku 2000.[48] Meškank se snaží o komplexní pojetí lužickosrbsko-českých vztahů ve vymezeném období. Značnou pozornost věnuje aktivitám mimo rámec SPL, např. spolupráci mezi Československou obcí sokolskou (ČOS) a Lužickosrbským sokolským svazem (Łužisko-serbski sokołski zwjazk, dále ŁSSZ). Meškankova práce vyniká kritickým zhodnocením problematiky, jež je vzdáleno tradičně apologetickému pojetí českých sorabistických děl, a důkladnou rešerší pramenů z osobních fondů nejvýraznějších českých meziválečných sorabofilů, Josefa Páty a Vladimíra Zmeškala, českého tisku či materiálů budyšínského Oddělení pro lužickosrbské záležitosti (Wendenabteilung), jež dohlíželo na lužickosrbské kulturní a politické aktivity. I Meškank sleduje sorabofilské aktivity na celostátní úrovni (tomu odpovídá i rešerše celostátních československých deníků, nikoli již krajinských týdeníků), zachycuje tedy pouze sorabofilskou činnost, jež se zrcadlí ve zvolených pramenech. Ze zkoumané oblasti se jedná o podporu mladoboleslavské Fügnerovy sokolské župy nově vzniklému ŁSSZ po roce 1921, o pobyty lužickosrbských dětí v Jabkenicích v letech 1931 a 1932 a o manifestaci za práva Lužických Srbů na Mužském 5. července 1933.[49]

Právě manifestace na Mužském jako jediný počin pojizerských sorabofilů pronikla do syntéz lužickosrbských moderních dějin, vzniklých jak v dobách Německé demokratické republiky,[50] tak po znovusjednocení Německa,[51] a nechybí ani v dílčích studiích českých

[46] Peter KOSTA, *Lužičtí Srbové ve výmarské republice a problém národnostních menšin v politice první Československé republiky*. In: Marie L. NEUDORFLOVÁ (ed.), Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka, s. 217–228.
[47] Jan CHODĚJOVSKÝ, *Lužice v plánech na vybudování nového Československa. Velké naděje a zklamání českých slavistů*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2011 [nevydaná disertační práce].
[48] Timo MEŠKANK, *Kultur besteht – Reich vergeht. Tschechen und Sorben (Wenden) 1914–1945*. Berlin 2000.
[49] Ibidem, s. 105–110 a 122–127.
[50] Martin KASPER, *Geschichte der Sorben. Band 3. Von 1917 bis 1945*, Bautzen 1976, s. 128–130. Manifestaci na Mužském v kontextu zahraničních akcí na podporu Lužických Srbů po nástupu Hitlerova režimu Kasper zmínil již ve starší studii Měrćin KASPER, *Někotre zwonkownopolitiske aspekty serbskeho prašenja 1933 do 1937*, Rozhlad, roč. 18, čís. 4, 1968, s. 121–132.
[51] Peter KUNZE, *Kurze Geschichte der Sorben*, 3. vyd., Bautzen 2001, s. 61–62.

badatelů, jež se věnují proměnám postavení Horní a Dolní Lužice v průběhu 20. století.[52] Všechna tato zmíněná zpracování nabízejí pouze značně zjednodušený obraz manifestace, jež je prezentována jako nejmohutnější projev na podporu Lužických Srbů v době mezi světovými válkami, což umocňuje zmínka o tradované, avšak výrazně nadsazené účasti 30 tisíc osob.[53] Shromáždění na Mužském jako nejmohutnější vzepětí českého zájmu o Lužické Srby zmiňují rovněž souhrnné dějiny SPL[54] a popularizační brožury připomínající dějiny lužickosrbsko-českých styků.[55] Ve stejném duchu se nesou též stručné zmínky o manifestaci ve sbornících vydávaných k výročím obcí v okolí Mužského, respektive Mnichova Hradiště.[56]

Na přelomu tisíciletí se na stránkách věstníku lužickosrbských Sokolů *Sokołske listy* objevilo především zásluhou Hańži Winarjec-Orsesowe a Mikławše Krawce několik článků připomínajících pobyty lužickosrbských školáků v Bělé pod Bezdězem a v Jabkenicích. Texty obsahují značný počet nepřesností (např. bělský pobyt, jenž se uskutečnil roku 1922, je zde mylně datován již do léta 1920),[57] nejhodnotnější je však stať Winarjec-Orsesowe *Mjezynarodne prózninske lěhwo 1931 w Českej* z roku 2003,[58] jež přináší vzpomínky pamětníků na první jabkenický pobyt. Ti na jedné straně otevírají odlišný pohled na zákulisí tábora než oficiální záznamy a novinové články, zároveň je zajímavé sledovat působení paměti a zapomínání, jež vede ke zkreslenému podání některých fakt, která lze dohledat v písemných zdrojích. Tento článek v redakčně rozšířené podobě vyšel o dva roky později v *Česko-lužickém věstníku*, zpravodaji SPL.[59]

Nejzevrubnějšího pojednání se z prolužické činnosti ve sledované oblasti dočkal úplně poslední větší podnik, „Výstava lužickosrbské kultury“, pořádaná v Jabkenicích během léta

---

[52] Srov. z poslední doby Leoš ŠATAVA, *The Region of Upper and Lower Lusatia as an Object of Political Visions, Aspirations and Projects in the 20th and 21st Century*. In: Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ (edd.), Terra / Ducatus / Marchionatus / Regio. Die Bildung und Entwicklung der Regionen im Rahmen der Krone des Königreichs Böhmen, Praha 2013, s. 269–274, zde s. 270.

[53] Zápis v obecní kronice Mnichova Hradiště udává realističtější počet třinácti až patnácti tisíc účastníků. Muzeum města Mnichovo Hradiště, f. Archiv města Mnichovo Hradiště (dále AM MH), Pamětní kniha města Mnichova Hradiště, I. díl, fol. 372r. Srov. též L. FUTTERA, *Mužský (2. díl)*.

[54] *Dějiny SPL*. Dostupné z URL: http://www.luzice.cz/home/cesko–luzicke–vztahy/dejiny–spl.dot [citováno 20. 4. 2016].

[55] František VYDRA, *Tonoucí ostrovy*, Tišnov 1999, s. 74; Milan HRABAL, *Lužičtí Srbové známí i neznámí. Historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*, Varnsdorf 2010, s. 25–26.

[56] Helena PRŮŠKOVÁ, *Obec Boseň z pohledu historie*. In: Jaromír JERMÁŘ et al., Sborník vydaný při příležitosti 950 let od první písemné zmínky o obci Boseň, Boseň 2007, s. 5–37, zde s. 32.; nejnověji pak Jaromír JERMÁŘ, *Historie Kláštera Hradiště nad Jizerou*. In: Jan JUŘENA (ed.), Klášter Hradiště nad Jizerou včera a dnes, Klášter Hradiště nad Jizerou 2014, s. 4–58, zde s. 29.

[57] M. KRAWC, *Hižo w lěće 1920 serbske dźěći w Českej witał*, Sokołske listy, roč. 7, čís. 4, 2000, s. 1–2.; Mikra [Mikławš KRAWC], *Zajimawostka z léta 1920*, Sokołske listy, roč. 7, čís. 6, 2000, s. 4.; *Też Jurij Rjenč…*, Sokołske listy, roč. 8, čís. 2, 2001, s. 2.

[58] H. WINARJEC-ORSESOWA, *Mjezynarodne prózninske lěhwo 1931 w Českej*, Sokołske listy, roč. 10, čís. 4, 2003, s. 1–3.

[59] *Pobyty lužickosrbských dětí v Čechách za první republiky,* Česko-lužický věstník, roč. 15, čís. 6, 2005, s. 40–41.

1937. Výstavě se ve studii *K významu výstavy lužickosrbské kultury v Jabkenicích roku 1937*, jež byla otištěna v již zmíněném sborníku *Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem*, věnoval Jurij Łušćanski.[60]

Na tradici čilých kontaktů s Lužickými Srby na Mladoboleslavsku od 90. let v komorním duchu uspořádáním několika výstav, velikonočními zájezdy do Horní Lužice a návštěvami lužickosrbských folklórních souborů navazuje regionální historik Jaromír Jermář. Kromě výše citovaných zmínek o manifestaci na Mužském v obecních sbornících, povětšinou Jermářem editovaných, shrnul dějiny styků s Lužickými Srby v článku *Lužičtí Srbové a Mladoboleslavsko*, jenž poprvé vyšel roku 2004 ve vlastivědném sborníku *Od Ještěda k Troskám*.[61] Rozsahem nevelký text se však soustředí na období po roce 1989, době první Československé republiky je vyhrazen minimální prostor. Zmínky se tak dočkají jabkenické dětské tábory, manifestace na Mužském zde ale ani není uvedena.

Jak je z představeného souhrnu patrno, vzdor nezanedbatelnému zájmu české i lužickosrbské sorabistiky o dějiny vzájemných kontaktů v době meziválečné zůstává zpracování regionálních českých středisek styků s Lužickými Srby ve stínu zájmu o celostátní rozsah této problematiky. Kromě zmíněných dílčích studií a zmínek o jednotlivých prolužických aktivitách v Pojizeří jsou zásluhou Jaroslava Šůly komplexně zpracovány pouze dějiny královéhradeckého odboru SPL.[62]

Prezentování lužickosrbsko-české spolupráce metaforou mostu mezi Prahou a Budyšínem má však zjevné opodstatnění. Praha vždy byla jednoznačně nejvýznamnějším centrem kontaktů s Lužickými Srby, zdaleka nejen díky tradici Lužického semináře. Jednalo se tehdy o jediné středisko vědeckého výzkumu lužické srbštiny na univerzitní úrovni. Zatímco oblastní odbory SPL, jež sdružovaly pouze zlomek členstva korporace,[63] se soustředily na osvětu mezi spoluobčany, pražské ústředí spolku přímo podporovalo lužickosrbské národní hnutí, mj. vydáváním lužickosrbské literatury v edici *Dom a swět* či

[60] Jurij ŁUŠĆANSKI, *K významu výstavy lužickosrbské kultury v Jabkenicích roku 1937*. In: M. ČERNÝ – P. KALETA (edd.), *Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem*, s. 117–129.
[61] Jaromír JERMÁŘ, *Lužičtí Srbové a Mladoboleslavsko*, Od Ještěda k Troskám, roč. 11 (27), čís. 2, 2004, s. 127. S mírně rozšířeným závěrem byl tento text znovu otištěn v *Česko-lužickém věstníku* roku 2012. Jaromír JERMÁŘ, *Lužičtí Srbové a Mladoboleslavsko*, Česko-lužický věstník, roč. 22, čís. 11–12, 2012, s. 80.
[62] Jaroslav ŠŮLA, *Dějiny Místního odboru Společnosti přátel Lužice v Hradci Králové v letech (1928/1929) 1933 až 1939.* In: Pro Lusatia. Opolskie Studia Łużycoznawcze, roč. 8, 2009, s. 57–79.
[63] V roce 1933, kdy SPL dosáhla nejvyššího počtu členů v prvorepublikovém období, bylo z 3 423 členů 2 371 (tedy 69,27 %) evidováno při ústředí. Srov. *Počet členstva v letech 1930–1934*, LSV, roč. 16, čís. 10, 1935, s. 84. Je však nutno podotknout, že zde byli registrováni i členové ze sídel, v jejímž okolí neexistoval žádný odbor. Skutečný počet pražských obyvatel byl výrazně nižší. Pro srovnání: ke konci roku 1922, z něhož pochází jediný dochovaný seznam členů tehdy ještě Českolužického spolku „Adolf Černý" v Praze (v té době zatím bez jediného odboru) z 336 členů (včetně korporací typu sokolských jednot či obecních samospráv) pocházelo z Prahy 155, tedy 46,13 %. Vladimír ZMEŠKAL, *Patnáct let českolužického spolku „Adolf Černý" v Praze 1907–1922*, Praha 1923, s. 26–37.

finanční podporou lužickosrbských studentů. Zájem o Lužické Srby, jenž se mohl svými výsledky pražským aktivitám rovnat, probíhal v regionech ve vlnách a neměl dlouhého trvání (například systematická podpora lužickosrbských studujících na Mladoboleslavsku probíhala v letech 1931–1933), případně se po určité době přesunul do Prahy (zatímco při počátečním rozvoji ŁSSZ nejvýrazněji napomáhala Fügnerova župa, roku 1924 přebralo tyto aktivity ústředí ČOS, jež iniciovalo zřízení samostatného Lužického odboru).[64] Zdůrazněme, že na počátku sorabofilských aktivit ve sledované oblasti stojí pěvecký koncert Lužických Srbů v Mladé Boleslavi 6. ledna 1922, jenž se uskutečnil na okraj zájezdu lužickosrbských pěvců do Prahy.[65] Zastávka v Mladé Boleslavi, jež ležela na cestě mezi Prahou a Budyšínem, se přirozeně nabízela. Rozvoj zájmu o Lužické Srby v Pojizeří a Polabí by tak byl bez blízkosti tradičního pražského centra těžko myslitelný. Přijmeme-li tak představu mostu klenoucího se mezi Prahou a Budyšínem, pak k němu můžeme doplnit Pojizeří a střední Polabí jako pilíř, v různých dobách různě silný a různě pevný.

1.3 Prameny

Jakýkoli výzkum k tématu styků s Lužickými Srby v meziválečném Československu zásadním způsobem omezuje torzovitost a neúplnost dochovaných pramenů. Ústředí SPL, pod jejíž hlavičkou probíhala drtivá většina sorabofilských aktivit, se na mimořádné valné hromadě 26. února 1939 rozhodlo v důsledku politické situace spolek rozpustit, a to včetně jeho odborů, jež měly do Prahy odeslat své archivy.[66] Po rozpadu Česko-Slovenska a okupaci českých zemí tajemník ústředí SPL Vladimír Zmeškal činovníky jednotlivých odborů vyzýval, aby citlivou spolkovou agendu, především korespondenci, raději spálili. Likvidován byl i archiv ústředí.[67] Zbylé materiály, jež nebyly zničeny – většinou lužickosrbské knihy a časopisy a finanční hotovost – zabavovalo gestapo, jež již v březnu 1939 konalo systematické prohlídky u bývalých funkcionářů SPL jak v pražském ústředí, tak ve venkovských odborech.[68] Ze spolkových archivů se tak zachovaly pouze zlomky, jež během války činovníci spolku ukryli, nebo jež byly po roce 1945 navráceny z archivů gestapa.

Část materiálů z provenience pražského ústředí českolužického spolku je nyní uložena jako fond Českolužický spolek „Adolf Černý“ v Literárním archivu Památníku národního

[64] *Lužický odbor Československé obce Sokolské*, Českolužický věstník (dále jen ČLV), roč. 5, čís. 7, 1924, s. 45.
[65] *Lužický večer*, Jizeran, roč. 43, čís. 1, 7. 1. 1922, s. 3.
[66] Státní okresní archiv Semily (dále jen SOkA Semily), f. Společnost přátel Lužice – odbor Semily (dále jen SPL Semily), neinvent., Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Semily, 10. 3. 1939.
[67] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 55.
[68] V Poděbradech uskutečnilo gestapo domovní prohlídku u funcionářů místního odboru SPL již 19. března 1939. SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Zápis o první pracovní poradě členů Společnosti přátel Lužice v Lázních Poděbradech konané dne 29. VI. 45 v 19,30 v restauraci u Bílé růže, fol. 2.

písemnictví (LA PNP). Nevelký fond obsahuje dokumenty z rané fáze existence spolku před první světovou válkou a z prvních poválečných let do roku 1922. Většinu materiálů tvoří novinové výstřižky a spolková korespondence z roku 1919, kdy se korporace zasazovala o připojení Lužic k Československu. Pro naše téma a regionální zaměření je však fond využitelný pouze okrajově.[69]

Větší možnosti slibuje pozůstalost Josefa Páty, umístěná rovněž v LA PNP. Cenná je Pátova korespondence s Vladimírem Zmeškalem, jež mimo jiné zachycuje odlišný postoj obou pražských sorabofilů k pojizerským a polabským prolužickým aktivitám, zvláště manifestaci na Mužském.[70]

Pozůstalost Vladimíra Zmeškala je sice taktéž uložena v LA PNP,[71] některé uchované materiály z meziválečné SPL ale Zmeškal na sklonku života věnoval budyšínskému Archivu Matice srbské (Archiw Maćicy Serbske), který byl posléze přetvořen v Lužickosrbský kulturní archiv (Serbski kulturny archiw, dále jen SKA) v rámci Lužickosrbského institutu (Serbski institut). Zmeškalovy dary tvoří významnou část sbírky bohemik, jež je v SKA uložena. Pro předkládanou práci měly cenu zvláště dokumenty k zakládání a likvidaci místních odborů a účetnictví těchto odborů z let 1937 a 1938. Uložena je zde rovněž složka notně torzovitých dokumentů z provenience mladoboleslavského odboru SPL (tvoří ji několik plakátů a zlomky korespondence s Lužickými Srby), album fotografií z prvního jabkenického letního tábora a zpráva informátorky budyšínské organizace Nationalsozialistische deutsche Arbeiterpartei (NSDAP) o průběhu manifestace na Mužském.[72]

Zvláštní archivní fond mají ve sledované oblasti pouze odbory SPL v Poděbradech (uložen ve Státním okresním archivu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem) a Semilech (uložen ve Státním okresním archivu Semily). Akta poděbradského odboru z prvorepublikového období byla zcela zničena v březnu 1939, zachovalo se pouze několik knih a fotografií z návštěvy lužickosrbských dětí z Jabkenic v létě 1932. Zbytek fondu tvoří agenda z let 1945–1956.[73]

Pro poznání fungování oblastní pobočky SPL je zvláště hodnotný fond semilského odboru. Zde se dochovala kniha protokolu spolku se zápisy z valných hromad a výborových schůzí a pokladní kniha, obě vedené od ustavení odboru v roce 1933, a korespondence z jara

[69] LA PNP, f. Českolužický spolek „Adolf Černý“, inv. č. 222.
[70] LA PNP, f. Josef Páta, inv. č. 1248.
[71] LA PNP, f. Vladimír Zmeškal, neinvent.
[72] SKA, f. Historische Bestände / Archiv der Maćica Serbska, MZb VI – Tschechisch-sorbische Wechselseitigkeit und Bohemica (dále jen MZb VI).
[73] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady.

1939.[74] Předseda odboru František Hyška totiž po 15. březnu 1939 zničil pouze část spolkového archivu a tyto knihy a materiály o rozpuštění odboru ukryl mimo Semily.[75]

Významnější sorabofilské počiny, manifestace a návštěvy Lužických Srbů, reflektují zápisy v obecních kronikách Mladé Boleslavi (tu navíc vedl knihovník Josef Jarský, sám člen SPL),[76] Mnichova Hradiště[77] a Jabkenic.[78] Nejvýznamnějším pramenem k pobytům školáků v Jabkenicích je pak kronika jabkenické školy, kde byly děti ubytovány. Nechybí zde podpisy školáků doplněné zápisy jejich učitelů, ani účetnictví prázdninové kolonie.[79]

Již roku 1920 bylo při budyšínském okresním hejtmanství (Kreishauptmannschaft, později přejmenováno na Amtshauptmannschaft) zřízeno Oddělení pro lužickosrbské záležitosti (Wendenabteilung), které monitorovalo projevy lužickosrbských národně-emancipačních snah. Do hledáčku úředníků Oddělení se dostala spolupráce Fügnerovy župy a lužickosrbských sokolů, pobyty dětí v Jabkenicích i studium Lužických Srbů na školách v Mladé Boleslavi. Ve fondu Wendenabteilung, jenž je uložen ve Státním pobočném archivu v Budyšíně (Staatsfilialarchiv Bautzen), se zachovaly též některé dokumenty zabavené gestapem u činovníků pražského ústředí SPL (pro oblast Pojizeří a Polabí je nejzajímavější soubor fotografií z lužického večera v Nymburce z roku 1934) a opisy jejich výslechů.[80]

Vzhledem k dosti omezené pramenné základně se tak v práci opíráme především o analýzu tisku a tiskovin SPL. Tehdy ještě Českolužický spolek „Adolf Černý“ vydával od roku 1920 měsíčník *Českolužický věstník*, přejmenovaný roku 1931 na *Lužickosrbský věstník*. Na jeho stránkách se mimo jiné objevovaly zprávy o osvětových přednáškách mimo Prahu i o činnosti později zakládaných místních odborů. Mimoto spolek v edici *Česko-lužická knihovnička*, redigované Josefem Pátou, vydával informativní brožury, ale i rozsáhlejší odborná pojednání. Vlastní publikační činnost vyvíjeli též mladoboleslavští sorabofilové. Roku 1924 vyšla pod hlavičkou menšinového výboru sokolské Fügnerovy župy přehledová osvětová brožura *Lužičtí Srbové* z pera řídícího učitele v Bělé pod Bezdězem Josefa Maštálka,[81] další tři brožury vydal v první polovině 30. let odbor SPL v Mladé Boleslavi.[82]

---

[74] SOkA Semily, f. SPL Semily.
[75] SOkA Semily, f. SPL Semily, Společnost přátel Lužice, odbor v Semilech, předávací protokol z 25. 8. 1959.
[76] SOkA Mladá Boleslav, f. Archiv města Mladá Boleslav (dále jen AM MB), neinvent., Třetí pamětní kniha Mladé Boleslavě 1. I. 1931 – 31. XII. 1935 (dále jen Třetí pamětní kniha).
[77] Muzeum města Mnichovo Hradiště, AM MH, Pamětní kniha města Mnichova Hradiště, I. díl.
[78] SOkA Mladá Boleslav, f. Archiv obce Jabkenice (dále jen AO Jabkenice), neinvent., Obecní kronika Jabkenice 1925–1962 (dále jen Obecní kronika).
[79] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika.
[80] Staatsfilialarchiv Bautzen (dále jen StFilA Bautzen), 50012 W. M., Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung.
[81] Josef MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové,* Mladá Boleslav 1924. V přepracované podobě práce vyšla roku 1946. Josef MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, Česká Lípa 1946.

Reprezentativní sbírka českých meziválečných sorabik je nyní coby součást Knihovny Dr. Zdeňka Boháče umístěna ve Strahovské knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově, rozsáhlým fondem sorabistických tisků disponuje též Slovanská knihovna při Národní knihovně ČR v Praze. Naopak Hórnikova knihovna SPL umístěná v pražském Lužickém semináři je v důsledku důkladné likvidace spolkového archivu v roce 1939 pro meziválečné období vybavena o poznání chudšími sbírkami.

Pro studium tisku nabízí užitečný vhled výstřižkový archiv článků s lužickosrbskou tematikou, vytvořený původně pražským ústředím SPL, nyní uložený jako samostatný fond v SKA.[83] Obsaženy zde jsou jak články z celostátních deníků, tak z krajinského tisku českého, slovenského i periodik českoněmeckých, výběrově jsou sem zahrnuty i články ze zahraničních tiskovin (především (říšsko)německých, polských a jugoslávských). Tento pramen však pro badatele skrývá několik slabých míst. Ucelená sbírka výstřižků je ukončena již červnem 1936, zvláště v případě krajinského tisku zde nejsou shrnuty všechny články. Ty byly navíc až se značným časovým odstupem nalepeny na archy a vevázány do pevných desek, občas tak došlo k chybnému řazení stránek, chybné dataci či chybnému označení zdroje článků.

Tento zdroj tak bylo nutno konfrontovat a doplnit studiem sbírek jednotlivých novin. Sbírky Národní knihovny ČR a Knihovny Národního muzea skýtají rozsáhlé a ucelené fondy celostátních deníků a odborných periodik, rozsáhlou a notně nepřehlednou síť krajinského prvorepublikového tisku však pokrývají s většími mezerami. Kromě výše zmíněných knihoven jsme tak využívali sbírek tisku v regionálních muzeích a archivech, konkrétně v Muzeu města Mnichovo Hradiště,[84] Regionálním muzeu Kolín – Podlipanském muzeu v Českém Brodě,[85] Státním okresním archivu Mladá Boleslav[86] a Státním okresním archivu Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem.[87]

Českých sorabofilských aktivit si alespoň do roku 1933 všímal i lužickosrbský tisk, největší pozornost byla vcelku logicky věnována zájezdům Lužických Srbů do

[82] Brožury vyšly v následujícím pořadí: Karel SELLNER, *Čechy a Lužice*, Mladá Boleslav 1932; Miloslav ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská*, Mladá Boleslav 1935; Karel SELLNER, *Lužice a česká emigrace*. Mladá Boleslav 1935. Teprve u druhé a třetí publikace je uvedeno ediční zařazení do *Lužickosrbské edice*. V roce 1946 mladoboleslavský odbor SPL vydal ještě brožuru *Návštěvou v Lužici*, uvedenou jako čtvrtý svazek tentokráte *Lužickosrbské knižnice*. Srov. Josef Č. KERNER, *Návštěvou v Lužici*, Mladá Boleslav 1946, s. 1.
[83] SKA, MZb VII – Ausschnittsammlung aus der tschechischen Presse.
[84] Pojizerské listy, Turnov, ročníky 1932–1938.
[85] Naše hlasy, Český Brod, ročníky 1932–1938; Prokůpkův kraj, Čáslav, ročníky 1932–1935; Průboj, Kostelec nad Černými lesy, ročníky 1932–1935.
[86] Jizeran, Mladá Boleslav, ročníky 1918–1938, Mladoboleslavské listy, Mladá Boleslav, ročníky 1922–1938, Národní zájmy, Mladá Boleslav, ročníky 1930–1934, Obrana lidu, Mladá Boleslav, ročníky 1920–1935 a vlastivědné sborníky Bezděz, Česká Lípa, ročníky 1930–1933 a Boleslavan, Mladá Boleslav, ročníky 1933/1934–1935/1936.
[87] Nymburské listy, Nymburk, ročníky 1932–1938; Poděbradské noviny, Poděbrady, ročníky 1932–1938.

Československa (srov. kap. 12). Komplexní sbírkou lužickosrbských novin disponuje knihovna budyšínského Lužickosrbského institutu.

Při volbě tisku jako klíčového pramene je nutno mít neustále na paměti specifika tohoto zdroje informací. Největší počet periodik ve sledované oblasti vycházel v Mladé Boleslavi, jednalo se však o župní orgány jednotlivých politických stran. Takto *Rodný kraj* a skrytě i *Mladoboleslavské listy* byly propojeny se stranou republikánskou, *Obrana lidu* s národními socialisty, *Národní zájmy* s národními demokraty a *Jizeran* s živnostenskou stranou.[88] Primární úlohou novin tak je komunikace strany s elektorátem, přední stránky okupují zprávy ze stranického sekretariátu, informace o aktivitách zástupců strany v parlamentu a samozřejmě též polemiky s politickými protivníky. Na inzerci a regionální zpravodajství (nejen z Mladé Boleslavi, ale z celého volebního kraje) zbývá zlomek rozsahu, který je logicky umenšován v době konání voleb či stranického sjezdu. V menších sídlech typu Českého Brodu, Nymburku či Turnova byl počet místních listů výrazně nižší. Jedná se o tiskoviny nezávislé, jež zpravidla hájí zájmy (malo)měšťanstva, v elementárním politickém rozdělení tak stojí blíže bloku občanských stran a vymezují se proti stranám socialistickým,[89] hlavní náplní periodika zde však je podání informací o dění ve městě a blízkém okolí.

Jednotlivá periodika disponovala různě rozvětvenou sítí dopisovatelů, kteří posílali oznámení o chystaných kulturních podnicích. Zvláště v případě mladoboleslavských, na základě stranického klíče výrazně diferencovaných tiskovin, hrála roli vlastní politická orientace jednotlivých sorabofilů, kteří o svých aktivitách podávali zprávu pouze do vybraných tiskovin.[90]

Texty, jimiž svoji činnost reflektovali přímo členové SPL, navíc často nabízí velice umně konstruovaný mediální obraz jednotlivých aktivit. Převládá zde výrazná tendence zdůrazňovat pozitiva a případná negativa marginalizovat, ba přímo zamlčovat.[91] Informace,

[88] Luděk BENEŠ – Radek KOTLABA – Jiří MATTA (edd.), *Mladoboleslavsko v proměnách času*. Praha – Mladá Boleslav 1997, s. 137.

[89] Systém politických stran v Československu komplikovala národnostní rozdrobenost a poměrný volební systém. Strany české (ve smyslu národnostním), jež podporovaly ideu Republiky Československé (tzv. státotvorné strany), se dělily na strany občanské, jež zhruba odpovídají pravicové a středopravé orientaci. Z nich byla nejsilnější Republikánská strana venkovského a malorolnického lidu, běžně nazývaná stranou agrární. Dále mezi občanské strany patřila katolická Československá strana lidová, Československá národní demokracie, jež reprezentovala městskou střední třídu a velkokapitál a vyznačovala se vypjatě nacionalistickým a „všeslovanským" programem, a Československá živnostensko obchodnická strana středostavovská. Levicové strany tvořily blok socialistických stran tvořený Československou sociálně demokratickou stranou dělnickou a Československou stranou národně socialistickou. Na okraji stály strany extremistické, Komunistická strana Československa a Národní liga. Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první*, Praha 2000, s. 169–177 a 557–563.

[90] Např. jabkenický řídící učitel Bohuslav Havlín otiskoval nejobšírnější články v agrárnickém Rodném kraji, ředitel obchodní akademie Josef Kerner naopak psal fejetony do národnědemokratických Národních zájmů.

[91] Tato tendence je výrazněji patrná u zpráv zasílaných pražskému ústředí SPL, zatímco informace v regionálním tisku, jež jsou určeny místním spoluobčanům, vykazují vyšší míru objektivity a (sebe)kritičnosti. Např.

prošlé sítem tisku, tak nabízejí přestrukturovaný obraz světa v ideální podobě, jakou by si činovníci SPL představovali. Analýza tiskových zpráv o prolužických aktivitách tak umožňuje lépe nahlédnout k cílům a tužbám místních sorabofilů, ale také na základě kritické analýzy diskursu proniknout k jejich představám Lužického Srba (srov. kap. 11).[92]

1.4 Metodologie

Práce je rozdělena do tří větších základních celků, v jejichž rámci se snažím nahlédnout na dějiny styků s Lužickými Srby v Pojizeří a středním Polabí z rozličných úhlů pohledu. Třebaže ve středu pozornosti zůstává úzce vymezená problematika lužickosrbsko-českých kontaktů ve vymezeném regionu, cílem práce není toliko podat jejich přehled a shrnutí, nýbrž vyložit je jak v kontextu styků s Lužickými Srby na celorepublikové úrovni, tak na úrovni společenského (a spolkového) života jednotlivých pojizerských a polabských sídel. Hlavní cíl práce je tedy dvojí. Za prvé umožnit syntetizující mikrohistorický vhled do dosud opomíjených a nezpracovaných regionálních aspektů dějin české meziválečné sorabistiky. Za druhé pak načrtnout plastický obraz regionálních sorabistických aktivit, jejich možností a forem, jakožto součásti komplexně pojatých kulturních, národně orientovaných aktivit české (v drtivé převaze městské) meziválečné společnosti. Dílčí otázky rozpracovávají jednotlivé kapitoly.

První oddíl, pojmenovaný *Kontext* (kap. 2–3), slouží k vybudování základního, obecněji zaměřeného rámce, v němž jsou sledovány základní úběžníky, do nichž sledované téma vstupuje. Do této osnovy jsou v následujících kapitolách vetkávána jemnější vlákna, zkoumající regionální aspekty prezentace Lužických Srbů v prvorepublikové československé společnosti.

Sleduji zde proces moderního lužickosrbského národního hnutí, využívaje typologie Miroslava Hrocha pro etapy formování nestátního národa, již konfrontuji s modernistickým přístupem Ernesta Gellnera. Tento proces vykládám v kontextu vztahů Lužických Srbů s Čechami i styků Horní a Dolní Lužice s českými zeměmi, jež mají tradici již od dob středověkých. Zvláštní pozornost věnuji podnětům českého národního hnutí („národního

---

v referátu z lužického večera, který pořádali 20. února 1932 studenti mladoboleslavského gymnázia a reálky, otištěném v *Obraně lidu*, si pisatel povzdechl, že „návštěva večera nebyla taková, jak studenti očekávali. Snad by byla větší, kdyby se byli spojili s ostatními studenty boleslavskými. Dosti zarážející byla neúčast členů profesorských sborů obou středních škol.“ *Boleslavští studenti Lužici*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 9, 26. 2. 1932, s. 2. V noticce o téže události v *Lužickosrbském věstníku* však bylo možné se dočíst, že „ve velkém sále hotelu Věnec se shromáždili četní představitelé místního studentstva […] s profesory“. *Odbor v Mladé Boleslavi*, LSV, roč. 13, čís. 3, 1932, s. 28.

[92] K možnostem práce s tiskem srov. též Pavel HORÁK, *Tisk jako historický pramen*. In: Jana ČECHUROVÁ – Jan RANDÁK et al., Základní problémy studia moderních a soudobých dějin, Praha 2014, s. 343–359, zvl. s. 355–356.

obrození“), na něž mohli Lužičtí Srbové navázat. Styky Lužických Srbů s českým prostředím, především s pražským centrem, sleduji až do období první Československé republiky, kdy za existence německé výmarské republiky dosavadní kontakty zaznamenaly vrchol dosavdní intenzity. Kladu si zde otázku, do jakého stádia se po roce 1918 dostal proces formování moderního lužickosrbského národa (polemizuji tak současně se závěry Petra Kalety, jenž ve své práci *Češi o Lužických Srbech* označil tento proces za dokončený již v 80. letech 19. století),[93] jaké cíle sledovali čeští sorabofilové, organizovaní v pražském Českolužickém spolku „Adolf Černý“, kteří se roku 1919 aktivně zapojili do snah o autonomii Lužic, případně o jejich připojení k vznikajícímu Československu, a jakými formami se snažili své záměry zrealizovat.

Druhá část, *Syntéza* (kap. 4–6), přesouvá fokus na oblast Pojizeří a Polabí. Nejprve je stručně představen sledovaný region s důrazem na jeho hospodářskou, sociální a etnickou charakteristiku. Předpokládám, že výraznější zájem o Lužické Srby se mohl rozvinout tehdy, pokud můžeme v daném místě hovořit o rozvinuté občanské společnosti, tedy strukturách „právně ochráněných nevládních institucí, které mají tendenci být nenásilné, sebeorganizující se a sebereflexivní a jsou současně permanentně v napětí mezi sebou navzájem i se státními institucemi, které ohraničují a omezují“,[94] která aktivně přijala český národní program.[95]

Na tento náčrt navazuje v páté kapitole sled mikrosond věnovaný jednotlivým sídlům, v nichž se rozvinuly kontakty s Lužickými Srby, nebo zde bylo alespoň několika jednorázovými festivitami toto etnikum připomenuto. Vzhledem k značné torzovitosti a roztříštěnosti pramenů jsem se zde pokusil z dílčích zpráv sestavit pokud možno komplexní faktografickou mozaiku sorabofilských aktivit. Ač se jedná o kapitolu nejrozsáhlejší, pokládám ji za práci přípravnou, za faktografický základ, který do určité míry (byť s větší dávkou modality) dává odpověď na prastarou rankovskou otázku, „wie es eigentlich gewesen ist“, jenž prameny synteticky skládá, ale hlavní cena jeho shromáždění spočívá teprve v možnosti je opět analyticky rozložit a zabývat se vybranými fenomény, které byly s prezentací Lužických Srbů v regionu spojeny.

Tento záměr sleduje třetí oddíl *Analýza* (kap. 7–13), jemuž předchází shrnutí shromážděných faktů v šesté kapitole, v níž jsou definovány obecné, především etnicko-geografické předpoklady oblasti, jež vedle rozvinutého občanského, národně orientovaného

[93] P. KALETA, *Češi*, s. 12–14.
[94] John KEANE, *Civil Society. Old Image, New Visions*, Cambridge 1998, s. 6. Cit. dle: Tomáš VILÍMEK, Občanská *společnost*. In: J. ČECHUROVÁ – J. RANDÁK et al., Základní problémy, s. 586–601, zde s. 588.
[95] Moderní občanská společnost se v českých zemích formovala až od 60. let 19. století po obnovení ústavnosti. Petr PITHART, *Občanská společnost a stát*. In: Jiří Kunc (ed.), Demokracie a ústavnost, Praha 1999, s. 238–245, zde s. 245.

života vedly k tomu, aby se stala významnou základnou k pěstování styků s Lužickými Srby. Na základě těchto předpokladů jsou sledovány dílčí rozdíly, které se projevují v jednotlivých menších regionech. Pozornost věnuji geografickým aspektům, proti sobě zde stojí vnitrozemské Polabí a Pojizeří, ležící v blízkosti etnické hranice. Stejně tak se snažím postihnout, zda a jak se projevuje rozdíl mezi městy v horním Pojizeří, již dosti vzdálenými od dosud dominantního pražského centra, jež zastřešuje lužickosrbsko-české kontakty, a Mladoboleslavskem při dolní Jizeře, kudy prochází nejkratší železniční spojnice lužickosrbského jazykového teritoria s Prahou. Se zohledněním místních specifik se snažím nastínit obecné vývojové tendence zájmu o Lužické Srby v regionu. Předpokládám, že klíčovým mezníkem ve způsobu prezentování Lužických Srbů byl rok 1933, kromě něj se pokouším stanovit další dílčí zlomové body, které proměňovaly jak formy a možnosti prezentace lužickosrbského etnika, tak i vztah pojizerské a polabské společnosti k této problematice.

V analytickém oddíle se snažím o strukturní pohled na sorabofilskou činnost. Nejprve (kap. 7) si kladu otázku, jaké možnosti přicházely v úvahu pro dlouhodobé rozvinutí aktivit zaměřených na Lužické Srby. Ambici zastřešovat je měl pražský českolužický spolek,[96] od roku 1932 pojmenovaný SPL, jehož odbory počínaje rokem 1931 vznikaly i ve sledované oblasti. Všímám si však i aktivit mimo tyto odbory, v prvé řadě mladoboleslavské sokolské Fügnerovy župy.

Od korporativního zaštítění se v sedmé kapitole přesouvám k lidem, kteří se do sorabofilských aktivit zapojili. V prvé řadě sleduji jejich počet a proměnlivost v závislosti na formě aktivit i na míře zapojení jednotlivců do různých forem prolužické činnosti. Na základě dílčí analýzy provedené v bakalářské práci pro mladoboleslavský odbor SPL[97] předpokládám, že i v ostatních pojizerských a polabských sídlech vytvářelo činnost sorabofilsky orientovaných korporací pouze několik jednotlivců, kteří byli současně aktivní v řadě dalších spolků.

Kromě statistického, kvantitativního rozboru sorabofilů se zabývám i jejich sociální stratifikací, prosopografickou analýzou a zařazením do socioekonomických skupin. Předpokládám, že sorabofilská činnost oslovovala měšťanstvo, tedy spíše vyšší střední a vyšší třídu, nepočetné aktivní jádro sorabofilů soustředěné v odborech SPL by rovněž podle starší

[96] –al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Českolužický spolek „Adolf Černý“ v Praze*, ČLV, roč. 4, čís. 1–2, 1923, s. 12.
[97] L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 56–101.

analýzy vztažené na Mladou Boleslav mělo sestávat v prvé řadě z učitelů a úředníků,[98] tedy vrstvy místní vzdělané elity,[99] která zásadní měrou ovlivňovala kulturní dění v místě.

Činnost v českolužickém spolku nenahlížím izolovaně. Odbor SPL vznikal v místech v době, kdy již spolková scéna byla zaplněná a vnitřně strukturovaná. Cílem zde tak je načrtnutí neoficiálních sítí a vazeb, na jejichž základě do řad nového spolku vstupovali členové již etablovaných početných korporací a na veřejných festivitách se podílelo členstvo pěveckých sborů a hudebních těles. Kromě vazeb na bázi spolkové si všímám i profesních vztahů (na linii podřízený – nadřízený, ale v přenesené rovině např. i učitel – žák), s jejichž pomocí stávající sorabofilové přiměli k aktivitám zaštítěných SPL i další občany.

Tento oddíl tak opouští úzké hledisko prolužicky zaměřené činnosti a dává blíže nahlédnout na způsoby organizace kulturního života v českém prvorepublikovém městě. Činnost SPL nahlížím v úzkých souvislostech s aktivitami hraničářských „národních obranných jednot", v daném regionu především Národní jednoty severočeské (NJS) a Ústřední Matice školské,[100] a slovansky orientovaných sdružení.[101]

Následující dvojice kapitol (kap. 8–9) je věnována rozboru činnosti odborů SPL. Analyzuji jak vývoj od založení odborů přes vyřizování pravidelné vnitřní agendy po jejich rozpuštění na počátku roku 1939, tak i formy veřejných festivit zaštítěných českolužickým spolkem. Kromě strukturního rozboru jednotlivých forem činnosti se snažím o sémantickou analýzu jednotlivých projevů a symbolů, jež veřejné aktivity, nejčastěji tzv. „lužické večery", doprovázely. V tomto ohledu navazuji na disertační práci Alexandera Brummera, jenž se zabýval způsoby projevů slovanské vzájemnosti, v prvé řadě konceptu rusofilství a aktivitami Československo-jihoslovanské ligy. Zatímco Brummer konstatuje sémantickou vyprázdněnost většiny slavofilských slavností,[102] snažím se o jemnější odstínění jednotlivých znaků. Vzdor opakování ustálených stereotypů a epitet festivity nesly alespoň elementární sémantický náboj, jímž se prezentace Lužických Srbů odlišovala od dalších slovanských národů. Předpokládám, že výlučnost lužickosrbského etnika sorabofilové spatřovali

[98] Ibidem, s. 41–55.
[99] Pojem elita chápu v souladu s funkcionalistickýmm přístupem jako skupinu osob, která právě v určitém sektoru (v našem případě ve spolkovém životě) a díky osobním výkonům (tj. dosaženému vzdělání a z něho plynoucí autoritě) zaujímá vrcholné pozice a ovlivňuje společenské dění. Srov. Jana ČECHUROVÁ, *Elity*. In: J. ČECHUROVÁ – J. RANDÁK et al., Základní problémy, s. 529–546, zde s. 533.
[100] K spolkovým aktivitám českých hraničářů srov. zvl. Jana ČECHUROVÁ, *Menšina v menšině. „Péče" o Čechy v pohraničí*. In: Jana MACHAČOVÁ – Jiří MATĚJČEK (edd.), Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě, Opava – Praha 1999, s. 143–151.; Matěj SPURNÝ, *V zájmu národa a jeho dětí. Vztah české společnosti k otázce národa a nacionalismu na příkladu ideologie a praxe Ústřední Matice školské*, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, Praha 2004 [nevydaná diplomová práce].
[101] O náčrt aktivit slovansky orientovaných sdružení v období první republiky se inspirativním způsobem pokusil Alexandr BRUMMER, *Slovanství a slovanská tradice v meziválečném Československu 1918–1938*, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2012 [nevydaná disertační práce].
[102] Ibidem, zvl. s. 115.

především v malém počtu jeho příslušníků, jimž se navíc na rozdíl od většiny slovanských národů nepodařilo vytvořit samostatný stát.

Tento pohled prohlubuje 11. kapitola, v níž se snažím o postihnutí stereotypu Lužického Srba, jak byl vnímán českou meziválečnou společností.[103] Název kapitoly *Sen o Lužickém Srbovi* odkazuje na práci literárního vědce Vladimíra Macury *Český sen*, jenž v ní podával sémiotickou analýzu „českých národních mýtů", s nimiž operovalo české národní obrození.[104] Podle Macurova vzoru se rovněž snažím o primárně literárněvědnou analýzu konstruování obrazu Lužického Srba v brožurách, článcích a projevech českých, primárně pojizerských a polabských, sorabofilů. Pracuji zde se sémiotickým konceptem reprezentace znaku, tedy způsobem znázornění, jímž je ke znaku referováno.[105] Způsob reprezentace Lužického Srba současně umožňuje nahlédnout na tužby, které s prolužickými aktivitami čeští sorabofilové spojovali.

Následující kapitola do hry vtahuje i další aktéry než jen české sorabofily. Na základě analýzy lužickosrbského tisku, tisku českoněmeckého a materiálů budyšínského Oddělení pro lužickosrbské záležitosti se snažím ukázat, jaký význam věnovali dílčím prolužickým aktivitám Lužičtí Srbové, čeští Němci a říšskoněmecké úřady. Kladu si otázky, jakým formám činnosti byla vůbec věnována pozornost a jaké s nimi bylo spojeno očekávání (v lužickosrbském prostředí) či potenciální hrozby (u německých úředníků). Na základě tohoto pohledu zvnějšku se rovněž pokouším diferencovat sorabofilské aktivity v jednotlivých pojizerských a polabských sídlech a určit, které z nich měly (či mohly mít) význam, který by přesahoval úzký region.

Prolužické aktivity v roce 1933 výrazně omezily zákroky zaměřené proti reprezentantům lužickosrbského národního života, v roce 1939 pak byla činnost SPL násilně přerušena, přesto se ve stručném výhledu snažím o nalezení kontinuit s obnovenou aktivitou této korporace a jejích odborů v pojizerském a polabském regionu po roce 1945. Všímám si personální propojenosti, návaznosti na formy předválečných prolužických aktivit i napodobování osvědčené znakové reprezentace tohoto etnika, byť ve zcela odlišné politické i společenské situaci, která spíše než počátek 30. let, kdy prolužické hnutí v Pojizeří a Polabí

[103] Pojem stereotypu užívám oproštěně od jeho negativních konotací. Na základě typologie Petera Kosty se zabývám stereotypy jakožto kategorizacemi a koncepty, tedy otázkou, jakým způsobem je stereotyp konstruován, případně naplňován. Peter KOSTA, *Zum Tschechenbild bei den Polen und zum Polenbild bei den Tschechen aus der Sicht der Stereotypen- und Prototypensemantik*. In: Katrin BERWANGER – Peter KOSTA (edd.), *Stereotyp und Geschichtsmythos in Kunst und Sprache*, Frankfurt am Main 2005, s. 51–70, zde s. 57–58.
[104] Vladimír MACURA, *Český sen*, Praha 1998, s. 7–13.
[105] Koncept reprezentace znaku dále rozvíjela sémiotická analýza v pojetí Umberta Eca. Eco hovoří o „otevřeném díle", jež je souhrnem znaků, které se nabízejí k dalším interpretacím. Srov. John PIER, *Sémiotika narativu*, Brno – Praha 2006, s. 20.

vrcholilo, připomínala rok 1919, kdy leckdo už viděl Lužické Srby (a nádavkem i okolní horno- a dolnolužická území, z nichž však slovanský jazyk vymizel už před staletími) pevně spojená s Československem. I když se tak od snění (a leckdy až blouznění) o Lužických Srbech a Lužici opět vracíme k zdánlivě tvrdým, mramorovým faktům, stále se stýkáme i potýkáme s iluzemi a vidinami. Ony by snad bez pořádné dávky snílkovství ani nebyly žádné sorabofilské aktivity možné…

I. Kontext

2. Na prahu (lužickosrbské) národní existence

2.1 Myšlenkové ukotvení (Herder)

Mladý básník Jakub Bart-Ćišinski, pobývající toho času v Praze, se na sklonku 70. let 19. století pod dojmem dokončování stavby Národního divadla pokoušel neuspokojivý stav dramatiky v lužické srbštině pozvednout vlastní tvorbou. Roku 1880 vydal svazek s titulem *Prěnja serbska činohra*, zdůrazňujícím básníkovo průkopnické snažení, jehož obsahem byla hra *Na Hrodźišku*.[106] Jestliže pro rostoucí stavbu nad Vltavou byla již od roku 1872 připravena slavnostní opera *Libuše*, oslavující mytickou „matku národa" (o jejíž historicitě se ale nepochybovalo), jak její příběh petrifikoval „[n]ejstarší to zbytek národního básnictví českého",[107] tedy *Rukopis zelenohorský* (o jeho historicitě se občas pochybovalo, ale pochybovačům nebylo zatím dopřáno mnoho sluchu),[108] zvolil Ćišinski pro svoji hru rovněž dobu, již považoval za zrod svých národních dějin, a umístil děj hry na počátek 9. století, do doby vlády knížete Srbů Miliducha. O něm toliko soudobá *Chronicon Moissiacense* uvádí, že tento „zpupný král, který vládl v Srbsku", zemřel během franského válečného tažení, které roku 806 vedl Karel Mladší, syn císaře Karla Velikého.[109]

Ćišinski nebyl zdaleka jediný lužickosrbský spisovatel, který hledal náměty v období výbojů (východo)franské říše na kmenová území Polabských Slovanů. Na „první lužickosrbskou činohru" bezprostředně navázal Józef Nowak, jenž k dramatu *Na Hrodźišku* dopsal pokračování *Wjelesław*, čímž hodlal realizovat původní Ćišinského záměr vytvořit velkou historickou trilogii *Milecy*.[110] Boj slovanských knížat s Franky ztvárnil roku 1900

[106] Pětr MALINK, *Proza a dramatika Jakuba Barta-Ćišinskeho*. In: Jakub BART-ĆIŠINSKI, Zhromadźene spisy VII. Dramatika, Budyšin 1973, s. 241–272, zde s. 260–265.
[107] Josef JUNGMANN, *Historie literatury české*, 2. vyd., Praha 1849, s. 16.
[108] Postava kněžny Libuše se po polovině 19. století stala prvořadým symbolem českého národa, nyní již definovaného na základě jazyka. Cesta Libuše na piedestal nedotknutelného národního mýtu vyvrcholila právě uvedením slavnostní opery při otevírání Národního divadla v letech 1881 a 1883. Již roku 1886 ale Tomáš Garrigue Masaryk se svými spolupracovníky zahájil na stránkách nově založeného časopisu *Athenaeum* debatu o pravosti *Rukopisů královédvorského a zelenohorského* (RKZ). Toto zpochybnění pravosti RKZ nasměrovalo příběh o Libuši z historie, případně z beletristického zpracování historie, do světa pověstí. Srov. Ladislav FUTTERA, *Německá píseň o české Libuši. Obraz českého dávnověku v české a německé literatuře 19. století*, Příbram 2015, s. 84–92.
[109] Libuše HRABOVÁ, *Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*. České Budějovice 2006, s. 42. Podle výsledků novějšího bádání nebylo Karlovo tažení směřováno na lužické území, kam (konkrétně na budyšínské hradiště kmene Milčanů) hru podle tehdejší tradice situoval Ćišinski, nýbrž proti kmenu Glomačanů (též Dalemínců) v oblasti dnešní Míšně, kde také nejspíše Miliduch (v originálu Melito) vládl. L. BOBKOVÁ – L. BŘEZINA – J. ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, s. 18.
[110] P. MALINK, *Proza*, s. 272.

v prvním dílu rozsáhlé povídky *Serbscy rjekowje* také zakladatel lužickosrbské modernistické prózy Jakub Lorenc-Zaleški.[111]

Jak je zjevné i z výše zmíněného srovnání se Smetanovou *Libuší*, nebyl pohled do minulosti u etnických skupin, z nichž se v průběhu 19. století zformovaly moderní národy, nijak neobvyklý.[112] Moderní národ v představách obrozenců[113] 19. století nelze definovat modernisticky, tedy jako novodobý konstrukt, nýbrž primordialisticky, totiž jako entitu, která je v prostoru a čase neustále přítomna. Proto se jednotlivá národní hnutí již v době formování moderních národů obracejí do minulosti, hledajíce svou slavnou historii a vlastní počátky, aby s její pomocí doložila oprávněnost své existence.[114] Stejnou strategii volí i lužickosrbští obrozenci, v jejichž pojetí Lužičtí Srbové vystupují jako zástupci celého slovanského osídlení při Labi, a dokonce – ač se jedná o zcela odlišný region – i u Baltu.[115]

Zaměření národních hnutí na minulost a hledání pevných dějinných úběžníků, na nichž by bylo možné vystavět redefinované národní společenství, se projevuje již v hloubi osvícenských úvah o úloze jazyka a písemnictví na národní společenství, jež stojí na samém počátku moderních národních hnutí. Tyto úvahy by nebyly myslitelné bez přispění Johanna Gottfrieda Herdera, jehož učení se stalo inspirací zvláště pro evropské nestátní národy.

Své pojetí významu jazyka Herder vyložil roku 1770 v pojednání *Abhandlung über den Ursprung der Sprache* (*O původu řeči*). Herder při své analýze přistupuje ke všem jazykům jako k sobě rovným, odvolává se (byť se dopouští řady omylů) na jazyky orientální, ale třeba i indiánské nebo řeči afrických kmenů.[116] Důraz na rovnost jazyků předznamenává roli Herdera jakožto ideového podnítitele národně-emancipačních snah, ostatně právě jazyk

[111] Náčrt povídky Lorenc–Zaleški provedl již v roce 1893, v definitivní podobě včetně druhého dílu próza vyšla až roku 1922. Jurij MŁYŃK, *Dosłowo*. In: Jakub LORENC-ZALĚSKI, Serbscy rjekowje, Berlin 1957, s. 375–416, zde s. 393.

[112] Zatímco formování českého národa lze podle typologie Miroslava Hrocha považovat za dokončené již ve 40. letech 19. století (Miroslav HROCH, *V národním zájmu*, Praha 1999, s. 15–16), lužickosrbské národní hnutí čerpalo podněty zvláště z českého prostředí se zpožděním několika desetiletí. Srov. P. KALETA, s. 12–13.

[113] Vzhledem k ustálenému užívání termínu „obrozenec“ v české tradici jej používáme i v případě lužickosrbského národního hnutí. Termínem „národní obrození“ ale označujeme pouze proces formování moderního českého národa, v případě paralelního procesu v lužickosrbském prostředí užíváme ve shodě s lužickosrbským územ označení „národní hnutí“ („narodne hibanje“, „Nationalbewegung“). Srov. Peter KUNZE, *Serbja – Die Sorben*, Budyšin / Bautzen, 1989, s. 20 a 24. Dobový český termín „národní obrození“ (původně i „národní vzkříšení“) je úzce spjat s primordialistickou interpretací českého národního hnutí optikou 19. století, jež chápalo jeho proces jako překonání doby národního úpadku v 17. a 18. století a návrat k tradici české humanistické kultury. Na různorodé interpretace spánku, snu a probuzení v české kultuře 19. století upozornil ze sémiotické perspektivy Vladimír Macura. Srov. V. MACURA, *Český sen*, zvláště kapitoly *Sen o spících rytířích I–III*, s. 14–47.

[114] Dieter LANGEWIESCHE, *Nation, Nationalismus, Nationalstaat in Deutschland und Europa*, München 2000, s. 25–26 a Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence*, Praha 1999, s. 8–9.

[115] Helena ULBRECHTOVÁ, *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, Praha 2009, s. 49–50.

[116] Johann Gottfried HERDER, *O původu řeči*. In: TÝŽ, Uměním k lidskosti. Úvahy o jazyce a literatuře, Praha 2006, s. 11–98.

chápe jako základní hledisko příslušnosti k národu. Z rovnocenného postavení jazyků pak z logiky věci vyplývá rovnocenné postavení jednotlivých národů a jejich literatury a kultury.[117]

Takové hledisko v první řadě obhajovalo existenci svébytné německé kultury, jež vyrůstala z odlišných podmínek nežli vzývané řecké a římské básnictví, současně však v sobě obsahovalo ideu rovnoprávnosti malých zemských národů, jež se nebyly schopny prosadit na úkor etablovaných národních a státních celků. Jestliže jsou si jednotlivé jazyky, národy a literatury rovny, zažila (případně ještě zažije) každá národní literatura svůj zlatý věk. Proto je zapotřebí zaměřit pozornost na jednotlivé národní kultury a jejich literární památky. Nikoliv však již na básnictví vysoké, tvořené v duchu humanisticko-barokní tradice latinsky, nýbrž ve vernakulárních jazycích.[118]

K posílení své legitimity se tyto národy obracejí do minulosti, roste zájem o staré památky, jež mají dokládat jejich kulturní vyspělost, vzkvétá též dějepisectví, zpřítomňující slavnou národní minulost.[119] Do minulosti se neobracejí jen Němci, ale i tradiční státní národy, jejichž státnost byla zpochybněna. Do této kategorie spadá rozvoj polského dějepisectví v době dělení Polska, ale také české země, jež byly v důsledku centralizačních tendencí v habsburském soustátí začleněny do širšího celku rakouských dědičných zemí.[120] Poslední skupinou jsou pak společenstva, jejichž kolektivní identita se teprve ustavuje, přesto se však pokoušejí nalézat (a také úspěšně nalézají) společnou minulost, již je možné aktualizovat. František Kutnar a Jaroslav Marek do této kategorie řadí švýcarské národní hnutí,[121] obdobně však můžeme interpretovat aktivity lužickosrbských obrozenců, kteří se vzhlížejí v tradici Polabských a Pobaltských Slovanů.

2.2 Historický rámec (Polabští Slované)

Syntézy lužickosrbských dějin tradičně vyprávějí příběh, který začíná příchodem Slovanů do oblasti kolem Sály a Labe na přelomu 6. a 7. století. Dalšími mezníky jsou vrchol slovanské expanze na západ v 7. století, boje s franskou říší a podmanění kmenových svazů franskou a saskou expanzí. Dále je již popisováno postupné zmenšování slovanského jazykového teritoria, jež se až během raného novověku omezilo na oblast části historického území Horní a

[117] Srov. Albert PRAŽÁK, *Herder a Češi*. In: Johann Gottfried HERDER, *Vývoj lidskosti*, Praha 1941, s. III–XXXIII, zde s. VII–IX.
[118] Peter-André ALT, *Aufklärung*, Stuttgart–Weimar 1996, s. 314–316.
[119] Hana ŠMAHELOVÁ, *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha 2011, s. 167.
[120] Walter SCHAMSCHULA, *Die Anfänge der tschechischen Erneuerung und das deutsche Geistesleben (1740–1800)*, München 1973, s. 114.
[121] František KUTNAR – Jaroslav MAREK, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, 3. vyd., Praha 2009, s. 141–142.

Dolní Lužice.[122] Je zde tak patrný rozdíl od moderních syntéz českých dějin, jež sice rovněž podávají národní dějiny (a příliš neupozorňují na přítomnost nečeských etnik), avšak zmiňují též starší předslovanské osídlení. František Palacký tak vytvořil *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, avšak ještě než se objevili na scéně „Čechové prvověcí“,[123] věnoval jednu kapitolu i „předslovanským národům v Čechách“, v praxi Bójům a Markomanům.[124] Palacký sice psal dějiny moderního českého národa (tedy národa českého jazyka), zároveň však tento národ byl ztotožněn s pevně vymezeným geografickým celkem – Čechami a Moravou –, jenž se dostal i do titulu díla. Převažující národní hledisko se tedy alespoň v některých pasážích prolíná se starší tradicí vylíčení dějin země.

Rozsáhlé raně novověké hornolužické městské kronikářství sice nabízelo koncept zemsky pojatých dějin,[125] ale lužickosrbské národní hnutí se při svém hledání národní minulosti nemohlo opřít o tradici státu „kmene Srbů“, pouze o již zmíněné kmenové svazy, jež se netransformovaly v raně středověký státní útvar. Nadto bylo vzhledem k proměnlivému počtu jednotlivých kmenů, jejichž etnogeneze probíhala ještě po osídlení území při Labi, obtížné ztotožnit Lužické Srby 19. století se slovanskými kmeny 8. a 9. století. Standardně bývají v souvislosti s dějinami Lužických Srbů připomínány kmeny Milčanů, obývající oblast pozdější Horní Lužice kolem Budyšína, a Lužičanů, sídlící na dolním toku Nisy a při střední Sprévě,[126] zároveň však jazykové teritorium na přelomu středověku a raného novověku, jež se považuje za lužickosrbské, hranice původního milčanského a lužičanského osídlení přesahuje.[127] Proto se uplatňuje rovněž dělení Polabských Slovanů do tří větších celků: na Obodrity, obývající baltské přímoří, Lutice, žijící mezi středním Labem a ústím Odry, a Srby

[122] Takto pojaty byly v době po druhé světové válce, kdy se institucionalizovala lužickosrbská historická věda, nejrozsáhlejší čtyřsvazkové *Stawizny Serbow* (paralelně vydávané německy pod titulem *Geschichte der Sorben*) ze 70. let, silně poznamenané marxistickým ideovým východiskem autorů, tak i novější populárně orientované stručné syntézy z pera Petera (Pětra) Kunzeho *Serbja – Die Sorben*, *Kurze Geschichte der Sorben* a kapitola *Aus der Geschichte der Lausitzer Sorben* ze sborníku k velké putovní výstavě *Die Sorben in Deutschland*, jež měla Lužické Srby v 90. letech představit široké německé veřejnosti. Stručná *Chronika serbskich stawiznow* pak začíná zmínkou o kmenu Srbů ve Fredegarově kronice, kladenou k roku 631. Srov. Jan BRANKAČK – Frido MĚTŠK et al., *Stawizny Serbow. Zwjazk 1. Wot spočatkow hač do lěta 1789*, Budyšin 1977.; P. KUNZE, *Serbja.*; P. KUNZE, *Kurze Geschichte.*; Peter KUNZE, *Aus der Geschichte der Lausitzer Sorben*. In: Dietrich SCHOLZE (ed.), Die Sorben in Deutschland – Serbja w Němskej, Bautzen 1993, s. 7–55.; H. BJEŃŠ, *Chronika*, Budyšin 2007.

[123] František PALACKÝ, *Dějiny národu českého I*, Praha 1968, s. 95.

[124] Ibidem, s. 72–91. Syntézy českých dějin z 20. století, například Laichterovy *Dějiny* a nejnověji *Velké dějiny zemí Koruny české* začínají svůj výklad již v období pravěku.

[125] Joachim BAHLCKE (ed.), *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Leipzig 2001, s. 11–23.

[126] Bavorský geograf klade do oblasti Horní Lužice ještě Bjezunčany. Vzhledem k tomu, že jim přisuzuje toliko dvě obce (hradiště, civitates), kdežto zbylé dvě skupiny měly vlastnit po třiceti obcích, lze pochybovat, že se jednalo o samostatný kmen. L. BOBKOVÁ – L. BŘEZINA – J. ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, s. 18.

[127] Srov. H. BJEŃŠ, *Chronika*, s. 7 a 13.

při Sále a Labi. Právě od těchto Srbů jsou odvozováni Lužičtí Srbové.[128] Problematické však je směšování názvů jednotlivých kmenů z pramenů franské provenience časově dosti vzdálených. Členění do tří větších celků, jež v 19. století v lužickosrbském prostředí zpopularizoval Pavel Josef Šafařík *Slovanskými starožitnostmi*, má oporu pouze v některých pramenech, navíc o srbském kmenovém svazu se objevuje nejméně zmínek.[129] Průkazněji je zachyceno formování lutického a obodritského kmenového svazu, jež dospělo až do protostátní fáze. Název Srbové je v dobových pramenech (Bavorský geograf, Thietmar Meziborský) používán společně s názvy dalších menších kmenů. Vůbec první zmínka o Srbech (*Surbi*) ve Fredegarově kronice pak vymezuje jejich sídla řekami Sálou (Saale) a Freiberskou Modlou (Freiberger Mulde), tedy jihozápadně od Horní Lužice.[130]

Podobně není možné ztotožnit Lužické Srby s určitým historickým geografickým celkem. Tendence položit rovnítko mezi lužickosrbským etnikem a historickým územím Horní a Dolní Lužice je silná v české sorabistice, kam pronikla jako smíšení zájmu o Lužické Srby a českých státoprávních nároků na území obou Lužic. V lužickosrbské historiografické tradici je vědomí sepětí etnika s oběma historickými celky, na jejichž správě se Lužičtí Srbové podíleli pouze v minimální míře, výrazně slabší. Spíše tedy splývají s větším slovanským prostorem, jakousi „Slavanií", jak ve své *Kronice Slovanů* Helmold z Bosau souhrnně označuje oblasti dnešního středního a východního Německa a západního Polska, osídlené slovanskými kmeny.[131] Z těchto příčin jsou tak lužickosrbské dějiny nutně pojímány jako dějiny etnika.

Představme tak ve stručnosti nejdůležitější mezníky dějin tohoto etnika, z něhož se posléze zformovali Lužičtí Srbové: Na sklonku období intenzivních přesunů etnik na euroasijském kontinentě (tradičně, byť poněkud nepřesně nazývaném „stěhování národů") se přibližně od 6. století posouvá slovanské obyvatelstvo z původních sídelních teritorií oblasti mezi Vislou, Dněprem a Zakarpatím směrem na západ. V rychlém sledu se slavizují rozsáhlé oblasti ve střední Evropě.[132] Kompaktní slovanské osídlení dosáhlo Sály a Labe, v následujícím století dílčí skupiny kmenů tyto toky překračují a budují sídla v Pomohaní a

[128] L. HRABOVÁ, *Stopy*, s. 9–10.
[129] Ibidem, s. 253–254.
[130] P. KUNZE, *Kurze Geschichte*, s. 9.
[131] Helmold Z BOSAU, *Kronika Slovanů*, Praha 2012, zvl. s. 25.
[132] Lubomír KOŠNAR – Jiří SLÁMA, *Doba stěhování národů*. In: Miroslav BUCHVALDEK et al., Dějiny pravěké Evropy. Praha 1985, s. 204–214. Držím se zde tradičního výkladu průběhu slovanské expanze. Zvláště němečtí archeologové v poslední době upozornili na omezený populační potenciál tradiční slovanské pravlasti, odkud měla být ve velice krátkém čase osídlena podstatná část střední a západní Evropy. Dle jejich mínění muselo ve velké míře docházet ke splynutí příchozích Slovanů s původním obyvatelstvem, předpokládají též přejímání slovanského jazyka neslovanskými etniky ve funkci jakéhosi „společného jazyka", lingua franca. Srov. Przemysław URBAŃCZYK (ed.), *„Neslované" o počátcích Slovanů*. Praha 2012.

Hannoversku.[133] Další expanzi zabránila germánská království, vzniknuvší na troskách (západo)římské říše. Prim mezi nimi hrálo království Franků, jež si postupně podmaňovalo sousední germánská kmenová království. Vnitřní konsolidace franské říše umožňovala vytváření protostátního útvaru.[134]

Oproti Frankům se slovanským kmenům nepodařilo vytvořit raně středověký státní celek. I po osídlení nových území pokračovala etnogeneze mladého etnika. Etnicky a jazykově málo rozrůzněné etnikum se rozpadalo na dílčí kmeny, jejichž podoba se dále přetvářela.[135] Určitý náběh k vytvoření širšího celku s prvky státu je možné konstatovat pouze v případě tzv. Sámovy říše. Nadkmenové společenství spojovala nutnost obrany před kočovnými Avary, později i před expanzí franské říše. Účelově zřízený vojenský svaz, který zahrnoval slovanské kmeny na východ od Sály, se rozpadl po Sámově smrti.[136]

Vytvoření pevnějšího celku s rysy raně středověkého státu výraznou měrou komplikovala neuskutečněná christianizace. Kmenová knížata neodvozovala svou vládu od „Boží milosti“, nýbrž se musela o moc neustále dělit s kmenovými radami. Kmen navíc nepodléhal jednotnému řízení, nýbrž vláda nad ním byla s největší pravděpodobností rozdělena mezi větší počet náčelníků a velmožů. Tato forma vlády neumožňovala budovat centralizovanou protostátní správní strukturu, jež byla navíc ve státních celcích, jež přijaly křesťanskou víru, úzce propojena s církevní správou (např. tzv. hradská soustava v přemyslovském státě).[137]

Za vlády Karla Velikého si franská říše podmanila Sasy, čímž byla završena expanze na území barbarských germánských království. Raně středověký autarkní státní útvar byl však existenčně závislý na modelu každoroční válečné kampaně, která přinášela kořist, z níž panovník odměňoval své družiníky.[138] Franská expanze se logicky obrátila na východ, proti rozdrobeným a vzájemně znesvářeným slovanským kmenům.[139]

Cílem karlovské expanze byl v prvé řadě zisk kořisti, od poloviny 10. století, za vlády Jindřicha Ptáčníka a jeho syna Oty I. ze saské dynastie, získaly výboje proti slovanským kmenovým územím novou kvalitu. Oblasti na východ od Labe se měly stát přímou součástí obnoveného císařství. V okrajových součástech říše byla zřizována opevněná sídla, jež plnila

[133] L. HRABOVÁ, *Stopy*, s. 18–30.
[134] Jarmila BEDNAŘÍKOVÁ, *Frankové a Evropa*, Praha 2009, s. 226–258.
[135] L. HRABOVÁ, *Stopy*, s. 19.
[136] Dušan TŘEŠTÍK, *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*, Praha 2001, s. 24–31.
[137] K významu christianizace při vytváření státu srov. Dušan TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, Praha 2008, s. 297–311.
[138] V českém prostředí je možné nalézt paralely v hospodářském systému říše Boleslavů v 2. polovině 10. století. Srov. Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí*, Praha 2007, s. 149–163.
[139] L. HRABOVÁ, *Stopy*, s. 42–43.

funkci středisek říšské správy nad těmito tzv. markami, byla odtud vyvíjena misijní christianizační činnost a také se zde soustředily vojenské oddíly, nasazované při expanzivních výbojích. Na území obývaném Polabskými Slovany v průběhu 10. století vznikly Stará Marka s centrem v Magdeburku, Míšeňská marka a Lužická marka na území obývaných hornolužickými Milčany a dolnolužickými Lužičany.[140] Odlišný vývoj nastal u Pobaltských Slovanů. Zde se Luticům a Obodritům podařilo vytvořit zárodky státních útvarů. Obodritské knížectví si zachovalo samostatnost až do poloviny 12. století.[141]

Vojenské podmanění slovanských kmenů a proces christianizace (přerušovaný častými povstáními a pohanskou reakcí, zejména v oblasti Luticka a Obodritska) bezprostředně nezměnilo etnické složení obyvatelstva. Pouze velice pozvolna na nově získaná území přicházeli němečtí (saští) kolonisté. Největší dynamiku vykazoval proces kolonizace (a s tím spojeného asimilace slovanského obyvatelstva) při pobřeží Baltského moře, kde byla již od sklonku 12. století – tedy bezprostředně po dobytí obodritského knížectví – zakládána hanzovní města. V souvislosti s častými povstáními autochtonních Slovanů města od 14. století vydávala protislovanská opatření, jež znemožňovala získat měšťanská práva osobám slovanského původu. Doménou slovanského jazyka, jenž je považován za značně neprestižní, se tak stává venkovské prostředí.[142]

Venkov nebyl v průběhu pozdního středověku a raného novověku cílem systematické germanizace. O ní je možné hovořit teprve ve spojení s centralizačními reformami v 18. století, jež si kladou za cíl vybudovat moderní, hierarchicky řízený, byrokratizovaný státní útvar, který by pečoval o poddaného a dohlížel na něj (tzv. „gute Polizei“).[143] Bez ohledu na státní politiku však probíhala pozvolná přirozená asimilace slovanského etnika. Z kompaktního jazykového teritoria se vydělily dva větší ostrovy: tzv. Hannoverscher Wendland v oblasti Lüneburského vřesoviště (Lüneburger Heide) a oblast slovanského osídlení v Horní a Dolní Lužici (s přesahy na západ a sever do Saska a Braniborska). Zatímco poslední aktivní uživatel pozůstatků jazyka původního kmene Drevjanů z Hannoverska umírá roku 1756,[144] v malé části Horní a Dolní Lužice v okolí Budyšína a Chotěbuzi se slovanský jazyk – lužická srbština – dochoval až do současnosti.[145]

[140] Ibidem, s. 59–71.
[141] Ibidem, s. 133–167.
[142] Ibidem, s. 202–204.
[143] Pro rakouské prostředí s komparativními přesahy do německého kontextu srov. Milan HLAVAČKA et al., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době. Svazek II.*, Praha 2014, kap. VI.6. Byrokracie a byrokratizace, s. 227–232.
[144] Albrecht LANGE, *Die Tracht des Hannoverschen Wendlandes*, Bautzen 2006, s. 7.
[145] L. BOBKOVÁ – L. BŘEZINA – J. ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, s. 35.

Etnogeneze Lužických Srbů není dosud uspokojivě vysvětlena. Území původních Lužic obývaly kmeny Milčanů v Horní Lužici, respektive Lužičanů v Dolní Lužici. Kmen Srbů franští a saští kronikáři naopak umisťovali západněji k Sále a Labi. Není zcela možné rozhodnout, zda došlo k promísení a splynutí těchto etnických skupin, případně pouze k přenesení jména.[146] Geograficky vymezující přívlastek „Lužický" začíná být oprávněný teprve tehdy, kdy se slovanské sídelní teritorium omezuje pouze na historické území obojí Lužice, k čemuž dochází až v 16. století. Až do té doby zbytky slovanského obyvatelstva sídlí při Labi mezi Drážďany a Desavou (Dessau), o slovanském osídlení v okolí Wittenberku (Wittenberg) hovoří i Martin Luther.[147]

Je možné zmínit několik příčin, proč se slovanský jazyk (na jehož základě bylo poté možno rozvíjet slovanskou identitu) uchoval nejdéle právě v obojí Lužici. Určitou roli sehrála nižší atraktivita oblasti, především dolnolužických bažinatých Blat a písčitého vřesoviště na pomezí Horní a Dolní Lužice, jež příliš nelákala kolonisty. Středisky německých kolonizace se stávala strategicky položená hornolužická města, jež bohatla z obchodu na stezce do Vratislavi. V menších městech v Dolní Lužici, jež dosahovala pouze regionálního významu, byl však podíl slovanského obyvatelstva značný, v Chotěbuzi tvořili Srbové až polovinu obyvatel.[148]

Lužičtí Srbové, respektive jejich předci, se od 10. století, kdy bylo jejich kmenové území podmaněno, nikdy nezapojili do slovanského povstání či k pohanské reakci, jež probíhala u lépe organizovaných Luticů a Obodritů. Na rozdíl od nich tak také nebyli vnímáni jako nepřátelé, vůči nimž by bylo nutno se chránit.[149]

Proces národní emancipace, ale i asimilace zásadní měrou ovlivnila reformace. Území Horní a Dolní Lužice (i sousední regiony, kam v raném novověku ještě zasahovalo slovanské osídlení) se v 16. století rychle luteranizovalo. Výjimku však představovaly budyšínská kapitula a kláštery Mariina hvězda (Marienstern) v Pančicích (Panschwitz, dnes Panschwitz-Kuckau), Mariino údolí (Marienthal) u Ostritz a Lubáň (Lauban, dnes polská Lubań) v Horní Lužici. Zatímco kolem Lubáně a Ostritz již v době reformace slovanské obyvatelstvo nežilo,

[146] Ve chvíli, kdy byla slovanská území trvale podřízena saské moci, přestávají dobové anály rozlišovat jednotlivé kmeny, jejich následný vývoj tak není postihnutelný. L. HRABOVÁ, *Stopy*, s. 64.
[147] H. BJEŃŠ, *Chronika*, s. 13–14.
[148] L. BOBKOVÁ – L. BŘEZINA – J. ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, s. 91. Zdeněk Boháč vysvětluje uchování kompaktního slovanského osídlení v oblasti relativní přelidněností kompaktního regionu, v němž „téměř nezůstalo místa pro pozdější německou kolonizaci". Zdeněk BOHÁČ, *Lužice – země svatováclavské koruny*. In: TÝŽ, *České země a Lužice*, Praha 1993, s. 11–20, zde s. 11.
[149] Zdeněk BOHÁČ, *Staleté soužití Srbů a Němců v Lužici do konce 19. století*. In: TÝŽ, *České země*, s. 71–78, zde s. 73.

Budyšín a Pančicy leží v jádru lužickosrbského jazykového teritoria. Lužičtí Srbové jsou od této doby rozděleni na menšinové katolíky a většinové luterány.

Přínos reformace pro lužickosrbské etnikum je nutno hodnotit ambivalentně. Reformace, jejímž základním požadavkem bylo provádění bohoslužby v mateřském jazyce, vlastně zakládá lužickosrbské písemnictví. Z roku 1548 pochází rukopisný překlad *Nového zákona* do dolnolužickosrbského dialektu, pořízený Mikławšem Jakubicou. Prvním lužickosrbským tiskem se pak stal překlad Lutherova *Malého katechismnu* od faráře Albina Mollera z roku 1576.[150] V dlouhodobější perspektivě ale reformace měla za následek urychlení asimilace Lužických Srbů do většinové společnosti rovněž luteránského vyznání. Vědomí konfesní odlišnosti se u katolických Lužických Srbů propojovalo rovněž s povědomím o odlišnosti etnické a od počátku 19. století přispělo k formování moderní lužickosrbské národní identity. Třebaže u katolické víry zůstala jen zhruba desetina Lužických Srbů,[151] podílela se katolická menšina výraznou měrou na rozvoji lužickosrbského národního hnutí. Vzhledem k větší rezistenci vůči asimilačním procesům se také podíl katolíků mezi Lužickými Srby neustále zvyšuje.

Uchování slovanského jazyka v obou Lužicích naopak nelze příliš ztotožňovat s příslušností regionu do svazku zemí Koruny české ve vrcholném středověku a raném novověku, jak činívala starší, popularizačně laděná literatura.[152] I v době české vlády byla úředním jazykem ve styku s Lužicemi vždy němčina, německý ráz si na rozdíl od Čech podržel i městský patriciát.[153]

2.3 Trać dyrbi Serbstwo, zawostać[154]

„Jaro národů“, proces formování moderních národních společenství, dorazilo i do lužickosrbského prostředí. Obdobně jako v českých zemích se toto hnutí výraznou měrou etablovalo jako obranná reakce na centralistické řízení absolutistického státu, který nezohledňoval místní specifika a tradice a přinášel s sebou silné germanizační tlaky. Výraznou roli zde sehrála i recepce osvícenských myšlenek o jazycích, kulturách a

[150] Andrea ČORNAKEC, *Serbske pismowstwo – Sorbisches Schriftentum*. Budyšin / Bautzen 1992, s. 4–6.
[151] Z. BOHÁČ, *Staleté soužití*, s. 76.
[152] Roku 1944 v londýnském exilu poslanec Josef David při přednášce o Lužických Srbech, pro niž mu připravoval podklady novinář Jurij Wićaz, mimo jiné tvrdil: „Krátké panování polské na začátku 11. století a dlouhé panování české, které trvalo několik set let, mají zajisté zásluhu o to, že Lužice nebyla úplně poněmčena jako ostatní polabské kraje.“ Josef DAVID, *Lužičtí Srbové*. Praha 1946, s. 8.
[153] Z. BOHÁČ, *Lužice*, s. 15.
[154] Heslo Matice Lužickosrbské (Maćica Serbska), vyvěšené na budyšínském Matičním domě. Vedle lužickosrbské národní hymny *Rjana Łužica* rezonovalo i mezi českými sorabofily v meziválečném Československu jako srozumitelný symbol přihlášení se k lužickosrbskému národnímu hnutí.

rovnocenném postavení národů, jak je formuloval Herder, a s tím spojený obecně osvícenský zájem o vlastní dějiny.

Výchozí situace Lužických Srbů na sklonku 18. století v mnoha dalších ohledech připomínala postavení Čechů v habsburské monarchii. Tuto paralelu zdůrazňuje nejnovější syntéza dějin 19. století kolektivu autorů z Historického ústavu Akademie věd: „Češi byli vnímáni v německém prostředí podobně jako Lužičtí Srbové či Slovinci, tedy jako etnicko-jazyková skupina uvnitř německého národa. V žádném případě nebyli uznáváni jako svébytný národ postavený na roveň kulturně a politicky národu německému.“[155] Ostatně obdobný pohled na Čechy i Lužické Srby jakožto okrajovou skupinu v rámci německé kultury zastával také inspirátor českého i lužickosrbského národního hnutí Johann Gottfried Herder, který v nakonec nezveřejněné předmluvě ke sbírce lidových písní *Volkslieder* vysvětloval, že českou či lužickosrbskou tvorbu řadí po bok písní Bavorů, Sasů či Švýcarů jako písně německé.[156] Němečtí autoři si uvědomovali slovanský původ české a lužickosrbské kultury, z jejich pohledu to ale byla „látka exotická, odkazující k temnému bájnému podloží jiné, ‚cizí', vzrušivě neznámé etnické prehistorie ‚Německa'".[157]

V době nárůstu zájmu o vlastní minulost a počátky a literární památky se němečtí autoři zajímali i o kulturu těchto etnicko-jazykových skupin uvnitř německého národa, která současně mohla být použita při formování kolektivní identity německé, případně jednotlivých státních celků v rámci svazku Svaté říše římské. Na sklonku 18. století takto v německém prostředí výrazně narůstá počet zpracování příběhu o Libuši, který z pozice mýtu o počátcích českého státu mohl posloužit při hledání dávnověku širší německé otčiny.[158] Obdobně i lužickosrbská (přesněji spíše slovanská) tradice byla již od 17. století používána při posilování kolektivní identity na různých rovinách. V několika budyšínských městských kronikách z konce 17. století se objevují vyobrazení slovanských bohů. Pravděpodobně se jedná o reakci na připojení Horní Lužice k Sasku po pražském míru roku 1635 a snahu uchovat specifickou lužickou identitu proti saské centralizaci.[159] Zatímco kroniky měly v prvé řadě uchovávat paměť města, na posílení vědomí regionální lužické identity cílil spis Samuela Großera *Lausitzische Merckwürdigkeiten* z roku 1713, ani zde nechyběla připomínka

[155] Milan HLAVAČKA et al., *České země*, s. 274.
[156] Tento Herderův přístup ještě zdůraznilo posmrtné vydání sbírky z roku 1807 pod titulem *Stimmen der Völker in Liedern*, jež členila jednotlivá čísla sbírky do větších celků podle geografického vymezení. Například zpracování pověsti o Libuši se tak ocitlo v oddílu „Deutsche Lieder". Arnošt KRAUS, *Stará historie historie česká v německé literatuře*, Praha 1902, s. 24.
[157] V. MACURA, *Český sen*, s. 90.
[158] L. FUTTERA, *Německá píseň*, s. 36–38.
[159] Za upozornění na existenci těchto vyobrazení a za hypotézu o jejich funkci při tvorbě kolektivní identity vděčím prof. PhDr. Lence Bobkové, CSc. z Ústavu českých dějin FF UK.

slovanské tradice v podobě rytin slovanských božstev.[160] Po citelném oslabení politického významu saského království po vídeňském kongresu roku 1815 naopak slovanští bohové posloužili k posílení zemské saské identity. Obrázek slovanského panteonu byl totiž roku 1834 otištěn v odborném časopise *Saxonia*, přičemž i titul příspěvku *Götzenbilder der alten Sachsen und Lausitzer* (*Vyobrazení bohů starých Sasů a Lužičanů*) zdůrazňoval, že se jedná o starosaské památky, pouze podružně je v doprovodném textu zmíněn jejich slovanský původ.[161]

Zatímco z vnějšího pohledu se zdála být situace obou etnik srovnatelná, vnitřní dynamika českého a lužickosrbského národního hnutí působila značně odlišně. České národní hnutí vychází z ideje zemského patriotismu, který se na straně jedné odvolává na tradici lidového barokního vlastenectví (jehož paralely by bylo možné vysledovat i v Lužicích), na straně druhé se však odvolává i na české zemské právo, jehož kontinuitu zdůrazňovaly zvláště šlechtické kruhy. Zemská šlechta se cítí být ohrožena centralizačními tendencemi tereziánského a josefinského absolutistického státu řízeného na byrokratickém principu. Protireakcí je pak zdůrazňování státoprávních požadavků (které převezme i občanská liberálně orientovaná politika po roce 1848), současně i podpora zemsky orientovaných projektů, kam se řadí i kultura v českém jazyce a obrana češtiny vůči germanizaci.[162] Proti tomu nelze hovořit o lužickosrbském (či lužickém) státoprávním programu, který by prosazovaly privilegované stavy. Zatímco české národní hnutí se od zemské šlechty emancipuje až v době předbřeznové (paralelně klesá i význam církve) v souvislosti s přepólováním staršího zemského patriotismu na jazykový nacionalismus, kdy ideu moderního českého národa definovaného na jazykovém principu přejímá měšťanstvo, lužickosrbské hnutí zůstává takřka výhradně omezeno na venkov. Lužickou srbštinou, respektive jejími rozrůzněnými dialekty, na počátku 19. století hovořilo zhruba 245 000 osob, v drtivé většině se jednalo o rolníky (ovšem sem se řadí i vrstva bohatých sedláků, které můžeme považovat za jakousi lužickosrbskou honoraci), vyjma jednotlivců z řad duchovních a učitelů zcela scházela lužickosrbská inteligence.[163]

Rozvoj lužickosrbského národního hnutí a přijetí idey národa širokými masami obyvatelstva[164] dále podvazovala silná roztříštěnost lužickosrbského etnika. Moderní národ se

[160] Werner MESCHKANK, *Als die Wendengötter sterben sollten*, Cottbus 2005, s. 18–19.
[161] Srov. *Götzenbilder der alten Sachsen und Lausitzer*. In: Saxonia. Museum für Sächsische Vaterlandkunde, roč. 1, čís. 15, 1834/1835, s. 66–67.
[162] Srov. H. ŠMAHELOVÁ, *V síti*, zvl. s. 53–128.
[163] P. KALETA, *Češi o Lužických Srbech*, s. 11.
[164] Miroslav Hroch ve své typologii formování moderního národa považuje právě masové rozvinutí hnutí za rozhodující krok k tomu, aby bylo hnutí úspěšné. Srov. Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009, s. 52–54.

definuje na základě jazyka. Vzhledem k nepříznivým přírodním podmínkám a značné izolovanosti Horní a Dolní Lužice, jež odděluje pás řídce osídleného neúrodného písčitého vřesoviště (hola, Heide), se v průběhu pozdního středověku a raného novověku zformovaly dvě základní větve lužickosrbských dialektů, budyšínský a chotěbuzský, z nichž se posléze v procesu kodifikace během 19. století etablovaly dva samostatné jazyky: horní lužická srbština, blízká střední češtině, a dolní lužická srbština, jež vykazuje větší míru příbuznosti s polštinou. V oblasti střední Lužice ve farnosti Slepo (Schleife) se ustálil přechodný dialekt, uchovávající prvky obou jazyků.[165]

Horní lužická srbština nadto existovala ve dvou odlišných pravopisných variantách, které užívali katoličtí a luteránští Lužičtí Srbové. Zatímco katolíci vycházeli od 2. poloviny 17. století z pravopisu českého, luteránské prostředí se blížilo německému prostředí, užívaje pravopisu spřežkového. Roku 1847 Matice lužickosrbská přijala za oficiální tzv. analogický pravopis, který vycházel z katolické variety, ale dosavadní frakturu nahrazoval podle českého vzoru latinkou. Toto opatření nerespektovali ani katoličtí, ani evangeličtí autoři, a tak na krátkou dobu paralelně existovaly tři verze pravopisu. Michału Hórnikovi se roku 1859 alespoň podařilo přesvědčit lužickosrbské katolíky, aby přešli na užívání latinky, evangelické prostředí se drželo spřežkového pravopisu a frakturního písma (a kurentního v rukopisech). Ke sjednocení a dokončení procesu kodifikace došlo až po roce 1945.[166]

Problematická cesta ke kodifikaci jednotné spisovné horní lužické srbštiny připomíná i existenci konfesní bariéry. Zatímco v českém prostředí náboženské hledisko poměrně plynule z veřejné sféry vytlačovala nacionalizace a otázka konfesijní se přesouvala do soukromí, proces sekularizace lužickosrbské společnosti probíhal výrazně pomaleji. Vzhledem k nedostatečnému prolínání lužickosrbského etnika všemi vrstvami společnosti se dlouho neetablovala moderní občanská společnost, jež by přijala národní program za svůj. Homogenní lužickosrbské venkovské obyvatelstvo tak zůstávalo imunní vůči modernizačním procesům a setrvávalo v respektování tradičních společenských vzorců, do nichž národnostní uvědomění nepatřilo.[167] Konfesní rozpolcenost pak neumožňovala propojení víry a národního cítění, jako tomu bylo v polské společnosti, kde po rozpadu polského státu udržovala polskou národní identitu zvláště v pruském a ruském záboru příslušnost ke katolické církvi.[168]

[165] Josef PÁTA, *Jak se vyvíjel dnešní spisovný lužickosrbský jazyk*. In: TÝŽ, Lužické stati, Praha 1937, s. 58–76, zde s. 60–63.
[166] P. KALETA, Češi, s. 39–42.
[167] Srov. Jan ŠOŁTA – Hartmut ZWAHR, *Stawizny Serbow. Zwjazk 2. Wot 1789 do 1917*, Budyšin 1975, s. 110–124.
[168] David VÁCLAVÍK, *Náboženství a moderní česká společnost*, Praha 2010, s. 63–64.

Obdobný model se v lužickosrbském prostředí uplatnil pouze částečně u katolické menšiny, jež se od většinové německé reformované společnosti odlišovala kromě jazyka také vírou. V katolickém jádru lužickosrbského osídlení tak byla národní agitace nejúspěšnější a tato část obyvatelstva prokazovala (a stále prokazuje) nejsilnější rezistenci vůči asimilačním tendencím. Pro katolické Lužické Srby byla tradičním intelektuálním centrem Praha. Zatímco luteránští studenti bohosloví mířili na univerzity ve Wittenbergu, budoucí lužickosrbští katoličtí duchovní, z nichž se ponejvíce rekrutovaly početně omezené lužickosrbské vzdělané elity, studovali teologii v Praze. Zde přicházeli do kontaktu s českými obrozenci a modely českého národního obrození poté mohli přenášet na svá budoucí působiště v Horní Lužici.[169]

V době rozvoje národních hnutí navíc přibylo ještě jedno rozdělení. Saské království bylo jako věrný spojenec Napoleonovy Francie na vídeňském kongresu potrestáno ztrátou třetiny svého území. Tyto územní ztráty postihly i lužickosrbské jazykové teritorium. Sasko-pruská hranice proťala oblast obývanou Lužickými Srby na linii Wóspork (Weißenberg) – Rakecy (Königswartha) – Kulow (Wittichenau). V Sasku zůstala drtivá většina katolických Lužických Srbů, naopak převážná většina luteránů se ocitla v Pruském království. Toto rozdělení se promítlo i do rozštěpení církevní správy lužickosrbských luteránů. Dolnolužické farnosti se staly součástí braniborské zemské církve, pruská Horní Lužice správně spadala pod slezskou zemskou církev a saská Horní Lužice pod zemskou církev saskou.[170] Rozdělení lužickosrbského obyvatelstva do dvou státních útvarů, jež měly navzájem dosti napjaté vztahy, zásadně omezovalo rozvoj lužickosrbské kulturní emancipace. Pruské úřady důsledněji prováděly protisrbskou germanizační politiku.[171] Rovněž z této příčiny se lužickosrbské národní hnutí výrazněji rozvinulo v saské části Horní Lužice.

Zatímco na sklonku 18. století mohli německým osvícencům Češi a Lužičtí Srbové splývat, v důsledku negativních vlivů, jež podvazovaly rozvoj lužickosrbského národního hnutí, se cesty obou národotvorných procesů začaly rychle rozcházet a formování moderního lužickosrbského národa nabíralo značné zpoždění. V klasické a v českém prostředí obecně přijímané typologii procesu formování národního hnutí nestátních národů vymezuje Miroslav Hroch tři základní fáze, jejichž splnění je bezpodmínečně nutné, aby bylo národní hnutí úspěšné. „Fáze A“ je definována jako učenecký zájem o národní společenství. V tomto období je vymezen obsah národa, zkoumána kultura, kodifikován jazyk. Učenci, kteří

[169] Srov. P. KALETA, *Češi*, s. 19–24.; Zdeněk BOHÁČ, *Srbská katolická Lužice ve světle statistik*. In: TÝŽ, České země, s. 89–103.
[170] Zdeněk BOHÁČ, *Návštěva evangelické Lužice*. In: Týž, České země a Lužice, Tišnov – Budyšín 1993, s. 131–140, zde s. 132.
[171] Peter KUNZE, *Die Sorbenpolitik in der Ober- und Niederlausitz vom Wiener Kongress bis zum Ersten Weltkrieg*. In: E. PECH – D. SCHOLZE (edd.), Zwischen Zwang, s. 13–38, zvl. s. 16–18. K pruské protisrbské politice srov. též Peter KUNZE, *Die Preußische Sorbenpolitik 1815–1847*, Bautzen 1978.

vycházejí z osvícenských premis, většinou neusilují o rozvoj národního hnutí, nýbrž jim jde o popis stavu. Německý zájem o českou a lužickosrbskou kulturu pak dokládá, že středisko učeneckého zájmu může ležet mimo zkoumané etnikum.

Ve „fázi B“ v pozici hybné síly národního hnutí střídají osvícenské učence příslušníci vzdělaných elit vzešlí přímo z etnické skupiny. Jejich cílem je již záměrné šíření národní identity napříč sociálními vrstvami etnické skupiny (Hroch označuje tuto fázi za „období národní agitace“). Tato fáze je dle Hrocha pro úspěch národního hnutí rozhodující, cesta k modernímu národu „se stala nezvratnou teprve poté, co národní agitace ‚fáze B‘ dosáhla úspěchu a získala podporu rozhodující části nevládnoucí etnické skupiny. Poté, co národní identitu přijaly lidové masy, stala se ‚materiální silou‘.“[172]

Právě národní mobilizace mas je průvodním jevem závěrečné „fáze C“. Národní myšlenku přijmou veškeré vrstvy společnosti. V průběhu „fáze C“ bývá také definován politický program národního hnutí, přičemž definitivní vyvrcholení tohoto procesu nastává vznikem samostatného národního státu.[173]

V podmínkách českého národního hnutí Hroch ztotožňuje „fázi A“ s generací Josefa Dobrovského na počátku 19. století, „fáze B“ je vymezena aktivitami obrozenců kolem Josefa Jungmanna ve 20. a 30. letech 19. století. Dokončení „fáze C“ je kladeno až do 60. let,[174] avšak z hlediska definování českého politického národa sehrál rozhodující úlohu již revoluční rok 1848, zvláště *Psaní do Frankfurtu*, v němž se František Palacký vymezil vůči velkoněmeckému hnutí a definoval český národ v opozici vůči národu německému.[175]

O aplikaci Hrochova fázového modelu na proces formování lužickosrbského národa se pokusil Petr Kaleta. „Fázi A“ klade až do 20. let 19. století. Již v předchozích desetiletích se lužická srbština a lužickosrbská kultura stala předmětem zájmů německých učenců, ale i Josefa Dobrovského. Po roce 1820 se do popředí zájmu o lužickosrbskou kulturu dostává skupina luteránských studentů z Lipska kolem Handrije Zejlera, sdružených do studentského spolku Sorabija. Kromě jazykových cvičení pro členy spolku Zejler zpracoval lužickosrbskou gramatiku, jež výrazně přispěla ke kodifikaci horní lužické srbštiny. Na pomezí „fáze B“ Zejlera řadí básnická tvorba. V duchu pozdně osvícenského učenectví sbíral lužickosrbské písně a literární památky. Inspirován Čelakovského sbírkami ohlasové poezie podle lidových vzorů skládal vlastní umělé písně, jež se na lužickosrbském venkově těšily značné oblibě.

[172] M. HROCH, *Národy*, s. 54.
[173] Ibidem, s. 53–54.
[174] M. HROCH, *Na prahu*, s. 9.
[175] Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 34–35.

„Fáze B“ se podle Kaletova schématu plně rozvíjí od 40. let. Na kvalitativně vyšší úroveň pozvedli lužickosrbské národní hnutí obrozenci kolem Jana Pětra Jordana a Jana Arnošta Smolera. Jejich vědecká činnost se dotýkala jazykovědy, literatury, etnografie či hudby. Institucionálního ukotvení se lužickosrbským vědeckým a kulturním aktivitám dostalo roku 1847 založením Matice lužickosrbské. Po roce 1848 se v širší míře rozvíjel i spolkový život, který zasáhl větší počet dosud národně inertních Lužických Srbů. Od 50. let se díky aktivitám Michała Hórnika rozvíjela lužickosrbská publicistika.

Do „fáze C“ se lužickosrbské národní hnutí podle Kalety dostává v 80. letech. Jeho rozmach je spojen s tzv. mladosrbským hnutím, jež reprezentují Arnošt Muka a Jakub Bart-Ćišinski. Cílem mladosrbů bylo pozvednutí lužickosrbské kultury na úroveň sousedních, zvláště slovanských kultur. Ćišinski ve svém básnickém díle uváděl pod vlivem Jaroslava Vrchlického do lužickosrbské literatury nové básnické formy, Muka se snažil o vymezení lužickosrbského národa na vědecké bázi. Jeho nejvýznamnějším dílem se stala statistika Lužických Srbů, v níž polemizoval s podhodnocenými údaji o počtu Lužických Srbů, jež uváděly německé zdroje. Navenek měl lužickosrbský národ reprezentovat Matiční dům, otevřený v Budyšíně roku 1905. Stavba centrálního bodu lužickosrbského národního života, kde byla umístěna tiskárna, muzeum a kavárna, však na desítky let lužickosrbské představitele zadlužila. Konfesijní rozdíly mezi Lužickými Srby, jež se promítaly i do spolkové činnosti, kdy paralelně působily katolické a luteránské korporace, částečně překonávalo zřízení organizace Domowina roku 1912, jež se stala ústředním orgánem lužickosrbského kulturního života.[176]

Nastíněný proces národní emancipace se nicméně týkal pouze Horní Lužice (a ještě spíše pouze její saské části). Národní hnutí v Dolní Lužici se oproti hornolužickému centru na Budyšínsku výrazně opožďovalo. Například pobočka Matice lužickosrbské byla v Dolní Lužici zřízena až na počátku 80. let. Výraznější byl i podíl cizinců na dolnolužickosrbském národním hnutí. Ostatně u zrodu místní Matice stál Polák Alfons Parczewski.[177] V období mezi světovými válkami tak lze jen stěží hovořit o etablování dolnolužickosrbské národnosti.

Zformoval se však na prahu první světové války (i posléze ve výmarské republice) skutečně plnohodnotný moderní lužickosrbský národ? Miroslav Hroch hodnotí lužickosrbské národní hnutí jako neúspěšné a Lužické Srby označuje jen za etnickou skupinu. Etablování národního společenství dle jeho mínění znemožnil malý počet Lužických Srbů.[178] Z toho by vyplývalo, že Hroch tiše předpokládá určitý minimální počet příslušníků etnického

[176] P. KALETA, *Češi*, s. 12–14.
[177] Ibidem, s. 13.
[178] M. HROCH, *V národním zájmu*, s. 144.

společenství, z něhož je možné zformovat moderní národ. Tento pohled dle mého mínění přespříliš aprioristicky diskvalifikuje národní hnutí nejmenších etnických společenstev.

Petr Kaleta naopak řadí Lužické Srby mezi evropské „malé národy" („mikronárody") na základě modernistického přístupu Ernesta Gellnera. Lužičtí Srbové by se tak řadili mezi národy, jejichž vznik je spojen výhradně s procesem modernizace, který se nemůže odvolávat na tradici a kontinuitu (Gellner zde volí metaforické označení „národy bez pupku", za příklad mohou posloužit Estonci).[179] Dle Kaletova mínění tak „Lužičtí Srbové splňují podmínky základní definice národa jako skupiny lidí se společnými dějinami, jazykem, literaturou, hospodářskými podmínkami a kulturou".[180] Definice národa, s níž pracuje Kaleta, do značné míry obsahuje to, co Hroch označuje „vytvoření koordinát, podle nichž by se národní identita mohla orientovat", což v praxi obnášelo „vymezit ‚národní' území, získat poznatky o událostech z minulosti, které konstituovaly vědomí národní pospolitosti, kodifikovat jazyk, charakterizovat národní kulturní tradici, poznat příslušníky národa, respektive etnické skupiny, jejich zvyky, práci, způsob života". Toto „vymezování národního území" však Hroch vyhrazuje již učenecké „fázi A", o jejímž uskutečnění v lužickosrbském prostředí nemůže být sporu.[181]

Miroslav Hroch oproti tomu pracuje s odlišnou definicí národa, jenž se odvozuje od přijímání národní identity etnickým společenstvím: „[O] existenci národa lze hovořit tehdy, kdy se s národem ztotožňují všichni, nebo téměř všichni, kdo přicházejí v úvahu jako jeho možní příslušníci."[182] Vraťme se tedy ještě jednou *sine ira in studio* k Hrochově taxonomii národních hnutí a položme si otázku, do jaké míry se „všichni nebo téměř všichni" Lužičtí Srbové ztotožnili s ideou lužickosrbského národa. I Kaleta ve svém rozboru připouští, že vzdor šířícímu se národnímu hnutí nepřijímali po polovině 19. století zdaleka všichni venkovští Lužičtí Srbové národní identitu.[183]

Rozvoj národního hnutí omezoval nedostatečný počet lužickosrbské inteligence, jež se omezovala pouze na duchovní a učitele. V podstatě neexistovalo lužickosrbské měšťanstvo, ale ani dělnictvo, naopak urbanizace a industrializace jako průvodní jevy modernizace měly za následek ředění dosud relativně homogenního lužickosrbského jazykového teritoria a z toho plynoucí asimilaci. Vědomí národní svébytnosti a přijetí idey národa zůstalo omezeno na úzký okruh intelektuálních elit.[184] Z těchto příčin se lužickosrbské národní hnutí obrací o

[179] Ernest GELLNER, *Nacionalismus*, Brno 2003, s. 111–123.
[180] P. KALETA, *Češi*, s. 14.
[181] M. HROCH, *Národy*, s. 52.
[182] Ibidem, s. 53.
[183] P. KALETA, *Češi*, s. 13.
[184] Ibidem, s. 52; Z. BOHÁČ, *Staleté soužití*, s. 77–78.

podporu k dalším slovanským národům, v první řadě k Čechům. Například již zmíněný Jakub Bart-Ćišinski se v lužickosrbském prostředí mimo elity nedočkal docenění a uznání. Důstojná oslava jeho padesátin neproběhla v Horní Lužici, nýbrž ve Dvoře Králové, kde mu ji připravili jeho čeští přátelé v čele s Adolfem Černým.[185] Ještě na sklonku 19. století se do lužickosrbského národního hnutí zapojuje výrazný počet cizinců, již přejímají lužickosrbskou národní identitu a rozvíjejí lužickosrbskou kulturu, především písemnictví. Miroslav Hroch přitom ve svém standardním členění s přítomností „učených patriotů" s odlišnou etnickou příslušností počítá toliko v iniciační „fázi A" národního hnutí.[186] Na počátku lužickosrbské realistické prózy stál v 80. letech 19. století Slovák Jan Emanuel Dobrucký.[187] Do vývoje hornolužickosrbské poezie na sklonku století zasáhl slavista Adolf Černý a básně v dolní lužické srbštině tvořil ještě v meziválečném období pod pseudonymem Wěcsław Serb Chejnicański rolník z Chýnic Václav Srb.[188]

Opakují se též národně agitační akce, jež se pokoušejí na kvalitativně vyšší úrovni mobilizovat lidové masy pro národní ideu. Roku 1920 je podle českého vzoru založen lužickosrbský Sokol. Záměr vybudovat ze sokolského svazu novou bázi, jež by sjednocovala národně uvědomělé Lužické Srby a šířila lužickosrbské národní hnutí ale po celou dobu existence ŁSSZ narážel na část katolické církevní hierarchie, již provokovalo zvláště okázalé připomínání památky Jana Husa během pražských všesokolských sletů, a jež proto vícekrát zakazovala katolickým Lužickým Srbům vstup do sokolského svazu.[189]

Rozporuplný výsledek národní agitace ve venkovských oblastech souvisí s dosti ambivalentním vztahem Lužických Srbů k vlastnímu jazyku, tedy k základnímu atributu moderních národních společenstev. Jak upozornil Leoš Šatava, uchování lužickosrbského jazyka jako komunikačního kódu nelze v řadě případů přisuzovat přijetí národní idey, nýbrž projevu setrvačnosti.[190] Lužická srbština není u řady Lužických Srbů, zvláště protestantského vyznání, vnímána příliš prestižně. Ještě v 50. a 60. letech 20. století, tedy v době, kdy byla Lužickým Srbům přiznána práva národnostní menšiny a kdy jim byla poprvé dána možnost plošného vzdělání v jejich mateřském jazyce, odmítala výrazná část z nich své děti posílat na vyučování v lužické srbštině.[191]

---

[185] H. ULBRECHTOVÁ, *Lužickosrbská literatura*, s. 92–93.
[186] M. HROCH, *Národy*, s. 53.
[187] H. ULBRECHTOVÁ, *Lužickosrbská literatura*, s. 118.
[188] J. ŠOŁTA – P. KUNZE – F. ŠĚN, *Nowy biografiski słownik*, s. 517–518.
[189] T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 201–202.
[190] Leoš ŠATAVA, *Jazyk, etnicita a Lužičtí Srbové*, Slovanský přehled 92/2, 2006, s. 301–312, zde s. 308.
[191] Edmund PECH, *Die Sorbenpolitik der DDR 1949–1970. Anspruch und Wirklichkeit*. Bautzen 1999, s. 120–121.

Zatímco v duchu Hrochova pojetí národa jsem se zabýval především otázkou přijímání národní identity a emancipací svébytné lužickosrbské kultury, jež byla ze složek lužickosrbského národa jednoznačně nejrozvinutější, lužickosrbské národní hnutí ve srovnání s paralelně se rozvíjejícím hnutím českým výrazně zaostávalo v dalších úrovních emancipace, které již vyplývaly z dovršeného zformování české národní identity. V epoše neoabsolutismu 50. let 19. století, který neumožňoval rozvoj politického života a zásadně omezoval i kulturní aktivity, se v podstatě rodí české podnikatelstvo. S podporou obchodních a živnostenských komor a později i českého bankovnictví, reprezentovaného především Živnobankou, dochází k rychlému procesu hospodářské emancipace.[192] Po obnovení ústavnosti v habsburské monarchii po roce 1861 se mohla česká společnost profilovat i na politické scéně, v důsledku politiky pasivní rezistence hlavně na úrovni samosprávy, jež napomáhá dalšímu rozvíjení národních aktivit.[193] Lužickosrbský živel, omezený stále na rolnické prostředí, si oproti tomu nedokázal vytvořit rozvinutou podnikatelskou třídu, omezen zůstával i politický život. Národní politický program přijala pouze malá část etnika. V letech 1919 a 1945, kdy byli Lužičtí Srbové nejblíže určité formě autonomie (pomiňme nyní objektivní důvody jako názory dohodových mocností a SSSR, jež by takovou autonomii neumožnily), se objevila dosti významná skupina Lužických Srbů, jež vyjadřovala loajalitu německému státu a jakékoli vydělení z něj odmítala.[194]

Pokusme se tyto úvahy shrnout. Otázka, do jaké míry můžeme hovořit o moderním lužickosrbském národu, zůstává otevřena, respektive její odpověď závisí na tom, jakou zvolíme definici národa. V tomto směru jsou na základě použité metodologie legitimní jak závěry Miroslava Hrocha, tak Petra Kalety. Proces přejímání národní identity, včetně doprovodných procesů, jako je především vztah k jazyku, vykazoval (a stále vykazuje) v lužickosrbském prostředí značně odlišná stádia vývoje. Tím také dochází zvláště v meziválečném období k prolínání forem jednotlivých fází přijímání národní identity, kdy se definování národního politického programu prolíná s národní agitací i s osvětovým šířením knih v lužické srbštině. Národně uvědomělí Lužičtí Srbové sami pociťují, že proces národního

[192] Hospodářská emancipace supluje omezené možnosti rozvíjení národního politického programu. Vrstva českých podnikatelů se následně stává rezervoárem české politiky. Srov. Jiří NOVOTNÝ – Jiří ŠOUŠA, *Wirtschaftsnationalismus und nationale Eliten auf dem Boden des tschechischen Bankwesens.* In: Eduard KUBŮ – Helga SCHULTZ (edd.), Wirtschaftsnationalismus als Entwicklungsstrategie ostmitteleuropäischer Eliten. Die böhmischen Länder und die Tschechoslowakei in vergleichender Perspektive, Praha – Berlin 2004, s. 33–48.

[193] Milan HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*, Praha 2005.

[194] P. KUNZE, *Kurze Geschichte*, s. 57 a 65–67. Leoš Šatava upozorňuje, že v lužickosrbském prostředí se tradičně prolíná a paralelně vedle sebe rozvíjí jak lužickosrbská, tak německá identita. L. ŠATAVA, *Jazyk*, s. 310.

hnutí není dosud ukončen. Podporu národní emancipace pak hledají v zahraničí, zvláště v českém prostředí.

Z hlediska této práce je však nejdůležitější postoj pojizerských a polabských sorabofilů v meziválečném Československu. Ti neřešili otázku, zda jsou Lužičtí Srbové národem, či etnickou skupinou. Srovnávali však s vlastní situací a docházeli k závěru, že lužickosrbskému národu oproti Čechům skutečně mnohé chybí (a zdaleka nejen samostatný stát). Řídící učitel v Bělé pod Bezdězem Josef Maštálko tak jazykem obrozeneckého diskursu 19. století označil Lužické Srby za „ne ještě úplně probuzený národ".[195] Zatímco Maštálkovo hodnocení popisovalo stav roku 1914, řídící učitel z Jabkenic Bohuslav Havlín ještě roku 1932 referoval o Lužických Srbech jako o „klesajícím národu", jejž je třeba „posílit". V jeho případě měly národní posílení přinést pobyty lužickosrbských školáků v Československu.[196] Ostatně reprezentativní sborník *Naše styky s Lužicí*, vydaný roku 1934 k čtvrtstoletí existence SPL (tedy s dvouletým zpožděním), otevírala báseň Xavera Dvořáka s výmluvným titulem *Lužice, ožij!*[197]

Právě nedostatečné rozvinutí některých aspektů lužickosrbského národního života mělo především motivovat české sorabofily k podpoře Lužických Srbů. Miloslav Škoda tak roku 1935 ve stati *Tragická otázka lužickosrbská* vysvětloval: „Nenalézáme-li tedy u Lužičanů některé určité projevy vyšší kultury, jež můžeme zjistit u národů svéprávně žijících, je nám to nejen důležitým dokladem a svědectvím jejich nesvobodného života, ale v jistém smyslu též ukazatelem cest, po nichž jest nám jíti, aby Lužičané získávali ve svém duchovním vývoji."[198] Odbor SPL v Mladé Boleslavi tedy mohl vysvětlovat svou činnost tím, že „[s]naží se pomoci malému lužicko-srbskému národu v boji za uhájení práva na vlastní svébytnost".[199]

Tak jako si výše zmíněných nedostatků vůči etablovanému národnímu hnutí (v případě Lužických Srbů českému, jež sloužilo za vzor) byly lužickosrbské elity dobře vědomy a hledaly zvláště v českém prostředí podporu svým aktivitám, snažili se i čeští sorabofilové pozvednout na vyšší úroveň lužickosrbské národní hnutí. Souhrn těchto aktivit podává následující kapitola.

---

[195] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, s. 17.

[196] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz 3/4, 1932, s. 122.

[197] Lyrický subjekt, stylizovaný do role fantóma, přehlížejícího lužicko(srbsko)u minulost, vzhlíží též do budoucnosti a mimo jiné Lužickým Srbům, ztotožněným zde s Makabejci, slibuje: „Dnes jste hrstka Makkabejských sami, / blízký den však vaší Svobody; / zvítězíte! nebo Bůh je s vámi / a sléz přijdou také dni i pohody: / rozkvete, co bylo vidinami! //" Xaver DVOŘÁK, *Lužice, ožij!* In: Josef PÁTA – Vladimír ZMEŠKAL (edd.), Naše styky s Lužicí, Praha 1934, s. 17–18.

[198] M. ŠKODA, *Tragická otázka*, s. 64–65.

[199] K. SELLNER, *Čechy a Lužice*, s. 17.

3. Serbja a Češa[200]

Jakub Bart Ćišinski nehledal v českém prostředí pouze inspirační zdroj pro vlastní básnickou a dramatickou tvorbu, současně apeloval na Čechy, aby i oni v lužickosrbsko-českých vztazích převzali aktivitu a podpořili lužickosrbské národní hnutí. Zvláště na ně se obracel v sonetu *Słowjanam*, otištěném ve sbírce *Kniha sonetow* z roku 1884, kde předestřel obraz malého lužickosrbského člunu v rozbouřeném germánském moři: „Na půlnoci / v moři rozbouřeném člun se malý zvedá, / silou nadlidskou se bije, únik hledá, / veslo za veslem však rve mu příval mocí… //“[201] Ač jsou podle titulu adresáty výzvy (ale i výčitky: první terceto je uvedeno povzdychnutím lyrického subjektu: „Ach, a nikde, nikde pomocného člunu!?“)[202] všichni Slované bez rozdílu, situování Lužických Srbů na sever a optimistické zhlížení k jihu („[K] jihu všichni hledí v smrti hrůze děsné, / k jihu úpějí tam v člunu na půlnoci. //“)[203] prozrazuje, že prvními, kdo by měli přijít na pomoc, jsou právě Češi.[204]

Ćišinského bohemistická orientace se odvolává na tradici kontaktů mezi Čechy a Lužickými Srby (ostatně i z této tradice vyplývá fakt, že Bart studoval zrovna v Praze), ale i mezi českými zeměmi a obojí Lužicí. Dějiny pronikání českého vlivu do lužických oblastí sahají do hloubi středověku, poměr státoprávní je v barokním období vystřídán styky mezi českými a lužickými katolíky na základně konfesním, 19. století poté zdůrazňuje hledisko etnické příbuznosti.

3.1 O Lužicích…

Kontakty Čech s územím dnešní Horní Lužice je možné sledovat již v době předstátní. Ostatně první písemná zmínka o Srbech z Fredegarovy kroniky informuje, že se roku 631 kníže Derwan připojil k Sámovu kmenovému svazu, jehož jádro leželo na území Čech.

---

[200] V článku s tímto titulem z 24. července 1933 *Serbske Nowiny*, po krátkodobém přerušení vydávání a čistce v redakci píšící loajálně v duchu nového režimu, odmítly starosti české strany o Lužické Srby a vysvětlovaly, že Srbové s Čechy neudržují žádné kontakty. Ł. [Arnošt ŁAKAŔ], *Serbja a Češa*, Serbske nowiny, roč. 92, čís. 166, 24. 7. 1933, s. 2.

[201] Jakub BART-ĆIŠINSKI, *Slovanům*. Přel. František Václav Mareš. In: M. ČERNÝ – P. KALETA (edd.), *Pražské stopy*, s. 187. Tomuto sonetu se vzhledem k obsahu dostalo v českém prostředí největší pozornosti, často byl citován ve výzvách na podporu Lužickým Srbům. Proto také postupně vznikly tři různé překlady do češtiny. Standardně bývá citován nejstarší překlad Adolfa Černého, jeho překlady jsou však po vzoru lumírovského přístupu k překladatelství (reprezentovaného zvláště Jaroslavem Vrchlickým) místy značně volné. Vzhledem k tomu, že pro naši práci není rozhodující estetické měřítko úrovně překladu, přikláníme se k novějšímu převodu Marešovu, jenž se snaží o maximální věrnost originálu, jak v rovině lexikální, tak metrické. V originálním znění: „Na sewjeru / z morjom roznjemdrjenym čołm so mały bědźi. / Z mocu přezčłowjeskej dźěła, ćeknyć slědźi, / tola wjesło po wjesłu jom žołmy bjeru… //“ Jakub BART-ĆIŠINSKI, *Słowjanam*. In: M. ČERNÝ – P. KALETA (edd.), *Pražské stopy*, s. 186.

[202] „Ach, a nihdźe, nihdźe pomocneho čołma!?“ Ibidem.

[203] „K połdnju zhladuja we smjertnym strachu błědźi, / k połdnju žałosća tam w čołmje na sewjeru… //“ Ibidem.

[204] Napětí mezi severem a jihem je v originále ještě zdůrazněno použitím staršího označení „połdnjo“ pro jih (proti tomu „sewjer“), které je spojeno s pozitivními konotacemi.

V době vrcholu expanze Velkomoravské říše uznávala i srbská knížata podřízenost knížeti Svatoplukovi, do prostředí Polabských Slovanů pronikly též ozvuky Konstantinovy a Metodějovy misijní činnosti.[205]

V období formování českého státu a naopak podmanění slovanských kmenů saskou expanzí po polovině 10. století se rozvíjely čilé obchodní styky mezi českým a polským státem a otonskou Říší. Oblastí procházely obchodní stezky spojující Pobaltí s polskými a českými centry obchodu. V oblasti východní marky se střetávaly i politické zájmy všech těchto státních celků. Zatímco po smrti Boleslava Chrabrého polský vliv slábnul, stávalo se Budyšínsko, Zhořelecko i vzdálenější Míšeňsko předmětem zájmu přemyslovských knížat. Za podporu během boje o investituru obdržel Vratislav II. od Jindřicha IV. kromě povolení nosit ve sváteční dny královskou (?) čelenku roku 1086 i vládu nad Budyšínskem. S přestávkou na přelomu 11. a 12. století, kdy území dostala věnem Vratislava dcera Judita, vykonávali Přemyslovci vládu nad Budyšínskem (jež v oné době nabývalo hranic pozdějšího hornolužického markrabství, ovšem bez Žitavska, jež bylo přímou součástí českého státu) až do poloviny 13. století, kdy území Přemysl Otakar II. předal jako zástavu braniborským Askáncům.[206]

Druhá fáze expanze českého státu do oblasti Lužic nastala ve 14. století za panování lucemburské dynastie. Roku 1319 umírá poslední braniborský Askánec Woldemar, o jeho dědictví se kromě Jana Lucemburského usilovali ještě bavorští Wittelsbachové (kteří toho času v osobě Ludvíka Bavora drželi říšský královský titul), saská větev Askánců a slezský kníže Jindřich Javorský. Český král získal nejprve Budyšínsko, roku 1329 i Zhořelecko. Scelením obou území se formuje Horní Lužice jako jednotné území (třebaže ve snaze o rozdělení vlády nad zeměmi Koruny české mezi své dědice Karel IV. opět oddělil Budyšínsko a Zhořelecko zřízením zhořeleckého vévodství). K formování zemské příslušnosti přispěla bohatá města Budyšín, Kamenec, Löbau, Lubáň, Zhořelec a Žitava, jež již roku 1346 zvláště kvůli ochraně před lapky a loupeživými rytíři ustavily obranný městský svaz (*landfrýd*), tzv. Šestiměstí (*Sechsstädtebund*). Příslušnost Žitavy do svazu vedla k jejímu vplynutí do Horní Lužice během husitských válek. Během 15. století, kdy se formovaly v jednotlivých zemích

[205] K christianizaci z moravského prostředí v 9. století nedošlo. Kult Konstantina (Cyrila) a Metoděje jako slovanských věrozvěstů ale zvláště zásluhou Michała Hórnika sehrál významnou roli při rozvoji národního sebeuvědomění katolických Lužických Srbů ve 2. polovině 19. století. Nejvýznamnější spolek katolických Lužických Srbů (dodnes z lužickosrbských spolků nejpočetnější) byl na jejich počest pojmenován Towarstwo swjatych Cyrila a Methoda.

[206] L. BOBKOVÁ – L. BŘEZINA – J. ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, s. 21–34.

stavovské obce, se také města stala rozhodujícím hráčem na hornolužickém zemském sněmu.[207]

K Dolní Lužici (a především k Braniborsku), již se Ludvíku Bavorovi podařilo získat pro Wittelsbachy, vzhlížel Karel IV. Roku 1367 se mu podařilo přimět posledního braniborského Wittelsbacha Otu k odprodeji práv k Dolní Lužici. Obě Lužice tak byly inkorporovány do svazku České koruny. Lucemburská severní expanze (roku 1373 Karel zakoupil i Braniborsko) ale neměla dlouhého trvání. Braniborsko musel Zikmund Lucemburský ve finanční tísni odprodat Hohenzollernům. V zájmové sféře nových braniborských markrabat se ocitla i Dolní Lužice. Hohenzollernům se již roku 1443 podařilo ovládnout přirozené středisko země – město Chotěbuz. Za dolnolužickou metropoli bylo od té doby považováno nepoměrně menší Luckau. Dolnolužická města nemohla těžit z pozice na významných obchodních stezkách, jako tomu bylo v případě Šestiměstí. Země se nemohla bohatstvím rovnat Horní Lužici.[208]

Třebaže se Horní i Dolní Lužice udržely ve svazku České koruny až do roku 1635 (a právně coby česká léna až do roku 1815), od dění v Čechách byly obě země odděleny během husitských válek a za sporů Jiřího z Poděbrad s papežskou kurií, kdy slíbily věrnost Zikmundovi Lucemburskému, respektive Matyáši Korvínovi. Svým postojem ale zároveň dávaly najevo akceptování přináležitosti ke Koruně české. Český vliv v Lužicích se projevoval zvláště v osobách zemských správců (fojtů) a dalších královských úředníků, jimiž byli často jmenováni příslušníci české stavovské obce.[209]

Státoprávní svazek Čech a Lužic ukončila třicetiletá válka. Ferdinand II. hledající spojence proti vzbouřeným českým (i lužickým) stavům se obrátil i na saského kurfiřta, Wettina Jana Jiřího. Ač byl kurfiřt luteránského vyznání (a se žádostmi o pomoc se na něj obracela i stavovská strana), přislíbil císaři ozbrojenou pomoc, za což si vyhradil zástavu Horní a Dolní Lužice. Po angažmá v evangelickém táboře švédského krále Gustava Adolfa (kdy saská vojska vpadla do Čech) se Jan Jiří roku 1634 opět vrátil na habsburskou stranu. Nový poměr mezi saským kurfiřtem a císařem stanovoval pražský mír z 30. května 1635. Kromě otázek celoříšských byl jeho součástí i tzv. Traditionsrezeß. Ferdinand zde uznával, že

[207] Ibidem, s. 50–65.
[208] Ibidem, s. 86–90.
[209] Lenka BOBKOVÁ, *Česká koruna na sklonku středověku.* In: Lenka BOBKOVÁ et al., Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437–1526), Praha 2010, s. 25–86, zvl. s. 29–31.

není s to splatit dluh za pomoc při potlačování českého povstání (obnášel 72 tun zlata), a převáděl proto Horní a Dolní Lužici na Wettiny jako dědičné léno.[210]

Pražským mírem sice český panovník zůstával v pozici lenního pána Horní a Dolní Lužice a ujednání připouštělo možnost, že na něj léno opět spadne (na což s oblibou upozorňovali sorabofilové ve 20. století, dle nichž „Lužice, nejkrásnější klenot české koruny, ze které pocházela snad i Ludmila, babička knížete Václava, byla zašantročena na dlouhá staletí"),[211] avšak velice volné podmínky předávání léna mezi Wettiny a jejich dědici tento návrat de facto znemožňovaly. Státoprávní vztah Českého království k Horní Lužici dále rozvolnil vídeňský kongres, jenž hornolužické území rozděloval mezi Sasko a Prusko, a přistoupení Saska do Německého císařství roku 1871. Formálně byly veškeré státoprávní vztahy mezi Horní Lužicí a Čechami zrušeny Versailleskou a Saintgermainskou mírovou smlouvou.[212]

Z tohoto nástinu je zřejmé, že zájmy českého státu, respektive českých panovníků, směřovaly mnohem výrazněji do Horní nežli do Dolní Lužice. Přirozené centrum Dolní Lužice Chotěbuz náleželo k české Koruně přímo pouze 76 let. Ruku v ruce s vlivem politickým jde i vliv kulturní, není tak nijak překvapivé, že i v pozdějších stoletích čerpali podněty z českého prostředí zvláště Lužičtí Srbové z Horní Lužice. Kromě této tradice českého vlivu v jejich domovině je ale ku Praze – pokud byli katolíky – směřovala i stejná konfese.[213]

Státoprávní vztah Horní a Dolní Lužice ke Koruně české ale není možné ztotožňovat s kontakty mezi Čechy a Lužickými Srby. Lužická úřední agenda se v Praze vyřizovala německy, výjimečně ve 2. polovině 15. století se jako komunikační jazyk mezi Prahou a Budyšínem vyskytla i čeština. Německý ráz měla i stavovská obec, v případě Horní Lužice města a šlechta (pokud se nejednalo o šlechtu původem českou, pověřenou správou úřadů). Výraznější podíl mezi měšťany měli Lužičtí Srbové pouze v Budyšíně a Kamenci (Kamenz). Slovanský dialekt nepožíval žádné ochrany a neužívalo se ho v úředním styku.[214] Nejstarší písemná památka v horní lužické srbštině, přísaha budyšínských měšťanů českému králi,

[210] J. KAPRAS, *Lužice*, s. 18–20.; Jan ZDICHYNEC, *Předání Lužic Sasku v letech 1620–1635*. in: Jiří HRBEK – Petr POLEHLA – Jan ZDICHYNEC et al., „Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru". Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí nad Orlicí 2008, s. 70–88.
[211] Jindřich ČERNÝ, *Čeští hraničáři a Lužice*, LSV, roč. 21, čís. 1–2, 1946, s. 16.
[212] J. KAPRAS, *Lužice*, s. 18–22.
[213] Zdeněk BOHÁČ, *Łužiscy Serbja w Čěchach w dobje pobělohórskej*. In: TÝŽ, České země, s. 21 – 26, zde s. 21–22.
[214] Výjimkou byl soud v Hodźiji (Göda) pro obce náležející míšeňskému biskupství, kde probíhala jednání v srbštině. L. BOBKOVÁ – L. BŘEZINA – J. ZDICHYNEC, *Horní a Dolní Lužice*, s. 92.

zachovaná ve formulářové sbírce města Budyšína z roku 1532,[215] sice bezprostředně souvisí se státoprávním postavením Horní Lužice vůči zeměpánovi, avšak skutečný vstup lužické srbštiny mezi literární jazyky nepřinesly podněty z českého prostředí, nýbrž luteránská reformace.

Současně však nedocházelo ke germanizačním opatřením, jaká od 14. století praktikovala hanzovní města v Pobaltí, kde také ještě zůstávalo početné slovanské osídlení. Naopak v několika případech získali Lužičtí Srbové městský úřad. Určitou protisrbskou politiku zastávaly některé cechy, jež odmítaly přijmout osoby neněmeckého původu. Oblíbený argumentem meziválečných sorabofilů, že k zachování lužickosrbského jazyka přispěla příslušnost Lužic do svazku zemí Koruny české, je tak třeba hodnotit jako značně přeceňovaný.

3.2 …a Lužičanech

Český panovník do hornolužického dění po roce 1635 nejvýrazněji zasahoval jako patron a ochránce hornolužických katolíků, především stvrzoval volbu děkanů budyšínské kapituly a abatyše klášterů Mariino údolí, Mariina hvězda a Lubáň. Do církevních poměrů naposledy výrazněji zasáhl Josef II., fakticky se svých práv v této oblasti český panovník vzdal roku 1845.[216] I bez tohoto formálního patronátu byly české země přirozeným střediskem pro katolíky z Horní Lužice, především studenty bohosloví, při cestě za vzděláním.

Toto sepětí mezi katolickými centry v Horní Lužici (jež se do značné míry překrývala s jižní částí lužickosrbského jazykového teritoria) se v 17. a 18. století ještě utužovalo. V rámci rekatolizačních snah vznikala po Čechách řada jezuitských a piaristických učilišť, kam mířili i Lužičtí Srbové.[217] Bratři Měrćin Norbert a Jurij Józef Šimonové, lužickosrbští kněží působící v Čechách, založili s podporou budyšínské kapituly nadání pro nemajetné studenty teologie z Horní Lužice, zakoupili pozemek poblíž Kamenného (Karlova) mostu a nechali zde v letech 1726–1728 postavit Lužický seminář, kde byli studenti ubytováni.[218]

[215] A. ČORNAKEC, *Serbske pismowstwo*, s. 2. Již z počátku 16. století pochází nemnoho glos v bohoslužebných pomůckách. H. ULBRECHTOVÁ, *Lužickosrbská literatura*, s. 19. Nejstarší literární památkou v dolní lužické srbštině jsou s největší pravděpodobností verše zapsané v rukopisu pocházejícího z kláštera v Luckau, jenž byl datován do roku 1510. Winfried TÖPLER, *Der älteste niedersorbische Sprachbeleg in einem Buch aus dem Dominikanerkloster in Luckau*. In: Niederlausitzer Studien, roč. 38, 2012, s. 72–78.

[216] J. KAPRAS, *Lužice*, s. 18–20.

[217] Z. BOHÁČ, *Srbská katolická Lužice*, s. 89.

[218] První seminář pod názvem Útulek u sv. Petra v menším domě bratři Šimonové provozovali již od roku 1695. Zdeněk BOHÁČ, *Serbski seminar w Praze*. In: TÝŽ, České země, s. 41–47.

Seminář nebyl určen výhradně pro Lužické Srby, pobývali zde i německojazyční katolíci, vzhledem k rozmístění katolických enkláv ale Lužičtí Srbové převažovali.[219]

Seminaristé, kteří se vraceli do Horní Lužice, mohli počínaje sklonkem 18. století zprostředkovávat zkušenosti s českým obrozením. Do semináře docházeli slavisté, kteří studenty vyučovali češtině, ale také je zdokonalovali v písemném i mluveném projevu lužické srbštiny, kterou ne všichni seminaristé dokonale ovládali. V této funkci se postupně vystřídali Josef Dobrovský, Václav Hanka, Karel Jaromír Erben a Martin Hattala. Jejich prostřednictvím se zároveň česká obrozenecká společnost seznamovala s lužickosrbskou kulturou.[220]

Připomínky existence lužickosrbského etnika nalézaly v českém prostředí patrnou odezvu. V předbřeznové době dochází k pozvolnému přepólování osvícenského konceptu zemského patriotismu (jenž se ale hlásí ke starší barokní tradici zemsky orientovaného dějepisectví) k jazykovému nacionalismu. Při hledání a konstruování moderní české identity se formující se národní společenství snaží rovněž nalézt ukotvení v širším geografickém rámci. Proti povědomí o příslušnosti do svazku Svaté říše římské národa německého, popřípadě Německého spolku, jež v úplnosti odstraní až František Palacký roku 1848 *Psaním do Frankfurtu*, se šíří (také pod vlivem Herderových *Idejí k dějinám lidstva*) vědomí identity slovanské.[221] Jako protipól „československé“ identity je nutně formulován obraz nepřítele, tedy Němce. Samozřejmě není možné klást počátky vnímání Němce coby „dědičného nepřítele“ do doby národního obrození, to pouze oprášilo modely, jaké zobrazuje již *Dalimilova kronika*, která nabyla právě v 19. století obzvláštní obliby, či husitské manifesty. Završením tohoto vývoje je pak Palackého syntéza národních dějin *Dějiny národu českého*, vykládající příběh i smysl českých dějin jako osudové „stýkání a potýkání“ živlu českého a německého, v širší rovině slovanstva a germánstva.[222]

Lužickým Srbům bylo v českém prostředí vyhrazeno pevné místo při vyměřování slovanského světa z českých pozic. Ve srovnání s tradicí pozdně barokních a osvícenských českých historiografií (např. Bohuslavem Balbínem), jež podávaly přehled o slovanských

[219] Antonín MORÁVEK – Vladimír ZMEŠKAL, *Lužický dům v Praze 1728–1948*, Praha 1948, s. 4–5. Počet německých studentů narůstal zvláště po roce 1784, kdy do Prahy mířili také studenti z Drážďanska. Z. BOHÁČ, *Serbski seminar*, s. 45.
[220] P. KALETA, *Češi*, s. 91–98.
[221] Robert B. PYNSENT, *Mýtus Slovanství: Pavel Josef Šafařík a Jan Kollár*. In: TÝŽ, Pátrání po identitě, Jinočany 1996, s. 67–127, zde s. 67–70; Jiří RAK, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994, s. 114–120.
[222] J. RAK, *Bývali Čechové*, s. 99–100.

etnicích, věnoval nebývalou pozornost dějinám Polabských Slovanů a jejich kmenovému uspořádání Pavel Josef Šafařík ve *Slovanských starožitnostech* z let 1836–1837.[223]

Jeho práce, která vzdor četným omylům a nepřesnostem, položila základ dalšímu sorabistickému bádání, zpopularizovala mezi nepočetnými lužickosrbskými intelektuály slovanský dávnověk a podpořila ústřední narativ v lužickosrbské historiografii, jenž Lužické Srby prezentoval jako dědice slovanské tradice Polabských Slovanů. Jestliže Šafařík se alespoň rámcově držel země (a středověkých pramenů), do roviny až metafyzického společenství Slovanů pozvedl Lužické Srby ve stejné době svojí „biblí Slovanstva", tedy sbírkou sonetů *Slávy dcera* Jan Kollár. Ostatně při putování po slovanských (i domněle slovanských) krajích, ale i po slovanském ráji a pekle doprovází lyrický subjekt deifikovaná milenka, charakterizovaná jako „zlatý paběrek zašlých Srbů".[224]

Obě díla, v době vrcholného romantismu klíčová pro rozvíjení slavofilské myšlenky a panslavistické orientace, zároveň vyhovují výjevy z oblastí obývaných původně Polabskými Slovany i pro budování obrazu „stýkání a potýkání", jehož jsou Lužičtí Srbové názorným příkladem. Přitom v rovině literárního díla umožnila vítězství slovanské strany, reslavizování a oživení „slovanského hřbitova".[225]

Koncept slovanské sounáležitosti se v průběhu 19. století proměňoval. Slavjanofilství se silnou orientací na Rusko (které navíc prosazovala pouze úzká skupina intelektuálů, širší ohlas v české společnosti nezaznamenalo) nahrazovalo kolem poloviny století zvláště pod vlivem útlaku Poláků v ruském záboru[226] pragmatičtěji definované slavofilství, které zdůrazňovalo etnickou a kulturní příbuznost jednotlivých slovanských národů. Karel Havlíček Borovský již roku 1846 v článku *Slovan a Čech* odmítl představu jednotného slovanského národa, jenž by měl dospět k vytvoření jednotného jazyka a státu, místo toho se orientoval na demokratizaci habsburské monarchie, v níž by došlo k zrovnoprávnění nestátních slovanských národů.[227] Jak trefně poznamenal Masaryk, ve 40. letech 19. století byli Hanka s Kollárem „vystřídáni Palackým a Havlíčkem: demokratismus a liberalismus zatlačil panslavismus".[228]

---

[223] P. KALETA, *Češi*, s. 78–79.
[224] Jan KOLLÁR, *Slávy dcera.* Praha 1924, s. 44 (I/51).
[225] Vladimír MACURA *Mytologie Slávy dcery*. In: Česká literatura, roč. 24, čís. 1, 1976, s. 32–46, zde s. 43.
[226] Oficiálně ve Varšavském velkovévodství, tzv. „Kongresovce", jež de iure ruský car spravoval formou personální unie, de facto se jednalo o útvar plně závislý na Rusku. Po polském povstání roku 1863 bylo velkovévodství připojeno přímo k ruské říši. Srov. též František STELLNER, *Slovanství v české a ruské společnosti v první polovině 19. století*. In: Historický obzor, roč. 14, č. 9–10, 2004, s. 206–211, zde s. 208–211.
[227] Zdeněk ŠOLLE, *Století české politiky. Počátky moderní české politiky od Palackého a Havlíčka až po realisty Kaizla, Kramáře a Masaryka*, Praha 1998, s. 33–34.
[228] Tomáš Garrigue MASARYK, *Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku, I díl*, Praha 1995, s. 228.

Novoslovanský koncept Karla Kramáře, v politické rovině působící jako anachronická utopie hlásící se s představou slovanské federace v čele s ruským carem kamsi do hloubi doby předbřeznové, úzce souvisel i s hledáním odbytišť pro rozvíjející se (národnostně) český průmysl. Na konci století expandovali – zaštítěni ideou slovanské vzájemnosti – čeští podnikatelé na Balkán.[229] Česká situace jakožto kulturně, společensky a hospodářsky rozvinutého národa umožňovala zvýšený zájem o další oblasti a etnická společenství, v duchu slavofilství vnímané jako příbuzné, jež byly v některých ohledech méně rozvinuté nežli česká společnost. Zatímco do jihoslovanských oblastí pohlíželi čeští průmyslníci, mezi Lužické Srby mířili vědci, především etnografové.

Tak jako si v polovině století „dohladowar" v Lužickém semináři Karel Jaromír Erben zapisoval lužickosrbské písně a pohádky, zabýval se v poslední třetině téhož věku Adolf Černý lužickosrbskou mytologií (jeho nejdůležitější dílo *Mythiske bytosće Łužiskich Serbow* vyšlo roku 1898). V kontextu vědeckého zájmu o celý slovanský svět se lužickosrbským písemnictvím zabýval Jan Máchal, malíř impresionistické školy Ludvík Kuba sbíral v Lužicích (stejně jako v dalších oblastech se slovanským osídlením) lidové písně a na svých plátnech zachycoval mizející kroje.[230]

Titul stěžejního díla Adolfa Černého v lužické srbštině upozorňuje na to, že čeští badatelé toliko nezprostředkovávali lužickosrbskou kulturu českému prostředí (v případě Adolfa Černého heslem *Lužičtí Srbové* v *Ottově slovníku naučném* a řadou populárně naučných článků, brožur a pojednání), nýbrž že také významnou měrou stimulovali rozvoj lužickosrbské vědy. Poté, co byla na pražské univerzitě zahájena výuka lužické srbštiny, se tyto vědecké kontakty ještě prohloubily.[231] Podobně z českého prostředí směřovala i podpora lužickosrbské literatuře. Angažmá českých, potažmo slovenských literátů, tvořících svá díla v lužické srbštině, bylo již zmíněno výše (s. 53). V tomto ohledu tedy byla realizována ona pomoc „malému člunu", k níž vyzýval Ćišinski. Na příkladě jeho tvorby pak můžeme ilustrovat výraznou inspiraci lužickosrbského písemnictví českými vzory.

3.3 Slované v cizím státě[232]

V listopadu 1918 se Německo ocitlo v morálním, hospodářském, politickém i vojenském rozkladu. Armáda byla nucena kapitulovat, císařova abdikace ukazovala, že bude nutno vybudovat nový stát na zcela novém základu (ostatně politický boj o podobu poválečného

[229] Podrobněji srov. J. NOVOTNÝ – J. ŠOUŠA, *Wirtschaftsnationalismus*, s. 51–53.
[230] Srov. P. KALETA, *Češi*, s. 125–251.
[231] Ibidem, s. 197–202.
[232] Pod tímto titulem referoval v meziválečném období Josef Páta o lužickosrbských záležitostech na stránkách *Slovanského přehledu*.

Německa, přerůstající v revoluční zmatek a teror, byl již v plném proudu) a teorie článků prezidenta Wilsona a praxe štěpení do té doby spojenecké habsburské monarchie nenechávala nikoho na pochybách, že dojde k překreslení mapy Evropy, srovnatelnému snad jen s výsledky vídeňského kongresu.[233]

V této situaci se o místo na scéně přihlásila politická reprezentace Lužických Srbů, jmenovitě Arnošt Bart, spoluzakladatel Domowiny, od roku 1911 poslanec saského zemského sněmu za rolnickou stranu (obdobu agrární strany) a učitel Jan Bryl, jenž stál roku 1907 u zrodu pražského česko-lužického spolku. Již 13. listopadu byl ustaven Lužickosrbský národní výbor, jenž na základě práva národa na sebeurčení požadoval vytvoření samostatného lužickosrbského státu, případně připojení k Československu. Zde se o území hlásila část politické reprezentace pro změnu z hlediska státoprávně-historického. Profesor archeologie a etnografie Lubor Niederle a již známý Adolf Černý připravovali podklady pro české územní požadavky včetně obou Lužic, jež měly být předloženy pařížské mírové konferenci.[234]

Pro připojení Lužic (představa budoucích hranic se proměňovala) k Československu sice plédoval agrárnický deník *Večer*, ale zvláště představitelé československého zahraničního odboje si uvědomovali nerealističnost územních požadavků na poměrně úzký územní klín napříč německým územím mezi Saskem a Slezskem, jenž by sahal až k Berlínu. Jestliže si Tomáš Garrigue Masaryk ještě za války pohrával s představou autonomie Lužic, na podzim 1918 i vzhledem k národnostnímu složení požadovaných území realisticky odmítal „[f]antazie o připojení Vídně, Pruského Slezska atd. – fantazie; pokud to žádá minorita, neškodí to. Také naši pochopí, že nemůžeme mít více Němců než Čechů,“[235] a ve snaze narovnat co nejrychleji vztahy s Němci se snažil udržet nastolený status quo: „Necháme jim Lužičany, ergo oni nám Němce.“[236]

Třebaže lužickosrbské požadavky v Paříži několikrát zmínil Edvard Beneš, odezva dohodových mocností byla nulová, až negativní.[237] Zatímco Československo na mírové konferenci bylo (přinejmenším v územních nárocích) maximálně úspěšné, Lužičtí Srbové vlastně nezískali nic, ani autonomii v rámci Německa, ani spojení Lužic do jednoho vnitřního

[233] Eberhard KOLB, *Die Weimarer Republik*, 7. vyd. München 2009, s. 37–54. Z českého prostředí srov. Dagmar MORAVCOVÁ, *Výmarská republika. Problémy demokracie v Německu 1918–1932*. Praha 2006.
[234] Podrobněji srov. J. CHODĚJOVSKÝ, *Lužice*, s. 74–129.
[235] Tomáš G. Masaryk Edvardu Benešovi, Washington 3. 11. 1918. In: Zdeněk ŠOLLE, *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, II*, Praha 1994, s. 124–125.
[236] Tomáš G. Masaryk Edvardu Benešovi, New York 7. 11. 1918. In: Z. ŠOLLE, *Masaryk*, s. 133–136.
[237] Posudkový znalec britské delegace Harold Nicolson poté, co bez výhrady podpořil československé nároky na Těšínsko, Slezsko, Bohumínsko a Podkarpatskou Rus, s drobnými výhradami k požadované československo–maďarské hranici i Slovensko a Podunají, prohlásil, že „the Serbs of Lusatia mere rubbish; the „corridor“ to connect with Jugoslavia completely unjustified“. Cit. dle: T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 39.

územněsprávního celku (zachováno zůstalo rozdělení mezi Sasko a Prusko), ba ani uznání za národnostní menšinu, v což ještě v červnu 1919 doufal Beneš.[238]

Je však nutno podotknout, že myšlenku samostatnosti či autonomie v rámci Československa či Německa, již zastával Lužickosrbský národní výbor, nepodporovali zdaleka všichni Lužičtí Srbové. Naopak konzervativní Srbové demonstrovali svoji loajalitu Německu, většina lužickosrbského obyvatelstva se pak o problematiku nijak nezajímala.[239]

Peter Kosta správně upozorňuje, že otázka (ne)připojení lužických území příliš nerezonovala ani v mladém Československu, „zájem ve společnosti nové republiky o tuto otázku byl relativně malý vzhledem k existenčním a jiným poválečným problémům“.[240] Přesto však roky 1918 a 1919 výrazně stimulovaly český zájem o Lužické Srby a přeshraniční styky mezi Lužicemi a samostatným československým státem. Po ústupu z českých územních požadavků a opětovné depolitizaci lužickosrbského národního hnutí a návratu k programu kulturní emancipace sice v mnohém navazovaly na starší tradici kulturních podnětů a výrazu slavofilské orientace sklonku 19. století, zároveň však tyto podněty doznaly řady strukturálních přeměn.

V první řadě se výrazně rozšířila sociální základna českých sorabofilů. Třebaže se jednalo jednoznačně o diskurs menšinový, neocitali se již Lužičtí Srbové výhradně v hledáčku jednotlivců, jako tomu bylo před Velkou válkou. Pro ilustraci: na konci roku 1918 sdružoval Českolužický spolek „Adolf Černý“ v Praze, založený roku 1907 studenty slavistiky pražské filozofické fakulty, toliko 58 osob, během následujícího roku pod dojmem pařížských jednání a tzv. Bartovy aféry, kdy předseda Lužickosrbského národního výboru putoval po návratu z Francie do vězení, se počet členů takřka ztrojnásobil na 146, v rekordním roce 1933 se členskou průkazkou nyní již přejmenované SPL mohlo prokázat 3423 členů.[241] Zájem o Lužické Srby se také z pražského centra postupně šířil do českých regionů. Roku 1936 již českolužický spolek registroval šestnáct místních odborů.[242] Srovnatelný zájem o Lužické Srby v českém prostředí nastal již pouze v období třetí republiky v letech 1945 a 1948 (kdy se opět na pořadu dne objevil i nápad na připojení Lužic k Československu, podobně nerealistický jako o necelé tři dekády dříve).

Na rozvoji členské základny SPL je možné ilustrovat proces budování nové institucionální báze lužickosrbsko-českých kontaktů, založených dosud hlavně na osobních stycích. Zájem o Lužické Srby se tak přenesl na spolkovou bázi, kde se paralelně rozvíjely

[238] P. KOSTA, *Lužičtí Srbové*, s. 224–225.
[239] J. CHODĚJOVSKÝ, *Lužice*, s. 31.
[240] P. KOSTA, *Lužičtí Srbové*, s. 222.
[241] *Počet členstva v letech 1930–1934*, LSV, roč. 16, čís. 10, 1935, s. 84.
[242] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 24.

kontakty s dalšími slovanskými národy, které zaštiťovaly obdobně zaměřené korporace (např. Československo-jihoslovanská liga či Společnost přátel Polska). Předpokladem k rozvoji spolkové činnosti bylo zformování moderní občanské společnosti (srov. kap. 4). V českém prostředí po polovině 19. století se občanská společnost etablovala paralelně s vyvrcholením národního hnutí, což podmiňovalo i zaměření nejvlivnějších korporací, jimž se podařilo vybudovat rozsáhlou síť. Jak tělovýchovná jednota Sokol, tak pěvecké sdružení Hlahol kromě svého hlavního zaměření šířily národní myšlenku, a napomáhaly tak k potřebnému zmasovění národního hnutí.[243] Na tato národně orientované sdružení mohla navázat i mladší SPL.

Toto sdružení dlouhá léta vedl redaktor Národní politiky Jan Hejret, odpovědný za zpravodajství ze slovanských zemí. Činnost spolku však výrazně formovali především profesor slavistiky na Karlově univerzitě Josef Páta a úředník banky Slavie Vladimír Zmeškal. Zatímco Páta se zvláště ve 30. letech profiloval jako vědecká autorita, Zmeškal zajišťoval běžný chod spolku, včetně komunikace s regionálními odbory. Právě on také nejčastěji objížděl venkovská sídla, kde na „lužických večerech" přednášel o Lužických Srbech. Kromě přednášek (do nichž Zmeškal v případě potřeby zaangažoval i mladší bratry Otakara a Jana) českolužický spolek šířil základní informace o Lužických Srbech i prostřednictvím spolkového časopisu *Českolužický věstník* (od roku 1931 *Lužickosrbský věstník*), vydávaného od roku 1920.

Českolužický spolek proto při své činnosti mohl využívat rozvinutou spolkovou síť starších etablovaných korporací, kromě již zmíněného Sokola například i Klubu československých turistů (KČST), s nimiž spolupracoval jak v pražském ústředí (jen schůze ústředního výboru spolku se pravidelně konaly v budově Sokola pražského),[244] tak při šíření osvěty o lužickosrbském etniku v regionech. Nové odbory SPL zpravidla vznikaly (sledovanou oblast Pojizeří a Polabí nevyjímaje) po osvětovém „lužickém večeru", který v daném místě ve spolupráci s ústředím SPL uspořádalo starší místní sdružení.

Vznik Československé republiky a levicové tíhnutí nejen české společnosti k socialistickému internacionalismu v prvních poválečných měsících a letech rozmělňovaly ideu slovanské spolupráce, jež dominovala české politice 19. století.[245] Ve vypjaté podobě novoslovanství a utopického všeslovanství, jaké zastával Karel Kramář a jeho spolupracovníci, se zaštiťování slovanskou sounáležitostí stávalo anachronismem. V tomto směru měl pravdu Rudolf Kudrna, redaktor mladoboleslavských *Národních zájmů*, orgánu národní demokracie, hájící bez výhrady stanovisko stranického vůdce Kramáře, když si

[243] P. PITHART, *Občanská společnost*, s. 245.
[244] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 36.
[245] Jana ČECHUROVÁ, *Česká politická pravice*, Praha 1999, s. 5–6.

povzdechl, že „přihlásiti se dnes u nás za uvědomělého Slovana, znamená dáti si punc zpátečnictví a snad i jisté duševní méněcennosti.“[246] Ke slovanskému programu se ale hlásila i co do preferencí silnější (co do programu však notně vyprázdněná) strana národně socialistická. Především však spolupráci slovanských států a národů podporovala největší morální autorita – prezident Masaryk. Masaryk ve spisu *Nová Evropa*, v němž se zamýšlel nad uspořádáním mezinárodní politiky po první světové válce, odmítl slavofilství ztotožněné s velkoruským, panrusistickým programem. Jedním dechem se však vyslovuje pro pěstování literární a kulturní vzájemnosti, která je způsobena etnickou a jazykovou příbuzností: „Že různí slovanští národové cítí jeden s druhým, je přirozené, jsou si právě jazykem a názory blízcí.“[247]

Jestliže tedy myšlenku slovanské spolupráce (ovšem na reálně politickém základě) zastávali nejvyšší představitelé Československé republiky, mohlo na ni být pohlíženo jako na součást oficiální státní ideologie, jež si zasluhuje podporu úředních kruhů i širokých občanských vrstev, jež se cítí být vůči státu loajální. Souznění s československým státem Českolužický spolek demonstroval roku 1922, kdy čestné členství u příležitosti patnáctého výročí od ustavení spolku přijali Alois Jirásek, ztělesňující na sklonku světové války české spisovatele coby ono příslovečné „svědomí národa“, a Masarykův kancléř Přemysl Šámal, jenž symbolizoval sepětí s Hradem.[248] Čeští sorabofilové se tak mohli spolehnout na finanční a materiální podporu nejen od „národních“ korporací typu Sokola, ale i od českých státotvorných stran. Českolužický spolek významně podporovala především Národní rada československá, organizace zastřešující československé politické strany, podporující rozvoj veřejných aktivit, zvláště na poli školství a osvěty.[249]

Státní samostatnost zvýšila sebevědomí české občanské společnosti. Podobně jako politická reprezentace cítí i širší lidové vrstvy potřebu deklarovat svůj kladný postoj k Československé republice. Pro vzdělané konzervativně smýšlející elity na českém (malo)městě, především středoškolské učitele a úředníky, neztrácí na významu starší koncept slovanské vzájemnosti.[250] Zvláště v prvních letech po vzniku Československé republiky národně orientované korporace pořádaly cykly přednášek o jednotlivých slovanských národech a státech (mezi něž se počítal i státní národ „československý“). Na řadu se dostal i lužickosrbský večer, respektive dle dobové, ne zcela přesné terminologie „lužický večer“, na

[246] Rud. KUDRNA, *Nová slovanská vzájemnost*, Národní zájmy, 6. 4. 1926, SKA MZb VII – Ausschnittsammlung aus der tschechischen Presse, k. 4, f. 16.
[247] Tomáš Garrigue MASARYK, *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*, Brno 1994, s. 166–167.
[248] V. ZMEŠKAL, *Patnáct let*, s. 26
[249] Sf. [Augustin SEIFERT], *Národní rada československá*. In: Ottův slovník naučný / Dodatky. Díl čtvrtý, svazek prvý, Praha 1936, s. 458–459.
[250] A. BRUMMER, *Slovanství*, s. 152.

němž jako řečníci vystupovali členové pražského českolužického spolku. Jejich počet nebyl zanedbatelný. Během jediného měsíce, zhruba od 20. září do 20. října 1920, byly uspořádány přednášky minimálně ve čtyřech městech.[251] Takovéto cykly se mohly během prvorepublikového období několikrát opakovat. Například v Mladé Boleslavi proběhl seriál slovanských večerů čtyřikrát: poprvé pod hlavičkou sokolské Fügnerovy župy na podzim roku 1920,[252] okamžitě opakovaný v letech 1921 a 1922,[253] podruhé na přelomu let 1932 a 1933, kdy místní slavofilská organizace Sdružené slovanské spolky připravovala rozsáhlou „Výstavu slovanské spolupráce", roku 1937, kdy Československá republika v pocitu vnějšího ohrožení hledala v Evropě spojence, pak proběhl ve městě šířeji pojatý cyklus přednášek „o vztazích ČSR k zahraničnímu světu", v jehož rámci se představily i národy neslovanské jako Francie, Anglie a Itálie.[254]

Kromě pozitivního přihlášení se mezi slovanské národy československá státní identita čerpala i z vymezování vůči nepřátelům. V opozici k slovanské identitě, jak se zkonstruovala v průběhu národního obrození, stál obraz „dědičného nepřítele", Němce. Počínaje 2. polovinou 19. století, se obě nejpočetnější jazyková společenstva, obývající české země, Češi a Němci, postupně izolovala. Každé etnikum pěstovalo vlastní kulturu, vědu, politiku i hospodářství, postupně mizel bilingvismus, který byl vlastní českým elitám doby předbřeznové.[255] Pokusy o jazyková a státoprávní narovnání, činěné některými vídeňskými vládami, vyvolávaly vlny odporu. V roce 1918 do československého státu vstoupila společenství, jež žila vedle sebe (nebeneinander), nikoli však spolu (miteinander).

Československá republika se na pařížské mírové konferenci zavázala k ochraně národnostních menšin, zvláštní pozornost věnovala československá legislativa požadavku na vzdělávání dětí v jejich mateřském jazyce.[256] Kvůli těmto nařízením vznikaly v národnostně smíšených oblastech školy německé, významným tématem v české společnosti se pak stal rozvoj českého menšinového školství, zvláště v souvislosti s nárůstem počtu hraničářů, povětšinou zástupců československé státní správy, kteří mířili do většinově německých oblastí.[257]

---

[251] *Kronika*, ČLV, roč 1, čís. 9, 1920, s. 67.
[252] *Poslední z cyklu slovanských večerů*, Obrana lidu, roč. 13, čís. 52, 24. 12. 1920, s. 4. Cyklus večerů vygradoval v lednu 1921 sokolským plesem, jenž byl uspořádán ve slovanském duchu a na nějž byli pozváni i přednášející ze všech večerů. *Sokolský ples*, Jizeran, roč. 42, čís. 2, 16. 1. 1921, s. 3.
[253] V jeho rámci se uskutečnila akademie s účastí stočlenného lužickosrbského pěveckého sboru. *Lužický večer*, Jizeran, roč. 43, čís. 1, 7. 1. 1922, s. 3.
[254] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 17, čís. 3, 1936, s. 28.
[255] Jana MACHAČOVÁ – Jiří MATĚJČEK, *Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918–1938*, Opava 1999, s. 241–242.
[256] Ibidem, s. 253–254.
[257] J. ČECHUROVÁ, *Menšina*, s. 143–145.

Boj o národní školství byl pouze jednou z mnoha třecích ploch mezi oběma etniky v meziválečném Československu. Němci v historických hranicích českých zemí odmítli na podzim 1918 participovat na československém státě, na základě práva národa na sebeurčení proklamovali vlastní německojazyčné provincie, jež se měly připojit k Německé říši. Do parlamentu německé strany vstoupily až roku 1920.[258] Stupňoval se tak pocit vzájemné nedůvěry a odcizení.

Vzájemné frustrace, pocit křivdy a touha po odplatě, jež živily nacionalistické kruhy na obou stranách, byly rovněž jedním ze stimulů zájmu o Lužické Srby, byť spíše na verbální rovině. Lužičtí Srbové mohli být prezentováni jako oběti odvěkého střetu „slovanstva" a „germánstva", jemuž padli za oběť Polabští a Pobaltští Slované. Jejich nedostatečné národní uvědomění a nedefinované státoprávní postavení se stávalo vděčným exemplem osudu Čechů, pakliže by se jim nepodařilo dosáhnout státní samostatnosti. Zvláště z hraničářských pozic se pak objevovaly časté nářky na ústupky činěné českým Němcům, vůči nimž byli do kontrastu postaveni Lužičtí Srbové. Takovéto hodnocení odmítal česko-německý tisk, což vedlo k dlouhým a vášnivým polemikám na stránkách denního tisku (srov. kap. 11).

Na protikladu českých Němců, jimž byla přiznána menšinová ochrana, a Lužických Srbů, kteří uznávanou menšinou nebyli, byla postavena i kampaň proti perzekuci Srbů německým režimem na jaře 1933. Od věcné argumentace upozorňující na nerovnoprávné postavení Lužických Srbů v Německu však byla velice snadná cesta k invektivám vůči českým Němcům. V průběhu mohutné manifestace na Mužském 5. července 1933 se několik projevů politiků, kteří lužickosrbskou problematiku znali jen zprostředkovaně, vůbec tohoto etnika netýkalo. Poslanec za živnostenskou stranu Václav Vávra tu ve své řeči rovnou „projevil lítost nad tím, že jsme se už konečně nevyrovnali s odvěkým nepřítelem Slovanstva".[259]

Zdaleka ne všichni sorabofilové stavěli svou činnost na ostrých protiněmeckých výpadech. Josef Páta, jenž se stylizoval primárně jako nestranný vědec, v dopise Vladimíru Zmeškalovi takovéto halasné manifestace odmítal slovy: „Musíme to přece domysleti, co z toho všeho tady bude? Mnoho povyku pro nic za nic, snad trochu členstva ve Společnosti,

[258] Věra OLIVOVÁ, *Dějiny první republiky*, Praha 2000, s. 118–119.

[259] *Velkolepá manifestace pro záchranu lužických Srbů*, Severočeský deník, 9. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 97. Podobné myšlenky hlásal i František Janík, delegát Ústředí moravsko-slezských obcí, měst a okresů: „Když se nám do převratu vedlo národnostně špatně, tu jsme říkávali: Kdybychom se tak mohli státi samostatnými a mohli vám to aspoň částečně oplatit! A hle! Jakmile jsme nabyli svobody, co jsme jim udělali? Ve své dobráckosti nic, poněvadž se mstít nedovedeme. Nemáme to v krvi. Přijďte se k nám na Moravu a do Slezska podívat, jak se k nim chováme, jaké paláce jim naše obce staví atd. A za to nám ukazují vděčnost tam u lužických Srbů?" *Projevy pro ochranu lužických Srbů. Všenárodní manifestace na Mužském pro kulturní svobodu luž. Srbů,* LSV 14/8, 1933, s. 65. Srov. též L. FUTTERA, *Mužský (1. díl),* s. 94–98.

ale Lužici – nepomáháme, spíše škodíme. Lužice se stala balónkem u našich polit. partají, něco, proti čemu bych nejraději napsal v našem Věstníku, abychom si mluvili pravdu! Nebyl jsem na Mužském, ale mám přesné zprávy písemné: nebylo to zrovna všechno potěšující! Ohromný humbug! Podobné u nás na Růž. paloučku. Lužice na programu a vylezlo z toho štvaní proti našim Němcům, štvaní ubohé, usvědčující nás z vlastní nemohoucnosti!“[260]

Dlužno však poznamenat, že jednoduchá, srozumitelná protiněmecká hesla slavila ohromný úspěch jak u posluchačů manifestačních shromáždění, tak u čtenářů novinových statí, jimž vlastně nijak nevadilo, že o Lužické Srby zde vlastně příliš nejde.[261] Manifestace na Mužském se uskutečnila ve specifické době roku 1933, kdy československá veřejnost zatím jen s obavami sledovala vývoj v Německu a první radikální kroky vlády Adolfa Hitlera. Protiněmecký osten byl však v prolužickém hnutí pevně přítomen již v hloubi 20. let. V Pojizeří, kam se zájem o Lužické Srby dostal přes prvotní podporu českých hraničářů, byla protiněmecká rétorika pod vlivem hraničářského hnutí vypjatější. Josef Maštálko, menšinář v mladoboleslavské sokolské Fügnerově župě, s oblibou líčil lužickosrbské dějiny metaforou „existenčního boje“, kdy „přes tisíc let mírný a poddajný Slovan odráží útoky německé, přes tisíc let den ze dne zápasí za svou řeč a půdu“.[262]

Vzájemné animozity ale prorůstaly celou meziválečnou společností, a tak obraz Lužických Srbů jakožto obětí neustálého germanizačního útlaku aktivizoval i obyvatelstvo ve větší vzdálenosti od česko-německé jazykové hranice, ke slovu druhdy přišel alespoň Ćišiského obraz slovanské loďky v rozbouřeném germánském moři.[263] Podobně česko-německý krajinský tisk, vydávaný daleko od lužických hranic, si bedlivě všímal českých projevů na podporu Lužických Srbů, které pro změnu jasně hodnotil jako „rozmach českého nacionalismu“ (srov. kap. 12.2).[264]

---

[260] Cit. dle: T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 230.

[261] Projev poslance za sociální demokracii Jaromíra Nečase na Mužském, jenž nekritizoval Němce obecně, nýbrž pouze Hitlerův režim a přesně pojmenoval i témata, jež v následujících letech získávala na aktuálnosti, upírání občanských práv Židům a snahy o revizi hranic, se ale, coby první řeč namířená proti Německu, přesně strefil do vkusu shromážděného davu. Ten začal jeho řeč přerušovat výkřiky jako „Hanba Hitlerovi“, ale také „Hanba všem Němcům“. A odtud se přešlo i k přáním: „Vyhoďte Němce z vlády! Slováky do vlády!“ Jak napsala přítomná informátorka budyšínské NSDAP Maria Oberhoferová, „[h]ier fielen auch die ersten Ausfälle der Menge: Schande Hitler! Schande dem ganzen deutschen Volke! Werft die Deutschen aus der Regierung hinaus! Nehmt die Slovaken in die Regierung! […] Es war ein unbeschreiblicher Tumult: Die Menge schrie sich fast heißer: Ausgezeichnet! und klatschte wie besessen in die Hände, so daß die Worte des Redners im Lärm untergingen.“ SKA, f. MZb VI, ka. 8/C, *Kurzer Bericht über die Manifestationsversammlung der Gesellschaft Freunde der Lausitz*, fol. 14.; L. FUTTERA, *Mužský (1.díl)*, s. 97–99.

[262] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, s. 28–29.

[263] Tato metafora byla využita např. při pozvánkách na koncert lužickosrbských dětí v Českém Brodě 11. srpna 1932. *Podlipansko Lužickému Srbsku*, Prokůpkův kraj, 4. 8. 1932, ka. 19, fol. 13.

[264] Jako „[d]er Aufschwung des tschechischen Nationalismus“ označil manifestaci na Mužském duchcovský zpravodaj *Der Tag*. *Protest der 30.000*, Der Tag, Dux, 14. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 146.

Čerpal-li český zájem o Lužické Srby v mnohém z obdobných ideových zdrojů jako propagace slovanských státních národů, vykazoval zároveň značné odlišnosti, jež vycházely ze specifického postavení Lužických Srbů jako menšiny, nadto menšiny v Německu oficiálně neuznávané, u níž nebyl dosud ukončen proces formování moderního národa (respektive ve srovnání s českým národem vykazoval jisté defekty). Cílem všech korporací orientovaných na slovanské národy bylo šíření osvěty a povědomí o jejich historii a kultuře v české společnosti. K tomuto účelu sloužily přednášky a osvětové večery, kurzy slovanských jazyků, případně organizace návštěv slovanských států.[265] Kromě kulturně orientovaných kontaktů tvořil nedílnou součástí náplně slavofilsky orientovaných korporací i důraz na šíření spolupráce na úrovni státní, především na podporu hospodářské a obchodní výměny.[266] Vzhledem k neexistenci lužickosrbského státu i samostatného lužickosrbského průmyslu takováto forma kontaktů v podstatě nepřicházela v úvahu.[267]

Zmiňme pro ilustraci ambiciózní „Výstavu slovanské spolupráce", kterou v dubnu 1933 připravily mladoboleslavské Sdružené slovanské spolky ve spolupráci s pražským Slovanským ústavem. Zatímco přípravy jednotlivých národních oddělení se chopila velvyslanectví a vlády slovanských států, zvláštní expozici zaměřenou na podporu vzájemných hospodářských styků navíc připravila Gdyně,[268] lužickosrbské oddělení kvůli počínajícím čistkám mezi Lužickými Srby po nástupu Hitlera k moci připravovali pouze čeští sorabofilové – pražští i mladoboleslavští. Ústředí SPL sice expozici obohatilo vzácnými tisky z pražské Hórnikovy knihovny,[269] avšak výstavka nemohla konkurovat expozicím, jež byly připraveny s oficiální pomocí zainteresovaných států. Ostatně výstavu vedle předsedy poslanecké sněmovny Františka Staňka a československého ambasadora v Paříži Štefana Osuského zahajovali velvyslanci bulharský a jugoslávský se zástupcem polské ambasády, oproti tomu Lužické Srby na následujícím manifestačním zasedání reprezentoval tajemník ústředí českolužického spolku Vladimír Zmeškal.[270] Nejvýraznější dojem z prezentace

[265] Např. v případě Československo-jihoslovanské ligy byly hlavní náplní činnosti spolku letní zájezdy k Jadranu. A. BRUMMER, *Slovanství*, s. 121–124.
[266] Ibidem, s. 111–112.
[267] Jistou výjimku představoval projekt lužickosrbské „národní" banky, jež pod názvem Serbska ludowa banka vznikla roku 1919, většinu akcií v instituci držela česká Ústřední jednota hospodářských družstev. Banka, jež měla financovat lužickosrbské národní projekty a orientovala se zvláště na drobné malorolnické střadatele, nepřežila nápor hospodářské krize, v červnu 1932 byly její pobočky uzavřeny. T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 112.
[268] *Výstava slovan. spolupráce v Ml. Boleslavi*, Jizeran, roč. 54, čís. 11, 11. 3. 1933, s. 2.
[269] *Výstavu slovanské spolupráce v Ml. Boleslavi*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 47.
[270] *Slovanské dny v Mladé Boleslavi*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 47.

Lužických Srbů tak zanechaly lužickosrbské studentky, toho času na mladoboleslavských školách, jež na otevření výstavy dorazily v národních krojích.[271]

Aktivity českých sorabofilů oproti tomu navazovaly na starší tradici materiální, finanční a ideové podpory lužickosrbského národního hnutí. Nutnost pokračování takovéto pomoci prokázalo dění let 1918 a 1919, kdy politickou emancipaci řada Lužických Srbů odmítla. Rezervy v šíření lužickosrbského národního programu v následujících letech potvrzovaly nízké preference Lužickosrbské lidové strany (Serbska ludowa strona, v letech 1919–1925 pod názvem Łužiska ludowa strona), založené roku 1919, jež s programem orientovaným na drobné zemědělce kandidovala do saského zemského sněmu.[272] Významná část venkovského lužickosrbského obyvatelstva navíc stále zůstávala národnostně indiferentní.

Předřazení podpory lužickosrbských národně emancipačních snah osvětové činnosti v českém prostředí reflektovaly i stanovy SPL. Osvětu („studovati lužickosrbský národní život a šířiti znalosti o životě lužických Srbů vůbec“) zmiňoval pouze poslední ze čtyř bodů, jež shrnovaly zaměření korporace. SPL jinak hodlala „sjednocovati přátele a příslušníky lužickosrbského národa k pěstování národních, kulturních, hospodářských a společenských styků“, konkrétně měla korporace především na jedné straně „mravně i hmotně podporovati nemajetné lužickosrbské studentstvo, živnostenský a obchodní dorost v učení“ a „podporovati rozvoj lužickosrbského písemnictví a novinářství, lužickosrbského jazyka, písní, krojů, zvyků a vůbec národního svérázu“.[273]

Hospodářská spolupráce tak zde sice byla proklamována, ale v praxi ji nebylo možné provádět. Kvůli obavám z podezření z napomáhání k lužickosrbské iredentě se korporace velice opatrně stavěla i k podpoře národní. Největší význam byl připisován práci s dětmi a mládeží, jimž měla být poskytnuta možnost vzdělávání ve slovanském (tedy jazykově a kulturně příbuzném) prostředí, a tím u nich posílit rozvoj národního sebeuvědomění.

V případě vzdělávání lužickosrbských vysokoškoláků bylo možné navázat na starší tradici, avšak tato doposud nejvýraznější forma kontaktů mezi Čechami a Lužicemi v poválečném období prošla i řadou proměn. Obnovené míšeňské biskupství se stavělo proti vzdělávání duchovních v cizině a roku 1922 byl uzavřen pražský Lužický seminář. S podporou československých úřadů bylo alespoň částečně zachováno nadání bratří Šimonů a

[271] Snímek studentek ve společnosti poslance Staňka otiskl pražský národněsocialistický deník *České slovo*. *Slovanská manifestace v Mladé Boleslavi*, České slovo, 11. 4. 1933. SKA, f. MZb VII, ka. 21/B, fol. 36. K „Výstavě slovanské spolupráce“ srov. též L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 68–69.
[272] P. KUNZE, *Kurze Geschichte*, s. 59.
[273] Josef PÁTA – Vladimír ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky s Lužicí*, Praha 1934, s. 170–171.

budova semináře dále sloužila k ubytování lužickosrbských studentů, zmizelo však výsadní postavení studentů teologie.[274]

Již roku 1846 pražští lužickosrbští studenti založili spolek Serbowka, jenž po roce 1918 sdružoval i studující na mimopražských školách. Počet studentů mířících do Čech především z Horní Lužice totiž narůstal, i někteří mimopražští sorabofilové přispívali na ubytování a stravu lužickosrbských studujících. Královéhradecký odbor SPL takto platil náklady několika chlapcům na hospodářské škole v Kuklenách, na počátku 30. let několik Lužických Srbů na místních školách umístil i mladoboleslavský odbor.[275]

Novinkou bylo pořádání prázdninových pobytů pro děti ze základních škol. Jejich cílem byla zvláště v letech hospodářské recese a inflace humanitární podpora chudých rodin, především však dodatečné kurzy lužické srbštiny, opakování vlastivědy, národních písní a tanců, jež měly u školáků posílit národní identitu. Saský školský zákon z roku 1919 sice umožňoval výuku lužické srbštiny v rozsahu tří hodin týdně, státní úřady měly ale tendenci motivovat učitele, aby této možnosti nevyužívali,[276] prázdninové zájezdy do Československa, jichž se účastnili lužickosrbští učitelé, tak byly jednou z mála možností, jak nahradit nedostatek příležitostí vyučovat děti jejich mateřštině. Letní tábory (dobovým termínem „kolonie“), kterých se účastnila zhruba dvacítka dětí, se konaly každoročně v letech 1922–1932. Po premiéře v Bělé pod Bezdězem mířily děti do Vehlovic na Mělnicku, do Prahy a na počátku 30. let do Jabkenic.[277]

Na organizaci a financování zájezdů se kromě SPL podílelo i České srdce, pražská humanitární organizace, podporující chudé děti a sirotky, jež dětem platila návštěvu Prahy, a místní spolky a korporace. „První lužickou školu“, jak byl prezentován pobyt v Bělé pod Bezdězem, financovala mladoboleslavská Fügnerova župa,[278] vehlovické kolonie podporovala mělnická Okresní správní komise[279] a letní tábory v Jabkenicích, pořádané mladoboleslavským a v roce 1932 nově založeným jabkenickým odborem SPL, nejvýznamněji dotoval mladoboleslavský okres a místní spořitelna.[280] Nutnou podmínkou kolonií byl aktivní řídící učitel, ať již Maštálko v Bělé, Růžička ve Vehlovicích či Havlín

[274] Z. BOHÁČ, *Serbski seminar*, s. 46–47.
[275] L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 113.
[276] T. MEŠKANK, *Die Zwischenkriegszeit*, s. 42–45.
[277] *Pobyty lužickosrbských dětí v Čechách za první republiky,* Česko-lužický věstník, roč. 15, 2005, č. 6, s. 40–41.
[278] Ladislav FUTTERA, *Lužickosrbský Sokol a Mladá Boleslav*, Česko-lužický věstník, roč. 22, 2012, čís. 11–12, s. 80–82.
[279] *Lužické děti v Čechách*, ČLV, roč. 6, čís. 9, 1925, s. 60.
[280] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3, 1932, čís. 4, s. 121–124.

v Jabkenicích, jenž byl ochoten dát přes prázdniny k dispozici dětem svou školu a v době volna o žáky pečovat.

Do Československa mířily i menší skupiny lužickosrbských dětí, které trávily prázdniny ve velkých tábořištích. Tuto možnost nabízely humanitárně orientované spolky, pobyt byl proto koncipován jako ozdravný, děti v těchto případech ani nedoprovázeli lužickosrbští učitelé. V širší oblasti Pojizeří tak kromě velkých táborů v Bělé pod Bezdězem a v Jabkenicích v létě 1929 ubytovala Jednota slovanských žen ve své kolonii v Rovensku pod Troskami rovněž pětici „dítek Lužických Srbů“.[281]

Rozvoj lužickosrbské kultury, jmenovitě písemnictví, sledovala edice *Dom a swět*, řízená Josefem Pátou a financovaná z českých zdrojů, v níž vycházela jak původní lužickosrbská literatura, tak překlady, převážně z češtiny. Kromě této edice byly vydávány lužickosrbské knihy i přímo v Budyšíně.[282]

Ambicí českolužického spolku bylo koordinovat a zastřešovat veškeré styky s Lužickými Srby v Československu.[283] Primárně koordinační roli mu připadla při jedné z nejvýraznějších forem kontaktů s Lužickými Srby, které zrodila první republika – styky s lužickosrbským Sokolem. Lužickosrbský sokolský svaz se oficiálně ustavil v Budyšíně 9. listopadu 1920, ovšem již v červnu téhož roku se čtrnáct Lužických Srbů zúčastnilo pražského sokolského sletu. Za zřízením ŁSSZ stáli lužickosrbští studenti navštěvující pražskou univerzitu, zejména Jakub Šajba a Herman Šleca, a zemědělský praktikant Jakub Cyž, podpory se jim dostalo i u starší generace lužickosrbských národních pracovníků, kteří roku 1912 iniciovali vznik organizace Domowina, v prvé řadě vydavatel Serbských Nowin Marko Smoler, alespoň morálně sokolský svaz podporovali i již bývalý poslanec Arnošt Bart i největší lužickosrbská morální autorita, vědec Arnošt Muka.[284]

Podobně jako zastřešující svaz lužickosrbských spolků Domowina měl se i ŁSSZ podle představ nepočetných lužickosrbských elit stát platformou, na jejímž základě by bylo možné šířit do venkovského prostředí národní uvědomění. V podstatě tak měla být se zpožděním více než půl století imitován proces české národní emancipace, v níž sehrál Sokol výraznou úlohu. Zrod ŁSSZ krátce po světové válce byl také bezprostřední reakcí na situaci roku 1919 a neúspěšný pokus o národní emancipaci, která nebyla podporována širokými vrstvami lužickosrbské společnosti. Jednalo se tak o další pokus, jak stimulovat a pokud

[281] *Koupaliště při dětské kolonii Jednoty slovanských žen v Rovensku pod Troskami v Českém ráji*, Lípa, 15. 6. 1929, SKA, f. MZb VII, ka 11, fol. 187.
[282] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 46.
[283] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Českolužický spolek „Adolf Černý“ v Praze*, ČLV, roč. 4, čís. 1–2, 1923, s. 12.
[284] Timo MEŠKANK, *Sokolské hnutí a Lužičtí Srbové*. In: Marek WAIC (ed.), Sokol, jeho vznik, vývoj a význam, Praha 1998, s. 179–185, zde s. 179–182.

možno dokončit národní hnutí. Lužickosrbský Sokol se programově hlásil k nadkonfesnímu uspořádání, jazykové a konfesní rozdíly měly být překonány národní identitou.[285]

I proto se ŁSSZ ocitl ve zvláštním hledáčku německých úřadů, které v organizaci, do značné míry závislé na financích z Československa, spatřovaly nepřátelské uskupení podporující u Lužických Srbů iredentistické snahy. Druhým oponentem byli někteří představitelé katolické církve, kteří upozorňovali na protiklerikální zaměření českého Sokola a jimž též vadila adorace Jana Husa během pražských všesokolských sletů.[286] Od roku 1930 se ŁSSZ postupně transformoval do žup, které ctily konfesní hranici. Bylo tak zjevné, že ani na této bázi se národní složka plně neprosadila. V březnu 1933 se sokolský svaz pod tlakem vyšších církevních i státních míst definitivně rozštěpil, katoličtí Lužičtí Srbové přestali užívat názvu Sokol, zbylí členové evangelických jednot se pak 9. dubna rozhodli lužickosrbský Sokol pod nátlakem rozpustit.[287]

Lužickosrbský sokolský svaz od počátku úzce čerpal podněty z českého prostředí. Hlavním podporovatelem rozvoje sokolského hnutí mezi slovanskými národy nebyl nikdo jiný než Josef Páta, čelný představitel Českolužického spolku „Adolf Černý“. Přirozeným hlavním partnerem ŁSSZ ale byla Československá obec sokolská (ČOS) s početnou sítí regionálních žup a místních jednot. K lužickosrbským sokolům mířila finanční podpora, ale i vedoucí cvičeneckých kurzů.[288] Sokolské jednoty, které byly hlavními (a mnohdy též jedinými) středisky kulturního a společenského života, také pořádaly výrazné procento osvětových večerů, při nichž byli Lužičtí Srbové představeni a v jejichž průběhu se také vybíraly finanční prostředky, mimo jiné i ve prospěch sokolského svazu (srov. kap. 5 a 10). Účast Lužických Srbů na všesokolských sletech pak přispívala k šíření povědomí o této menšině v československé společnosti.

Byť se SPL i další spřátelené korporace mohly spolehnout na finanční podporu státních institucí a orgánů samosprávy, pro pomoc při financování sorabofilských aktivit se obraceli také na československou veřejnost. V tomto ohledu měly význam osvětové akce, jež šířily povědomí o Lužických Srbech a zájem o ně, získávaly nové sympatizanty a potenciální donátory. Kromě toho, že se místní občané při některém z mnoha „lužických večerů“ seznámili s prostou existencí lužickosrbského etnika a vyslechli osvětovou přednášku či

[285] T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 172–181.
[286] Lužickosrbští sokolové se proto roku 1932 neúčastnili Husových oslav, jež byly součástí sletového programu. T. MEŠKANK, *Sokolské hnutí*, s. 183.
[287] Ibidem, s. 184–185.
[288] T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 182–190.

koncert (anebo si alespoň sentimentálně zazpívali *Hej, Slované*),[289] přispěli svým vstupným na další prolužickou činnost. Prim hrálo financování lužickosrbských studujících, k jejichž podpoře ústředí SPL zřídilo zvláštní „Mukův studijní základ“ (pojmenovaný na počest Arnošta Muky). Sem směřovaly nejčastěji výtěžky „lužických večerů“, SPL nadto ve svých inzerátech vyzývala členy, aby na něj pamatovali „dary, sbírkami při různých příležitostech, odkazy a pod.“, a se žádostí o dar do Mukova fondu se pravidelně obracela i na své místní odbory.[290] Kromě Mukova fondu se podle aktuální potřeby během večerů vybíralo i na další akce podporující lužickosrbské národní hnutí. Na počátku 20. let směřovala zvýšená podpora sokolům, neboť ŁSSZ se na lužickosrbském venkově jen těžce prosazoval,[291] o desetiletí později podnikal několik koncertních turné po Čechách skladatel Bjarnat Krawc, sbíraje prostředky na lužickosrbskou školku.[292]

Fondy shromažďující prostředky na podporu Lužických Srbů spravovaly vedle ústředí SPL i další korporace na regionální úrovni. „Fond lužických Srbů“ zřídila již roku 1923 mladoboleslavská sokolská Fügnerova župa, jež přes něj podporovala lužickosrbské sokoly. Financování těchto aktivit svými dary umožňovaly především „bratrské jednoty“, ale sokolové se s žádostí o příspěvek obraceli i na další „příznivce lužických Srbů“ mimo jednotu.[293]

Zatímco Fügnerova župa se mohla spolehnout na početnou síť početných místních jednot s početným členstvem, řídící učitel v Jabkenicích Bohuslav Havlín si při přípravách dětských pobytů musel vystačit se svým organizačním umem. Třebaže zájezd v roce 1931 subvencovala především místní samospráva, podnikavý Havlín se rozhodl o poslání darů požádat i širokou veřejnost a jména dárců zveřejňoval v denním tisku. Většina příspěvků byla spíše symbolických, Havlínovi se ale podařilo vzbudit o Lužické Srby zájem u většího počtu obyvatelstva, přičemž zdůrazňoval, že odezvu jeho výzva nalezla napříč sociálními vrstvami.

---

[289] Alexandr Brummer ve své disertaci upozorňuje na sémantickou vyprázdněnost takovýchto „hejslovanských“ slovanských večerů. A. BRUMMER, *Slovanství*, s. 115.

[290] Srov. např. inzerát SPL, jímž se uzavíral sborník *Naše styky s Lužicí*, tučným nadpisovým písmem zde byly proloženy toliko dvě výzvy (jimž byla přikládána nejvyšší důležitost): „Získávejte členy Společnosti přátel Lužice!“ a „Pamatujte na důležitý Mukův studijní základ“. J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 236. Obdobnou strategii zvolil i mladoboleslavský odbor českolužického spolku, když k brožuře Karla Sellnera *Čechy a Lužice* z roku 1932 připojil výzvu ke vstupu do odboru, jež byla motivovaná mimo jiné tím, že „[n]aše odbočka vydržuje v Mladé Boleslavi lužicko-srbské studenty, na což je potřebí mnoho peněz“. K. SELLNER, *Čechy a Lužice*, s. 17.

[291] Roku 1921 informoval lužickosrbský student Herman Šleca o rozvoji Sokola v Českém Brodě a v Mladé Boleslavi. Výtěžek přinejmenším z českobrodského setkání byl určen ŁSSZ. -al [Vladimír ZMEŠKAL], *Dva lužické večery*, ČLV, roč. 2, čís. 2–3, 1921, s. 11; *Přednášky o nás v Lužici a o Lužici*, ČLV, roč. 3, čís. 1, 1922, s. 10.

[292] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 12, čís. 5, 1931, s. 40.

[293] *Fond lužických Srbů,* Jizeran, roč. 44, čís. 47, 1. 12. 1923.

Vlastní finanční prostředky spravoval navíc každý odbor SPL, který z nich mohl financovat vlastní sorabofilské aktivity (například ubytování a stravování studentů jako v Hradci Králové a Mladé Boleslavi či letní dětské tábory jako v Jabkenicích). Ke zřizování místních odborů se českolužický spolek odhodlával delší dobu. Původní stanovy korporace s existencí odborů nepočítaly, a tak v roce 1920 jednatel Vladimír Zmeškal zamítl žádost svého bývalého spolužáka Jaromíra Václava Šmejkala, aby mohl ustavit odbor lužického spolku v Českých Budějovicích, slovy: „Schvalujeme a srdečně vítáme Vaši činnost ve prospěch Lužice a v zájmu českolužického sblížení, ale není nám možno zřizovati nějaké odbory. Toto rozhodnutí se opírá o stanovy spolku, v nichž se dosud o žádných odborech nemluví.“[294] Šmejkal proto vytvořil vlastní spolek, nazvaný zpočátku toliko Lužický odbor, již od jara 1921 s podstatně bohatším názvem J. A. Smoler, spolek pro podporování kulturních a politických snah národa lužickosrbského.[295]

Roku 1922 naopak Vladimír Zmeškal oznamoval přípravy k ustavení odboru v Lounech.[296] I z tohoto projektu sešlo (těžko říci, zda také kvůli výkladu stanov), Otilii Podzimkové, choti vrchního revidenta ČSD, která odbor organizovala, se alespoň podařilo přivést do spolku 33 nových členů (nepřekvapí příliš, že devatenáct z nich bylo spojeno s železničním prostředím), což v roce 1922 představovalo nezanedbatelných 9,82 % všech členů korporace.[297]

Teprve v roce 1928 se zformovaly a ustavily regulérní odbory v Brně a v Hradci Králové, k nimž roku 1931 přibyla Mladá Boleslav a nedaleké Jabkenice. Ústředí českolužického spolku již nezamítalo snahy o vytváření odborů s poukazem na znění stanov a neorientovalo se již pouze na spolupráci s místními etablovanými korporacemi. Stanovy sice s existencí odborů stále nepočítaly, ale již na podzim 1930 (tedy v době příprav na proklamování mladoboleslavské odbočky) *Českolužický věstník* hlásal: „Zřizujte odbory našeho spolku ve všech větších městech!“[298] Až vlna zájmu o Lužické Srby po pražském všesokolském sletu v červenci 1932, po němž se začala připravovat založení většího počtu nových odborů, přiměla funkcionáře ústředí ke změně stanov. V listopadu 1932 se tak z Československo-lužického spolku „Adolf Černý“ stala Společnost přátel Lužice a do jejích stanov se dostala i možnost zřizovat odbory. Až v lednu 1933 (v případě nejstarších odborů brněnského a královéhradeckého takřka po pěti letech jejich existence) se ústředí SPL obrátilo

[294] LA PNP, f. Českolužický spolek „Adolf Černý“ v Praze, Spolková korespondence. Českolužický spolek Praha Šmejkalovi Jaromíru Václavu, Praha 19. 2. 1920, ka. 1.
[295] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 25.
[296] V. Z. [Vladimír ZMEŠKAL], *Českolužický spolek „Adolf Černý“ v Praze*, ČLV, roč. 3, čís. 3, 1922.
[297] Srov. členskou statistiku českolužického spolku. V. ZMEŠKAL, *Patnáct let*, s. 26–37.
[298] *Zřizujte odbory našeho spolku ve všech větších městech!*, ČLV 11/7, 1930, s. 58.

na příslušné zemské úřady se žádostí o schválení stanov odborů. Ke schválení byly předloženy stanovy jak odborů připravovaných (některé z nich, například v Českém Brodě či Kouřimi nikdy nevznikly), tak již léta existujících. Ústředí ale Zemskému úřadu v Praze vysvětlovalo, že „dosud jsme odborů neměly (stanov pro odbory také ne)“, toliko „v patnácti městech v Čechách máme přípravné sbory pro zřízení našich odborů“.[299]

Dodatečná legalizace odborů také formálně upravovala účetní poměr mezi odbory a ústředím. Podle stanov se ústředí s odbory dělilo o příjmy z členských příspěvků. Ústředí se tak sice zakládáním odborů připravovalo o část příjmů od starších členů žijících v sídlech, kde vznikaly nové odbory, jež převáděli do jejich evidence, avšak ustavení místního odboru přivedlo do řad SPL řádově větší počet členstva. Například na Mladoboleslavsku, kde již od roku 1921 udržovala Fügnerova župa čilé kontakty s lužickosrbským Sokolem, měl českolužický spolek ke konci roku 1922 pouze čtyři členy, z toho pod dojmem sokolské spolupráce vstoupil do korporace toliko její hlavní organizátor, řídící učitel Josef Maštálko.[300]

Kromě toho, že i některé odbory dokázaly z vlastních prostředků dotovat obdobné sorabofilské aktivity, jaké podporovalo ústředí, obraceli se Pražané na místní pobočky se žádostmi o příspěvky do Mukova fondu, odběr publikací apod. i vícekrát v průběhu roku nad rámec pravidelného odvádění podílů z členských příspěvků. Celkově tedy můžeme konstatovat, že zakládání místních odborů bylo pro SPL výhodné nejen z hlediska ideového šíření povědomí o Lužických Srbech, ale odbory přinášely jak materiální užitek při samostatných sorabofilských aktivitách, tak z nich mělo finanční prospěch i ústředí, jež díky nim mohlo realizovat vlastní aktivity (srov. kap. 9).

Vzdělavatel sokolské župy Krkonošské (a pozdější nejaktivnější činovník místního odboru SPL) ze Semil František Hyška sice roku 1929 tvrdil, že „[j]e prostě úžasné, že po světové válce, která přece princip demokracie a spravedlnosti tolik vyzvedla, může poražené Německo slovanskou menšinu na Lužici tak bezohledně a možno říci, dnes mocněji než před válkou germanisovati“.[301] Hyška upozorňoval, že Lužičtí Srbové nezískali právo menšin, nemají vlastní školství a výuka lužické srbštiny se potýká s častými zákazy. Přesto však (alespoň ve 20. letech) poměrně demokratický systém výmarské republiky umožnil rozkvět lužickosrbského kulturního života, především literatury a žurnalistiky. Ustavila se řada nových spolků, vznikala nová periodika. Německý režim také nijak nebránil návštěvám

[299] SKA, f. MZb VI, ka. 3/F, Společnost přátel Lužice Zemskému úřadu v Praze, Praha 3. 1. 1933, fol. 3.
[300] V. ZMEŠKAL, *Patnáct let*, s. 26–37.
[301] F. HYŠKA, *Lužice*, Na stráž, roč. 22, čís. 13, 20. 12. 1929, s. 200.

českých sorabofilů mezi Lužickými Srby a do Československa mohly mířit zájezdy lužickosrbských pěvců, sokolů či školáků.[302]

Zvláštní pozornost stykům Lužických Srbů s Československem však věnovalo i Wendenabteilung. Němečtí úředníci na ně hleděli prizmatem roku 1919 a spatřovali v nich potenciálně iredentistické snahy.[303] Zcela mimo realitu tyto obavy nebyly. Čeští sorabofilové se sice dušovali, že jim jde toliko o „kulturní samostatnost Lužických Srbů“,[304] v programu kulturní emancipace lužickosrbského národního hnutí se ale angažovali titíž lidé, kteří roku 1919 vypracovávali memoranda dokazující československé nároky na historické území Lužic. Vzdor proklamovanému omezení na kulturní spolupráci kdesi v myšlenkovém pozadí (třebaže spíše v podobě dosti mlhavého snu) tkvěla i představa samostatného lužickosrbského státu (srov. kap. 11.2).

Za největší riziko německá strana dlouhodobě považovala rozvoj sokolského hnutí. Poměr úřadů k lužickosrbsko-českým kontaktům ale během výmarského období vykazoval značnou dynamiku v závislosti na německé vnitropolitické situaci.

Ilustrovat toto tvrzení je možné na příkladu prázdninových pobytů lužickosrbských dětí v Československu (v jejichž případě se německé úřady obávaly, že budou vystaveny antiněmecké propagandě). Na praxi každoročních několikatýdenních pobytů, jež se konaly od roku 1922, během nichž se školáci doučovali lužickou srbštinu, a zvláště v letech hospodářské krize měly akce i výrazný humanitární rozměr, reagovalo Wendenabteilung až roku 1926. Konkurenci k zájezdům do Československa měly představovat pobyty dětí v německých prázdninových koloniích (ovšem bez lužickosrbských učitelů a bez výuky lužické srbštiny).[305] Úředníci Wendenabteilung doufali, že tím jednak zabrání tomu, aby byly děti v Československu „slovansky ovlivňovány“, jednak že podpoří „šíření loajálního smýšlení

[302] Někdy však tyto zájezdy měly pro zúčastněné Lužické Srby nepříjemnou dohru. Hudební skladatel Bjarnat Krawc po návratu z koncertů v Praze a v Mladé Boleslavi v lednu 1922, během nichž lužickosrbské pěvce přijal i prezident Masaryk, přišel o místo dirigenta v Drážďanech.

[303] Několik svazků v aktech Wendenabteilung, jež se týkají českých sorabofilských aktivit, bylo přímo pojmenováno „Anektionsbestrebungen“. Srov. StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. SKA W XIII 1/K, Anektionsbestrebungen.

[304] *Projevy pro ochranu lužických Srbů. Všenárodní manifestace na Mužském pro kulturní svobodu luž. Srbů,* LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 63–65.

[305] V lednu 1926 byly vybírány lužickosrbské děti, jež měly být poslány na čtyřtýdenní pobyt do tábora v Neukirchu (zhruba 20 km jižně od Budyšína, již mimo lužickosrbské jazykové teritorium), úředníci Wendenabteilung zdůrazňovali, že pobyty se mají uskutečnit během letních prázdnin a nikoli formou školy v přírodě v průběhu školního roku, aby Domowina nemohla tytéž děti poslat do Československa: „Hierbei soll besonders darauf Bedacht genommen werden, damit die Domowina, die alljährlich die Beschickung tschechischer Ferienkolonien durchführte, nicht die Möglichkeit hat, wendischstämmige Kinder, die für den Aufenthalt im Erholungsheim Bethlehemstift vorgemerkt, oder schon dort gewesen sind, auch noch in tschechische Ferienkolonien zu entsenden. SKA, f. Historische Bestände / Archiv der Maćica Serbska, MZb XVI – Deutscher Militarismus und Chauvinismus (dále jen MZb XVI), ka. 8/B, Kreishauptmannschaft Bautzen an die Staatskanzlei Dresden, Bautzen 26. 1. 1926, fol. 3r.

mezi Lužickými Srby“.[306] Do tohoto kontextu zapadá i nařízení saského ministerstva školství z května 1927, dle kterého museli lužickosrbští učitelé doprovázející děti do Československa žádat o zvláštní povolení.[307] Po jednání se saskou vládou bylo ale toto nařízení odvoláno a zájezdy bez větších problémů probíhaly i v následujících letech.[308]

Roku 1931, kdy německým státem subvencovaná společnost Landaufenthalt für Stadtkinder aufs Land nabízela lužickosrbským dětem z rodin postižených hospodářskou krizí (vzdor názvu i těm, jež žily na venkově) čtyřtýdenní pobyty u Baltu, saské úřady ještě vyšly maximálně vstříc i konkurenčnímu projektu prázdninové kolonie v Jabkenicích. Třebaže se několik dětí krátce před odjezdem ještě přehlásilo, což komplikovalo vydání společného pasu,[309] úřady připravily všechny dokumenty včas, aniž by požadovaly běžný správní poplatek. Stejně tak ochotně prodloužily původně dvoutýdenní pobyt až do posledního prázdninového dne v Sasku 16. srpna.[310]

O rok později byla již situace značně napjatější. Otázka, kam by měly děti o prázdninách vyjet, vyvolala i roztržku mezi lužickosrbskými organizátory na zasedání Domowiny 5. března 1932. Zatímco řídící učitel z Pančic Jurij Słodeńk prosazoval opakování kolonie v Jabkenicích (jíž se předchozího roku účastnil a pomáhal ji na lužickosrbské straně připravovat), předseda Domowiny farář Jan Křižan doporučoval využít spolupráce s německou organizací.[311] Valnou ochotu tentokrát neprojevily ani saské úřady. Doprovod dětí nebyl povolen Słodeńkovi, jenž se naopak musel připravovat na soudní proces kvůli příliš hlasitým požadavkům na emancipaci lužickosrbského školství, a tak vedení výpravy doslova „spadlo“ na tehdy již jednasedmdesátiletého Bjarnata Krawce, jenž do Jabkenic mířil nezávisle na výpravě na letní byt a pobyt v Československu měl již vyjednán. Na rozdíl od předchozího roku vázlo i vydávání pasů, a proto se odjezd dětí o den opozdil.[312]

Napětí mezi zastánci pobytů v Československu a zájezdů u Baltu na stránkách deníku *Serbske Nowiny* po návratu dětí eskaloval novinář a malíř Měrćin Nowak-Njechorński, když

[306] Budyšínské okresní hejtmanství předkládalo drážďanské Státní kanceláři (Staatskanzlei) účetnictví na aktivity Wendenabteilung. Ve výkazu z 25. května 1927 se podpora baltských pobytů, označená zde jako „Unterbringung wendischer Kinder in deutschen Ferienkolonien, Erholungheimen u. dgl., um zu verhütten, dass soviele Kinder wie bisher ihren Ferienaufenthalt in der Tschechoslowakei nehmen und dort slawisch beeinflusst werden“, vyčíslená na 2000 říšských marek, ocitla v podkapitole „Unterstützung der staatstreuen Wenden und Förderung der Ausbreitung staatstreuer Gesinnung unter den Wenden“. SKA, MZb XVI, ka. 8/B, Kreishauptmannschaft Bautzen an die Staatskanzlei Dresden, Bautzen 25. 5. 1927, fol. 6r.
[307] Z. [Vladimír ZMEŠKAL], *Děti z Lužice v Čechách*, ČLV, roč. 8, čís. 8, 1927, s. 51.
[308] Vladimír ZMEŠKAL, *Jednatelská zpráva o činnosti Česko-lužického spolku „Adolf Černý“ v Praze za rok 1927*, ČLV, roč. 9, čís. 4, s. 31.
[309] *Serbske dźěći w susodnych Čechach*, Serbske Nowiny, roč. 90. čís. 175, 30. 7. 1931, s. 3.
[310] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3, čís. 4, 1932, s. 122.
[311] T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 108.
[312] L. FUTTERA, *Naše lubuški*, s. 81–82.

v příloze *Serbske Nowiny za dźěći* děti jedoucí k moři označil za „poněmčence“ (v originále *Němpulki* a *Němplaki*).[313] Již od podzimu 1932 vývoj směřoval k zákazu dětských táborů v Československu, do značné míry nezávisle na změně režimu a nástupu Adolfa Hitlera k moci. Zákaz zájezdů lužickosrbských dětí do Československa jako jedinou možnost, aby děti nebyly vystaveny protiněmecké propagandě, prosazoval referent drážďanské Státní kanceláře (Staatskanzlei) Magnus Wilisch již 5. ledna 1933, tedy ještě před jmenováním Adolfa Hitlera říšským kancléřem.[314] Naopak ještě 20. února se jej snažil představený budyšínského správního úřadu (Amtshauptmannschaft), bývalého okresního hejtmanství, pod nějž spadalo Wendenabteilung, Johannes Sievert přesvědčit, aby dětské pobyty nezakazoval. Podle Sievertových výkladů by mohl takový zákaz vést až k represím vůči sudetským Němcům.[315]

Zákaz prázdninových pobytů, oznámený oficiálně Domowině až v květnu 1933,[316] však vzdor dlouhodobějším přípravám plně zapadá do kontextu vlny perzekucí vůči Lužickým Srbům na jaře 1933. V březnu se na nátlak rozešel lužickosrbský sokolský svaz, následující měsíc bylo na tři týdny přerušeno vydávání deníku *Serbske Nowiny*. Proběhla vlna zatýkání národně uvědomělých Lužických Srbů a překládání lužickosrbských učitelů a kněží.[317]

Protisrbská germanizační politika nacistického režimu probíhala v několika vlnách, kdy perzekuce střídala období relativního uvolnění. Režim se po odeznění čistek mezi lužickosrbskou politickou a kulturní reprezentací snažil z Lužických Srbů vychovat loajální německé občany, u nichž i do jisté míry respektoval odlišný jazyk. Násilnou perzekuci nahradila méně nápadná opatření jako zakládání německojazyčných školek či dosazování učitelů německé národnosti do škol v lužickosrbském jazykovém teritoriu. Definitivní konec politiky respektování lužickosrbské etnicity nastává až v březnu 1937, kdy byla rozpuštěna

[313] Wuj Měrćin [Měrćin NOWAK-NJECHORŃSKI], *Serbske Nowiny za dźěći*, Serbske Nowiny, roč. 91, čís. 201, 27. 9. 1932, s. 8. Tento dosti neuvážený výrok neušel pozornosti úředníků Wendenabteilung. Srov. StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, Die Amtshauptmannschaft Bautzen an die Staatskanzlei Dresden, Bautzen 2. 11. 1932, fol. 65.

[314] StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, Die Staatskanzlei Dresden an die Amtshauptmannschaft Bautzen, Dresden 5. 1. 1933, fol. 75.

[315] StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, Die Amtshauptmannschaft Bautzen an die Staatskanzlei Dresden, Bautzen 20. 2. 1933, fol. 81.

[316] Budyšínský správní úřad se na Státní kancelář obrátil s dotazem, zda má oznámit Domowině zákaz pobytů, již 7. dubna. Svolení bylo z Drážďan odesláno až 2. května. Srov. StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, Die Amtshauptmannschaft Bautzen an die Staatskanzlei Dresden, Bautzen 7. 4. 1933, fol. 93.; StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, Die Staatskanzlei Dresden an die Amthauptmannschaft Bautzen, Dresden 2. 5. 1933, fol. 94.

[317] P. KUNZE, *Kurze Geschichte*, s. 61.

Domowina, zakázána činnost lužickosrbských spolků a dlouhodobě zastaveno vydávání lužickosrbských periodik.[318]

I v nenásilné fázi ve výchově Lužických Srbů k „slovansky hovořícím Němcům“ však překážely jakékoli styky se slovanskými etniky, jež by komplikovaly cílené překrytí slovanské identity identitou německou. První vlna perzekucí z března a dubna 1933 se proto zaměřuje na zpřetrhání vazeb lužickosrbského národního hnutí na Československo, nejviditelněji reprezentovaných existencí lužickosrbského sokolského svazu. Odstřižení Lužických Srbů od českého vlivu proklamoval článek *Serbja a Češa*, jejž otiskly *Serbske Nowiny* 24. července 1933. Článek primárně reagoval na československé protesty, jež vyvolala perzekuce vůči Srbům, především na nejpočetnější protestní shromáždění na Mužském z 5. července. Autor článku Arnošt Łakař vysvětloval, že o „zákrocích na podporu ‚utlačovaných‘ Srbů, které uspořádalo všeslovanské sdružení [míněno je uskupení Sdružené slovanské spolky] v Mladé Boleslavi, jsme se skutečně dozvěděli až z německých novin, poněvadž s Čechami neudržujeme žádné kontakty. To se týká jak redakce *Serbských Nowin*, tak lužickosrbského lidu. Ohrazujeme se proti takovýmto zákrokům, konaným naším jménem, protože nám jen škodí.“[319]

Nová situace v Německu znamenala naprosté přestrukturování českých sorabofilských aktivit. Sokolský svaz neexistoval, skončily zájezdy lužickosrbských školáků, výrazně se snížil počet lužickosrbských středoškoláků a vysokoškoláků studujících v Čechách. I když několik lužickosrbských studentů zůstalo v Československu až do roku 1938, jejich počet stále klesal.[320] SPL tak náhle takřka přišla o možnost realizovat se materiální podporou Lužických Srbů a lužickosrbského národního hnutí. Jednou z mála možností přímé podpory zůstalo odebírání lužickosrbských knih a tiskovin, nyní však již píšících loajálně s německým režimem, čímž byla umožněna alespoň relativní ekonomická nezávislost těchto periodik. K některým aktérům lužickosrbského národního hnutí pak směřovala přímá finanční podpora. Na podporu básnířky a čelné představitelky národního hnutí na Dolní Lužici Miny Witkojc, jež se po přerušení vydávání týdeníku *Serbki Casnik*, který vedla, ocitla v existenčních problémech, vydalo ústředí SPL výbor z její tvorby *Wěnošk błošanskich kwětkow*. Celý

[318] Ibidem, s. 62–63.

[319] „Woprawdźe smy wo postupach za „potłóčenych“ Serbow, kiž su wšosłowjanske zjednoćenstwa Młodeje Bolesławy wuhotowałe, hakle z němskich nowin zhonili, dokelž žaneho zwiska z Českej nimamy. To płaći za redakciju Serbskich Nowin a za serbski lud. Wotpokazujemy tajke postupy za nas, dokelž nam jenož škodźa.“ Ł. [Arnošt ŁAKAŔ], *Serbja a Češa*, Serbske nowiny 92/166, 24. 7. 1933, s. 2.

[320] Zatímco roku 1933 se ve studentském spolku Serbowka sdružovalo patnáct Lužických Srbů, roku 1935 jich bylo již pouze osm. Mnozí lužickosrbští studenti v létě 1933 raději neodjeli na prázdniny domů, obávajíce se, že by jim nebyl umožněn návrat do Československa. Srov. J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 204–209.

výtěžek z prodeje knihy byl určen toho času nezaměstnané spisovatelce.[321] Již roku 1934 semilský odbor SPL poslal Mině Witkojc „malý peněžitý dárek“,[322] konkrétně 30 Kč. Spíše morální a symbolickou podporou pak bylo předplácení novin perzekuovaným Lužickým Srbům. Semilští takto v letech 1935 a 1936 předpláceli nedělní *Serbske Nowiny* budyšínskému dělníkovi Lorencovi.[323]

Jestliže program podpory Lužických Srbů se ocitl v troskách, teoreticky nic nebránilo pokračování osvětové činnosti. Naopak pronásledování Lužických Srbů v Německu stimulovalo zájem o ně. Na protestních shromážděních na podporu Lužických Srbů se scházely tisíce lidí, SPL na konci roku 1933 vykázala nejvyšší počet členů.[324] Manifestační fáze se ale rychle vyčerpala. Prohlášení přijímaná na těchto shromáždění byla odesílána do Ženevy ke Společnosti národů (SN). Německo, jež během říjnového zasedání ze SN vystoupilo, neuznávalo Lužické Srby jako menšinu, a tak se jimi SN ani nemohla zabývat a na plénu o nich nepadlo ani slovo.[325] Ústředí SPL na stránkách *Lužickosrbského věstníku* zaujalo sebeuspokojující stanovisko:

„Pamětní spis pro Lužické Srby, který poslaly Společnosti národů do Ženevy veškeré ‚Společnosti přátel Lužice‘, měl dobrý výsledek zatím aspoň ten, že v samé Společnosti národů podal zástupce Haiti resoluční návrh pro povinnost ochrany menšin ve všech státech stejně – ne toliko v 15 menších a středních, zatím co 56 států ostatních je vůbec bez závazků k menšinám. ‚Lužicko-srbský věstník‘ je po té stránce spokojen. Svět byl upozorněn na osud lužických Srbů velmi obratně, ačkoliv ani jeden z delegátů oficielně o Lužici nemluvil. Pamětní spis SPL. vykonal svůj úkol. –Společnost přátel Lužice neopustí Lužické Srby a vytrvá v boji až do úplného vítězství.“[326]

Naopak mezi účastníky manifestací, zvláště oné nejmohutnější na Mužském, zavládlo zklamání. Hlavní pořadatel shromáždění Miloslav Škoda zklamané sorabofily vyzýval: „Jednala-li menšinová ženevská komise právě v těchto dnech o ochraně menšin a nehovořilo-li se o Lužici, nechť naši lidé nejsou touto skutečností nijak roztrpčeni a zejména nechť neupouštějí od další práce. Jedním pokusem nelze všeho dosíci.“ Jeho chabé přesvědčování, že „především my Češi a s námi ostatní Slované jsme povinni starati se o to, aby Lužičané vydrželi“,[327] ale příliš nezabralo. Čilé prolužické aktivity na Mladoboleslavsku takřka ze dne

[321] K odběru knihy vyzývalo ústředí SPL i místní odbory, mezi nimiž vyhlásilo neoficiální soutěž o to, [k]terý odbor bude první v ušlechtilém snažení“. *Kolik knih básní M. Witkojc objednáno odbory?* LSV, 6, 1935, s. 56.
[322] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva za rok 1934.
[323] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva za rok 1935.
[324] *Počet členstva v letech 1930–1934*, LSV, roč. 16, čís. 10, 1935.
[325] *Co bude s peticemi pro Lužické Srby v Ženevě*, Mladoboleslavské listy 46/78, 14. 10. 1933, s. 2.
[326] *Pamětní spis pro Lužické Srby*, Mladoboleslavské listy 46/91, 29. 11. 1933, s. 2.
[327] Mil. ŠKODA, *Do další práce pro Lužici*, Národní zájmy 14/78, 16. 10. 1933, s. 1.

na den ustaly. Po ženevských jednáních se realizace nedočkala ani připravovaná manifestace na Lipanech, jež měla formou i obsahem napodobovat shromáždění na Mužském.[328]

Pocit rozčarování se ale netýkal pouze bezprostředního okolí Mužského. Když se ukázalo, že české intervence ve prospěch Lužických Srbů nemají velkou váhu a že osobní styk s Lužickými Srby v podstatě není možný, zájem o Lužické Srby opadal napříč republikou. Z jedenácti sídel, v nichž na konci roku 1933 pracovaly přípravné výbory, chystajíce zřízení odboru SPL, se tento odbor podařilo ustavit pouze v Litomyšli, Turnově a v Žatci.[329] Svou roli jistě sehrála i nedostatečná organizační propracovanost, za hlavní důvod tohoto rychlého opadnutí zájmu ale pokládáme faktickou ztrátu náplně činnosti.

V době rostoucí síly nacistického Německa a stupňování konfrontační politiky vůči Československu SPL na výzvu ministerstva zahraničí omezovala politický rozměr svých aktivit, kam se řadily manifestační shromáždění, výzvy a provolání, a soustředila se výhradně na referování o lužickosrbské kultuře. V tomto smyslu také upozorňovala své členy a sympatizanty, aby se vystříhali unáhlených politických projevů.[330] Opatrnost SPL šla dokonce tak daleko, že putovní výstavu lužickosrbských malířů Měrćina Nowaka-Njechorńského a Fryco Latka v letech 1934 a 1935 neměly pořádat odbory SPL, nýbrž jiné místní kulturní a osvětové instituce.[331]

Stále existovala možnost turistických zájezdů do Lužic. Tematické zájezdy „na klíč" včetně programu nabízely jak ČSD, tak i Německá říšská dráha (Deutsche Reichsbahn, DR). Itinerář zájezdů se však soustředil na poznání přírody, naopak velice důsledně bránil stykům s Lužickými Srby.[332] Semilský odbor SPL roku 1936 raději odvolal plánovaný zájezd do Horní a Dolní Lužice u příležitosti berlínských olympijských her „s ohledem na stávající politickou situaci v Německu".[333]

Činnost SPL, především jejích místních odborů, se tak po roce 1933 v podstatě omezovala na vyzkoušený model „lužických večerů", kulturně-osvětových shromáždění s ukázkami zpěvů a tanců a přednáškou pozvaného řečníka (srov. kap. 10.1). Oproti

[328] L. FUTTERA, *Mužský (2. díl)*.
[329] Kromě Českého Brodu, Kouřimi a Lysé nad Labem, jimž se věnujeme níže, se odbory SPL nepodařilo vzdor snahám zřídit v Berouně, Liberci, Novém Bydžově, Pardubicích a Prostějově. *Přípravné výbory pro ustavení odborů v roce 1933*, LSV, roč. 15, čís. 4–5, 1933, s. 37.
[330] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 55–56.
[331] V Semilech se přípravy výstavy na žádost odboru SPL chopil Okresní osvětový sbor: „Ústředí si nepřeje, aby výstavy byly pořádány Místními odbory Spol. přátel Lužice, aby to neškodilo Lužičanům. Usneseno požádati Osvětový sbor, aby uspořádal výstavku za naší účasti koncem září neb počátkem října." SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o IV. schůzi výborové konané dne 5. července 1934 v sokolovně v Semilech.
[332] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o IV. schůzi výborové konané dne 5. července 1934 v sokolovně v Semilech.
[333] Zápis o řádné valné schůzi Místního odboru Společnosti přátel Lužice, konané v Semilské sokolovně dne 28. ledna 1936.

předchozímu období ale z těchto shromáždění zmizeli Lužičtí Srbové – děti, studenti, členové pěveckých spolků a sokolských jednot –, kteří akcím dodávali punc exotična a zvyšovali jejich atraktivitu. Jestliže roku 1927 při zájezdu lužickosrbských pěvců na Severočeskou výstavu v Mladé Boleslavi jejich „[p]růvod městem působil sensaci též tím, že k pochodu mu vyhrávali starý lužický dudák a guslejer s třístrunnými houslemi“,[334] a k ustavení odborů SPL v Kolíně, Nymburce a Poděbradech napomohl dojem z pěveckých vystoupení lužickosrbských dětí trávících prázdniny v Jabkenicích, při valné hromadě mladoboleslavského odboru v únoru 1934 již kulturní program zajišťovaly toliko „lužické národní písně z gramofonových desek“.[335] I po polovině 30 let směl do Československa vycestovat skladatel Bjarnat Krawc, již ho však nedoprovázel početný pěvecký sbor, ale jako čestný host se účastnil koncertů svých skladeb, které nastudovala místní hudební a pěvecká tělesa. Celá 2. polovina 30. let se tak vyznačuje snahou o imitaci lužickosrbské kultury z vlastních zdrojů. Kromě pěveckých vystoupení se napodobovaly i lužickosrbské lidové tance, „reje“. S jejich pásmem vystoupily roku 1934 členky nymburského Sokola, jež se snažily o maximální vytvoření iluze i tím, že se oblékly do dolnolužických krojů.[336]

Snaha o nahrazování Lužických Srbů ve veřejném prostoru měla však své limity a model opakujících se „lužických večerů“ se rychle vyčerpával a potýkal se s klesající odezvou. V Mladé Boleslavi, kde byly sorabofilské styky na počátku 30. let postaveny na kontaktech s Lužickými Srby a jejich častých návštěvách ve městě a v okolí, nebyl již v této době o osvětové přednášky příliš velký zájem. Odbor SPL tak ani nebyl s to příliš reagovat na proměněnou situaci a po roce 1933 výrazně utlumil svoji činnost.[337] Krizi zájmu o Lužické Srby je ale možné pozorovat i ve městech, kde se podařilo prolužické aktivity institucionalizovat až na přelomu let 1932 a 1933. V Semilech, kam Lužičtí Srbové (konkrétně studenti z Mladé Boleslavi) zavítali pouze na osvětový večer 8. prosince 1932, který podnítil zájem o lužickosrbskou problematiku v horním Pojizeří a posléze vedl k ustavení odborů SPL v Semilech a v Železném Brodě, již v lednu 1936 při valné hromadě odboru SPL konstatoval jeho předseda František Hyška, že [při množství spolků a tím i podniků v místě a nezájmu občanstva o Lužickou věc, nejde toho mnoho dělati“.[338] Na menší ohlas svých osvětových podniků si stěžovali i v Poděbradech. Přitom tamější odbor SPL záměrně pořádal „lužické večery“ během lázeňské sezony, aby kromě místních občanů oslovil

[334] *Zájezd Lužických Srbů,* Jizeran, roč. 48, čís. 36, 3. 9. 1927, s. 3.
[335] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 15, čís. 4–5, 1934, s. 36.
[336] *Společnost přátel Lužice odbor v Nymburce*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.
[337] L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 38–40.
[338] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o řádné valné schůzi Místního odboru Společnosti přátel Lužice, konané v Semilské sokolovně dne 28. ledna 1936.

širší publikum z řad lázeňských hostů.[339]

Na vyčerpání omezených možností osvětových večerů, přednášek a výstav, o něž již nebyl valný zájem, výstižně upozornil jednatel semilského odboru SPL František Klazar, když v jednatelské zprávě za rok 1937 vysvětloval útlum aktivit spolku tím, že „možné podniky, ku poznání života Lužičanů a získávání jejich přátel, jsme vyčerpali, nelze je opakovati, a pak i zprávy o nynější situaci Lužičanů jsou sporé, takže ani přednášku nelze pořádati“.[340] Lužické Srby, s nimiž se nebylo možné setkat, ani jim příliš pomoci, nahrazovala ve veřejném prostoru jiná, aktuálnější a hmatatelnější témata, související s rostoucím pocitem ohrožení československé společnosti, jež se uzavírala do sebe a již příliš nehleděla za hranice. V Mladé Boleslavi tak zájem o Lužické Srby zcela vytlačila podpora českých hraničářů. Na hraničáře se přeorientovali nejaktivnější činovníci místního odboru SPL a k zapojení do hraničářských aktivit směřovali celou korporaci.[341] V Železném Brodě, jenž ze sledovaných polabských měst ležel nejblíže německé hranici, nadto v těsném sousedství národnostní hranice, přinejmenším na stránkách denního tisku od sklonku roku 1936 dominovalo téma neustále opakovaných cvičení Civilní protiletecké obrany (alias CPO). Atmosféra obav o vlastní existenci nijak nepřála spolkovému životu, a tak není divu, že počet členstva železnobrodského odboru SPL se během roku 1937 propadl o třetinu ze 42 na 28 (srov. kap. 6.2).[342]

Třebaže jsem příklady volil převážně z pojizerského a polabského regionu, úpadek zájmu o Lužické Srby procházel napříč celou českou společností a napříč regiony. Počet členů klesal i celé SPL, ne sice markantně, ale vytrvale. Oproti roku 1933 poklesla na konci roku 1937 členská základna o 380 duší (11,10 %) na 3043 členů. Největší propad přitom připadal na tradiční pražské centrum.[343] Náladu, jaká zavládla mezi sorabofily po rozprášení zbytků lužickosrbského kulturního života na jaře 1937, kdy na rozdíl od léta 1933 a nadšených manifestačních proklamací byla zcela zřejmá neúčinnost jakékoli české intervence ve prospěch Lužických Srbů, přesně vystihl Josef Páta v úvodníku *Lužickosrbského věstníku* z prosince 1937:

„Poslední události v Lužici vyvolaly v našem národě dvojí ohlas: veliké zklamání se znepokojivou otázkou, možno-li dále pro lužické Srby pracovati, tedy jakési rozpaky na rozcestí na jedné straně a neuvěřitelný názor o zbytečné další práci na straně druhé.

[339] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Poděbrady, fol. 16v.
[340] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva Odboru Společnosti přátel Lužice v Semilech za rok 1937.
[341] L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 104–105.
[342] *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 40.
[343] Ibidem.

Chápeme dobře tyto hlasy: Naše styky s Lužičany jsou přerušeny, na obou stranách ve věcech lužických dopadla tvrdá ruka. V Německu všestranné zákazy a znemožňování styků s námi, u nás krajní opatrnost, aby ani v nejmenších nebylo vzbuzeno zdání, že se mícháme do vnitřních záležitostí sousední říše.“[344]

Článek sice nesl název *Proti malomyslnosti* a ústil v burcování k aktivitě dřímajících sorabofilů, avšak rostoucí mezinárodní napětí dávalo za pravdu spíše pochybovačům. Mnichovská dohoda pak již pouze urychlila proces odumírání prolužické činnosti.

Druhorepubliková společnost se sice ohlíží nazpět do minulosti, oživuje tradice a modely národního obrození, avšak ve státním útvaru, jenž geopoliticky zcela závisel na vůli Německa, již nebylo pro zájem o „Slovany v cizím státě“ místo. Z torzovitých pramenů se sice nezdá, že by bezprostředně po mnichovských ujednáních nastal masový odchod členstva SPL, činovníci korporace ale počítali s tím, že na jaře následujícího roku již větší počet členů odmítne zaplatit členské příspěvky.[345] Ústředí v čele s Vladimírem Zmeškalem a Josefem Pátou se pokusilo SPL transformovat na šířeji rozkročenou Slovanskou společnost, v jejímž rámci by působil lužický odbor. Na „přání československé vlády“ se SPL rozešla 12. února 1939, 26. února toto rozhodnutí posvětila i valná hromada. Současně tím podle stanov spolku zanikaly i odbory, jež ústředí vyzvalo k rozchodu, respektive ke vstupu do Slovanské společnosti.[346]

Informace o rozpuštění SPL se do odborů často dostala až po 15. březnu, kdy nebylo „ani pomýšlení na zakládání nějakého odboru SS [Slovanské společnosti]“, ostatně ani činnost pražského ústředí společnosti nebyla nikdy zahájena. Sorabofilům tak již nezbylo nic jiného než oznámit okresním, respektive zemským úřadům rozpuštění korporace, likvidovat spolkové archivy, očekávat brzkou návštěvu gestapa a slíbit si (a možná tomu i kdesi v koutku duše věřit), že „[n]a luž. Srby nezapomeneme. Věříme ve spravedlnost dějin, věříme v lepší, šťastnější budoucnost národa českého i lužických Srbů“ (srov. kap. 9.4).[347]

[344] Josef PÁTA, *Proti malomyslnosti*, LSV, roč. 18, čís. 9–10, 1937, s. 69.
[345] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o valné schůzi odboru, konané dne 31. ledna 1939 v sokolovně v Semilech.
[346] SOkA Semily, f. SPL Semily, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Semily, Praha 10. 3. 1939.
[347] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o poradě členů výboru dne 17. 3. 1939.

II. Syntéza

4. Od Jizery k Labi před sto lety

Oblast, jíž se v práci zabývám, jsem již vymezil v úvodní kapitole (s. 14–15). Nyní se však zaměřme na bližší charakteristiku regionu Pojizeří a středního Polabí v období první Československé republiky, především však v předcházejících dekádách, v prvé řadě z hlediska formování občanské společnosti. Rozvinutý společenský život byl totiž logickou (třebaže ne jedinou) podmínkou rozvoje zájmu o Lužické Srby.

Obnovení ústavnosti v roce 1861 s sebou ruku v ruce neslo posílení, ba spíše formování moderní občanské společnosti, která se neprojevovala toliko účastí při volbách do zemského sněmu či rozšířené Říšské rady, nýbrž i rozvojem kulturních, společenských a politických aktivit na spolkové bázi.[348] V ústraní povinné rezignace na politický rozměr veřejných aktivit se společnost v českých zemích jasně nacionálně diferencovala. Jestliže František Palacký Psaním do Frankfurtu v roce 1848 teprve definoval český etnický národ jakožto národ politický, do 60. let již vstupoval tento národ jako jasně vyhraněná entita, jež se vymezovala vůči etniku německému. Teprve v tuto chvíli se dle typologie Miroslava Hrocha dokončovalo formování moderního českého národa. Národní idea prostupovala všemi vrstvami společnosti.[349]

Tomuto procesu napomáhalo i zakládání spolků s národně českým programem (které byly budovány jako antipody k paralelně budovaným korporacím německým), zmiňme v prvé řadě tělovýchovný Sokol, pěvecký Hlahol i o něco později ustavený Klub českých turistů. Další z možností, jak rozvíjet a posilovat český národní život, zvláště když dlouhodobě prosazovaný program česko-rakouského vyrovnání po roce 1867 selhal, bylo průmyslové podnikání, které mělo rovněž konkurovat starším podnikům, které setrvávaly povětšinou v rukou německých průmyslníků. Zpočátku pomalé budování železniční sítě, jež vrcholilo v letech 1867–1873 přispívalo k industrializaci měst, které se ocitly na hlavních železničních tazích, venkovské, povětšinou české obyvatelstvo, se přelévalo do měst. S rostoucí mírou urbanizace vzrůstal i podíl českého městského obyvatelstva. Kromě početného dělnictva se formovala skupina českých podnikatelů.[350]

Nastíněný obecný vývoj vystihoval i dění ve sledovaném regionu. Okamžitě v roce 1861 přešlo mladoboleslavské obecní zastupitelstvo k úřadování v českém jazyce. Obecní radní tak veřejně deklarovali český charakter města. Tento symbolický akt následovalo

[348] Otto URBAN, *Kapitalismus a česká společnost*, Praha 2003, s. 171–175.; M. HLAVAČKA et al., *České země*, s. 42–50.
[349] M. HROCH, *Na prahu*, s. 9.
[350] O. URBAN, *Kapitalismus*, s. 122–138.

zakládání spolků česky orientovaných spolků, Měšťanskou besedu následovala roku 1863 sokolská jednota a v téže době obnovil činnost i divadelní spolek Kolár a v následujících desetiletích se přidávaly další korporace.[351] Mladá Boleslav byla hospodářským a průmyslovým centrem regionu, do nějž se soustředilo nejvíce obyvatel, ovšem obdobným vývojem prošel i méně než poloviční Turnov,[352] jehož obyvatelstvo mělo spíše obchodnicko-živnostnický charakter. V roce 1900 zde bylo evidováno již 41 spolků.[353]

Český charakter celého Pojizeří demonstrovaly tábory lidu na Mužském, jež se kromě roku 1867, kdy se jednalo o součást širšího táborového hnutí jakožto protestu proti rakousko-uherskému vyrovnání, uskutečnily i roku 1900. V období první republiky tyto mítinky připomněla shromáždění na oslavu desátého výročí vzniku Československé republiky a roku 1933 manifestace na podporu Lužických Srbů.

Přirozeným střediskem nejen Pojizeří, ale celého českého etnika ze severních Čech bylo největší pojizerské město Mladá Boleslav. Zde se v letech 1887 a 1912 uskutečnily výstavy, jež prezentovaly severočeské (a současně etnicky české) hospodářství a průmysl. Na tyto výstavy, jež konkurovaly německým výstavám v Liberci, navázala „Severočeská výstava" roku 1927, v jejímž průběhu již byli prezentováni i Lužičtí Srbové. Ve městě současně sídlila řada škol, na mladoboleslavském gymnáziu studovali žáci z širokého okolí, především ze severních Čech a Podkrkonoší. Dále ve městě od počátku 20. století existovala reálka a odborné školy.[354] Mladá Boleslav se tak stala střediskem české vzdělanosti v regionu, jíž se přibližoval jedině Jičín, kde sídlil učitelský ústav. Dílčím centrem českého školství byl rovněž Turnov, kromě reálky zde dlouhá léta existovala odborná škola pro průmysl a obchod.[355]

Roku 1920 pak byla v Železném Brodě založena sklářská škola. Její založení bylo motivováno v prvé řadě národnostními ohledy. Město a jeho okolí se mělo stát střediskem českého sklářství, které by konkurovalo nedalekému, leč německým obyvatelstvem osídlenému Jablonci nad Nisou a jeho proslulé sklářské produkci a především německých obchodníkům, v jejichž rukou spočíval export této komodity na zahraniční trhy.[356] Škola a sklářské podniky v českých rukou měly navenek demonstrovat i český charakter Železného

[351] L. BENEŠ – R. KOTLABA – J. MATTA (edd.), *Mladoboleslavsko*, s. 112–113.
[352] V roce 1900 Mladá Boleslav (bez později připojených příměstských částí) čítala 13589 obyvatel, v Turnově v témže roce žilo 6608 lidí. Jiřina RŮŽKOVÁ – Josef ŠKRABAL (edd.), *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, 1. díl*, Praha 2006, s. 136 a 454. K počtu obyvatel v jednotlivých střediscích styků s Lužickými Srby srov. kap. 8.1.
[353] Michal BABÍK – Miroslav COGAN, *Turnovsko*, Praha – Litomyšl, s. 15.
[354] L. BENEŠ – R. KOTLABA – J. MATTA (edd.), *Mladoboleslavsko*, s. 117–134.
[355] M. BABÍK – M. COGAN, *Turnovsko*, s. 14
[356] Antonín LANGHAMER, *Pětaosmdesátiny sklářské školy v Železném Brodě*. In: Sklář a keramik, roč, 56, čís. 1–2, 2006, s. 7–15, zde s. 7–10.

Brodu, který ležel jen několik kilometrů od národnostní hranice, nadto tradičním a největším průmyslovým podnikem zde byla přádelna, založená nejvýznamnějším a nejúspěšnějším libereckým podnikatelem Johannem Liebiegem, který sloužil za prototyp úspěšných českoněmeckých podnikatelů.[357] Ve městech s rozvinutým školstvím se tak soustředilo nejen početné studentstvo, ale především zde žilo množství učitelů, v drtivé většině přesvědčených propagátorů českého národního programu, z nichž se rekrutovalo členstvo v národně orientovaných spolcích, k nimž se v prvorepublikovém období přidružil i spolek českolužický.

Z Pojizeří nebylo daleko na etnickou hranici, o to silněji zde byly vnímány národně emancipační snahy a touha konkurovat německým Čechům. Silnou pozici zde měli i čeští hraničáři, pro něž Pojizeří představovalo přirozené zázemí, z něhož bylo možné čerpat materiální, finanční, ale i morální podporu pro aktivity, jež by podporovaly českou menšinu v pohraničí. Za příklad můžeme zvolit rozvětvenou síť Sokola. Jak mladoboleslavská Fügnerova, tak i semilská Krkonošská župa spravovaly i hraničářské sokolské jednoty v pohraničí, pro jejichž rozvoj sháněly prostředky ve svých centrech, kde žilo řádově více členů.[358] Obě župy následně přirozeně od zájmu o hraničáře přesunuly pozornost i sokolskému hnutí mezi Lužickými Srby.

Polabská města naopak ležela v ryzím vnitrozemí. Tématem dne zde nebyli ani čeští hraničáři, ani stýkání a potýkání s českými Němci. Charakter regionu byl jiný i co do hospodářské základny. Na rozdíl od pojizerských skláren a textilních podniků v úrodném Polabí hrála prim zemědělská výroba a na ní navázaný potravinářský průmysl. Samozřejmě i zde ležela průmyslová střediska i střediska průmyslové (nezemědělské) výroby, v prvé řadě Kolín. Střední Polabí však plnou měrou na sklonku 19. století zasáhla vlna budování cukrovarů. Úrodný pás tzv. černav obloukem sahal až na Mladoboleslavsko. Právě cukrovar zde, v budově dobrovického zámku, založil již roku 1831 kníže Karel Anselm Thurn-Taxis. Na podnikání šlechtického velkostatku navázala především v 80. letech 19. století rolnické spolky, jež za účasti českého bankovního kapitálu zakládala drobné surovárny, kraje příhodné k pěstování řepy byly osety nejen lány cukrovky, ale hlavně budovami cukrovarů. Jen na území současného okresu Mladá Boleslav jich stálo deset (Brodce, Čejetičky, Dobrovice, Dolní Bousov, Dolní Cetno, Kropáčova Vrutice, Mnichovo Hradiště, Staré Benátky, Stránov, Vlkava), obdobná situace panovala i v okrajových částech Polabí přecházejících do

[357] Jaroslav JOZA, *Z minulosti textilního průmyslu v kraji libereckém*, Liberec 1958, s. 105–107. Libieg se stal i hrdinou spisků určených mládeži jako vzor hodný následování. Srov. Ferdinand THOMAS, *Johann Libieg: Ein Lebensbild für die Jugend*, Reichenberg 1901.
[358] Srov. Josef MAŠTÁLKO, *České menšiny kraje českolipského*, Bělá pod Bezdězem 1921.

pahorkatiny, na Čáslavsku a Kouřimsku, kde se půda svou bonitou již nehodila pro pěstování obilí.[359]

Vysoké výnosy z pěstování průmyslových plodin přinášely bohatství nejen do měst, ale i na venkov. I díky tomu se mohly stát jedním z nejvýznamnějších středisek kontaktů s Lužickými Srby v regionu nevelké Jabkenice, kde potravinové dary od místních sedláků umožnily pořádat prázdninové tábory pro lužickosrbské děti. Vysoká míra zalidnění úrodného Polabí a s rozvojem mechanizace postupně klesající potřeba pracovních sil v primárním sektoru hospodářství zde nahrávala ještě výraznější urbanizaci nežli v pojizerských městech. Jen do Kolína na počátku 20. století mířila téměř polovina přirozeného přírůstku obyvatel z oblasti.[360]

Rovněž v Polabí byl pevně zakořeněn český národní program, jejž přijaly za svůj široké vrstvy společnosti. I zde se již od 60. let 19. století rozvinul čilý spolkový život, jehož se na předních místech účastnili představitelé politického života. Zatímco pojizerští vlastencové se roku 1867 scházeli na Mužském, v Polabí se lidová shromáždění uskutečnila na zdejších památných horách, na kutnohorském Kaňku a samozřejmě na Lipanech.[361] V Polabí na rozdíl od Pojizeří nerezonovalo příliš hraničářské hnutí, společnost zde podporovala program české politické emancipace, hnacím motorem zde ale nebyla pociťovaná konkurence českých Němců. Lužickosrbská tematika sem proto v prvorepublikovém období nepronikla jako odnož zájmu o české hraničáře, nýbrž v prvé řadě jako výraz vágního pocitu slovanské vzájemnosti, jenž mohl být demonstrován prolužickými festivitami. S výjimkou Kouřimi, kde existoval početný odbor NJS, zaštítěný starostou Josefem Borovičkou, si lužickosrbskou tematiku vzali za své sokolové (ovšem místní sokolské župy na rozdíl od mladoboleslavských a semilských neměly menšinové odbory), turisté a pěvecké spolky, tedy tradiční, etablovaná národně orientovaná uskupení, ne však „obranné jednoty“, jejichž rukopis byl patrný na podobách sorabofilských aktivit v Pojizeří, především na Mladoboleslavsku (srov. kap. 6).

Tento stručný exkurs můžeme shrnout tvrzením, že ve městech v Pojizeří i středním Polabí, které byly středisky průmyslu a díky rozvinuté síti školství i vzdělání, se ve druhé polovině 19. století zformovala emancipovaná moderní občanská společnost, která bezvýhradně přijala český národní program. Bohatý společenský život, v němž hrály prim národně orientované korporace v čele s hustou sítí sokolských jednot, umožňoval další rozvinutí národně orientovaných aktivit, chápaných jako vyjádření loajality novému státnímu zřízení, i po roce 1918. Díky relativnímu bohatství oblasti tyto aktivity neustávaly ani v době

[359] Norbert FRONĚK, *170 let výroby cukru v Dobrovici*, Dobrovice 2001, s. 18.
[360] Ludmila KÁRNÍKOVÁ, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965, s. 117.
[361] Zdeněk JELÍNEK, *Kolínsko*, Praha 1990, s. 198.

hospodářské krize, jež se časově překrývá s vrcholem zájmu o Lužické Srby. Ať již na základě vědomí slovanské příbuznosti či paralely s českými hraničáři žijícími ve většinově německých územích se otevírala možnost pro lužickosrbskou tematiku, aby byla prezentována na veřejnosti a pokusila se vzbudit zájem společnosti, jež se veřejně deklarovala jako společnost „vlastenecká“ a „národně uvědomělá“, i v dlouhodobější perspektivě.

5. Náš kraj a Lužičtí Srbové[362]

Na bohatém občanském a z něj vyplývajícím spolkovém životě orientovaném národnostně česky (zvláště v Pojizeří pak s neustále přítomným vědomím blízkosti národnostní hranice) mohl vyrůst živý zájem o Lužické Srby. Tento zájem nepodmiňovala pouze etnicky česká, plně emancipovaná občanská společnost, která svoji identitu zakládala mj. i na vědomí slovanské etnicity, jež předpokládala, že společnost, jež se takto sebedefinuje, bude věnovat zvýšenou pozornost ostatním slovanským etnikům, mezi nimi i Lužickým Srbům. Takovéto cítění je možné připsat české společnosti jako celku, v oblasti Pojizeří a Polabí, napomáhaly stykům s Lužickými Srby ještě další předpoklady, které se odvozovaly z pocitu výjimečné blízkosti, definované jak geograficky, tak etnicky.

Výchozí společenskou situaci v oblasti rozebírá předchozí kapitola, nyní se v dílčích medailonech zaměřím na formy sorabofilských aktivit v jednotlivých pojizerských a polabských sídlech. Tato kapitola má podat přehled činnosti v jednotlivých sídlech, jež je v následujících kapitolách strukturně analyzována, proto se zde snažím o dodržení chronologického hlediska a o maximální výčet jednotlivých forem prolužické činnosti v daných lokalitách. Medailony jednotlivých sídel by na sebe měly logicky navazovat jak z hlediska vytváření menších geografických celků, tak z hlediska vývoje a různých forem zájmu o Lužické Srby.

5.1 Mladá Boleslav[363]

5.1.1 Ze sokolských hnízd (1921–1930)[364]

Alespoň v krátkých obdobích mimořádnou mírou sorabofilských aktivit i jejich nejstarší tradicí se z pojizerských a polabských obcí, v nichž se spolupráce s Lužickými Srby v prvorepublikovém období rozvinula, vymykala Mladá Boleslav. Mladé Boleslavi sice nepatří prvenství v připomínce Lužických Srbů v široce vymezeném regionu, již roku 1919 se uskutečnil „lužický večer“ v Kutné Hoře, v metropoli dolního Pojizeří se o nejmenším slovanském etniku začalo hovořit až o rok později. Na podzim 1920 uspořádala místní

[362] Článek s tímto titulkem v květnu 1931 shrnoval dosavadní výsledky sorabofilských aktivit na Mladoboleslavsku a sliboval její další rozšíření i na Turnovsko. Mša. [Miloslav ŠKODA], *Náš kraj a Lužičtí Srbové*, Náš kraj, 29. 5. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 15, fol. 194.

[363] Stručný souhrn sorabofilských aktivit v Mladé Boleslavi a Jabkenicích podává již L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 30–40. Zatímco v bakalářské práci jsem se soustředil pouze na základní vývojové tendence těchto kontaktů, zde se snažím podat – obdobně jako v medailonech věnovaných dalším sídlům – maximálně komplexní souhrn aktivit, na jehož základě je zároveň možné jednotlivá sídla komparativně analyzovat. Vzhledem k rozsahu mladoboleslavské prolužické činnosti na rozdíl od ostatních medailonů tuto podkapitolu dále vnitřně člením do dílčích podkapitol.

[364] Tento titul nesla pravidelná sokolská rubrika v mladoboleslavském týdeníku *Jizeran*.

sokolská Fügnerova župa ve spolupráci s Okresním osvětovým sborem cyklus večerů, jež měly postupně představit všechny slovanské národy, mezi nimiž nechyběli ani Lužičtí Srbové.[365] Řečníka, studenta (a jednoho z aktuálních zakladatelů ŁSSZ) Jurije Wićaze zajistil pražský Českolužický spolek „Adolf Černý“.[366]

Pořádáním slovanských večerů se Mladá Boleslav stejně jako řada dalších českých měst přihlásila k Československu coby státu většinově slovanskému. Navzdory nedostatečné prezentaci v tisku („lužický večer“ na rozdíl od ruského či bulharského večera nebyl v mladoboleslavských týdenících ani anoncován) se cyklus setkal s příznivou odezvou veřejnosti. Jako vyvrcholení slovanských večerů bylo totiž rozhodnuto uspořádat ve slovanském duchu i tradiční sokolský ples, na nějž byli pozváni i přednášející ze všech večerů.[367] Protože však o případné účasti zástupce českolužického spolku mlčí i *Českolužický věstník*, předpokládáme, že žádný člen této korporace nedorazil.

Úspěšné přijetí a zájem veřejnosti přiměl organizátory cyklus zopakovat již následující zimu. Zatímco v prvním případě lužický večer rozsahem i průběhem nijak nevybočoval z řady, o pouhý rok později již do Mladé Boleslavi zavítala stočlenná výprava lužickosrbských pěvců.[368]

V roce 1921 připravoval novopečený jednatel českolužického spolku Vladimír Zmeškal pod záštitou pražského magistrátu zájezd větší pěvecké výpravy do Prahy.[369] Vzhledem k ideální poloze Mladé Boleslavi na železnici od saských hranic z Ebersbachu se přímo nabízela možnost zastávky v Mladé Boleslavi, s níž (respektive s Fügnerovou župou, jmenovitě pak s menšinářem Maštálkem) již byly díky přednášce navázány kontakty. Na schůzi správního odboru Fügnerovy župy 6. dubna se již hovořilo o „pořádání Lužicko-českého večírku, při kterémž bude účinkovati sbor pěvecký lužických Srbů v počtu as 60 zpěváků.“[370] Kvůli útokům německého tisku, jenž obviňoval československou vládu z podpory protiněmecké propagandy mezi Lužickými Srby (vzpomínky na pokusy vyvázat Lužice z Německa byly stále živé), byl zájezd odložen.[371]

---

[365] *Poslední z cyklu slovanských večerů*, Obrana lidu, roč. 13, čís. 52, 24. 12. 1920, s. 4.
[366] *Kronika*, ČLV, roč. 1, čís. 9, 1920, s. 67. Wićazova účast na tomto večeru není zcela jistá. Poznámka v *Českolužickém věstníku* jméno řečníka neuvádí, Wićazova přednáška v Mladé Boleslavi je (pro změnu bez uvedení data) ve výroční správě spolku přiřazena až k roku 1921, ani v *Českolužickém věstníku*, ani v mladoboleslavském tisku se nepodařilo nalézt o této přednášce v tomto roce žádnou zmínku. Domnívám se tedy, že Vladimír Zmeškal do jednatelské správy zahrnul i přednášku, jež se uskutečnila již na sklonku roku 1920. Srov. Vladimír ZMEŠKAL, *Jednatelská výroční zpráva o činnosti Českolužického spolku „Adolf Černý“ v Praze za rok 1921*, ČLV, roč. 3, čís. 3, 1922, s. 30.
[367] *Sokolský ples*, Jizeran, roč. 42, čís. 2, 16. 1. 1921, s. 3.
[368] *Lužický večer*, Jizeran, roč. 43, čís. 1, 7. 1. 1922, s. 3.
[369] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 36–37.
[370] *Pátá řádná schůze*, Jizeran, roč. 42, čís. 15, 23. 4. 1921, s. 3.
[371] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 36–37.

Odloženou cestu měl nahradit zájezd lužickosrbských pěvců na počátku roku 1922. Sestava delegace byla vskutku reprezentativní, pro tuto příležitost se spojilo několik lužických pěveckých a hudebních sdružení, jež pod vedením Bjarnata Krawce, i mimo lužickosrbské prostředí uznávaného hudebního skladatele, nastudovala lužickosrbské národní písně i díla srbských komponistů. Samotná akce měla rovněž oficiální ráz. Na programu bylo i přijetí delegace presidentem Masarykem, proto výpravu kromě zpěváků a hudebníků doprovázeli též představitelé lužického veřejného života, mj. i Arnošt Bart, nedávno propuštěný z vězení, kam se dostal pro své požadavky na lužickosrbskou autonomii, ale i zástupci spolků lužickosrbského zastřešujícího svazu Domowiny a samozřejmě i mladého sokolského svazu.[372]

Do programu se kromě dvou pražských koncertů dostala i zastávka v Mladé Boleslavi během zpáteční cesty. Organizaci akademie ve městě logicky zajišťovala Fügnerova župa, jež lužický koncert zařadila jako čtvrtý v pořadí do opakovaného cyklu slovanských večerů.[373] V rámci příprav zájezdu Mladou Boleslav na pozvání Josefa Maštálka, nyní již čerstvého člena českolužického spolku, počátkem prosince navštívil lužickosrbský sokolský činovník (a bývalý pražský student) Herman Šleca, jenž 6. prosince vystoupil na schůzi menšinových důvěrníků Fügnerovy župy s přednáškou „O Lužici". Příznačné pro vnímání Lužických Srbů na stejné úrovni s českými hraničáři bylo, že mu bezprostředně předcházel příspěvek „O českých menšinách" menšinového důvěrníka Kubaně.[374]

Výprava překročila hranice s Československem 2. ledna 1922, reportáž Vladimíra Zmeškala v *Českolužickém věstníku* s notnou dávkou patosu hovoří, kterak „[n]a každé větší stanici národními zpěvy vítali se vzájemně Češi a Srbové",[375] nezapomíná však zdůraznit, že „[z]vláště slavnostního uvítání dostalo se výpravě v Mladé Boleslavi, kdež mimo lásku, se kterou byla výprava vítána, přinesen i horký čaj se zákusky pro občerstvení po celodenní jízdě".[376]

Do Mladé Boleslavi se výprava po dvojici pražských koncertů v Národním domě na Vinohradech a přijetí prezidentem na Hradě navrátila 6. ledna. Vladimír Zmeškal vylíčil, kterak, „[v] Mladé Boleslavi na nádraží uvítalo hosty mladoboleslavské obecenstvo deputací sokolskou a studentskou. Výprava ve městě si prohlédla museum v památném českobratrském kostele, kde prof. Bareš poukázal na někdejší styky mezi Ml. Boleslaví a Lužičany, z níž

[372] Vladimír ZMEŠKAL, *Zájezd lužickosrbských pěvců do Československé republiky ve dnech 2. – 7. ledna 1922*. Praha 1922.
[373] *Lužický večer*, Jizeran, roč. 43, čís. 1, 7. 1. 1922, s. 3.
[374] *Přednášky o nás v Lužici a o Lužici*, ČLV, roč. 3, čís. 1, 1922, s. 10.
[375] Vladimír ZMEŠKAL, *Zájezd lužickosrbských pěvců do Československé republiky ve dnech 2. – 7. ledna 1922*, ČLV, roč., 3, čís. 1, 1922, s. 6.
[376] Ibidem.

museum má zachovány četné doklady“.[377] Zde se sluší podotknout, že zde byly míněny spíše styky s oblastmi historické Lužice, především s protestantskými pobělohorskými exulanty, kteří se usadili v lužické (nikoli však lužickosrbské) Žitavě. Gymnaziální profesor František Bareš však nebyl v žádném případě poslední, kdo se dopustil takovéto ahistorické kombinace.

K početné lužickosrbské delegaci se připojili i čeští přátelé Lužice, kromě Vladimíra Zmeškala i protektor českolužického spolku a jeho předseda, redaktor *Národní politiky*, Jan Hejret. Odpoledne byla „v Sokolovně nachystána akademie na počest hostí. Nejprve pozdravil výpravu náčelník br. Dudek, načež bylo sokolské cvičení, jež zahájilo žactvo a následoval dorost a členstvo. Jednotlivá čísla byla velmi zdařilá a celek zanechal výborný dojem. Lužičan H. Šleca promluvil pak o významu sokolské myšlenky u nás a v Lužici.“

Zatímco tato část programu byla zaměřena na Lužické Srby, povětšinou členy mladého sokolského svazu, kteří měli příležitost poučit se u zkušenějších „bratří“. Večer pak byl již věnován mladoboleslavské veřejnosti, opět v sokolovně proběhl koncert. A Zmeškalovi můžeme věřit, že s úspěchem: „Za velký úspěch byli hosté odměněni nadšením a obdivem pro jejich krásné národní písně. Skladateli Krawcovi byl podán nádherný věnec, který rozmnoží jeho galerii a dotvrdí úspěch, který by si získal svým dílem, kdyby navštívil i druhá československá města.“[378]

Koncert a především osobní setkání zástupců Fügnerovy župy a ŁSSZ se staly významnou vzpruhou k rozvoji kontaktů s Lužickými Srby v rámci Sokola. Již 18. února zástupci Fügnerovy župy navštívili na oplátku Budyšín, lužickosrbský Sokol i české krajany žijící ve městě, sdružené ve spolku Palacký. Návštěva, při níž čeští Sokolové předvedli ukázky cvičení a kulturní vložku z lužické strany zajistil pěvecký spolek Nadźija, měla především podpořit a inspirovat začátečníky v ŁSSZ. Během návštěvy byla pak dohodnuta účast Lužických Srbů na tělocvičném kursu Fügnerovy župy v Mnichově Hradišti,[379] kam byli od 20. února do 5. března vysláni dva členové sokolské jednoty z Bukec (Hochkirch).[380]

Během pobytu mladoboleslavských sokolů v Budyšíně byly pravděpodobně rozjednány dva o poznání viditelnější česko-lužické podniky. Jednak účast ŁSSZ na župním sletu v Mladé Boleslavi v červenci,[381] jednak prázdninový pobyt lužickosrbských dětí v Bělé pod Bezdězem, spojený s výukou v lužické srbštině.[382]

---

[377] Vladimír ZMEŠKAL, *Zájezd lužickosrbských pěvců do Československé republiky ve dnech 2. – 7. ledna 1922 (pokračování),* ČLV, roč. 3, čís. 2, 1922, s. 18–19.
[378] Ibidem.
[379] V. Z. [Vladimír ZMEŠKAL], *Čeští Sokolové v Budyšíně*, ČLV, roč. 3, čís. 3, 1922, s. 28.
[380] [Herman] ŠLECA, *Drobnosti*, ČLV, roč. 3, čís. 4, 1922, s. 41.
[381] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Lužičtí Sokolové po prvé za hranicemi své vlasti*, ČLV, roč. 3, čís. 7, 1922, s. 66.
[382] *První lužická škola*, ČLV, roč 3, čís. 7, 1922, s. 66.

Bělá pod Bezdězem jako místo konání „první lužické školy“ byla vybrána proto, že na místní škole působil Josef Maštálko jako řídící učitel a dal ji během prázdnin lužickým dětem k disposici. V Bělé od 20. července do 14. srpna pobývali lužickosrbští školáci, kteří pocházeli z katolického jádra lužickosrbského osídlení z obcí severovýchodně od Budyšína v saské Lužici, vedení tábora kromě Josefa Maštálka zajišťovali učitelé Michał Nawka a Jurij Słodeńk, jenž se účastnil jak zájezdu pěvců, tak i přijetí boleslavských sokolů v Budyšíně.[383] Do Bělé dorazilo šestnáct chlapců, z čehož rovnou pětici tvořili synové obou lužickosrbských učitelů.[384] Všední život kolonie naplněný výukou a výlety do okolí přerušil zájezd do Prahy, kde se mimo jiné setkaly se sorabistou Arnoštem Mukou, který tehdy v české metropoli pobýval,[385] především ale krátce po příjezdu, v neděli 24. července, se v Mladé Boleslavi po boku dospělých lužickosrbských sokolů zúčastnily župního sletu v Mladé Boleslavi.[386]

Duchovním otcem zájezdu lužickosrbských sokolů, vůbec prvního zahraničního vystoupení v dějinách ŁSSZ, byl Herman Šleca. Ten, navrátiv se na Velikonoce 1922 z Čech domů, snažil se neúspěšně uspořádat sokolskou slavnost. Jako náhradní program s Maštálkem vyjednal právě účast Lužických Srbů na červencovém župním sletu v Mladé Boleslavi. Dcera nakladatele (a starosty ŁSSZ) Mařka Smolera Alice přišla s nápadem, aby se zúčastnilo i ženské družstvo. Poněvadž byl do té doby lužickosrbský Sokol výhradně mužskou záležitostí, stojí tak mladoboleslavský slet u zrodu ženského sokolského odboru.[387]

Lužickosrbští sokolové vystoupili v sobotu 23. července společně s varnsdorfskou menšinovou jednotou úvodního cvičení. O den později se k nim připojily i děti z Bělé. Takto prošli ve slavnostním průvodu městem a po menšinových jednotách zakončili hlavní sletové cvičení. Vystoupení, vůbec první mimo Horní Lužici, se zřejmě neobešlo bez chyb a začátečnických zaváhání, neboť i Zmeškal, jenž má spíše tendenci k zdůrazňování pozitiv, připouští, že „neslo ráz začátečnického úsilí“, ovšem „hojné domácí přípravy, ač celkem dosti krátké byly s to zastíniti četné nedostatky.“[388] Když k tomu připočítáme prý dosti chladné přijetí u mladoboleslavské veřejnosti, kdy „Boleslav byla chudá a chladná vůči sokolské

[383] V. Z. [Vladimír ZMEŠKAL], *Čeští Sokolové v Budyšíně*, ČLV, roč. 3, čís. 3, 1922, s. 28.
[384] „Pozdravili jsme je [účastníky zájezdu] hned na naší české půdě – a obdrželi v odpověď lístek s podpisy všech účastníků. Pro paměť je zde přetiskujeme: Pawoł Delan z Radworja – Jan Měškank z Bronja – Jurij Šołta z Khróšćic – Cyrill Słodeńk z Pančic – Viktor Słodeńk z Pančic – Benno Šołta z Kukowa – Mak[s] Rječka z Radworja – Józef Nawka z Radworja – Stanisław Nawka z R.[adworja] – Anton N.[awka] z Radworja – Jurij Winař z Budyšina – Jurij Renč z Khróšćic – August Hončka z Plusnikec – Jan Hennersdorf z Přirośić – Pawoł Kowař z Budyšinka – Jan Pěčka z Přiwćic – Michał Nawka z Radworja – Jurij Słodeńk z Pančic.“ *První lužická škola*, ČLV, roč. 3, čís. 7, 1922, s. 66.
[385] *První lužická škola*, ČLV, roč. 3, čís. 7, 1922, s. 66.
[386] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Lužičtí Sokolové po prvé za hranicemi své vlasti*, ČLV, roč. 3, čís. 7, 1922, s. 66.
[387] L. FUTTERA, *Lužickosrbský Sokol*, s. 80.
[388] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Lužičtí Sokolové po prvé za hranicemi své vlasti*, ČLV, roč. 3, čís. 7, 1922, s. 66.

rodině a naši hosté odnášeli sobě divný dojem i úsudek o občanstvu boleslavském“,[389] je zjevné, že o hlubším zájmu o Lužické Srby, který by přesahoval struktury Fügnerovy župy, nemohlo být ani řeči.

Odjezd lužickosrbských dětí z Bělé v srpnu zakončuje první vlnu, kdy krátce po sobě následovalo několik vzájemných návštěv a akcí, často zcela průkopnických v dějinách česko-lužických styků a především klíčových pro rozvoj ŁSSZ. Během této krátké doby se podařilo navázat pevné kontakty s lužickosrbským Sokolem, jemuž Fügnerova župa viditelně pomohla ke konsolidaci a rozvoji. Zároveň musíme konstatovat, že lužickosrbská problematika zdaleka neoslovila občany vně Fügnerovu župu, kteří stále spíše vnímali Lužické Srby jako jeden ze slovanských národů, s nímž však není třeba udržovat nadstandardní styky.

Napjatá politická a hospodářská situace v Německu roku 1923 nepřála viditelným (a okatým) sokolským návštěvám. Fügnerova župa dále pomáhala v rozvoji ŁSSZ, stranou však šlo aktivní setkávání, ale jako mnohem důležitější se ukázala praktická (avšak v podstatě neviditelná) instruktorská činnost, předávání zkušeností, výchova cvičitelů, jejichž cílem bylo kvalitativní zlepšení cvičenců. Jak konstatoval Vladimír Zmeškal, „[o]d nás dávány praktické pokyny a vysláni odborní instruktoři. Sokolská župa v Ml. Boleslavi zaujímá přední místo.“[390] Nezapomnělo se ani na lužickosrbský dorost, jenž opět o letních prázdninách pobýval v Čechách, tentokrát však bez přičinění Josefa Maštálka bytovalo 15 studentů v Praze.[391] Setkávání v rámci Sokola vyvrcholilo v září 1924, kdy župa vyslala své družstvo na první slet ŁSSZ do Pančic.[392] Již v srpnu 1924 pražská ČOS iniciovala zřízení samostatného Lužického odboru, který měl koordinovat další styky s lužickosrbskými sokoly. Mezi členy figuroval i Josef Maštálko (a za pražský českolužický spolek Vladimír Zmeškal), důsledkem zvýšeného zájmu Prahy o ŁSSZ však bylo, že lužickosrbští cvičenci nyní již navštěvovali kursy právě v hlavním městě.[393]

Fügnerova župa (a v pozadí za těmito aktivitami musíme stále vidět Josefa Maštálka) se se žádostí o podporu svých sorabofillských aktivit obrátila i na širší veřejnost. Počátkem prosince 1923 v reakci na zhoršující se ekonomickou situaci Německa, jež doléhala i na Lužické Srby, informuje o zřízení zvláštního „Fondu Lužických Srbů“ a obrací se na „bratrské jednoty […] i příznivce lužických Srbů“ se žádostí o příspěvek.[394] Josef Maštálko si zřejmě uvědomoval nutnost osvěty jak mezi nezainteresovaným obyvatelstvem, tak i mezi

[389] *Dojem ze župního sletu v Ml. Boleslavi*, Jizeran, roč. 23, čís. 31, 12. 8. 1922, s. 3.
[390] V. ZMEŠKAL, *Jednatelská výroční zpráva o činnosti Českolužického spolku „Adolf Černý“ v Praze za rok 1923*, ČLV, roč. 5, čís. 4, 1924, s. 24.
[391] *Lužičtí studenti v Čechách*, ČLV, roč. 4, čís 10, 1923, s. 60.
[392] *Zájezd do Lužice*, Mladoboleslavské listy, roč. 35, čís. 78, 1. 10. 1924, s. 1.
[393] *Lužický odbor Československé obce Sokolské*, ČLV, roč. 5, čís. 7, 1924, s. 45.
[394] *Fond lužických Srbů,* Jizeran, roč. 44, čís. 47, 1. 12. 1923.

členy tělovýchovné jednoty, která by zvýšila zájem o podporu Lužických Srbů, a nákladem Menšinového výboru župy Fügnerovy hned následujícího roku vydal brožuru *Lužičtí Srbové*.[395] Několik informativních článků o Lužických Srbech, převzatých z *Českolužického věstníku*, v průběhu roku 1924 přinesly i *Mladoboleslavské listy*.[396]

Roku 1925 začal Národohospodářský ústav pro severovýchodní Čechy v Mladé Boleslavi, jenž suploval činnost hospodářské komory, která v kraji chyběla, uvažovat o uspořádání výstavy, na níž by se prezentovaly severočeské hospodářství a průmysl. V mladoboleslavských dějinách nešlo o žádnou novinku, první výstava propagující severočeské podniky se v Mladé Boleslavi uskutečnila již roku 1887, další, „Severočeská výstava hospodářská a živnostensko-průmyslová", na ni navázala o čtvrtstoletí později. Nyní bylo rozhodnuto vzhledem k novým národním a hospodářským poměrům nerespektovat pětadvacetiletou periodu a další akci tohoto zaměření uspořádat již v létě 1927.[397]

Již v počáteční fázi příprav výstavy (nutno podotknout, že stejně jako v případě roku 1912 zde byli reprezentováni Češi, němečtí průmyslníci a živnostníci se na akci nepodíleli) přispěchal Josef Maštálko (nyní již inspektor v České Lípě) s nápadem uspořádat souběžně s průmyslovou sekcí i hraničářskou „Výstavu českého severu". V jejím rámci měli být ve zvláštním oddělení prezentováni i Lužičtí Srbové.[398] Činorodý menšinář se pustil do práce: do příprav zapojil na tři stovky učitelů z menšinových škol,[399] o pomoc při organizaci lužickosrbské části se obrátil na českolužický spolek.[400]

Lužickým Srbům byla vyčleněna jedna učebna v budově reálky, kam se měla soustředit hraničářská část výstavy.[401] Byť nešlo o nijak velké prostory, v kontextu dosavadních drobných výstavek nainstalovaných při různých příležitostech v Praze se jednalo o rozměry dosud nebývalé. Českolužický spolek, jenž byl její přípravou pověřen (avšak finanční náklady nesl výstavní výbor), proto nechtěl nic nechat náhodě a v listopadu zřídil vlastní výstavní lužický výbor, „jelikož jde o význačný podnik," jehož řízením byl pověřen jednatel Vladimír Zmeškal.[402]

---

[395] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*.
[396] *Mladoboleslavské listy* nejprve 3. května otiskly článek *Dvojí jubileum luž Srbů (Hórnik, Muka)*, věnovaný dvojici významných lužickosrbských národních buditelů. V srpnu téhož roku byly článkem a básní připomenuty 60. narozeniny Adolfa Černého. Srov. *Z našeho a cizího tisku*, ČLV, roč. 5, čís. 6, 1924, s. 40; *Z našeho a cizího tisku*, ČLV, roč. 6, čís. 3, 1925, s. 24.
[397] L. BENEŠ – R. KOTLABA – J. MATTA (Eds.), *Mladoboleslavsko*, s. 128–134.
[398] *Výstava českého severu*, ČLV, roč. 7, čís. 1, 1926, s. 12.
[399] Bohumil MALOTÍN, *Ladislav Smejkal, Josef Maštálko o Masarykově významu pro náš kraj,* Česko-lužický věstník, roč. 11, čís. 11, 2001.
[400] *Českolužický spolek „Adolf Černý" v Praze*, ČLV, roč. 7, čís. 10, 1926, s. 60.
[401] *Na výstavě severních Čech*, Jizeran, roč. 48, čís. 27, 2. 7. 1927, s. 2.
[402] *Českolužický spolek „Adolf Černý" v Praze*, ČLV, roč. 7, čís. 10, 1926, s. 60.

Brány výstavy se otevřely 18. června 1927.[403] Lužickosrbské oddělení uvozovala podrobná mapa Lužic se zakreslením „míst, kde pracují lužický učitel, duchovní, spolek a kde se nosí národní kroj“. Asi nejatraktivnější částí výstavy byly obrazy z cyklu „Z Lužice“ Ludvíka Kuby, jež zachycovaly národní kroje. Obrazy doplňovaly i krojované panenky. Rovněž zde byla několika plátny zastoupena tvorba nejmladší generace lužickosrbských malířů, jmenovitě Hanky Krawcec a Měrćina Nowaka-Njechorńského. Vitríny zaplnily ukázky z lužického písemnictví, ale i soudobé časopisy, fotografie buditelů a lužické krajiny, své místo měla i prezentace českých styků s Lužicí pod křídly českolužického spolku.

Celá „Maštálkova“ část výstavy se ve svém celku stala velkou hraničářskou manifestací, v hodnocení lužickosrbské části je snad poněkud nadnesené tvrzení *Českolužického věstníku*, že „svým uspořádáním patřila k nejzajímavějším výstavním exposicím,“[404] ale slovy chvály nešetřil ani redaktor *Jizeranu*: „Zříme tu krásné národní kroje lužické, současnou i minulou literaturu. […] Prohlídka a poučení vděčné.“[405] Výstava měla dopad masový a výrazně napomohla lužickosrbské i hraničářské osvětě. Význam a její potenciál při budování styků s Lužickými Srby ve městě, jež leží nedaleko od lužických hranic, si jasně uvědomovali i organizátoři, v *Českolužickém věstníku* se tak explicitně píše: „Vzhledem k tomu, že Mladá Boleslav je v blízkosti Lužice, má výstava značný význam pro poznání života Luž. Srbů a pro česko-lužické styky.“[406] Důležitost výstavy podtrhla i návštěva prezidenta Masaryka, jenž největší pozornost věnoval právě hraničářské výstavě i lužickosrbskému oddělení.[407]

Kromě neživých exponátů se však bylo možné v Mladé Boleslavi ve výstavních dnech setkat i s Lužickými Srby. Již při slavnostním zahájení asistovalo několik Lužičanů v krojích, pravděpodobně šlo o pražské studenty, členy spolku Serbowka, kteří se podíleli na přípravě lužickosrbské exposice.[408] Zároveň se připravoval i reprezentativní zájezd, spojený s uměleckým vystoupením. Místo původně pozvaného sokolského družstva, jež se mělo

[403] *Slavnostní zahájení Výstavy severních Čech v Mladé Boleslavi*, Jizeran, roč. 48, čís. 26, 25. 6. 1927, s. 1.
[404] *Lužické oddělení na Výstavě Severních Čech v Ml. Boleslavi 1927*, ČLV, roč. 8, čís. 7, 1927, s. 47.
[405] *Na výstavě severních Čech*, Jizeran, roč. 48, čís. 27, 2. 7. 1927, s. 2.
[406] *Lužická exposice na Výstavě Severních Čech v Ml. Boleslavi 1927*, ČLV, roč. 8, čís. 6, 1927, s. 42.
[407] Maštálko na sklonku života v roce 1950 vzpomínal: „Na tuto výstavu se přijel podívat prezident T. G. Masaryk. […] Když přišel do našeho oddělení, jehož jsem byl předsedou, provázel jsem ho výstavními místnostmi. Byl jsem průvodcem mnohých vzácných návštěv, ale s tak soustředěnou pozorností výstavu nikdo neprohlédl… Chodili jsme sami dva a již asi půl hodiny. Ale dosud nepromluvil ani slova. […] Ale velmi se rozhovořil v oddělení Lužických Srbů. Vypravoval, jak přišel roku 1876 do Lipska a jaký osudový vliv na něj měl pobyt v tomto městě. Řekl o tom: „V Lipsku – to bylo v létě 1877 – chodil jsem do českého spolku, jehož členy byli hlavně dělníci. Zde jsem se seznámil s lužickosrbským spisovatelem Pjechem (musel se psát po německu Pech), nadšeným milovníkem Havlíčka. Pjech mi ukládal, aby se Češi zabývali seriozněji než potud. Jeho žádosti jsem vyhověl a Havlíčka jsem bedlivě studoval, což mělo na mne vliv.“ Pak se rozhovořil o svých cestách do Budyšína.“ Cit. dle: Bohumil MALOTÍN, *Ladislav Smejkal, Josef Maštálko o Masarykově významu pro náš kraj,* Česko-lužický věstník, roč. 11, čís. 11, 2001.
[408] *Slavnostní zahájení Výstavy severních Čech v Mladé Boleslavi*, Jizeran, roč. 48, čís. 26, 25. 6. 1927, s. 1.

zúčastnit sletu žup ze severovýchodních Čech, dorazilo na samém konci výstavy, ve dnech 27. až 29. srpna, 136 pěvců. Počtem se tak jednalo o rekordní jednorázovou návštěvu Lužických Srbů v Mladé Boleslavi.[409]

Zatímco dosavadní návštěvy lužickosrbských sokolů přecházel místní tisk spíše mlčením, nyní se Lužičtí Srbové stali středem pozornosti. Již v reportáži z lužickosrbské exposice redaktor *Jizeranu* zdůrazňuje, že se Srby „Mladá Boleslav vždy měla nejužší styky".[410] Zaslouženou pozornost poutal krojovaný průvod účastníků výpravy městem, koncert řízený Bjarnatem Krawcem v mladoboleslavském divadle večer 27. srpna pak „byl projevem hřejivé česko-lužické vzájemnosti".[411] Novináře však nejvíce zaujala členka výpravy Marja Lebzec z Budyšína, jež se stala půlmiliontou návštěvnicí výstavy. Tato událost byla podána snad až dryáčnicky ve stylu syžetu, o chudičké dívčině, co ke štěstí přišla.[412]

Zájezd Lužických Srbů kromě „sensace" mezi přihlížejícími[413] a vítaného materiálu pro bulvární novináře byl zužitkován i politicky. Reprezentanti lužickosrbského národního života (kromě známých Bjarnata Krawce a Jurije Słodeńka do města zavítal i jednatel Domowiny Pawoł Krječmař) se 29. srpna zúčastnili sjezdu NJS. Svou přítomností se tak přímo přihlásili k programu obranné jednoty, jejíž setkání mělo „upozorniti čes. veřejnost i vládní kruhy na smutné a těžké poměry hraničářů v osvobozeném státě". Lužičtí Srbové se však obávali, že by příliš hlasitá podpora protiněmecky zaměřené organizace mohla být v Německu interpretována jako pokus o iredentu, a tak Bjarnat Krawc „uvádí za bouřlivého souhlasu, že jako příslušník cizího státu německého nemůže učiniti projevu. Na místo toho krásná lužická Srbka v národním kroji přednáší procítěně báseň, v níž lká lužický Srb na vysoké skále nad svým úrodným krajem a smutným osudem svého národa nešťastného."[414]

Výstava českého severu a její lužickosrbské oddělení znamenala vyvrcholení aktivit Josefa Maštálka v Mladé Boleslavi. Již roku 1926 byl dosavadní řídící učitel jmenován inspektorem menšinového školství v České Lípě. Na severozápad od Pojizeří se přesunuly i

[409] *Zájezd Lužických Srbů,* Jizeran, roč. 48, čís. 36, 3. 9. 1927, s. 2–3.
[410] *Na výstavě severních Čech*, Jizeran, roč. 48, čís. 27, 2. 7. 1927, s. 2.
[411] *Zájezd Lužických Srbů,* Jizeran, roč. 48, čís. 36, 3. 9. 1927, s. 3.
[412] „O 9. hod. 10 min. v neděli byla u hlavní výstavní brány uvítána členy presidia pp. řed. Balcarem a katechetou Ševčíkem jako půlmiliontá návštěvnice výstavy Lužičanka sl. Marie Lebzec z Budyšína, Bratrská ul. 5. Zatím co byla fotografována, houkala výstavní siréna a byla vypálena dělová rána. Ve výstavní kanceláři šťastná návštěvnice byla plna údivu nad připravenými dary a nechtěla ani věřit, že to vše bude její. Firma Husák z Prahy darovala jí krásný moderní kuchyňský mycí stůl se 2 dřezy, fa Š. Hrdina, sklářská rafinerie, Prácheň, věnovala jí sklo potřebné pro výbavu, fa. F. Peterka, Lysá n. Lab., křeslo z ohýbaného dřeva, K. Ševčík rákosové křeslo, fa. Kroft, Chrudim, rámeček, vykládaný perletí, fa. Hejda a Zbroj, Ml. Boleslav, knihy, lihovar, Mladá Boleslav, dvě láhve jemných likérů a restaurace Podkováňského pivovaru pohoštění. Slečně M. Lebzec jest všech těch darů ze srdce přáno, jestiť chudičká a jen velké vlastenecké nadšení jí nutkalo zúčastniti se zájezdu." *Půlmiliontá návštěvnice výstavy*, Jizeran, roč. 48, čís. 36, 3. 9. 1927, s. 2.
[413] Tu prý měla vyvolávat zvláště přítomnost hudebníků se starými lužickosrbskými lidovými nástroji, dudami a třístrunnými houslemi. *Zájezd Lužických Srbů,* Jizeran, roč. 48, čís. 36, 3. 9. 1927, s. 3.
[414] *Český člověk psancem v československ. republice*. *Večerní list*, 31. 8. 1927, SKA, f. MZb VII – ka. 7, fol. 112.

jeho sorabofilské aktivity, stále podporované Fügnerovou župou. V říjnu 1930 se v České Lípě uskutečnil péčí menšinového výboru Fügnerovy župy osvětový kurs, který měl s lužickosrbským etnikem seznámit menšinové učitele,[415] následujícího roku uspořádala Fügnerova župa pro lužickosrbské Sokoly další cvičitelský kurs, tentokrát již na samých německých hranicích v Dolní Poustevně.[416] Pod hlavičkou Českého musejního spolku v České Lípě, jenž byl rovněž Maštálkovým počinem, pak vyšlo v lednu 1930 první číslo nového kulturního sborníku *Bezděz*. Redakční předmluva definovala záběr časopisu na „poněmčené oblasti od Bělé na sever" a Lužici, jíž „jsme přibrali proto, že jako nejbližší čeští sousedé považujeme za svou povinnost udržovati styky s probouzející se větví slovanskou. Chceme připomínati českým lidem, aby nedali zahynouti našim bratřím v Lužici, kteří v poslední době projevili tolik lásky k životu."[417] Takřka každé číslo tohoto dvouměsíčníku přinášelo alespoň jeden článek s lužickosrbskou tematikou, zpočátku i v lužické srbštině.

5.1.2 Pod vlajkou českolužického spolku (1930–1931)

Zájem, jejž zanechala výstava v roce 1927, v Mladé Boleslavi zapomenut nebyl. Zároveň však ani v tomto případě ještě Lužičtí Srbové nedokázali oslovit masy. Když se v létě 1929 předseda místního odboru KČST (a ředitel obchodní akademie) Josef Čestmír Kerner právě pod dojmem lužickosrbské účasti na Severočeské výstavě vypravil do lužického pohraničí (s Lužickými Srby se nesetkal, vystoupal pouze na vrchol Černobohu, odkud se otevírá výhled na Budyšín a severněji položené vsi obývané Lužickými Srby), cestoval sám, „tehdy nebylo ještě dosti zájmu o lužickou otázku".[418] Ještě před ním, opět soukromě, Lužice navštívil i ředitel městské spořitelny Miroslav Barcal.[419] Následujícího roku se Kerner spojil s okresním školním inspektorem Karlem Sellnerem a pod hlavičkou KČST uspořádali zájezd pro širší turistickou veřejnost.[420] Účast nebyla valná, na cestu se ve dnech 7. – 10. srpna vydalo „5 pánů a 5 dam, kromě 1 doktora práv vesměs ze stavu učitelského".[421] Po pěším putování z Löbau do Budyšína přes oblíbenou vyhlídku na Černobohu bylo v lužickosrbské metropoli připraveno setkání se starými známými – lužickosrbskými sokoly.

Turistů se ujal student pražské filosofické fakulty a člen předsednictva českolužického spolku Miloslav Wajs, jenž trávil prázdniny v Budyšíně studiem lužické srbštiny, a provedl je druhého dne po místních pamětihodnostech. Wajs byl z otcovy strany původem svázán

[415] A. KLEPLÍK, *Lužicko–srbský kurs v České Lípě*, Bezděz, roč. 1, čís. 5, 1930, s. 148–151.
[416] *Sokolská obětavost*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 13, 27. 3. 1931, s. 2.
[417] Josef MAŠTÁLKO – Ferdinand STREJČEK, *Úvodem,* Bezděz, roč. 1, čís. 1, 1930, s. 2.
[418] J. Č. KERNER, *Návštěvou*, s. 4.
[419] Josef Č. KERNER, *Návštěvou v Lužici*, Národní zájmy, roč. 11, čís. 34, 21. 8. 1930, s. 1.
[420] *Zájezd do Lužice*, Národní zájmy, roč. 11, čís. 28, 10. 7. 1930, s. 3.
[421] J. Č. KERNER, *Návštěvou v Lužici*, Národní zájmy, roč. 11, čís. 34, 21. 8. 1930, s. 1.

s Turnovskem.[422] Úzké styky udržoval s aktivními turnovskými studenty a prostřednictvím sokolských kontaktů se seznámil i s boleslavskými turisty. Před odjezdem turistů místní orgán agrárníků *Rodný kraj* otiskl dva Wajsovy *Dopisy z Lužice,* dojmy z jeho prázdninového putování po Horní Lužici. Odpoledne putování přivedlo mladoboleslavské turisty do jádra katolické Horní Lužice, obcí Chróśćicy a Pančicy s klášterem Mariina Hvězda.

V sobotu 9. srpna se účastníci zájezdu přemístili do Dolní Lužice do obce Bórkowy (Burg) v srdci Blat, kde se setkali s redaktorkou dolnolužického týdeníku *Serbski Casnik*, básnířkou a jednou z nejaktivnějších propagátorek lužickosrbského národního hnutí v Dolní Lužici Minou Witkojc. A nechyběla samozřejmě ani atraktivní plavba loďkou po kanálech Sprévy. Výprava vyvrcholila v neděli ve Wětošowě (Vettschau) účastí na krojované slavnosti (tzv. schadźowance) organizované lužickosrbskou maticí.

Josef Kerner referát o cestě po obojí Lužici nenápadně oznamoval, že dojmy ze zájezdu by neměly vyšumět do ztracena: „Ještě jiné sliby jsme si dali, ale o nich podáme zprávu veřejnosti, až budou blízko svého uskutečnění.“[423] Začátkem září bylo jasno: student práv Miloslav Škoda (díky sepětí s pražskou univerzitou se dostal do kontaktu s českolužickým spolkem, se svým vrstevníkem Miloslavem Wajsem se roku 1931 setkají u snah rozšířit zájem o Lužické Srby i do Turnova, srov. kap. 5.5) v článku pro novobenátecký (dnes Benátky nad Jizerou) *Náš kraj* ohlašoval: „Domnívám se tedy, že by tento zájem [o Lužické Srby] měl být i organisačně podchycen. Znamenalo by to založení boleslavského odboru lužickosrbského spolku „Adolf Černý“, pro jehož další rozvoj jsou v našem městě nutné předpoklady.“[424] Škoda rovnou navrhoval, aby byly připraveny tři tematické večery „1. Historie Lužice, – univ. prof. Jan Kapras, 2. Lužická poesie – básník Adolf Černý, 3. Lužický folklor – malíř L. Kuba“. Ani jeden z proponovaných přednášejících sice do Mladé Boleslavi nikdy nezavítal (a Škoda si tak – zdaleka ne naposled – ověřil, že nelze všechny plány zrealizovat), zato turisté s pomocí Fügnerovy župy uspořádali 18. prosince vcelku běžný „lužický večer“ i s obvyklým řečníkem Vladimírem Zmeškalem z Prahy. Na závěr večera Josef Kerner ohlásil ustavení samostatného odboru Československo-lužického spolku „Adolf Černý“, do něhož se okamžitě přihlásilo přes šedesát osob (drtivá většina se rekrutovala z Kernerova odboru KČST).[425]

[422] K Wajsově osobnosti srov. Jana KRBCOVÁ, *Literární historik Miloslav Wajs,* Západočeská univerzita v Plzni, Plzeň 2013 [nevydaná diplomová práce].
[423] J. Č. KERNER, *Návštěvou v Lužici* [II. část], Národní zájmy, roč. 11, čís. 35, 28. 8. 1930, s. 2.
[424] mša. [Miloslav ŠKODA], *Letošní výprava členů místního odboru Klubu československých turistů,* Náš kraj, *5. 9. 1930,* SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 98.
[425] Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *Mladá Boleslav Lužickým Srbům*, LSV, roč. 12, čís. 1, 1931, s. 12.

Již 1. února 1931 se tak mohla uskutečnit ustavující schůze v pořadí třetího (po Brnu a Hradci Králové) odboru českolužického spolku. Vznik odboru podpořila i Fügnerova župa, ustavující schůze se účastnil její starosta Dudek, jenž připomněl dosavadní styky sokolů s Lužickými Srby.[426] Velkou část členstva tvořili kromě učitelů (ve výboru nechyběli Kerner ani Sellner) úředníci, ostatně pokladníkem byl zvolen technický úředník Škodových závodů Jan Fröhlich, jednatelem úředník banky Slavie Jindřich Jašek. Nejvyšší funkce byly rozděleny podle zásluh (a postavení): předsedou se stal primář kosmonoské psychiatrické léčebny Karel Funk, člen českolužického spolku od roku 1918, jenž se soukromě zajímal především o Dolní Lužici a udržoval písemný styk s nemnohými reprezentanty dolnolužického národního života, Bogumilem Šwjelou a již zmíněnou Minou Witkojc.[427] Nutno však dodat, že nepatřil k aktivním organizátorům, jeho jméno nenalézáme ve spojení s žádnou dosud uskutečněnou prolužickou aktivitou, i v následující spolkové činnosti vycházely podněty spíše od jiných. Místopředsednický post obdržel ředitel spořitelny Miroslav Barcal.[428] Tato volba se spolku vyplatila, neboť spořitelna každoročně část svého zisku rozdělovala mezi místní sdružení, mezi něž se tak briskně zařadil i lužický spolek.[429] Zároveň jej nelze podezírat z nezájmu o Lužické Srby, ostatně právě on se skvěle uvedl, když ještě před ustavující schůzí vyjednal zvláštní finanční dar, který věnoval Spolek československých spořitelen pražskému ústředí československo-lužického spolku na podporu lužickosrbských studentů.[430]

Již na ustavující valné hromadě odboru bylo rozhodnuto poslat blahopřání skladateli Bjarnatu Krawcovi k sedmdesátým narozeninám a oslavence do města pozvat. Přípravy probíhaly dosti narychlo, neboť koncert byl ohlášen již na 21. dubna.[431] Na organizaci večera, jímž se lužický spolek de facto uvedl do místního veřejného života, se podílel účinkující pěvecký spolek Boleslav, Osvětový sbor, jejž roku 1920 zakládal starý známý Sellner (v roce 1931 v jeho čele stál lékař Václav Zika, rovněž významný činovník Fügnerovy župy, jenž byl ještě v průběhu roku kooptován do výboru lužického spolku)[432] a samozřejmě i KČST.[433] Hlavním lákadlem jednoznačně byla osobní účast Bjarnata Krawce, jenž tak do Mladé Boleslavi zavítal již potřetí. Roli mecenáše opět sehrál ředitel spořitelny Balcar, podarovav Krawce vavřínovou lyrou s nápisem: „Přátelé Lužických Srbů v Ml. Boleslavi mistru

[426] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 12, čís. 2, 1931, s. 19.
[427] SKA, f. MZb VI, ka. 1/D, Mina Witkojc Karlu Funkovi, Praha 7. 4. 1928, fol. 3., SKA, f. MZb VI, ka. 1/D, fol. 3.; SKA, f. MZb VI, ka. 1/D, Bogumił Šwjela Karlu Funkovi, Cottbus 1. 7. 1935, fol. 5.
[428] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 12, čís. 2, 1931, s. 19.
[429] Srov. *Dar Spořitelny města Ml. Boleslavě ze zisku za rok 1932*, Jizeran, roč. 54, čís. 31, 30. 7. 1933, s. 6.
[430] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 12, čís. 2, 1931, s. 19.
[431] *Lužický večer*, Jizeran, roč. 52, čís. 16, 18. 4. 1931, s. 4.
[432] *Odbor v Mladé Boleslavi*, LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 34–35.
[433] *Lužický večer*, Jizeran, roč. 52, čís. 16, 18. 4. 1931, s. 4.

Krawcovi k jeho 70. narozeninám“ (délka nápisu vypovídá mnohé o velikosti daru), následovala Krawcova přednáška o lužickosrbské hudbě, recitace Emy Krawcec a samotný koncert v podání Boleslava, jejž oslavenec doprovodil na klavír.[434] Zájem o Lužici zůstal živý i v případě KČST. Mladoboleslavští turisté se do Horní Lužice znovu vypravili o svatodušních svátcích 24. – 25. května.[435]

Inspektor Karel Sellner se rozpomněl na již notně starý projekt „první lužické školy“ svého českolipského kolegy (a osobního přítele) Maštálka, jejž se rozhodl zopakovat.[436] Právě Sellnerovi se podařilo sehnat hlavního pořadatele kolonie, který by byl – tak jako před devíti lety Maštálko – ochoten pečovat o děti ve své škole, řídícího učitele (a ústřední postavu kulturního života v obci) z Jabkenic Bohuslava Havlína. Havlín, jemuž je věnován následující „jabkenický“ medailon (srov. kap. 5.2), sehraje v následujících letech klíčovou roli při vzniku řady dalších, především polabských odborů SPL.

V neděli 26. července do jabkenické školy dorazilo dvacet dětí z katolické části Horní Lužice. Všední i sváteční život kolonie bude představen v oddíle věnovaném Jabkenicím, ovšem na chodu tábora měli lví podíl mladoboleslavští sorabofilové, kteří sháněli finanční prostředky, pravidelně děti navštěvovali, 9. srpna se pak dostala na program kolonie návštěva Mladé Boleslavi. Ráno sloužil děkan Ševčík (s Lužickými Srby se setkal již v roce 1927, právě on coby člen výstavního výboru vítal výpravu lužickosrbských pěvců) srbskou mši, následovala návštěva radnice a prohlídka pamětihodností.[437] Pamětníci však dokládají, že děti nejvíce zaujala tehdy zcela nová prodejna firmy Baťa, neboť každé obdrželo jeden pár bot[438] (nezapomeňme na vrcholící hospodářskou krizi, v jejímž kontextu se jednalo o významný dar).

Sellner nemyslel toliko na děti, ale i na studující mládež. Tentokrát za vzor posloužil královéhradecký odbor českolužického spolku, jenž na své náklady vždy jednoho lužickosrbského chlapce umístil na hospodářské škole v Kuklenách,[439] Již pozvánka na „lužický večer“ v 18. prosinci 1930 (tedy ve chvíli, kdy ještě žádný odbor českolužického spolku neexistoval) hlásala: „Čistý výtěžek věnován bude ve prospěch Lužického fondu, založeného v Ml. Boleslavi, aby umožnil studium na zdejších školách několika dětem z Lužice.“[440] Ve dvou následujících školních letech od září 1931 do června 1933 prošla

[434] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 12, čís. 5, 1931, s. 40.
[435] *Zájezdy o svatodušních svátcích do Lužice,* LSV, roč. 12, čís. 6, 1931, s. 52.
[436] J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 115–118.
[437] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].
[438] *Pobyty lužickosrbských dětí v Čechách za první* republiky, Česko-lužický věstník, roč. 15, čís. 6, 2005, s. 41.
[439] J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 115
[440] *Lužický večer v Mladé Boleslavi ve čtvrtek 18. prosince ve dvoraně Grandhotelu „Věnec“*, Mladoboleslavské listy, roč. 43, čís. 96, 13. 12. 1930, s. 1.

mladoboleslavskými odbornými školami pětice studentů a jedna hospitantka.[441] Na tomto postu v rodinné škole působila Ema Krawcec z Połpic, čerstvá absolventka pražského učitelského ústavu. Na hospodářské a hospodyňské škole pak studovala Marata Nawkec z Radwora, dcera učitele Nawky, jenž v roce 1922 spolu s Jurijem Słodeńkem vedl dětský tábor v Bělé.[442] Kromě ní se na témže ústavu začal učit i Max Lehmann z Boranec (Bornitz). Již před Vánocemi však musel Mladou Boleslav opustit, neboť jeho matka trpěla nedostatkem finančních prostředků, které nepostačovaly, i když studium, ubytování a stravování bylo zdarma.[443] V následujícím školním roce na hospodářské škole přijali Marii Wróblec z Jaseńcy a na zemědělské rolnické škole spolek umístil Jana Bělka z Chróšćic.[444] V průběhu října nastoupila na odbornou školu pro ženská povolání Marie Rjenčec, rovněž z Chróšćic.[445] Počátkem ledna 1933 dorazila z Lužice žádost o umístění další studentky,[446] k jejímu příjezdu však již z důvodu změněné politické situace nedošlo.

Vydržování studentů byla činnost málo viditelná, ale pro spolek poměrně nákladná, proto ji musel zvlášť připomínat a obracet se na občany s žádostmi o podporu. V plakátku vyzývajícím ke vstupu do spolku z jara 1932 se tak výslovně zdůrazňuje: „Náš odbor vydržuje v Mladé Boleslavi lužicko-srbské studenty, na což je potřebí mnoho peněz.“[447] Na sklonku roku 1932 pak odbočka vydala „lužickosrbské obětiny“, tj. speciální dopisnice, jejichž výnos byl určen právě na podporu lužickosrbských studujících.[448] Studentky v národních krojích se rovněž účastnily akcí spolku. Svou přítomností ozvláštňovaly „lužické večery“ a v dubnu 1933 reprezentovaly Lužické Srby při zahájení „Výstavy slovanské spolupráce“ (zde pózovaly i s předsedou poslanecké sněmovny Staňkem, jenž rovněž na výstavu zavítal).[449]

Vedle lužických studentů sdružení pečovalo o spolkovou knihovnu, jež se poměrně rychle rozrůstala. V rozvoji knihovny spočívala hlavní zásluha spíše pasivního předsedy Funka.[450] Ještě koncem roku 1931 se zrodila myšlenka umístit spolkové knihy do mladoboleslavské veřejné knihovny, kde by byly k dispozici i nečlenům spolku. V průběhu

[441] *Odbor v Mladé Boleslavi*, LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 34–35.; *Lužickosrbští příslušníci*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 47, 20. 11. 1931, s. 3.
[442] *Odbor v Mladé Boleslavi*, LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 34–35.
[443] StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/16, Wirtschaftschule Jungbunzlau, fol. 12, Gendarmerie-Komissar Keil an die Kreishauptmannschaft Bautzen, Großdubrau 10. 6. 1932.
[444] *Odbor Mladá Boleslav*, Lužickosrbský věstník, roč. 13, čís. 10, 1932, s. 83.
[445] J. PÁTA – V. ZMEŠKAL, *Naše styky*, s. 204–209.
[446] *V Mladé Boleslavi*, Obrana lidu, roč. 26, čís. 3, 20. 1. 1933, s. 2.
[447] K. SELLNER, *Čechy*, s. 28.
[448] *Lužickosrbskou obětinu*, LSV, roč. 14, čís. 1–2, 1933, s. 19.
[449] *Lužice v časopisech*, LSV, roč. 14, čís. 7, 1933, s. 60.
[450] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 13, čís. 10, 1932, s. 83.

dubna 1932 bylo v městské Jiráskově knihovně zřízeno lužickosrbské oddělení pojmenované podle častého hosta v Mladé Boleslavi Bjarnata Krawce.[451]

Značná pozornost byla věnována propagaci Lužice v tisku. Množí se rozsáhlejší články na pokračování, až studie odbornějšího zaměření, na rozdíl od většiny dalších míst však sepisované místními sorabofily, nikoli přebírané od pražského ústředí, jež kromě prvoplánového apelu na slovanskou spolupráci přinášejí čtenářstvu informace o životě Lužických Srbů, jejich dějinách, kultuře, ale i o prolužické činnosti apod. Takto ještě na podzim 1931 píše Karel Funk v *Mladoboleslavských listech Dojmy z cesty po Lužici*, kterou soukromě navštívil o prázdninách. Výrazně se přitom inspiroval předchozím turistickým zájezdem, jeho pouť totiž směřovala na druhý ročník wětošowské „schadźowanky".[452] V tomtéž listě v dubnu následujícího roku Josef Smíšek, oficiál okresního úřadu, od roku 1932 nový jednatel odboru, představil dějiny Československo-lužického spolku, jenž právě slavil čtvrtstoletí existence.[453]

Lužickosrbská tematika se objevovala i na stránkách druhé významné tribuny mladoboleslavských sorabofilů, národně socialistické *Obrany lidu*, kde Karel Sellner navázal na svou oblíbenou přednáškovou činnost, když v průběhu března a dubna 1932 na pokračování publikoval stať *Lužice a Čechy*.[454] Ještě před vydáním Sellnerovy výše zmíněné studie bylo rozhodnuto celou práci vydat tiskem jako samostatnou brožuru.[455] Spolek tak otevřel další dimenzi činnosti, tedy vlastní publikační činnost. Tento krok, jenž svědčil o značné obchodní odvaze zainteresovaných činovníků spolku, a především o sebedůvěře, že se podařilo získat dostatečný počet zájemců o Lužici, ochotných si publikaci zakoupit, je v kontextu československo-lužického spolku zcela ojedinělý. Vlastní publikace vydávalo pouze pražské ústředí, kromě Mladé Boleslavi se k této činnosti žádný odbor neodhodlal.

K vlastní vydavatelské činnosti se sdružení vrátilo až na jaře 1935, kdy takřka souběžně vyšly brožury *Tragická otázka lužickosrbská* Miloslava Škody a *Lužice a česká emigrace* Karla Sellnera.[456] Zatímco v roce 1932 vydání publikace bylo pouze jednou

[451] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 13, čís. 10, 1932, s. 83.
[452] Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici*, Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 84, 31. 10. 1931, s. 1.; Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici* [II. část], Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 85, 4. 11. 1931, s. 1.; Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici* [III. část], Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 86, 7. 11. 1931, s. 1.; Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici* [IV. část], Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 88, 14. 11. 1931, s. 2.; Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici* [V. část], Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 90, 21. 11. 1931, s. 1.
[453] *Z našeho a cizího tisku*, LSV, roč. 14, čís. 6, 1933, s. 50.
[454] *Z našeho a cizího tisku*, LSV, roč. 14, čís. 5, 1933, s. 42.
[455] *Valná hromada místní odbočky česko-lužického spolku „Adolf Černý",* Obrana lidu, roč. 25, čís. 13, 25. 3. 1932, s. 2.
[456] *Literární hlídka*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 52.

z mnohých aktivit činorodého spolku, o tři léta později měla naopak publikační činnost vybudit členstvo z letargie, způsobené radikální proměnou politické situace v Německu.

5.1.3 Mezi Lužickými Srby, Slovany a hraničáři (1931–1933)

Vraťme se však od dlouhodobějších projektů k jednorázovým festivitám, jimiž spolek i po odjezdu dětí z Jabkenic v srpnu 1931 hýřil. Nové členy měla přilákat členská schůze 10. října, v tomto případě otevřená i široké veřejnosti. Pojata byla značně velkoryse, již odpoledne v Masarykových sadech vyhrávala vojenská kapela 47. pluku. Na schůzi samé přednášel Karel Sellner o dějinách česko-lužických vztahů a Bohuslav Havlín podal zprávu o průběhu jabkenického tábora, týž den o kolonii rovněž přednášel na valné hromadě Učitelské jednoty Komenský. Schůze se účastnili též hosté z Prahy: Vladimír Zmeškal promítl film o Lužici a student Česlaw Lěska z Prahy recitoval verše lužickosrbských básníků.[457] Účast však vzdor masivní tiskové kampani zklamala.[458] Jednalo se tak o první neúspěch mladého odboru, mladoboleslavská veřejnost tak dala najevo, že ji spíše než osvětové přednášky lákají společenské večery s účastí Lužických Srbů.

Takový večer byl připraven již na 28. listopadu. Na pozvání Fügnerovy župy do města zavítala padesátka lužickosrbských sokolů, které opět doprovázel neúnavný Bjarnat Krawc, který během večerní akademie v sokolovně přehrával u klavíru sví skladby.[459] Tímto večerem se na veřejnosti poprvé viditelněji prezentovalo nově vzniklé zájmové uskupení Sdružené slovanské spolky, které, jak název prozrazuje, sjednocovalo slovansky orientovaná sdružení, jež ve městě působila, konkrétně šlo o Česko-ruskou jednotu a Společnost přátel Polska. Největšími propagátory myšlenky užší kooperace byli Rudolf Kudrna, předseda česko-polského sdružení, redaktor národně demokratického orgánu *Národní zájmy*, a Miloslav Škoda. Je třeba podotknout, že Sdružené slovanské spolky se v následujících měsících stávaly stále zřetelněji platformou těchto dvou slavofilů. Třebaže dílčí aktivity Sdružených slovanských spolků podporovala většinově i (nyní již přejmenovaná) mladoboleslavská SPL, otevírala se jistá mezera mezi slovansky orientovanými aktivitami úředníka (a nedostudovaného právníka) Škody a redaktora Kudrny, jež zaštiťovaly Sdružené slovanské spolky, a SPL, v níž dominovali převážně učitelé, kteří se po roce 1932 začali významněji přeorientovávat na podporu českých hraničářů, kterýžto směrem kormidlovali i spolek.

Pod bezprostředním dojmem koncertu v sokolovně se boleslavští studenti gymnázia a reálky rozhodli Bjarnata Krawce požádat, aby přijal čestné členství ve výboru studentského

[457] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 12, čís. 8, 1931, s. 68.
[458] *Lužický večer*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 42, 16. 10. 1931, s. 4.
[459] *Sokolský česko-lužický večer*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 49, 4. 12. 1931, s. 4.

plesu.[460] Krawc tuto funkci akceptoval, z plesu, jenž se konal 5. ledna, se však omluvil, ale místo toho slíbil dorazit do Mladé Boleslavi v únoru.[461] Studenti u příležitosti Krawcovy návštěvy 20. února uspořádali za pomoci činovníků Sdružených slovanských spolků Kudrny a Škody v sálu hotelu Věnec „lužický večer", na nějž byl z Prahy pozván Josef Páta, který přednášel o kultuře Lužických Srbů. Studenti připravili ukázky z Krawcových skladeb a recitaci Ćišinského básní.[462] Podobně jako v říjnu byla i tentokrát návštěva lužického večera slabší.[463]

Škodovo a Kudrnovo sdružení si poté prošlo drobnou krizí, neuskutečnil se připravovaný „veliký společenský večer, jehož protektorát mají míti pražští vyslanci slovanských států."[464] Jednotlivé akce opět pořádal každý zúčastněný spolek sám, respektive aktivita zůstala na straně nejpočetnějšího českolužického spolku (v roce 1932 měl již 140 členů). Pisatel článku *Co bude se Slovanským sdružením?* ze 2. září tak konstatuje, že z trojice sdružení „v plné aktivitě i přes prázdniny zůstal spolek lužický."[465]

Onou prázdninovou aktivitou bylo především míněno materiální zabezpečení druhé prázdninové kolonie, kterou Bohuslav Havlín hostil opět v jabkenické škole. I tento rok se myslelo na návštěvu Mladé Boleslavi, která měla tentokrát program otevírat. Na sobotu 16. července, po příjezdu na nádraží, bylo pro děti vyjednáno pohoštění v místních restauracích. Po noclehu byly na programu srbské bohoslužby a teprve v neděli odpoledne měl zájezd konečně dorazit do Jabkenic, kde se chystalo velké slavnostní uvítání a hlavní program, jehož zlatým hřebem byla představení Jiráskových Psohlavců v oboře.[466] Na rozdíl od předchozího roku ale tentokrát vázlo vydávání pasů, a proto se odjezd o den opozdil a Lužičtí Srbové do Mladé Boleslavi dorazili až v neděli před polednem. Kvůli tomuto zpoždění stihla výprava v Mladé Boleslavi kromě uvítání na nádraží, kdy „pozornost vzbuzovaly zejména 4 krojované Lužičanky", pouze oběd a svačinu, načež následoval přesun autobusem do Jabkenic.[467] Prohlídce Mladé Boleslavi a srbské bohoslužbě tak byla náhradou věnována až neděle 7. srpna. Početná delegace mladoboleslavského odboru českolužického spolku se přijela do Jabkenic s kolonií rozloučit v neděli 14. srpna, tedy den před jejich odjezdem.[468]

[460] *Lužicko-srbský hudební skladatel Bjarnat Krawc*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 51, 18. 12. 1931, s. 4.
[461] *Bjarnat Krawc*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 2, 8. 1. 1932, s. 2.
[462] *Mladoboleslavský projev k našemu studentstvu*, LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 33.
[463] *Boleslavští studenti Lužici*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 9, 26. 2. 1932, s. 2.
[464] *Sdružené slovanské spolky*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 2, 8. 1. 1932, s. 2.
[465] *Co bude se Slovanským sdružením?* Obrana lidu, roč. 25, čís. 36, 2. 9. 1932, s. 3.
[466] *Lužickosrbské děti v našem kraji*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 28–29, 15. 7. 1932, s. 2.
[467] *II. kolonie lužickosrbských dětí v Jablkynicích*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 30, 22. 7. 1932, s. 1.
[468] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].

Již na jaře 1932 se mladoboleslavský odbor českolužického spolku zapojil do propagace Lužických Srbů v nedalekém Mnichově Hradišti. Tamější okresní hejtman Říha, hodlal rovněž založit vlastní odbor. Na jeho podporu 10. dubna 1932 uspořádali mladoboleslavští přátelé Lužice do Mnichova Hradiště zájezd. I když *„zájezd se plně vydařil,“*[469] v Mnichově Hradišti se lužický spolek nikdy neustavil (srov. kap. 5.6).

V šíření osvěty o Lužických Srbech v širším regionu (poté, co se „lužické večery“ v Mladé Boleslavi zjevně vyčerpaly) mladoboleslavští pokračovali i v dalších měsících. Šíření povědomí o Lužických Srbech i na venkov sledoval „lužický večer“, jejž spolek uskutečnil 8. prosince 1932 v Březně ve spolupráci s tamní osvětovou komisí. Do přípravy se zapojili především místní učitelé. Předchozí den se při vyučování o Lužicích zmiňovali a během slavnosti předčítali ukázky z lužickosrbské literatury. Hlavním řečníkem byl Karel Sellner, kulturní program zajistil zpěvem lužických písní spolek Boleslav.[470]

Týž den jako v Březně se konal „lužický večer“ v o něco vzdálenějších Semilech. Na něm pro změnu hlavní přednášku o lužickosrbské kultuře vedl jednatel boleslavského odboru Josef Smíšek. Hudební vložku si místní nastudovali svépomocí, avšak jako ozvláštnění spolek na akci vyslal lužickosrbské studenty v národních krojích.[471] Lužickosrbský večer se pak v Semilech stal podnětem k založení odboru spolku, podobně jako před dvěma lety v Mladé Boleslavi (srov. kap. 5.3).[472] Semilský večer se stal rovněž vzpruhou k podpoře Lužických Srbů v nedalekém Železném Brodě, jehož někteří občané se akce také účastnili. I zde bylo cílem snažení ustanovení samostatného odboru, který opět přijeli podpořit lužickosrbští studenti z Mladé Boleslavi, tentokrát doprovázeni řečníkem Bohuslavem Havlínem (srov. kap. 5.4).[473] V roce 1933, konkrétně 11. května, se uskutečnil „lužický večer“ v Bezně. Hlavním bodem programu byla přednáška Bohuslava Havlína spojená s promítáním filmu o jabkenických dětských osadách. Kromě něj ještě Karel Sellner promluvil o životě v Lužicích.[474]

Spolek samozřejmě připravoval i jednorázové festivity v Mladé Boleslavi. V kooperaci s místním Spolkem paní a dívek a ochotnickým sdružením Kolár nastudoval hru dolnolužické autorky Marjany Domaškojc *Ze života chudých*. Celý projekt byl organizován v koordinaci s ústředím, jež chystalo uvedení hry i v Praze. Pražská premiéra se uskutečnila 10. května 1932, mladoboleslavská o dva dny později. Obou představení se zúčastnila i

[469] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 13, čís. 10, 1932, s. 83.
[470] *Lužické večery*, LSV, roč. 14, čís. 1–2, 1933, s. 19.
[471] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 14, čís. 1–2, 1933, s. 18.
[472] *Odbory*, LSV, roč. 15, čís. 1–2, 1934, s. 18.
[473] *Železný Brod*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 52.
[474] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 53–54.

autorka. Domaškojc ve městě pobývala tři dny jako host předsedy odboru Funka a Spolku paní a dívek. Během pobytu si prohlédla město[475] a 13. května navštívila i oboru a školu v Jabkenicích, kde tehdy řídící učitel Havlín připravoval druhý lužickosrbský prázdninový tábor, jehož se měly zúčastnit i děti z Dolní Lužice.[476]

Odbor v Mladé Boleslavi se zapojil i do vzpomínkových akcí na památku sorabisty Arnošta Muky, jenž zemřel 10. října 1932, Kromě připomenutí jeho zásluh na říjnové členské schůzi[477] bylo rozhodnuto v listopadu uspořádat ve spolupráci se Sokolem a Osvětovým sborem tryznu. Smuteční slavnost, se uskutečnila 20. listopadu v sokolovně pod záštitou městské rady. Během tryzny vystoupil pěvecký spolek Boleslav a o zesnulém promluvil host z Prahy Vladimír Zmeškal.[478]

Stále byly udržovány úzké styky s korporacemi, které stály u zrodu lužického spolku. Takto se večera KČST zúčastnil Josef Smíšek, jenž promluvil o Lužici a recitoval lužickosrbské básně.[479] Turisté rovněž připravili další zájezd do Lužice, jenž se uskutečnil 9. července.[480]

A na podzim 1932 se opět v souvislosti s Lužickými Srby začalo hovořit i o českých hraničářích. Na menšinové slavnosti uspořádané Sokolem v Němčicích u Dobrovice 4. září 1932 ve prospěch menšinové jednoty v Novém Boru, na jejíž organizaci se československo-lužický spolek pouze podílel, byli připomenuti i Lužičtí Srbové.[481] Obdobně českolužický spolek pomáhal i s přípravami menšinového dne konaného v Mladé Boleslavi již 5. června. K tomuto nově oživenému sblížení sorabofilských a hraničářských aktivit se spolek hlásil, tvrdě: „Společná práce odboru s ochrannými spolky je podkladem pro další práci.“[482]

Zásluhu na tomto opětovném posílení zájmu o české menšiny je nutno přičíst především Karlu Sellnerovi, který v oné době začal významněji prosazovat hraničářskou problematiku v Učitelské jednotě Komenský a zároveň se angažoval i v NJS. Podporovali jej další přední činovníci českolužického spolku Josef Kerner, Josef Smíšek a jabkenický Bohuslav Havlín. Smíšek se Sellnerem iniciovali ustavení odboru NJS v Mladé Boleslavi. Smíšek pochopil, že zájem o české hraničáře, jenž od Maštálkova odchodu do České Lípy poněkud upadl, bude nejlepší vzbudit právě přes Lužické Srby, kteří zaujímali přední místo ve

[475] *Premiéra dolnolužické hry M. Domaškojc „Ze života chudých“*, LSV, roč. 13, čís. 6, 1932, s. 48.
[476] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].
[477] *Ústředí Praha*, LSV, roč. 13, čís. 8–9, 1932, s. 76.
[478] Miloslav ŠKODA, *Za mrtvým vůdcem*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 47, 18. 11. 1932, s. 1.
[479] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 13, čís. 10, 1932, s. 83.
[480] *Zdejší odbor KČT*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 25, 25. 3. 1932, s. 3.
[481] *Menšinová slavnost v Němčicích na Mladoboleslavsku,* LSV, roč. 13, čís. 8–9, 1932, s. 67.
[482] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 13, čís. 10, 1932, s. 83.

veřejném prostoru i na stránkách místního tisku. Ke vstupu do NJS tak lákal článkem s titulkem: „Osud českých hraničářů – osudem lužických Srbů.“[483]

Jako protireakce na sblížení s hraničářským hnutím o sobě daly po prázdninách vědět i slavofilové ze Sdružených slovanských spolků. Ve spolupráci s pražským Slovanským ústavem a Klubem přátel Orientu na přelomu roku uspořádaly cyklus čtrnácti přednášek o slovanských zemích, literatuře, kultuře a hospodářství. Aktivity pak vyvrcholily uspořádáním *Výstavy slovanské spolupráce* v budově Národohospodářského ústavu od 9. do 30. dubna 1933.[484]

Díky podpoře Slovanského ústavu se přípravy jednotlivých expozic ujala velvyslanectví dotčených států. Po vlně perzekucí vůči Lužickým Srbům se výstavy neúčastnily lužickosrbské korporace a přípravu lužického oddělení měla na starosti výhradně SPL. Byť se do příprav zapojili ve zvýšené míře jednotliví členové mladoboleslavského odboru – ředitel Kerner vyhotovil národnostní mapu, pokladník Fröhlich připravil statistiku odboru spolku, řídící Havlín dodal fotografie z jabkenických táborů a ústředí zapůjčilo tisky z pražské lužickosrbské Hórnikovy knihovny –,[485] nemohla lužickosrbská výstavka konkurovat expozicím, jež byly připraveny s oficiální pomocí zainteresovaných států.[486]

Podpoře lužickosrbského národa byla v rámci výstavy věnována neděle 26. dubna, kdy se v hotelu Věnec nejprve konala valná hromada odboru SPL, načež večer následovala v městském biografu „Manifestace pro Lužici“, kde po přednášce Karla Sellnera Bohuslav Havlín promítal diapositivy a poprvé i film ze života prázdninových jabkenických osad. Večer pak zakončila projekce tematicky poněkud vzdálenějšího legionářského filmu „Za svobodou.“[487]

Slovanská výstava byla celkově velkým triumfem Sdružených slovanských spolků, především předsedy Kudrny a jednatele Škody. Sdružené slovanské spolky, jež se nyní ocitly na vrcholu svých sil, zaštítily rovněž velkou manifestaci za práva Lužických Srbů, jež se uskutečnila na vrchu Mužském 5. července 1933. Výsledkem byla s přehledem nejmohutnější manifestace na podporu Lužických Srbů nejen na Mladoboleslavsku, ale v celém Československu (třebaže oficiálně udávaná účast více než 30 tisíc osob byla notně nadhodnocena). Avšak i tato účast zůstala za očekáváním, pořadatelé počítali až s 60 tisíci lidmi. Akce se tak nevyplatila ani finančně, třebaže velkého shromáždění lidí využila řada

[483] J. SMÍŠEK, *Osud českých hraničářů – osudem lužických Srbů*, Mladoboleslavské listy, roč. 45, čís. 25, 17. 9. 1932, s. 1.
[484] *Výstava slovan. spolupráce v Ml. Boleslavi*, Jizeran, roč. 54, čís. 11, 11. 3. 1933, s. 2.
[485] *Výstavu slovanské spolupráce v Ml. Boleslavi*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 47.
[486] Srov. *Na Výstavě slov. spolupráce v Ml. Boleslavi*, Jizeran, roč. 54, čís. 16, 15. 4. 1933, s. 2.
[487] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 51.

hostinských a pouťových prodejců. Otázkou je i efekt shromáždění: věznění Lužičtí Srbové byli propuštěni již před konáním manifestace a konečně memorandu odeslanému k SN se nikdo nevěnoval. Rozpačitý výsledek měl za následek vyčerpání organizátorů a v konečném důsledku vedl až k odklonu zájmu o Lužické Srby.[488]

Kudrna a Škoda se nyní pustili do projektu slovanského časopisu. Podařilo se jim sehnat několik pražských autorů a první číslo nového zamýšleného měsíčníku *Slovanská spolupráce* vyšlo jako dvojčíslo 1–2 k 1. březnu 1934. Lužické Srby zastupoval článek o významu výuky sorabistiky na Karlově universitě od Škody, několik článků zaslal Vladimír Zmeškal.[489] „Sdružené slovanské spolky v Ml. Boleslavi po úspěšně organisované „Výstavě slovanské spolupráce" […] vzaly na sebe nemalý úkol: další účinnou propagaci slovanského uvědomění v národě a vzájemné spolupráce všech slovanských států a národů", hlásal úvodník.[490] *Lužickosrbský věstník* sice nešetřil chválou: „podivujeme se neobyčejné energii našich mladoboleslavských přátel, kteří čestně soupeří s Prahou. […] Mladoboleslavským přátelům přejeme hojného zdaru v jejich podnikání, v dnešní krisi jistě odvážném," ale *Slovanská spolupráce* se dočkala již pouze jednoho trojčísla (3–5/1934), načež pro malý zájem zanikla.[491] Z povrchu zemského tím definitivně mizí i Sdružené slovanské spolky.

5.1.4 Ve stínu Mužského (1933–1938)

Po manifestaci na Mužském upadla i činnost Škodovy mateřské SPL. Na srpnové členské schůzi se sice ještě plánoval „společenský lužický večer za účasti předních boleslavských umělců",[492] avšak k jeho realizaci nedošlo, naopak všude zavládlo rozčarování z jednání SN v Ženevě. Spolek, který svou činnost založil na pravidelných návštěvách Lužických Srbů, se nebyl s to přeorientovat na nové způsoby jejich propagace. Navíc aktivní křídlo kolem Karla Sellnera se stále zřetelněji zapojovalo do práce ve prospěch hraničářů, kteří se vývojem v Německu cítili být ohroženi. V srpnu 1933 pak zcela nečekaně ze zdravotních důvodů na post jednatele odboru rezignoval do té doby velice agilní organizátor a autor častých článků Josef Smíšek.[493] Pro spolek to byla velká rána, neboť kloboučník Vladimír Zeman, jenž jej nahradil,[494] zdaleka nedosahoval jeho kvalit. I když se Smíšek v roce 1935 do struktur spolku vrátil nejprve na post zapisovatele,[495] o dva roky později se stal opět jednatelem,[496] nikdy již

[488] L. FUTTERA, *Mužský (2. díl)*.
[489] *Literární hlídka*, LSV, roč. 15, čís. 3, 1934, s. 27.
[490] *Čtenářům!*, Slovanská spolupráce, 1–2/1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/A, fol. 42.
[491] SOkA Mladá Boleslav, f. AM MB. Třetí pamětní kniha, s. 228–229.
[492] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 76.
[493] Ibidem.
[494] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 15, čís. 4–5, 1934, s. 36.
[495] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 16, čís. 3–4, 1935, s. 56.
[496] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 18, čís. 3, 1937, s. 28.

na svou aktivitu, jež vrcholila roku 1932, nenavázal. Na jaře 1934 byl služebně přeložen do Bohnic i sice nepříliš aktivní předseda Karel Funk, který se ale těšil pověsti znalce lužickosrbské problematiky.[497] Z aktivního členstva tak zbyl pouze Miloslav Škoda, jenž však zase směřoval do všeslovanských vod a veškerou energii věnoval přípravám *Slovanské spolupráce*.

Ztráta výsadního postavení, jaké Lužičtí Srbové v kulturním životě Mladé Boleslavi zaujímali, se projevil i na vývoji počtu členů. Zatímco mohutné projevy na podporu Lužických Srbů ještě přilákaly nové zájemce, takže ke konci roku 1933 počet členů kulminoval na čísle 146, v následujícím roce již klesl na 132, poslední známý údaj ke konci roku 1937 pak uvádí 122 členy.[498]

Po půlročním mlčení se SPL ohlásila až pořádáním valné hromady, jež se uskutečnila 4. února. Kromě volby funkcionářů (zde nenastaly žádné změny) zasedání doplnily obvyklé národní písně, nyní pouze přehrávané z gramofonových desek. Stojaté vody měla pomoci rozvířit přítomnost jednatele ústředí Vladimíra Zmeškala, jenž shodně jako o týden dříve v Jabkenicích připravil aktuální přednášku „Lužice pod vládou hákového kříže“.[499]

Na předchozí úspěšnou činnost měl navázat koncert Bjarnata Krawce, jemuž německá vláda výjezdy do Československa umožňovala. Pro organizaci koncertu, jenž se konal v hotelu Věnec 10. března, přičemž Krawc dorazil již několik dní předem,[500] se SPL spojila s Učitelskou jednotou Komenský a NJS. Čistý zisk akce byl určen hraničářům. Že sémantické pole kulturního života postupně vyklízel výraz „Lužice“ a centrální postavení zaujala „menšina“, dokládá způsob presentace akce v týdeníku *Jizeran*, kde o přítomnosti Krawce a o Lužických Srbech samých není žádná zmínka:

„Národní obranné jednoty: Komenský, Nár. Jed. Sev., Společnost přátel Lužice a Ústř. Matice Školská v Ml. Boleslavi pořádají v sobotu 10. března v 8 hodin večer ve velké dvoraně hotelu Věnec v Ml. Boleslavi „Národní večer“ s hodnotným programem. Po skončení programu taneční veselice. Vstupné Kč 4. Čistý zisk menšinám.“[501]

---

[497] *Uznání vlastenecké práce*, Mladoboleslavské listy, roč. 47, čís. 43, 6. 6. 1934, s. 2. Na předsednickém postu jej nahradil Josef Kerner.

[498] Statistiky v Lužickosrbském věstníku udávají pro rok 1936 rekordní počet 154 členů. Tento údaj pokládáme buď za tiskový omyl, případně za snahu Vladimíra Zmeškala prezentovat SPL v lepší kondici (podobně, ještě výrazněji, je navyšován počet členů odboru v Jabkenicích, jichž bylo podle záznamů Bohuslava Havlína 30, Zmeškal však v LSV udává 61), výrazný nárůst členstva v průběhu roku 1936 (vývoj počtu 134 – 154 – 122) v situaci, kdy spolek nevykazoval takřka žádnou aktivitu, nelze dle našeho mínění nijak opodstatnit. *Počet členstva v letech 1930–1934*, LSV, roč. 16, čís. 10, 1935, s. 84.; *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, 19/5–6, 1938, s. 40.

[499] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 15, čís. 4–5, 1934, s. 36.

[500] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 16, čís. 3–4, 1935, s. 56.

[501] *Národní obranné jednoty,* Jizeran, roč. 55, čís. 10, 3. 3. 1934, s. 4.

Do konce kalendářního roku již odbor žádnou akci neuspořádal, byť ohlašoval alespoň „lužický večer“, jenž se měl uskutečnit v listopadu.[502] Trvalý pokles zájmu o Lužici dokládá fakt, že zájezdu do Lužice, spojeného s návštěvou Budyšína a Radwora, jejž 2. září pořádaly ČSD, se z Mladé Boleslavi zúčastnilo pouze sedm členů spolku,[503] což ostře kontrastuje s předchozími pravidelnými zájezdy pod hlavičkou Sokola a KČST.

O poslední významnější vzepětí prolužické činnosti v meziválečném období se po krachu *Slovanské spolupráce* pokusil Miloslav Škoda na počátku roku 1935, zároveň pro své snažení získal i Karla Sellnera. V mladoboleslavských týdenících se tak na přelomu února a března opět objevila série článků, jež informovala o dění v SPL, vyzývala ke vstupu do spolku i k zapojení do činnosti. Nejviditelnější součástí této kampaně měl být opět koncert za přítomnosti Bjarnata Krawce, jenž byl ohlášen na 23. únor.[504] Na poslední chvíli však byl odložen a uskutečnil se až 16. května v městském divadle. Krawcovy skladby zazněly v podání Boleslava a Mladoboleslavské filharmonie, vystoupila i pěvkyně Krista Burgasová z Drážďan.[505]

Ani tentokrát se nepodařilo splnit všechny ohlášené záměry. Neuskutečnila se tak přednáška Josefa Páty o současném životě Lužických Srbů. Stejně tak o slibovaných „lužických večerech“ v okolních obcích, jež se měly stát novou vlajkovou lodí programu, chybí jakékoli zprávy.[506] Několik členů SPL se alespoň zúčastnilo zájezdu ČSD do Horní Lužice, který proběhl o Velikonocích. Kromě něj se mladoboleslavští sorabofilové zúčastnili ještě manifestace hraničářů pod Bezdězem 16. června. Šlo o akci organizovanou Josefem Maštálkem a mladoboleslavským odborem NJS, jež měla připomenout české hraničáře. Na shromáždění, jehož se dle informací v tisku mělo účastnit 15000 osob, připomněl Lužické Srby poslanec Jan Dubický.[507]

Největší přínos této kampaně tak tkvěl v tiskové osvětě, kdy odbor takřka souběžně vydal studii Miloslava Škody *Tragická otázka lužickosrbská* a Karla Sellnera *Lužice a česká emigrace*.[508] Škoda se po krachu *Slovanské spolupráce* snažil nalézt periodikum, jež by bylo ochotno věnovat rozsáhlejší prostor článkům o Lužických Srbech. Karel Sellner mu poskytl prostor ve vlastivědném časopise *Boleslavan*, jehož byl redaktorem a hlavním iniciátorem.[509] V dvojčísle pro říjen a listopad byla přetištěna předtím již samostatně vydaná Škodova

[502] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 15, čís. 8, 1934, s. 68.
[503] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 16, čís. 3–4, 1935, s. 56.
[504] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 16, čís. 1–2, 1935, s. 19.
[505] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 16, čís. 3–4, 1935, s. 56.
[506] *Společnost přátel Lužice v Ml. Boleslavi*, Obrana lidu, roč. 28, čís. 7, 15. 2. 1935, s. 2.
[507] *Manifestace hraničářů pod Bezdězem,* LSV, roč. 16, čís. 7, 1935, s. 63.
[508] *Literární hlídka*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 52.
[509] *Kulturní práce pro Lužici v našem kraji,* Obrana lidu, roč. 28, čís. 11, 15. 3. 1935, s. 2.

Tragická otázka lužickosrbská.[510] V posledním, červnovém čísle ročníku 1935/36 ji pak doplnila studie *Jak Lužičtí Srbové za starodávna bydleli*. Šlo o překlad článku Jurije Wingera, jejž otiskly Serbske Nowiny v listopadu předchozího roku, převod pořídil Josef Kerner.[511] Spolupráce SPL a Boleslavanu tak v podstatě skončila, aniž by vůbec významněji začala. Valnou měrou se na tom podílel odchod Miloslava Škody, jenž byl začátkem roku 1936 přeložen na Podkarpatskou Rus.[512] Ztráta de facto posledního aktivního člena činnost spolku zcela paralyzovala, zřejmě nebyl ani schopen uspořádat valnou hromadu, k níž ho ještě koncem června vyzýval *Lužickosrbský věstník*.[513]

O určité oživení se ještě pokusil Josef Kerner snahou o návrat k turistivkým kořenům. Na 6. a 7. červen 1936 ohlásil autobusový zájezd do Budyšína, spojený s oblíbeným výstupem na rozhlednu na hoře Černobohu.[514] Vzhledem k nulové reflexi zájezdu však předpokládám, že se výpravu, pořádanou v prvé řadě KČST, ani nepodařilo zrealizovat. Odbor SPL tak o sobě dal vědět až následujícího roku. Nejprve byla na 8. únor svolána valná hromada, na níž se staronovým jednatelem stal Josef Smíšek. Na večer byl pozván i profesor Josef Páta, jenž před volbou přednášel na téma „Naše vztahy k Lužici". Večer byl zařazen „do cyklu o vztazích ČSR k zahraničnímu světu". Dějiny projevů kontaktů s Lužickými Srby tak vlastně opsaly pomyslný kruh, neboť se svou formou opět dostaly tam, kde začínaly na počátku 20. let. Šlo tedy znovu o večer věnovaný Lužickým Srbům, jenž byl součástí rozsáhlejšího cyklu, nyní pouze s tím rozdílem, že se v jeho rámci představily i národy neslovanské.[515]

Mladoboleslavský odbor také ústředí SPL požádalo o pomoc (spíše symbolickou) při organizaci „Výstavy lužickosrbské kultury", kterou připravilo ve Smetanově myslivně, kde dostalo k disposici prostory od Bohuslava Havlína.[516] Odbor SPL ještě 20. června uspořádal autobusový zájezd do Jabkenic na slavnostní zahájení výstavy. Je to poslední prokazatelná aktivita tohoto spolku před vypuknutím války. Někteří členové zřejmě ještě přes prázdniny vypomáhali s provázením návštěvníků jabkenickou výstavou. Úplný zákaz lužickosrbského veřejného života na podzim 1937 uhasil všechny naděje na brzké opětovné navázání vzájemných kontaktů s Lužicí a skoro všichni významnější spolkoví představitelé nyní neviděli své poslání v Lužici, nýbrž v podpoře české menšiny v pohraničí.

[510] Miloslav ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská*, Boleslavan, roč. 10, čís. 1–2, 1935/1936, s. 64–72.
[511] Jurij WINGER, *Jak Lužičtí Srbové za starodávna bydleli*, Boleslavan, roč. 10, čís. 10, 1935/1936, s. 289–294.
[512] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 17, čís. 4–5, 1936, s. 44.
[513] *Svolejte valnou hromadu!*, LSV, roč. 17, čís. 6, 1936, s. 52.
[514] *Společnost přátel Lužice a Klub čs. turistů*, Jizeran, roč. 57, čís. 21, 23. 5. 1936, s. 57.
[515] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 18, čís. 2, 1937, s. 28.
[516] *Ústředí Společnosti přátel Lužice,* LSV, roč. 18, čís. 4, 1937, s. 34.

5.2 Jabkenice[517]

Sorabofilské aktivity v Jabkenicích, zemědělské vsi o pěti stech obyvatelích mezi Mladou Boleslaví a Nymburkem, spjaté s posledními lety života Bedřicha Smetany, souvisely po celou dobu velice úzce s činností mladoboleslavské SPL, která díky svému početnému zázemí činnost jabkenických, v prvé řadě pobyty lužickosrbských dětí, financovala. Místo jabkenických by však bylo lepší říci jabkenického, za veškerým kulturním životem, zdaleka nejen sorabofilsky orientovaným, v obci totiž stál místní řídící učitel Bohuslav Havlín. Rodák z Třeboule u Kouřimi se krátce po příchodu do vsi v roce 1921 angažoval v oslavách Smetanova výročí, jež připadalo na rok 1924. Díky podpoře poslance agrární strany Jana Dubického získal prostředky na přestavbu školní budovy i vybudování skladatelova pomníku.[518]

S Lužickými Srby se ale seznámil až na počátku roku 1931 díky inspektorovi Karlu Sellnerovi, jenž jej přesvědčil, aby ve své škole o prázdninách umístil kolonii lužickosrbských dětí. Již 27. března ohlašoval novobenátecký *Náš kraj*, že „prázdninová kolonie lužických dětí z Budyšína umístěna bude letošního roku v Jablkynicích“.[519]

Ve chvíli, kdy bylo jasné, kde se tábor uskuteční, bylo zapotřebí sehnat finanční zdroje k pokrytí akce. V době vrcholící hospodářské krize měly do Československa vycestovat děti ze sociálně slabších rodin, veškeré náklady nesla česká strana. Pražské ústředí českolužického spolku a jeho královéhradecký odbor poslaly po tisíci korunách, pořadatelé se spojili také s Českým srdcem, humanitární organizací podporující chudé děti, jež přislíbila lužickosrbským školákům zaplatit třídenní výlet do Prahy. Většinu vydání ale musely pokrýt místní zdroje. Zájezd finančně saturovaly mladoboleslavský okres a místní spořitelna. Na financování se podílely i spřátelené spolky, jež s českolužickým spolkem sdílely podstatnou část členstva, mj. Sokol či KČST.[520] Podnikavý Havlín se rozhodl o poslání darů požádat i širokou veřejnost a jména dárců zveřejňoval v tisku.[521] Na potřebě pomoci Lužickým Srbům se shodovala celá společnost bez ohledu na politické či konfesní rozdíly. O přípravách tábora referovaly tiskoviny všech politických stran, jež jinak nešetřily na řevnivosti. V seznamech dárců se vedle sebe ocitli židovský obchodník Rudolf Bondy a rejšický děkan Michael Hubař.[522] Právě případ děkana Hubaře dokládá, že nelze podceňovat ani dary jednotlivců.

[517] K jabkenickým pobytům dětí v letech 1931 a 1932 srov. L. FUTTERA, *Naše lubuški*.
[518] Jan DUBICKÝ, *„Živý“ pomník Smetanův: Národní a slovanské dětské osady v Jablkynicích*, Boleslavan 8/7–8, 1933/1934, s. 197–199.
[519] *Prázdninová kolonie lužických dětí*, Náš kraj, 27. 3. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 15, fol. 99.
[520] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3, čís. 4, 1932, s. 123.
[521] Ibidem.
[522] *Lužické děti ve Smetanových Jablkynicích*, Jizeran, roč. 52, čís. 28, 11. 7. 1931, s. 4.

V několika splátkách kolonii věnoval 1500 Kč, při odjezdu každému dítěti daroval stříbrnou desetikorunu. Svůj počin zopakoval i následující rok. Havlín navíc apeloval na živnostníky, aby mu zdarma poskytli své služby. A tak pokladnu tábora nic nestál přejezd autobusem z Boleslavi ani připravené občerstvení. Bez nároku na honorář vyhrávala dobrovická kapela a vše dokumentoval fotograf.[523]

Největším oříškem se ukázalo být zásobování potravinami, zvláště když bylo až během pobytu vyjednáno prodloužení původně dvoutýdenního tábora o další týden. Platným se ukázalo být Havlínovo přátelství s poslancem Dubickým, jemuž se podařilo vyjednat dodávky potravin u rolnických družstev. Havlín v době vrcholících žní vyprosil dary potravin od svých spoluobčanů v Jabkenicích. Jeden z lužickosrbských studentů, kteří pomáhali učitelům s vedením tábora, navíc každý den na motocyklu objížděl okolní vsi, kde prosil o potraviny a příspěvky pro kolonii.[524]

Na lužickosrbské straně se organizace zájezdu ujal řídící učitel Jurij Słodeńk z Pančic. Słodeńk byl na Mladoboleslavsku již dobře znám, coby propagátor lužickosrbského Sokola několikrát město navštívil se sokolskými zájezdy, navíc s kolegou Michałem Nawkou vedl „první lužickou školu“ v Bělé pod Bezdězem. K ruce měl dva lužickosrbské studenty z Prahy, jednalo se o studenta státní grafické školy Česlawa Lěsku a Pawoła Nowotného studujícího učitelský ústav.[525]

Přípravy v Horní Lužici prokázaly, že byl pobyt připravován na poslední chvíli, několik dětí se krátce před odjezdem ještě přehlásilo, což komplikovalo vydání společného pasu.[526] Saské úřady vyšly pořadatelům maximálně vstříc a všechny dokumenty připravily včas, aniž by požadovaly běžný správní poplatek. Stejně tak ochotně prodloužily původně dvoutýdenní pobyt až do posledního prázdninového dne v Sasku 16. srpna.[527]

Nakonec se tedy do Československa vydala dvacítka lužickosrbských školáků. Všichni pocházeli ze saské části Horní Lužice, neboť saské úřady se stavěly výrazně benevolentněji k lužickosrbským aktivitám, jež naopak pruské úřady v Dolní a části Horní Lužice potíraly. Na rozdíl od „první lužické školy“ byl jabkenický pobyt prezentován primárně jako ozdravný. Jurij Słodeńk sám zdůrazňoval, že „lékařská prohlídka, jíž se museli všichni bez výjimky podrobit, prokázala, nutnost zotavení, k čemuž napomůže změna vzduchu, častější koupání a

[523] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3, čís. 4, 1932, s. 123.
[524] H. WINARJEC-ORSESOWA, *Mjezynarodne prózninske lěhwo 1931 w Českej*, Sokołske listy, roč. 10, čís. 4, 2003, s. 2.
[525] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika, s. 67–68.
[526] *Serbske dźěći w susodnych Čechach*, Serbske Nowiny, roč. 90, čís. 175, 30. 7. 1931, s. 3.
[527] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3, čís. 4, 1932, s. 122.

vytržení z každodenního koloritu“.[528] Tomu byl podřízen všednodenní program. Brzy ráno děti zamířily na procházku do jabkenické obory. Po obědě a polední siestě následovalo koupání v rybníku a teprve poté výuka. Kromě lužickosrbského jazyka se hlavně opakoval zpěv lužickosrbských písní, s nimiž děti několikrát vystoupily na veřejnosti. A zapomenout nelze ani na tělocvik. Na Mladoboleslavsku měly styky s Lužickými Srby sokolský původ a tábor vedl nadšený sokol Słodeńk, proto nepřekvapí, že děti cvičily i prostná. S hochy vydatně sportoval také Jasoň Havlín, syn Bohuslava Havlína, čerstvě vystudovaný učitel. Počasí táboru přálo, jenom když bylo příliš velké vedro na hry, vyprávěl Česlaw Lěska dětem v jídelně pohádky.[529]

Pečlivá pozornost byla věnována také stravování. V době vrcholící hospodářské krize se děti musely doma většinou uskromňovat. Zde však byl jídla dostatek, co nedodala rolnická družstva na přímluvu poslance Dubického, přivezl na motocyklu Lěska. Děti jedly pětkrát denně, o což dbala Havlínova manželka, jež vládla kuchyni.

Po večeři si lužickosrbští školáci hráli s místními dětmi. Havlín horující pro slovanskou vzájemnost mohl poznamenat: „Večery končívaly na stupních Smetanova pomníku, kde za poslechu občanstva střídavě zpívaly se národní písně lužické a české.“[530] Avšak tábor měl stále tak trochu podobu školy, a tak kdo zlobil, musel jít spát. Marja Bětnarjec, jež v Jabkenicích pobývala v létě 1932, si ale s úlevou poznamenala: „Nás děvčata ještě netrestali, ale hochy už ano.“[531]

Pravidelný život kolonie zpestřovaly sváteční dny, povětšinou neděle, kdy se konaly slavnosti, jež měly Lužické Srby prezentovat ve veřejném prostoru a zvýšit zájem o ně. Účinek slavností zvyšovala přítomnost lužickosrbských dětí, jež při nich zpívaly národní písně. První takovou slavností bylo již slavnostní uvítání v Jabkenicích. Kromě proslovů a hudby byli návštěvníci z Horní Lužice v symbolické rovině přijati do společenství obce kladením věnců na nejvýznamnější místa paměti v obci: pomníku padlým ve světové válce a Smetanově památníku.[532]

---

[528] „Die ärztliche Untersuchung, der sich alle ohne Ausnahme unterziehen mußten, bestätigte die Erholungsbedürftigkeit durch Luftwechsel, öfteres Baden und Herausreißen aus dem täglichen Getriebe.“ G. M. [Georg MELZER / Jurij SŁODEŃK], *Wendische Kinder in der Tschechslowakei*, Lausitzer Tageblatt, 1. 8. 1931. StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, fol. 6.

[529] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, fol. 3, čís. 4, 1932, s. 121.

[530] Ibidem, s. 124.

[531] „Nas holcy hišće njejsu khłostali, ale hólcow su hižo.“ Wuj Měrćin [Měrćin Nowak-Njechorński], *Serbske Nowiny za dźěći*, Serbske Nowiny, roč. 91, čís. 177, 30. 7. 1932, s. 7.

[532] *Slavné uvítání lužických dětí v Jablkynicích u Ml. Boleslavě*, Jizeran, roč. 52, čís. 31, 1. 8. 1931, s. 4.

Týden po příjezdu výpravy, 2. srpna, sloužil již zmiňovaný rejšický děkan Hubař v jabkenickém kostele srbskou mši, při níž Jurij Słodeńk hrál na varhany, a lužickosrbské děti jej doprovodily zpěvem. Bohoslužby se účastnil i Alexander Thurn-Taxis, jenž slíbil kolonii rovněž navštívit, a prozatím věnoval do kuchyně daňka.[533] Týž den školu navštívil jednatel pražského ústředí českolužického spolku Vladimír Zmeškal a delegace mladoboleslavského odboru, prý „skoro všichni členové.“[534]

Následující neděli, 9. srpna, byla připravena návštěva Mladé Boleslavi. Stejně jako předchozí týden program zahájila srbská mše, jež se konala v děkanském kostele. Nyní se kromě prezentace Lužických Srbů myslelo i na vylepšení finanční bilance: Bohuslav Havlín stihl v několika dnech vydat snímek dětí před Smetanovým pomníkem jako pohlednici, jíž prodával.[535]

Poslední slavnostní den pobytu se uskutečnil v úterý 11. srpna. V jabkenickém hostinci proběhl večírek na rozloučenou, jehož se zúčastnili zástupci mladoboleslavských spolků, mladoboleslavské městské zastupitelstvo, starostové obcí a dorazilo i množství místního obyvatelstva.[536] Následujícího dne děti navštívily na loučeňském zámku Alexandera Thurn-Taxise.[537]

Jabkenickou školu výprava opustila brzy ráno 13. srpna a zamířila autobusem ku Praze, kam ji pozvalo České srdce. Havlín výpravu doprovázel i zde. Domů se školáci vrátili vlakem 16. srpna. Jedinou vadou na kráse bylo, že Mikławš Delan v Praze onemocněl spalničkami, pročež si musel, jistě nerad, o několik dní prodloužit prázdniny.[538]

Havlín byl rozhodnut tábor zopakovat, případně dále rozšířit. K tomu potřeboval podchytit podporu jabkenických rolníků a institucionálně ji ukotvit vytvořením samostatného odboru českolužického spolku „pro Jablkynice a okolí“, jenž byl ustaven v prosinci 1931.[539] Jednalo se o jediný vesnický odbor této korporace v Československu. Veškerá činnost byla směřována k uskutečnění dalšího zájezdu lužickosrbských dětí. Kromě toho energický učitel pořádal řadu manifestačních shromáždění, jejichž výtěžek alespoň zčásti směřoval na „Fond kolonií lužicko-srbských dětí“, jehož základ tvořil přebytek z darů na první dětský tábor. Tuto sumu rozhojňovaly dary, o něž Havlín žádal spolky a úřady v širokém regionu. O něco menší, přesto však nezanedbatelný efekt měla rovněž přednášková činnost, kdy Havlín objížděl obce

[533] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].
[534] P. [Josef PÁTA], *Lužické děti v Jablkynicích*, LSV, roč. 12, čís. 7, 1931, s. 57.
[535] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].
[536] SOkA Mladá Boleslav, f. AO Jabkenice, Obecní kronika, s. 79–80.
[537] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].
[538] H. WINARJEC-ORSESOWA, *Mjezynarodne prózninske lěhwo 1931 w Českej*, Sokołske listy, roč. 10, čís. 4, 2003, s. 3.
[539] *Odbor v Jablkynicích s okolím*, LSV, roč. 12, čís. 10, 1931, s. 80.

v bližším okolí a hovořil o chystaném prázdninovém pobytu dětí, svá slova doprovázel rovněž promítáním fotografií z uplynulého tábora.[540]

Příprava prázdninového tábora se dostala do finální fáze v květnu. V tomto roce se mělo pobytu, jehož vedení se ujal osvědčený Jurij Słodeńk, zúčastnit více dětí. Především se očekávala desítka Lužických Srbů z Dolní Lužice s výrazně méně rozvinutým národním životem. Do Jabkenic se chystal s manželkou i lužickosrbský hudební skladatel Bjarnat Krawc, jenž se rozhodl strávit ve Smetanově kraji prázdniny.[541]

V Německu se však již začala projevovat změna politického i společenského klimatu. Pruská vláda tak ještě koncem května zakázala dolnolužickým dětem vycestovat ze země.[542] Sasko sice zájezd dvaceti pěti školáků, třinácti hochů a dvanácti dívek, povolilo, neumožnilo však jejich doprovod Słodeńkovi, jenž se naopak musel připravovat na soudní proces kvůli příliš hlasitým požadavkům na emancipaci lužickosrbského školství. Na poslední chvíli tak vedení výpravy doslova „spadlo“ na tehdy již jednasedmdesátiletého Krawce, jenž již měl pobyt v Československu vyjednán. K ruce měl stejně jako předchozího roku Słodeńk Česlawa Lěsku, v Mladé Boleslavi se k zájezdu přidala i Ema Krawcec, jež v uplynulém roce hospitovala na místní rodinné škole. Posledním dozorem byla Hanka Wjećelic, jež v předchozích letech prošla Československobratrským dívčím ústavem v Krabčicích u Roudnice nad Labem.[543]

I když byl přípravám tábora věnován dostatek času, nakonec nastalo v jeho průběhu více komplikací nežli o rok dříve. Problémy začaly už při přesunu z Horní Lužice. Příjezd výpravy, jež měla v Jabkenicích pobýt celý měsíc až do 15. srpna, byl ohlašován na sobotu 16. července. Po noclehu v Mladé Boleslavi měly děti dorazit do Jabkenic, kde se chystalo velké slavnostní uvítání, jehož zlatým hřebem byla představení Jiráskových Psohlavců.[544] Na rozdíl od předchozího roku ale tentokrát vázlo vydávání pasů, odjezd se o den opozdil a děti z mladoboleslavského nádraží urychleně přejeli do Jabkenic.[545]

O druhou nepříjemnost se postaral jakkýsi přespříliš nacionálně uvědomělý místní příznivec Lužických Srbů, který neunesl fakt, že Krawcova manželka je Němka, za což ji pohaněl. Uražená Alma Krawcová se vrátila do Drážďan. Bjarnat Krawc proto na několik dní kolonii opustil.[546]

---

[540] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Budoucnost Čachovic-Vlkavy*, Jizeran, roč. 53, čís. 8, 20. 2. 1932, s. 4.
[541] *Kolonie lužicko-srbských dítek bude opět v Jablkynicích*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 21, 20. 5. 1932, s. 3.
[542] *Dolnolužickým dětem*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 23, 3. 6. 1932, s. 2.
[543] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *II. kolonie lužickosrbských dětí v Jablkynicích*, LSV, roč. 13, čís. 7, 1932, s. 57.
[544] *Lužickosrbské děti v našem kraji*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 28–29, 15. 7. 1932, s. 2.
[545] *II. kolonie lužickosrbských dětí v Jablkynicích*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 30, 22. 7. 1932, s. 1.
[546] J. V. ŠMEJKAL, *Ve Smetanových Jablkynicích promluvilo srdce Bjarnata Krawce, lužického Smetany*, Polední list, 17. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 80.

Denní program tábora věrně napodoboval osvědčený předchozí ročník. Čas se našel na procházky po oboře i koupání, jenom sport trochu utrpěl, Jasoň Havlín totiž plnil vojenskou službu. Neutrpěla však výuka lužické srbštiny, Krawc zvláště zdůrazňoval, že „spolu hovoříme pouze lužickosrbsky. Špatnou srbštinu nestrpíme, děti se samy navzájem opravují, když je potřeba.“[547]

S pomocí se hlásili i staří příznivci jabkenické kolonie. Poslanec Dubický opět organizoval zásobování zemědělskými plodinami, Thurn-Taxis věnoval daňka a děkan Hubař zopakoval lužickosrbskou mši v jabkenickém kostele, konala se v neděli 31. srpna.[548]

Ani roku 1932 nechyběly nedělní slavnosti. Naopak se organizátoři snažili děti využít k propagaci lužickosrbské problematiky ještě výrazněji než předchozího roku. Již slavnostní přivítání v Jabkenicích spojenou s divadelním představením Havlín pojal jako lidovou manifestaci. Podle Havlínova (zřejmě nadsazeného) odhadu děti očekával průvod „čítající 5 - 6 tisíc lidí“.[549]

Poslední víkend před odjezdem byla v oboře uspořádána slavnost, na níž v sobotu z Prahy dorazilo duo populárních komiků Vojta Merten a Jindra Láznička, kteří lužickosrbským školákům i hojnému počtu místních dětí sehráli hru „Kašpárek po prvé v Praze.“ Kromě toho Havlín manifestoval své slovanské a prolužické cítění „zasvěcením lípy na školním dvoře Lužici“. V neděli 14. srpna se pak s kolonií přijely rozloučit delegace odborů českolužického spolku z Hradce Králové, z Mladé Boleslavi a z pražského ústředí. Z Horní Lužice dorazil sekretář Domowiny Pawoł Krječmań.[550] Následujícího dne již děti zamířily domů.

Podstatně delší doba pobytu i cílená propagace umožnily táborníkům strávit více dnů na cestách mimo Jabkenice. Tak jako v předchozím roce pozvalo děti České srdce do Prahy. V české metropoli strávily dva dny, 5. a 6. srpen, v jejichž průběhu kromě prohlídky města vystoupily se zpěvem a recitací v rozhlase.

Následující den, neděle 7. srpna, byla věnována prohlídce Mladé Boleslavi, jež nahrazovala neuskutečněnou plánovanou návštěvu ihned po příjezdu. Mimoto se Havlín během příprav tábora dostal do kontaktu s příznivci slovanské spolupráce v městech v Polabí, kteří se v oné době snažili o rozvoj styků s Lužicí ve svém bydlišti. Jejich cíle mělo podpořit pořádání lužických večerů, na nichž vystoupily lužickosrbské děti. „Polabské turné“ začalo v pondělí 8. srpna v Kolíně, po něm následovaly Poděbrady, Nymburk, Kouřim a Český

[547] „Rěčimy jenož serbscy mjez sobu. Špatnu serbšćinu njećerpimy, dźěći same koriguja a polěpša, hdźež je móžno.“ Bjarnat KRAWC, *Zjawny list serbskym staršim*, Serbske Nowiny, roč. 91, čís. 171, 23. 7. 1932, s. 3.
[548] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *II. kolonie lužickosrbských dětí v Jablkynicích*, LSV, roč. 13, čís. 7, 1932, s. 58.
[549] Ibidem, s. 57.
[550] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].

Brod. Na těchto shromážděních byly připravovány proklamace odborů českolužického spolku (srov. kap. 5.7–5.12).

Jakmile děti odjely z Jabkenic do Saska, začal činorodý Havlín připravovat třetí ročník prázdninové kolonie. Postavení Lužických Srbů v nestabilním Německu se ale rychle zhoršovalo. Po vlně perzekucí v dubnu 1933 příliš nepřekvapilo, když byl zájezd do Jabkenic zakázán.[551]

Bohuslav Havlín ale rychle našel náhradu. Již od roku 1932 totiž věnoval zvýšený zájem také hraničářům. Do projektu dětských letních táborů proto zahrnul i hraničářské děti. Velkolepým plánům již nepostačovala školní budova. Havlín, jenž si potrpěl na obřadnost, za přítomnosti předsedkyně Československého Červeného kříže Alice Masarykové obdržel od Alexandera Thurn-Taxise „další 4 (čtyři) hektary obory pro novou Smetanovu školu a národní a slovanské osady dětské“.[552] Zákaz vycestovat lužickosrbským dětem do Československa pouze urychlil přeorientování pobytů na hraničářské děti, s nimiž se původně počítalo až od roku 1934.

Za podpory Červeného kříže, Sokola a samozřejmě organizací na podporu českých menšin, především NJS,[553] v oboře v následujících letech vyrostla prázdninová osada. Při Havlín zcela nezapomněl ani na Lužické Srby a v „Národní[ch] a slovansk[ých] dětsk[ých] osad[ách]“ plánoval výhledově ubytovat „hraničářské, čsl. zahraniční, legionářské, lužickosrbské, jugoslávské, polské a ostatních slovanských národů“.[554] V letech 1933 a 1934 v Jabkenicích ještě působili jako vychovatelé lužickosrbští studenti.[555] Alespoň v symbolické byli Lužičtí Srbové připomínáni také na manifestacích, svolávaných na podporu české menšiny. Již v červnu 1932 Havlín uspořádal „Všenárodní manifestaci za obrodu a sjednocení národního života“, jež byla zamýšlena jako shromáždění na podporu hraničářů. Tato akce se 29. června 1933 opakovala. Ještě na podzim předchozího roku bylo dokonce v plánu pozvat na ni i zástupce ŁSSZ.[556] Situaci Lužických Srbů zde připomněl Karel Sellner.[557]

Postupně rostoucí napětí v českém pohraničí měla v tomtéž roce připomenout ještě *Dožínková slavnost menšin* poslední prázdninovou neděli 27. srpna, zároveň mělo jít i o rozloučení s posledním turnusem hraničářských dětí. Hlavní část manifestace se jako obvykle odehrávala před Smetanovým pomníkem. Kromě inspektora Maštálka na akci z Prahy dorazil

[551] *Všenárodní manifestace ve Smetanových Jablkynicích*, LSV, roč. 14, čís. 7, 1933, s. 67.
[552] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika, s. 106.
[553] *Národní a slovanské dětské osady ve Smetanových Jablkynicích,* Jizeran, roč. 55, čís. 9, 24. 2. 1934, s. 4.
[554] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika, s. 107.
[555] O prázdninách 1933 se do Jabkenic opět vydal Česlaw Lěska, kromě něj zde o děti pečovali Jurij Měrćink a Monika Bjeńšec, která se jako jediná navrátila i roku následujícího.
[556] Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *Severní Čechy Lužickým Srbům*, LSV, roč. 13, čís. 8–9, 1932, s. 67.
[557] *Všenárodní manifestace ve Smetanových Jablkynicích*, LSV, roč. 14, čís. 7, 1933, s. 67.

i ministr národní obrany Bohumil Bradáč.[558] Na stupních skulptury stály děti z tábora, držíce transparenty s názvy obcí v pohraničí. Důležité však je, že ani zde se alespoň z hlediska vizuální propagace nezapomnělo na lužickosrbské obyvatelstvo. Ústřední pozici totiž zaujímal transparent s nápisem „Mučená Lužice“, v jehož sousedství stála Lužická Srbka v katolickém kroji.[559]

I v následujících letech byly osady zvelebovány a rozšiřovány. Zároveň však s rozšiřováním akce a zapojováním dalších zájmových skupin klesal význam prolužických spolků, které stály u zrodu jabkenických prázdninových pobytů. Klesl i počet připomínek na lužickosrbské děti. Protože do Jabkenic již lužickosrbské děti nezajížděly, došlo i k útlumu činnosti místního odboru lužického spolku, prim nyní hrála NJS, jejíž odbočku Havlín v obci založil a personálně se alespoň v obsazení funkcionářů překrývala se Společností přátel Lužice.[560] Její odbor však existoval dál, činnost se však omezovala v podstatě pouze na každoroční valné hromady. V roce 1934, již 28. ledna, se výroční schůze zúčastnil i Vladimír Zmeškal, jenž přednášel „o Lužici pod vládou hákového kříže“.[561] Ještě v květnu 1935 připravil Havlín zájezd do Mladé Boleslavi na koncert skladeb Bjarnata Krawce,[562] poté však již aktivity zaštítěné odborem SPL utichly. S tím souvisel i postupný propad počtu členstva, který z rekordních 68 spadl na pouhou třicítku v roce 1937.[563]

Bohuslav Havlín roku 1934 přišel s myšlenkou postavit v oboře kromě běžných chatek i „lužickou chatu“, tj. kopii roubeného stavení z Dolní Lužice. Slavnostní otevření se mělo uskutečnit již na jaře následujícího roku.[564] Havlínův sen o chatě se začal rozplývat poměrně záhy. Nápad spojit její vybudování s výstavbou zázemí tábora na podzim 1934 selhal. Zřejmě se ukázala finanční náročnost takové stavby, jež výrazně převyšovala zřízení jednoduchých chatek pro ubytované děti. Havlín však v přípravách stavby pokračoval, 7. února 1935 o jejich průběhu informoval ústředí SPL.[565] Ústředí se rozhodlo odložit záležitost na jaro následujícího roku. Zároveň bylo usneseno uspořádat spolkový zájezd do Jabkenic.[566] Ten se skutečně konal, a sice 14. června 1936. Poslední plány na výstavbu „lužické chaty“ před vypuknutím války se objevují ještě v roce 1937, kdy Havlín dokonce již ohlašoval položení

[558] SOkA Mladá Boleslav, f. AO Jabkenice, Obecní kronika, s. 102.
[559] Ibidem, s. 102 a 108.
[560] *Národní a slovanské dětské osady ve Smetanových Jablkynicích,* Jizeran, roč. 55, čís. 9, 24. 2. 1934, s. 4.
[561] *Jablkynice*, LSV, roč. 15, čís. 4–5, 1934, s. 35.
[562] Společnost přátel Lužice, Pojizerské listy, roč. 50, čís. 19, 10. 5. 1935, s. 2.
[563] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Jabkenice, fol. 6r.
[564] *Jablkynice*, LSV, roč. 15, čís. 7, 1934, s. 60.
[565] *Z naší činnosti*, LSV, roč. 16, čís. 3–4, 1935, s. 35.
[566] *Z naší činnosti*, LSV, roč. 16, čís. 9, 1935, s. 80.

základního kamene.[567] Nakonec však dostala přednost elektrifikace tábora a potřebnější stavba ústřední budovy, jež poskytla osadě potřebné zázemí.

Při setkání s členy ústředního výboru se spíše než o chatě debatovalo o myslivně na pokraji obory. Myslivnu, v níž posledních devět let života strávil Bedřich Smetana, totiž Alexander Thurn-Taxis nabídl ke koupi organizátorovi smetanovských oslav Havlínovi. Havlín uspořádal další mohutnou sbírkovou akci, zároveň založil společnost Dědictví Bedřicha Smetany.[568] V nově získané myslivně měla být zřízena expozice připomínající Smetanův pobyt. Na jaře 1936, kdy se teprve začínalo s nutnými opravami objektu,[569] se Havlín rozhodl dát nepotřebné místnosti k disposici SPL ke zřízení lužickosrbské výstavy.

Přípravy směřovaly k otevření myslivny a obou výstav koncem června 1937. Lužickosrbskou expozici zcela zajišťovalo pražské ústředí, účast mladoboleslavského a jabkenického odboru, jež byly jako nejbližší požádány o spolupráci, byla v této fázi symbolická.[570] Rovněž veškeré exponáty pocházely z majetku ústředí spolku, kvůli jabkenické výstavě tak muselo být zavřeno lužickosrbské oddělení v hraničářském muzeu, které předchozího roku na zámku v Zákupech otevřel Josef Maštálko.[571]

Zajímavé je, že se nepodařilo zkoordinovat zahájení obou výstav. Původně mělo k slavnostnímu otevření celé myslivny dojít 20. června,[572] nakonec se Smetanova výstava otevírala již 13. června (hlavním řečníkem byl Zdeněk Nejedlý), „Výstava lužickosrbské kultury“ zahájila provoz až v původně plánovaném termínu.[573] 20. června tak do Jabkenic přijel autobusový zájezd z ústředí Společnosti přátel Lužice, podobný zájezd pořádal i mladoboleslavský odbor. Dorazili zástupci odborů z Poděbrad, Turnova, Semil, i ze vzdálenější Jaroměře a Chocně.[574] Projev přečetl předseda Hejret, dosti emotivně zdůraznil národní práva Srbů,[575] výstavou pak provázel její duchovní otec Zmeškal. Ještě před tím návštěvu ve škole hostil Bohuslav Havlín, jenž opět sháněl podporu pro stavbu „lužické

[567] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Smetanova myslivna v Jablkynicích ožije 20. června,* Jizeran, roč. 58, čís. 12, 27. 3. 1937, s. 4.
[568] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Smetanova myslivna v Jablkynicích majetkem národním*, Boleslavan, roč. 10, čís. 9, 1935/1936, s. 258-262.
[569] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Smetanova myslivna v Jablkynicích ožije 20. června,* Jizeran, roč. 58, čís. 12, 27. 3. 1937, s. 4.
[570] *Ústředí Společnosti přátel Lužice,* LSV, roč. 18, čís. 4, 1937, s. 34.
[571] Vladimír ZMEŠKAL, *Výstava lužickosrbské kultury v Jablkynicích*, Praha 1937, s. 4.
[572] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Smetanova myslivna v Jablkynicích ožije 20. června,* Jizeran, roč. 58, čís. 12, 27. 3. 1937, s. 4.
[573] *Kulturní svátek Smetanova kraje*, Jizeran, roč. 58, čís. 25, 26. 6. 1937, s. 5.
[574] *Výstava Lužickosrbské kultury v Jablkynicích otevřena*, LSV, roč. 18, čís. 7, 1937, s. 59.
[575] *Zahájení výstavy Lužickosrbské kultury v Jablkynicích 20. VI. 1937,* LSV, roč. 18, čís. 7, 1937, s. 53.

chaty“.[576] Expozice měla být otevřena pouze do konce prázdnin, nakonec byla prodloužena ještě o jeden měsíc. Během čtvrt roku ji navštívilo 1 086 návštěvníků.[577]

Bohuslav Havlín obvykle provázel návštěvníky po myslivně a podával výklad. Pomáhali mu tři lužickosrbští studenti, kteří bydleli v podkroví myslivny.[578] Přítomnost vysokoškoláků zřejmě umožnila prodloužení výstavy i přes září, kdy již Havlín musel plnit povinnosti v jabkenické škole.

Výstava uspořádaná již ve značně dusné atmosféře předznamenávající brzké rozbití Československa a začátek světové války byla poslední velkou akcí předválečné SPL a svým rozsahem představovala vyvrcholení dosavadní činnosti spolku. Zároveň ji lze chápat jako symbolickou tečku za prvorepublikovými styky s Lužickými Srby v mladoboleslavském regionu, i když, přísně vzato, přínos přátel Lužice z Mladoboleslavska pro tuto výstavu, až na Bohuslava Havlína, nebyl velký.

I když se už v roce 1938 žádné viditelné prolužické aktivity ani v Mladé Boleslavi, ani v Jabkenicích neprovozovaly, Lužičtí Srbové se ještě jednou jako argument v místním tisku v souvislosti s dalším vývojem jabkenických dětských osad objevili. Anonymní pisatel v týdeníku Jizeran napadl v článku *Jablkynická ostuda* Havlína, který „za pomoci obětavých přátel vybudoval vzornou letní osadu, tam každoročně přijížděly děti ze Srbské Lužice, aby posílily tělesně a nabraly duševního občerstvení a národního sebevědomí. Letos jim Třetí říše zakázala přijeti. Pozvali tam tedy německé děti. Přejeme jim tu nádhernou rekreaci. Ale jak k tomu přijdou české děti, děti našich chudých horníků, které jsou umístěny v budově mladoboleslavské školy, dýchající vzduch továren, které jim čadí přímo do oken. To bude špatná rekreace.“[579] Havlín v následujícím čísle kontroval: „Letos po prvé měly tyto ideální lesní prázdninové osady osiřeti. České srdce v Praze oznámilo, že nemůže sem vyslati žádných dětí pro skrovné příjmy. […] O tomto stavu byla vyrozuměna zemská prázdninová péče, jejímž členem jsou jablkynické osady, a ta doporučila propůjčiti osady na letošní prázdniny německé liberecké odbočce spolku „Solidarita“ v Praze, s nímž a s hlavním městem Prahou, ministerstvem Sociální péče a Zemským ústředím péče o mládež propagována je akce umísťování dětí z německých demokratických rodin v českých prázdninových osadách.“ Pak už následovalo jen zvolání: „Děláme dobrou práci pro svůj stát!“[580] O Lužických Srbech se v regionu opět začalo mluvit až roku 1945.

[576] *Výstava Lužickosrbské kultury v Jablkynicích otevřena*, LSV, roč. 18, čís. 7, 1937, s. 59.
[577] *Výstava Lužickosrbské kultury v Jablkynicích*, LSV, roč. 18, čís. 8, 1937, s. 66.
[578] *Jablkynice*, LSV, roč. 18, čís. 8, 1937, s. 67.
[579] *Jablkynická ostuda*, Jizeran 59/29, 23. 7. 1938, s. 3.
[580] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Proč jsou německé děti v Jabkenicích*, Jizeran, roč. 59, čís. 30, 30. 7. 1938, s. 1–2.

Dodejme však ještě, že Havlínovy aktivity výrazně překračovaly malou středočeskou ves. Ještě předtím, než se naplno vrhnul do shánění podpory pro hraničářské osady, pokoušel se v Polabí a Pojizeří se střídavými úspěchy vybudovat síť odborů SPL. Kromě polabských měst, jež navštívil s dětmi v létě 1932 (a následně aktivně zasahoval do příprav na ustavení odborů v Kolíně a Nymburce) byl spolu se zástupci mladoboleslavského odboru přítomen i při formování odboček korporace v Semilech a Železném Brodě a poněkud předčasně po svých přednáškách ohlašoval ustavení odborů v Lysé nad Labem a Bezně. Na podzim 1932 jeho sebevědomí dosáhlo takového vrcholu, že si dokonce podal inzerát, v němž sliboval zřízení odboru SPL „na klíč".[581] Jeho podílu na šíření povědomí o Lužických Srbech mimo domovskou obec si všímají následující medailony.

5.3 Semily

Na rozdíl od Mladoboleslavska, ale i Polabí, jemuž bude věnována pozornost v pozdějších medailonech, se o Lužických Srbech v horním Pojizeří začalo mluvit poměrně pozdě. Za rozvojem zájmu o Lužické Srby na Semilsku stál menšinář sokolské Krkonošské župy, úředník z Bozkova Josef Petříček, jenž vstoupil rovněž do českolužického spolku. Při Petříčkově cestě do českolužického spolku nelze vyloučit určitou iniciační roli Josefa Maštálka, jenž stejný post menšináře zastával ve Fügnerově župě v Mladé Boleslavi. Petříčkův vstup do českolužického spolku se navíc časově překrývá se zájezdem Krkonošské župy na regionální slet do Mladé Boleslavi, uspořádaný u příležitosti Severočeské výstavy roku 1927, na nějž byli původně pozváni i lužickosrbští sokolové.[582]

Petříček se každopádně rozhodl Lužické Srby zpopularizovat ve své domovské jednotě v Bozkově, kde připravil na 19. květen 1928 „lužický večer". Místní sokolové vlastními silami nacvičili hudební čísla a recitační vystoupení, přednášet přijel z Prahy Vladimír Zmeškal, který s sebou přivezl i studentku učitelského ústavu Emu Krawcec, vybavenou lužickosrbským krojem a rovněž nacvičeným recitačním programem.[583]

Petříček nelenil a Lužické Srby propagoval i mezi dalšími činovníky Krkonošské župy, ale také u sousední, primárně menšinové, liberecké župy Ještědské. Na župní slet 4. srpna 1929 do Růžodolu byli pozváni zástupci ŁSSZ, Petříček o lužickosrbském sokole napsal do libereckých a jabloneckých hraničářských periodik několik článků, dokonce „[p]od dojmem návštěvy a vystoupení Lužických Srbů" neváhal ani veršovat.[584]

[581] *Československo-lužickosrbský spolek „Adolf Černý" – odbočka Jablkynice*, Národní listy, 14. 9. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 239.
[582] *Venkov ve znamení sletů sokolských*, Venkov, 10. 4. 1927, SKA, f. MZb VII, ka. 6/B, fol. 16.
[583] Lužický večer v Bozkově u Semil, ČLV, roč. 9, čís. 6, 1928, s. 43.
[584] Jeho verše otiskly liberecké *Naše hory*. *Český tisk*, ČLV, roč. 10, čís. 8, 1929, s. 58.

Díky jeho snažení se pak valná hromada Krkonošské župy rozhodla připravit na rok 1930 zájezd do Lužic. Především však Lužičtí Srbové oslovili župního vzdělavatele Františka Hyšku. Právě s tímto jménem je spjat rozvoj zájmu o Lužické Srby na Semilsku v následujících letech. Vzdělávací odbor pod Hyškovým vedením začal místní jednoty přesvědčovat, aby uspořádaly vlastní „lužické večery" po vzoru bozkovského.[585]

Ne náhodou se první večer uskutečnil 15. prosince 1929 v Benešově u Semil, tamější sokolské jednotě totiž Hyška starostoval… Ani zde nechyběl Petříček, ba ani Zmeškal, tentokráte v doprovodu studentky pražské školy pro vychovatelky v mateřských školkách Měranky Lešawec. Z nedalekých Semil dorazil i sokolský orchestr, jenž program obohatil o hudební vložky (ne však lužickosrbské, nýbrž české provenience).[586] Následujícího roku se pak 10. května uskutečnil večer v Plavech a následujícího dne v Šumburku. Účinkovala zde stejně jako v Bozkově Ema Krawcec, přednášku tentokráte obstaral bratr Vladimíra Zmeškala Otakar.[587] Je trochu nápadné, že se „lužický večer" nepodařilo uskutečnit v největších českých sídlech v působnosti župy – Semilech a Železném Brodě. Řada semilských občanů (najmě sokolů) se však zúčastnila podniku v Benešově, který sousedí se Semilami proti proudu Jizery, nadto osvětová vlna měla vyvrcholit až proklamovaným lužickým zájezdem.

Právě přípravy tohoto zlatého hřebu dosavadního sorabofilského snažení se poněkud vlekly. Místo roku 1930 se zájezd uskutečnil až léta následujícího. Nejednalo se však o výpravu turistickou, nýbrž sokolskou, cílem se tedy stal třetí slet lužickosrbského Sokola. A tak [d]ne 16. května t. r. o 2. hodině odpolední vyjela ze Semil sokolská výprava v počtu 23 bratří a sester do Lužice". První den však přeci jen určité turistické vyžití nabízel: na programu byla zastávka v Ochranově (Herrnhut), původně osadě Moravských bratří, večer pak následovalo v Budyšíně obvyklé přátelské setkání se zástupci spolku budyšínských Čechů Palacký, lužickosrbských sokolů a nechyběl zde ani Vladimír Zmeškal, jenž se věnoval několika českým výpravám, které lužickosrbský slet přilákal.[588] Druhého dne semilští absolvovali prohlídku města a poté již následoval přejezd do Radwora. Již minula doba, kdy na sletu ŁSSZ předváděli své cvičitelské umění čeští sokolové, a tak výprava Krkonošské župy pouze přihlížela a o šesté hodině odpolední, třebaže program ještě nebyl vyčerpán, se obrátila k domovu.[589]

---

[585] J. PETŘÍČEK, *Česko-lužická vzájemnost v sokolské župě Krkonošské*, Na stráž, roč. 22, čís. 13, 20. 12. 1929, s. 194.
[586] Ibidem, s. 195.
[587] Přednášky, ČLV, roč. 11, čís. 5, 1930, s. 44.
[588] Josef PETŘÍČEK, *Náš zájezd do slovanské Lužice* [1. část], Na stráž, 11. 6. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 18.
[589] Josef PETŘÍČEK, *Náš zájezd do slovanské Lužice* [2. část], Na stráž, 20. 8. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 84.

Připomínky Lužických Srbů na Semilsku na více než rok utichly. Teprve na 8. prosinec 1932, tedy po všesokolském sletu v Praze i pobytu lužickosrbských dětí v Jabkenicích, jež vydatně rozvířily zájem o Lužické Srby v Československu, připravila Krkonošská župa „lužický večer" přímo v Semilech. Půdorys akce se za několik let nezměnil, hudební a poetickou složku opět zajistil Sokol z vlastních zdrojů, tentokrát podporován ještě pěveckým sborem Jizeran. I nyní „[s]tředem večera byla přednáška se světelnými obrázky br. Vlad. Zmeškala o Lužici". Novinkou však byl podíl členů odboru SPL z Mladé Boleslavi, jmenovitě jednatele odbočky Josefa Smíška, jenž s sebou přivezl všechny tři lužickosrbské studenty, kteří v té době navštěvovali mladoboleslavské školy, tedy Marju Rjenčec, Marju Wroblec a Jana Bělka.[590] Večer sledoval kromě utužení povědomí o Lužických Srbech ještě jeden cíl: proklamaci odboru SPL v Semilech. Mladoboleslavská příloha *Večerního Českého slova* (do níž přispíval především Miloslav Škoda) již v předstihu oznamovala, že v Semilech „pravděpodobně dojde k založení odbočky".[591] Vstup některých lidí byl předjednán předem, mnohé přesvědčil dojem z večera (návštěva prý byla „imposantní", na semilské poměry málo vídaná),[592] každopádně „přihlásilo se za členy Společnosti přátel Lužice téměř 50 účastníků".[593] Poněkud nad plán navíc úspěšný večer podnítil zrod odboru SPL i v blízkém Železném Brodě (srov. kap. 5.4).[594]

Organizačních záležitostí s ustavením odboru se chopil František Hyška, ostatně hlavně jeho dílem byl celý semilský večer i myšlenka na ustavení odboru, rovněž jádro odboru se formovalo z členů Krkonošské župy, pro něž již Lužičtí Srbové nebyli úplnou neznámou, nechyběl zde samozřejmě Josef Petříček, ale např. ani Arnošt Jiran, typograf, jinak tiskový zpravodaj Krkonošské župy, a další.[595] Ustavení odboru probíhalo relativně rychle, ale přesto o poznání rozvážněji než v Železném Brodě. Ustavující schůze byla svolána na 12. duben 1933, kdy v nedalekém pojizerském městě odbor již měsíc existoval. Datum schůze se v podstatě překrývalo s rozpuštěním ŁSSZ, přerušením vydávání *Serbských Nowin* a vlnou zatýkání mezi národně uvědomělými Lužickými Srby. Pocit solidarity také semilské při přípravách vydatně popohnal. Na ustavující schůzi si navíc jako řečníka pozvali Bohuslava

[590] *Lužickosrbský večer v Semilech*, Týden horských okresů, 17. 12. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 20, fol. 313.
[591] *Českolužický večer v Březně a v Semilech*, Večerní České slovo, příloha Mladá Boleslav, 6. 12. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 20, fol. 278.
[592] Část z početné návštěvy však „během přednesu 7. tance slovanského hromadně s hlukem opouštěla sál, čímž projevila nepochopení pro výkon hudebníků". *Upřímným projevem solidarity*, Severočeský obchodník a živnostník, 16. 12. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 20, fol. 313.
[593] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o ustavující valné schůzi odboru Společnosti přátel Lužice v Semilech, konané dne 12. dubna v kavárně hotelu „Okresní dům".
[594] *Železný Brod*, LSV, roč. 14, čís. 3, 1933, s. 28.
[595] Srov. SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o ustavující valné schůzi odboru Společnosti přátel Lužice v Semilech, konané dne 12. dubna v kavárně hotelu „Okresní dům".

Havlína, jehož provázela pověst hlavního ideového otce železnobrodského odboru SPL, právě on svým exaltovaným projevem 15. února strhnul železnobrodské občany k proklamování a následně bleskovému založení odboru.[596] Nyní přednášel pouze coby čestný host skrovnému auditoriu čtrnácti členů zakládaného odboru, kteří cítili povinnost na schůzi přijít. Havlín i zde „ve své opravdu poutavé přednášce vylíčil pravý stav Lužických Srbů“, načež se přikročilo k volbám. Složení předsednictva a výboru kopírovalo sokolský původ zájmu o Lužické Srby ve městě, předsedou byl zvolen František Hyška, místopředsedou Josef Petříček, jednatelem pak bankovní disponent František Sura.[597]

V období mezi proklamací a ustavením odboru se situace Lužických Srbů naprosto zásadním způsobem proměnila, ihned na první výborové schůzi 19. dubna musel František Hyška konstatovat, že „[p]ři dnešní situaci nedá se mnoho dělati“, mezi nerealizovatelné sny tak bylo nutno odsunout plán na prázdninové „umístění u nás 2 nebo 3 lužických dětí a to pokud možno mezi našimi členy“,[598] jenž se opakoval ještě roku 1935 (příklad Havlínových Jabkenic byl příliš lákavý).[599] Odbor se tak musel omezit na realistickou, nenápadnou, propagační činnost, například odebírání *Serbských Nowin*,[600] nákup lužickosrbské literatury do místní knihovny[601] či na alespoň drobnou podporu Lužických Srbů v podobě finančních příspěvků na „Mukův studijní základ“ či přímé dary nezaměstnaným Lužickým Srbům.[602]

Na kritickou situaci Lužických Srbů naopak – jak již bylo řečeno – rychle reagovaly mladoboleslavské Sdružené slovanské spolky svoláním manifestace na Mužském a pozvání na shromáždění dorazilo též do Semil. Odbor SPL se tentokrát rozhodl spojit síly s místními turisty a připravit samostatný autobusový zájezd. Při jeho programu se tak kromě manifestování myslelo i na uspokojení oka turistova, do programu byla totiž vpašována i návštěva mnichovohradišťského zámku, hradu Valečova a Drábských světniček. „Bude to pro všechny zajisté vděčný výlet,“ slibovali si turisté.[603]

---

[596] *Železný Brod*, LSV, roč. 14, čís. 3, 1933, s. 28.

[597] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o I. schůzi výboru, konané dne 19. dubna 1933 v hotelu Okresní dům v Semilech. Již roku 1934 se původní podnítitel zájmu o Lužické Srby v regionu Josef Petříček stáhl z místopředsednického postu, na němž jej nahradil cukrář Jaroslav Bém, jednatele Suru v témže roce nahradila učitelka Hana Kripnerová-Zítková, roku 1935 pak na její post nastoupil pokladník František Klazar. *Semily*, LSV, roč. 15, čís. 4–5, 1934, s. 36;

[598] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o I. schůzi výboru, konané dne 19. dubna 1933 v hotelu Okresní dům v Semilech.

[599] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o řádné valné schůzi Místního odboru Společnosti Lužice v Semilech v sokolovně dne 22. ledna 1935.

[600] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva za rok 1934.

[601] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 4. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 7. května 1935.

[602] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva za rok 1934.

[603] *Semilští nezapomínají na Lužické Srby*, Týden horských okresů, 24. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 177. Synkretický přístup semilských byl inspirativní. Tři dny před cyrilometodějským svátkem tak v prohlášení, které podepsali nejen Kudrna a Škoda, ale i předseda ústředí SPL Jan Hejret a jednatel Vladimír Zmeškal, se

V druhém pololetí roku 1933 nastal tak jako na jiných místech útlum dosavadních aktivit. Výbor se sešel až 31. ledna 1934 již kvůli přípravám valné hromady.[604] Zároveň však v Semilech nenastalo fatální rozčarování a zklamání z výsledků manifestace na Mužském, na rozdíl od Mladé Boleslavi či Železného Brodu neprovázela přípravy manifestace tak masivní tisková kampaň, nebyla vyvolávána nerealistická očekávání. František Sura tak v jednatelské zprávě toliko zmínil zájezd na Mužský, „kde byl učiněn projev ke Společnosti národů“, jeho efektu se však taktně vyhnul.[605]

Půlletí nečinnosti bylo chápáno pouze jako dočasné, František Hyška docela dobře pochopil (respektive Vladimír Zmeškal, s nímž se v průběhu předchozího roku soukromě setkal, mu vyložil) možnosti a meze sorabofilské činnosti, která by neprovokovala německou vládu a neškodila Lužickým Srbům, a tak se v plánech objevily přednášky a „lužické večery“, pokračovat se mělo i ve spolupráci s KČST, měly se „uvážit možnosti zájezdu do Dolní Lužice, kamž se od r. 1931 chystáme, a dovolí-li to poměry v Německu, zájezd uskutečniti“.[606]

Možnost realizovat tento zájezd se nabídla záhy. Německá říšská dráha pořádala 17. června zájezd z Liberce do dolnolužických Blat na krojovou slavnost. Možnosti navštívit Dolní Lužici využilo celkem deset zájemců, vzhledem k tomu, že zájezd pořádala německá strana, vlastně příliš nepřekvapilo, že účastníci nepřišli do styku s Lužickými Srby.[607] Organizované zájezdy nabízely i ČSD, 15. července zamířil zvláštní vlak do Radwora na slavnostní (a tedy rovněž krojované shromáždění Domowiny), 2. září tamtéž na folklórní vystoupení. Radwor nebyl přinejmenším pro semilské sokoly žádnou neznámou, navíc vlaky projížděly z Prahy přes Bakov nad Jizerou a Ebersbach, čímž se hornímu Pojizeří zdaleka vyhýbaly, proto tato možnost přilákala vždy pouze jednoho účastníka ze Semil, poprvé cukráře Jaroslava Béma, v září pak školního inspektora Skopečka.[608]

Ihned po valné hromadě však odbor připravil přednášku na aktuální téma „Lužice pod vládou hákového kříže“. Ochořelého Josefa Pátu nahradil 24. března osvědčený Vladimír

upozorňuje na možnost navštívit tyto pamětihodnosti. Jan HEJRET – Vladimír ZMEŠKAL, *Zachraňte Lužici!* Severočeský deník, 2. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, k. 24, f. 27.

[604] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o III. schůzi výboru konané dne 31. ledna 1934 v Sokolovně v Semilech.

[605] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva za rok 1933.

[606] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o řádné valné hromadě, konané dne 16. února 1934 v sokolovně v Semilech.

[607] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o IV. schůzi výborové konané dne 5. července 1934 v sokolovně v Semilech.

[608] *Semily*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 56.

Zmeškal. Určitou stagnaci zájmu o Lužické Srby naznačovala slabší (tedy vlastně běžná) návštěva.[609]

Činnost odboru ve druhé polovině roku alespoň před veřejností opět utichla, sorabofilové chtějíce vykázat alespoň nějakou činnost informovali na stránkách *Lužickosrbského věstníku*, a dokonce i v reprezentativním sborníku *Naše styky s Lužicí*, že knihkupec Josef Glos mladší zakoupil dolnolužický kroj. Vysvětlení, že „[z]ájem o kroje lužické u místních dám vzrostl a přispěje jistě k zvětšení zájmu o Lužici“,[610] respektive, že kroj „jistě také přispěje k zvýšení zájmu o Lužici v Semilech“,[611] byla poněkud pomýlená, neboť Glos kroj zakoupil jako dárek své dceři Marii a nezamýšlel jej prezentovat na veřejných akcích.[612]

Sorabofilské aktivity rodiny Glosovy si však zaslouží zvláštní pozornost. Josef Glos starší totiž ve městě vlastnil a spolu se svým druhým synem Stanislavem řídil tiskařský závod. Otec i oba bratři vstoupili do SPL, v jejichž řadách se nejvýrazněji, coby člen výboru, angažoval právě Josef Glos mladší. Tiskárna však udržovala obchodní styky i s pražským ústředím SPL, pro něž od 30. let tiskla brožury a letáky. Obchodní kontrakt byl však stimulován i soukromým zájmem o Lužické Srby. Tiskař Glos podporoval aktivity odboru SPL i nad rámec běžné společenské reprezentace, bezplatně pro něj tiskl letáky a popisky a na výstavě lužickosrbských malířů, která se uskutečnila v dubnu 1935, zakoupil jeden obraz Měrćina Nowaka-Njechorńského.[613]

Právě myšlenkou na uspořádání lužickosrbské výstavy žil semilský odbor SPL již od prázdnin 1934. Ústředí SPL, jež se vzdávalo politických aspektů činnosti a přeorientovávalo na propagaci lužickosrbské kultury, nabízelo venkovským odborům i osvětovým organizacím kolekci exponátů s důrazem na obrazy Měrćina Nowaka-Njechorńského a dolnolužického umělce Fryco Latka. Podle původních představ se měla v Semilech výstava uskutečnit již v září či říjnu,[614] komunikace s ústředím však poněkud vázla, a tak až v lednu následujícího roku bylo rozhodnuto výstavu uspořádat ve velikonočním týdnu, tedy od 21. do 28. dubna.

[609] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 2. schůzi výborové, konané v sokolovně v Semilech dne 11. dubna 1934.
[610] *Semily*, LSV, roč. 15, čís. 8, 1934, s. 68.
[611] J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 120.
[612] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Semily, fol. 25v.
[613] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 4. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 7. května 1935.
[614] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o IV. schůzi výborové konané dne 5. července 1934 v sokolovně v Semilech.

Byť původní představa byla obrazy „nemísit s kroji ani fotografiemi“,[615] nakonec však byl představen „Gesamtkunstwerk“ sestávající z obrazů, krojů, fotografií, map a knih z Prahy, letáky a další tiskoviny lužickosrbské provenience z vlastní produkce dodala i Glosova tiskárna.[616]

Na výslovné přání ústředí, jež se obávalo zneužití německou propagandou, byla výstava v sále Okresní hospodářské záložny uspořádána nikoliv pod hlavičkou SPL, nýbrž Okresního osvětového sboru.[617] Účast na slavnostním zahájení byla prý „poměrně slabá“, avšak během týdne navštívilo výstavu 220 dospělých, zato zhruba tisícovka dětí (návštěvu výstavy totiž doporučil okresní školní inspektor), členové SPL se postarali i o otištění pozvánek a posudků vystavených exponátů v místním tisku. V neděli 28. dubna, jakmile se brány záložny zavřely, si veškeré exponáty převzali zástupci turnovské SPL, kam se výstava přemístila.[618]

Odbor alespoň vyvěsil plakát na koncert Bjarnata Krawce v Mladé Boleslavi, jenž se konal 16. května 1935,[619] spolupořadatelství, k němuž jej mladoboleslavští vyzývali, však odmítl, neboť stejně „by tam ve všední den nikdo nezajel“.[620]

Drobnou výstavkou se semilská SPL prezentovala ještě na červencovém sletu Krkonošské župy. „[U]pozornění, že máme styky s Lužicí“,[621] jak byla výstavka prezentována, bylo poněkud přehnané. Činovníci odboru si dobře uvědomovali, že faktický styk s Lužickými Srby je nemožný, ale také, že skutečný zájem o Lužické Srby ve městě má pouze několik jednotlivců, tedy zhruba pět až sedm členů výboru, kteří docházeli na pravidelné schůze. Na valné hromadě 28. ledna 1936 proto František Hyška (před šesti posluchači) nešetřil pesimismem: „Jsou marné protesty Lužičanů u Hitlera [...] [M]usíme pomoci život jim alespoň prodloužiti,“ kterýžto úkol je obtížný, „[p]ři množství spolků a tím i podniků v místě a nezájmu občanstva o Lužickou věc, nejde toho mnoho dělati“.[622]

[615] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 6. výborové schůzi konané 15. ledna 1935 v Semilech v sokolovně.
[616] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 4. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 7. května 1935.
[617] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o IV. schůzi výborové konané dne 5. července 1934 v sokolovně v Semilech.
[618] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 4. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 7. května 1935.
[619] Ibidem.
[620] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 3. výborové schůzi Místního odboru Společnosti přátel Lužice konané dne 18. dubna 1935 o 7. hod. večer v semislké sokolovně.
[621] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 5. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 8. listopadu 1935.
[622] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o řádné valné schůzi Místního odboru Společnosti přátel Lužice, konané v Semilské sokolovně dne 28. ledna 1936.

Františku Hyškovi se přesto podařilo ve spolupráci s pěveckým sdružením Jizeran a Sokolem připravit na 13. prosinec „lužický večer“. Složení pořadatelstva i prosincový čas připomínaly čtyři roky staré shromáždění, na němž byl proklamován vznik odboru SPL, arci nyní nedorazili žádní lužickosrbští studenti, chyběla i návštěva z Mladé Boleslavi, kde byl odbor SPL v podstatě umrtven, přednášet do města poprvé zavítal Josef Páta, který alespoň dovezl nahrávky lužickosrbských písní na gramofonových deskách, a místní dámy vystoupily ve vypůjčených krojích, nepřítomnost Lužických Srbů tak byla alespoň částečně maskována.[623]

Večer zanechal pozitivní dojem jak u přednášejícího Páty, tak u činovníků odboru, kteří opět vymýšleli nový program: ochotníkům v Benešově u Semil hodlal Hyška doporučit sehrání dolnolužické hry Marjany Domaškojc *Na výměnku*, uvažovalo se i o zájezdu do Horní Lužice.[624] Nová vlna perzekucí vůči Lužickým Srbům a faktický zákaz jejich kulturního života však tyto záměry přervaly. Jedinou aktivitou spolku (lépe řečeno předsedy Hyšky) v roce 1937 tak bylo vřazení několika lužickosrbských písní do programu jihoslovanského večera, jejž 1. prosince pořádala opět semilská sokolská jednota s Jizeranem.[625] Členové odboru Josef Dolenský a Josef Glos starší ještě reprezentovali odbor na slavnostním zahájení lužickosrbské výstavy v Jabkenicích.[626]

Možností k obnovení skomírající činnosti, když dle mínění funkcionářů byl program, který připadal v úvahu, vyčerpán,[627] byl určitý návrat k osvětovým večerům v okolních obcích, jaké pořádala Krkonošská župa již na přelomu dekády. Tentokrát však měl být program o poznání komornější, přednášel by František Hyška podle brožury Vladimíra Zmeškala *Lužice v obrazech* a s vypůjčenými diapozitivy, o kulturní vložku by se postaral Jizeran.[628]

Na nabídku reflektovala sokolská jednota v Košťálově, kde se dosud o Lužických Srbech nepřednášelo. „Lužický večer“ se zde uskutečnil 12. března 1938, státotvorné zaměření sorabofilské činnosti bylo podtrženo vzpomínkou na T. G. Masaryka v úvodu

[623] *Semily*, LSV 18/1, 1937, s. 18.
[624] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o Řádné valné schůzi Společnosti přátel Lužice, konané dne 27. ledna 1937 v semilské sokolovně.
[625] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o výborové schůzi Společnosti přátel Lužice, konané v semilské sokolovně dne 13. prosince 1937.
[626] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva Odboru Společnosti přátel Lužice v Semilech za rok 1937.
[627] Ibidem.
[628] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o výborové schůzi Společnosti přátel Lužice, konané v semilské sokolovně dne 13. prosince 1937.

shromáždění.[629] Bylo zjevné, že takovéto večery v menších sídlech mají stále potenciál, kromě drobného peněžního zisku se do odboru přihlásilo i pět nových členů.[630] Na další plánovaný večer v Hájích nad Jizerou již nedošlo, tím méně pak na větší podnik v Semilech, předběžně proponovaný na podzimní měsíce.[631]

Činnost semilské SPL na rozdíl od většiny od ostatních míst zcela neutichla ani za druhé republiky. Do března 1939 nedošlo k rapidnímu odlivu členstva (byť činovníci očekávali, že řada členů již členství neprodlouží), na konci roku 1938 tak odbor dosáhl nejvyššího počtu členů, celkem 55. Na valné hromadě 31. ledna 1939 se opět sešlo běžných sedm účastníků. Košťálovští sokolové se dokonce zajímali o uspořádání dalšího společenského večera, plánovaného na podzimní čas.[632] Všechny plány tak vzaly za své až likvidací ústředí SPL, respektive okupací okleštěného Česko-Slovenska.

5.4 Železný Brod

Místní zájem o Lužické Srby byl velice úzce provázán se sorabofilskými aktivitami v Semilech, vzdálených pouhých sedm kilometrů. A také sem dolehla inspirace z Mladé Boleslavi a Havlínových Jabkenic. I v Železném Brodě samozřejmě existovala sokolská jednota, jež spadala pod Krkonošskou župu. Ve městě se sice neuskutečnil „lužický večer" v roce 1930, k jehož uspořádání župa vyzývala,[633] avšak lze předpokládat, že se někteří místní sokolové zúčastnili zájezdu do Horní Lužice v květnu 1931. Několik členů železnobrodského Sokola navštívilo semilský „lužický večer" 8. prosince 1932. Příznivý dojem z akce vedl k rozhodnutí uspořádat obdobnou akci i v Železném Brodě. Železnobrodský večer se uskutečnil záhy, již 15. února následujícího roku, a svým programem připomínal zjednodušenou kopii semilského shromáždění. I tentokrát byli přítomni hosté z Mladoboleslavska: místo všech tří lužickosrbských studentů z Mladé Boleslavi, kteří se starali o kulturní program v Semilech, tentokrát recitovala básně a prezentovala národní kroj pouze Marja Wroblec. Řečník také dorazil pouze jeden, a sice Bohuslav Havlín, který ale strhnul diváky natolik, že „[o]bčanstvo železnobrodské nadšeno odcházelo po ukončení

[629] V *Lužickosrbském věstníku* byla akce prezentována přímo jako „vzpomínkový večer na Presidenta-Osvoboditele, téměř výhradně s lužickým programem". *Semily*, LSV, roč. 19, čís. 3–4, 1938, s. 28.
[630] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva Společnosti přátel Lužice, odboru v Semilech za rok 1938.
[631] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o Řádné valné schůzi „Společnosti přátel Lužice" odb. v Semilech, konané dne 27. ledna 1938 v semilské sokolovně.
[632] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o valné schůzi odboru, konané dne 31. ledna 1939 v sokolovně v Semilech.
[633] *Sokolská župa Krkonošská*, ČLV, roč. 11, čís. 1, 1930, s. 10.

programu“, a nadto „svou mistrnou organisační schopností postaral se o získání 40 členů odboru ‚Společnosti přátel Lužice‘“.[634]

Nadšení muselo být vskutku značné, svou roli jistě sehrála i účast s Lužickými Srby, kteří zrovna čelili první velké vlně perzekucí, neboť ustavující valná hromada odboru se uskutečnila již 13. března (o měsíc dříve než v Semilech, kde se přitom ustavení odboru připravovalo již od prosince). Členové spolku se v drtivé většině rekrutovali z místního Sokola, respektive z návštěvníků únorového „lužického večera“, neboť počet členů ke konci roku dosáhl hodnoty 45,[635] nijak tedy nepřevyšoval počet původně přihlášených. Čelné funkce v odboru obsadili převážně místní učitelé, úředníci a obchodníci, předsedou se stal zubní technik Heřman Jiránek.[636]

Před veřejnost nový odbor SPL předstoupil již 8. května 1933 přednáškou jednatele ústředí korporace Vladimíra Zmeškala, jenž hovořil o perzekuci Lužických Srbů v Německu. Na konci proto shromáždění také deklarativně schválilo čerstvé provolání SPL „Pro záchranu kultury národa lužickosrbského“, jež se stavělo za lužickosrbská práva na kulturní emancipaci, a poněkud nad rámec tématu se dostalo i na propagaci půjčky práce.[637]

Večeru také „bylo přítomno několik činovníků odboru mladoboleslavského“, jejich přítomnost jednak vyjadřovala podporu nově vzniklému odboru, u jehož zrodu zkušenější mladoboleslavští sorabofilové stáli, především pak předznamenávala další spolupráci. Již od květnového shromáždění si pořadatelé slibovali, že „bude velikým protestem proti zatýkání lužických pracovníků hitlerovci, proti národnímu a kulturnímu útisku statečných našich slovanských bratří uprostřed germánského moře“,[638] avšak protest, jenž měl svým významem přesáhnout místní význam, začaly připravovat mladoboleslavské Sdružené slovanské spolky na vrchu Mužském.

Také do Železného Brodu dorazila žádost o přijetí prohlášení za práva Lužických Srbů, jež by byla adresována Společnosti národů. Početná účast na dosavadních přednáškách ukazovala, že o Lužické Srby panuje ve městě značný zájem, členové odboru, především předseda Jiránek a notářský úředník František Poddaný, navíc o činnosti odboru pravidelně

[634] *Železný Brod*, LSV, roč. 14, čís. 3, 1933, s. 28.
[635] Toto číslo bylo také maximem členů, v následujících letech již počet stagnoval.
[636] Místopředsednické posty drželi učitel Josef Tulak a obchodník Jaromír Piroch (v roce 1935 jej nahradil emeritní ředitel měšťanské školy Jan Zedník), jednatelskou činnost vykonával další obchodník Alois Kvasnička (od roku 1936 notářský úředník František Poddaný), pokladnicí byla zvolena učitelka Aloisie Čermáková. *Železný Brod*, LSV, roč. 14, čís. 4, 1933, s. 35; *Železný Brod*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 56; *Železný Brod*, LSV, roč. 17, čís. 6, 1936, s. 52.
[637] *Projev pro národ lužickosrbský v Železném Brodě*, Týden horských okresů, 20. 5. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 22, fol. 240.
[638] *Manifestace Železnobrodska pro trpící bratry Slovany, Lužické Srby*, Týden horských okresů, 6. 5. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 22, fol. 63.

referovali v místním periodiku *Týden horských okresů*.[639] Oba dva se sešli rovněž 3. července, tedy takřka v předvečer manifestace na Mužském, v sokolovně v Zásadě, kde přednášeli o „útisku Lužických Srbů“.[640] Jednalo se o obdobný model, jejž uplatnila Krkonošská župa již v letech 1929–1930, kdy šířila osvětovou kampaň o Lužických Srbech po místních jednotách, na rozdíl od těchto večerů, kam byl pozván Vladimír Zmeškal, bylo však shromáždění v Zásadě pořádáno výhradně místními funkcionáři Sokola a SPL.

Ve srovnání s ostatními pojizerskými městy (s výjimkou Mladé Boleslavi, odkud byla pocházeli pořadatelé) byla v Železném Brodě připravovanému mítinku na Mužském věnována nejzevrubnější pozornost. *Týden horských okresů* otiskoval v průběhu června obsáhlé výzvy k účasti, částečně psané přímo hlavním organizátorem Miloslavem Škodou.[641] Zvlášť medializované bylo i prohlášení železnobrodského zastupitelstva, adresované SN, jež se stavělo za práva Lužických Srbů.[642] Dokonce tak medializované, že si ho povšiml a jízlivě coby „vysokou politiku v železnobrodském obecním zastupistelstvu“ komentoval *Gablonzer Tagblatt* z Jablonce nad Nisou a liberecký *Reichenberger Tagesbote*,[643] což *Týden horských okresů* popuzeně označil za „[n]árek jabloneckých Němců“ a ve své reakci do jednoho pytle strkal „hakenkrajclery“, „německého Michla“ i „židovského Morice“.[644]

Po vzrušené výměně názorů, v níž Lužičtí Srbové sloužili vlastně jen jako záminka k ventilování vzájemných frustrací a antipatií, se o slovanské menšině opět začalo v Železném Brodě hovořit v září, jakmile se přiblížilo zasedání SN. Vyjadřovala se naději, že „naši státní vedoucí činitelé budou se pečlivě starati, aby také bolestná otázka lužicko-srbská byla Svazem národů rozřešena spravedlivě“.[645]

Je zcela symptomatické, že ze zasedání SN přinesl železnobrodský *Týden horských okresů* toliko jedinou zprávu, jež referovala o německém požadavku paritního zastoupení národnostních menšin ve všech evropských státech.[646] O následném vystoupení Německa ze společenství a o neprojednání lužickosrbské otázky již místní tisk taktně pomlčel. Na dlouhou dobu se odmlčeli i dosud tak čilí železnobrodští sorabofilové, vývoj, byť v menším měřítku,

[639] Srov. *Společnost přátel Lužice, odbor v Žel. Brodě*, Týden horských okresů, 25. 4. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 21/B, fol. 124.
[640] *Ze Zásady*, Týden horských okresů, 30. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 228.
[641] Nepodepsaný článek *Naše hory volají k Společnosti národů v Ženevě* je psán stylistickými obraty běžnými pro jiné Škodovy texty, článek se obrací speciálně na „horské obce a města“. *Naše hory volají k Společnosti národů v Ženevě*, Týden horských okresů, 3. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 23.
[642] *Protest zastupitelstva města Železného Brodu*, Pojizerské listy, roč. 48, fol. 28, 14. 7. 1933, s. 8.
[643] *Hohe Politik in der Eisenbroder Gemeindevertretung*, Gablonzer Tagblatt, 19. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 176.; *Hohe Politik in der Eisenbroder Gemeindevertretung*, Reichenberger Tagesbote, 19. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 174.
[644] *Nářek jabloneckých Němců*, Týden horských okresů, 29. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 229.
[645] *Uznání Lužických Srbů za národní menšinu*, Týden horských okresů, 23. 9. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 25/B, fol. 116.
[646] *Němci chtějí všude rovné právo*, Týden horských okresů, 14. 10. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 26, fol. 70.

kopíroval Mladou Boleslav, kde se tamější přátelé Lužických Srbů rovněž až přespříliš upnuli k Ženevě. Činovníci spolku se sešli až 24. února 1934 na valné hromadě, kde se vzájemně potvrdili v dosavadních funkcích.[647] Shromáždění však bylo otevřeno širší veřejnosti, jako čestný host byl totiž pozván „sám předseda Společnosti přátel Lužice p. redaktor Hejret z Prahy“ (jenž předchozího dne během cesty do Pojizeří stihl asistovat při ustavující valné hromadě odboru SPL v Turnově),[648] aby přednášel „o činnosti Společnosti přátel Lužice a o dnešních poměrech v Lužici“. Členové korporace zdůrazňovali nutnost „sejíti se ku společným poradám a debatám“,[649] což lze číst jako nutnost najít nové směřování spolku v proměněné politické situaci.

Možnosti přepólování činnosti, jež se chtě nechtě musela poněkud odklonit od Lužických Srbů, naznačil již o měsíc později, přesněji 22. března, titul přednášky „Cesta republikou Polskou“, kterou proslovil vrchní inspektor Josef Bouda z Plzně.[650] Již v pozvánkách na valnou hromadu železnobrodští sorabofilové zdůrazňovali nutnost „semknutí všech Slovanů v jednu rodinu“,[651] v praxi tedy ve městě, kde jiný spolek orientovaný na slovanské národy nepůsobil, SPL spolu s místním odborem KČST zaštítila přednášku o Polsku.

Spolupráce s turisty umožňovala stejně jako v blízkých Semilech účinně propagovat zájezdy železničních společností do obojí Lužice, jež se uskutečnily v průběhu roku 1934. Zájezdu DR z Liberce do Dolní Lužice se zúčastnilo 15 sorabofilů,[652] několik členů místní SPL vyrazilo i 15. července pro změnu s ČSD do hornolužického Radworu.[653]

Nezanedbatelná účast na zájezdech ukazovala, že zájem o Lužické Srby ve městě přetrvává, avšak odbor SPL se v průběhu roku 1935 kromě valné hromady nezmohl na vlastní činnost. „[N]ěkolik přátel Lužice z odboru železnobrodského“ v dubnu ještě individuálně navštívilo lužickosrbskou výstavu v Semilech,[654] ostatně pozvánky na ni se objevily i

[647] *Železný Brod*, LSV, roč. 15, čís. 4–5, 1934, s. 36.
[648] *Společnost přátel Lužice, odbor Železný Brod*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 7, 16. 2. 1934, s. 8.
[649] *Ustavující valná hromada turnovského odboru „Společnosti přátel Lužice“*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 8, 23. 2. 1934, s. 2.
[650] *Cesta republikou Polskou*, Týden horských okresů, 17. 3. 1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/A, fol. 133.
[651] *Společnost přátel Lužice, odbor Železný Brod*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 7, 16. 2. 1934, s. 8.
[652] Významný podíl mezi nimi ale zaujímali členové rodiny předsedy odboru Jiránka, jehož účasti byla v *Lužickosrbském věstníku* věnována zvláštní noticka. *Železný Brod*, LSV, roč. 15, čís. 7, 1934, s. 60.
[653] *Železný Brod*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 56.
[654] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 4. výborové schůzi konané v semilské sokolovně dne 7. května 1935.

v železnobrodském tisku.[655] Místní týdeníky přinesly ještě několik převzatých článků Josefa Páty k 300. výročí pražského míru.[656]

Roku 1936 se však odbor dostal do krize. Zájem o jeho činnost upadal, novopečený jednatel František Poddaný si stěžoval, že „[n]ení opravdu potřebných pracovníků, kteří by mohli vyvinouti větší činnost", a apeloval v prvé řadě na učitele, aby se zapojilo do spolkových aktivit. Poddaný těžce nesl, že se nepodařilo inscenovat hru Marjany Domaškojc *Ze života chudých* „prostě proto, že prý to není moderní".[657] Spíše než jako důsledek střetu mezi spíše konzervativními sorabofily a milovníky moderního umění je úpadek zájmu o SPL nutno interpretovat v souvislosti s rostoucím mezinárodním napětím, umocněné blízkostí etnické hranice.

O restart činnosti se odbor (respektive především jeho předseda Jiránek, který se 13. prosince 1936 inspiroval návštěvou večera v Semilech)[658] pokusil až na počátku roku 1937. Na 18. březen byl ohlášen „lužický večer", nabitý (možná až přebitý) programem (vždyť se na jeho přípravách podílel i Sokol, ochotnický spolek Tyl a Orchestrální sdružení), kromě obvyklého pásma básní a zpěvů byla do programu konečně vložena i hra *Ze života chudých* (uváděná již roku 1932 v Mladé Boleslavi). Místo původně ohlášeného Josefa Páty[659] se do Železného Brodu po čtyřech letech vrátil Bohuslav Havlín.[660]

Tentokrát se však již energickému řídícímu učiteli nepodařilo vlít novou krev do žil skomírajícímu zájmu o Lužické Srby ve městě. Návštěva večera prý sice byla „uspokojující",[661] avšak v roce 1937 železnobrodská SPL prošla těžkou krizí, ze 42 se počet členů v průběhu jediného léta propadl na 28.[662] Příčinu tohoto propadu členstva, který neměl v jiných městech obdoby, třebaže ani zde SPL v podstatě nevykazovala žádnou činnost, je nutno spatřovat v napjaté politické situaci. V Železném Brodě, ležícím takřka na jazykové hranici, bylo ohrožení státu pociťováno obzvlášť silně.

---

[655] *Dva malíři – lužičtí Srbové*, Týden horských okresů, 20. 4. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 38.
[656] Srov. *Němci slaví 300. výročí získání Lužice*, Krkonošský obzor, 5. 4. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 10; *Němci slaví 300. výročí získání Lužice*, Týden horských okresů, 6. 4. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 13; J. P. [Josef PÁTA], *Český stát a Lužice*, Krkonošský obzor, 31. 5. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 140–141; J. P. [Josef PÁTA], *Český stát a Lužice*, Týden horských okresů, 1. 6. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 143–144.
[657] P. [František PODDANÝ], *Slovanská Lužice*, Krkonošský obzor, SKA, f. MZb VII, 13. 6. 1936, ka. 31/A, fol. 27.
[658] *Semily*, LSV, roč. 18, čís. 1, 1937, s. 18.
[659] *Lužický večer*, Pojizerské listy, roč. 52, čís. 8, 19. 2. 1937, s. 6.
[660] *Lužický večer*, Pojizerské listy, roč. 52, čís. 12, 19. 3. 1937, s. 7.
[661] *Lužický večer*, Pojizerské listy, roč. 52, čís. 13, 26. 3. 1937, s. 8.
[662] *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 40.

Po valné hromadě, jež se uskutečnila 28. února 1938,[663] sice oslabený spolek plánoval uskutečnit konečně přednášku Josefa Páty. Z předběžně proponovaného podzimního termínu ale pochopitelně sešlo.[664]

5.5 Turnov

Turnov byl po Mladé Boleslavi druhým nejvýznamnějším střediskem českého vzdělávání v Pojizeří (srov. kap. 4). Sídlila zde řada škol a působil zde značný počet spolků, jejichž členové se rekrutovali jak z řad učitelů, tak studentů, ostatně jedním z nejaktivnějších spolků bylo Studentstvo turnovské. Zájem o Lužické Srby se však městu dlouho vyhýbal, nepočítáme-li jediný převzatý informační článek v *Hlasech pojizerských* z roku 1923 o díle Augusta Vierseta *Un peuple martyr*[665] a pobyt pěti lužickosrbských dětí v kolonii Jednoty slovanských žen v Rovensku pod Troskami o prázdninách 1929, na jejichž ubytování však místní obyvatelé nebyli nijak zainteresováni.[666] Na Turnovsko nedolehly ani ozvuky aktivit sokolů z Mladé Boleslavi a ze Semil.

První náznak osvětové kampaně o Lužických Srbech se tak zatím pouze v tisku objevila až v létě roku 1930 a nesla v sobě silnou studentskou stopu. Miloslav Wajs, posluchač pražské české filosofické fakulty, člen ústředního výboru SPL, aktivní i v řadách studentských spolků, putoval o prázdninách po Horní Lužici a v Kulowě se zúčastnil setkání lužickosrbských studentů, odkud posílal cestopisné zprávy. Kromě pražského *Studentského časopisu* a mladoboleslavského *Rodného kraje* otiskly jeden *Dopis z Lužice* i turnovské *Hlasy pojizerské*.[667] Zatímco dvojice článků v agrárnickém *Rodném kraji* byla nejspíš zamýšlena jako propagace před odjezdem mladoboleslavských turistů do Horní a Dolní Lužice, jediný informační článek v *Hlasech pojizerských* nesledoval jiný cíl nežli připomenout prostou existenci Lužických Srbů, a třebas přimět některé jednotlivce ke vstupu do českolužického spolku, jejž stať rovněž zmiňovala.

V únoru 1931, sotva se ustavil mladoboleslavský odbor, však na Turnovsko svými články vtrhnul další student, Miloslav Škoda. „[K]de nejdříve mají se nalézti přátelé Lužice," kladl si sugestivní otázku, „než v boleslavském kraji, turnovském, jičínském, tedy tam, odkud je do Lužice nejblíže?" Když už „Ml. Boleslav si tuto svoji velmi významnou povinnost uvědomila, neboť právě v těchto dnech založila odbor pražského česko-lužického spolku

[663] *Železný Brod*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 43.
[664] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Železný Brod, fol. 23v.
[665] *Národ mučedníků – Lužičtí Srbové*, Hlasy pojizerské, 30. 11. 1923, SKA, f. MZb VII, ka. 1, fol. 196.
[666] S–č., *Kolonie „Jednoty slovanských žen" v Českém ráji*, Národní listy 6. 8. 1929, SKA, f. MZb VII, ka. 12, fol. 32.
[667] Miloslav WAJS, *Dopis z Lužice*, Hlasy pojizerské, 14. 8. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 57.

‚Adolf Černý'", je nyní na řadě Turnov. „Věřím, že v Turnově naleznou se přátelé, kteří se seskupí dohromady a kteří založí turnovský odbor spolku ‚Adolf Černý'," zakončoval své provolání.[668]

Někteří přátelé se našli, konkrétně ředitelství vyšší obchodní školy, jež na 25. března připravilo přednášku o Lužických Srbech,[669] avšak nad rámec elementární osvětové činnosti se nikomu příliš jít nechtělo, ani vyučujícím, ani studentům, na něž zvlášť se Škoda obracel.[670] Snaha o ustavení odboru vypadala jako soukromý Škodův nápad, prezentovaný ovšem jako morální povinnost, který je do města uměle vnášen zvnějšku.[671] A tak se po prázdninách neuskutečnil „veliký lužický večer, na němž dojde k založení československo-lužického spolku ‚Adolf Černý'", jak Škoda s jistotou sobě vlastní ohlašoval.[672]

Roku 1932 dokončil Miloslav Wajs studia a ještě jednou se pustil do propagace Lužických Srbů na Turnovsku. Tentokrát se ani on netajil myšlenkou cílem vytvořit ve městě samostatný odbor českolužického spolku. Opět se nositeli česko-lužickosrbské spolupráce měli v jeho představách stát místní aktivní studenti: „Kdyby turnovští studenti pozvali své lužicko-srbské kolegy aspoň k zájezdu do Českého ráje (a oni by přijeli třeba na kolech), udělali by také kousek osvětové práce mezinárodní." Hlavně však turnovské veřejnosti referoval o (propagačně vděčném) pobytu lužickosrbských dětí v Jabkenicích.[673] Nejspíše Wajs také podnítil turnovský Sokol, aby kolonii do svého města pozval. Pozvání však přišlo poněkud pozdě, sokolové si navíc neuvědomili, že prázdniny v Sasku končí dříve než v Československu, pročež jejich nabídku na zájezd do Českého ráje a večerní vystoupení musel Bohuslav Havlín odmítnout.[674]

Po prázdninách nastoupil Wajs na nymburskou reálku, kde se okamžitě zapojil do příprav k ustavení odboru SPL (k němuž dal podnět samozřejmě Havlín a vystoupení dětí z Jabkenic, srov. kap. 5.7), a do Turnova již jeho vliv nesahal. Zájem o Lužické Srby opět pominul, sokolové ani Havlína nepozvali do Turnova přednášet, což jim nabízel. Jeho slib, že „[p]říštího roku k vám jistě přijedeme",[675] zase zhatil politický vývoj v Německu.

Právě na jaře 1933 se pod vlivem perzekuce Lužických Srbů začalo o této menšině opět hovořit a znovu se připravovalo, nejspíš i po vzoru ne až tak vzdálených Semil a

[668] Mil. ŠKODA, *Turnov a Lužičtí Srbové*, Pojizerské listy, 20. 2. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 15, fol. 66.
[669] *Turnov lužickým Srbům*, LSV, roč. 12, čís. 5, 1931, s. 44.
[670] -a. [Miloslav ŠKODA], *Turnov a Lužice*, Národní zájmy, 18. 6. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 28.
[671] Škoda, jenž pro *Lužickosrbský věstník* připravil článek o turnovské přednášce, pak argumentoval, že „[v] Praze se již v ústředním výboru počítá s Turnovem, jako s novým spolupracovníkem". Ibidem.
[672] Ibidem.
[673] Miloslav WAJS, *Nezapomeňme na Lužici*, Pojizerské listy, 12. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 48.
[674] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Srdečné pozvání Lužicko-srbské dětské kolonie do Turnova*, Rodný kraj, 5. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 24.
[675] Ibidem.

Železného Brodu, kde zrovna vznikaly samostatné odbory SPL, ustavení odboru této korporace i v Turnově. Tentokrát již za přípravnými pracemi stáli místní lidé, František Šolc, profesor reálky, a major Josef Polej.[676] Oba dva se o Lužické Srby soukromě zajímali, Šolc již v roce 1919 vstoupil do českolužického spolku (tehdy ještě působil v Rakovníku),[677] Polej pak doma shromáždil obsáhlou sbírku lužickosrbské literatury,[678] ale podobně jako Karel Funk v Kosmonosech se do předchozích sorabofilských aktivit nezapojovali.

Sehnat dostatek členstva nebylo nijak snadné, Polej agitoval mezi legionáři, Šolc mezi členy Klubu přátel umění.[679] Snahám založit odbor samozřejmě prospěla vlna solidarity s Lužickými Srby, rovněž Turnov se připojil k protestu adresovanému SN. Turnovské zastupitelstvo vypracovalo vlastní protestní dokument určený pro Ženevu, navíc vyzvalo „k účasti všecky spolky turnovské i širší veřejnost" na manifestaci na Mužském, aby „i Turnov, který stál vždy v předních řadách v bojích za svobodu vlastního národa, byl na svém místě, kdy jde o splnění slovanské a lidské povinnosti, účastniti se práce za kulturní osvobození bratrských Lužičanů".[680]

Zatímco městské zastupitelstvo sčítalo členy spolků, kteří hodlali manifestovat na Mužském, aby objednalo dostatek vagonů, nelenili ani turnovští studenti, kteří na 4. červenec, tedy předvečer manifestace, připravili „lužicko-srbský večer". Studentstvo turnovské sice „žádá všechny korporace, aby se tohoto večera súčastnily a podepsaly protest, aby to byl protest celého veřejného života turnovského",[681] leč večer byl „více intimní", tedy dosti skromně navštívený.[682] Program byl zajištěn výhradně z místních zdrojů, nechyběl Josef Polej, který agitoval ke vstupu do SPL, došlo i na zpěv a recitaci, hlavní přednášku, jež informovala o situaci Lužických Srbů a burcovala k sorabofilským aktivitám, pronesl student práv (a spolužák Miloslava Škody) Rudolf Beran.[683]

Polej se Šolcem pokračovali ve shánění členů, obesílali místní spolky, jejichž členstvo kromě vstupu do spolku žádali i o finanční sbírky. Výnosy z nich odesílali ústředí SPL na

[676] *Přihlaste se za členy zakládajícího spolku Adolf Černý v Turnově*, Pojizerské listy, roč. 48, čís. 16, 21. 4. 1933, s. 2.
[677] V. ZMEŠKAL, *Patnáct let*, s. 36.
[678] J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 120.
[679] Major [Josef] POLEJ, *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.
[680] Článek podle použitých obratů alespoň částečně koncipoval Miloslav Škoda. *Za kulturní osvobození Lužických Srbů*, Pojizerské listy, roč. 48, čís. 25, 23. 6. 1933, s. 2.
[681] *Lužicko-srbský večer*, Pojizerské listy, roč. 48, čís. 26, 30. 6. 1933, s. 2–3.
[682] *Lužicko-srbský večer*, Pojizerské listy, roč. 48, čís. 27, 7. 7. 1933, s. 2. Podle této zprávy „většina přítomných přistoupila za členy Společnosti přátel Lužických Srbů", tuto většinu však tvořilo jedenáct lidí. Major [Josef] POLEJ, *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.
[683] *Lužicko-srbský večer*, Pojizerské listy, roč. 48, čís. 27, 7. 7. 1933, s. 2. Beranova přednáška byla rovněž otištěna v *Pojizerských listech*. Rudolf BERAN, *Zachraňte Lužici!*, Pojizerské listy, roč. 48, čís. 28, 14. 7. 1933, s. 1.

„Mukův studijní základ“.[684] Na rozdíl od jiných měst do Turnova nedorazila krize z počátečního sorabofilského nadšení, způsobená neúspěchem u SN, o jednání v Ženevě se ve městě nehovořilo.

Na konci roku 1933 se už do SPL hlásilo 26 členů, tedy více nežli stanovami spolku požadovaná minimální dvacítka, a oba funkcionáři tak mohli připravovat ustavující schůzi. Ta se uskutečnila 23. února 1934 (tedy takřka na den přesně tři roky od chvíle, kdy Miloslav Škoda poprvé vyzýval k ustavení odboru), Josef Polej připravil výstavku knih ze své knihovničky, pozváni byli zástupci učitelských sborů a spolků (ne nadarmo, během schůze se z pozvaných hostí přihlásilo dalších deset členů). Speciálním hostem byl předseda ústředí SPL Jan Hejret, který promluvil o současném životě Lužických Srbů, nově vzniklý odbor přijel podpořit i předseda železnobrodské odbočky Heřman Jiránek (ovšem hlavně si přijel pro Hejreta, jenž následujícího dne asistoval u první valné hromady železnobrodské SPL). František Šolc se sice pro nemoc omluvil, přesto jej neminul předsednický post,[685] místopředsedou se stal další středoškolský profesor Josef Herbst, Polej si vysloužil jednatelství a rovnováhu mezi učiteli a důstojníky – bývalými legionáři v předsednictvu udržoval pokladník, poručík Jaroslav Jechumtál.[686]

Na jaře 1934 již bylo zřejmé, že s nijak významnými a hlavně hmatatelnými kontakty s Lužickými Srby v nejbližší budoucnosti počítat nelze, proto Josef Polej realisticky upozornil, že budoucí činností odbočky „bude drobná práce ku rozšíření odboru, prohloubení styků s Lužicí a prohloubení znalostí o historii, zeměpise a o kulturním i hospodářském životě v Lužici až po dnešní dobu jak mezi členstvem, tak i širším kruhem obecenstva“.[687] Nejmladšímu odboru v regionu se program, který si předsevzal, vcelku dařilo plnit, třebaže jeho zrod byl velice těžký a zdlouhavý, v roce 1937 s 59 členy mírně předstihl semilský odbor i výrazně chřadnoucí železnobrodské,[688] k čemuž stačila skutečně pouze drobná práce a především rozvinutý spolkový život ve městě, tedy bohatý rezervoár potenciálních spolupracovníků a hlavně nových členů, do konce roku odbor přilákal dalších devět osob.[689]

Čtyři členové se pak 2. září zúčastnili zájezdu ČSD do Horní Lužice.[690] I když z Turnova bylo nejblíže do Liberce, možnost vyrazit s DR i do dolnolužických Blat na rozdíl od semilských a železnobrodských nikoho nepřilákala.

---

[684] *Společnost přátel Lužice – odbor Turnov*, Pojizerské listy, roč. 48, čís. 28, 14. 7. 1933, s. 3.
[685] Major [Josef] POLEJ, *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.
[686] *Turnov*, LSV, roč. 15, čís. 4–5, 1934, s. 44.
[687] Major [Josef] POLEJ, *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.
[688] *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, roč. 19, čís. 5-6, 1938, s. 40.
[689] Ibidem.
[690] *Turnov*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 56.

V zákulisí již mezitím probíhaly přípravy kulturního programu na rok 1935, v praxi tedy putovní výstavy Měrćina Nowaka-Njechorńského a Fryco Latka, o níž projevili zájem i v nedalekých Semilech. Turnovská výstavka plynule navázala na semilské předchůdce, 28. dubna se František Šolc a Josef Polej vydali do Semil pro exponáty (a nádavkem dostali i popisky, které pro semilskou výstavu připravila Glosova tiskárna)[691] a 5. května mohli být ve výstavních prostorách staré reálky přivítáni první návštěvníci. Ani zde nebyla z opatrnosti za organizátora označena SPL, nýbrž „Turnovské Dílo, člen Okresního osvětového sboru“.[692] Výstava se těšila slušné návštěvnosti, o niž se starala především školní mládež, která měla účast povinnou, a tak mohla být expozice, plánovaná původně shodně jako v Semilech pouze na jediný týden, prodloužena – když ji nebylo třeba narychlo stěhovat na další místo – až do pátku 17. května.[693]

Turnovští původně zamýšleli pozvat v květnu do města i Bjarnata Krawce a uspořádat koncert jeho skladeb,[694] nakonec však při slavnostním otevření lužickosrbské výstavy v podání místního pěveckého spolku Antonín Dvořák zazněla toliko Krawcova skladba „Módre hory, ja was znaju…“[695] Zájemci o celý koncert a setkání se starým skladatelem se museli vydat do Mladé Boleslavi na večer v tamějším divadle, který se uskutečnil 16. května za spolupořadatelství turnovského odboru.[696] Z Turnova je do Mladé Boleslavi přeci jen blíž než ze Semil, kde nabídku na spolupořádání odmítli.

Není sice známo, kolik uměnímilovných zájemců se vydalo po proudu Jizery, každopádně se nejspíš i pod dojmem z návštěvy koncertu činovníci turnovského odboru rozhodli oprášit myšlenku na uspořádání vlastního večera Krawcových skladeb, s nímž se počítalo na druhou polovinu roku 1936.[697] Odbor tak pokračoval v komorní, ale vcelku realistické a úspěšné činnosti, jež se omezovala na jednu větší společenskou akci ročně.

Večer, jenž se uskutečnil 21. listopadu v sokolovně, měl komornější atmosféru nežli mladoboleslavský podnik a spoléhal se výhradně na místní zdroje. Scházel Bjarnat Krawc (jemuž byl však v *Pojizerských listech* věnován rozsáhlý článek),[698] který navíc předchozího roku přivezl z Drážďan i pěvkyni Kristu Burgasovou, a nejednalo se výhradně o podnik hudební, neboť kromě zpěvu, o něž se postaral osvědčený spolek Antonín Dvořák, a

[691] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 4. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 7. května 1935.
[692] J. V., *Výstava malířů lužických Srbů*, Pojizerské listy, roč. 50, čís. 17, 3. 5. 1935, s. 2.
[693] *Výstava lužických malířů*, Pojizerské listy, roč. 50, čís. 19, 10. 5. 1935, s. 2.
[694] *Týden lužické kultury*, Pojizerské listy, roč. 50, čís. 15, 12. 4. 1935, s. 3.
[695] *Výstava obrazů lužických malířů*, Pojizerské listy, roč. 50, čís. 19, 10. 5. 1935, s. 3.
[696] *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 50, čís. 19, 10. 5. 1935, s. 2.
[697] Koncert se připravoval již od jara, jeho uspořádání schválila valná hromada odboru již 29. dubna 1936. *Turnov*, LSV, roč. 17, čís. 6, 1936, s. 52.
[698] S:P.L.-T., *Bjarnat Krawc*, Pojizerské listy, roč. 51, čís. 47, 20. 11. 1936, s. 1–2.

hudebních čísel, předvedl sbor sokolek (turnovský Sokol byl spoluorganizátorem akce) i ukázky lužickosrbských tanců.[699] Účast na večeru, prý „na Turnov docela slušná“,[700] organizátory potěšila, avšak příznivý dojem se nepodařilo zúročit v zisku nových členů odboru, jež pořadatelé okamžitě vyzývali ke vstupu.[701] Zatímco předchozího roku počet členů vzrostl až na 56, nyní již stagnoval a ke konci roku vlastnilo členský průkaz 51 osob. I v Turnově se tak ukazuje, že nábor členů nesouvisel přímo s veřejnými aktivitami a náborovými kampaněmi v tisku, ale mnohem úspěšnější bylo soukromé shánění členů. Vždyť o rok později, aniž by turnovští uspořádali větší akci, se počet členů vyšplhal až na 59.[702]

Rok 1937 již vskutku výraznějším aktivitám nepřál. Tentokrát byla alespoň obohacena valná hromada, jež se uskutečnila 23. dubna, o hudební, pěvecké a recitační vložky, ba i přednáška tajemníka berního úřadu Josefa Horáka na téma „dojmy turistovy z cesty do Ruska v r. 1936“.[703] Předsednictvo se tak zřejmě snažilo přilákat více členů, kteří se jinak valným hromadám notoricky vyhýbali (srov. kap. 9.2). Druhou akcí pak byl zájezd na otevření lužickosrbské výstavy v Jabkenicích 20. června, kam se sjely delegace z většiny odborů SPL v regionu.[704]

Činovníci turnovského odboru sice slibovali, že na podzim roku 1938 uspořádají ještě „přednášku o Lužici s diapositivy“, avšak politická situace jeho uskutečnění nedovolila. Symbolickou tečkou za působením odboru SPL tak představuje článek *Lužicko-srbské matky buďtež pozdraveny!* – patetické provolání, koncipované zjevně buď Josefem Polejem nebo Františkem Šolcem, které reaguje na zákrok vůči zbytkům lužickosrbských národních organizací z podzimu předchozího roku.[705]

5.6 Mnichovo Hradiště

Do Mnichova Hradiště Lužičtí Srbové poprvé zavítali již roku 1922. Od 20. února do 5. března se dva členové sokolské jednoty z Bukec zúčastnili tělocvičného kurzu Fügnerovy župy.[706] Návštěva byla součástí podpory, jež Fügnerova župa poskytovala rozvíjejícímu se ŁSSZ, během pobytu se Lužičtí Srbové nijak neprezentovali na veřejnosti.

Zájem o Lužické Srby, k němuž vzešel podnět z místního prostředí, se na Mnichovohradišťsku objevil až roku 1931, inspirován rozvojem sorabofilských aktivit

[699] *Turnov*, LSV, roč. 18, čís. 1, 1937, s. 18.
[700] *Lužicko-srbský večer skladeb Mistra Bjarnata Krawce*, Pojizerské listy, roč. 51, čís. 48, 27. 11. 1936, s. 3.
[701] *Přistupujte za členy Společnosti přátel Lužice v Turnově!*, Pojizerské listy, roč. 51, čís. 48, 27. 11. 1936, s. 2.
[702] *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 40.
[703] *Společnost přátel Lužice – odbor v Turnově*, Pojizerské listy, roč. 52, čís. 17, 23. 4. 1937, s. 2.
[704] *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 52, čís. 25, 18. 6. 1937, s. 2.
[705] SPL-T., *Lužicko-srbské matky buďtež pozdraveny!*, Pojizerské listy, roč. 53, čís. 19, 6. 5. 1938, s. 1.
[706] [Herman] ŠLECA, *Drobnosti*, ČLV, roč. 3, čís. 4, 1922, s. 41.

v Mladé Boleslavi. Místní odbor KČST ve spolupráci s libereckými českými turisty uspořádal zájezd do Horní Lužice o svatodušních svátcích 24. a 25. května. Kromě návštěvy Budyšína, kde byl zajištěn nocleh, byla na programu návštěva lužickosrbských vesnic Radwora a Njeswačidła (Neschwitz) a výstup na vrch Černoboh.[707]

Tak jako turistický zájezd v létě předchozího roku vedl k ustavení odboru českolužického spolku v Mladé Boleslavi, očekávali někteří mnichovohradišťští turisté, že jejich výlet bude korunován stejným způsobem. Zatímco z Mladé Boleslavi se do Horní Lužice roku 1930 vydalo pouze deset členů, z Mnichova Hradiště vyrazily za poznáním Lužice a Lužických Srbů čtyři desítky turistů, avšak vzdor snahám advokáta Jana Adolfa Herolda (který zájezd vedl) a okresního hejtmana Říhy se mnoho členu pro představu ustavení odboru českolužického spolku nenadchlo.

Na podporu Herolda a Říhy uspořádali 10. dubna 1932 mladoboleslavští přátelé Lužice do Mnichova Hradiště zájezd.[708] Ani přítomnost sorabofilů z Mladé Boleslavi nezabrala: „Žel, účast Mnichovohradišťských na nedělním zájezdu nebyla taková, jakou členové odbočky Česko-lužického spolku očekávali," stěžovali si mladoboleslavští.[709] Ještě v prosinci sice mladoboleslavský odbor SPL plánoval uspořádat následujícího roku v Mnichově Hradišti, „kde rovněž jsou jednotlivci, kteří pracují pro založení odbočky", osvětový večer,[710] avšak viditelnější přípravy k ustavení odboru již neproběhly. Aktivity v tomto směru pravděpodobně ustaly dosti rychle, neboť Mnichovo Hradiště se neobjevilo mezi místy, kde pražské ústředí oficiálně povolilo vznik odboru, z nichž zdaleka ne všude se odbor nakonec skutečně ustavil.[711]

I když se myšlenka dlouhodobější podpory Lužických Srbů ve městě neprosadila, mohli na kontakty s mnichovohradišťskými elitami navázat funkcionáři mladoboleslavských Sdružených slovanských spolků Rudolf Kudrna a Miloslav Škoda, připravující na jaře 1933 manifestaci na vrchu Mužském nad Mnichovým Hradištěm. Právě sem se měli sjet účastníci a teprve po obědě se ve slavnostním průvodu vydat na Mužský. Bylo proto nutné sehnat v tomto městě ochotné a schopné spolupracovníky. Ti se rekrutovali právě ze skupinky

[707] *Zahraniční zájezd do Horní Lužice*, Jizeran, roč. 52, čís. 17, 25. 4. 1931, s. 7.
[708] Pozornost si zaslouží způsob prezentace této akce: zatímco v místních novinách spolek zve na výlet „k prohlídce památností" (*V neděli 10. dubna*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 15, 8. 4. 1932, s. 3), což příliš logicky nezapadá do jeho činnosti, zpětně se již v *Lužickosrbském věstníku* píše o „propagačním zájezdu do Mnichova Hradiště, kde chystá se založení nového odboru." *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 13, čís. 10, 1932, s. 83.
[709] *Pro česko-lužické sblížení*, Mladoboleslavské listy, roč. 45, čís. 29, 16. 4. 1932, s. 4.
[710] *Českolužický večer v Březně a v Semilech*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, 6. 12. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 20, fol. 278.
[711] V druhé polovině roku 1932 bylo mimo jiné schváleno nikdy nerealizované ustavení odborů v Českém Brodě a Kouřimi, v roce 1933 pak v Lysé nad Labem. Na jaře 1933, když SPL své odbory oficiálně nahlašovalo u úřadů, rovnou vyjednalo schválení i těchto nikdy nezřízených odborů.

sorabofilů, jež se pokoušela vytvořit odbor SPL. Již v prvním červnovém týdnu se poprvé sešel mnichovohradišťský pracovní výbor. Nechyběl zde již zmíněný hejtman Říha, spolu s ním v předsednictvu zasedli ještě inspektor Průcha a vrchní rada Novotný. Jednatelem byl zvolen odborný učitel Šimek, místopředsedou starosta města Kysela. Nejdůležitější postavou (patrno i z toho, že byl poctěn předsednickou židlí) byl ale již známý advokát a aktivní člen zdaleka nejen KČST, Jan Adolf Herold.[712]

Mnichovohradišťský výbor za pomoci množství dobrovolníků musel připravit nejen vizuální složku, slavnostní výzdoba přišla na řadu až jako poslední, ale bylo třeba zajistit bezpečnostní dohled, zdravotnickou službu, připravit nocleh pro návštěvníky a čestné hosty z větší vzdálenosti,[713] advokát Herold přijímal i objednávky oběda. Je zřejmé, že organizátoři měli k ruce dostatek lidí. Jinak by si nemohli dovolit byrokratizaci svého aparátu a „zorganisovati zvláštní komise: finanční, hospodářskou, pořadatelskou, ubytovací a zdravotní".[714] Takováto mobilizace lidských sil byla ale možná jen krátkodobě, jen na jediný den, kdy „Mnichovo Hradiště samo tonulo v moři praporů a téměř každé sebemenší stavení cestou k hoře Mužský bylo ozdobeno státní vlajkou"[715] a nad cestou visely transparenty s hesly na podporu Lužických Srbů.[716] Dlouhodobější zájem o Lužické Srby se ale ani po této manifestaci ve městě nerozvinul a po roce 1933 se již zmínky o nich ve veřejném prostoru neobjevovaly.

5.7 Nymburk

Přenesme se nyní od údolí Jizery přes Mladoboleslavsko, jemuž byl věnován začátek kapitoly, k Labi. Putování zahájíme v Nymburku, který ležel nejblíže jak Mladé Boleslavi, tak především Jabkenicím, odkud se ve značné (byť nikoli výhradní) míře šířila zásluhou Bohuslava Havlína osvěta o Lužických Srbech i do Polabí.

Havlín připravil od 8. do 12. srpna 1932 turné lužickosrbských dětí po polabských městech spojené s pěveckými a tanečními vystoupeními. V Poděbradech hodlali starosta města Josef Caňkář a advokát Milan Zadina „lužického večera" využít k proklamaci připravovaného odboru SPL. Teprve na poslední chvíli se k poděbradským přidávaly

[712] *Tábor lidu na Mužském dne 5. července 1933*, Národní zájmy, roč. 14, čís. 42, 8. 6. 1933, s. 2.
[713] *Manifestace pro Lužici na Mužském*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, 19. 6. 1933, SKA, MZb VII, k. 23, f. 132.
[714] *Zachraňte Lužici!* Severočeský deník, 2. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 27. Srov. L. FUTTERA, *Mužský (1. díl)*, s. 92.
[715] *Projevy pro ochranu lužických Srbů. Všenárodní manifestace na Mužském pro kulturní svobodu luž. Srbů,* LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 63.
[716] Přítomná agentka budyšínské NSDAP Maria Oberhoferová ve své zprávě uvádí hesla v německých překladech: „Für die Befreiung der Lausitz", „Rettet die Lausitz", „Heil der Lausitz". SKA, f. MZb VI, ka. 8/C, *Kurzer Bericht über die Manifestationsversammlung der Gesellschaft Freunde der Lausitz*, fol. 13.

korporace z dalších měst, Kolína, Nymburka, Kouřimi a Českého Brodu, jejichž zástupci rovněž projevili zájem o vystoupení Lužických Srbů. Nezapomeňme, že ještě neuběhl ani měsíc od všesokolského sletu, na němž vystoupilo také nepočetné družstvo cvičenců z ŁSSZ, jež tak připomnělo lužickosrbské etnikum širším vrstvám československé společnosti. Vystoupení v Poděbradech Havlín definitivně dojednal až 29. července, do Českého Brodu, Kouřimi a Kolína osobně dorazil ladit poslední detaily až 1. srpna.[717] Zastávka v Nymburce byla jako třetí v pořadí zasazena přesně doprostřed turné na 10. srpen. Organizace i narychlo připravené propagace (pozvánka na vystoupení se v místním tisku objevila až 5. srpna) se ujal místní pěvecký spolek Hlahol.[718]

Ve všech destinacích se Havlínovi podařilo pro děti vyjednat bezplatný nocleh a stravování u místních restauratérů. Během „lužického večera“ pak řídící učitel nad rámec vstupného vybíral dobrovolné příspěvky na další provoz dětské osady. V Nymburce se činovníci Hlaholu chopili vybírání darů na kolonii s největším entuziasmem. Již od rána byla ve spolkové místnosti v hotelu Na Knížecí otevřena „sběrna, kde budou přijímány dary peněžité neb jakékoliv potravinové a věcné“.[719]

Havlín se po propagační stránce připravil důkladně. Lužickosrbské studentky, jež o děti pečovaly, přijely v národních krojích, děti nesly lužickosrbské vlajky, s nimiž prošly slavnostním průvodem z nádraží do centra města.[720] Vzhledem k pozdní propagaci se jednalo i o možnost, jak na večerní vystoupení upozornit obyvatelstvo. Zjevně tato forma reklamy slavila úspěch, v nedalekých Poděbradech spokojeně konstatovali, že „dívky v národních krojích budily už za dne pozornost obecenstva a přispěly jistě k hojné návštěvě“.[721] Jedinou vadou na kráse byla nepřítomnost původně ohlašovaného skladatele Bjarnata Krawce,[722] jenž odjel s manželkou do Drážďan. Po občerstvení následovala volná zábava: „[k]oupel v Labi, dětské hry s míčem a projížďka po vodě“.[723]

---

[717] -Tp.-, *Zájezd jablkynické lužicko-srbské kolonie dne 10. srpna do Nymburka*, Rodný kraj, 5. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 19.

[718] oš. [Oto ŠEBEK], *Zájezd kolonie lužicko-srbských dětí z Jablkynic do Nymburka*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 28, 5. 8. 1932, s. 3. Již 23. 7., tedy v době, kdy děti již pobývaly v Jabkenicích a zároveň probíhala jednání s Havlínem, připomněly místní *Občanské listy* Lužické Srby převzatým článkem z *Pestrého týdne*. Srov. *Lužice dosud věrně uchovává slovanský svéráz*, Občanské listy, 23. 7. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 18, fol. 284.

[719] oš. [Oto ŠEBEK], *Zájezd kolonie lužicko-srbských dětí z Jablkynic do Nymburka*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 28, 5. 8. 1932, s. 3.

[720] *K zájezdu lužických dětí do Nymburka*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 30, 19. 8. 1932, s. 3.

[721] *Lužický večer v Poděbradech*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4. Následující popis nymburského večera, je sestaven i s pomocí reflexí večera v Poděbradech, kde tisk přinesl obšírnější referáty akce, jejíž program zůstával ve všech místech shodný. Vzhledem k tomu, že Nymburk představuji z měst, která Havlín s dětmi navštívil, na prvním místě, věnuji zde programu večera zvýšenou pozornost.

[722] *Výprava lužicko-srbských dětí*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 28, 5. 8. 1932, s. 3.

[723] *K zájezdu lužických dětí do Nymburka*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 30, 19. 8. 1932, s. 3.

Vrcholem návštěvy byl večer v sokolovně. Děti po zazpívání československé a lužickosrbské hymny předvedly pásmo písní, recitací, tanců i krátké představení pohádky „Šešerawka“, jež v prvních týdnech pobytu v Jabkenicích nacvičily pod Krawcovým vedením.[724] Havlín raději upozorňoval, že „nemůže být proto kladeno na výkony jejich přísné měřítko, což obecenstvo rádo uznalo a hojným potleskem jednotlivá čísla odměňovalo“. První polovina programu vyvrcholila živým obrazem „zmrtvýchvstání lužických Srbův“. Scéna, prý dojemná,[725] která mohla být snadno interpretována nejen jako naděje v posílení lužickosrbského národního hnutí, ale i jako iredentistická snaha, se Havlínovi zjevně zalíbila, neboť o rok později, 25. června 1933, v jabkenické obořе sokolové z Čachovic-Vlkavy a z Jabkenic sehráli dramatizaci *Lešetínského kováře*, do níž hyperaktivní Havlín vložil scény „Útok Hitlerovců na Lužické Srby a Z mrtvých vstání Lužických Srbů“.[726] Po přestávce se ke slovu dostal Havlín, jenž promítal diapositivy s ukázkami z lužickosrbského života. Z hlediska budoucnosti sorabofilských aktivit ale byla důležitá právě přestávka. Řídící učitel ji totiž využil „k rozdávání, dílem k prodeji propagačního tisku a podobizen a podnětu k založení odboru českolužického spolku“.[727]

V Nymburce se do spolku přihlásila dvacítka členů,[728] což ve srovnání s ostatními městy, do nichž Havlín zavítal, nebylo mnoho, toto číslo nepostačovalo ani k utvoření samostatného odboru. V říjnu (a stejnou strategii zvolil i v Kolíně) se řídící učitel opět ohlásil a na stránkách místního tisku burcoval nymburské občany ke vstupu do korporace, argumentuje blížícím se svátkem 28. října, úmrtím Arnošta Muky, zákroky německých úřadů proti učiteli Juriji Słodeńkovi, ale i příkladem nedalekých (a podstatně menších) Poděbrad, kde „je odbor lužický již o 100 členech“.[729]

Havlín apeloval zvláště na „učitele, profesory a úřednictvo, aby nám pomáhali agitací“.[730] Největší odezvu zaznamenal u prvních dvou skupin: učitelka Eliška Práchenská začala přijímat přihlášky, do čela přípravného výboru se postavil profesor reálky Bohuslav Sýkora. Především ale profesorský sbor tohoto ústavu od září posílil čerstvě dostudovaný Miloslav Wajs, dosavadní archivář ústředí českolužického spolku, jenž se zapojil do osvěty o Lužických Srbech i v novém působišti.[731]

[724] *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 32, 5. 8. 1932, s. 4.
[725] *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4.
[726] *Smetanovy Jablkynice*, Naše hlasy, 17. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 107.
[727] *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4.
[728] *K zájezdu lužických dětí do Nymburka*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 30, 19. 8. 1932, s. 3.
[729] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ bratrských Lužických Srbů*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 1–2.
[730] *Nedejte zahynouti naší sesterské Lužici*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 3.
[731] *Nymburk*, LSV, roč. 14, čís. 1–2, 1933, s. 18.

Na 22. únor 1933 pozval do Nymburka svého bratra, úředníka pražského magistrátu Josefa, jenž proslovil přednášku „Neznámá země ve středu Evropy“, čímž byla samozřejmě míněna Lužice. Komorní večer, kde jinak obvyklé vystoupení místních hudebníků a pěvců suplovaly toliko diapositivy a hudba z gramofonu, ještě zaštítil Osvětový sbor.[732] Přípravy na ustavení odboru SPL však již vrcholily.

Ustavující schůze nového odboru se uskutečnila 30. března, funkce si rozdělili stávající činovníci z přípravného výboru.[733] Současně neustávaly výzvy ke vstupu dalších zájemců. Funkcionáři spolku připomínali rozpuštění ŁSSZ a vlnu zatýkání mezi Lužickými Srby.[734] Slova zjevně narazila na úrodnou půdu, poněvadž na konci kalendářního roku spolek sdružoval již 85 členů.

K viditelným festivitám, jimiž by se nový odbor uvedl na veřejnosti, se funkcionáři ale prozatím neodhodlali, místo toho doporučovali návštěvu podniků v nedalekých sídlech, kde měli sorabofilové silnější pozice. Odbor tak vybídl své členy k návštěvě „lužického večera“ 23. června v Poděbradech[735] (místo ohlášeného Ludvíka Kuby sem totiž vyrazil přednášet nymburský Miloslav Wajs),[736] na „Všenárodní manifestaci“ 29. června, v jejímž průběhu Lužické Srby připomenul Karel Sellner, zval do Jabkenic i Bohuslav Havlín.[737] Naopak k účasti na Mužském zde Miloslav Škoda neagitoval.

Reprezentativní uvedení odbor SPL odložil až na počátek roku 1934. Místní tisk přinesl ukázku z poezie Jakuba Barta-Ćišinského a báseň Josefa Pelíška, k níž byla připojena i mapka lužickosrbského jazykového teritoria.[738] Připomínky Lužických Srbů předznamenávaly „lužický večer“, jenž byl uspořádán 3. března 1934 v nymburském divadle v rámci oslav narozenin T. G. Masaryka.[739] Program obstaral Hlahol s místní sokolskou jednotou, odkud se rekrutoval největší počet členů SPL. Kromě recitace a zpěvu bylo připraveno vystoupení sokolských žen v lužickosrbských krojích, které předvedly ukázku lužickosrbských národních tanců. Osvětovou přednášku o Lužicích a Lužických Srbech proslovil místní nejaktivnější sorabofil Miloslav Wajs.[740] Programem „plulo vědomí krevního a kulturního souručenství s nejmenší a nejslabší snětí slávské lípy, na níž po staletí leží dusivá

[732] Srov. plakát na akci. SKA, f. MZb VI, 13/F, fol. 9. V noticce v *Lužickosrbském věstníku* je chybně jako přednášející uveden Miloslav Wajs. *Nymburk*, LSV, roč. 14, čís. 4, 1933, s. 35.
[733] *Nymburk*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 51.
[734] *Odbor Společnosti přátel Lužice pro Nymburk a okolí*, Nymburské listy, roč. 2, čís. 17, 29. 4. 1933, s. 2.
[735] *Odbor Společnosti přátel Lužice v Poděbradech*, Nymburské listy, roč. 2, čís. 25, 23. 6. 1933, s. 2.
[736] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 27, 29. 6. 1933, s. 5.
[737] *Všenárodní manifestace ve Smetanových Jablkynicích*, Nymburské listy, roč. 2, čís. 25, 23. 6. 1933, s. 3.
[738] *Přinášíme ukázku*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 6, 9. 2. 1934, s. 2; Josef PELÍŠEK, *Lužickým Srbům*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 7, 16. 2. 1934.
[739] *V rámci oslav narozenin presidenta T. G. Masaryka*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 8, 23. 2. 1934, s. 3.
[740] *Společnost přátel Lužice odbor v Nymburce*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.

tíha germanisačního procesu“. Myšlenku slovanské vzájemnosti v průběhu programu připomněl i sbor „Slovanská lípa“, jímž program vrcholil.[741]

Divadlo prý bylo „téměř plné“,[742] dojem ze slavnosti byl zcela příznivý, jenomže se jednalo o jedinou větší akci, již spolek dokázal uspořádat. Na 22. března ještě odbor svolal valnou hromadu,[743] avšak poté čilé aktivity z prvních měsíců roku ustaly. Příčina byla docela prozaická: od září se nymburští museli obejít bez služeb Miloslava Wajse, jenž nastoupil prezenční vojenskou službu.[744]

Odchod nejzkušenějšího a nejaktivnějšího sorabofila s úzkou vazbou na pražské ústředí SPL se projevil v utlumení akceschopnosti spolku. Od sklonku roku 1934, kdy počet členů dosáhl 87, již klesal až na 75 v roce 1937. I tak se jednalo o třetí nejpočetnější odbor ve sledované oblasti, jejž překonávaly toliko Poděbrady a Mladá Boleslav. Korporace si sice na počátku roku pořídila pamětní knihu,[745] avšak omezila veřejné aktivity a spíše jen setrvačně udržovala své členy. Ještě 21. března 1935 do města dorazil Vladimír Zmeškal s aktuální přednáškou „Lužice pod vládou hákového kříže“, 29. dubna se uskutečnila valná hromada[746] a 16. května nymburští spolu s poděbradskými sorabofily vyrazili autobusem do Mladé Boleslavi na koncert Bjarnata Krawce.[747] V létě se již odbor na veřejnosti neprezentoval. S Nymburkem sice stále udržoval úzké styky iniciátor zájmu o Lužické Srby Bohuslav Havlín, avšak místo lužickosrbských školáků, případně alespoň filmu připomínajícího jejich pobyty, dorazil s jugoslávskými dětmi, jejichž pěvecké vystoupení sledovalo Havlínův nový projekt – zakoupení Smetanovy myslivny.[748]

V roce 1936 se spolek dostal dokonce do takové krize, že jej (stejně jako mladoboleslavské) ústředí vyzývalo k uspořádání valné hromady.[749] Nymburští sice ani na podzim nareflektovali na výzvy, že „[p]odzimní doba jest velmi vhodná k oživení práce pro Lužici“, a neuspořádali „přednášky, lužické programové večery na paměť 80. výročí narození největšího lužického básníka Ćišinského“, jak si přáli v Praze,[750] ale díky navrátivšímu se Wajsovi odbor alespoň lehce ožil. Kromě valné hromady (uskutečnila se 21. května) zorganizoval Wajs i osvětovou akci: informace o Lužických Srbech byly zveřejňovány ve

[741] B– [J. BRZOBOHATÝ], *Z oslavy přátel Lužice*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 11, 16. 3. 1934, s. 1.
[742] Ibidem.
[743] *Odbor Společ. přátel Lužice*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 13, 30. 3. 1934, s. 3.
[744] J. KRBCOVÁ, *Literární historik*, s. 6.
[745] *Společnost přátel Lužice*, Občanské listy, 26. 1. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/A, fol. 28. Pamětní kniha, stejně jako jakákoli dokumentace ze spolkového archivu, se nedochovala.
[746] *Nymburk*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 56.
[747] *Zájmy Poděbradska*, 10. 5. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 84.
[748] *Jihoslovanské děti budou vydělávati na zakoupení Smetanovy myslivny v Jablkynicích*, Nymburské listy, roč. 4, čís. 20, 17. 5. 1935, s. 3.
[749] *Svolejte valnou hromadu!*, LSV, roč. 17, čís. 6, 1936, s. 52.
[750] *Do odborů!*, LSV, roč. 17, čís. 8, 1936, s. 67.

skříňce na hlavní třídě, navíc místní knihovna odebírala *Serbske Nowiny*. Plán uspořádat na podzim „spolu se spolkem divadel. ochotníků ‚Hálek' lužickou divadelní hru"[751] nedošel realizace ani ne tak kvůli zákrokům proti Lužickým Srbům v Německu, jejich důsledkem bylo ukončení vydávání, a tedy i odebírání lužickosrbského deníku, ale definitivní Wajsovo přeložení do Mělníka.[752]

Nymburský odbor, ač vzdušnou čarou nejbližší, ani nevyslal delegaci na otevření výstavy v Jabkenicích. Svoji existenci připomněl již toliko oznámením o konání valné hromady 24. února 1938. Ani *Lužickosrbský věstník* si neodpustil povzdechnutí, že „[z]práva byla tentokrát chudší proto, že bývalý jednatel odboru, pan prof. Wajs, v ústředí známý pracovník, byl v minulém správním roce přeložen služebně na podzim z Nymburska.[753] Odbor spjatý do značné míry s aktivitami a entuziasmem tohoto jediného člověka již nebyl schopen další činnosti.

5.8 Poděbrady

Na rozdíl od Nymburka nepříslušela zásluha o vnesení lužickosrbské tematiky do města Bohuslavu Havlínovi. Z Poděbrad totiž pocházel malíř, muzikolog a především nadšený slavofil, člen ústředního výboru českolužického spolku Ludvík Kuba. Kuba sice nebyl v Polabí častým hostem, pokud zrovna nebyl na studijní cestě po „slovanském světě", bydlel dlouhodobě v Praze, do svého rodiště se ale vracel na letní pobyty a zůstával v kontaktu s místními intelektuály, především učiteli, kteří tak měli přehled o jeho aktivitách, jež zahrnovaly i Lužické Srby. Již roku 1926 zamýšlel Osvětový sbor uspořádat výstavu souboru obrazů lužickosrbských krojovaných žen.[754] Z plánu nakonec sešlo a Kubova plátna byla prezentována v Mladé Boleslavi na hraničářské „Výstavě českého severu".[755]

Širší veřejnost se s Lužickými Srby mohla seznámit až v roce 1930. 10. května se totiž zásluhou pěveckého spolku Hlahol ve dvoraně Občanské záložny uskutečnil koncert za účasti Bjarnata Krawce, který během večera vystoupil s přednáškou „o národních tancích s ukázkami na klavíru". Večer, jenž byl součástí Krawcova turné po východních Čechách, přinesl i výrazný hmotný užitek. Krawc, jenž vybíral prostředky na zřízení lužickosrbské školky, si z Poděbrad odvezl 1500 Kč.[756]

---

[751] *Nymburk*, LSV, roč. 18, čís. 5–6, 1937, s. 51.
[752] J. KRBCOVÁ, *Literární historik,* s. 6.
[753] *Nymburk*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 43.
[754] *L. Kuba, rodák poděbradský*, Poděbradské noviny, 4. 5. 1928, SKA, f. MZb VII, ka. 9, fol. 122.
[755] Reprezentativní výstavu Kubových obrazů, na níž bylo prezentováno i několik pláten s lužickosrbskými motivy, uspořádal poděbradský Osvětový sbor až v červenci 1935. Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *L. Kuba vystavoval v Poděbradech*, LSV, roč. 16, čís. 7, 1935, s. 61.
[756] *Koncert našich lužických hostů*, Polabské noviny, 16. 5. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 13, fol. 185.

Krawcův koncert sice zanechal příznivý dojem, k dalším sorabofilským aktivitám však nevedl. Až roku 1932 si na Lužické Srby vzpomněli dva nejvýznačnější reprezentanti občanského a kulturního života ve městě, čelní funkcionáři řady spolků, Sokolem počínaje a Hlaholem konče, starosta (za národní socialisty, jinak občanským povoláním učitel) Josef Caňkář a advokát Milan Zadina. Podporováni především místními učiteli začali ve spolcích, jichž byli členy, propagovat ustavení nové korporace – místního odboru českolužického spolku. Caňkář a Zadina se při svých aktivitách inspirovali na Mladoboleslavsku, kde Lužičtí Srbové dominovali veřejnému prostoru. Právě z Mladoboleslavska směřovala i podpora jejich záměrům, Caňkář si v Mladé Boleslavi objednal „100 kusů brožůrek ‚Čechy a Lužice'" od inspektora Karla Sellnera. Brožury byly v Poděbradech distribuovány mezi zájemci o členství v korporaci.[757]

Druhým zkušenějším pomocníkem pak byl Bohuslav Havlín, který přislíbil přivézt do Poděbrad kolonii dětí a uspořádat s nimi koncert. Na rozdíl od ostatních polabských měst, kde se mělo jednat o jednorázovou osvětovou akci (podobnou, jako byl Krawcův koncert v Poděbradech roku 1930), případně o podnět, na jehož základě by mohl být ustaven odbor českolužického spolku, v Poděbradech mělo naopak vystoupení přípravné práce završit. Poděbradští občané tak byli detailně informováni již o příjezdu kolonie do Jabkenic,[758] o týden později už následovala informace, že „[ch]tějí navštíviti i nás, abychom poznali je, jejich řeč, zpěvy, tance a zvyky, aby nás získali pro svoji ubohou zemi", doplněná i nesmělou výzvou: „Snad by bylo možné i u nás založiti odbor na podporu Lužických Srbů, když roční příspěvek jest jen 10.50 Kč!"[759] Přesný termín návštěvy, kterou zaštítil Sokol a Osvětový sbor, byl stanoven dosti pozdě, zjevně se do poslední chvíle upravoval itinerář dalších zastávek v Polabí. Až 29. července se na poděbradské radnici setkal Caňkář s Havlínem a dalším sorabofilem z Mladoboleslavska Miloslavem Škodou a ujednali návštěvu kolonie na 9. srpna.[760]

Datum nebylo zvoleno zrovna nejšťastněji, týž den totiž Poděbrady v doprovodu pražského primátora Baxy navštívil chicagský starosta Čermák. Děti tak sice vítalo město slavnostně vyzdobené prapory, ovšem výzdoba nebyla určena primárně jim. Jak v *Polabských novinách* jízlivě poznamenal fejetonista skrývající se pod šifrou Kt., „Lužičany přivedli také uvítat Čermáka, ale nějak se to nepovedlo, chudáci i tu zůstali stranou".[761] Pro děti tak zde

[757] *100 kusů brožůrek*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 31, 29. 7. 1932, s. 3.
[758] *Lužické děti přijely k nám na návštěvu*, Pondělní Polabské noviny, 19. 7. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 18, fol. 268.
[759] *Lužičtí Srbové*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 31, 29. 7. 1932, s. 4.
[760] *Lužicko-srbský den v Poděbradech*, Rodný kraj, 5. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 19.
[761] Kt., *Lázeňský věstník*, Polabské noviny, 16. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 77.

bylo alespoň připraveno občerstvení u místních restauratérů a kromě setkání s Čermákem se našel čas i na prohlídku zámku, kde pro ně byl přichystán i nocleh.[762] Jakmile se však chicagský starosta vrátil ku Praze, opanovali pole právě Lužičtí Srbové. Sokolovna se zcela zaplnila, když o přestávce Havlín s Caňkářem vyzvali přítomné ke vstupu do českolužického spolku, přihlásilo se (a většinou rovnou zaplatilo příspěvky) rovnou 84 osob. Organizačně bylo vše připraveno, a tak okamžitě po skončení slavnostního programu proběhla ustavující schůze nového odboru.[763] Předsedu Zadinu a místopředsedu Caňkáře doplnila na jednatelském postu učitelka Alice Vachová, správu nad pokladnou získal další reprezentant učitelského stavu Jindřich Pokorný.[764]

Bleskově založený odbor sice do konce roku neuspořádal žádnou veřejnou akci, ovšem v lázních přivítal Minu Witkojc, která na pozvání pražského ústředí českolužického spolku trávila léto v Československu a léčila se i v Poděbradeh.[765] Zato počet členů utěšeně narůstal, takže na konci roku dosáhl rovné stovky. Důvod ke spokojenosti měl i Havlín, jenž dostal čistý výtěžek z večera 1149.20 Kč.[766]

Zatímco se poděbradští chystali na zopakování návštěvy dětí, ba hodlali přes léto v lázních ubytovat „několik studentů a lužickou spisovatelku“ (míněna opět Mina Witkojc),[767] poměry v Německu se rapidně proměnily a bylo zjevné, že tentokrát žádní Lužičtí Srbové do Jabkenic nedorazí. *Poděbradské noviny* otiskly provolání ústředí SPL „Pro záchranu národa lužicko-srbského“,[768] Josef Caňkář pak v úvaze *Slova a činy* stavěl proti sobě do kontrastu propagandu Hitlerova režimu, která se stavěla za ochranu menšin, se zákroky proti Lužickým Srbům.[769] V této atmosféře připravil odbor na 29. květen první valnou hromadu, jíž se za ústředí SPL zúčastnil Miloslav Wajs. Caňkář se netajil zklamáním, že ze 112 členů dorazilo toliko devatenáct. „Nedovedeme se již snad ani vžíti do útrap našich nevolných bratří,“ stěžoval si.[770]

Z účasti bylo zjevné, že vzdor neustále rostoucímu počtu členů se do činnosti spolku míní hlouběji zapojit toliko zlomek, SPL ale na další aktivitu nerezignovala. Již 1. června se městská rada připojila k protestu adresovanému SN[771] a bylo rozhodnuto vyslat delegaci na

[762] *Lužické děti u nás*, Lázně Poděbrady, 27. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 171.
[763] *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4.
[764] *Z odbočky Českosl.-lužického spolku „Adolf Černý“*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 35, 26. 8. 1932, s. 4.
[765] K. [Josef CAŇKÁŘ], Bolestný výkřik, Lázně Poděbrady, 4. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 31.
[766] *Odboru čsl. lužického spolku „Adolf Černý“*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 41, 7. 10. 1932, s. 5.
[767] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Z odboru Přátel lužických Srbů*, Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 23, 2. 6. 1933, s. 5.
[768] *Pro záchranu kultury národa lužicko-srbského,* Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 21, 19. 5. 1933, s. 2.
[769] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Slova a činy*, Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 22, 25. 5. 1933, s. 1.
[770] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Z odboru Přátel lužických Srbů*, Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 23, 2. 6. 1933, s. 5.
[771] *Z městské rady v Poděbradech*, Poděbradské noviny, roč. 19/24, 9. 6. 1933, s. 4.

blížící se manifestaci na Mužském.[772] Odbor SPL pak připravoval na 23. červen v sokolovně „lužický večer".

Na první samostatnou akci odboru nedorazil pozvaný Ludvík Kuba, jenž poslal omluvný dopis, ale přednášku o Lužicích s diapositivy obstaral Miloslav Wajs. Spíše než jeho projev, který se prý občas v prostorném sále biografu ztrácel, zaujala hudební a pěvecká vystoupení, zajištěná spolehlivými členy Hlaholu. Večer se nesl více ve znamení slovanské vzájemnosti, proto se zde prolínaly „písně tří nejbližších národů slovanských: Lužičanů, Čechoslováků a Poláků". Caňkář přiznával, že po předchozích zkušenostech „jsme s obavami vstupovali 23. června do velké biografické síně v sokolovně poděbradské. Ani pokročilá doba, ani sychravé počasí nejsou příznivy podniku, jako jest pořádání Lužického večera." Nakonec však mohl s potěšením konstatovat, že sice nebylo vyprodáno jako předchozího roku, ale že se alespoň „naplnilo přes tři čtvrti sedadel příznivci našeho snažení".[773]

„Lužický večer" na konci června, tedy na začátku lázeňské sezóny, jenž měl k návštěvě přilákat i lázeňské hosty, se v následujících letech, arciže s proměnlivým programem (i proměnlivou účastí) opakoval a stal se tak vítanou příležitostí, jak si SPL mohla vylepšit finanční bilanci. Zisky z večerů odesílal odbor do Prahy ve prospěch Mukova studijního fondu. Ještě roku 1933 se ale poděbradským podařilo zrealizovat alespoň torzo z původních plánů a díky vstřícnosti ředitelství lázní přes léto hostilo dva lužickosrbské studenty. Jejich jména nebyla bohužel uvedena, jednalo se však o vysokoškoláky z Prahy, kteří se o prázdninách raději nevrátili domů, neboť se obávali, že by jim na podzim nebyl umožněn návrat.[774]

Poděbradských sorabofilů se vzhlížení k Mužskému dotklo pouze okrajově, proto ani zklamání z neúspěchu v Ženevě nemělo nijak fatální dopady. Místní tisk přinášel občasné informativní články o Lužických Srbech, odbor SPL se zapracoval do sítě místních korporací, jež v situaci zvýšeně pociťované potřeby pomoci Lužickým Srbům korporaci na její aktivity přispívaly. Výtěžek z divadelního představení poslali SPL ochotníci z divadelního spolku Jiří,[775] stokorunou na sorabofily myslela i poděbradská spořitelna.[776]

Dokonce se zdálo, že spolek se podařilo nejen zkonsolidovat, ale že zájem o činnost korporace roste. Vždyť valné hromady 26. ledna 1934 se zúčastnila třicítka členů. Účastníky

[772] *Z městské rady v Poděbradech*, Poděbradské noviny, roč. 19/27, 29. 6. 1933, s. 4.
[773] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 19/27, 29. 6. 1933, s. 5.
[774] *Poděbrady*, LSV 14/8, 1933, s. 76.
[775] *Místní odbor „Společnosti přátel Lužice"*, Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 52, 22. 12. 1933, s. 5.
[776] *Spořitelna městská v Poděbradech*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 12, 16. 3. 1934, s. 5.

přilákala především přítomnost předsedy ústředí SPL, redaktora Jana Hejreta, jenž hovořil o Lužických Srbech i úkolech SPL ve změněné situaci po roce 1933.[777]

Na širší veřejnost se spolek obrátil opět v červnu „lužickým večerem“. Tentokrát se sorabofilové sešli 19. června v sále Občanské záložny. Josef Caňkář si postěžoval, že účast měla i tentokrát své rezervy, avšak z hlediska programu večer „skvěle se vydařil“. I v tomto roce se kulturní program, který zabezpečoval Hlahol, neomezil toliko na tvorbu lužickosrbskou. Zazněly árie z *Prodané nevěsty* a *Rusalky*, žáci nymburské měšťanky sborově recitovali Bezručovu *Ostravu*. Hlavní projev – tentokrát si jej připravil předseda Zadina – byl však věnován výhradně Lužickým Srbům a jejich soudobé situaci.[778] I v Poděbradech se objevil inzerát na zájezd ČSD do Budyšína a Radwora 2. září,[779] chybí však zprávy, zda se někdo do Horní Lužice vydal.

Roku 1935 se valná hromada odbyla již 1. února.[780] Její součástí však tentokrát nebyla žádná přednáška, a tak osvěta o Lužických Srbech byla odložena až na jarní a letní měsíce. Poděbradský odbor přijal spolupořadatelství koncertu Bjarnata Krawce v Mladé Boleslavi 16. května.[781] „Lužický večer“ se tentokrát uskutečnil až 29. července v lázeňské kolonádě. Věnován byl připomínce 300. výročí pražského míru, tedy „odtržení Lužice od Českého státu“. Tohoto léta se do svého rodiště vrátil Ludvík Kuba, jehož přítomnosti spolek využil a svěřil mu titulní přednášku, opět prokládanou hudebními čísly.[782] Mistrovu přítomnost zužitkoval i Okresní osvětový sbor, který na červenec připravil v budově dívčí školy dlouho odkládanou výstavu Kubových obrazů. Nechybělo zde ani pět pláten s motivy z lužické krajiny.[783]

Účast na „lužickém večeru“ sice ani tentokrát nenadchla,[784] přítomnost Ludvíka Kuby však inspirovala ke zvýšenému vstupu do SPL. Valnou měrou se o to pravděpodobně postarali pořadatelé výstavy z osvětového sboru. Díky rapidnímu nárůstu členstva v průběhu roku 1935, kdy se do SPL hlásilo 168 osob oproti 127 z roku předchozího, se Poděbrady (ovšem i vinou stagnace kdysi nejpočetnějších odborů v Brně a Hradci Králové) vyšvihly do čela odborů českolužického spolku.[785] Přítomnost předních reprezentantů veřejného, spolkového i politického života a úzká spolupráce s početnou sokolskou jednotou motivovala

[777] *Spolek přátel Lužice*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 6, 2. 2. 1934, s. 4.
[778] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 27, 22. 6. 1934, s. 5–6.
[779] *Na návštěvu k Lužickým Srbům*, Polabské noviny, 4. 8. 1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/B, fol. 14.
[780] *Poděbrady*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 56.
[781] *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 50, čís. 19, 10. 5. 1935, s. 2.
[782] *Lužický večer*, Poděbradské noviny, 2. 8. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 29/A, fol. 60.
[783] Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *L. Kuba vystavoval v Poděbradech*, LSV, roč. 16, čís. 7, 1935, s. 61.
[784] *Lužický večer*, Poděbradské noviny, 2. 8. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 29/A, fol. 60.
[785] Srov. *Počet členstva v letech 1930–1934*, LSV, roč. 16, čís. 10, 1935, s. 84.; *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 40.

ke vstupu nejen občany, kteří chtěli proklamovat svoji loajalitu. Zároveň se však dařilo členy udržovat v aktivitě díky novým festivitám. O nefalšovaném zájmu, který o Lužické Srby a o činnost SPL vládl, svědčí i fakt, že i jinak nepříliš atraktivní valná hromada 11. února 1936, na niž ani nedorazil řečník z Prahy, se konala „za značné účasti členstva". Nechyběly zde návrhy na využití pokladního přebytku ve prospěch „trpících lužických bratří", ani výzvy k přítomným „aby získávali příznivce hnutí pro pdporu Luž. Srbů".[786] Veřejnost měly aktivizovat i verše Jana Skaly. Jeho báseň *Nezahyň, kvítečku!* pro *Poděbradské noviny* přeložil inspektor ČSD a propagátor Lužických Srbů z nedalekého Českého Brodu Karel Sedláček.[787]

Že se po slabší návštěvě „lužických večerů" v roce 1934, kdy celá SPL hledala nové formy aktivit a cílů, opět stali Lužičtí Srbové tématem dne, dokládal i zaplněný sál sokolovny 20. března, kdy se uskutečnila přednáška „Dnešní poměry na Lužici", kterou proslovil Josef Truhlář, náměstek starosty ČOS.[788] Nejen na místní přátele Lužických Srbů, ale už i na lázeňské hosty cílil tradiční červnový „lužický večer", uspořádaný v Jiříkově divadle 11. června. Ústředí SPL tentokrát jako hlavního hosta vyslalo člena ústředního výboru Josefa Machatu, který nepřednášel na aktuální politické téma, nýbrž s pomocí diapozitivů představil obojí Lužici. Následovalo obvyklé pásmo recitace, písní, ba i operních árií, jež se neomezovalo toliko na lužickosrbskou produkci, ale zazněly i „ukázky čsl. hudby". A protože hlavním cílem poděbradských bylo shromáždění co největšího zisku, který by mohl být odeslán ústředí na jeho projekty, „[n]a večeru byla prodávána perníková srdíčka ve prospěch Lužice".[789]

Vzdor aktivitám v prvním pololetí roku se již potenciál Lužických Srbů začínal zjevně vyčerpávat. Na konci roku 1936 čítala poděbradská SPL 159 duší a počet členů mírně klesal až do roku 1938. Také do roku 1937 vstoupil spolek o něco skromněji. Na začátku roku, konkrétně 7. února, se uskutečnila pouze valná hromada. Místo samostatné přednášky, již předchozího roku obstaral Josef Truhlář, vystoupila po volbě funkcionářů jednatelka poděbradské SPL Alice Vachová s referátem o dolnolužické spisovatelce Mině Witkojc.[790]

Odbor SPL tradičně ožil v červnu. Kromě tradičního koncertu – tentokráte se uskutečnil 28. června – probíhaly přípravy k autobusovému zájezdu na slavnostní zahájení „Výstavy lužickosrbské kultury" v Jabkenicích 20. června.[791] Za dějiště „lužického večera"

[786] *Místní odbor*, Poděbradské noviny, 14. 2. 1936, SKA, f. MZb VII, ka. 30/A, fol. 92.
[787] *Z lužické poesie*, Poděbradské noviny, 14. 2. 1936, SKA, f. MZb VII, ka. 30/A, fol. 89.
[788] *Poděbrady*, LSV, roč. 17, čís. 4–5, 1936, s. 44.
[789] *Poděbrady*, LSV, roč. 17, čís. 6, 1936, s. 52.
[790] *Poděbrady*, LSV, roč. 18, čís. 4, 1937, s. 36.
[791] *Přátelům lužických Srbů*, Poděbradské noviny, roč. 23, čís. 24, 11. 6. 1937, s. 4.

byla tentokrát zvolena přímo lázeňská kolonáda, snad si pořadatelé slibovali, že zvýšenou měrou osloví nejen místní obyvatelé, ale i lázeňské hosty. Již od 21. června navíc k návštěvě zvala i malá výstavka ve výkladu fotografa Josefa Mikšovského, kde byly umístěny „knihy o Lužici, časopisy, obrazy, fotograf. snímky s cesty našeho člena po Lužici v květnu letošního roku atd.“[792] Výstavku připravil úředník Josef Melen, tedy onen člen, který v květnu navštívil Lužické Srby.[793] Na akci dorazili i Vladimír a Jan Zmeškalové, lékař Josef Lásko z Chocně, spiritus agens tamějšího odboru SPL, hlavním hostem, jehož přítomnost měla přivábit návštěvníky, byl však Bjarnat Krawc.[794] Vzhledem ke Krawcově přítomnosti tak program naplnily jeho skladby v podání místních hudebníků a nechyběly ani tanečky předvedené „8 dívkami v národ. krojích“.[795]

Krawc, jenž v Poděbradech pobyl jedenáct dní, byl prý „velmi spokojen“,[796] avšak pořadatelé si však stejně jako roku 1934 stěžovali na „skromný zájem obecenstva“.[797] Zatímco tehdy je nutno příčinu hledat v rozčarování z marginálního dopadu protestů českých sorabofilů proti perzekucím Lužických Srbů i prostého zklamání, že se s Lužickými Srby není možné setkat, tentokrát, kdy byl v Poděbradech dokonce přítomen Bjarnat Krawc, již společností prostupovala atmosféra ohrožení československého státu. Společnost se uzavírala dovnitř a za hranice k Lužickým Srbům již příliš nevzhlížela.

Symbolické přepólování nálady, které se netýkalo toliko Poděbrad, lze ilustrovat na prezentacích Bohuslava Havlína v tomto polabském městě. Zatímco roku 1932 přijel s lužickosrbskými školáky, o čtyři léta později přivezl do Poděbrad hraničářské děti. Ty však nevystoupily s kulturním programem, nýbrž defilovaly u pomníku Jiřího z Poděbrad, kde složily „slib brannosti Československému státu“. Akce, jež s pomocí vojenské metaforiky měla symbolizovat odhodlání hraničářů hájit Československo, odstartovala každoroční „Hraničářské pouti branné výchovy mládeže zlatého labského pásu podlipanského kraje“, jak Havlín svůj nový podnik (jemuž ale nebylo popřáno dlouhého bytí) poněkud neforemně pojmenoval.[798]

Ránou pro poděbradské sorabofily byla zpráva o vlně zatýkání a definitivním rozpuštění zbytku lužickosrbských národních organizací na podzim 1937, jež reflektoval i

[792] *Přátelům lužických Srbů*, Poděbradské noviny, roč. 23, čís. 25, 18. 6. 1937, s. 4.
[793] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Poděbrady, fol. 16v.
[794] *Poděbrady*, LSV, roč. 18, čís. 7, 1937, s. 60.
[795] -n- [Josef MELEN], Lužicko-srbský večer, Poděbradské noviny, roč. 23, čís. 27, 2. 7. 1937, s. 4.
[796] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Poděbrady, fol. 16v.
[797] Ibidem.
[798] *Filmovaný průvod*, Poděbradské noviny, roč. 22, čís. 31, 31. 7. 1936, s. 5.

místní tisk.[799] Zdálo se tak, že činnost ve prospěch Lužických Srbů ztratila jakoukoli perspektivu. Na valnou hromadu 26. února dorazilo ze 158 členů devatenáct. Referent v *Poděbradských novinách* označil tuto účast za slabou.[800] Koneckonců pouhých devatenáct členů (a jeden host) dorazilo v Poděbradech na valnou hromadu i 29. května 1933, tedy měsíc před mohutnou manifestací na Mužském, kdy bylo veřejné mínění vyburcováno a přesvědčeno o nutnosti hlasité podpory Lužickým Srbům.[801] Účast na valné hromadě v Poděbradech tak je naopak možné interpretovat jako doklad, že zájem o Lužické Srby ve městě sice opadal, ale stále se zde našel dostatečný počet nadšených sorabofilů. Jejich řady navíc rozšířil starý známý Karel Funk, jenž se do lázní přestěhoval po odchodu do výslužby.[802] Jeho přítomnost se projevila větším zájmem o Dolní Lužici. Již na konci roku 1937 spolek ze svých zdrojů „účastně vzpomněl těžkého osudu luž. spisovatelek Marjany Domaškojc a Miny Witkojc“.[803]

Poděbradská SPL se tak ještě přihlásila ke slovu 8. května, kdy na místní pouti spolek otevřel vlastní stánek s tombolou.[804] Na srpen korporace připravovala přednášku, avšak vzhledem k napjaté situaci z plánu již sešlo.[805]

5.9 Kolín

Rovněž tomuto polabskému městu se ve 20. letech osvětové přednášky o Lužických Srbech vyhýbaly, Vladimír Zmeškal několikrát zamířil přednášet jen do nedaleké Kutné Hory. V roce 1930 se kolínský odbor KČST ve spolupráci s kutnohorským odborem chystal do Drážďan navštívit rozsáhlou mezinárodní hygienickou výstavu („Internationale Hygiene-Ausstellung“). Nejen hygienou živ je turista, a tak program nedělního prázdninového výletu, naplánovaného na 17. srpen, který byl dílem redaktora (a samozřejmě i turisty) kolínského národně demokratického týdeníku *Hlas demokracie* Jaroslava Pelce, kromě osvětové výstavy doplnila ještě návštěva historické Míšně, ale i slovanská struna v podobě podvečerního přejezdu do Budyšína.[806] Cílem budyšínské vložky nebyli pouze Lužičtí Srbové, ale i místní Češi,

[799] ML [Josef MELEN], *Těžké mraky nad slovanskou Lužicí*, Poděbradské noviny, roč. 23, čís. 46, 12. 11. 1937, s. 1.
[800] ML [Josef MELEN], *Společnost přátel Lužice*, Poděbradské noviny, roč. 24, čís. 10, 4. 3. 1938, s. 5.
[801] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Z odboru Přátel lužických Srbů*, Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 23, 2. června 1933, s. 5.
[802] ML [Josef MELEN], *Společnost přátel Lužice*, Poděbradské noviny, roč. 24, čís. 10, 4. 3. 1938, s. 5.
[803] *Poděbrady*, LSV, roč. 19, čís. 1–2, 1938, s. 16.
[804] *Poděbrady*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 47.
[805] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1938, místní odbor Poděbrady, fol. 26v.
[806] Pelc sám přikládal největší význam právě zastávce v Budyšíně. Výhradně na ni se soustředil jeho referát otištěný ve stranickém tisku, jak v místním *Hlasu demokracie* (*Naši turisté u slovanských bratří v Budyšíně*, Hlas demokracie, 23. 8. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 76), tak i v celostátních *Národních listech* (*Návštěvou u našich krajanů a lužických Srbů v Budyšíně*, 22. 8. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 74).

sdružení ve spolku Palacký. Právě členové spolku Palacký kolínské a kutnohorské turisty[807] vzdor silně deštivému počasí, které „znemožnilo mnohé“,[808] provedli městem a uspořádali na jejich počest společenský večer. Lužičtí Srbové tvořili spíše jakýsi doplněk Palackého. Agilní Vladimír Zmeškal, který zrovna v Budyšíně pobýval, zařídil setkání s lužickosrbskými sokoly a s vydavatelem *Serbských Nowin* a spoluzakladatelem ŁSSZ Markem Smoleřem.

Hned na místě sice turisté mezi sebou uspořádali sbírku, „která vynesla pěkný peníz, jak pro Serbski Sokolski dom, tak i pro jednotu Palacký“,[809] ale podnětem k dlouhodobějšímu zájmu o Lužické Srby (tak jako v Mladé Boleslavi, kteří o těchto prázdninách také putovali po lužických a lužickosrbských krajích) se zájezd nestal.

Oživení zájmu o Lužické Srby přineslo, stejně jako v ostatních polabských městech, pěvecké turné dětí z Jabkenic o prázdninách v létě 1932. Bohuslav Havlín byl sice již od podzimu předchozího roku v kontaktu s odborem KČST v Kutné Hoře, nakonec ale partnera pro uspořádání dalšího ze šňůry koncertů nalezl v kolínském Sokole. Právě v sokolském prostředí dosud silně rezonoval nedávný všesokolský slet, kde se prezentovali i zástupci ŁSSZ.[810] Zastávka v Kolíně v pondělí 8. srpna polabské turné otevírala, po obligátní prohlídce města a pohoštění následoval společenský večer, samozřejmě vygradovaný Havlínovou energickou přednáškou a výzvou ke vstupu do českolužického spolku.

Do korporace se přihlásilo 28 členů, „kteří ihned zaplatili své roční příspěvky v částce 10.50 Kč, čímž umožněno, že bude v Kolíně v nejbližší době ustavena odbočka (odbor) tohoto spolku“.[811] Havlína zjevně navnadily úspěchy v dalších městech (jen v Nymburce se přihlásilo méně členů než v Kolíně) a tři desítky sorabofilů se mu zdály málo. Proto (naprosto stejně jako v Nymburce) v místních periodikách již v říjnu vyzýval „naše vlastenecky a slovansky cítící učitelstvo, profesory, rolníky, živnostníky, obchodníky z Kolína a okolí, spolky jako celky i jednotlivce z nich, zvláště naše turisty, kteří Lužici jistě brzy navštíví“, aby rovněž vstoupili do řad českolužického spolku. Během října či listopadu sliboval do Kolína opět zajet, uspořádat přednášku a asistovat při ustavující schůzi odboru.[812]

---

[807] Zájezdu se zúčastnilo 32 turistů. Drtivá většina z nich pravděpodobně pocházela z Kolína, neboť Vladimír Zmeškal ve svém referátu v *Českolužickém věstníku* hovoří pouze o zájezdu kolínského KČST. Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *Kolínský Klub čsl. turistů v Budyšíně*, ČLV, roč. 11, čís. 7, 1930, s. 58.

[808] Ibidem.

[809] *Naši turisté u slovanských bratří v Budyšíně*, Hlas demokracie, 23. 8. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 76.

[810] Předseda kolínského sokolského pořadatelského odboru Josef Hurt se na zkušenost ze sletu odvolával, když ve svém referátu z večera zvláště zdůrazňoval, že student Česlaw Lěska, dohlížející na děti, vystupoval v „sokolském lužickosrbském kroji, tak nám ze sletu mile známém“. H–t [Josef HURT], *Měli jsme milé hosty*, Polabská stráž, 13. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 60.

[811] Ibidem.

[812] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ Lužických Srbů*, Polabská stráž, 8. 10. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 20, fol. 30–31. Týž článek otištěn i jako Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ Lužických Srbů*, Prokůpkův kraj, 20. 10. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 20, fol. 118.

Splnit Havlínovu podmínku, „jakmile členstvo vzroste“,[813] nebylo zjevně nijak snadné. Předseda pořadatelského odboru kolínského Sokola Josef Hurt přijímal členské přihlášky i v roce 1933.[814] Ledy se skutečně pohnuly až 21. dubna, kdy se ustavil přípravný výbor k založení odboru. Zjevně nepříliš aktivního Hurta nahradili účetní rada a přednosta městského důchodu Otakar Audolenský a advokát Alois Hofbauer. Dva hlavní organizátory doplnil ještě učitel ve výslužbě Čeněk Fidrmuc a taktéž penzionovaný inspektor finanční stráže Rudolf Němec.[815] Tato sestava následně s drobnými obměnami držela i čelné funkce v odboru SPL.

Ustavení odboru napomohla perzekuce Lužických Srbů v Německu. O menšině se tak opět začalo v Československu hovořit. Kolínská národně socialistická *Polabská stráž* otiskla v květnu několik převzatých informativních článků, jež již byly předzvěstí ustavující valné hromady nového odboru, která se uskutečnila 30. května v sokolovně[816] a podle očekávání byl do spolkových funkcí (samozřejmě aklamací) zvolen dosavadní přípravný výbor.[817]

První akcí, jíž se nový odbor cítil potřebu pochlubit v pražském *Lužickosrbském věstníku*, byla spíše drobná kuriozitka: „Na druhém žákovském večeru městské hudební školy, konané 24. června, zpívána i luž. píseň ‚Płakała Hanica‘“[818] Jednalo se spíše o symbolické gesto, jak Lužické Srby připomenout na veřejnosti a současně vyjádřit s nimi účast.

Odbor se však v téže době na veřejnosti uváděl viditelnější akcí. Ve spolupráci se Sokolem připravoval na 29. červen zájezd do Jabkenic na hraničářskou „všenárodní pouť“, kterou se otevíral první ročník dětských osad pro hraničářské děti.[819] Touto akcí se spolek hlásil ke svým zárodkům: jak k Havlínovi, tak k Sokolu, z jehož členstva povětšinou vzešel. Zároveň naznačoval – po Havlínově vzoru – možnost směřování činnosti od Lužických Srbů k českým hraničářům.

Ve výročním sborníku SPL *Naše styky s Lužicí*, který byl připravován v průběhu roku 1934, sice medailon věnovaný kolínské odbočce končí optimistickým zvoláním, „[o]dbor má čilé pracovníky, větší činnost projeví se zajisté v příštích letech“,[820] leč vzdor čilým

[813] Ibidem.
[814] *Kolín*, LSV, roč. 14, čís. 1–2, 1933, s. 18.
[815] *Kolín*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 50.
[816] Ve výzvě k účasti bylo zvláště zdůrazněno, že „Lužičtí Srbové v dnešní těžké době politického útlaku a pronásledování potřebují podpory hmotné i morální ve zvýšené míře“. *Lužičtí Srbové*, Polabská stráž, 26. 5. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 22, fol. 282.
[817] *Kolín*, LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 76.
[818] *Kolín,* LSV, roč. 14, čís. 9, 1933, s. 90.
[819] *I. hraničářská všenárodní pouť v Jablkynicích*, Hlas demokracie, 24. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 163.
[820] J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 115.

pracovníkům odbor v podstatě přestal na veřejnosti vystupovat. Předpokládám, že na podzim 1933 po jednáních v Ženevě kolínští zjistili, že ochrany Lužických Srbů nedocílí, ani že k nim jen tak nezavítá žádný Lužický Srb. Spíše tak zvolili obdobnou strategii jako sokolové v nepříliš vzdáleném Českém Brodě, kteří ani nevytvořili odbor SPL (byť se jich přihlásilo do spolku 75), a členskými příspěvky podporovali aktivity ústředí korporace (srov. kap. 5.11). Vzdor faktické nečinnosti odboru, který na jaře 1935 dokonce pražské ústředí vyzývalo k uspořádání valné hromady,[821] totiž ještě mírně narůstal počet členů (ze 45 na konci roku 1933 na 53 roku následujícího),[822] již odebírali *Lužickosrbský věstník*, a dostávalo se jim tak elementárních informací o dění v Lužicích. A k získávání nových členů nebyl zapotřebí ani zvláštní propagační leták, ani články v novinách, „lépe jest získávati členy ústně", vysvětlovali kolínští v dotazníku ústředí ještě na jaře 1938.[823]

V průběhu roku 1934 se v místních periodikách objevil jediný článek s lužickosrbskou tematikou, nadto převzatý z *Lužickosrbské korespondence*, informačního bulletinu krátkých zpráv, již rozesílalo ústředí SPL krajinskému tisku.[824] Lužické Srby ve své přednášce 1. května připomněl ještě právní historik Jan Kapras. Ten však v Kolíně vystoupil coby předseda zemského výboru národní demokracie na prvomájovém shromáždění sympatizantů této strany. Lužičtí Srbové byli pouze jedním z mnoha témat, jimiž se ve své řeči zabýval.[825]

Odbor SPL dal o své existenci veřejně vědět až v červnu 1935 a opět zde významnou roli sehráli čeští hraničáři. Na jejich podporu „proti náporu sjednoceného Němectva" vyhlásily sbírku kolínské „[o]branné jednoty", především Ústřední matice školská a Národní jednota severočeská. SPL, jež byla jmenována až na posledním místě, zde měla spíše roli čestné stafáže.[826]

Jako obranná jednota se odbor SPL prezentoval i ve zprávě o valné hromadě, jež se na rozdíl od předchozího roku uskutečnila řádně, 14. dubna 1936.[827] Dosavadního jednatele Hofbauera vystřídala úřednice spořitelny Anna Zákoucká. Spolek na dosavadní skromné poměry hýřil aktivitou: připojil se k plamennému provolání ústředí SPL za práva Lužických Srbů a ohlašoval „přednášku o dnešních poměrech v Lužici".[828]

[821] *Kolín*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 55.
[822] *Počet členstva v letech 1930–1934*, LSV 16/10, 1935, s. 84.
[823] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Kolín, fol. 11r.
[824] Vycházím z materiálu ve výstřižkové sbírce SKA. *Lužičané žijí svým duchovním bohatstvím*, Polabská stráž, 2. 11. 1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/B, fol. 162.
[825] *Ohlasy 1. máje v Kolíně*, Hlas demokracie, 4. 5. 1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/A, fol. 204.
[826] *Obranné jednoty v Kolíně*, Hlas demokracie, 8. 6. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 168.
[827] *Společnost přátel Lužice, pobočka v Kolíně*, Prokůpkův kraj, roč. 5, čís. 17, 23. 4. 1936, s. 7.
[828] *Kolín*, LSV, roč. 17, čís. 4–5, 1936, s. 44.

Přednáška se uskutečnila, ovšem až 19. ledna 1937 a místo nemocného Vladimíra Zmeškala do Zámecké restaurace dorazil jeho mladší bratr Jan Zmeškal. Jednalo se o základní osvětové představení Lužic s množstvím diapozitivů. Podle ohlasů byla přednáška přijata příznivě,[829] a tak odbor SPL plánoval další přednášku, jež by blíže představila aktuální dění v Německu.[830] Ve spolupráci s Městským osvětovým sborem se měla konat na podzim 1938,[831] avšak dějiny se daly do pohybu, a tak ani tato komorní aktivita kolínské SPL neměla dlouhého trvání. Vzdor pozdní snaze o přednáškovou činnost ale nelze aktivity odboru přeceňovat, například slavnostního otevření „Výstavy lužickosrbské kultury" v Jabkenicích 20. června 1937 se z Kolína na rozdíl od ostatních okolních odborů SPL nikdo nezúčastnil.[832] Poslední aktivitou nepříliš aktivního odboru se tak stala valná hromada 10. února 1938.[833]

5.10 Kutná Hora

V Kutné Hoře byli na rozdíl od nedalekého Kolína Lužičtí Srbové několikrát formou osvětové přednášky připomínáni již v průběhu 20. let. Město patřilo k oblíbeným cílům činovníků pražského Českolužického spolku „Adolf Černý". Kutnohorskou přednáškou, uspořádanou v průběhu podzimu 1919, se chlubili již v prvním čísle *Českolužického věstníku*.[834]

O poznání bohatší večer, jehož organizace se chopil kutnohorský Sokol, se uskutečnil 12. května 1923. Kromě přednášky Vladimíra Zmeškala nechyběl zpěv a recitace v lužické srbštině, o což se vedle místních účinkujících postarala Alice Smolerjec, studující toho času v Praze práva. Přednáška se měla stát podnětem k dalšímu zájmu o Lužické Srby, v první řadě sokolové plánovali zájezd do Horní Lužice.[835] Nenašel se ale dostatek zájemců, a tak kutnohorští nakonec nikam nejeli.

Do města se naopak vrátil Vladimír Zmeškal, ovšem až v roce 1926. Městský osvětový sbor jej pozval, aby 12. dubna poreferoval o „Lužici a Lužických Srbech, jediném nesvobodném slovanském národu nám nejbližším". Výtěžek ze vstupného byl určen na podporu lužickosrbských studentů.[836] Sice se jednalo o velice komorní večer, rovněž přednáška měla pouze podat základní informace, přesto ale zanechala pozitivní dojem, neboť

[829] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Kolín, fol. 10v.
[830] *Kolín*, LSV, roč. 18, čís. 1, 1937, s. 18.
[831] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Kolín, fol. 11v.
[832] Srov. *Výstava Lužickosrbské kultury v Jablkynicích otevřena*, LSV, roč. 18, čís. 7, 1937, s. 59.
[833] *Kolín*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 42.
[834] *Českolužický spolek „Adolf Černý" v Praze*, ČLV, roč. 1, čís. 1, 1920, s. 10.
[835] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Lužickosrbský večer v Kutné Hoře*, ČLV, roč. 4, čís. 7, 1923, s. 44.
[836] *Napříč slovanskou Lužicí*, Sociálně demokratické Podvysocko, 9. 4. 1926, SKA, f. MZb VII, ka. 4, fol. 22.

již 11. října zde Zmeškal opět vystoupil s dalším příspěvkem o současných poměrech mezi Lužickými Srby.[837]

Také Kutná Hora se dostala do sféry zájmu Bohuslava Havlína. Tentokrát se jeho partnerem stal místní odbor KČST, jehož několik členů se předchozího roku zúčastnilo zájezdu kolínských turistů do Drážďan a setkání s Lužickými Srby v Budyšíně.[838] Havlínova přednáška, určená samozřejmě ve prospěch jabkenických dětských osad, jež se uskutečnila 5. listopadu 1931, podnítila turisty, stejně jako před lety Zmeškalova přednáška sokoly, k přípravám rozsáhlejšího, samostatného zájezdu do obojí Lužice.[839] Ani tentokrát se záměr nedočkal realizace. Do Kutné Hory následujícího roku ani nedorazily lužickosrbské děti při svém polabském turné a další přednášky o Lužických Srbech se již ve městě nekonaly.

Kutná Hora tak může sloužit jako prototypický příklad českého města s rozvinutým spolkovým zázemím, kde jsou v rámci kolotoče mnoha osvětových přednášek čas od času připomínáni i Lužičtí Srbové. Jsou však pouze jedním z mnoha témat a nedaří se jim vybudovat si výsadnější postavení.

5.11 Český Brod

První zmínky o Lužických Srbech v Českém Brodě byly motivovány obdobně jako v Mladé Boleslavi. Snoubilo se zde proklamativní přihlášení se k samostatnému „slovanskému“ státu s propagací nově založeného ŁSSZ. Čerstvě založené budyšínské jednotě byl určen výtěžek z „lužického večera“, jejž 20. února 1921 zorganizovali českobrodští sokolové. Hudební a pěveckou produkci z místních zdrojů doplnila přednáška Vladimíra Zmeškala. Pražští studenti (a zároveň zakladatelé lužickosrbského sokolského svazu) Jurij Cyž a Herman Šleca referovali o významu šíření sokolského hnutí mezi Lužickými Srby. Návštěva byla početná, „[v]ečírek kromě úspěchu morálního vynesl Kč. 500. –.“[840] Z Českého Brodu bylo ale do Budyšína podstatně dále než z Mladé Boleslavi, proto ani nebylo záměrem pořadatelů podnítit dlouhodobější styky s lužickosrbskými sokoly, ale spokojili se s jednorázovou finanční injekcí.

Na Českobrodsku žilo několik členů českolužického spolku, kteří ale Lužické Srby ve městě nepřipomínali. Inspektor ČSD Karel Sedláček sice do místních tiskovin přispíval příležitostnými verši, avšak články o Lužických Srbech a překlady z lužickosrbské poezie uveřejňoval pouze v *Českolužickém věstníku*. Učitelka Aloisie Langová, častá přispěvatelka *Časopisu učitelek*, vyzývala alespoň na stránkách tohoto periodika „[u]čitelky české“ ke

[837] R., *Přednášky*, ČLV, roč. 7, čís. 9, 1926, s. 56.
[838] *Naši turisté u slovanských bratří v Budyšíně*, Hlas demokracie, 23. 8. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 76.
[839] Sl., *Navštivte Lužici*, Turistický obzor, 11–12, 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 161.
[840] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Dva lužické večery*, ČLV, roč. 2, čís. 2–3, 1921, s. 11.

vstupu do řad českolužického spolku. Jak se svěřovala, „[v]elmi je mi líto, že sama jsem se tam nedostala. Byl už kdysi raneček připraven, ale prozřetelnost jinam mne poslala.“[841] Okrajově Lužické Srby zmínil na setkání s republikánskou mládeží z Českobrodska 18. ledna 1927 poslanec, předseda Národní rady československé, zakládající člen Českolužického spolku „Adolf Černý“ a statkář z nepříliš vzdálených Kutlířů u Kolína Adolf Prokůpek.[842]

In personam se Lužičtí Srbové do města vrátili až v roce 1932, kdy i místní sokolové pozvali k vystoupení děti z Jabkenic. Vyvrcholení polabského turné na Kouřimsku a Českobrodsku bylo Havlínovým dílem, řídící učitel pocházel z Třeboule u Kouřimi a před příchodem do Jabkenic v roce 1924 vystřídal několik učitelských míst na vesnických školách v okolí Kostelce nad Černými lesy, Kouřimi a Českého Brodu. Do Českého Brodu přijely děti z Kouřimi 12. srpna 1932 odpoledne po návštěvě Kouřimi. Děti si prohlédly místní pamětihodnosti a večer vystoupily v sokolovně.[843] Českobrodský místostarosta a jeden z hlavních organizátorů večera, major Josef Štojdl, si sice postěžoval, že návštěva byla, „[j]ak už jinak u nás v Českém Brodě býti nemůže – skrovná, skrovňoučká…“, přesto se při obvyklé výzvě ke vstupu do českolužického spolku přihlásilo rovnou 70 osob.[844]

Dalo by se předpokládat, že početné členstvo rychle zformuje samostatný odbor korporace. Ovšem na schůzce 5. září se sorabofilové dohodli, že „na ten čas nebude zde odbor zakládán, že však bude peněžně ve své blahodárné činnosti podporováno pražské ústředí, nesoucí jméno Adolfa Černého“.[845] Proto také byly vybrány členské příspěvky a odeslány pražskému ústředí.[846]

Řešení omezit sorabofilskou činnost na příspěvky pražskému českolužickému spolku a nezakládat ve městě odbor podporovali funkcionáři Sokola v čele s jeho starostou Olmrem. Podle jejich představ měla případné další aktivity na podporu Lužických Srbů opět zaštítit etablovaná sokolská jednota.[847] Vydavatel místního týdeníku *Naše hlasy* Jozef Miškovský se snažil rozhodnutí sokolů zvrátit a o dva měsíce později, 12. listopadu, do informačního článku o přejmenování dosavadního Československo-lužického spolku „Adolf Černý“ vpašoval i

[841] Al. LANGOVÁ, *Od srdce k srdcím*, Časopis učitelek, 30. 1. 1927, SKA, f. MZb VII, ka. 6/A, fol. 82.
[842] RÍŠA, *Druhý díl Semináře zemědělského lidu, pořádaný OSRD na Českobrodsku*, Nezávislost, 18. 1. 1927, SKA, f. MZb VII, ka. 6/A, fol. 62.
[843] *Lužicko-srbská návštěva*, Naše hlasy, roč. 52, čís. 32, 20. 8. 1932, s. 2.
[844] Štojdlovu poznámku o chabé účasti je spíše nutné chápat jako součást stranických půtek. Na prvním místě totiž vyjmenovává členy městské rady, kteří se večera zúčastnili, „ostatní zapomněli, že Český Brod hostí děti nejchudšího a nejdeptanějšího národa, kde zůstal ten vlastenecký zájem, o němž v poslední době se v městské radě i ve městě mluvilo.“ J. Š. [Josef ŠTOJDL], *Lužicko-srbské děti*, Podlipanský kraj, 19. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 101.
[845] *Přátelé lužických Srbů*, Naše hlasy, roč. 52, čís. 35, 10. 9. 1932, s. 2.
[846] Z nakonec 75 přihlášených zaplatili roční příspěvek 10,50 Kč skoro všichni, neboť do Prahy bylo odesláno 700 korun. *Společnost přátel Lužice v Praze*, Naše hlasy, roč. 53, čís. 4, 28. 1. 1933, s. 4.
[847] *Přátelé lužických Srbů*, Naše hlasy, roč. 52, čís. 35, 10. 9. 1932, s. 2.

výraz naděje, že k dosavadním odborům korporace „přibude i Český Brod. Třeba rozděliti trochu spolkovou práci, najít pro ni nové lidi, aby nebylo všechno na málo bedrách, porozumění a dobročinnost se již najde. Jedná se o najměnší slovenský [sic!] národ…“[848] Podobné stanovisko zaujalo i ústředí SPL, které by se tak sice připravilo o podíl z členských příspěvků, ale slibovalo si právě další šíření zájmu o Lužické Srby v oblasti, ale i častější kulturní podniky, jež by opět vynesly další příspěvky na činnost korporace. Jednak nechalo schválit stanovy odboru u zemského úřadu, jednak českobrodské členstvo ještě na podzim 1933 vyzývalo, „aby se ujalo iniciativy a svolalo ustavující schůzi výboru“.[849]

Výzva byla načasována na dobu, kdy se o Lužických Srbech v Českém Brodě opět hovořilo. Miškovský v *Našich hlasech* uveřejňoval zprávy o postupu proti Lužickým Srbům v Německu, objevilo se zde také oznámení o manifestaci na Mužském.[850] Agrárnický orgán *Prokůpkův kraj* otiskl již 20. července, tedy dva týdny po shromáždění u Mnichova Hradiště, výzvy, aby na podzim při podobné manifestaci i „z Lipan mluvilo se o Lužici“. Článek se přímo obracel na českobrodské sorabofily a připomínal předchozí rok, kdy „Český Brod se ‚Sokolem‘ v čele vítal děti lužických Srbů“.[851] K tomuto nápadu, podporovanému okruhem poslance Adolfa Prokůpka, se okamžitě přihlásil i Miškovský v *Našich hlasech* a navrhoval „konání táboru v měsíci září a to za účasti vespolné a co možno nejširší“.[852] Během vrcholících prázdnin se ale přípravy shromáždění nijak nerozeběhly, po ženevských jednáních již bylo na manifestaci pozdě a výsledek, který příliš neuspokojil, učinil definitivní konec i myšlenkám na ustavení samostatného odboru SPL.

Několik desítek členů této korporace ale nebylo nezajímavou cílovou skupinou, a tak místní tiskoviny, především *Naše hlasy,* ale alespoň v letech 1933 a 1934 i *Středočeská obrana* v nedalekých Pečkách, přinášely pravidelně články o Lužických Srbech. Kromě tiskových zpráv ústředí SPL, rozesílaných od roku 1932 pod názvem *Lužickosrbská korespondence*, začal své původní texty o Lužicích a Lužických Srbech v místních periodicích uveřejňovat i Karel Sedláček. Na stránkách *Našich hlasů* otiskl překlady z lužickosrbských tiskovin[853] či starší i nové překlady poezie.[854]

[848] *Společnost přátel Lužice*, Naše hlasy, roč. 52, čís. 44, 12. 11. 1932, s. 2.
[849] *Český Brod*, LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 75.
[850] *Tábor na ochranu lužických Srbů*, Naše hlasy, roč. 52, čís. 23, 10. 6. 1933, s. 2.
[851] *Bylo by třeba, aby z Lipan mluvilo se o Lužici*, Prokůpkův kraj, 20. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 179.
[852] *Jak zachrániti Srby Lužické?* Naše hlasy, roč. 53, čís. 30, 29. 7. 1933, s. 1.
[853] Např. K SEDLÁČEK, *Modré a zelené jezero v Lužici*, Naše hlasy, roč. 54, čís. 36, 22. 9. 1934, s. 1. Článek je překladem ze *Serbských Nowin* z 11. září téhož roku.
[854] Např. Józef NOWAK, *Petr Bezruč*, Naše hlasy, roč. 57, čís. 40, 16. 10. 1937, s. 1.

Zpřetrhány nebyly ani kontakty s Mladoboleslavskem, především s Bohuslavem Havlínem. Do Českého Brodu dorazily pozvánky nejen na manifestaci na Mužském, ale i na jabkenické, hraničářsky orientované manifestace[855] či na shromáždění hraničářů pod Bezdězem v roce 1935, v jehož rámci byli (což noticka zvlášť zdůrazňovala) zvlášť připomenuti i Lužičtí Srbové.[856] Ještě roku 1937 se objevily výzvy k uspořádání zájezdu do Jabkenic na „Výstavu lužickosrbské kultury".[857]

Snaha SPL organizačně podchytit aktivitu zájemců o Lužické Srby měla své důvody, členů spolku sice žilo v Českém Brodě a okolí větší množství, avšak žádnou veřejnou akci věnovanou Lužickým Srbům již neuspořádali ani oni, ani sokolové. Jinde obvyklé osvětové večery ale v poměrně vydatné míře suplovaly novinové články. Na rozdíl od jiných sídel, kde existující odbory SPL ve druhé polovině 30. let utlumovaly činnost, vycházely v Českém Brodě zásluhou Miškovského a Sedláčka články se sorabistickou tematikou i na sklonku první republiky. Ještě 18. června 1938 byla v *Našich hlasech* otištěna původní báseň Karla Sedláčka *Lužické slabikáře*, inspirovaná excesem ze školy v Chróśćicích, kde školní inspektor spálil lužickosrbské čítanky.[858] Těmito verši se uzavírá nejen českobrodské meziválečné sorabofilské aktivity, ale i Sedláčkova tvorba. Inspektor a amatérský básník zemřel počátkem března následujícího roku, v posledních dnech druhé republiky.[859]

5.12 Kouřim

Smršť slovanských večerů, jejichž součástí by byl i večer lužickosrbský, na počátku 20. let na rozdíl od Českého Brodu do Kouřimi nedorazila. Zato v nedalekých, ovšem podstatně menších Bečvárech připravil kouřimský Okresní odbor pro zájmy venkovských žen 8. srpna 1920 „pěknou lužickou besedu". Kromě místních dam, které vystoupily s pásmem písní a recitací, večer připravili učitelé tamější školy. Hlavním řečníkem byl student a pozdější redaktor Josef Václav Šmejkal.[860]

Do sídla okresu se myšlenka lužickosrbsko-české spolupráce dostala až roku 1932, samozřejmě v souvislosti s výpravou dětí z jabkenické kolonie. Kouřimi byl v itineráři vyhrazen 11. srpen. Bohuslav Havlín se vlastně vracel domů, vždyť pocházel z Třeboule, vsi mezi Kouřimí a Lipany. Při přípravě programu proto mohl využít svých osobních kontaktů a také na rozdíl od předchozích zastavení, jež byly naplněny pouze prohlídkami města a

[855] Srov. např. *Neúnavné Smetanovy Jablkynice*, Naše hlasy, čís. 53, roč. 32, 26. 8. 1933, s. 2.
[856] *Významná slavnost na Bezdězi*, Naše hlasy, roč. 55, čís. 12, 23. 3. 1935, s. 3.
[857] *Lužicko-srbská výstava v Jablkynicích*, Naše hlasy, roč. 57, čís. 37, 25. 9. 1937, s. 2.
[858] K. SEDLÁČEK, *Lužické slabikáře*, Naše hlasy, roč. 58, čís. 25, 18. 6. 1938, s. 2.
[859] Josef PÁTA, *Inspektor Karel Sedláček zemřel*, Národní politika, roč. 57, čís. 70, 11. 3. 1939, ranní vydání, s. 4.
[860] *Z českolužické vzájemnosti*, ČLV, roč. 1, čís. 8, 1920, s. 64.

večerním koncertem, zaplnit den i několika kratšími zastávkami v okolí. Po obědě v Kouřimi tak děti opět nasedly do autobusu a zamířily na Lipany, při zpáteční cestě se pak na chvíli zastavily v Havlínově rodišti a před večerním vystoupením ještě stihly navštívit rozlehlé sady a zahradnictví v Molitorově, „kde poděleni byli účastníci výpravy vzhlednými nádobkami plnými ovocného jamu“. Kouřimský večírek s obvyklým programem pořádal v místním Prokůpkově domě odbor NJS. Prohlídka města následovala až druhý den dopoledne, poté již školáci odjeli do Českého Brodu.[861]

Také v Kouřimi bylo proklamováno založení odboru českolužického spolku, „[i]hned na místě přihlásilo se přes čtyřicet členů, kteří také zaplatili povinné příspěvky“. Následující vývoj se však zcela odlišuje od ostatních měst. Ustavení odboru začali připravovat starosta města Josef Borovička a řídící učitel Josef Cihlář (jinak též předseda odboru NJS), oba hlavní pořadatelé „lužického večera“.[862] Zájemci o členství v SPL se ale zjevně rekrutovali toliko z řad NJS, a tak funkcionáři přišli na nápad, že by nevytvořili samostatný odbor SPL, ale pouze jakýsi zájmový odbor v rámci NJS. Dokonce 5. března 1933 uspořádali společnou valnou hromadu „odboru Národní jednoty severočeské se spolkem přátel Lužice“.[863]

Pražskému ústředí se svérázné nápady podlipanských sorabofilů příliš nezamlouvaly a snažilo se, stejně jako českobrodské členy, přimět i kouřimské k ustavení řádného odboru,[864] jehož stanovy již byly schváleny.[865] Po čtvrt roce, 2. července, se proto přátelé Lužice opět sešli a na ustavující schůzi vytvořili odbor SPL, do jehož čela se postavil starosta Borovička.[866] Samostatný odbor ale skutečnou činnost nezahájil a SPL jej mezi svými odbory neevidovala.

Příčinu rychlého konce odboru, k jehož plnohodnotnému ustavení chyběla vůle již na počátku roku 1933, je nutné hledat v překotném vývoji politické situace v Německu. Kouřimští činovníci NJS totiž hodlali pod hlavičkou svou a SPL uspořádat po jabkenickém vzoru vlastní prázdninovou kolonii pro lužickosrbské děti. Tato myšlenka se objevila bezprostředně po dětském vystoupení v srpnu 1932.[867] V žádném případě se nejednalo o náhlé, pomíjivé hnutí smyslů, přípravy pokračovaly a v únoru kouřimští sorabofilové ohlašovali, že kolonie by se měla uskutečnit v legionářském domě.[868] Ve chvíli, kdy byly

[861] *Podlipansko Lužickému Srbsku*, Prokůpkův kraj, 18. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 90.
[862] Agrárnický deník *Venkov* přinesl chybnou informaci, že odbor byl okamžitě ustaven. *Návštěva lužicko-srbských dětí v Kouřimi*, Venkov, 17. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 83.
[863] *Valná hromada*, Průboj, Kostelec nad Černými lesy, 4. 3. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 21/B, fol. 153.
[864] V *Lužickosrbském věstníku* se vzdor společné valné hromadě NJS a přátel Lužice objevila poznámka: „Zpráva o val. hromadě nás dosud nedošla.“ Kouřim, LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 76.
[865] *Zprávy z ústředí pro odbory*, LSV, roč. 14, čís. 3, 1933, s. 28.
[866] *Kouřim*, LSV, roč. 14, čís. 9, 1933, s. 90.
[867] *Podlipansko Lužickému Srbsku*, Prokůpkův kraj, 18. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 90.
[868] *Kouřim*, LSV, roč. 14, čís. 1–2, 1933, s. 18.

prázdninové zájezdy dětí do Československa zakázány, ztratil náhle spolek hlavní smysl své existence a musel hledat jinou náplň.

V pozvánkách na červencovou ustavující schůzi proto svolavatelé vysvětlovali, že spolek by nyní měl hlavně hájit práva Lužických Srbů proti perzekuci: „Naší povinností jest burcovat svědomí národů, aby bratřím Lužickým Srbům poskytnuta byla mezinárodní ochrana pro svobodný život národní v rámci Německa.“[869] Výzvy v tisku k pořádání podzimní manifestace na Lipanech po vzoru Mužského se obracely primárně na českobrodské občany, kde žil větší počet členů SPL než v Kouřimi, se zapojením kouřimských se ale rovněž počítalo. Shromáždění se v září nepodařilo uskutečnit, rozpačitý výsledek z jednání SN byl pak pro rozvoj sorabofilských aktivit v Kouřimi druhou, již definitivní ránou. Informaci o proběhnuvší ustavující valné hromadě přineslo ještě listopadové číslo *Lužickosrbského věstníku*, připravené krátce po ženevských jednáních.[870] Poté však jakékoliv zprávy o tomto odboru mizí.

Na Lužické Srby se ale úplně nezapomnělo, alespoň ne okamžitě. Podobně jako v Českém Brodě žil i zde větší počet členů SPL, také v místních periodikách, zvláště v týdeníku *Průboj*, vydávaném v Kostelci nad Černými lesy, byly otiskovány jak informativní články z *Lužickosrbské korespondence*, tak překlady článků či ukázek z lužickosrbské poezie z pera českobrodského Karla Sedláčka. Počet těchto článků byl výrazně nižší než v českobrodských *Našich hlasech*, roku 1934 vyšly již pouze dva články, stejně tak následujícího roku,[871] přesto je možné hovořit alespoň o elementárním udržování povědomí o Lužických Srbech v regionu.

I díky tomu mohla být přednáška Bohuslava Havlína o jabkenických táborech, jež se uskutečnila v Kostelci nad Černými lesy 18. listopadu 1933, prezentována s tím že ji prosloví „na Černokostelecku již známý říd. učitel p. Boh. Havlín“. Dokonce – poněkud nerealisticky – pozvánka slibovala, že „[č]istý výtěžek připadne hladovějícím dětem našich hraničářů a Lužických Srbů“.[872] Spíše se jednalo o rétorickou figuru, která měla kromě hraničářských dětí, na jejichž kolonie Havlín skutečně vybíral prostředky, připomenout i Lužické Srby, na jejichž návštěvu si obyvatelé v regionu ještě pamatovali.

[869] Pomozte Lužickým Srbům! Průboj, 24. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 176.
[870] *Kouřim*, LSV, roč. 14, čís. 9, 1933, s. 90.
[871] Opírám se o údaje z výstřižkové sbírky SKA. *Beseda*, Průboj, 31. 3. 1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/A, fol. 148; Lužičanům *zakázán poslech čsl. rozhlasu*, Průboj, 6. 10. 1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/B, fol. 128; *Z lužické poesie*, Průboj, 23. 3. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/A, fol. 97; *Z lužické poesie*, Průboj, 13. 4. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 23.
[872] *Dětský ráj*, Průboj, 18. 11. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 26, fol. 152.

5.13 Pokusy

Na počátku 30. let, kdy pražské ústředí českolužického spolku vyzývalo k zakládání nových odborů „ve všech větších městech“[873] se agilní sorabofilové z Mladé Boleslavi, a především pak jabkenický Bohuslav Havlín snažili rozšířit síť odborů tohoto spolku ještě do dalších menších sídel v mladoboleslavském okresu. Zatímco však ve výše zmíněných městech buď odbor vzniknul, anebo byli Lužičtí Srbové ve veřejném prostoru trvaleji připomínáni (jako v Českém Brodě a s menší intenzitou i v Kouřimi), v těchto obcích pokus o ustavení odboru SPL, nastartovaný jako obvykle „lužickým večerem“, rychle utichnul a Lužičtí Srbové již v místě připomínáni nebyli.

V Bezně, řepařské obci jihozápadně od Mladé Boleslavi, sice v průběhu osvětového večera 11. května 1933, na němž přednášeli činovníci mladoboleslavského odboru SPL Karel Sellner a Josef Smíšek a jabkenický Bohuslav Havlín, doprovázeni lužickosrbskými studenty z mladoboleslavských škol, „přihlásilo se ihned 20 členů do Společnosti přátel Lužice, takže v Bezně-Sovinkách bude vbrzku ustaven odbor“,[874] avšak počáteční nadšení záhy opadlo. Zcela ve stádiu úvah zůstal odbor SPL v Krnsku, v této obci se neuskutečnil ani „lužický večer“, jenž byl plánován na rok 1933.[875] Místní propagátor Lužických Srbů, továrník Jaroslav Pokorný, se pouze zúčastnil manifestace na Mužském, kde na závěr shromáždění (samozřejmě po dohodě s organizátory) přednesl „dojemný hlas z lidu“.[876]

Zatímco v Bezně chyběl nějaký místní Havlín, který by dokázal k účasti ve spolku přimět rolnické obyvatelstvo (jež nebylo obvyklou cílovou skupinou SPL), a chyběla i jednotící idea, jež by dávala odboru SPL podobný smysl, jakou byly v Jabkenicích dětské tábory, lepší předpoklady k rozvoji lužickosrbsko-českých styků vykazovala Lysá nad Labem.

V polabském městě, jež však spadalo pod mladoboleslavský politický okres, již roku 1920, konkrétně 6. března, přednášel o Lužických Srbech František Páta, bratr slavisty Josefa Páty.[877] Podruhé byli Lužičtí Srbové ve městě připomenuti až roku 1933, opět zásluhou tria Sellner, Smíšek, Havlín, kteří ve spolupráci s místním Osvětovým sborem uspořádali přednášku 1. června, tedy necelý měsíc po bezenském „lužickém večeru“. Havlín zde sice rozlítil přítomného dopisovatele sociálnědemokratické *Stráže Pojizeří* zmínkou, že němečtí „soc. dem. a komunisté zahodili rudý prapor a přešli k Hitlerovi“,[878] ale většině konzervativně

[873] *Zřizujte odbory našeho spolku ve všech větších městech!*, ČLV, roč. 11, čís. 7, 1930, s. 58.
[874] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Bezno pro Lužici*, Rodný kraj, 26. 5. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 22, fol. 158.
[875] *Českolužický večer v Březně a v Semilech*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, 6. 12. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 20, fol. 278.
[876] *Projevy pro ochranu lužických Srbů. Všenárodní manifestace na Mužském pro kulturní svobodu luž. Srbů,* LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 65.
[877] *Českolužický spolek „Adolf Černý“*, ČLV, roč. 1, čís. 3, s. 26.
[878] *Večer Lužických Srbů*, Stráž Pojizeří, 9. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 42.

naladěného posluchačstva se jeho vývody zjevně zamlouvaly, neboť zde se na konci večera přihlásilo dokonce 47 členů.[879] František Furcha, odborný učitel měšťanské školy, začal sbírat další přihlášky a na rozdíl od Bezna, kde snahy o ustavení odboru umlkly již v zárodku, nelenilo ani ústředí SPL, jež u Zemského úřadu v Praze nechalo rovnou schválit stanovy odboru.[880] Proklamace odboru však ani zde nevedla k jeho ustavení, naposledy existenci přípravného výboru zmiňuje *Lužickosrbský věstník* ve dvojčísle z května 1934,[881] poté se již o odboru v Lysé nehovoří. Na rozdíl od Kouřimi a především Českého Brodu Lužičtí Srbové z Lysé zcela zmizeli a nedostatečně připravený odbor SPL zmizel v propadlišti dějin.

[879] *Lysá n. L.*, LSV, roč. 14, čís. 9, 1933, s. 90.
[880] *Lysá n. L.*, LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 76.
[881] *Přípravné výbory pro ustavení odborů v roce 1933*, LSV, roč. 15, čís. 4–5, 1933, s. 37.

6. Univerzália a specifika

Pokusme se nyní na základě aktivit nastíněných v předchozí kapitole sestavit obecnější schéma sorabofilské činnosti v Pojizeří a středním Polabí v širším kontextu lužickosrbsko-českých kontaktů. Místní poměry usouvztažňuji s nastíněným obecným vývojem zájmu o Lužické Srby v meziválečném Československu, jak byl podán v kap. 3.3, přičemž se soustředím na podobnosti a rozdíly forem sorabofilské činnosti ve sledovaném regionu.

6.1 Předpoklady

Předtím, než se pokusím definovat zlomové body spolupráce regionu s Lužicemi, je třeba položit si otázku, proč se prolužické aktivity, zvláště v případě Mladoboleslavska krátkodobě jedny z nejvýznamnějších v celorepublikovém kontextu (při stycích s lužickosrbským Sokolem a při pořádání letních dětských táborů sehrálo Mladoboleslavsko přímo průkopnickou úlohu), rozvinuly v dané době zrovna v dané oblasti. Základním předpokladem jistě byla rozvinutá, moderní občanská společnost, která přijala český státní program, jak konstatovala čtvrtá kapitola. Rozvinuté hospodářství dále umožňovalo viditelné (a nákladné) volnočasové aktivity i v dobách hospodářské krize. Ovšem touto charakteristikou se Pojizeří a střední Polabí nikterak nevymykalo z řady dalších relativně bohatých regionů v jádrových oblastech českého osídlení. V tomto oddílu se tedy budu koncentrovat nikoli na charakteristiku hospodářskou a sociální, ale na geografická specifika regionu, s nimiž ale úzce souvisí i etnické složení obyvatelstva.

6.1.1 Češi, Němci, hraničáři, Slované (…a Lužičtí Srbové)

Celé Pojizeří totiž leželo takřka na česko-německé jazykové hranici. Kompaktní pás německého osídlení dosahoval od státních hranic místy až na vzdálenost necelých deseti kilometrů západně od toku Jizery. Etnická hranice se Jizeře nejvíce blížila na Železnobrodsku, kde dosahovala k Pěnčínu, poté se stáhla po Ještědském hřbetu až za Český Dub, obkružujíc tradiční výběžek českého osídlení u Světlé pod Ještědem, načež se na Mnichovohradišťsku opět přiblížila k Jizeře, protínala malé osady v lesích za Bělou pod Bezdězem a přes Kokořínsko dále mířila k Labi u Liběchova.[882]

Z této polohy přirozeně vyplýval silněji prožívaný pocit osudového „stýkání a potýkání“ Čechů s Němci, jejž nerozvál ani vznik Československé republiky. Naopak s příchodem většího počtu státních zaměstnanců české národnosti do většinově německých

[882] Srov. *Národnostní mapa Československé republiky: podle sčítání lidu z 1. prosince 1930* [Měřítko 1:750 000], 2. vyd, Praha 1938. Dostupná z URL: http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=717847 [citováno 20. 5. 2016]. Část této mapy je přetištěna zde na s. 187.

území zesílila otázka postavení české menšiny v pohraničních oblastech.[883] Pojizeří bylo v českých národních (případně nacionalistických) kruzích, reprezentovaných především NJS, prezentováno jako morální a materiální základna pro podporu českých hraničářů. Kromě značného počtu místních odborů NJS, jež vedle programu nákupů nemovitostí v pohraničí, které měly v konečném důsledku vést k čechizování „zněmčených území", jednota podporovala rozvoj menšinového školství. Pro posílení českého živlu v pohraniční se angažovaly i místní sokolské jednoty, které menšinové jednoty podporovaly finančně, materiálně, ale i morálně vzájemnými návštěvami.[884] Mladoboleslavská Fügnerova župa se orientovala na Českolipsko a Šluknovský výběžek, úzké kontakty udržovala s jednotou ve Varnsdorfu,[885] semilská Krkonošská župa se obdobně angažovala na Liberecku, zvláštní patronaci držela nad menšinovou jednotou v Horním Růžodole. Úzké kontakty Semilska, Železnobrodska a Turnovska s libereckými Čechy je možné vysledovat i na stránkách libereckého *Severočeského deníku*, nejvýznamnějšího orgánu české menšiny v regionu, jehož síť dopisovatelů zasahovala až do horního Pojizeří.[886]

Aktivity sokolů, odborů NJS, ale i časté politické proklamace především mladoboleslavského poslance za agrární stranu Jana Dubického, jenž se profiloval jako mluvčí severočeských hraničářů a coby řečník objížděl menšinové slavnosti v širším regionu,[887] oživovaly v Pojizeří narativ neustálého ohrožení ze strany německých průmyslníků: „Sebevědomý a silný kapitál německý, opírající se o dvě průmyslové a peněžní pevnosti – Liberec a Jablonec –, bude vždy nebezpečím pro národnost našich okresů při národnostní hranici."[888] Menšinář Fügnerovy župy, člen předsednictva NJS, inspektor menšinového školství v České Lípě (a ještě jako řídící učitel v Bělé pod Bezdězem podněcovatel kontaktů s Lužickými Srby) Josef Maštálko přirovnával hraničáře žijící v „poněmčených územích", na „ohrožených místech"[889] k vojákům v zákopech: „Český otec a

[883] J. ČECHUROVÁ, *Menšina*, s. 143–145.
[884] Jos. MAŠTÁLKO, *Národnostní význam Mladé Boleslavě*, Národní listy, 4. 7. 1926, SKA, f. MZb VII, ka. 5/A, fol. 24. Sem kromě vzájemných návštěv na místních sletech a tělocvičných vystoupení spadají i politicky problematické manifestační sokolské pochody etnicky německými městy, jež měly z českého pohledu demonstrovat panství nad českou půdou, dle mínění českých Němců se jednalo o provokace. Srov. kap. 10.5.2.
[885] Srov. J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, s. 27.
[886] Publikoval zde zvláště menšinář Krkonošské župy a podnítitel zájmu o Lužické Srby v regionu Josef Petříček. Srov. *Český tisk*, ČLV, roč. 10, čís. 8, 1929, s. 58.
[887] Jeho projevy poté přinášel politicky spřízněný tisk, především týdeník *Rodný kraj*, mladoboleslavský orgán republikánské strany.
[888] Jos. MAŠTÁLKO, *Národnostní význam Mladé Boleslavě*, Národní listy, 4. 7. 1926, SKA, f. MZb VII, ka. 5/A, fol. 24.
[889] Ibidem.

česká matka jest ‚neznámý vojín', který obětoval se pro národ!"[890] Ostatně vojenskou metaforiku použil i pro souhrnný sborník vydaný bezprostředně po mladoboleslavské „Výstavě českého severu", jenž byl pojmenován *Poměry v našich hraničářských posicích na severu Čech*.[891]

Zvláště Mladá Boleslav, s přehledem největší město Pojizeří, se měla stát hospodářskou, kulturní i politickou protiváhou Liberce. Otevřenou konkurencí libereckých německých výstav byly „Výstavy severních Čech", uspořádané v letech 1912 a 1927, zájmy českých podnikatelů z Pojizeří zastupoval Národohospodářský ústav pro severovýchodní Čechy, zřízený v Mladé Boleslavi roku 1922.[892] V Mladé Boleslavi a v Turnově působilo množství českých učitelů, kteří se nejvýrazněji angažovali v podpoře zájmu hraničářů, k nimž se přidružovali i Lužičtí Srbové (srov. kap. 4).

Nalézt spojitost mezi českými hraničáři a Lužickými Srby bylo více než jednoduché. Společný obraz hraničáře a Lužického Srba bylo možné konstruovat v prvé řadě ex negativo, tedy prostřednictvím společného nepřítele – Němce. V době po vzniku Československé republiky, chápané jako národní stát „československého národa", a dalších slovanských národních států, mohli jak hraničáři, tak Lužičtí Srbové sloužit jako modelový příklad menšinového společenstva, jemuž se nepodařilo dosud zcela vymanit z německého vlivu. Nejviditelnější rozdíl panoval pouze v tom, že hraničáři jako příslušníci českého etnika tvořili integrální součást českého státního národa, Lužičtí Srbové se museli spokojit s rolí vzdálenějších příbuzných, „slovanských bratří". Zde se však mohl zájem o hraničáře protnout jak s latentně přítomnou ideou slovanské vzájemnosti, tak i s tradicí českých zájmů v Lužicích. Josef Maštálko tak neopomněl připomenout, že historicky Čechy s Lužicemi spojovalo kompaktní slovanské osídlení, až ve středověku „byla Lužice odtržena německými pásy na jihu od Čech".[893] Ač tedy byli Srbové toliko příbuzní, přeci jen se jednalo o příbuzné z nejbližších. (srov. kap. 11).

V Pojizeří proto zájem o Lužické Srby po celé prvorepublikové období stál v těsném sousedství podpory hraničářů. Titíž lidé – jmenujme především menšináře Fügnerovy župy Josefa Maštálka, menšináře Krkonošské župy Josefa Petříčka a poslance Jana Dubického –, kteří šířili osvětu o Lužických Srbech, hájili zájmy české menšiny v pohraničí v řadách sokolských jednot či v odborech NJS. Třebaže se stejní lidé současně angažovali v několika

[890] *Český člověk psancem v československen. republice*, Večerní list, 31. 8. 1927, SKA, f. MZb VII, ka. 7, fol. 111. Citovaný Maštálkův výrok pochází z projevu proneseného na sjezdu českých hraničářů, jenž se konal v Mladé Boleslavi 29. srpna 1927 (i s účastí lužickosrbské delegace) během „Výstavy českého severu".
[891] Bohumil MALOTÍN, *Ladislav Smejkal, Josef Maštálko o Masarykově významu pro náš kraj,* Česko-lužický věstník, roč. 11, čís. 11, 2001.
[892] L. BENEŠ – R. KOTLABA – J. MATTA (edd.), *Mladoboleslavsko*, s. 128 a 132.
[893] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, s. 8.

korporacích s hraničářským programem současně, propojení s Lužickými Srby bylo nejvýrazněji motivováno aktivitami v Sokole. Jak Maštálka, tak Petříčka zajímal především rozvoj ŁSSZ. Z jejich úhlu pohledu bylo naprosto logické řadit lužickosrbský Sokol po bok hraničářských jednot: v obou případech se jednalo o podporu jednot menšinových, se slabší členskou a organizační základnou, kde kromě tělocvičného programu měl Sokol významnou úlohu při potvrzování a upevňování kolektivní identity (a v obou případech se rozvíjel v sousedství masivního německého hnutí turnerského).

Úvahy aktivních menšinářských pracovníků, pracujících s Lužickými Srby jako s určitou podmnožinou podřízenou hraničářským aktivitám, se zhmotňovaly při veřejných vystoupeních, kdy byli Lužičtí Srbové prezentováni společně s Čechy z pohraničí. Nepřekvapí příliš, že nejtěsněji byla obě společenstva provázána na akcích pořádaných Josefem Maštálkem. Během sletu Fügnerovy župy v Mladé Boleslavi roku 1922 vystoupili lužickosrbští sokolové společně s menšinovou jednotou z Varnsdorfu.[894] V téže době Maštálko do školy v Bělé pod Bezdězem, kde pravidelně pořádal ozdravné pobyty pro hraničářské děti, pozval i lužickosrbské školáky, lužickosrbské oddělení připojil roku 1927 k hraničářské Výstavě českého severu[895] a v roce 1936, kdy již působil v České Lípě v pozici inspektora menšinového školství, Lužické Srby prezentoval i v rámci hraničářského muzea, zřízeného na zámku v Zákupech.[896] Obdobný model převzal ale i jabkenický Bohuslav Havlín, byť se k němu propracoval opačnou cestou. Zatímco Maštálko se s Lužickými Srby seznámil prostřednictvím menšinářských aktivit, Havlína práce pro Lužické Srby nasměrovala k českým hraničářům. Na manifestacích, svolávaných do Jabkenic, připomínal jak hraničáře, tak (alespoň transparenty či zpěvem lužickosrbské hymny) Lužické Srby.[897]

Vzájemnou symbiózu zájmu o hraničáře a Lužické Srby deklarovaly dvě nejmohutnější národně-obranně motivované manifestace, které se v meziválečném období v Pojizeří uskutečnily. Zatímco 5. července 1933 se manifestovalo proti útlaku Lužických Srbů, přičemž v průběhu manifestace vystoupili Josef Maštálko a zástupce NJS Josef Tašner z Duchcova, kteří promluvili jménem českých hraničářů,[898] o dva roky později, 16. června 1935, kdy se množily útoky proti Čechům žijícím v pohraničí, demonstrovali pod jiným

[894] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Lužičtí Sokolové po prvé za hranicemi své vlasti*, ČLV, roč. 3, čís. 7, 1922, s. 66.
[895] *Výstava českého severu*, ČLV, roč. 7, čís. 1, 1926, s. 12.
[896] *České museum pro kraj českolipský v Zákupech*, LSV, roč. 17, čís. 6, 1936, s. 46–47.
[897] Srov. L. FUTTERA, *Naše lubuški*, s. 83–84.
[898] L. FUTTERA, *Mužský (1. díl)*, s. 98–99.

památným vrchem, Bezdězem, hraničáři. Zde naopak útlak Lužických Srbů připomněl poslanec Jan Dubický.[899]

Symbióza mezi oběma aktivitami ale mohla přerůstat i do parasitismu. Josef Maštálko zůstal vždy věrný hraničářům, rozvoji menšinového školství a sokolských jednot a Lužickým Srbům věnoval tu větší, tu menší pozornost úměrnou možnostem mezinárodní politické situace, avšak vždy na ně hleděl pouze jako na přívažek svých hraničářských aktivit. Oproti tomu v Mladé Boleslavi roku 1931 horečná vlna zájmu o Lužické Srby dokonale překryla zájem o hraničáře. Zatímco roku 1926 si Maštálko pochvaloval, že „Mladá Boleslav přispívá stále svým odborem Národní Jednoty Severočeské na zakupování pozemků v poněmčeném území“,[900] na přelomu dekády zde místní odbor NJS zcela zanikl, veřejný prostor zcela opanovali Lužičtí Srbové a aktivity SPL. Pryč již byla vystoupení lužickosrbských sokolů po boku menšinových jednot, v listopadu 1931 již do města z Horní Lužice zamířil zájezd lužickosrbských cvičenců, kteří vystupovali zcela samostatně.[901]

Útlum hraničářských aktivit nelze jistě přičíst výhradně Lužickým Srbům, kteří českou menšinu vytlačili z veřejného prostoru. Veškeré aktivity na spolkové bázi stály na zápalu několika málo organizátorů, kteří kolem sebe dokázali shromáždit kruh spolupracovníků. Dosavadní spiritus agens mladoboleslavských hraničářských aktivit Josef Maštálko odešel do České Lípy. Sice si podržel post menšináře Fügnerovy župy, ale jeho vliv na aktivity na Mladoboleslavsku klesal a scházel schopný pokračovatel (srov. s. 102–103). Zvláště když se místní organizátoři spolkového života, především okresní školní inspektor Karel Sellner, nadchli pro Lužické Srby.

Zájem o hraničáře byl proto v Mladé Boleslavi sekundárně oživován na podzim 1932, kdy byl znovu zakládán odbor NJS. Tentokrát však byla podpora české menšiny prezentována jako logické pokračování podpory Lužických Srbů. Jednatel odboru českolužického spolku Josef Smíšek, jenž svolával ustavující schůzi odboru SPL, do nadpisu pozvánky vetkl: „Osud českých hraničářů – osudem lužických Srbů“.[902] Počínaje rokem 1933 pak hraničáři v důsledku politické situace, kdy byly Lužickým Srbům znemožňovány cesty do Československa a kdy naopak česká společnost ve stavu ohrožení cítila potřebu věnovat péči primárně svým spoluobčanům nežli pobratimům, opět vytlačovali Lužické Srby z veřejného

[899] *Manifestace hraničářů pod Bezdězem,* Lužickosrbský věstník 16/7, 1935, s. 63. Pod Bezdězem se mělo sejít 15000 osob, zkušenost z Mužského i zde ale velí k opatrnosti. Zároveň se však beze vší pochybnosti jednalo v obou případech o shromáždění nejpočetnější, jež svým významem a ohlasem přesahovala hranice regionu.
[900] Jos. MAŠTÁLKO, *Národnostní význam Mladé Boleslavě*, Národní listy, 4. 7. 1926, SKA, f. MZb VII, ka. 5/A, fol. 24.
[901] *Sokolský česko-lužický večer*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 49, 4. 12. 1931, s. 4.
[902] J. SMÍŠEK, *Osud českých hraničářů – osudem lužických Srbů*, Mladoboleslavské listy, roč. 45, čís. 25, 17. 9. 1932, s. 1.

prostoru, ať již doslova (jako v Jabkenicích, kde se již dětských pobytů nemohli účastnit lužickosrbští školáci, které rychle nahradily děti hraničářů), nebo v symbolické rovině, kdy se celý místní odbor SPL řadil mezi „[n]árodní obranné jednoty“ a společně s NJS a Učitelskou jednotou Komenský roku 1934 uspořádal „národní večer“, jehož výtěžek byl určen české menšině.[903]

V jiných sídlech ve sledovaném regionu nelze hovořit o tak dynamické proměně míry pozornosti věnované hraničářům či Lužickým Srbům. Přinejmenším proto ne, že se v jiném městě nerozvinul zájem o Lužické Srby tak výrazně jako v Mladé Boleslavi a českolužický spolek zůstával jednou z mnoha místních korporací. Zájem o hraničáře zůstával katalyzátorem, jak je zřejmé zvláště v Semilech. Zde podnět k prvním přednáškám o Lužických Srbech a zájezdu do Horní Lužice vzešel od menšináře Krkonošské župy Josefa Petříčka, ale obě aktivity, v nichž se angažovali stejní občané, se rozvíjely paralelně a do značné míry odděleně. V Železném Brodě, odkud bylo na národnostní hranici nejblíže, byl koncept „osudového stýkání a potýkání“ vnímán nejsilněji. Perzekuci Lužických Srbů z jara 1933 činovníci místního odboru SPL interpretovali jako „začátek nového dějinného boje Germánstva a Slovanstva“.[904]

Bohuslav Havlín, jenž si byl vědom výhodné polohy Jabkenic mezi Pojizeřím na národnostní hranici a polabským vnitrozemím, si sice představoval, že by se obec měla stát jakýmsi mostem, „pojítkem kulturní práce na sever k menšinám a Lužici a k vnitrozemí na jih“,[905] avšak směrem do Polabí zájem o české hraničáře upadal. Řídla síť odborů NJS, a tak ani nemohly být touto cestou stimulovány sorabofilské aktivity (na druhou stranu si hraničáři a Lužičtí Srbové ani nemohli konkurovat). K primárnímu zájmu o hraničáře se Lužičtí Srbové měli přidružit pouze v Kouřimi, kde návštěvu lužickosrbských dětí z Jabkenic pořádal místní odbor NJS, a když se nepodařilo vytvořit samostatnou odbočku SPL, existovala v jeho rámci přinejmenším ještě roku 1933 jakási lužickosrbská sekce.[906]

V ostatních polabských městech, kde se o rozvoj sorabofilských aktivit zasadili činovníci Sokola jako v Kolíně a Českém Brodě či pěveckých spolků jako v Nymburce, v souvislosti s Lužickými Srby hraničářská otázka nerezonovala. Spíše se zde, podobně jako v ostatních městech v českém vnitrozemí, kde se také rozvíjela činnost odborů SPL, tiše ozývalo povědomí o slovanské vzájemnosti, příbuznosti s Lužickými Srby, jimž je zapotřebí

[903] *Národní obranné jednoty,*Jizeran, 55/10, 3. 3. 1934, s. 4. K proměnám vztahů zájmu o Lužické Srby a hraničáře v Mladé Boleslavi srov. L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 104–105.
[904] *Ze Zásady*, Týden horských okresů, 30. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 228.
[905] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Budoucnost Čachovic-Vlkavy*, Jizeran, roč. 53, čís. 8, 20. 2. 1932, s. 4.
[906] *Valná hromada*, Průboj, Kostelec nad Černými lesy, 4. 3. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 21/B, fol. 153.

pomoci. Lužičtí Srbové „přeci jsou našimi nejbližšími pokrevnými bratry jak svou polohou tak svou řečí“, hlásaly *Poděbradské noviny*.[907]

Lužičtí Srbové ale mohli stejně tak posloužit i jako prostředek demonstrace českého národního sebevědomí. Takovýto přístup je možné ilustrovat na projevech agrárnického poslance Adolfa Prokůpka. Prokůpek, jenž vlastnil statek v Kutlířích na Kolínsku, v regionu často vystupoval na shromážděních republikánské mládeže, v jejichž průběhu upozorňoval „na základní myšlenku národa, na ideu nacionalismu. Jeho slova o zemědělství jako základu státu, národa, jeho zmínka o lužických Srbech, vyvolávají hlučný potlesk“.[908]

Myšlenka podpory hraničářů zůstávala nanejvýš kdesi v pozadí, ba dokonce probíhaly pokusy rozšířit zrodivší se zájem o Lužické Srby i na hraničáře. Na rozdíl od Mladoboleslavska, kde pozornost od Lužických Srbů k hraničářům přenášeli přímo místní sorabofilové, do Polabí ale byla hraničářská tematika vnášena zvenčí. Ihned pod článkem informujícím, že v Českém Brodě prozatím nebude ustaven odbor českolužického spolku, byla v českobrodských *Našich hlasech* otištěna zpráva převzatá z *Lužickosrbského věstníku Naše menšiny a Lužičtí Srbové*, která vyzývala k zintenzivnění zájmu o Lužické Srby, ale především i hraničáře pod heslem „Přes silné pohraničí ke slovanské menšině lužické“.[909] Jak do blízkého Nymburka a Poděbrad, tak i na vzdálenější Českobrodsko zasílal po roce 1932 Bohuslav Havlín pozvánky na hraničářské manifestace v Jabkenicích a ve svém rodném kraji, s nímž díky zájezdu lužickosrbských dětí obnovil kontakty, přednášel o dětských koloniích (nyní již) hraničářských dětí a vybíral na ně příspěvky.[910] Až roku 1935, kdy téma pomoci hraničářů rezonovalo napříč československou společností, se stejně jako o rok dříve v Mladé Boleslavi spojily kolínské „[o]branné jednoty“, mezi nimiž figuroval i odbor SPL, aby podpořily „český živel v pohraničí“ proti „náporu sjednoceného Němectva“.[911]

Směsici slavofilského internacionalismu a českého nacionalismu, v němž drobnou okrajovou roli hráli i Lužičtí Srbové, připomínalo v každém městě při občasných slovanských večerech několik místních „slovanských pracovníků“,[912] obvykle reprezentantů vzdělaných, konzervativně orientovaných elit z učitelského či úřednického prostředí. V tomto ohledu se

[907] *Lužičtí Srbové*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 31, 29. 7. 1932, s. 4.
[908] Takto s Lužickými Srby spíše jako s rétorickou figurou Prokůpek pracoval na setkání republikánského dorostu 16. ledna 1927 v Českém Brodě. RÍŠA, Druhý díl Semináře zemědělského lidu, pořádaný OSRD na Českobrodsku, Nezávislost, 18. 1. 1927, SKA, f. MZb VII, ka. 6/A, fol. 62.
[909] *Naše menšiny a Lužičtí Srbové*, Naše hlasy, roč. 52, čís. 35, 10. 9. 1932, s. 2.
[910] 18. listopadu 1933 Havlín přednášel v Kostelci nad Černými lesy, 23. března 1934 v Českém Brodě. Srov. *Smetanovy Jablkynice – Dětský ráj*, Naše hlasy, roč. 53, čís. 45, 25. 11. 1933, s. 1; *Po stopách Bedřicha Smetany*, Naše hlasy, roč. 54, čís. 11, 17. 3. 1934, s. 2.
[911] *Obranné jednoty v Kolíně*, Hlas demokracie, 8. 6. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 168.
[912] S termínem „slovanský pracovník“ operuje ve své disertační práci Alexander Brummer. Upozorňuje, že bez těchto několika jednotlivců, kteří se angažovali převážně v Sokole a dalších národně orientovaných korporací, by nebyl další rozvoj slovansky orientovaných spolků myslitelný. A. BRUMMER, *Slovanství*, s. 152.

Polabí nikterak nevymykalo od ostatních českých vnitrozemských oblastí.[913] Zájem o Lužické Srby, jenž byl alespoň v některých sídlech institucionálně ukotven ustavením odboru SPL, sem v širší míře vnesl až Bohuslav Havlín v létě 1932. Rozvoj sorabofilského hnutí v Polabí tak do značné míry souvisel s aktivitami na nedalekém Mladoboleslavsku, především přímo s osobností Havlínovou, jenž se kromě koncertu dětí z jabkenické kolonie, který měl zájem o Lužické Srby stimulovat, přímo podílel i na následném ustavení odborů českolužického spolku v Kolíně a Nymburku a podobným způsobem se snažil založit i odbor v Lysé nad Labem.

I jinde přítomné latentní slavofilství mělo o něco výhodnější pozici v Poděbradech, neboť místní tisk sledoval aktivity zdejšího rodáka, malíře Ludvíka Kuby. I díky kontaktům na Kubu, též člena ústředního výboru českolužického spolku, se tak ve městě při turné po Čechách zastavili 10. května 1930 lužickosrbští pěvci vedení Bjarnatem Krawcem. A také vystoupili před publikem poučeným, jež je nadšeně přijalo[914] – což nebylo pravidlem, jen o den dříve v Náchodě „návštěva bohužel zklamala".[915] Když v srpnu 1932 přivezl do Poděbrad jabkenickou dětskou kolonii Bohuslav Havlín, bylo již ustavení odboru českolužického spolku připraveno, školáci tak nepřijeli podněcovat zájem o Lužice a Lužické Srby jako v ostatních městech, ale asistovali u předem připraveného aktu, k němuž místní činovníci nepotřebovali Havlínův návod.[916]

Jisté nadstandardní předpoklady k podobnému rozvoji zájmu o Lužické Srby měl ještě Český Brod, bydliště častého přispěvatele do *Lužickosrbského věstníku* a překladatele lužickosrbskcýh básníků Karla Sedláčka. Ten sice ve veršovaných fejetonech komentoval dění ve městě, ale před rokem 1932 o Lužických Srbech v místním tisku nereferoval. Vzhledem k velkému počtu osob, které se po koncertu dětí z Jabkenic přihlásily do českolužického spolku, ale můžeme předpokládat, že určité latentní povědomí o Lužických Srbech ve městě šířil.[917]

---

[913] Latentní zájem o Lužické Srby v oblasti, omezený však pouze na několik jednotlivců, je možné doložit na seznamu členů českolužického spolku, kde ke konci roku 1922 figurovali: z Českého Brodu Jiří Bubák a Aloisie Langová, učitelka; z Dymokur Josef Filip, farář, a Jan Vacek, ředitel cukrovaru; z Kolína A. V. Prágr, ředitel záložny, a korporativně Tyršova sokolská župa; z Kouřimi František Kroupa, účetní cukrovaru; z Lysé nad Labem František Tichý, lékař; z Nymburku Čestmír Stehlík, profesor reálky; z Poděbrad Bohumil Bouček, lékař, a J. V. Hrásky; ze Sadské František Klicpera. V. ZMEŠKAL, *Patnáct let*, s. 26–37. V následujících letech pravděpodobně do spolku vstoupilo i několik dalších osob, jež se již spolu s Havlínem angažovaly při zrodu místních odborů SPL.

[914] *Koncert našich lužických hostů*, Polabské noviny, 16. 5. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 13, fol. 185.

[915] *Lužickosrbský večer*, Podkrkonošské rozhledy, 15. 5. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 13, fol. 184.

[916] *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4.

[917] Srov. *Lužicko-srbská návštěva*, Naše hlasy, roč. 52, čís. 32, 20. 8. 1932, s. 2.

6.1.2 Mezi Lužicí a Prahou

Na národnostně-geografické hledisko, tedy průběh etnické česko-německé hranice, který oblast Pojizeří předurčoval k silněji pociťovanému pocitu sounáležitosti s českými hraničáři, pod nějž se vmáčkli i Lužičtí Srbové, můžeme nahlížet rovněž z hlediska vnímání blízkosti mezi Pojizeřím a Lužicemi. Pojizeří se mohlo prezentovat jako Lužickým Srbům nejbližší oblast kompaktně osídlená příbuzným (rozuměj slovanským) etnikem. Jak zdůrazňovali hraničářsky orientovaní pojizerští sorabofilové, od lužickosrbského jazykového teritoria je oddělovaly toliko „poněmčené oblasti“.[918]

Zvláště na Mladoboleslavsku byly novodobé styky s Lužickými Srby interpretovány jako přirozené pokračování staré tradice kontaktů s Horní Lužicí. Mladá Boleslav ležela na historické obchodní stezce, spojující Prahu s Žitavou, která odtud pokračovala dále severním směrem. Pro české sorabofily bylo snadné ztotožnit kontakty s hornolužickými oblastmi se styky s Lužickými Srby, a tak mladoboleslavský okresní školní inspektor Karel Sellner, jinak čelný činovník místního odboru SPL, s oblibou připomínal české pobělohorské exulanty v Žitavě, kteří odtud pašovali zakázané českobratrské knihy do Čech. Nijak nevadilo, že na Žitavsku v 17. století žádní Lužičtí Srbové nežili, do svých výkladů zapracoval obé.[919]

Třebaže některá tvrzení o historické blízkosti k Lužicím a Lužickým Srbům byla výsledkem dosti krkolomných argumentačních veletočů, vzájemná blízkost obou regionů včetně etnické příbuznosti vskutku umožňovala časté vzájemné návštěvy Čechů z Pojizeří a Lužických Srbů. Nejen agilní menšinář Maštálko, ale hlavně zájmy o hraničářské jednoty ve Šluknovském výběžku (a tedy přímo na hranicích s Horní Lužicí) předurčovaly mladoboleslavskou Fügnerovu župu k zvláštní úloze při podpoře ŁSSZ. Lužice ale, coby oblasti nikterak vzdálené, přitahovaly i zájem pojizerských turistů. Mladoboleslavský odbor KČST uspořádal vlastními silami několikadenní zájezd do Horní a Dolní Lužice v letech 1930–1932 třikrát, roku 1931 zamířila do Horní Lužice i výprava turistů z Mnichova Hradiště (ti svůj zájezd pořádali společně s libereckým odborem KČST) a semilské Krkonošské župy. Zatímco jak mladoboleslavští, tak mnichovohradišťští a liberečtí turisté trávili v Horní Lužici svatodušní svátky,[920] semilští sokolové mířili na slet lužickosrbského sokolského svazu, ale ani v jejich případě nechyběla prohlídka Budyšína a okolí.[921]

[918] J. MAŠTÁLKO – F. STREJČEK, *Úvodem*, Bezděz, roč. 1, čís. 1, 1930, s. 2.
[919] K. SELLNER, *Lužice*, s. 3. Srov. též kap. 11.2.
[920] *Zájezdy o svatodušních svátcích do Lužice,* LSV, roč. 12, čís. 6, 1931, s. 52.
[921] Josef PETŘÍČEK, *Náš zájezd do slovanské Lužice* [I. část], Na stráž, 11. 6. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 18; Josef PETŘÍČEK, *Náš zájezd do slovanské Lužice* [II. část], Na stráž, 20. 8. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 84.

Lužickou přírodu a místní pamětihodnosti odjížděli na soukromých cestách obdivovat i jednotlivci z regionu. Zatímco putování primáře kosmonoské psychiatrické léčebny (a čerstvého předsedy mladoboleslavského odboru českolužického spolku) Karla Funka po Horní a Dolní Lužici v létě 1931, gradující účastí na „schadźowance" ve Wětošově, byla motivována primárně zájmem o Lužické Srby,[922] Josef Čestmír Kerner sice o existenci Lužických Srbů věděl díky jejich účasti na Výstavě severních Čech roku 1927, avšak o dva roky později mířil především ztékat vrchy Černoboh a Běloboh.[923] Jeho soukromé putování ale podnítilo záměr uspořádat následujícího roku turistický zájezd do Lužic pro širší veřejnost, který zase dal podnět k ustavení odboru českolužického spolku. Děkan v Rejšicích Michael Hubař se v červenci 1931 podnícen přípravami prvního zájezdu lužickosrbských dětí do nedalekých Jabkenic pro změnu nejprve plavil po Labi do Drážďan, odkud teprve zamířil do Horní Lužice mezi Lužické Srby.[924] Následně se z něj stal nejvýznamnější soukromý mecenáš jabkenických dětských kolonií.[925] I soukromé cesty tak mohly v důsledku výrazně stimulovat rozvoj regionální prolužické činnosti.

Ve srovnání s aktivitami pojizerských turistů nelze touhu po obdivování krás Lužic ve významnější míře konstatovat v Polabí. Toliko kolínský odbor KČST, doprovázený několika členy z Kutné Hory, vyrazil v srpnu 1930 do Saska. Nedělní výlet ale sledoval mnoho cílů, návštěvě Budyšína předcházela prohlídka Míšně a Drážďan. A také v hornolužické metropoli bylo hlavním bodem programu setkání s místními Čechy, sdruženými ve spolku Palacký. Vladimír Zmeškal sice vyslovil přání, „aby kolínští přijeli zase do Lužice a dali tak příklad druhým turistům našim, kam český turista má cestovati",[926] leč kolínští turisté se již do Budyšína nevrátili.

Přednáška Bohuslava Havlína 5. listopadu 1931 sice přiměla činovníky kutnohorského odboru KČST k úvahám „pořádati příštího roku zájezd do Slovanské Lužice, bude-li ovšem o tento výlet zájem mezi našimi členy". Zájem však nebyl, a tak kutnohorští turisté následující léto nezamířili ani do Lužic, ba ani do Jabkenic na návštěvu dětské kolonie, kam je Havlín

[922] Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici*, Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 84, 31. 10. 1931, s. 1.; Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici* [II. část], Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 85, 4. 11. 1931, s. 1.; Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici* [III. část], Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 86, 7. 11. 1931, s. 1.; Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici* [IV. část], Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 88, 14. 11. 1931, s. 2.; Dr. K. F. [Karel FUNK], *Dojmy z cesty po Lužici* [V. část], Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 90, 21. 11. 1931, s. 1.

[923] J. Č. KERNER, *Návštěvou*, s. 4.

[924] *Lužické děti v Jablkynicích*, České listy, 7. 8. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 69–71.

[925] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3, čís. 4, 1932, s. 123.

[926] Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *Kolínský Klub čsl. turistů v Budyšíně*, ČLV, roč. 11, čís. 7, 1930, s. 58.

slíbil pozvat.[927] Tím spíše se Kutná Hora neocitla ani v itineráři polabského turné lužickosrbských dětí, jež se zastavilo v Kolíně, vzdáleném pouhých deset kilometrů. Ostatně nebylo to poprvé: již roku 1923 se po „lužickém večeru“ chystal na návštěvu Lužických Srbů kutnohorský Sokol. Ani v tomto případě se „naděje, že kutnohorský Sokol a druhé instituce jsouce si vědomy tradicionelního významu Kutné Hory, města Havlíčkova, neopustí myšlenku českolužické vzájemnosti a budou nadále prohlubovati naše styky“,[928] nezhmotnila v realizaci proklamovaného zájezdu. Do Polabí s výjimkou Poděbrad[929] nedorazily ani pozvánky k několika zájezdům do Horní a Dolní Lužice, které v letech 1934 až 1936 pořádaly ČSD, respektive DR, jichž se účastnili pojizerští sorabofilové.

Právě na rozdílném zájmu o jednotlivé zájezdy do Lužic z různých pojizerských měst můžeme doložit, že ani na Pojizeří nelze ve vztahu k Lužickým Srbům pohlížet jako na jednolitý region, ale dále se dělilo podle odlišných dopravních vazeb. Mladoboleslavsko s Horní Lužicí spojovala železnice přes Bakov nad Jizerou, Českou Lípu, Rumburk a státní hranici u Ebersbachu, odkud bylo možné pokračovat buď přes Wilthen či Löbau do Budyšína a odtud případně dále na sever do pruské Horní Lužice k Hoyerswerdě a do Dolní Lužice na Chotěbuzsko. Ze Semil, Železného Brodu a Turnova bylo naopak do Lužic nejblíže vlakem přes Liberec a odtud buď přes Žitavu a Löbau do Budyšína, anebo přes Frýdlant a Zhořelec do Chotěbuze (srov. mapu na s. 187).

Zatímco mladoboleslavští turisté a Sokolové mířili při svých cestách do Horní Lužice přes Ebersbach, mnichovohradišťští turisté (směřující roku 1931 do Budyšína ve stejný den jako jejich kolegové z Mladé Boleslavi, vzdálené patnáct kilometrů) a semilská Krkonošská župa cestovali přes Liberec.[930] Není tedy divu, že v horním Pojizeří z lužických zájezdů pořádaných železničními společnostmi nejvíce zaujala nabídka DR, jež v červnu 1934 organizovaly jízdu do dolnolužických Blat. Zatímco z Prahy se přihlásilo pouze pět osob, ze Semil do Blat vyrazilo deset[931] a z Železného Brodu rovnou patnáct sorabofilů. V obou městech zájezd kromě místních odborů SPL propagovali také turisté.[932] Pražští přátelé Lužických Srbů místo turistického zájezdu v režii DR, kde pořadatelé dbali na to, aby

[927] Sl., *Navštivte Lužici*, Turistický obzor, 11–12, 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 161.
[928] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Lužickosrbský večer v Kutné Hoře*, ČLV, roč. 4, čís. 7, 1923, s. 44.
[929] Poděbradské *Polabské noviny* otiskly pozvánku na zájezd ČSD do Budyšína a Radwora, jenž se konal 2. září 1934. *Na návštěvu k Lužickým Srbům*, Polabské noviny, 4. 8. 1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/B, fol. 14.
[930] *Zájezdy o svatodušních svátcích do Lužice,* LSV, roč. 12, čís. 6, 1931, s. 52.
[931] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o IV. schůzi výborové konané dne 5. července 1934 v sokolovně v Semilech.
[932] Železný Brod, LSV 16/6, 1935, s. 56. V aktech semilského odboru SPL je uvedeno pouze dvanáct účastníků z Železného Brodu. SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o IV. schůzi výborové konané dne 5. července 1934 v sokolovně v Semilech.

„účastníci do styku s Lužičany nepřišli“,[933] raději mířili pod hlavičkou ČSD na lužickosrbské národopisné slavnosti do saské Horní Lužice, jež německý režim toleroval. Vlaky vypravované z Prahy ale k Budyšínu mířily přes Mladou Boleslav a Ebersbach. Zájezdu na slavnostní shromáždění Domowiny v Radworu 15. července 1934 se (i s nutnou zajížďkou do Bakova) ze Semil zúčastnil pouze místopředseda odboru SPL, cukrář Jaroslav Bém,[934] několik jednotlivců vyrazilo i ze Železného Brodu.[935] Do Budyšína a opět Radworu, kde bylo připraveno pěvecké a taneční vystoupení, 2. září téhož roku zamířil pouze semilský školní inspektor Skopeček.[936] Oproti tomu z Mladé Boleslavi vyrazilo do Horní Lužice sedm osob. K jízdě dalšího zvláštního vlaku, jejž ve stejné trase vypravily ČSD o Velikonocích roku 1935, se dle zpráv v tisku měl přihlásit „větší počet lužicko-srbských přátel“ z Mladé Boleslavi,[937] avšak z odborů v horním Pojizeří se již do Horní Lužice nevydal nikdo.

Ze Semil, tím spíše z Turnovska, bylo po železnici do Horní Lužice blíže nežli z Mladé Boleslavi. Obrovskou výhodou Mladé Boleslavi však byla její poloha na spojnici Budyšína a Prahy, v tomto ohledu se mohlo Mladoboleslavsko vskutku hlásit k tradici strategického bodu na žitavské obchodní stezce. Nejenže na mladoboleslavském hlavním nádraží v nedalekých Čejetičkách zastavovaly zvláštní vlaky ČSD směřující do Budyšína, především tudy projížděly všechny větší výpravy Lužických Srbů do hlavního města.

Několikaminutového pobytu pražských vlaků na mladoboleslavském nádraží využili již 2. ledna 1922 místní sokolové, kteří přišli pozdravit projíždějící výpravu pěvců.[938] Pozdravů a občerstvení se na mladoboleslavském hlavním nádraží dočkali o dekádu později i lužickosrbští cvičenci, mířící v červenci 1932 na pražský sokolský slet.[939] Kromě pozdravů, čaje a zákusků odbytých na nádraží se ale v Mladé Boleslavi mohla odehrát i samostatná vystoupení lužickosrbských umělců na okraj jejich propagačních zájezdů do Prahy V lednu 1922 se pěvci při zpáteční cestě odvděčili za občerstvení koncertním vystoupením a přednáškou.[940] Paralelně v Praze a v Mladé Boleslavi tamější sorabofilové nastudovali a (za účasti autorky) v březnu 1932 uvedli divadelní hru Marjany Domaškojc *Ze života chudých*.[941]

---

[933] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o IV. schůzi výborové konané dne 5. července 1934 v sokolovně v Semilech.
[934] *Semily*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 56.
[935] *Železný Brod*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 56.
[936] *Semily*, LSV, roč. 16, čís. 6, 1935, s. 56.
[937] *Do Společnosti přátel Lužice,* Obrana lidu, roč. 28, čís. 13, 29. 3. 1935, s. 2.
[938] Vladimír ZMEŠKAL, *Zájezd lužickosrbských pěvců do Československé republiky ve dnech 2. – 7. ledna 1922*, ČLV, roč. 3, čís. 1, 1922, s. 6.
[939] *Lužičtí Srbové*, Mladoboleslavské listy, roč. 45, čís. 50, 9. 7. 1932, s. 1–2.
[940] Vladimír ZMEŠKAL, *Zájezd lužickosrbských pěvců do Československé republiky ve dnech 2. – 7. ledna 1922 (pokračování),* ČLV, roč. 3, čís. 2, 1922, s. 18–19.
[941] *Premiéra dolnolužické hry M. Domaškojc „Ze života chudých“*, LSV, roč. 13, čís. 6, 1932, s. 48.

Z blízkosti tradičního pražského střediska, umocněné výhodnou polohou na železniční tratě k Budyšínu, mohla těžit zvláště Mladá Boleslav (ale i Polabí, jež však již leželo mimo přímou trasu z Horní Lužice ku Praze), horní Pojizeří naopak leželo již stranou těchto směrů. Jeho periferní postavení se projevilo i při šíření povědomí o Lužických Srbech do této oblasti. Mladoboleslavsko těžilo z úzkých kontaktů s pražským ústředím českolužického spolku, činovníci této korporace se ve 20. letech několikrát účastnili osvětových přednášek v Polabí. Vladimír a Otakar Zmeškalovi několikrát na Semilsko zavítali přednášet až v letech 1928–1929. Při organizačním ukotvení sorabofilských aktivit při horní Jizeře pak v prvé řadě asistovali již zkušení členové SPL z Mladé Boleslavi a Bohuslav Havlín z Jabkenic (srov. s. 130).

Z hlediska objektivních předpokladů k rozvinutí sorabofilské činnosti se tedy významně projevuje odlišnost obou zkoumaných regionů, kdy jednoznačně lepší podmínky pro kontakty s Lužickými Srby vykazovalo Pojizeří, ležící nedaleko lužickosrbského jazykového teritoria a ještě blíže etnické hranici. Poloha na železnici z Prahy do Ebersbachu a dále do Horní Lužice ještě umocňovala předpoklady Mladé Boleslavi pro rozvoj styků s Lužickými Srby. Ostatně záměr vytvořit „novou základnu slovanské spolupráce“, jejž vyhlásil Miloslav Škoda na jaře 1931, se jednoznačně vztahoval pouze na pojizerská města.[942] Smršť proklamací polabských odborů českolužického spolku v létě 1932 byla způsobena jednak bezprostředním dojmem z návštěvy lužickosrbských dětí, jednak i obecně zvýšeným zájmem o Lužické Srby v Československu po jejich vystoupení na všesokolském sletu. Kromě Poděbrad, kde panovalo o Lužických Srbech díky aktivitám Ludvíka Kuby a návštěvám Bjarnata Krawce povědomí již z předchozích let a vznik odboru byl evidentně pečlivě předem připraven, proběhlo vyhlášení odboru do velké míry ad hoc a teprve posléze začalo být připravováno jeho skutečné ustavení, jež se rodilo dosti těžce, leckde vůbec neproběhlo.

Naznačené geografické předpoklady shrnuji na následující mapě. Na podkladu národnostní mapy, sestavené na základě sčítání obyvatelstva z roku 1930, doplňuji směry hlavních železničních tratí, kudy směřovali čeští sorabofilové do Horní, respektive Dolní Lužice a Lužičtí Srbové do Čech, ku Praze. Zvlášť vyznačuji sídla, v nichž byl ve 30. letech založen odbor českolužického spolku, i obce, kde se vzdor dílčímu zájmu o Lužické Srby odbor SPL i přes přechodné pokusy ustavit nepodařilo:

[942] Mša. [Miloslav ŠKODA], *Náš kraj a Lužičtí Srbové*, Náš kraj, 29. 5. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 15, fol. 194.

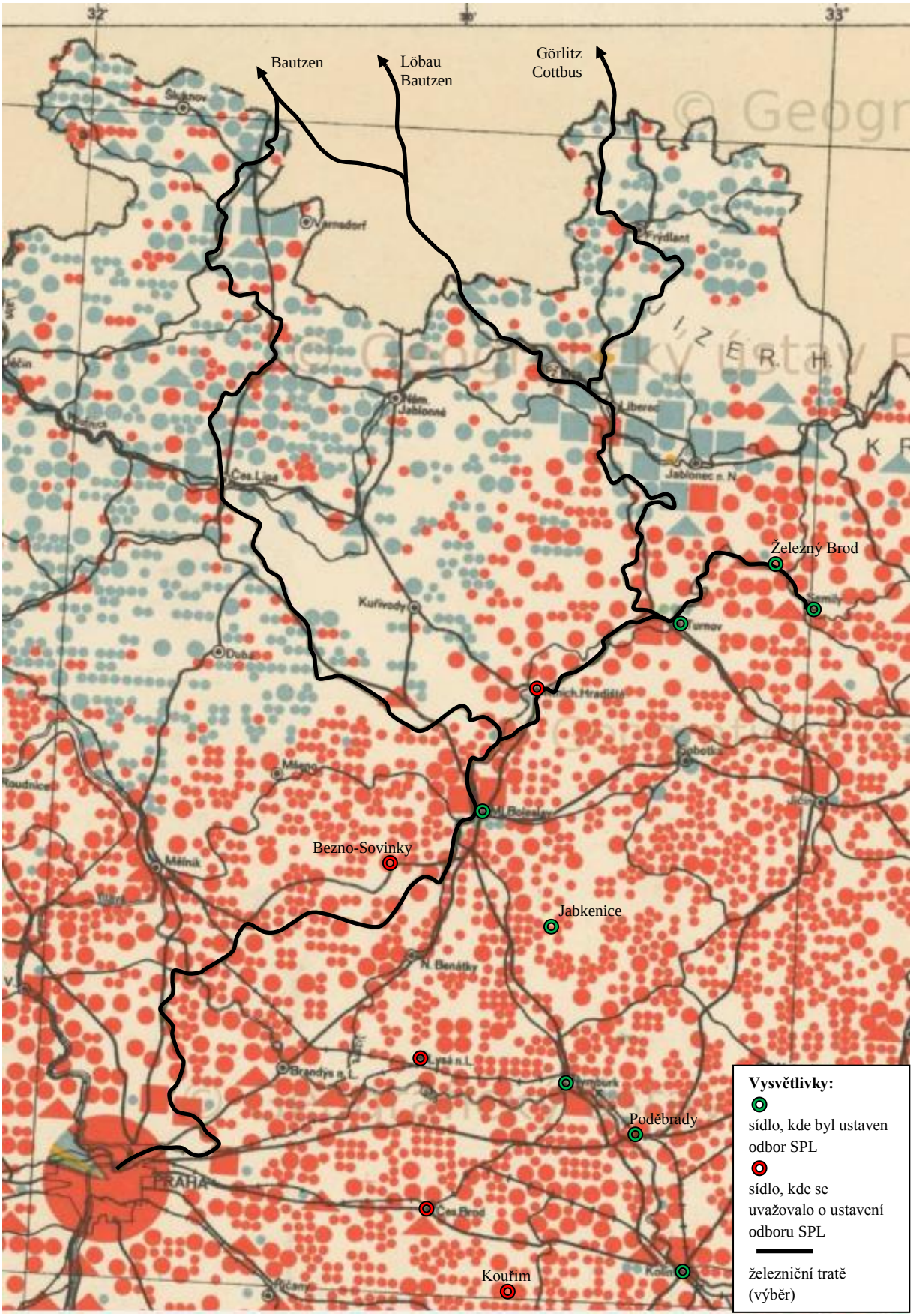

Mapa 1. Střediska kontaktů s Lužickými Srby v Pojizeří a středním Polabí.
Podklad: *Národnostní mapa Československé republiky: podle sčítání lidu z 1. prosince 1930*, 2. vyd, Praha 1938. Dostupná z URL: http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=717847 [citováno 20. 5. 2016].

6.2 Mezníky

Z předchozího shrnutí činnosti v jednotlivých dílčích střediscích lužickosrbsko-české spolupráce jednoznačně vyplývá převaha Mladé Boleslavi (a s ní úzce propojených Jabkenic), kde jinde běžná osvětová činnost přerůstala v pravidelné styky s Lužickými Srby a v hmatatelnou podporu lužickosrbských národních a kulturních aktivit, kterou místní odbor SPL přímo organizoval (a neomezoval se pouze na finanční dotování obdobně zaměřených aktivit ústředí korporace). K této úloze Mladou Boleslav jistě předurčovaly všechny výše zmíněné geografické, hospodářské, sociální a politické předpoklady, avšak je třeba zdůraznit, že zde styky s Lužickými Srby prostřednictvím Fügnerovy župy a aktivit Josefa Maštálka začínají o desetiletí dříve nežli ve většině ostatních sídel (nepočítáme-li občasné jednorázové „lužické večery"). Rozvoj prolužické činnosti v horním Pojizeří a ve středním Polabí, zaštítěný nově ustanovenými odbory SPL, nastává v době, kdy vzhledem k politické situaci v Německu celé lužickosrbsko-české kontakty procházejí transformací a následně musejí být utlumovány.

I v nově založených odborech tamější sorabofilové spřádali plány na rozvíjení obdobných aktivit, jaké znali z Mladoboleslavska, ale neměli možnost je rozvinout. Plány na manifestaci na lipanském bojišti po vzoru Mužského vzala za své, jakmile se ukázalo, že výsledky manifestace na Mužském nebudou příliš hmatatelné,[943] odbor SPL v Semilech musel rezignovat na záměr umístit po vzoru Mladé Boleslavi na místních školách lužickosrbské studenty,[944] a tak alespoň poděbradský odbor o prázdninách 1933 zaplatil lázeňský ozdravný pobyt lužickosrbským studentům z Prahy, kteří přes prázdniny raději neopustili Československo.[945]

Zaměřme se tedy na nejvýznamnější zlomové body prolužických aktivit ve sledovaném regionu. V mnohých ohledech kopírují tyto body zlomu dění na celostátní úrovni, jak je nastínila kapitola 3.3, některé ale v Pojizeří a Polabí rezonovaly specifickou formou.

Celá 20. léta se Pojizeří ani Polabí nikterak nevymykají z celorepublikového průměru. Latentní zájem o Lužické Srby oživují občasné osvětové přednášky a „lužické večery", které jsou zpravidla zaštítěny místními sokolskými jednotami. V některých případech se jedná o součást delšího seriálu večerů věnovaných jednotlivým slovanským národům, které byly populární především v době krátce po vzniku republiky a na jejichž základě bylo možné

[943] *Bylo by třeba, aby z Lipan mluvilo se o Lužici*, Prokůpkův kraj, 20. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 179.
[944] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o I. schůzi výboru, konané dne 19. dubna 1933 v hotelu Okresní dům v Semilech.
[945] *Poděbrady*, LSV 14/8, 1933, s. 76.

demonstrovat loajalitu novému státu. Šlo o akce jednorázové (což platí i pro zájezd kolínských turistů), jež nepokračovaly dalšími dlouhodobými sorabofilskými aktivitami.

Již na přelomu let 1921 a 1922 se z tohoto obecného obrazu začala vymykat Mladá Boleslav. Lužické Srby ve městě připomenul koncert početného lužickosrbského pěveckého tělesa. Toto vystoupení položilo základ k úzkým stykům mezi sokolskou Fügnerovou župou a ŁSSZ. Mladoboleslavští sokolové, aktivizovaní župním menšinářem Josefem Maštálkem, se stali nejbližšími zkušenějšími partnery nově ustaveného lužickosrbského Sokola. Své cvičenecké zkušenosti předávali během vystoupení v Horní Lužici, kam bylo družstvo Fügnerovy župy pozváno, stejně tak na Mladoboleslavsko mířili lužickosrbští sokolové. Na okraj sokolských aktivit spadá i „první lužická škola“, jež se uskutečnila v Bělé pod Bezdězem.

Styky Mladoboleslavska s ŁSSZ ztratily na síle roku 1924, kdy byl při ústředí ČOS zřízen samostatný „lužický odbor“. Část činnosti a podpory lužickosrbským Sokolům přešla do Prahy, kam také častěji mířili lužickosrbští cvičenci. Nadstandardní vztahy s Fügnerovou župou přetrvávaly, její aktivity se ale přesunuly blíže k saské hranici, zmiňme lužickosrbský kurs v České Lípě či cvičenecký kurs v Dolní Poustevně. Příčinu je nutno spatřovat v přesídlení garanta styků s ŁSSZ Maštálka z Bělé pod Bezdězem do České Lípy, konsolidaci menšinových sokolských jednot v pohraničí, jež byly schopny tyto akce připravit, ale i v nárůstu sebevědomí a snahy symbolicky doložit českou moc nad českými zeměmi (včetně území osídlených většinově německým obyvatelstvem), u čehož českým Sokolům asistovali i Lužičtí Srbové (srov. kap. 10.5.2). Přímo v Mladé Boleslavi byli Lužičtí Srbové opět zpřítomněni až v roce 1927 na hraničářské „Výstavě českého severu“, u jejíž příležitosti opět do města dorazil početný pěvecký sbor.

Na konci dekády se snažil pražský Československo-lužický spolek „Adolf Černý“ posílit zájem o Lužické Srby v Československu a zároveň přilákat do svých řad nové členy, vyzýval proto k pořádání zájezdů do Lužic a k zakládání regionálních odborů.[946] Rok co rok navíc konal turné po Čechách Bjarnat Krawc, který sbíral finance na zřízení lužickosrbské školky. Zájezdy k Lužickým Srbům podnítily založení odborů v Mladé Boleslavi (zde podnět vzešel od KČST, ale přípravnou činnost podpořila i Fügnerova župa, jež připomínala tradici kontaktů s ŁSSZ) a s větším časovým odstupem i v Semilech. Paralelně probíhaly přípravy na zřízení odboru i v Poděbradech a Turnově.

V Mladé Boleslavi Lužičtí Srbové na přechodnou dobu ovládli veřejné dění ve městě. V rychlém sledu město třikrát navštívil Bjarnat Krawc, dorazila i dolnolužická spisovatelka

[946] *Zřizujte odbory našeho spolku ve všech větších městech!*, ČLV 11/7, 1930, s. 58.

Marjana Domaškojc, opět se připomeněli sokolové, na místních školách byli vydržováni studenti z Horní Lužice a především prázdniny v Jabkenicích strávili lužickosrbští školáci. Jejich první pobyt roku 1931 vedl ke zřízení samostatného odboru českolužického spolku v Jabkenicích. O rok později při zájezdu do Polabí, v příznivé situaci krátce po všesokolském sletu, kdy Lužičtí Srbové pronikli i na stránky celostátních deníků, lužickosrbské děti z jabkenického tábora asistovaly při proklamaci odboru v Poděbradech, svou přítomností podnítily zřízení odborů v Kolíně a Nymburce a alespoň dočasně rozvířily zájem o lužickosrbskou problematiku v Českém Brodě a Kouřimi. Hosté z Mladé Boleslavi a Jabkenic byli přítomni i na „lužických večerech“, jež vedly k ustavení odborů v Semilech a Železném Brodě.

Druhý zlomový rok 1933 v celém regionu silně ovlivnila manifestace na Mužském. Počáteční vlna sounáležitosti s perzekuovanými Lužickými Srby ještě zvýšila zájem o ně (a přilákala mj. i několik zájemců do turnovského odboru SPL, jenž stále nebyl ustaven), následné neprojednání memorand odeslaných SN vyvolalo pocit zklamání a zbytečně vynaloženého úsilí a mělo i za následek odklon od lužickosrbské tematiky. Největší propad zájmu o Lužické Srby byl patrný na Mladoboleslavsku, kde byli dosud Lužičtí Srbové častými hosty. Odbor SPL se nebyl schopen přeorientovat na jiný způsob činnosti, jenž by se bez návštěv hostů z Lužic obešel, místo toho dosavadní nejaktivnější sorabofilové přešli do řad NJS, kde se s podobnou energií vrhli do podpory českých hraničářů. Obdobnou strategii zvolil i Bohuslav Havlín, jenž se jal pořádat prázdninové tábory pro děti hraničářů. Během častých manifestačních shromáždění však Lužické Srby připomínal a plánoval i vybudování „lužické chaty“, jež by na jejich prázdninové kolonie trvale odkazovala.

Snazší způsob, jak se vyrovnat s omezenými možnostmi styků s Lužickými Srby, se nabízel v sídlech, kde neměly kontakty s nimi takovou tradici. Sorabofilské aktivity se tak zde omezily na přednášky, „lužické večery“, občasné koncerty a výstavy. Specifickou strategii volili v Poděbradech, kde pravidelně v lázeňské sezoně pořádali koncerty a kulturní vystoupení. Jejich adresáty tak byli v první řadě lázeňští hosté, od nichž se očekával výraznější příspěvek ve prospěch místní SPL.

Lužickosrbské aktivity, provozované v takto komorním duchu, jež se omezovaly na jedno, nejvýše dvě veřejná vystoupení ročně, nemohla v žádném případě formovat veřejný prostor tak výrazně, jak tomu bylo v letech 1931–1933 v Mladé Boleslavi, kdy o činnosti SPL

informovaly místní listy takřka každý týden.[947] Po polovině 30. let je navíc patrná jistá vyčerpanost notně omezeného kulturního programu, o nějž přestává mít místní obyvatelstvo zájem. Určitý potenciál skýtalo pořádání „lužických večerů“ v menších nedalekých obcích, kde jimi dosud nebyli obyvatelé nasyceni. Ještě v lednu 1938, kdy většina odborů SPL v podstatě nevykazuje činnost, uspořádal semilský odbor úspěšný podnik v Košťálově. Několik přednášek ve venkovských sídlech v okrese zaštítila již v letech 1932–1933 i mladoboleslavská SPL, roku 1935 se však na tuto šňůru přednášek vzdor proklamacím již navázat nepodařilo.

Zájmu o Lužické Srby nepřál ani vývoj politické situace: po rozpuštění lužickosrbských národních organizací roku 1937 bylo zřejmé, že jakékoli československé hlasy na podporu Lužických Srbů nemají žádný efekt, nadto zvláště po roce 1936 rostl pocit vlastního ohrožení. Ve sledovaném regionu je výstižný osud železnobrodského odboru, jejž v průběhu roku 1937 opustila třetina členů.

Poslední větší veřejnou aktivitou se tak stala „Výstava lužickosrbské kultury“, jež byla přes léto 1937 otevřena ve Smetanově myslivně v Jabkenicích. Jako spolupořadatelé byly sice uvedeny regionální odbory SPL, jejichž delegace se také zúčastnily slavnostního zahájení, výstavu ale připravoval jednatel ústředí SPL Vladimír Zmeškal a z regionu na ní měl podíl toliko Bohuslav Havlín, který dal ústředí k dispozici prostory, zapůjčil fotografie z dětských kolonií a během prázdnin výstavou společně s lužickosrbskými studenty provázel návštěvníky.

[947] Od září do prosince 1931 článek s lužickosrbskou tématikou obsahovalo 50% čísel *Mladoboleslavských listů*, jež vycházely dvakrát týdně, a 81,25% týdeníku *Obrana lidu*. Srov. L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 99–100.

III. Analýza

7. Jde to i bez SPL?

Na podzim 1932 byl Bohuslav Havlín plně vytížen. Aktivně se zapojil do zakládání odborů SPL v Kolíně a Nymburce, k nimž dala podnět prázdninová návštěva dětí z jabkenického tábora. Ani s tím se nespokojil. Agilní učitel současně inzeroval, že „ochotně připraví vše, čeho třeba, k ustavení odboru spolku ‚Adolf Černý' v místě".[948] Havlín spatřoval jedinou možnost v pokračování sorabofilských aktivit na půdě českolužického spolku, neboť „[b]ez organisace je jakákoliv práce pro Lužici nemožna".[949] Jednal tak zcela v intencích pražského ústředí, jež již od roku 1930 vyzývalo: „Zřizujte odbory našeho spolku ve všech větších městech!"[950] Ostatně už v roce 1923, kdy spolek ještě žádné odbory neměl, a dokonce se jejich zřizování bránil, si nárokoval pozici koordinátora veškerých styků mezi Československem a Lužickými Srby.[951]

Z materiálů shrnutých v páté kapitole je však současně zřejmé, že zdaleka ne všechny sorabofilské aktivity pokrývala SPL. Kromě jednotlivých festivit, pro jejichž pořádání se sdružovalo několik místních korporací je zde především nápadný případ Mladé Boleslavi, kde už od podzimu 1921 udržovala čilé styky s Lužickými Srby Fügnerova župa. Položme si tedy otázku, jaké možnosti sorabofilské činnosti se nabízely mimo struktury SPL, respektive zda se i mimo českolužický spolek otevíraly perspektivy dlouhodobějších prolužických aktivit.

Dlouhodobější aktivity, jež svým významem překračovaly region, zaštiťovala od roku právě mladoboleslavská Fügnerova župa, k níž se až v únoru 1931 připojil nově založený odbor českolužického spolku. Samozřejmě se zde zrcadlí proměna strategie pražské korporace, jež zpočátku o venkovské odbory nestála a s cílenými výzvami k jejich zakládání přišla až v roce 1930.

Mladá Boleslav tak byla prvním městem, kde se během této kampaně podařilo zřídit odbor, k čemuž napomohly zkušenosti z dosavadních styků s ŁSSZ. Z perspektivy mladoboleslavských se jednalo o aktivity sokolské, zaštítěné menšinovým odborem Fügnerovy župy, personálně tedy Josefem Maštálkem. Maštálko sice hned roku 1921, kdy začal připravovat zastávku lužickosrbských pěvců ve městě, vstoupil do Českolužického spolku „Adolf Černý" a ke vstupu do této korporace vyzýval i v brožuře *Lužičtí Srbové* z roku

[948] *Československo-lužickosrbský spolek „Adolf Černý" – odbočka Jablkynice*, Národní listy, 14. 9. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 239.
[949] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ bratrských Lužických Srbů*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 2.
[950] *Zřizujte odbory našeho spolku ve všech větších městech!*, ČLV, roč. 11, čís. 7, 1930, s. 58.
[951] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], Českolužický spolek „Adolf Černý" v Praze, ČLV, roč. 4, čís. 1–2, 1923, s. 12.

1924.[952] Cílená kampaň mezi členy Sokola i širší veřejností lákající ke vstupu ale neprobíhala. V Mladé Boleslavi se tak nesoustředili členové korporace, třebaže neorganizovaní v samostatném odboru, jako tomu bylo zásluhou Otilie Podzimkové v Lounech, kde se jí podařilo získat třicítku členů.[953] Během kalendářního roku 1922, kdy sokolské lužickosrbsko-české styky v Mladé Boleslavi zaznamenaly první vrchol, nevstoupil do českolužického spolku nikdo.[954] Fügnerova župa zřízením „Fondu lužických Srbů" vybudovala i paralelní strukturu materiální podpory Lužických Srbů, nezávislou na pražské korporaci.[955]

Nevýhodou tohoto modelu byla omezenost aktivit, které se logicky soustředily na kontakty s ŁSSZ, tedy s poměrně úzkou (byť z hlediska národního uvědomění nejvíce životaschopnou) skupinou mezi Lužickými Srby. Maštálkova „první lužická škola" sice ukazovala možný směr dalších aktivit, které mohly být na veřejnosti prezentovány jako sokolské (v tomto případě účastí dětí na župním sletu v Mladé Boleslavi), avšak neorientovaly se toliko na cvičence – aktivní členy ŁSSZ, nýbrž by oslovovaly i další vrstvy a skupiny lužickosrbské společnosti. Další dětské pobyty se však příznačně na Mladoboleslavsku uskutečnily až o dekádu později, již pod hlavičkou českolužického spolku (ovšem i tentokrát se sokolskými cvičeními jako pevnou součástí programu).

Z aktivit zaštítěných Fügnerovou župou po sériích slovanských večerů na počátku 20. let v podstatě vymizela osvěta směrem k veřejnosti. Vzdor několika článkům a brožuře Josefa Maštálka v Mladé Boleslavi „nebylo ještě dosti zájmu o lužickou otázku".[956] Lužičtí Srbové se svojí přítomností v regionu připomněli až při zájezdu na „Severočeskou výstavu" roku 1927. Teprve v této chvíli můžeme hovořit o vybuzení elementárního zájmu o lužickosrbskou problematiku alespoň u několika jednotlivců (především Josefa Kernera a Karla Sellnera), jimž se na počátku nové dekády podařilo iniciovat ustavení odboru českolužického spolku (srov. s. 102–104).

Fügnerova župa v podstatě kontakty s Lužickými Srby chápala jako svou vnitřní záležitost, kterou zabezpečovala s pomocí vlastních (jak lidských, tak materiálních) zdrojů. Jejím cílem nebylo v první řadě šíření osvěty o Lužických Srbech (které naopak hrálo prim u českolužického spolku). Je třeba zdůraznit, že podnět k ustavení jeho odboru v Mladé Boleslavi nevzešel od Sokolů, nýbrž od turistů, jejichž první sorabofilskou aktivitou přitom

[952] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové,* s. 24–25.
[953] V. Z. [Vladimír ZMEŠKAL], *Českolužický spolek „Adolf Černý" v Praze*, ČLV, roč. 3, čís. 3, 1922, s. 31.
[954] Srov. statistiku členů českolužického spolku k 31. 12. 1922. V. ZMEŠKAL, *Patnáct let,* s. 26–37.
[955] *Fond lužických Srbů,* Jizeran, roč. 44, čís. 47, 1. 12. 1923.
[956] J. Č. KERNER, *Návštěvou*, s. 4.

byl až zájezd do Lužic v roce 1930, Fügnerova župa byla přizvána až k probíhajícím přípravným pracím.[957]

Ve chvíli zrodu odboru českolužického spolku získaly styky s Lužickými Srby novou dynamiku. Oprášily se starší formy aktivit (dětský tábor, „lužické večery“), rozvíjely se nové, na Mladoboleslavsku dosud neznámé formy spolupráce (umístění studentů ve školách, manifestace). Nová vlna zájmu o Lužické Srby oživila i sorabofilské aktivity Fügnerovy župy, které se v předchozích letech přesunuly blíže k hranicím, po dlouhých letech tak do Mladé Boleslavi zavítalo družstvo ŁSSZ (srov. s. 106–112).

Josef Maštálko sice i v polovině 20. let myslel na osvětu o Lužických Srbech, hlavním výstupem jeho aktivit byla brožura *Lužičtí Srbové* a oddělení na hraničářské „Výstavě českého severu“ (připravené ovšem Vladimírem Zmeškalem), ale osvětová činnost nebyla stěžejní sorabofilskou aktivitou v rámci Fügnerovy župy. Odlišný přístup zvolila semilská Krkonošská župa. Ta se s Lužickými Srby seznámila rovněž díky svému župnímu menšináři, tedy Josefu Petříčkovi, ovšem až roku 1928, tedy v situaci, kdy ŁSSZ byl již vcelku konsolidovaný a o výchovu cvičitelů se s přispěním Fügnerovy župy starala pražská centrála ČOS. Krkonošská župa tedy nevystupuje v pozici partnerky ŁSSZ, nýbrž o lužickosrbských sokolech a obecně o Lužických Srbech informuje směrem dovnitř. Tím spíše, že následující zájem o Lužické Srby nebyl spjat v prvé řadě s menšinářem Petříčkem, nýbrž vzdělavatelem Františkem Hyškou. Série osvětových večerů pak vrcholí roku 1931 zájezdem na slet ŁSSZ, který je ale spojen i s návštěvou Ochranova a prohlídkou Budyšína, tedy dojmy turistickými, čímž se Krkonošská župa strukturou svých aktivit blíží k mladoboleslavskému KČST a jejich zájezdu, který vrcholil na wětošowské „schadźowance“ (srov. s. 128–130).[958]

Semilské počiny, byť organizované Sokoly, byly od počátků pořádány v úzkém sepětí s pražským českolužickým spolkem, především s jeho jednatelem Vladimírem Zmeškalem, který jako řečník objížděl „lužické večery“ pořádané jednotami Krkonošské župy. A posléze přímo z Krkonošské župy vzešel podnět k ustavení vlastního odboru SPL, tentokráte již s přispěním mladoboleslavských sorabofilů. Zmeškal semilské sokoly očekával i při jejich návštěvě Budyšína, kde je seznámil s představiteli lužickosrbského národního života.[959]

[957] Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *Mladá Boleslav Lužickým Srbům*, LSV, roč. 12, čís. 1, 1931, s. 12.
[958] J. PETŘÍČEK, *Česko-lužická vzájemnost v sokolské župě Krkonošské*, Na stráž, roč. 22, čís. 13, 20. 12. 1929, s. 194.
[959] Josef PETŘÍČEK, *Náš zájezd do slovanské Lužice [1. část]*, Na stráž, 11. 6. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 18.

Podobný servis poskytl roku 1930 i kolínským turistům[960] a jejich mladoboleslavské kolegy s Budyšínem seznámil pro změnu člen předsednictva Miloslav Wajs.[961]

Zájmem českolužického spolku v tuto dobu již bylo podněcování zájmu o Lužické Srby v českých regionech, jenž by v ideálním případě vyústil v zakládání samostatných odborů této korporace (což se pod dojmem zájezdů a setkání s Lužickými Srby vskutku stalo v Semilech i Mladé Boleslavi, v Kolíně musel přijít další podnět, totiž Bohuslav Havlín s lužickosrbskými dětmi). Českolužický spolek, respektive jeho pražské ústředí, z pozice garanta styků s Lužickými Srby, měl ale klíčový podíl na podnícení sorabofilských aktivit i u mladoboleslavských sokolů. Bez přičinění Vladimíra Zmeškala by se nepodařilo zprostředkovat zastávku lužickosrbských pěvců v Mladé Boleslavi, na niž navázaly návštěvy sokolských výprav. Zmeškal se v průběhu 20. let několikrát sešel s Josefem Maštálkem jak nad projektem lužickosrbského oddělení na „Výstavě českého severu" a pěveckého zájezdu roku 1927, tak při koordinování sokolských aktivit zaštítěných „lužickým výborem" ČOS, v němž oba zasedali (srov. s. 95–101).

Sorabofilské aktivity, třebaže na regionální úrovni zaštítěné jinými subjekty, tak byly neustále prostředkovány a podporovány pražským českolužickým spolkem, který disponoval rozsáhlou sítí kontaktů mezi Lužickými Srby a nejčastěji v osobě Vladimíra Zmeškala stál jako zkušený mentor v pozadí pořádané činnosti.

Stejně tak sorabofilskou činnost nezabezpečovali výhradně členové českolužického spolku, a to ani v době, kdy v pojizerských a polabských městech vznikaly odbory SPL. Festivity, zvláště nejoblíbenější „lužické večery", zajišťovali členové místních pěveckých a hudebních těles, na manifestační shromáždění přicházelo řádově více osob, nežli kolik měla SPL v okolí členů. Motivace pro jejich přítomnost však byla rozličná, u hudebníků a pěvců vítězil vztah ke kultuře, publikum pak lákal velice vágně definovaný, sémanticky vyprázdněný koncept slovanské vzájemnosti, který nebyl zaměřen výhradně na Lužické Srby.[962] Vstup do SPL nabýval podobu veřejně deklarovaného přihlášení k zájmu o lužickosrbské etnikum (srov. kap. 10.1–10.3).

Každý člen korporace navíc v rámci svého příspěvku dostával desetkrát ročně spolkový časopis *Lužickosrbský věstník*, který kromě informací o aktivitách českolužického spolku přinášel pravidelně shrnutí nejvýznamnějších novinek z lužickosrbského národního života. Jednalo se tedy o pravidelný zdroj informací, jemuž se nemohly vyrovnat nárazové tiskové kampaně na stránkách krajinského tisku.

[960] *Naši turisté u slovanských bratří v Budyšíně*, Hlas demokracie, 23. 8. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 76.
[961] J. Č. KERNER, *Návštěvou v Lužici*, Národní zájmy, roč. 11, čís. 34, 21. 8. 1930, s. 1.
[962] Srov. A. BRUMMER, *Slovanství*, s. 115.

Prototypickým příkladem budiž Karel Funk. Hned v roce 1919, když ještě působil v psychiatrické léčebně v Beřkovicích, jej zaujala kampaň českolužického spolku za připojení Lužic k Československu, zaslal jednateli Zmeškalovi několik dopisů, v nichž se ho dotazoval na podrobnosti o lužickosrbském národním životě (*Českolužický věstník* tehdy ještě nevycházel),[963] načež vstoupil do korporace. V průběhu let, nyní již v Kosmonosích, navázal korespondenční styky s reprezentanty lužickosrbského národního života v Dolní Lužici a naučil se dolní lužickou srbštinu. Přesto se nijak nezapojil do sokolských styků organizovaných Josefem Maštálkem, ani po ustavení odboru českolužického spolku (jehož se stal díky pověsti skutečného znalce Lužických Srbů předsedou) se neobjevuje při organizování jednorázových festivit, místo toho pečoval o spolkovou knihovnu.[964] Členství v korporaci tedy pro něj bylo zdrojem informací, kontaktů, případně i možností, jak peněžním darem podpořit lužickosrbské národní hnutí.[965]

Rozvoj styků s Lužickými Srby by byl bez spoluúčasti pražského českolužického spolku nemyslitelný. Ovšem poté, co se emancipovala dílčí regionální střediska kontaktů s Lužickými Srby, reprezentanti pražského ústředí do místního dění příliš nezasahovali. Mladou Boleslav tak Vladimír Zmeškal navštívil několikrát v roce 1922, poté až roku 1927 v souvislosti se „Severočeskou výstavou“, do dolního Pojizeří se opět rozjel v letech 1930 a 1931, kdy účastí na „lužických večerech“ pomáhal s propagací rodícího se odboru korporace. Pod hlavičkou SPL pak bylo možné nabídnout podstatně širší spektrum aktivit, než jaké zajišťovala Fügnerova župa.

Jednotlivcům členství v korporaci nabízelo pravidelný přísun informací, základní osvěty o Lužických Srbech a případně i kontaktů mezi nimi. Z hlediska ústředí SPL bylo výhodnější vybudovat síť odborů, nežli získávat v mimopražských lokalitách toliko jednotlivé, nijak neorganizované členy. Tuto tezi můžeme ve sledovaném regionu doložit na příkladu Českého Brodu. Ač zde po „lužickém večeru“ s účastí dětí z Jabkenic do spolku roku 1932 vstoupilo prý až 75 osob, odbor se zde neustavil, místní sokolové pouze občas poslali finanční dar pražskému ústředí. Lužičtí Srbové zde pak byli v následujících letech na stránkách regionálního tisku připomínáni sice pravidelně, avšak jednalo se o aktivitu jediného člověka – Karla Sedláčka. V místě již nebyla až do roku 1938 uspořádána jediná sebemenší festivita, jež by upozorňovala na existenci Lužických Srbů (srov. kap. 5.11). Srovnáme-li tento stav s nepříliš vzdáleným Kolínem, kde měla SPL méně členů – nanejvýš 55–,ale od

[963] LA PNP, f. Českolužický spolek „Adolf Černý“ v Praze, Spolková korespondence. Funk Karel Českolužickému spolku Praha, Beřkovice 12. 9. 1919, k. 1.
[964] *Odbor v Mladé Boleslavi*, LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 34–35.
[965] K Funkově osobnosti srov. L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 86–88.

roku 1933 sdružených v samostatném odboru, pravda, ze sledovaných nejméně aktivním, dokázali tito uspořádat alespoň přednášku, sbírku ve prospěch hraničářů a zájezd do Jabkenic na jednu z Havlínových manifestací (srov. kap. 5.9).

Na otázku v titulu kapitoly proto můžeme odpovědět s tím, že opatrně přitakáme Havlínovi. SPL nebyla na regionální úrovni jedinou možnou platformou zastřešující styky s Lužickými Srby, dějiny těchto kontaktů není tedy možné chápat jako dějiny činnosti SPL, avšak právě v jejím rámci bylo možné provozovat nejpestřejší činnost. Korporace mohla svým členům nabídnout i nejlepší možnost k získávání informací a před rokem 1933, kdy bylo možné pěstovat přímé styky s Lužickými Srby, i jejich navázání.

8. Na stopě sorabofilovi

Sorabofilské aktivity byly zaštítěny zázemím spolků, nejčastěji (ovšem, jak upozorňuji v předchozí kapitole, nikoli bezpodmínečně) SPL. V této kapitole se však přes spolkové struktury a jejich síť pokusím nahlédnout k lidem, kteří jednotlivé aktivity zaštiťovali, organizovali anebo se jich alespoň pasivně účastnili. Cílem však nebude představení jednotlivých sorabofilů a jejich přínosu v aktivitách prolužicky orientovaných korporací. Zde se zaměřím na sociální stratifikaci sorabofila, na sociální status, společenské vrstvy, z níž se rekrutoval největší počet osob, jež deklarovaly svůj zájem o Lužické Srby, a na fungování neformálních sociálních sítí, s jejichž pomocí byla připravována činnost sorabofilských korporací.

8.1 Počet

Skupinu sorabofilů je nutno nejprve vymezit. Na zdánlivě jednoduchou otázku, kolik osob tematika vztahů s Lužickými Srby v daném regionu oslovovala, není však odpověď nikterak jednoznačná. Respektive záleží na tom, koho zařadíme pod vágní pojem „sorabofil“. Volný překlad „přítel Lužický Srbů“ by mohl nabídnout jednoduchý návod: ztotožnit tento termín s členstvem českolužického spolku, beztak od roku 1932 pojmenovaného Společnost přátel Lužice (a pojem Lužice přece znamenal v představách jeho členů totéž co „domov Lužických Srbů“), nadto když jsem v předchozí kapitole konstatoval, že SPL byla přirozenou platformou zaštiťující nejbohatší paletu sorabofilských aktivit, a do jejích řad přirozeně směřovali jak lidé, kteří chtěli Lužické Srby prezentovat veřejně (Josef Maštálko), tak i ti, již se o tuto etnickou skupinu zajímali soukromě (Karel Funk).

Proti tomuto jednoduchému ztotožnění však lze vznést výhradu, že sorabofilské aktivity oslovovaly nepočetně větší množství obyvatelstva, nežli byl počet členů SPL. Aktivity pořádané touto korporací (a to zde už zcela opomíjím činnost z doby, kdy ve sledovaných městech ještě odbor SPL nevznikl)[966] se neobracely toliko na vlastní členstvo, nýbrž na širokou veřejnost – v níž samozřejmě bylo spatřováno členstvo potenciální.

Na festivitách zaštítěných SPL pak vystupovali členové dalších korporací, především hudebníci a pěvci. Jak však ještě ukáže desátá kapitola, jež se věnuje strukturně-sémantickému rozboru jednotlivých festivit, jejich motivací k vystoupení nebyla v prvé řadě podpora Lužických Srbů, nýbrž právě působení v úzce tematicky zaměřené, v tomto případě

[966] Toto zjednodušení však umožňuje právě zjištění z předchozí kapitoly, že po roce 1930, kdy českolužický spolek sám začal podněcovat vznik regionálních odborů, byl právě vznik tohoto odboru v podstatě jedinou možností, jak v místě udržet dlouhodobější zájem o Lužické Srby.

umělecky orientované, korporaci. Během slavnosti, tzv. „lužického večera“, nevystupovali jako přátelé Lužických Srbů, nýbrž výhradně jako umělci, kteří na žádost pořadatelů nastudovali ukázky z lužickosrbských písní, zpěvů, tanců apod. Spolupráce s nimi byla tedy pro pořadatele klíčová a nezbytná, nelze je však označit za sorabofily, kteří by účinkovali čistě z přesvědčení o nutnosti spolupráce s Lužickými Srby (srov. též níže kap. 8.3).

Publikum přišedší na takovouto akci podobné přesvědčení svou účastí jistě demonstrovalo, ovšem i v jeho případě je nutno upozornit na jeho odlišnou míru. Druhdy právě povědomí o Lužických Srbech bylo notně mlhavé. V případě nejpočetnější akce v regionu, manifestace na Mužském 5. července 1933 dokonce o Lužických Srbech mnoho nevěděli ani někteří řečníci, kteří rychle přecházeli od rétorického ujišťování o podpoře lužickosrbského etnika k invektivám vůči českým Němcům. Zdaleka ne všech 13 až 15 tisíc lidí, kteří se na Mužském dle nejstřízlivějšího odhadu mnichovohradišťské obecní kroniky sešli,[967] nepřilákalo toliko přesvědčení o nutnosti postavit se za Lužické Srby. I pořadatelé operovali s obecnějšími ideály obrany demokracie a humanity, které úzké sorabofilské hledisko široce přesahovaly. A svou roli hrály jistě i hluboké animozity vůči Němcům, jak říšským, tak těm českým, jež prostupovaly českou společností.[968] Kromě česko-německého národnostního konfliktu těžil zájem o Lužické Srby z přežívající slovanské identity, respektive idey slovanské vzájemnosti, k níž se v redukované formě hlásila i Československá republika. I v tomto případě byli Lužičtí Srbové toliko jedním malým kamínkem v rozsáhlé mozaice konkrétní realizace této myšlenky. Abychom však nezůstali toliko ve sférách idealismu, doplňme, že publikum na sorabofilsky orientované festivity lákaly i materiální cíle: pouťové atrakce a stánky s pivem na manifestacích, anebo „mil[á] zábav[a]“,[969] hra na užitečnost, případně jednoduše rozptýlení, možnost pestrého strávení volného času. Ostatně i výprava semilské SPL nemířila 5. července 1933 toliko manifestovat na Mužský, nýbrž stihla i návštěvu Valdštejna, zámku v Mnichově Hradišti, Valečova a Drábských světniček (srov. též kap. 11).[970]

Na druhou stranu s podobnými motivacemi, jež se netýkaly toliko čistého zájmu o Lužické Srby, k prolužické činnosti přistupovala i podstatná část členstva SPL. V bakalářské práci[971] jsem se v jednotlivých medailonech zaměřil na nejaktivnější mladoboleslavské a jabkenické sorabofily a pokusil jsem se na příkladu mladoboleslavské SPL načrtnout rozdíl

[967] Muzeum města Mnichovo Hradiště, f. AM MH, Pamětní kniha města Mnichova Hradiště, I. díl, fol. 372r.
[968] L. FUTTERA, *Mužský (1. díl)*, s. 97–99.
[969] Z této motivace (z jeho pohledu přízemní) podezíral své spoluobčany Miloslav Škoda. *Sdružené slovanské spolky*, Obrana lidu 24/43–44, 23. 10. 1931, s. 4.
[970] *Semilští nezapomínají na Lužické Srby*, Týden horských okresů, 24. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 177.
[971] L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 56–101.

mezi jádrem korporace, které vytváří vlastní činnost, aktivizuje širší okruh spolupracovníků a tyto dvě skupiny vytvářejí činnost, která se obrací na širší veřejnost, jež připravený program konzumuje. Do prvních dvou skupin, tedy mezi „aktivní jádro“ organizátorů a jejich pomocníky jsem zařadil celkem třináct osob z Mladé Boleslavi[972] a dva z Jabkenic.[973] Vzhledem k maximálnímu počtu 146 členů v případě mladoboleslavské SPL a 68 v jabkenickém odboru ležela rozhodující míra aktivit na 8,90 % členů v Mladé Boleslavi a 2,94 % v Jabkenicích[974] (což vzhledem k dominantnímu postavení Bohuslava Havlína v této vsi příliš nepřekvapuje). Údaje pro oba odbory jsem rekonstruoval z dílčích údajů v denním tisku, nyní můžeme doplnit ještě obdobný výpočet pro odbor SPL v Semilech, kde nám dochované zápisy z výborových schůzí i soupis členů umožňují komplexní přehled o členstvu a jejich aktivitách. Zde bychom podle stejných kritérií mezi organizátory a pomocníky zařadili dvanáct osob,[975] tedy 21,82 % z nejvyššího počtu 55 osob.[976] Byť se jedná o výraznější podíl nežli v Mladé Boleslavi a Jabkenicích, stále máme co dočinění toliko s pouhým zlomkem zapsaných členů.

Zřetelně se tak ukazuje, že zcela rozhodující pro životaschopnost odboru byla přítomnost několika „slovanských pracovníků“, kteří byli schopni inspirovat zbytek korporace k dalším aktivitám a udržovat tak korporaci v činnosti. Jejich odchod, případně odklon k jinému tématu pak sdružení přímo existenčně ohrožoval, jako se tomu stalo v Mladé Boleslavi, kdy po postupném přeorientování části dosavadních nejaktivnějších členů k podpoře českých hraničářů místní SPL zásadním způsobem utlumila svoji činnost.

Kdybychom si však všímali toliko sorabofilů, kteří formovali podobu spolkové činnosti, zohlednili bychom v každé obci toliko několik jednotlivců. Navíc i mezi nimi panují značné rozdíly co do míry aktivit. Kromě řadových funkcionářů jednotlivých odborů zde defilují lidé jako Bohuslav Havlín, Miloslav Škoda či Miloslav Wajs, kteří se neomezovali toliko na svůj domácký odbor, ale jejich aktivity propojovaly celý sledovaný region a

[972] Jednalo se o předsedy Karla Funka a po něm Josefa Kernera, místopředsedy Miroslava Barcala a Karla Sellnera, jednatele Jindřicha Jaška, Josefa Smíška a Vladimíra Zemana, pokladníka Jana Fröhlicha a dále poslance Jana Dubického, inspektora Josefa Maštálka, úředníka Miloslava Škodu, knihovníka Josefa Jarského a Karla Ziku.

[973] Tedy Bohuslava Havlína a mecenáše Michaela Hubaře.

[974] Tento výpočet není zcela přesný. Počet členů se vyvíjel postupně, členové současně přistupovali, odhlašovali se, odstěhovali se, několik jich zemřelo. Ve skutečnosti tedy prošlo oběma korporacemi víc osob, než kolik udává maximální počet členů odboru, skutečný podíl aktivních sorabofilů by tak byl ještě nižší, než kolik udává výpočet.

[975] Jedná se o dlouholetého předsedu odboru Františka Hyšku, místopředsedy Josefa Petříčka (který na Semilsko vnesl lužickosrbskou tematiku) a Jaroslava Béma, jednatele Františka Suru, Hanu Zítkovou a Františka Klazara, aktivní členy výboru, kteří pravidelně navštěvovali výborové schůze, Jana Béma, Josefa Glose mladšího a konečně Josefa Dolenského a Arnošta Jirana, kteří se podíleli na organizaci výstavy v roce 1935.

[976] Zde lze vzhledem k statistice členstva doplnit i přesnější (leč s údaji z Jabkenic a Mladé Boleslavi nesouměřitelný) poměr k celkovému počtu členů, kteří odborem prošli za celou jeho činnost, což bylo v případě Semil 68, se z nich do aktivního jádra řadí 17,65 % členů.

současně regionální význam výrazně přesahovaly. Avšak činnost, kterou vytvářeli, by nebyla myslitelná bez odezvy širší veřejnosti. Ostatně všichni tři jmenovaní sorabofilové byli při pokusech o zakládání odborů SPL v cizích městech mnohokrát neúspěšní, poněvadž nenašli dostatek ochotných místních spolupracovníků.

Nadto vzdor rozličným parciálním motivacím, s nimiž do SPL přistupovala většina řadových členů, nelze prohlásit, že by jim Lužičtí Srbové byli zcela lhostejní, i když v jejich obzoru občas splývali s českými hraničáři, případně obecně se Slovany. Při snaze o definování sorabofila tedy přeci jen považuji za nejvhodnější vrátit se k původní myšlence a při vědomí jistého zjednodušení ztotožnit jej pro následující řádky s členem SPL. Vstup do korporace a ochota zaplatit roční příspěvek, minimálně 10,50 Kč (od roku 1933 20 Kč),[977] pokládám za doklad alespoň elementárního zájmu o Lužické Srby a přesvědčení o nutnosti jejich podpory.

Z jednotlivých medailonů v páté kapitole je patrná odlišná síla jednotlivých odborů a s ní též úzce související značně rozdílná míra sorabofilských aktivit v jednotlivých obcích, jež jsou navíc časově značně proměnlivé. Vedle míst, kde byli Lužičtí Srbové jen čas od času připomenuti osvětovou přednáškou, jejíž výtěžek byl určen na humanitární účely, se objevují sídla, kam Lužičtí Srbové pravidelně zajížděli a kde tamější sorabofilové sami připravovali viditelné a přínosné akce na jejich podporu. Významnou roli zde hrála doba, do níž vrchol zájmu o Lužické Srby na jednotlivých místech spadal. Počínaje rokem 1933, kdy teprve vznikají odbory v Polabí a v menších městech Pojizeří, již nebylo možné udržovat s Lužickými Srby pravidelné styky. Odlišný byl ale i lidský potenciál jednotlivých míst, počet lidí, u nichž se podařilo vzbudit zájem o podporu Lužických Srbů, se místo od místa značně lišil, jak dokládá následující tabulka:

odbor / rok	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937	1938
Jabkenice	44	68	58	61	61	61/30[978]	61/30[979]	
Kolín			45	53	53	57/55[980]	55/54[981]	
Mladá Boleslav	111	140	146	132	134	154	122	
Nymburk			85	87	80	77	75	
Poděbrady		100	123	127	168	159	158	156[982]
Semily			45	48	45	51	50	55[983]

[977] J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 236.
[978] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Jabkenice, fol. 6r.
[979] Ibidem.
[980] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Kolín, fol. 16r.
[981] Ibidem
[982] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1938, místní odbor Poděbrady, fol. 26r.

Turnov				45	56	51	59	
Železný Brod			45	41	43	42	28	
Celkem SPL	1777	2394	3423	3200	3261	3173	3043	

Tabulka 2. Počet členů českolužického spolku v polabských a pojizerských odborech.
Podle: *Počet členstva v letech 1930–1934*, LSV, roč. 16, čís. 10, 1935, s. 84.; *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 40. Na údaje získané z jiných zdrojů se odkazuje přímo v tabulce.

Údaje si před analýzou zaslouží několik komentářů: Čísla v drtivé míře vycházejí z oficiální statistiky SPL, jak byla otištěna v *Lužickosrbském věstníku*. V archivních fondech SKA se zachovala torzovitá korespondence mezi ústředím SPL, jmenovitě Vladimírem Zmeškalem, a odbory SPL z let 1938–1939. Její součástí jsou také dotazníky o činnosti za předchozí rok, které rovněž obsahují údaje o změně počtu členů. Z těchto dokumentů mohl být pro poděbradský a semilský odbor určen počet členů i pro rok 1938, kdy již nebyla otištěna celková statistika korporace. Údaje z těchto materiálů pro roky 1936 a 1937 v případě odborů v Poděbradech, Semilech a Železném Brodě zcela odpovídají počtu členů uvedenému v *Lužickosrbském věstníku*, lehká odchylka je patrná v Kolíně, ale značný rozdíl (61 proti 30) vykazují Jabkenice. Za věrohodnější považuji právě počty z těchto dotazníků, jež vyplňovali přímo jednatelé dotčených odborů.

Za nepříliš pravděpodobný považuji rovněž 154 členů mladoboleslavského odboru SPL ke konci roku 1936, což by bylo maximum, jehož by se v Mladé Boleslavi podařilo dosáhnout. Během tohoto roku odbor v podstatě nevykazoval žádnou činnost, na rozdíl od předchozího roku ani neprobíhala kampaň za získávání nových členů. Stejně jako rychlý nárůst členů pak podezřele působí i rychlý, ještě výraznější propad. Ač se v tomto případě nemohu opřít o jiný pramen, domnívám se, že tento údaj je chybný, a za pravděpodobnější pokládám buď setrvalý stav členů, případně mírnou stagnaci, jež by pokračovala i v dalším roce. Proto v následujících propočtech tento údaj nezohledňuji, respektive interpretuji jej jako tiskovou chybu, a místo 154 uvádím 134, tedy stejně jako v předchozím roce 1935.

Jednotlivé odbory z hlediska síly porovnává následující graf:

[983] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1938, místní odbor Semily, fol. 24r.

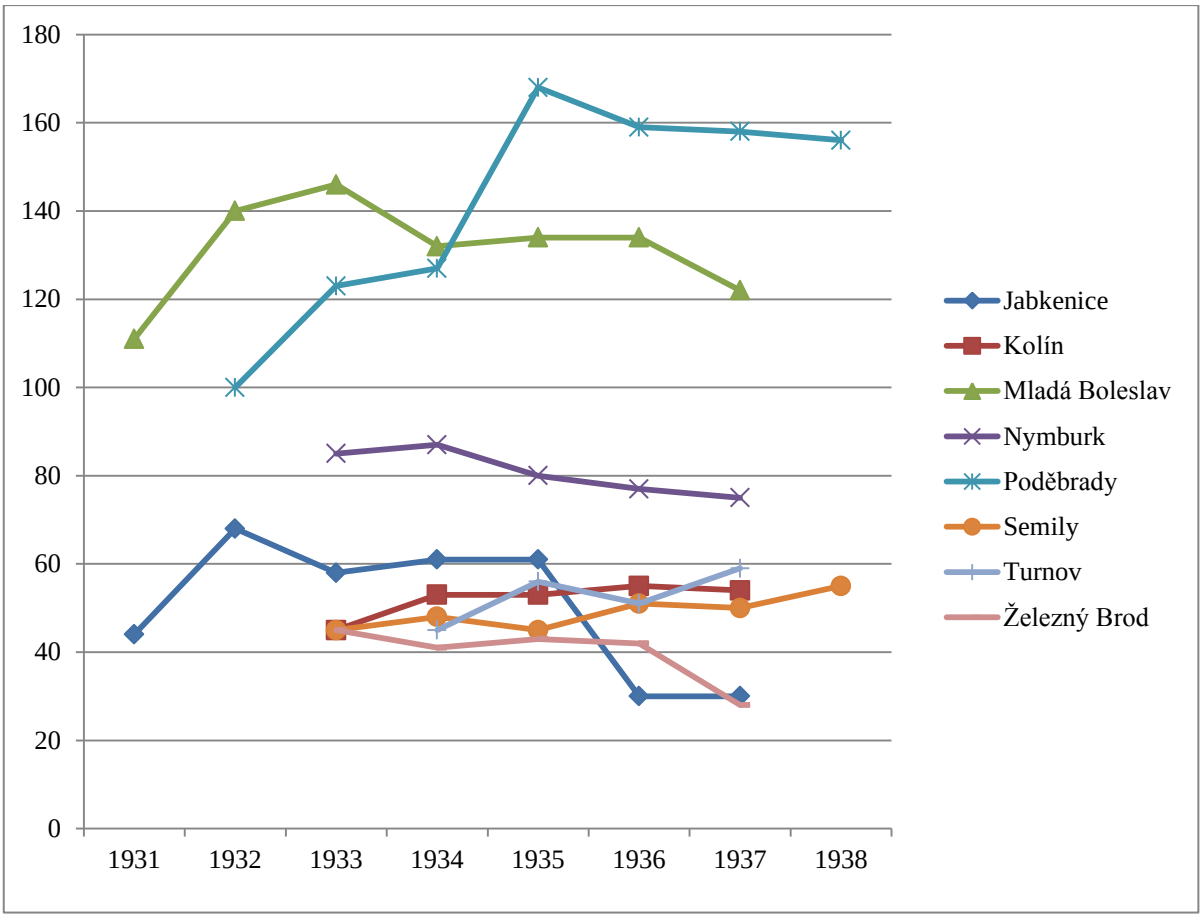

Graf 1. Počet členů českolužického spolku v polabských a pojizerských odborech.

Z vývoje počtu členů je patrná postupná stagnace sorabofilských aktivit po polovině 30. let. Po roce 1935 nepatrně rostlo členstvo toliko odborům v Semilech a Turnově. Samozřejmě se zde projevovala omezená možnost styků s Lužickými Srby zaviněná politickou situací v Německu, ale i obecný trend postupného opadnutí počátečního nadšení, který není nijak specifický pro sorabofilské aktivity.

V závislosti na rozdílných vrcholech zájmu členstva o vstup je možné rozpoznat odlišné strategie vedení odborů při přípravě činnosti a aktivizaci členstva. Nejstarší odbory v Mladé Boleslavi a Jabkenicích postavily svůj program na setkávání s Lužickými Srby. Jakmile roku 1933 do Jabkenic nedorazily lužickosrbské děti, počet členů poklesl. Po polovině 30. let, kdy bylo zjevné, že jejich nepřítomnost bude dlouhodobější a kdy místní organizátor Bohuslav Havlín své aktivity zaštítil společností Dědictví Bedřicha Smetany, nastal rapidní propad (o 55,88 % oproti maximu v roce 1932), s nímž je srovnatelný toliko odchod členů v Železném Brodě (o 37,78 %), kde roli hrála blízkost etnické hranice a silněji vnímaný pocit vlastního ohrožení. Třetí největší ztrátu, celkem 16,44 %, pak zaznamenala právě Mladá Boleslav. Zde počet členů kulminoval roku 1933, když pocit sounáležitosti s Lužickými Srby po první vlně perzekucí přilákal do korporace ještě několik jednotlivců.

Odbor se poté nedokázal přeorientovat na nový způsob aktivit orientovaných spíše na osvětovou činnost.

Podobný problém jako na Mladoboleslavsku řešila celá SPL. Jak v celorepublikovém měřítku, tak k jejímu pražskému ústředí (a připomeňme, že to kromě Pražanů sdružovalo členy ze všech míst, kde nebyl ustaven samostatný odbor) se hlásilo nejvíce osob v roce 1933. Poté již, jak dokládá graf, následoval pozvolný pokles, nakrátko přerušený pouze v roce 1935:

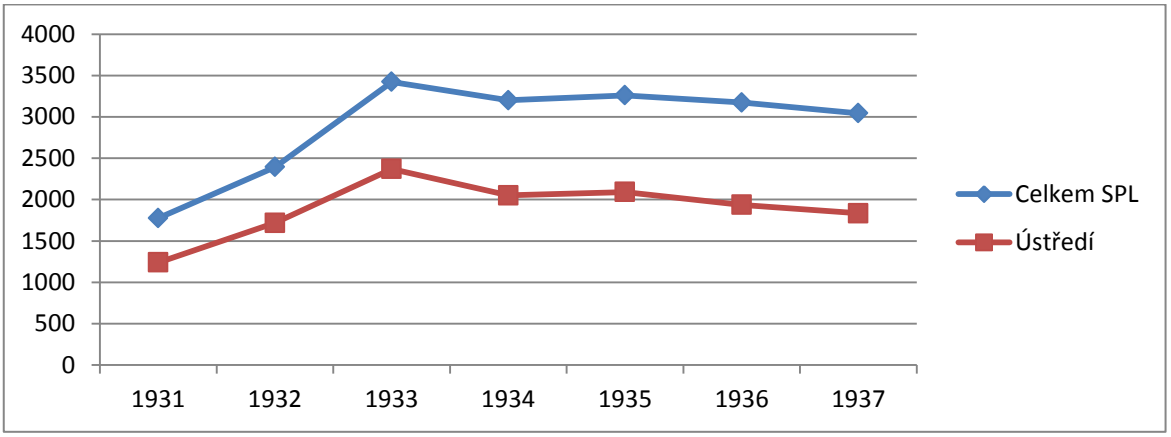

Graf 2. Celkový počet členů českolužického spolku a podíl pražského ústředí.
Podle: *Počet členstva v letech 1930–1934*, LSV, roč. 16, čís. 10, 1935, s. 84.; *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 40.

Většina odborů v Polabí a Pojizeří však teprve roku 1933 vznikla, vrchol v početnosti i v míře aktivit zde tedy logicky nastal o něco později. Příklad Nymburka a Železného Brodu, kde počet členů dosáhl maxima v prvním, respektive ve druhém roce existence odboru, dokládá, že v situaci omezených možností sorabofilských aktivit úvodní zájem záhy opadl a členstvo odbor postupně opouštělo. Případně se potenciál náboru členů záhy vyčerpal, tak jako v Kolíně, kde se od roku 1934 dařilo – vzdor minimální činnosti – udržovat počet členů v podstatě beze změn.

Úspěšní v získávání členů byli v polabských Poděbradech, kde počet členů dosáhl maxima až třetí rok existence spolku. V prosinci 1935 se do této korporace hlásilo 168 osob, Poděbrady byly v tuto chvíli s přehledem nejpočetnějším odborem nejen ve sledovaném regionu, ale i v rámci celé SPL. I zde se čilá osvětová činnost a časté „lužické večery" v kolonádě postupně vyčerpala. O akce SPL přestávali mít zájem nejen lázeňští hosté, ale i místní občané – členové korporace, kteří začali její řady, sice pozvolna, opouštět. Oproti tomu odbory v Semilech a Turnově vykazovaly rostoucí tendenci – i když s krátkodobými výkyvy – i na sklonku 30. let. Udržováním aktivit a získáváním členů, v případě semilských i mimo město, se jim ale dařilo oslovovat nové potenciální zájemce o členství, kteří dokázali vyrovnávat odchody starších členů.

Srovnejme taktéž sílu jednotlivých odborů s velikostí sídel. Zde je nutno připomenout, že členstvo odborů nepocházelo pouze z městského centra, ale i z okolních obcí, často v nezanedbatelném počtu. Mladoboleslavský odbor sdružoval i několik členů z Kosmonos, ba i vzdálenějšího Mnichova Hradiště, pod poděbradský odbor spadali lidé ze Sadské. V Semilech roku 1938 z 55 členů rovných šestnáct (tedy 29,09 %) pocházelo z okolních obcí (především Benešova u Semil, Košťálova a Podmoklic). Zcela specifická byla situace jediného vesnického odboru v Jabkenicích, jenž i přímo v názvu proklamoval, že jde o odbor „pro Jablkynice a okolí".[984] V praxi sdružoval především venkovské obyvatelstvo z Jabkenic a Rejšic a úředníky cukrovaru ve Vlkavě.[985]

Pro zjednodušení však až na Jabkenice porovnávám podíl členstva na obyvatelstvu města, kde odbor sídlil. Data čerpám z *Historického lexikonu obcí České republiky 1869–2005*, z údajů ze sčítání z roku 1930.[986] Abych pracoval se srovnatelnými daty, počítám vždy pouze s obyvatelstvem vlastního města, nikoli s příměstskými částmi, jež byly k obci přidruženy až po polovině 20. století. Orientační údaj o počtu obyvatel, z něhož mohlo být čerpáno členstvo pro odbor v Jabkenicích, vznikl součtem obyvatel Jabkenic, Rejšic, Čachovic a Vlkavy, tedy obcí, kde prokazatelně Bohuslav Havlín agitoval ke vstupu do SPL. Kromě sídel, kde byl ustaven odbor SPL, uvádím pro srovnání i údaj o členech SPL v Českém Brodě a Kouřimi, kteří ale samostatný odbor nezřídili:

sídlo		**počet obyvatel (1930)**	**maximální počet členů SPL**	**podíl členů SPL na obyvatelstvu (%)**
Mladá Boleslav		19264	146	0,76
Jabkenice		1978	68	3,44
	Čachovice	455		
	Jabkenice	498		
	Rejšice	430		
	Vlkava	595		
Semily		3545	55	1,55
Železný Brod		3808	45	1,18
Turnov		8593	59	0,69
Nymburk		11892	87	0,73
Poděbrady		7244	168	2,32
Kolín		18488	55	0,30
Český Brod		5385	70	1,30
Kouřim		2523	40	1,59

Tabulka 3. Podíl členů SPL na obyvatelstvu pojizerských a polabských sídel.

[984] *Odbor v Jablkynicích s okolím*, LSV 12/10, 1931, s. 80.
[985] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Budoucnost Čachovic-Vlkavy*, Jizeran, roč. 53, čís. 8, 20. 2. 1932, s. 4.
[986] J, RŮŽKOVÁ – J. ŠKRABAL (edd.), *Historický lexikon.*

Údaj pro Jabkenicko, který se výrazně vymyká z ostatních čísel, je nutno brát s rezervou, Havlínovi se podařilo přilákat do spolku i občany z jiných obcí nežli z těchto čtyř, jež jsem zde započítal. Na druhou stranu však z okolních menších sídel získávaly členy i městské odbory, tím spíše je třeba zdůraznit Havlínův organizační um a schopnost ustavit odbor na vesnici se zcela odlišnou skladbou obyvatelstva, kde byl spolkový život výrazně chudší než ve městech, a zároveň vzdor omezenému potenciálu obyvatel přimět ke vstupu do SPL a k prolužické činnosti nepoměrně větší podíl obyvatelstva. Ostatně jabkenický odbor na vrcholu činnosti sdružoval jen o polovinu méně členů, než kolik se našlo v takřka dvacetitisícové Mladé Boleslavi a okolních obcích.

Výrazně nadprůměrné hodnoty vykazovala i poděbradská SPL. Zde čelná místa ve spolku zaujali nejen nejaktivnější reprezentanti kulturního života, převážně učitelé, jako tomu bylo v Mladé Boleslavi či Semilech, ale v postavě starosty Caňkáře i reprezentanti politického života. Jejich příklad do spolku přivábil nejen členy spolků typu Sokolu a Hlaholu, který tvořil jádro korporace, ale i městské úředníky a učitele z místních škol (srov. kap. 5.8).

V případě semilských sorabofilů je třeba znovu upozornit na jejich propracovanou strategii oslovování potenciálních členů i mimo město. Díky síti místních jednot sokolské Krkonošské župy, z níž odbor SPL vzešel, bylo možné pořádat „lužické večery“ i v menších okolních sídlech. Pod dojmem z těchto večerů se následně hlásili noví členové, případně alespoň do spolku vstoupila korporativně celá místní jednota jako přispívající člen (srov. kap. 5.3).

Za pozornost stojí i vysoký podíl členů SPL na obyvatelstvu Českého Brodu a Kouřimi, kde se odbor nakonec neustavil. V Kouřimi byly náběhy ke zřízení odboru organizovány pod křídly NJS, osobně se v sorabofilských aktivitách angažoval starosta Borovička. Stejně jako v Poděbradech jeho příklad aktivizoval nejen ostřílené „spolkové pracovníky“, ale i širší vrstvy občanstva, které cítily potřebu proklamovat loajalitu k radnici (srov. kap. 5.11–5.12).

Na příkladu těchto dvou sídel se zároveň ukazuje, že podle síly odboru (či alespoň neorganizovaných členů SPL) nelze usuzovat na míru aktivit. Byť se v Českém Brodu přihlásilo do spolku více než jedno procento místních obyvatel, činovníci ze Sokola, na jejichž bedrech by leželo případné ustavení odboru, se k němu ani neodhodlali.[987] V letech 1931–1933 se Mladá Boleslav stala po Praze jednoznačně nejvýznamnějším centrem spolupráce s Lužickými Srby v Československu, přesto zdejší SPL sdružovala zcela průměrných 0,76 % obyvatel (a vzhledem k tomu, že několik členů pocházelo i z Kosmonos,

[987] *Přátelé lužických Srbů*, Naše hlasy, roč. 52, čís. 35, 10. 9. 1932, s. 2.

ba i vzdálenějšího Mnichova Hradiště, skutečný podíl na obyvatelstvu v Mladé Boleslavi byl ještě nižší). Více nežli síla korporace zde hrála roli přítomnost několika jednotlivců, kteří byli schopni dát spolku programovou náplň a přesvědčit o její smysluplnosti úzký okruh spolupracovníků i širší vrstvy obyvatel, které se neomezovaly výhradně na členstvo SPL.

Právě zhruba necelé procento obyvatel, kterýžto údaj kromě Mladé Boleslavi odpovídá situaci v Nymburku a Turnově, vystihuje přibližný potenciál, který měl českolužický spolek v dané době mezi městským (spíše maloměstským) obyvatelstvem. Tedy v pozici jednoho z mnoha spolků, který nemohl početností konkurovat Sokolu či KČST a svou orientací na slovanskou problematiku oslovoval pouze omezený segment obyvatelstva. Výrazně podprůměrné tři desetiny procenta v Kolíně naopak dokládají, že v tomto městě bylo postavení SPL zcela marginální.

8.2 Sociální struktura

Potenciál Lužických Srbů jako tématu, jež mohlo dlouhodoběji (nikoli tedy toliko na jednorázových halasných manifestacích a festivitách) oslovit větší počet občanů, byl tedy notně omezen. Pokusme se však nyní zodpovědět na otázku, z jakých sociálních vrstev se rekrutoval největší počet sorabofilů (tj. členů českolužického spolku).

Již v bakalářské práci jsem se pokusil o náčrt sociální stratifikace členů odborů SPL v Mladé Boleslavi a Jabkenicích.[988] Vzhledem k torzovitosti pramenů jsem neměl k dispozici soupis členů těchto korporací, na základě převážně tiskových pramenů se podařilo dohledat 45 členů mladoboleslavského odboru a 20 odboru v Jabkenicích. Z porovnání těchto čísel s nejvyšším počtem členů, jejž odbory dosáhly (a upozorněme, že vzhledem k sice nízké, přesto však existující fluktuaci členů v průběhu let odborem prošlo o několik osob více, skutečný podíl tak je ještě mírně nižší), tedy vyplývá, že jsem získal přehled o 30,82 % členů mladoboleslavské a 29,41 % jabkenické SPL. Navíc se povětšinou jednalo o osoby, jež na valné hromadě přijaly spolkovou funkci, případně se zapojily do aktivit spolku, takže o nich referoval místní tisk. Defiluje tak před námi především aktivnější část členstva, případně ta část, jež cítila potřebu více dbát na svou reprezentaci.

V budyšínském SKA se mi mezitím podařilo nalézt seznam členů mladoboleslavské SPL, kteří neměli v roce 1938 řádně odvedené členské poplatky.[989] Tento dokument skýtá pestřejší pohled na členstvo, nikoli pouze na členy výboru spolku a aktivní sorabofily. I s jeho pomocí však známe pouze 68 osob, tedy 50,75 % ze stavu rekordního roku 1933. Komplexní

[988] L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 41–55.
[989] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Ml. Boleslav, Praha 10. 11. 1938, fol. 21–22.

přehled (byť ne ve všech případech s uvedením profese) však existuje o členech semilské SPL.[990]

Celkově tedy můžeme porovnat sociální postavení členů SPL v odboru z většího města (Mladé Boleslavi s 19264 obyvateli největší sledované město), městečka (Semil, 3545 obyvatel, tedy nejmenší město, kde odbor SPL ve sledované oblasti vznikl) a okruhu několika vesnic (Jabkenice). Na základě údajů o profesi členy českolužického spolku člením do několika větších profesně-sociálních skupin, jež prezentuji v následující trojici tabulek a následně vyjadřuji grafem:

Mladá Boleslav

	počet	**podíl (%)**
úředníci	9	13,24
živnostníci	5	7,35
ženy v domácnosti	6	8,82
učitelé	16	23,53
továrníci	2	2,94
lékaři, lékárníci	2	2,94
advokáti, soudce	2	2,94
korporace	1	1,47
nelze určit	11	16,18
redaktoři	4	5,88
politici	2	2,94
statkáři	2	2,94
duchovní	2	2,94
dělníci	1	1,47
knihovníci	1	1,47
pomocný lékařský personál	2	2,94
celkem	68	100

Tabulka 4. Členové SPL, odbor Mladá Boleslav (1931–1938).

[990] Veškeré údaje o přistoupivších i odhlášených členech obsahuje SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu.

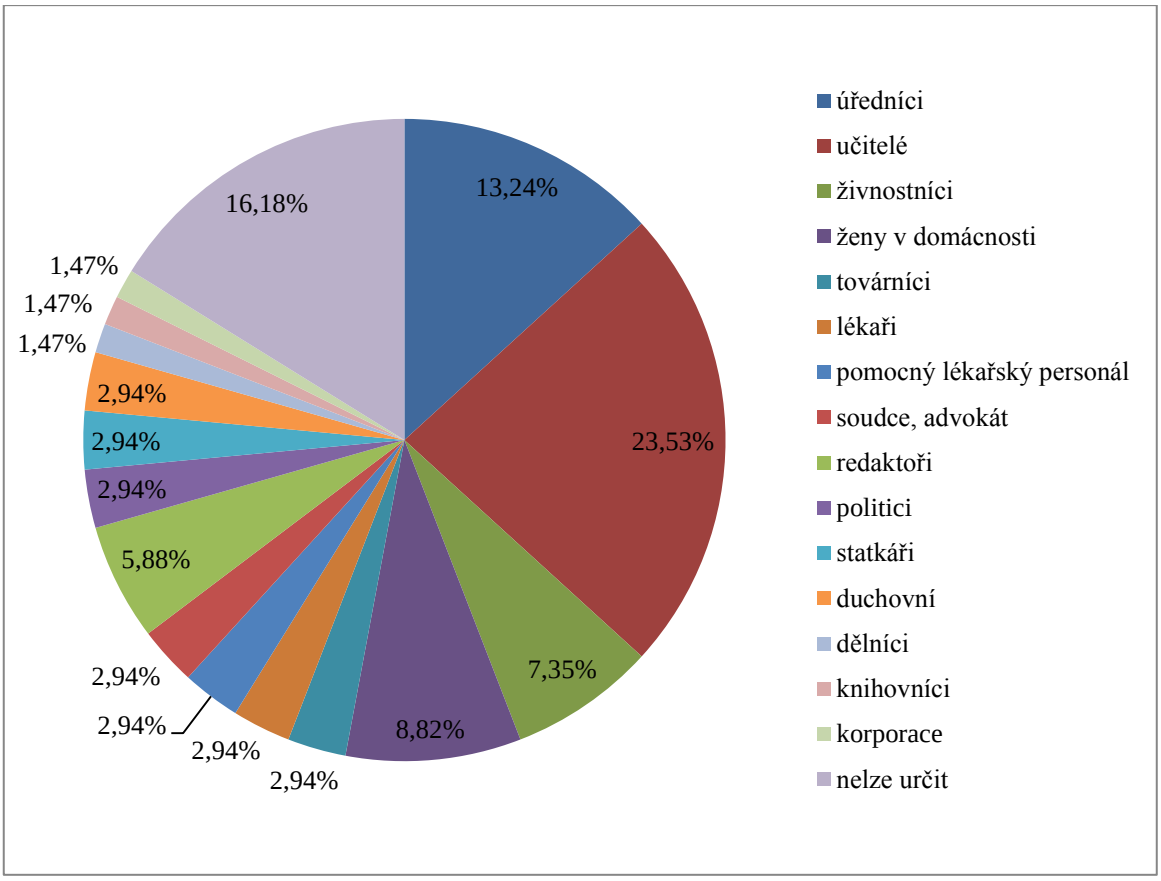

Graf 3. Členové SPL, odbor Mladá Boleslav (1931–1938).

Semily

	počet	podíl (%)
úředníci	20	29,41
živnostníci	9	13,24
ženy v domácnosti	6	8,82
učitelé	6	8,82
továrníci	4	5,88
lékaři, lékárníci	3	4,41
advokáti	1	1,47
korporace	7	10,29
nelze určit	12	17,65
celkem	68	100

Tabulka 5. Členové SPL, odbor Semily (1933–1938).

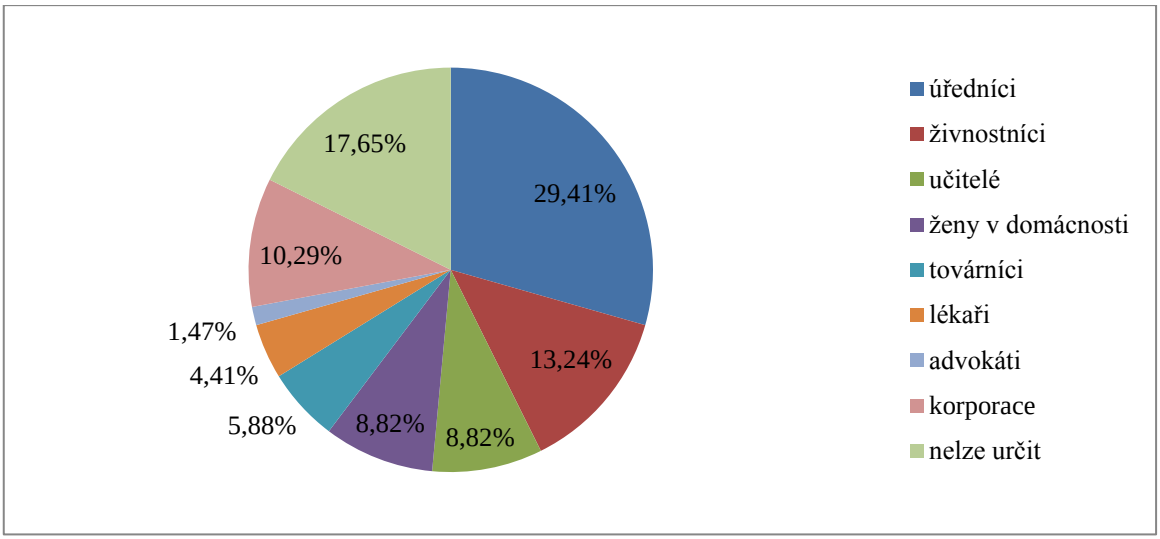

Graf 4. Členové SPL, odbor Semily (1933–1938).

Jabkenice

Jabkenice		
	počet	podíl (%)
rolníci	11	55,00
učitelé	2	10,00
úředníci	2	10,00
dělníci	2	10,00
živnostníci	2	10,00
duchovní	1	5,00
celkem	20	100

Tabulka 6. Členové SPL, odbor Jabkenice (1931–1938).

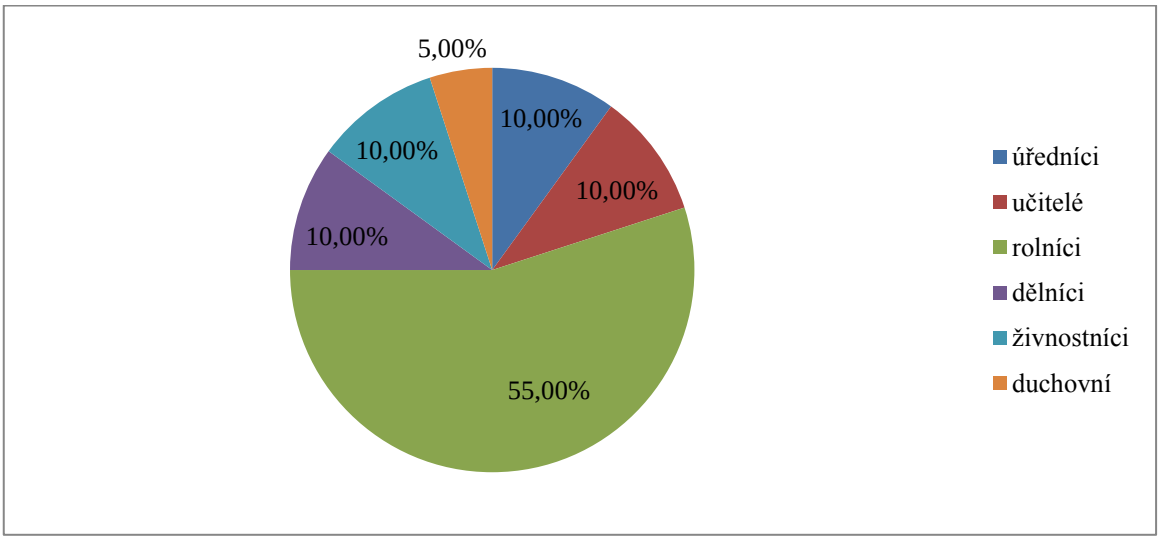

Graf 5. Členové SPL, odbor Jabkenice (1931–1938).

Českolužický spolek celkový seznam členů otiskl pouze jednou, v brožuře *Patnáct let českolužického spolku „Adolf Černý“ v Praze 1907–1922*.[991] Tehdy se do spolku hlásilo toliko 278 osob, korporace neměla žádné venkovské odbory. Přesto není od věci údaje, jež uvádím v následujícím grafu, vzájemně konfrontovat:

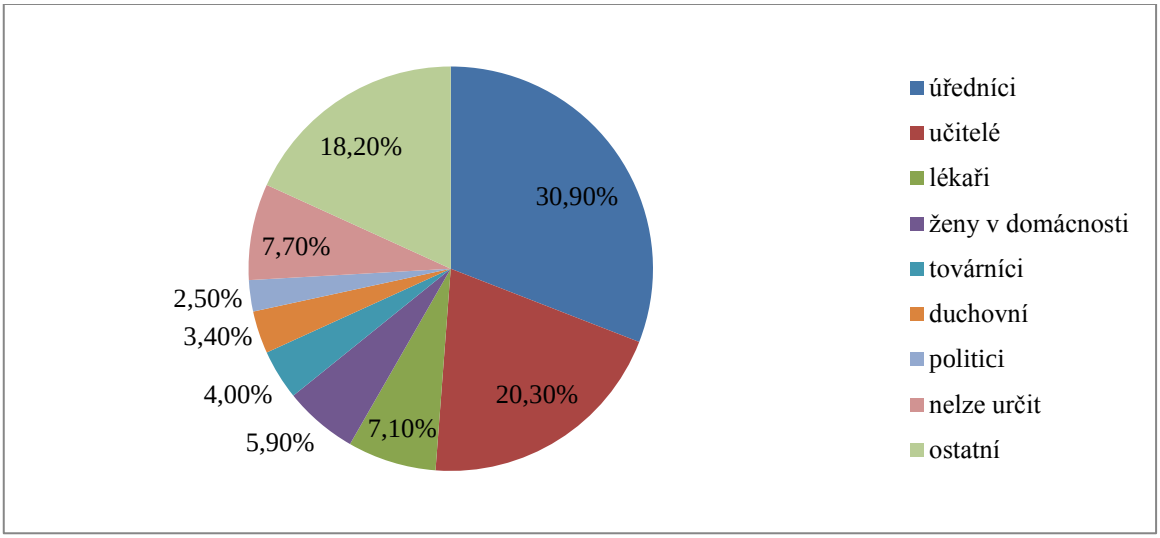

Graf 6. Členstvo Českolužického spolku „Adolf Černý“ v Praze (1922).

Zcela výsadní postavení měli v roce 1922 v českolužickém spolku úředníci a učitelé (do této skupiny řadím také školní inspektory). Nejen že se z nich skládala celá polovina členů, ale právě z těchto skupin se také rekrutovali nejvýznamnější funkcionáři z pražského ústředí korporace.

Odbory SPL v Mladé Boleslavi a Semilech skýtají o poznání pestřejší obraz. Ostatně pestřejší složení by nabídl i pohled na skladbu členstva celé SPL ve 30. letech. Korporace se snažila oslovit i širší skupiny obyvatel nežli toliko úřednický a učitelský stav, jehož příslušníci do jejích řad mířili především v prvních poválečných letech, demonstrujíce loajalitu československému státu (srov. níže s. 216–218).

Tak jako ale vedení ústředí spolku setrvávalo i ve 30. letech převážně v rukou úředníků a učitelů (kromě univerzitního profesora Josefa Páty a bankovního úředníka Vladimíra Zmeškala zasedali roku 1934 v ústředním výboru úředník ministerstva školství František Mlčoch, bankovní úředníci Ferdinand Chalupníček, Jan Kordík, Josef Machata a Vladimír Mayer; z převahy úředníků bank a spořitelen se kromě Páty vymykal předseda Jan Hejret, redaktor Národní politiky),[992] patřily tyto skupiny k nejpočetnějším i v obou pojizerských městech. V Mladé Boleslavi tvořily 36,77 % členstva (na základě neúplných údajů), v Semilech dokonce 38,23 %. Současně se v obou městech právě z těchto skupin

[991] V. ZMEŠKAL, *Patnáct let*, s. 26–37.
[992] J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 174.

rekrutovali nejaktivnější sorabofilové. V Mladé Boleslavi činnost spolku nejvýrazněji formovali učitelé sdružení kolem inspektora Karla Sellnera a ředitele Josefa Kernera. I jejich zásluhou se místní SPL profilovala v prvé řadě podporou lužickosrbských školáků i starších studentů. Učitelský stav zde byl díky mnoha školám početný a zároveň jeho příslušníci z pozice intelektuální elity ovlivňovali kulturní život ve městě.

Semily, maloměsto v horním Pojizeří, oproti tomu disponovaly o poznání menším rezervoárem učitelských sil. Ani zde učitelé ve spolku nescházeli, prim zde však hráli úředníci. K tomuto stavu patřili jak iniciátor zájmu o Lužické Srby v regionu Josef Petříček, tak i dlouholetý předseda odboru SPL František Hyška. Významné procentuální zastoupení, větší nežli učitelé, zde vykazovali ještě živnostníci. Je však třeba podotknout, že až na knihkupce Josefa Glose mladšího (který se ale díky úzkému napojení na velký tiskařský závod svého otce materiálním zázemím představě o běžném živnostníkovi vymyká) se do spolkových aktivit viditelněji nezapojovali.

Nepřekvapí, že naprosto odlišný obraz skýtá dílčí sonda do skladby sorabofilů v Jabkenicích. Jabkenický odbor představoval zvláštní případ v rámci celé SPL, všechny její odbory vznikly ve městech, jedině Bohuslavu Havlínovi se podařilo zformovat vesnickou odbočku. Určitou paralelu lze nalézt toliko v aktivitách rolníka Václava Srba z Chýnice u Prahy, nadšeného příznivce Srbů v Dolní Lužici. Do českolužického spolku se mu podařilo přivést několik spoluobčanů. Jednalo se však toliko o jednotlivce, v roce 1922 měl českolužický spolek v Chýnici čtyři členy.[993]

Většina členů SPL v Jabkenicích pocházela z venkovského prostředí, je však nutno poznamenat, že prim mezi nimi hráli sedláci, majitelé největších hospodářství v obci. Členy českolužického spolku se roku 1931 stal jak tehdejší starosta obce Josef Svačina, tak i jeho nástupce Jan Mrkvička.[994] Vzdor početní převaze ale zástupci rolnického stavu neformovali podobu aktivit spolku. Hlavním (a v podstatě jediným) hybatelem dění byl jednatel odboru, řídící učitel Bohuslav Havlín, podporován z místopředsednického postu rejšickým děkanem a mecenášem dětských táborů Michaelem Hubařem. Od sedláků se očekávala především pomoc se zásobováním letních táborů, které byly jediným proklamovaným cílem odboru.[995]

V souvislosti s porovnáním městských odborů s Jabkenicemi je nutno upozornit ještě na jeden fenomén: v jabkenickém odboru zcela chybí skupina žen v domácnosti, jinak třetí nejpočetnější jak v Mladé Boleslavi, tak v Semilech (zde na stejné úrovni s učiteli). Rovněž v rámci celé SPL se jednalo o nezanedbatelnou skupinu. Do této skupiny se řadí „chotě“,

[993] V. ZMEŠKAL, *Patnáct let*, s. 26–37.
[994] J. PÁTA – V. ZMEŠKAL (edd.), *Naše styky*, s. 113–114.
[995] *Odbor v Jablkynicích s okolím*, LSV, roč. 12, čís. 10, 1931, s. 80.

manželky příslušníků vyšší a vyšší střední třídy, které nechodily do zaměstnání, ale staraly se o chod domácnosti. Do SPL vstupovaly buď samy, případně po boku svých manželů (např. v Mladé Boleslavi vstoupila do českolužického spolku i manželka předsedy odboru Karla Funka a pro nedostatek ochotných funkcionářů byla zvolena do výboru spolku).[996] Ve venkovském prostředí ale účast manželek ve spolku nepatřila ke způsobům reprezentace selského stavu. Do spolku sice i zde přistupovali v prvé řadě místní elity, avšak každou rodinu zde reprezentoval pouze jeden člen, majitel usedlosti.

Mezi členy jabkenického odboru, alespoň mezi těmi, jež známe, nefiguruje tedy žádná žena. Při pohledu na městské odbory je ale nutno upozornit na nezanedbatelný podíl žen mezi členy spolku, který se neomezoval toliko na manželky místní honorace. V případě žen bohužel není v mnoha případech uvedeno jejich společenské postavení, z notně torzovitých pramenů ale vystupuje nemalý počet učitelek (čtyři v Mladé Boleslavi, tři v Semilech, ale přítomnost učitelek je doložena takřka ze všech odborů). Z mladoboleslavské SPL existují zmínky o šestnácti členkách, což činí 23,53 % z kusých údajů, jež jsou k dispozici. Semilským odborem pak prošlo rovnou 21 žen, tedy 30,88 % všech členů spolku. Podíl žen v semilské SPL byl vskutku nadprůměrný (po odečtení sedmi korporací, jež rovněž do spolku vstoupily, pak podíl žen vzroste dokonce na 34,43 % z fyzických osob). Lví podíl na tom měla „choť klempíře“ Blažena Vrbatová, jež v průběhu roku 1936 do spolku společně s předsedou Hyškou přivedla do spolku devět osob, z toho sedm žen.[997]

Na příkladu Vrbatové, díky jejíž aktivitě počet členů semilské SPL narůstal i po polovině 30. let, kdy činnost většiny odborů již upadala, lze doložit, že ženy členství ve spolku v žádném případě nechápaly jako způsob společenské reprezentace sebe a svých manželů, nýbrž samy zásadním způsobem ovlivňovaly dění v odboru. Optikou rozdílení funkcí se ženy v některých odborech prosadily výrazněji nežli v pražském ústředí, kde několik žen zasedalo v ústředním výboru toliko jako řadové členky. Oproti tomu přihlášky zájemců o vstup do nymburské SPL přijímala jménem přípravného výboru učitelka Eliška Práchenská, jež následně obsadila významný jednatelský post.[998] Na správní rok 1937 byla dokonce předsedkyní odboru zvolena Marie Matějovská „choť soudního rady“.[999]

Jestliže v Nymburce činnost odboru stála a padala s (ne)přítomností Miloslava Wajse, v Poděbradech se výrazněji prosadila učitelka Alice Vachová, jež po celou dobu existence odboru vykonávala funkci jednatelky. Kromě úřední agendy a jednání s ústředím ji zaujaly

[996] *Odbor v Mladé Boleslavi*, LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 34–35.
[997] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva odboru Společnosti přátel Lužice v Semilech za rok 1936.
[998] *Nymburk*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 51.
[999] *Nymburk*, LSV, roč. 18, čís. 5–6, 1937, s. 51.

osudy básnířky Miny Witkojc, o níž přednášela na valné hromadě v únoru 1937.[1000] Pestrý obraz možností, jak se ženy mohly zapojit do sorabofilské činnosti, pak dokresluje nastudování hry Marjany Domaškojc *Ze života chudých*, jehož se chopily členky mladoboleslavského Spolku paní a dívek,[1001] a samozřejmě i atraktivní vystoupení žen a dívek v lužickosrbských krojích (jež suplovaly nepřítomnost Lužických Srbů). Zmiňme taneční číslo nymburských sokolek na „lužickém večeru" v březnu 1934.[1002]

Převaha úředníků, učitelů a žen v domácnosti, k nimž se jak v Mladé Boleslavi, tak v Semilech družili lékaři, advokáti či továrníci, ukazuje, že do českolužického spolku si našly cestu v prvé řadě místní elity. A to jak nobilita, A to jak nobilita, tedy elity definované na základě socioekonomického statutu (kam řadíme právě továrníky, politiky, ředitele průmyslových podniků a vysoce postavené úředníky), tak i kulturní elity, jejichž výsadní postavení se odvozovalo v prvé řadě od dosaženého vzdělání,[1003] tedy v prvé řadě učitelé, případně i osoby mimo učitelskou profesi, které se angažovaly v osvětových spolcích (sem by patřil bankovní úředník a současně vzdělavatel v Krkonošské župě František Hyška).

V přístupu k spolkové činnosti se u těchto skupin střetávala strategie prezentování členství ve spolku jako způsob společenské reprezentace, která nevyžadovala hlubší angažmá v problematice, a naopak očekávání aktivního vytváření programu korporace, který pramenil z hlubšího zájmu o Lužické Srby, čímž by se deklarovala smysluplnost existence odboru. Organizování činnosti korporace sice standardně převzali zkušení spolkoví činovníci (Alexander Brummer je ve své disertaci označuje jako „slovanští pracovníci"),[1004] nelze však zjednodušeně vstup nobilitované vrstvy továrníků, ředitelů a jejich manželek do SPL interpretovat jako akt společenské reprezentace, tedy de facto naplnění společenského očekávání, zatímco u učitelů počítat s idealistickým zájmem o Lužické Srby.

Majitel tiskárny v Semilech Josef Glos starší finančně podporoval aktivity místního odboru SPL, na výstavu lužickosrbských malířů v roce 1935 zdarma vytiskl popisky a jeden obraz Měrćina Nowaka-Njechorńského také zakoupil. Jeho jednání, které by mohlo být zvnějšku interpretováno jako způsob reprezentace jednoho z místních největších průmyslníků, ale pramenilo z užších styků s pražským ústředí SPL, pro něž Glos tiskl brožury a propagační

[1000] *Poděbrady*, LSV, roč. 18, čís. 4, 1937, s. 36.
[1001] *Premiéra dolnolužické hry M. Domaškojc „Ze života chudých"*, LSV, roč. 13, čís. 6, 1932, s. 48.
[1002] *Společnost přátel Lužice odbor v Nymburce*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.
[1003] Dle teorie elit Pierra Bourdieua se jedná o skupiny, které disponují kromě ekonomického a sociálního kapitálu též kapitálem kulturním, který je nejčastěji institucionalizován právě formou vzdělání. J. ČECHUROVÁ, *Elity*, s. 534–535.
[1004] A. BRUMMER, *Slovanství*, s. 152.

materiály.[1005] Přístup majitele tiskárny byl motivován spíše pragmaticky, jeho stejnojmenný syn ale patřil k nejaktivnějším členům odboru, o jeho nelíčeném zájmu o Lužické Srby svědčí fakt, že pro svou dceru zakoupil lužickosrbský kroj.[1006] Ředitel mladoboleslavské spořitelny Miroslav Barcal předal roku 1931 Bjarnatu Krawcovi věnec coby dar k 70. narozeninám a o několik měsíců dříve informoval o daru Spolku československých spořitelen ve prospěch lužickosrbských studentů.[1007] Za propracovanou sebeprezentací ve veřejném prostoru se však i v tomto případě skrýval soukromý zájem: Barcal již v roce 1929 Lužické Srby navštívil.[1008] Cesta po lužickém venkově inspirovala k nemalým finančním darům jabkenické dětské kolonii i děkana Michaela Hubaře.[1009]

Naopak definici naplnění společenského očekávání, za nímž se neskrývá hlubší povědomí o Lužických Srbech, naplňuje angažmá zakladatele mladoboleslavské automobilky Václava Klementa, jenž vstoupil do SPL jako přispívající člen, do aktivit spolku se ale nezapojil (a vlastně se to od něj ani neočekávalo).[1010] Podobnou úlohu mecenáše, který z pozice úspěšného podnikatele daruje prostředky na prospěšnou věc, aniž by o ní věděl něco bližšího, sehrál i obchodník Rudolf Bondy, jenž jabkenické kolonii věnoval sporák.[1011] Ovšem i u řady (nejen) mladoboleslavských učitelů, kteří vstoupili do SPL, můžeme předpokládat, že k tomuto kroku byli motivováni spíše ohledem na své okolí. Neupírala se na ně sice taková pozornost jako na Václava Klementa, ale spíše chtěli vyhovět požadavkům svých představených, jak ředitelů jednotlivých škol, kteří do SPL povětšinou vstoupili, tak inspektora Karla Sellnera. Meze zájmu o Lužické Srby mezi mladoboleslavskými učiteli se ukázaly při „lužickém večeru“, který uspořádali roku 1932 studenti gymnázia a reálky. I když se jejich účast očekávala, většina členů pedagogického sboru nedorazila.[1012]

Omezeného rezervoáru členstva korporace, jež měla pověst spíše elitářského sdružení, si byli členové SPL vědomi. Především v Mladé Boleslavi, kde vzhledem k počtu obyvatel spatřovali větší potenciál růstu spolku, se místní sorabofilové snažili (a nutno podotknout, že nepříliš úspěšně) oslovit i širší vrstvy obyvatel.[1013] Na podzim 1931 se v týdeníku *Jizeran*, orgánu živnostenské strany, objevil článek *Živnostníci a Lužice*, jenž zdůrazňoval, že

[1005] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 4. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 7. května 1935.
[1006] *Semily*, LSV, roč. 15, čís. 8, 1934, s. 68.
[1007] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 12, čís. 2, 1931, s. 19.
[1008] Josef Č. KERNER, *Návštěvou v Lužici*, Národní zájmy, roč. 11, čís. 34, 21. 8. 1930, s. 1.
[1009] *Lužické děti v Jablkynicích*, České listy, 7. 8. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 69–71.
[1010] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Ml. Boleslav, Praha 10. 11. 1938, fol. 21–22.
[1011] *Lužické děti ve Smetanových Jablkynicích*, Jizeran, roč. 52, čís. 28, 11. 7. 1931, s. 4.
[1012] *Boleslavští studenti Lužici*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 9, 26. 2. 1932, s. 2.
[1013] Srov. podrobněji L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 50–55.

„[b]oleslavští živnostníci zajisté jsou významným kulturním činitelem v našem městě. A je to hlavně oblast národní a slovanské práce, kde ochotně napomáhají dobrým věcem. Jsme proto přesvědčeni, že se ve velkém počtu účastní schůze přátel Lužice, která se koná v sobotu 10. října t. r. u Věnce.“[1014] Výzvy však nezabraly, účast na večeru neuspokojila.[1015]

V referátu z valné hromady, jež se uskutečnila 30. dubna 1933, pak mladoboleslavští přátelé Lužice nepomněli upozornit, že „sympatie pro Srby šíří se i v kruzích lidových, toho důkazem je, že nově přistupující členka ošetřovatelka pí. Krejčová z Kosmonos obmyslila spolek značným darem peněžním.“[1016] Když se Miloslav Škoda v roce 1935 zpětně zamýšlel nad významem manifestace na Mužském, obrátil se i on k aktivizaci širokých lidových vrstev, dle jeho mínění spočívala „hlavní cena té manifestace právě v účasti lidu“, který na vrchol Mužského přivedl „smysl pro demokracii a humanitu“.[1017]

Poněkud vágně definovaná aktivizace „lidu“, jehož se dovolávali mladoboleslavští sorabofilové, byla spíše zbožným přáním. Prototypická reprezentantka lidových vrstev Krejčová, jejíž přístup byl tak oslavován, byla zaměstnána v téže psychiatrické léčebně, kde vykonával primariát Karel Funk, předseda mladoboleslavského odboru. Jeho vliv na rozhodnutí o vstupu do SPL tak byl jistě značný. Škodova adorace lidu shromáždivšího se na Mužském pak byla toliko úhybným manévrem, pokusem, jak obhájit přínos manifestace, jejíž hlavní účel selhal. Přesvědčení o nutnosti podpory Lužických Srbů vskutku přilákalo na Mužský tisíce osob, povětšinou obyvatele městeček a vsí z nejbližšího okolí, ale jak se během shromáždění ukázalo, jejich představa o Lužickém Srbovi byla notně mlhavá a shromáždění spíše nadšeně reagovalo na výpady proti Němcům.[1018]

O poznání větší úspěch slavil v Jabkenicích Bohuslav Havlín. Sice i zde do místního odboru SPL vstoupily především místní (hmotně zajištěné) elity, ale během jednorázových příprav letního tábora alespoň symbolickým darem přispěla celá vesnice. Havlín konstruoval umný mediální obraz, v němž zdůraznil, že na dětskou kolonii poslaly dary všechny vrstvy společnosti: „Přispěl každý dle možnosti potravinou, penězi, prací. Chudák přinesl třeba jen košíček hrušek. Jeho dar měl zajisté touž cenu, jako dar zámožného. Chudá jablkynická švadlena ovroubila velký počet ručníků, ubrusů, ale nedala si zaplatiti.“[1019] Vyvolávání tohoto dojmu napomáhalo i zveřejňování dárců v tisku. Vedle nejvýznamnějších donátorů z řad jednotlivců Bondyho a Hubaře se ocitly i dary v jednotkách korun. Havlín tak mohl

[1014] *Živnostníci a Lužice*, Jizeran, roč. 52, čís. 40, 10. 10. 1931, s. 4.
[1015] *Lužický večer*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 42, 16. 10. 1931, s. 4.
[1016] *Společnost přátel Lužice odbor v Ml. Boleslavi*, Mladoboleslavské listy, roč. 46, čís. 26, 1. 4. 1933, s. 4.
[1017] Miloslav ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská,* Boleslavan, roč. 10, čís. 1–2, 1935, s. 72.
[1018] L. FUTTERA, *Mužský (1. díl)*, s. 97–99.
[1019] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz 3/4, 1932, s. 123.

s potěšením konstatovat, že „zemědělský lid našich Jablkynic a okolních i vzdálených obcí, jakož i rolnické naše podniky předstihují se v projevech lásky k maličkým našim národním hostům“.[1020]

Sjednocení české společnosti za Lužickými Srby měla symbolizovat i manifestace na Mužském. Nešlo zde však v prvé řadě o sjednocení „lidu“ napříč společenskými vrstvami, jak ex post sugeroval Škoda, nýbrž o demonstrování jednoty představitelů československé politiky. Miloslav Škoda zdůrazňoval, že „toho dne všichni bez rozdílu politického přesvědčení sejdeme se na hoře Mužský u Mnich. Hradiště, abychom světu ukázali na vše to hrozné, co Němci v Lužici činí“.[1021] Proto zajistil, že „na táboru promluví řečníci všech politických stran“.[1022] Účastí „všech politických stran“ byly ovšem míněny české státotvorné strany. S tím se nehodlala smířit Národní liga Jiřího Stříbrného (mezi státotvorné strany nepočítaná) a její zástupce, redaktor Karel Kut, se také přihlásil k projevu. Až v předvečer manifestace přišla od pořadatelů zamítavá odpověď, zdůvodněná, že „přihláška byla učiněna příliš pozdě, neboť pořad řečníků je již smluven“.[1023] Na Mužském tak postupně vystoupili poslanci Jan Dubický za agrárníky, národní socialista Josef (Jože) David, národní demokrat František Hodáč, sociální demokrat Jaromír Nečas, lidovec Václav Košek, živnostník Václav Vávra a jediný přítomný senátor Josef Havlín z národnědemokratické strany.[1024]

Shromáždění na Mužském však bylo událostí zcela mimořádnou. Informace o Lužických Srbech a výzvy k jejich podpoře se sice objevovaly napříč stranický tiskem, přesto je možné vysledovat určité preference dle jednotlivých stran. V Mladé Boleslavi, kde byly svými tiskovými orgány zastoupeny všechny státotvorné strany, jejichž zástupci defilovali na Mužském, si Lužických Srbů nejpozorněji všímal tisk národně socialistický, tedy týdeník *Obrana lidu* a místní příloha *Večerního Českého slova*. Tyto tiskoviny zásoboval národní socialista Miloslav Škoda i inspektor Karel Sellner.

Tribunou Bohuslava Havlína byl naopak agrárnický *Rodný kraj*. Havlína předurčovalo k úzkému napojení na tuto stranu i venkovské působiště, jež bylo baštou agrárnického elektorátu. Přátelské styky udržoval s mladoboleslavským poslancem Janem Dubickým, který se profiloval jako mluvčí českých hraničářů. Na celostátní úrovni o Havlínových aktivitách zevrubně informoval bulvární *Polední list* a další periodika vydávaná Jiřím Stříbrným. Havlín se totiž spřátelil s redaktorem tohoto listu Josefem Václavem Šmejkalem, bývalým

[1020] *Srdečný dík správy kolonie lužickosrbských dětí v Jablkynicích venkovskému lidu a jeho vůdci p. posl. J. Dubickému*, Rodný kraj, 16. 10. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 144.
[1021] Miloslav ŠKODA, *Přijdeme všichni*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 23, 9. 6. 1933, s. 2.
[1022] *Tábor lidu na Mužském*, Národní politika, 4. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 32.
[1023] *Národní oposice nemůže dnes mluvit pro svobodu Lužických Srbů*, Polední list 5. 7. 1933, SKA MZb VII, k. 24, f. 55.
[1024] L. FUTTERA, *Mužský (1. díl)*, s. 97–98.

spolužákem Vladimíra Zmeškala, jenž se ve 20. letech pokoušel založit první odbor českolužického spolku v Českých Budějovicích. Šmejkal v roce 1932 zorganizoval zájezd dětí z Prahy do Jabkenic, vedený populárním Kašpárkem Vojtou Mertenem, sám pak během slavnosti po Mertenově vystoupení „zasvětil" jednu z lip před jabkenickou školou Lužici.[1025] Havlína spíše než program fašizující Národní ligy oslovovala možnost prezentovat svůj projekt početnému čtenářstvu *Poledního listu*. Distanci sorabofilů z Mladoboleslavska od politických ambicí Národní ligy dostatečně dokládá zmíněný případ Karla Kuta.

Ředitel Josef Kerner publikoval své referáty v národně demokratických *Národních zájmech*. Zde měl spojence v redaktorovi Rudolfu Kudrnovi, předsedovi Společnosti přátel Polska a posléze i Sdružených slovanských spolků, kde se sešel s Miloslavem Škodou.[1026] Oficiál okresního úřadu Josef Smíšek byl pak pilným přispěvatelem *Mladoboleslavských listů*. Toto periodikum se sice prezentovalo jako nezávislé, ale část sazby sdílelo s *Rodným krajem* a politicky hájilo zájmy bloku tzv. občanských stran, tedy středopravého spektra tvořeného agrárníky, národními demokraty, lidovci a živnostníky. Zástupci dvou posledně jmenovaných stran, i jejich tiskové orgány Lužickým Srbům věnovali pozornost velice okrajovou. Totéž tvrzení platí i o sociálních demokratech.

Podobný obraz skýtají i ostatní menší sídla. Vzhledem k významnému centru lužickosrbsko-české spolupráce v Jabkenicích se poněkud vymyká silná pozice agrární strany v sorabofilských aktivitách na Mladoboleslavsku. Doménou styků s Lužickými Srby bylo městské, respektive maloměstské prostředí. Na menších městech s omezenou skladbou tisku o Lužických Srbech referovaly tiskoviny nezávislé, např. *Pojizerské listy* v Turnově, *Poděbradské noviny* v Poděbradech či *Naše hlasy* v Českém Brodě, stejně jako v případě *Mladoboleslavských listů* však reprezentovaly konzervativní měšťanské kruhy, tedy široce pojímaný blok občanských státotvorných stran. Z nich svým programem stála aktivitám SPL nejblíže národní demokracie hlásící se k „všeslovanské myšlence" a českému nacionalismu.[1027] Na slovanskou strunu silně hráli i programově dosti neuchopitelní národní socialisté, jejichž preference mezi konzervativním měšťanstvem na rozdíl od upadajících národních demokratů rostly.[1028]

V Poděbradech se Lužičtí Srbové, respektive přednáška o nich, kterou 20. března 1936

[1025] *V Československu je mnoho líp svobody ale jen jedna lípa Lužice*, Express, 16. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 78.
[1026] *O utvoření volného sdružení*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 42, 16. 10. 1931, s. 4.
[1027] Národní demokracii stálo programově nejblíže i (přinejmenším v Pojizeří) zájmu o Lužické Srby příbuzné hraničářské hnutí. Srov. J. ČECHUROVÁ, *Menšina*, s. 143–145.
[1028] Srov. V. OLIVOVÁ, *Dějiny*, s. 81–82.; Josef HARNA, *Český národní socialismus*. In: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK, et al., Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl, Brno, s. 395–412.

proslovil Josef Truhlář, stala záminkou k drobné rozmíšce mezi oběma stranami. Starosta (národní socialista) Josef Caňkář se pozastavil nad tím, že se večera nezúčastnila mládež. A dodal, že „[p]lané, křiklavé vlastenčení, teď tak často hlásané, nikomu nepomůže“.[1029] Narážku pochopilo (tehdy již) Národní sjednocení, do nějž vplynuli národní demokraté. Jeho orgán *Národní směr* upozornil Caňkáře, že „tak skvělá přednáška p. rady Truhláře, jakou beze sporu byla, měla být položena na výhodnější termín, než kdy mohou jen pensisté přijít“, načež následoval útok do Caňkářových řad, neboť „těch několik mladých, co na přednášku přišlo, bylo právě z Ml. nár. sjedn. Ale kde zůstala nevlastenecká, socialistická mládež?“[1030]

Vzdor stranické řevnivosti právě z elektorátu těchto dvou stran největší měrou čerpaly členstvo maloměstské odbory SPL. A příkladná spolupráce národního demokrata Rudolfa Kudrny s národním socialistou Miloslavem Škodou v mladoboleslavských Sdružených slovanských spolcích ukazuje, že přesvědčení o nutnosti podpory Lužickým Srbům dokázalo zahladit i stranické rozdíly.

Když připočítáme primárně venkovské agrárníky, můžeme konstatovat, že lužickosrbská problematika oslovovala spíše středopravé spektrum voličstva (samozřejmě s poznámkou, že národní socialisté se tradičně řadí do tábora socialistických stran, svým programem se de facto blížili politickému středu, kam z občanských stran pod vedením Antonína Švehly a Jana Šrámka směřovala i většina agrárníků a lidovců).[1031] Vyhraněně levicové strany jako sociální demokraté, tím méně komunisté prezentaci Lužických Srbů běžně prostor nedávali.

8.3 Sociální sítě

Příklad ošetřovatelky Krejčové, podřízené Karla Funka, jež se přihlásila do řad SPL, ukazuje, že v případě zapojení do sorabofilských aktivit kromě společenského postavení a vlastního morálního nastavení hrály nezastupitelnou roli neformální společenské vazby a sítě, do nichž byli jednotliví členové SPL zapojeni. Českolužický spolek vstupoval do společnosti, jež již byla na poli kulturního života zasíťována prostřednictvím značného počtu spolků. Aby se SPL v místě prosadila, musela se na tyto sítě napojit a těžit z jejich provázanosti při rozvoji vlastních aktivit.

Odbor SPL byl zpravidla proklamován na „lužickém večeru“ pod dojmem návštěvy

[1029] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Přednáška o Lužici*, Poděbradské noviny, 27. 3. 1936, SKA, f. MZb VII, ka. 30/B, fol. 44.
[1030] J. G-d., *V „Poděbradských novinách“*, Národní směr, 10. 4. 1936, SKA, f. MZb VII, ka. 30/B, fol. 71.
[1031] V obou stranách soupeřilo o moc křídlo středové (liberální) a méně početné, pravicově orientované křídlo konzervativní, reprezentované v agrární straně především Karlem Práškem, u lidovců pak Bohumilem Staškem. J. ČECHUROVÁ, *Česká politická pravice*, s. 98–112.

Lužických Srbů, jako tomu bylo v Polabí, či nedávného zájezdu do Lužic jako v Mladé Boleslavi a Semilech (srov. kap. 10.1). Tuto festivitu svolávala již etablovaná organizace, nejčastěji Sokol, ale i KČST (v Mladé Boleslavi), NJS (v Kouřimi) či pěvecký sbor Hlahol (v Nymburce). Jejímu početnému členstvu bylo v prvé řadě adresováno pozvání na večer, z řad těchto organizací (zvláště když alespoň část jejich členů měla již předchozí zkušenost s Lužickými Srby) následně pocházel největší počet přihlášek. Navíc z pořádajícího sdružení vzešel i přípravný výbor nového odboru SPL, jenž další členstvo sháněl v prvé řadě opět v mateřské organizaci. V Mladé Boleslavi se v prosinci 1930 na výzvu ředitele Kernera přihlásilo přes šedesát zájemců o členství v českolužickém spolku,[1032] z čehož ale padesátka, včetně Kernera samotného, přešla z místního KČST.[1033] Původní jádro odboru složené z turistů se přístupem nových členů postupně rozmělnilo, i v rekordním roce 1933 tvořili turisté přišedší s Kernerem třetinu členstva korporace. Podobně úzké sepětí lze vysledovat např. i mezi semilskou SPL a sokolskou Krkonošskou župou.

V Kouřimi a Českém Brodě se dokonce sorabofilové ze struktur mateřské korporace nevymanili. Kouřimský odbor NJS se přechodnou dobu prezentoval jako „odbor Národní jednoty severočeské se spolkem přátel Lužice“.[1034] Českobrodští sokolové, kteří roku 1932 připravili „lužický večer“ vzdor 75 přihláškám do českolužického spolku rovnou odmítli štěpení aktivit do menších spolků a rozhodli se, že „na ten čas nebude zde odbor zakládán“.[1035]

I SPL, pokud se jí podařilo vybudovat silnou členskou síť, se mohla stát mateřskou základnou pro ustavení odborů dalších korporací. Typickým příkladem je založení mladoboleslavského odboru NJS v září 1932, podnícené dosavadními aktivními mladoboleslavskými sorabofily.[1036]

Vznik nových spolků úzce souvisel s přeléváním aktivit nemnohých organizátorů kulturních aktivit v místě, kteří s sebou dokázali strhnout nemalý počet členů. V situaci, kdy lidí, kteří se volném čase věnovali výhradně Lužickým Srbům (takovým byl např. v Mladé Boleslavi Karel Funk), bylo naprosté minimum, hrozilo, že činnost odboru SPL bude zcela ochromena. Karel Sellner, Josef Kerner a Josef Smíšek takto od podzimu 1932 přesměrovávali své aktivity od SPL k NJS (srov. s. 112–113). Své aktivity zastřešoval rozličnými korporacemi i Bohuslav Havlín. Po vzoru svých mladoboleslavských přátel založil

[1032] Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *Mladá Boleslav Lužickým Srbům*, LSV, roč. 12, čís. 1, 1931, s. 12.
[1033] *Mladá Boleslav Lužickým Srbům*, Národní politika, 4. 1. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 15, fol. 6.
[1034] *Valná hromada*, Průboj, Kostelec nad Černými lesy, 4. 3. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 21/B, fol. 153.
[1035] *Přátelé lužických Srbů*, Naše hlasy, roč. 52, čís. 35, 10. 9. 1932, s. 2.
[1036] J. SMÍŠEK, *Osud českých hraničářů – osudem lužických Srbů*, Mladoboleslavské listy, roč. 45, čís. 25, 17. 9. 1932, s. 1.

i on v obci odbor NJS,[1037] ve chvíli, kdy do Jabkenic nemohli dorazit Lužičtí Srbové, přetransformoval rozrůstající se tábořiště do Kuratoria národních a slovanských dětských osad. V roce 1936 po zakoupení Smetanovy myslivny převedl osady a jejich majetek do nového sdružení Dědictví Bedřicha Smetany. Pod hlavičkou těchto sdružení zároveň myslel i na připomínky Lužických Srbů, na něž měla upomínat stavba „lužické chaty“.[1038]

Díky překrývajícímu se členstvu udržoval odbor SPL úzké styky s mateřskou organizací i v následujících letech, přičemž tyto kontakty podmiňovaly i podobu aktivit spolku. Mladoboleslavští turisté uspořádali ještě v letech 1931 a 1932 zájezdy do Horní Lužice,[1039] další zájezd byl ohlašován na rok 1936.[1040] I návštěvy nedalekých spřátelených sorabofilů nabývaly podobu turistického výletu. Roku 1931 členové spolku pěšky vyrazili do Jabkenic navštívit dětskou kolonii,[1041] o rok později další putování směřovalo do Mnichova Hradiště, kde se několik jednotlivců pokoušelo ustavit samostatný odbor českolužického spolku.[1042] Semilští sorabofilové pak využívali sokolskou kapelu při svých „lužických večerech“, jejichž uspořádání navíc nabízeli i jednotám mimo Semily.

Početně menší odbory SPL navíc neustále šířily osvětu o Lužických Srbech v početnější spřátelené organizaci. Semilští přátelé Lužice tak v roce 1935 připravili malou výstavku na sletu Krkonošské župy, [1043] na schůzi mladoboleslavského KČST roku 1932 s přednáškou vystoupil Josef Smíšek.[1044]

Spolek potřeboval udržovat úzké kontakty i s dalšími korporacemi, jejichž členové vystupovali na častých a oblíbených „lužických večerech“. Nejžádanější byli hudebníci, pěvci, recitátoři a tanečníci. Na nymburském večeru roku 1934 vystoupili pěvci z Hlaholu, který již o dva roky dříve zaštítil vystoupení lužickosrbských dětí, jež vedlo k ustavení odboru SPL. Nechybělo zde ani ženské družstvo sokolek, které nacvičilo lužickosrbské tance.[1045] K udržování kontaktů napříč místními spolky napomáhala přítomnost „národních a slovanských pracovníků“, kteří procházeli napříč nejaktivnějšími sdruženími ve městě a pomáhali s koordinováním jejich činnosti. Za příklad může posloužit mladoboleslavský inspektor Karel Sellner, jenž SPL kormidloval k úzké kooperaci s NJS i Učitelskou jednotou

[1037] SOkA Mladá Boleslav, f. AO Jabkenice, Obecní kronika, s. 89.
[1038] *Jablkynice*, LSV, roč. 15, čís. 7, 1934, s. 60.
[1039] *Svatodušní svátky v Horní Lužici*, Mladoboleslavské listy, roč. 44, čís. 32, 25. 4. 1931, s. 3.; *III. zájezd do Srbské Lužice*, Mladoboleslavské listy, roč. 45, čís. 44, 11. 6. 1932, s. 2.
[1040] *Společnost přátel Lužice a Klub čs. turistů*, Jizeran, roč. 57, čís. 21, 23. 5. 1936, s. 57.
[1041] *Přítomnost Lužičanů*, Národní zájmy, 7. 8. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 67.
[1042] *Zájezd do Mnichova Hradiště*, Mladoboleslavské listy, roč. 45, čís. 25, 2. 4. 1932, s. 2.
[1043] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 5. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 8. listopadu 1935.
[1044] *Odbor Mladá Boleslav*, LSV, roč. 13, čís. 10, 1932, s. 83.
[1045] B– [J. BRZOBOHATÝ], *Z oslavy přátel Lužice*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 11, 16. 3. 1934, s. 1.

Komenský, v jejímž čele rovněž stál. Roku 1935 poskytl k osvětě o Lužických Srbech prostor na stránkách vlastivědného časopisu Boleslavan, jejž vydával právě Komenský.[1046]

Vedle kontaktů napříč spolky bylo možné získávat sorabofily pro aktivity SPL i na základě profesních vazeb. Kromě výše zmíněné ošetřovatelky Koníčkové, již ke vstupu do SPL přiměl primář Karel Funk, je nutno zmínit především učitele, respektive obecněji školské struktury. I na tomto poli si aktivně počínal Karel Sellner, jenž nejprve získal pro pořádání dětských táborů Bohuslava Havlína. Ředitele rolnické, hospodářské a rodinné školy Košťála, Horného a Koníčkovou poté přesvědčil, aby na své ústavy od podzimu 1931 na své ústavy přijali lužickosrbské studující.[1047] Ředitel obchodní akademie Josef Čestmír Kerner pak angažoval své studentky, které oděné v krojích doprovázely zpěvem „lužické večery".[1048]

A zapomenout nelze ani na prosté osobní kontakty a známosti. Na jejich základě přiváděli do semilské SPL členy předseda František Hyška a svými přítelkyněmi českolužický spolek zásobovala Blažena Vrbatová. V dotazníku pro ústředí na činnost za rok 1937 pak na dotaz, zda byla „podniknuta odborem členská akce na získání členů", pak semilští vysvětlovali, že „[n]ové členy snažíme se získat jen při osobních rozmluvách se známými osobami, které by mohly míti o Lužici zájem".[1049] Počet členů odboru díky této zjevně nejúčinnější strategii rostl ještě roku 1938.

[1046] *Kulturní práce pro Lužici v našem kraji,* Obrana lidu, roč. 28, čís. 11, 15. 3. 1935, s. 2.
[1047] *Společnost přátel Lužice odbor v Ml. Boleslavi*, Mladoboleslavské listy, roč. 46, čís. 26, 1. 4. 1933, s. 4.
[1048] Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *Mladá Boleslav Lužickým Srbům*, LSV 12/1, 1931, s. 12.
[1049] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Semily, fol. 19r.

9. Život všední

Dosavadní představení jednotlivých středisek spolupráce s Lužickými Srby se soustředila na shrnutí viditelných festivit a větších jednorázových podniků, v nichž sorabofilské aktivity vrcholily. Jejich strukturální a sémantické analýze se věnuje následující kapitola, nyní se pokusím představit pravidelnou, běžnou, ovšem pro veřejnost takřka neviditelnou úřední agendu jednotlivých odborů od jejich zrodu až po rozpuštění.

9.1 Kterak odbor založit

Cesta k ustavení odboru SPL byla často trnitá a vleklá. Mnohé již bylo naznačeno v předchozích kapitolách, zde se zaměřím pouze na jednotlivé mezníky, jež sorabofilové dychtící doplnit na mapu odborů českolužického spolku další špendlík nemohli opominout.

Založení spolku předcházela zpravidla jednorázová festivita, která vnesla lužickosrbskou tematiku do veřejného mínění a zatraktivnila Lužické Srby na veřejnosti. Takovou festivitou mohl být buď zájezd do Lužic (uspořádaný v Mladé Boleslavi a Semilech), případně „lužický večer“. V jeho průběhu se začali hlásit zájemci o členství v Kolíně, Nymburce i v Českém Brodě, Kouřimi, Lysé nad Labem a Bezně-Sovinkách, kde nakonec odbor nebyl ustaven. „Lužický večer“ inspiroval i vznik odboru v Železném Brodě, v tomto případě se však nekonal v domovském městě, nýbrž v nedalekých Semilech (srov. kap. 5).

Ve hře byla i možnost, že by pro vstup do spolku agitoval mezi členy místních korporací jednotlivec, případně několik jednotlivců. Na první veřejné festivitě, kterou by se Lužičtí Srbové prezentovali na veřejnosti, by pak byl rovnou proklamován odbor, pro nějž by byl již předem sehnán dostatek členů. Tuto strategii zvolil Bohuslav Havlín v Jabkenicích (i když i on těžil z dojmu, jaký mezi jeho spoluobčany zanechal pobyt lužickosrbských dětí o prázdninách),[1050] zcela bez problémů se však podařila zrealizovat toliko Josefu Caňkářovi a Milanu Zadinovi v Poděbradech, kteří mohli na „lužickém večeru“ za účasti dětí z Jabkenic představit hotový odbor, který mohl okamžitě uspořádat ustavující valnou hromadu.[1051]

Naopak v Turnově, kde navíc potenciální spolupracovníky trochu uměle z Prahy, respektive Mladé Boleslavi, podněcovali Miloslav Wajs a Miloslav Škoda, se odbor, jehož ustavení jako hotovou věc Škoda ohlašoval už na počátku roku 1931, založit nedařilo (srov. s. 141–143).[1052] Nakonec se i zde spolehli Josef Polej a František Šolc na osvědčený „lužický

[1050] *Odbor v Jablkynicích s okolím*, LSV, roč. 12, čís. 10, 1931, s. 80.
[1051] *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4.
[1052] -a. [Miloslav ŠKODA], *Turnov a Lužice*, Národní zájmy, 18. 6. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 28.

večer“, navíc v situaci, kdy se díky přípravám manifestace na Mužském o Lužických Srbech v kraji hovořilo ve zvýšené míře.[1053] Shánění členů jen na základě osobních vazeb nevedlo ke kýženému cíli ani v Mnichově Hradišti (srov. s. 146–147).

Bez shánění členů na základě osobních kontaktů z jiných korporací či prostřednictvím profesních vazeb se nový odbor samozřejmě neobešel. Jak ukazuji v předchozí kapitole (s. 221–222), právě tímto způsobem bylo možné získávat další členy až po sklonek 30. let. Avšak tento způsob hledání členstva přišel na řadu až po iniciační festivitě, která tematiku do obce uváděla a bez níž se odbor zkrátka neobešel. V agitaci bylo třeba pokračovat zvláště tehdy, pokud se vzdor „lužickému večeru“ nepodařilo sehnat dvacet členů, nutných pro založení odboru,[1054] respektive pokud se počet přihlášených této hranici příliš blížil a v případě odchodu několika jednotlivců by hrozilo, že se odbor rozpadne. Tento problém museli řešit právě v Turnově, kde vzdor několika tiskovým kampaním, jež se čas od času objevovaly již od roku 1931, evidovali i po „lužickém večeru“ a manifestaci na Mužském v červenci 1933 zatím jen 24 zájemců o členství.[1055]

Přijímání dalších přihlášek o členství již měl na starosti přípravný výbor, v němž se zpravidla sdružili pořadatelé předchozího „lužického večera“, nejhlasitější propagátoři spolupráce s Lužickými Srby (z nich se následně rekrutoval i výbor spolku). Do této fáze nepřešel plánovaný odbor v Bezně, jehož zřízení bylo spíše zbožným přáním Bohuslava Havlína, jemuž se sice živou přednáškou podařilo strhnout přítomné občany k přihlášení do SPL, nikoli již k zahájení úřední agendy (srov. s. 171). Zřízení odboru muselo povolit ústředí a schválit Zemský úřad v Praze. Formování většiny odborů v Pojizeří a Polabí spadá do přelomu let 1932 a 1933, kdy nově přejmenovaná SPL do svých stanov teprve zanesla údaje o odborech a dodatečně legalizovala již fungující odbory (ve sledované oblasti v Mladé Boleslavi a Jabkenicích),[1056] současně s tím odeslala žádosti o schválení činnosti odborů, jež dosud nezahájily činnost. Povolení se tak dočkaly i nikdy neustavené odbory v Českém Brodě, Kouřimi a Lysé nad Labem.[1057]

V Českém Brodě o roztříštění spolkových aktivit příliš nestáli sokolové, proto se zde i přes snahy několika členů korporace odbor zřídit nepodařilo, v Kouřimi se naopak sorabofilové fakticky překrývali s členstvem odboru NJS, z nějž se odbočka SPL formálně nevydělila. V Lysé nad Labem se členů sice přihlásil dostatek, i zde se však nejspíš podobně

[1053] Major [Josef] POLEJ, *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.
[1054] *Československo-lužickosrbský spolek „Adolf Černý“ – odbočka Jablkynice*, Národní listy, 14. 9. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 239.
[1055] *Společnost přátel Lužice – odbor Turnov*, Pojizerské listy, roč. 48, čís. 28, 14. 7. 1933, s. 3.
[1056] SKA, f. MZb VI, ka. 3/F, Společnost přátel Lužice Zemskému úřadu v Praze, Praha 3. 1. 1933, fol. 3.
[1057] *Zprávy z ústředí pro odbory*, LSV, roč. 14, čís. 3, 1933, s. 28.

jako v Bezně nepodařilo sehnat jedince ochotné vstoupit do výboru a dávat spolku náplň (srov. kap. 5.13).

Odbory SPL tak nakonec v Polabí vznikly ve městech, kde byl sice počáteční zájem o vstup do českolužického spolku menší, ale zato se zde zformoval akceschopný přípravný výbor, tedy v Kolíně s počátečními 28 přihlášenými a v Nymburce, kde se dokonce sešlo pouze dvacet přihlášek. Zde místním sorabofilům, kteří o zřízení odboru skutečně stáli, přispěchal na pomoc Bohuslav Havlín (který lužickosrbskou tematiku při zájezdu s dětmi z Jabkenic do města vnesl) a v místním tisku ještě jednou energicky burcoval ke vstupu do korporace.[1058] Lze předpokládat, že řídící učitel, sám člen ústředního výboru SPL, mohl aktivně pomáhat s vyřízením úředních formalit, což také inzeroval v tisku.[1059] Jakmile počet přihlášených narostl takovou měrou, že dlouhodobá existence odboru mohla být zaručena, stačilo již pouze svolat ustavující valnou hromadu.

9.2 Kterak schůzovat

Přípravy k vytvoření odboru spolku vrcholily ustavující valnou schůzí. Každoroční život spolků poté lemovaly valné schůze, pořádané zpravidla v prvních měsících nového kalendářního roku, na nichž dosavadní funkcionáři prezentovali členstvu dosavadní činnost, četla se a schvalovala jednatelská a pokladní zpráva, načež se přikročilo k volbě výboru korporace na další správní rok. Taková byla teorie, jak si v *Poděbradských novinách* povzdechl pisatel článku s výstižným titulkem *Ty valné hromady!*, praxe bývala poněkud odlišná:

„Měsíc leden a únor jsou ve spolkovém životě dobou výročního účtování, dobou valných hromad – jak se dosud po starodávnu říká. Byly doby, kdy spolky u nás rostly jako houby po dešti a nebylo oboru lidské činnosti vzdělávací, zábavné a jiné, aby nebyl utvořen spolek, a nelze popříti, že kulturní náš život jimi dospěl značné výše. Za to dnes, po 15 letech naší samostatnosti, je smutný rozhled po našem spolkovém životě! Ty tam jsou všechny ideální potřeby a vzněty, jež druhdy vedly k činnosti spolkové, a pokles náš kulturní nejlépe se jeví na našich valných hromadách; sejde-li se ve spolku čítajícím třeba 500 členů 50 až 60 lidí, dlužno to považovat za úspěch; ba jsou četné valné hromady, kdy se ani nesejde tolik osob, kolik má výbor členů.“[1060]

[1058] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ Lužických Srbů*, Polabská stráž, 8. 10. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 20, fol. 30–31.; Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ bratrských Lužických Srbů*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 1–2.
[1059] *Československo-lužickosrbský spolek „Adolf Černý“ – odbočka Jablkynice*, Národní listy, 14. 9. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 239.
[1060] -r, *Ty valné hromady!*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 9, 23. 2. 1934, s. 5.

Účast na valných hromadách bývala tristní u většiny korporací a SPL z řady nijak nevybočovala. Na schůzi přicházeli v podstatě pouze členové výboru, kteří byli ochotni přijmout spolkovou funkci, respektive pokračovat na stávajícím postu i v následujícím správním roce. Na tuto praxi pamatovaly stanovy spolku, které sice formálně vyžadovaly přítomnost alespoň třiceti členů, aby byla schůze usnášeníschopná. Pokud se požadovaný počet nedostavil (čehož se podařilo dosáhnout pouze v Poděbradech v roce 1934 a snad i roku 1936),[1061] konala se valná hromada o půl hodiny později za každého počtu účastníků.[1062]

Na schůzích nebyli voleni toliko členové výboru, ale i náhradníci, přehlížitelé účtů a členové dozorčí rady. Na valné hromadě v Semilech roku 1934 se takto rozdalo 15 funkcí, přitom se na valnou hromadu dostavilo toliko osm členů. Někteří stávající funkcionáři se řádně omluvili a bylo s nimi sjednáno, že svůj post budou vykonávat i nadále. Ani toto opatření však nebylo pravidlem. Právě v Semilech byl do nikoli bezvýznamné pozice pokladníka zvolen Jan Bém in absentia, aniž by přítomní věděli, zda bude ochoten volbu přijmout.[1063] Rezervoár ochotných funkcionářů nebyl bezedný, jeden člověk, zpravidla jednatel, tak běžně zastával i spíše formální posty zapisovatele a tiskového zpravodaje.[1064] Když bylo nejhůř, výbor se doplnil i z rodinných příslušníků funkcionářů. Takto v roce 1933 v Mladé Boleslavi dosadil do výboru předseda odboru Karel Funk svou manželku Aloisii.[1065]

Pisatel skrývající se pod šifrou -r zmíněného článku *Ty valné hromady!* poměrně přesně vystihl potenciál valné hromady přilákat v nejlepším případě o něco více než desetinu členstva (jeho slovy „50 až 60 lidí“ z 500). V Semilech nejvyšší účasti (nepočítáme-li ustavující valnou hromadu v roce 1933, kam v počátečním nadšení zavítali i členové, kteří v následujících letech již schůze nenavštěvovali) dosáhli v letech 1935 a 1938, kdy se dostavilo osm členů, tedy 16,67 %, respektive rovných 16 % z celkového členstva.[1066] V Mladé Boleslavi se první výroční valné hromady v březnu 1932 vzdor bohatým aktivitám korporace zúčastnilo sedmnáct členů ze 111,[1067] tedy pouze 15,32 %. V tomto ohledu tedy nebyly nikterak opodstatněné nářky Josefa Caňkáře, když se na rovněž první valnou hromadu odboru SPL v roce 1933 dostavilo devatenáct členů ze 112, čili 16,96 %.[1068] Účast totiž mohla být výrazně horší. V Semilech roku 1937 dorazili na výroční schůzi toliko čtyři osoby (7,84

[1061] *Spolek přátel Lužice*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 6, 2. 2. 1934, s. 4.; Místní odbor, Poděbradské noviny, 14. 2. 1936, SKA, f. MZb VII, ka. 30/A, fol. 92.
[1062] Zprávy z ústředí pro odbory, LSV, roč. 18, čís. 4, 1937, s. 36.
[1063] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 1. schůzi výboru, konané v sokolovně v Semilech dne 16. února 1934.
[1064] S těmito posty počítalo ústředí SPL ve svých dotaznících.
[1065] *Odbor v Mladé Boleslavi*, LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 34–35.
[1066] Podíl vypočítávám ze stavu členstva ke konci předchozího kalendářního roku.
[1067] *Valná hromada českolužického spolku*, Náš kraj, 23. 3. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 17, fol. 84.
[1068] K. [Josef Caňkář], *Z odboru Přátel lužických Srbů*, Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 23, 2. 6. 1933, s. 5.

%).[1069] Připomeňme, že v této době semilský odbor SPL stále patřil k akceschopnějším. O účasti na valných hromadách v jiných sídlech se lze jen dohadovat, roku 1936 se schůzi ani nepodařilo uskutečnit v Mladé Boleslavi a Nymburce.[1070]

Stav, kdy drtivá většina členstva přenechávala schůzování a spojenou úřední agendu několika osvědčeným funkcionářům a sama se účastnila pouze veřejných festivit, se podařilo nejúspěšněji narušit v Poděbradech. V roce 1934, kdy byla valná hromada spojena s přednáškou předsedy ústředí SPL Jana Hejreta, se podařilo přilákat již třicítku členů, tedy rekordních 24,39 % místních sorabofilů.[1071] Obdobnou strategii zvolili i v Mladé Boleslavi. Již roku 1933 se valná hromada uskutečnila u příležitosti probíhající „Výstavy slovanské spolupráce“ a po volbě funkcionářů se členové místní SPL přesunuli ze sálu hotelu Věnec do kina, kde následovala přednáška Bohuslava Havlína a promítání filmu z pobytu lužickosrbských dětí v Jabkenicích předchozího roku.[1072] V únoru 1937 byl valné hromadě přítomen Josef Páta, jenž před volbami proslovil přednášku.[1073] Bohužel zde chybí informace, kolik toto zatraktivnění programu, jež se neomezovalo toliko na úřední agendu, přilákalo členstva.

Vzdor těmto snahám přilákat na valnou hromadu větší počet členstva reálný stav nejlépe vystihl Jan Hejret, když roku 1939 podával na gestapu vysvětlení svých aktivit v SPL. Řeč došla i na přístup členské základny ke spolkové činnosti. Hejret se vzhledem k okolnostem snažil význam SPL marginalizovat, jeho diagnóza však byla více než trefná: „S členstvím ve spolku našem má se to takto. V českých zemích máme mnoho spolků. Každý Čech je členem několika nepolitických, lidumilných, zábavných, sportovních atd. spolků. Platí ročně svůj členský příspěvek. Nestará se obyčejně o činnost spolkovou, to ponechává výboru, nepřijde ani na valnou hromadu. Stejně bylo s členstvím Společnosti přátel Lužice.“[1074]

Z valné hromady vzešel spolkový výbor, který se následně v průběhu roku podle potřeby scházel na výborových schůzích, řešil běžnou spolkovou agendu a radil se o možné další činnosti. Na první výborové schůzi si členové rozdali funkce. I v tomto případě se jednalo o formalitu. První výborová schůze zvláště v menších odborech následovala ihned po valné hromadě. V Semilech byl jedinou výjimkou hned rok 1933, tehdy se členové výboru

[1069] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o Řádné valné schůzi Společnosti přátel Lužice, konané dne 27. ledna 1937 v semilské sokolovně.
[1070] *Svolejte valnou hromadu!*, LSV, roč. 17, čís. 6, 1936, s. 52.
[1071] *Spolek přátel Lužice*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 6, 2. 2. 1934, s. 4.
[1072] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 51.
[1073] *Mladá Boleslav*, Lužickosrbský věstník, roč. 17, čís. 3, 1936, s. 28.
[1074] Cit. dle: T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 233.

zvolení na ustavující valné hromadě 12. dubna sešli až o týden později.[1075] Faktické splynutí valné hromady a výborové schůze zde umožnil právě stav, že valné hromady se účastnili pouze členové výboru (a to ještě ne všichni). Toliko roku 1938 na valnou hromadu zabloudil nový člen, řídící učitel Josef Prousek. Po vyčerpání programu sál opustil, načež následovalo rozdělování funkcí ve výboru.[1076]

Počet schůzí, jež byly v průběhu roku svolány, kolísal podle míry spolkových aktivit. Kromě úvodní schůze po valné hromadě se členové výboru obvykle scházeli i krátce před koncem správního roku, aby připravili valnou hromadu.[1077] V Semilech se výbor v roce 1934 sešel šestkrát, následujícího roku pětkrát, naopak v letech 1937–1939 uspořádal již toliko ustavující schůzi po valné hromadě. Semilský odbor sice nepatřil k největším, ale i v nejpočetnější poděbradské odbočce za rok 1933 „[v]ýbor konal 5 schůzí“,[1078] roku 1937 se pak sešel čtyřikrát.[1079] K udržování elementární činnosti to zjevně postačovalo.

Od podzimu 1934 semilští sorabofilové připravovali největší podnik svého odboru: výstavu lužickosrbských malířů (srov. s. 133–134). Tím se vysvětluje nárůst výborových schůzí v těchto dvou letech. Na schůzi 27. března 1935, na níž se dolaďovaly podrobnosti k expozici, a 7. května, která byla věnována jejímu zhodnocení, dorazili i zástupci Osvětového sboru, pod jehož záštitou se výstava uskutečnila.[1080] Schůzky předcházely i logisticky méně náročné akce, např. přípravě „lužického večera“ v Nymburce, jenž se uskutečnil 3. března 1934, byla věnována výborová schůze, jež se uskutečnila 5. února.[1081] Za jiných okolností se sorabofilové již scházet nepotřebovali.

9.3 Kterak komunikovat s ústředím

K povinnostem jednatele odboru patřila i komunikace s pražským ústředím. Běžná korespondence nebyla zpravidla příliš rozsáhlá. Ústředí rozesílalo svým odborům oběžníky, v nichž byly popsány náměty k další činnosti a připomenuty povinnosti odborů, jako byl výběr členských poplatků či uspořádání valné hromady. Nepravidelně přicházela od roku 1932 také *Lužickosrbská korespondence*, cyklostylově rozmnožené články, jež měli členové

[1075] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o I. schůzi výboru, konané dne 19. dubna 1933 v hotelu Okresní dům v Semilech.
[1076] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o Řádné valné schůzi Společnosti přátel Lužice, konané dne 27. ledna 1938 v semilské sokolovně.
[1077] Srov. např. *Turnovský odbor společnosti přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 51, čís. 15, 10. 4. 1936, s. 2. Zde schůze 17. dubna předcházela valné hromadě, jež se uskutečnila 29. dubna 1936.
[1078] *Spolek přátel Lužice*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 6, 2. 2. 1934, s. 4.
[1079] *Poděbrady*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 43.
[1080] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 4. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 7. května 1935.
[1081] *Společnost přátel Lužice odbor v Nymburce*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 4, 26. 1. 1934, s. 3.

odboru nabízet k otištění v místních periodikách.[1082] Na počátku roku přicházel i dotazník na činnost odboru za uplynulý kalendářní rok.

Kromě vyplněného dotazníku, který shrnoval celoroční aktivity odboru, jenž býval do odborů distribuován už v lednu,[1083] posílal jednatel do Prahy také krátké zprávy o činnosti, jež byly zveřejňovány v *Lužickosrbském věstníku*, kde byla odborům věnována pravidelná rubrika. Četnost zpráv a jejich rozsah korespondoval s mírou aktivit odboru. Spolek se druhdy ohlásil pouze jednou do roka rozsáhlejší zprávou z valné hromady a shrnutím celoroční činnosti, tedy v podstatě zkrácenou verzí jednatelské zprávy, jež byla na valné hromadě čtena. Během roku 1935 z ústředí dorazilo do semilského odboru (a vzhledem k povaze zasílané korespondence se situace příliš nelišila ani v jiných odborech) 35 dopisů, o rok později dorazilo o jeden dopis více.[1084]

Zatímco tisková propagace odborů na stránkách *Lužickosrbského věstníku* občas vázla, ústředí v roce 1936 dokonce zoufale vyzývalo odbory v Mladé Boleslavi a Nymburce, aby vůbec uspořádaly valnou hromadu,[1085] pak prvořadou důležitost tajemník Vladimír Zmeškal (celkem logicky) přikládal bezproblémovému vyřizování finančních záležitostí. K dotazníku o činnosti ústředí přiložilo i členské známky, pokladník odboru byl posléze povinen distribuovat je mezi členy a vybrat poplatky za členství.[1086] Zatímco vyplněný dotazník putoval do Prahy záhy zpět (ústředí požadovalo vrácení nejpozději 1. března), na peníze za členství se muselo čekat.[1087] Bylo to vcelku logické: na valnou hromadu se dostavil zlomek členů, pokladník tak musel členy obejít, anebo výběr poplatků (zvláště u členů, kteří bydleli v obcích mimo sídlo odboru) svěřit spolehlivým pomocníkům.

Z členských poplatků náležela ústředí „¼ čl. příspěvku a celý příspěvek na Věstník a daň (Mukův stud. základ)“. Příspěvek na *Lužickosrbský věstník*, který dostával každý člen (s výjimkou tzv. člena rodinného, tedy dalšího člena rodiny, který také vstoupil do spolku), činil od roku 1933 9 Kč, daň na „Mukův studijní základ“ byla vyčíslena na 75 haléřů. V praxi

[1082] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 46.
[1083] Ještě 17. ledna 1939 rozeslal Vladimír Zmeškal dotazníky o činnosti za rok 1938. SKA, f. MZb VI, ka. 3/J, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Mladá Boleslav, Praha 17. 1. 1939, fol. 17.
[1084] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva Odboru Společnosti přátel Lužice za rok 1935.; SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva Odboru Společnosti přátel Lužice za rok 1936.
[1085] *Svolejte valnou hromadu!*, LSV, roč. 17, čís. 6, 1936, s. 52.
[1086] V roce 1933, kdy byly odbory teprve dodatečně legalizovány, byly známky rozeslány až na konci února. *Zprávy z ústředí pro odbory*, LSV, roč. 14, čís. 1–2, 1933, s. 18.
[1087] V roce 1937 odeslali z Mladé Boleslavi peníze za poplatky už 4. února, ovšem od jednotlivců docházely doplatky dodatečně, profesor Karel Hazuka zaplatil členský poplatek až 3. dubna (SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Ml. Boleslav, vyúčtování k 14. 11. 1938, fol. 24). V jiných odborech si ale pokladník dával o poznání více na čas. Z Nymburka odešly peníze 20. května (SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Nymburk, vyúčtování k 24. 10. 1938, fol. 26), z Poděbrad (přitom se jednalo ze zmíněných odborů o nejaktivnější korporaci) dokonce až 29. října (SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Poděbrady, vyúčtování k 27. 10. 1938, fol. 37).

tedy z poplatků činného člena (jichž byla většina), jenž činil 20 Kč (do roku 1932 10,50 Kč), odbor odvedl 12,50 Kč. Z 30 Kč, jež každoročně hradili přispívající členové (tj. právnické osoby), putovala do Prahy polovina a z příspěvků rodinných členů a studentů (v obou případech činil poplatek 11 Kč, studenti ale dostávali na účet ústředí *Lužickosrbský věstník*) 3,50 Kč.[1088] Odbory si od ústředí pro své členy navíc objednávaly brožury, pohlednice a další propagační materiály.

Kromě členských poplatků a přeprodávání publikací odbory shromažďovaly finance ze vstupného a darů z „lužických večerů", koncertů, výstav a dalších osvětových aktivit. Zisk z této činnosti zůstával v odboru. Kromě vkladní knížky na běžné záležitosti mohly odbory spravovat fondy, jež byly věnovány na specifické aktivity ve prospěch Lužických Srbů. Dlouhá léta před ustavením odboru českolužického spolku zřídila mladoboleslavská Fügnerova župa „Fond lužických Srbů", z něhož byly podporovány aktivity ŁSSZ.[1089] Mladoboleslavská SPL v letech 1931–1933 vkládala takřka veškerý svůj zisk do zvláštního fondu určeného pro financování pobytů lužickosrbských studentů. V inzerátech vyzývajících ke vstupu do korporace zvlášť zdůrazňovala, že „[n]aše odbočka vydržuje v Mladé Boleslavi lužicko-srbské studenty, na což je potřebí mnoho peněz".[1090] Bohuslav Havlín pak veškeré zisky z manifestačních shromáždění v Jabkenicích i z přednáškových a koncertních turné vkládal do fondu na další ročníky dětských táborů.[1091]

K hoštění Lužických Srbů bylo vskutku „potřebí mnoho peněz". V Poděbradech za ubytování dvou lužickosrbských studentů o prázdninách 1933 zaplatil odbor SPL 1030 Kč. Pro srovnání: hrubý zisk bez odvodu ústředí za celý rok činil 2427 Kč.[1092] Roku 1937 poděbradští vynaložili 1663 Kč za jedenáctidenní pobyt Bjarnata Krawce a dar ve prospěch Miny Witkojc a Marjany Domaškojc[1093] a o rok později ústředí na „pomocnou akci" (tedy podporu nezaměstnaných Lužických Srbů v Německu) poslali dalších 1600 Kč.[1094]

Ani pokud odbor sám aktivně Lužické Srby nepodporoval, finanční prostředky se na jeho účtu nehromadily. Ústředí SPL se na odbory čas od času obracelo se žádostí o příspěvek na „Mukův studijní základ". Byť se počet lužickosrbských studentů v Čechách po roce 1933 rapidně snížil, pražskou univerzitu stále několik jednotlivců navštěvovalo, jejich materiální

[1088] *Zprávy z ústředí pro odbory*, LSV, roč. 14, čís. 4, 1933, s. 35.
[1089] *Fond lužických Srbů,* Jizeran, roč. 44, čís. 47, 1. 12. 1923.
[1090] K. SELLNER, *Čechy,* s. 17.
[1091] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *II. kolonie lužickosrbských dětí v Jablkynicích*, LSV, roč. 13, čís. 7, 1932, s. 58.
[1092] *Spolek přátel Lužice*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 6, 2. 2. 1934, s. 4.
[1093] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Poděbrady, fol. 17r.
[1094] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1938, místní odbor Poděbrady, fol. 27r.

podpora byla jednou z mála možností, jak mohla SPL i po polovině 30. let financovat lužickosrbské aktivity. V roce 1937 ve prospěch Mukova fondu nad rámec daně z členských poplatků odvedli semilští sorabofilové 125 Kč,[1095] z Mladé Boleslavi dokonce 500 Kč.[1096] V Semilech navíc každoročně ústředí nad rámec svých povinností posílali polovinu čistého zisku ze spolkových podniků a darů.[1097]

Ne všechny transakce se ale dařilo bryskně zapravovat, a tak se některým odborům hromadil nezanedbatelný dluh vůči pražské mateřské organizaci. V průběhu října a listopadu 1938, kdy bylo zjevné, že existence SPL je za stávající situace dlouhodobě neudržitelná, Vladimír Zmeškal pohledávky upomínal.[1098] Nejednalo se o nijak marginální sumy, nejméně dlužili v Železném Brodě 580 Kč,[1099] zato v Mladé Boleslavi rovnou 2073,70 Kč.[1100]

Neznamená to však, že by účetnictví všech odborů bylo dlouhodobě v nepořádku, spěchající Zmeškal se pouze ohlásil dříve, než byly odeslány všechny poplatky za členství a vráceny nevyužité členské známky, což bylo druhdy odkládáno až na samý závěr roku, nevyužité známky se dokonce občas vracely až roku následujícího.[1101] Směrodatný je tak spíše stav na přelomu let 1937 a 1938, kdy SPL v Semilech dlužila toliko 10,40 Kč,[1102] poděbradský odbor vykazoval dokonce drobný přeplatek ve výši 4,50 Kč.[1103] Platební morálka odborů se však úměrně s upadajícími aktivitami a rostoucím napětím znatelně zhoršovala. Ještě k 1. lednu 1937 dlužil odbor SPL v Turnově 85,50 Kč, především za nezaplacené knihy, poplatky za rok 1937 (a ještě ne všechny) ale odbor odvedl až 4. března 1938, platby za rok 1938 již ani nedorazily, pročež Zmeškal nyní po odboru žádal už nemalou částku 1032 Kč.[1104]

V ostatních sídlech již účetnictví bylo vedeno o poznání méně pečlivě a nedoplatky se načítaly již po dobu několika let. V Nymburce již na počátku roku 1937 vykazovali dluh 327 Kč, teprve 1. září 1938 dorazily vrácené příspěvkové známky za předchozí rok, i tak ale jen na členských poplatcích za rok 1937 narostl dluh o dalších 350,50 Kč (ústředí poslalo

[1095] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Semily, fol. 19r.
[1096] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Ml. Boleslav, vyúčtování k 14. 11. 1938, fol. 24.
[1097] Srov. SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Semily, fol. 19r.
[1098] Ze sledované oblasti nemám k dispozici pouze účetnictví odboru v Kolíně.
[1099] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Železný Brod, vyúčtování k 6. 5. 1938, fol. 48.
[1100] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Ml. Boleslav, vyúčtování k 14. 11. 1938, fol. 24.
[1101] I v Poděbradech, kde odbor vykazoval činnost ještě na sklonku 30. let a jeho účetnictví bylo vedeno řádně, byly nevyužité příspěvkové známky za rok 1936 vráceny až 31. července 1937. SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Poděbrady, vyúčtování k 6. 5. 1938, fol. 36.
[1102] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Semily, vyúčtování k 13. 4. 1938, fol. 39.
[1103] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Poděbrady, vyúčtování k 27. 10. 1938, fol. 37.
[1104] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Turnov, vyúčtování k 9. 11. 1938, fol. 43.

známky, z nichž se mu mělo odvést 1235 Kč, místo toho dorazilo pouze 327 Kč a vrácené známky za 557,50 Kč).[1105]

Z Mladé Boleslavi sice ještě v roce 1937 přišel nemalý dar 500 Kč na „Mukův studijní základ", avšak současně mladoboleslavská SPL dokázala nahromadit i největší dluh. Platební morálka odboru se začala zhoršovat již roku 1934, tedy současně s propadem dosavadních čilých aktivit. Kromě nedoplatků za členské známky se dlouhodobě načítaly dluhy za objednané knihy z ústředí. S úhradou za knihy měly problémy i jiné odbory, avšak v Mladé Boleslavi dosáhly nebývalého rozsahu. Činovníci odboru žádali po ústředí, aby jim byly tyto dluhy odepsány, respektive výměnou za ně poslali v roce 1935 do Prahy výtisky Sellnerovy *Lužice a české emigrace* a Škodovy *Tragické otázky lužickosrbské*. Vladimír Zmeškal sice i v roce 1938 nedoplatky za knihy odepsal, ale již dosti netrpělivě upozorňoval, že „posledním stornem bylo Vám vlastně odepsáno v letech 1934, 37 a 38 již Kč 1.348.45, což se nestalo žádnému druhému odboru, doufáme, že nebudete požadovati odpisů dalších".[1106] V absolutních číslech se odpisy ve prospěch mladoboleslavské SPL nemohly s žádným jiným odborem rovnat, ovšem při přepočtu na členy vykazovali ještě větší nedoplatky přátelé Lužice v Železném Brodě. Tomuto odboru Vladimír Zmeškal za léta 1933–1936 (tedy za celou dosavadní existenci odboru) odepsal celých 1053,50 Kč.[1107]

A Bohuslav Havlín v Jabkenicích byl i v účetních záležitostech specifickým případem. Členské poplatky sice vybral (za rok 1937 činil příjem 302 Kč),[1108] ale do Prahy nic neposlal ani v roce 1937, ani o rok později. Stejně si zjevně počínal už v roce 1936, neboť k 1. lednu 1937 Zmeškal evidoval dluh 427,45 Kč, který do listopadu 1938 nabyl až na (v poměru k počtu členů) astronomických 1400,45 Kč.[1109] Havlín, jenž roku 1936 převedl své aktivity pod hlavičku nově založeného Dědictví Bedřicha Smetany, se zjevně omylem domníval, že veškeré příjmy může použít na činnost zaštítěnou touto korporací.

Proměnlivá platební morálka, jež se postupem času spíše zhoršovala, dokládá faktický rozklad značného množství odborů. Nesrovnalosti v poplatcích za členství zároveň nutí k otázce, zda se podstatným způsobem nelišil skutečný počet členů, kteří řádně odvedli

[1105] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Nymburk, vyúčtování k 24. 10. 1938, fol. 26.
[1106] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Ml. Boleslav, Praha 14. 11. 1938, fol. 23.
[1107] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Železný Brod, vyúčtování k 6. 5. 1938, fol. 48.
[1108] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Jabkenice, fol. 7r.
[1109] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Společnost přátel Lužice, odbor Jablkynice, vyúčtování k 9. 11. 1938, fol. 16.

členské poplatky, od čísel, která odbory oficiálně udávaly, ale současně od nich nebyly s to vybrat příspěvky.[1110]

Zmeškalův chvat, s nímž se snažil urovnat nedoplatky, byl oprávněný. Do konce existence SPL zbývaly již pouze měsíce. Přesto se jeho snaha minimalizovat ztráty minula účinkem, do rozpuštění spolku na sklonku února 1939 dlužné peníze nedorazily ani z turnovského odboru, odkud se dochovala účetní uzávěrka,[1111] a domnívám se, že podobná situace panovala i v dalších odborech. Podle stanov spolku sice mělo likvidovanému pražskému ústředí připadnout veškeré jmění místních odborů, ale Vladimír Zmeškal sám vyzýval představitele místních odborů, aby peníze prozatím nepoukazovali.[1112] Majetek jak ústředí, tak i jednotlivých odborů nakonec padl do rukou gestapa.

9.4 Kterak odbor rozpustit

„Přestat nebo pokračovat!?“ ptal se emotivně v úvodníku *Lužickosrbského věstníku* z prosince 1938 Josef Páta. Hned v úvodu naznačil dvě možné cesty, po nichž by se mohla SPL v budoucnu vydat: „Dostali jsme množství dopisů, které radily k novotám: k sloučení všech dosavadních slovanských spolků u nás a vytvoření jediné velké společnosti se slovanskými odbory, mezi nimiž by také byla naše společnost. Naopak zase mnozí doporučovali setrvání v dosavadní činnosti, přes to, že vznikl dojem, že nemá smyslu dále se o Lužici zajímat, když jsme se sami pomalu octli na vývojové cestě k osudu dnešní Lužice, a za druhé, že snad ani nebude možno dále v naší činnosti pokračovati.“ Páta v tuto chvíli doporučoval vytrvat v dosavadní činnosti a burcoval také stávající členy: „Z nejčistšího idealismu jsme vytvořili naši společnost, ve své ideální práci budeme pokračovat. Spoléháme se při tom na spolupráci všeho našeho českého lidu, všeho našeho dosavadního členstva, v něž pevně věříme!“[1113]

Proti Pátovým nadějím se však stavělo až příliš mnoho faktorů. Druhorepubliková společnost šokovaná důsledky mnichovské dohody se snažila rychle skoncovat s faktickými i domnělými nedostatky předchozí periody. Mezi ně měl patřit právě i roztříštěný spolkový život. Po vzoru sjednocování obdobně roztříštěné politické scény (které však mělo za následek směřování Česko-Slovenska k modelu autoritativního státu) mělo následovat i semknutí a propojení všech složek občanského života, tedy včetně spolkových aktivit.[1114]

[1110] Na tuto eventualitu myslelo i ústředí SPL, které i bez řádného odhlášení vyškrtávalo z kartotéky členy, kteří dlužili příspěvky dva roky. P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 45.
[1111] SKA, f. MZb VI, ka. 3/H, Výkaz jmění místního odboru Společnosti přátel Lužice v Turnově ke dni 10. března 1939, fol. 45.
[1112] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Semily, Praha 10. 3. 1939.
[1113] Josef PÁTA, *Přestat nebo pokračovat!?*, LSV, roč. 19, čís. 9–10, 1938, s. 49–50.
[1114] Jan GEBHART – Jan KUKLÍK, *Velké dějiny zemí Koruny české, Svazek XV.a*, 1938–1945, s. 69–88.

Tyto úvahy rezonovaly i v Pojizeří a Polabí. Již 21. října 1938 hlásaly *Poděbradské noviny*: „Zjednodušte i spolkový život!“ Vždyť přece „[d]oba žádá zjednodušení veřejného a proto také spolkového života“.[1115]

V okleštěném Česko-Slovensku, jež bylo existenčně závislé na vůli Německé říše, navíc nebylo myslitelné směřovat spolek kriticky proti německé politice. Přitom upozorňování na protisrbskou politiku německých úřadů, která u řadových členů leckde přerůstala v emotivní antiněmeckou animozitu, bylo integrální součástí aktivit SPL. Po novém roce proto na ústředí tlačilo ministerstvo zahraničí, jež dosáhlo zastavení vydávání *Lužickosrbského věstníku*.[1116]

Vývoj byl značně dynamický. Ještě 17. a 18. ledna rozesílal Vladimír Zmeškal do odborů dotazník o činnosti za rok 1938, členské známky a vyzýval k uspořádání valné hromady.[1117] „[N]a přání rozhodujících kruhů“, jejichž tlak rostl od počátku února, se ústředí SPL vrátilo k první variantě, s níž Páta operoval, totiž k zformování široce založené Slovanské společnosti, v jejímž rámci by existoval lužickosrbský odbor. Narychlo svolaná valná hromada ústředí 26. února schválila rozejití SPL, respektive její přetransformování ve Slovanskou společnost, v níž měli rozhodující slovo dosavadní funkcionáři SPL. Předseda ústředí Jan Hejret v jejím rámci obsadil místopředsednický post, jednatelem byl i zde Vladimír Zmeškal.[1118]

Na základě stanov SPL se tímto rozhodnutím automaticky rozcházely i jednotlivé odbory. Jejich činovníci měli nyní za úkol provést likvidaci a poslat do 20. března do Prahy veškeré jmění spolku. Zároveň pražští sorabofilové očekávali, že dosavadní členové zformují i ve venkovských sídlech odbory nově zakládané Slovanské společnosti.[1119] Oznámení o rozpuštění byla rozesílána až 10. března. Nežli mohli funkcionáři v odborech začít podnikat kroky podle instrukcí z Prahy, patřila minulosti i druhá republika.

Za daného stavu věcí nebylo „ani pomýšlení na zakládání nějakého odboru SS [Slovanské společnosti]“,[1120] navíc její kancelář ani nezahájila činnost.[1121] Na pořadu dne nyní bylo oznámení o rozpuštění spolku u příslušného okresního úřadu. Formální úkon se na několik dní zadrhl pouze v Semilech, kde okresní úřad omylem požadoval usnesení o rozejití

[1115] jh., *Zjednodušte i spolkový život!*, Poděbradské noviny, roč. 24, čís. 42, 21. 10. 1938, s. 4.
[1116] SOkA Semily, f. SPL Semily, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Semily, Praha 10. 3. 1939.; P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 55.
[1117] Srov. SKA, f. MZb VI, ka. 3/J, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Mladá Boleslav, Praha 17. 1. 1939, fol. 17.
[1118] SOkA Semily, f. SPL Semily, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Semily, Praha 10. 3. 1939.
[1119] Ibidem.
[1120] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o poradě členů výboru dne 17. 3. 1939.
[1121] SOkA Semily, f. SPL Semily, František Hyška Vladimíru Zmeškalovi, Semily 23. 3. 1939.

z valné hromady odboru.[1122] Sorabofily zaměstnávala i likvidace archivů. Jak poznamenal již 20. března Vladimír Zmeškal, „v Praze nic neexistuje a archivy zničeny“.[1123] Odbory ani nestihly poslat svůj archiv do Prahy, jak požadovala instrukce z 10. března, o deset dní později již Zmeškal upozorňoval, že „[s]pisy nemá cenu někam posílat“. V té době již jednatelka poděbradského odboru Alice Vachová veškerou dokumentaci spolku spálila. Sotva 19. března s likvidací skončila, ohlásilo se u ní gestapo, jež obcházelo i další funkcionáře spolku.[1124] V Semilech si gestapo dalo na čas (a poskytlo tak prostor k likvidaci dokumentů i o něco liknavějším místním sorabofilům), domovní prohlídky provedlo až 31. března. Jak v Poděbradech, tak v Semilech je však v prvé řadě zajímala finanční hotovost.[1125]

Dodejme však, že bez ohledu na sled událostí v březnu 1939, který rozpustil veškeré naděje na alespoň minimální aktivity orientované na Lužické Srby, se již na přelomu let 1938 a 1939 dostala většina odborů do agonie (a podle druhdy tristního stavu financí se mnohé odbory v podobné situaci pohybovaly již delší dobu). Určitou životaschopnost v prvních měsících roku 1939 vykazovaly již toliko odbory v Poděbradech a Semilech. Z těchto míst dorazily do rozpuštění korporace vyplněné dotazníky o činnosti v roce 1938, poděbradští sorabofilové v něm slibovali, že by v průběhu roku uspořádali přednášku,[1126] v Semilech dokonce již 31. ledna proběhla valná hromada. František Hyška si sice postěžoval, že „[ú]čast byla slabá“, ovšem přítomnost sedmi členů odboru nikterak nevybočovala ze stavu předchozích let. V podstatě tak svůj přetrvávající zájem o Lužické Srby deklarovali titíž jednotlivci, kteří docházeli na schůze i dříve. Tedy až na dosavadního jednatele Františka Klazara, který se raději nedostavil.[1127]

Přinejmenším na příkladu Semil tak můžeme konstatovat, že elementární zájem o Lužické Srby stále přetrvával. A to jak v Semilech, tak i v ostatních obcích, kde dosud de iure fungovaly odbory SPL. O činnost této korporace i o Lužické Srby samé však projevovali zájem již pouze nemnozí jednotlivci. Od zbylých členů se ze setrvačnosti dařilo (ovšem místo od místa s rozdílným úspěchem) vybírat členské příspěvky, ovšem odbory SPL jako

[1122] Vladimír Zmeškal proto do Semil dodatečně posílal opis oznámení o rozpuštění SPL Zemskému úřadu v Praze, na jehož základě se automaticky rozcházel i semilský odbor. SOkA Semily, f. SPL Semily, Společnost přátel Lužice v Praze Společnosti přátel Lužice, odbor Semily, Praha 23. 3. 1939.
[1123] SOkA Semily, f. SPL Semily, Vladimír Zmeškal Františku Hyškovi, Praha 20. 3. 1939.
[1124] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Zápis o první pracovní poradě členů Společnosti přátel Lužice v Lázních Poděbradech konané dne 29. VI. 45 v 19,30 v restauraci u Bílé růže, fol. 2.
[1125] SOkA Semily, f. SPL Semily, Společnost přátel Lužice, odbor v Semilech, předávací protokol z 25. 8. 1959.
[1126] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1938, místní odbor Poděbrady, fol. 26r.
[1127] SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1938, místní odbor Semily, fol. 24r.

platforma případných sorabofilských aktivit ve většině měst již ztratily sílu. Jejich likvidace tedy byla již spíše formálním úkonem.

10. Život sváteční

Kromě pravidelné, leč v podstatě neviditelné běžné agendy spolku, kterou zajišťovalo několik činovníků odboru, vrcholila činnost sorabofilsky orientovaných korporací akcemi viditelnými, jež by opanovaly veřejný prostor. Takto koncipované festivity se neobracely toliko na členy korporace, ale jejich ambicí bylo působit i na další společenské skupiny a vrstvy, které nepatřily do užšího okruhu členů prolužicky orientovaných sdružení. Na následujících řádcích se pokusím o analýzu morfologickou, tedy o typologii jednotlivých aktivit z hlediska jejich programu a vnějškové podoby, kterou dále rozvíjím směrem k funkčně-sémantické analýze. Pokusím se tak i o definování významů, jimiž byly jednotlivé akce nabyty, a budu si klást otázky, jaká byla jejich úloha, jaký cíl jejich pořadatelé sledovali. Je nutno upozornit, že se zde na základě jednotlivých případů snažím o definování prototypu. Jednotlivé typy akcí, jimž zde věnuji samostatné medailony, se navíc v praxi běžně prolínaly, na což na příslušných místech rovněž odkazuji.

10.1 „Lužický večer“

Nejčastější, nejobvyklejší a u pořadatelů (zpravidla však ne u publika) nejoblíbenější aktivitou byl tzv. „lužický večer“. Jednalo se o osvětovou a kulturní akci, jež měla v omezeném čase návštěvníků předat elementární vědomosti o Lužických Srbech a jejich národním životě. V jejím průběhu se kombinovalo několik – tematicky často zcela odlišných – programových čísel, která se mohla být v rozšířené podobě pořádána i samostatně (konkrétně v podobě přednášky a koncertu, jimž jsou věnovány následující oddíly, srov. kap. 10.2–10.3). Struktura večerů se v meziválečném období v zásadě neproměňovala, ve větším míře s nimi Vladimír Zmeškal a jeho spolupracovníci z tehdy pouze pražského Českolužického spolku „Adolf Černý“ začali objíždět vlasti české v roce 1920[1128] a několik podobných setkání se v pojizerských a polabských odborech SPL připravovalo ještě na podzim roku 1938.

Podoba „lužického večera“ byla navíc odvozena z obdobných slovanských večerů, které měly starší tradici ještě z doby před první světovou válkou. „Lužický večer“, ale i večery věnované dalším slovanským státům získaly definitivní podobu krátce po roce 1918, kdy se ve větší míře v rámci manifestativní proklamace Československa coby státu slovanského pořádaly – povětšinou pod záštitou místních sokolských jednot – ucelené cykly slovanských večerů, jež na základě očekávání obecenstva i možností pořadatelů vyžadovaly obdobný průběh.

[1128] Srov. *Českolužický spolek „Adolf Černý“*, ČLV, roč. 1, čís. 3, s. 26.

O popis prototypického slovanského večera se pokusil ve své disertační práci Alexander Brummer, který konstatoval, že šlo de facto o sémanticky vyprázdněné slavnosti: „Jednalo se o hejslovanskou, povrchní společenskou událost, na jejímž programu byly nejčastěji manifestace slovanského bratrství, zpěv písně Hej, Slované!, slavnostní projevy, přednášky se slovanskou tematikou (historie, literatura, kultura), recitace, ukázky slovanských lidových krojů, písní a tanců, zpěv operních árií, koncerty, ochutnávky ze slovanských národních kuchyní a nakonec i volná zábava s tancem (‚veselice'). "Na přípravě slavnosti se zpravidla podílely spolky slovanské (sem by samozřejmě spadala i SPL), legionářské, osvětové, ale i Sokol. V publiku nechyběly místní elity, „úředníci, vojáci, politici, univerzitní profesoři, včetně místních průkopníků slovanské vzájemnosti nebo i příslušníci diplomatických misí slovanských států."[1129]

Brummerova kritická definice přesně vystihuje i průběh „lužických večerů". Středem programu zde byla osvětová přednáška, kterou zpravidla přijel proslovit zástupce pražského ústředí (nejčastěji Vladimír Zmeškal, případně Josef Páta). Pokud odbor SPL v místě existoval nějakou dobu, troufl si některý jeho aktivní člen proslovit přednášku i sám, takřka nikdy však před domácím publikem, nýbrž v jiném, menším sídle (např. přednáška Karla Sellnera v Březně,[1130] případně Františka Hyšky v Košťálově).[1131] Samostatnou kapitolou jsou pak přednášková turné Bohuslava Havlína, jež však pouze v menším počtu případů měly podobu uceleného „lužického večera" jako v roce 1932 v doprovodu lužickosrbských dětí v Polabí či následujícího roku v Železném Brodě, Lysé nad Labem a Bezně, většinou se jednalo o samostatné osvětové přednášky.[1132]

„Lužický večer" zkrátka potřeboval přítomnost hostí, kteří večeru dodávali dojem exkluzivity a přilákali větší počet návštěvníků. Hostem nemusel být pouze přednášející, ale před rokem 1933, dokud ještě pobývali v Československu, se „lužických večerů" s oblibou účastnili i Lužičtí Srbové, již okrojováni během večera zajišťovali kulturní program, tedy recitaci, zpěv a „lužické reje". V letech 1931–1933 byli takto využíváni studenti pobývající v Mladé Boleslavi. Zcela specifickým případem pak bylo „polabské turné" lužickosrbských školáků z Jabkenic v létě roku 1932, kdy vystoupení dětí bylo hlavním bodem programu těchto večerů, přednáška Bohuslava Havlína jim dělala toliko stafáž (srov. s. 151).

[1129] A. BRUMMER, *Slovanství*, s. 115.
[1130] *Českolužický večer v Březně a v Semilech*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, 6. 12. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 20, fol. 278.
[1131] *Semily*, LSV, roč. 19, čís. 3–4, 1938, s. 28.
[1132] S přednáškami Havlín, uvolněný z výuky, od roku 1933 objížděl i vzdálenější destinace. Srov. Bohumil [sic!] HAVLÍN, *Jablkynické filmy dětí hraničářských, čsl. zahraničních, lužickosrbských a jugoslávských*, Věcné nauky, čís. 4, 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 26, fol. 193.

Přítomnost Lužických Srbů (a neplatí to pouze o „lužických večerech“, nýbrž o všech akcích, na nichž se objevili) rapidně zvyšovala atraktivitu těchto festivit. Latentní „manifestace slovanského bratrství“, o nichž hovoří Brummer, zde mohly být zhmotněny a názorně předvedeny. Jako na závěr večera v Železném Brodě 15. února 1933, kdy náčelnice Sokola Bláža Pecháčková studentce Marji Wroblec z Mladé Boleslavi, která program obohatila recitací, předala kytici karafiátů, načež „[p]olibkem zpečetily obě sestry uzavření přátelství československo-lužickosrbského“.[1133] Vystoupení Lužických Srbů se navíc prolínala s hudebními, tanečními a recitačními vložkami, která nacvičila místní tělesa. I tímto způsobem tak byla symbolicky utužována vzájemnost v rovině kulturní.

Ve chvíli, kdy se již Lužičtí Srbové na programu večerů nepodíleli, byla (arciže na úkor atraktivity, a tedy i návštěvnosti) posílena složka edukativní a osvětová. Kulturní program nevymizel, byl však zajišťován výhradně z vlastních zdrojů, respektive s pomocí spřátelených pěveckých spolků, případně sokolských oddílů, které nacvičily hudební čísla. Nutno dodat, že se na programu často objevovaly i skladby, jež neměly s Lužickými Srby nic společného, ale příslušné těleso je zkrátka mělo na repertoáru. A nechyběl ani tanec a kroje, ovšem i tentokrát v podání povětšinou členek Sokola (připomeňme např. vystoupení nymburských Sokolek v březnu 1934 anebo v prosinci 1936 jejich semilských kolegyň), jež si lužickosrbské kroje musely vypůjčit.[1134]

Účast na „lužických večerech“ notně kolísala, zvláště po polovině 30. let, kdy už nebylo možné zvát lužickosrbské hosty, již nebyl o zevrubnější osvětové přednášky příliš zájem a témata základních uvedení do lužickosrbské problematiky se již vyčerpala. Typickým příkladem je odbor SPL v Semilech, kde si již v roce 1937 stěžovali, že program možných přednášek vyčerpali. Jako určité východisko pak spatřovali ve „vývozu“ osvěty do menších obcí v regionu, jejichž občané se prozatím neměli možnost s lužickosrbskou problematikou blíže seznámit.[1135]

I kdyby účast na večeru sebevíc neuspokojila, mezi publikem bylo v každém případě nutno přivítat zástupce místních elit. V případě menších měst Pojizeří a Polabí chyběli univerzitní profesoři, o nichž hovoří Brummer, ale po ruce byli alespoň členové profesorských sborů středních škol, zástupci městské rady, okresních úřadů, tedy orgánů, jež také nad akcemi přebíraly záštitu (dobovým označením protektorát). V takovém případě se jejich účast brala za povinnou součást společenské reprezentace a eventuální neúčast bývala

[1133] Železný Brod, LSV 14/3, 1933, s. 28.
[1134] Srov. *Semily*, LSV 18/1, 1937, s. 18.
[1135] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva Odboru Společnosti přátel Lužice v Semilech za rok 1937.

v místním tisku pranýřována. Místostarosta v Českém Brodě Josef Štojdl takto zkritizoval zbylé členy městské rady, jež nepřiměla návštěva lužickosrbských dětí 12. srpna 1932 k účasti na „lužickém večeru“.[1136]

Kritika se však omezovala na regionální tiskoviny (a leckdy, jako třeba i ve Štojdlově případě, spíše zrcadlila místní animozity), v referátech určených pro celostátní orgán SPL *Lužickosrbský věstník* je patrná tendence vytvářet bezvýhradně kladný mediální obraz i o událostech, nad nimiž jinak v místním prostředí zůstaly rozpaky. Toto tvrzení je možné ilustrovat na večeru, jejž na počest Bjarnata Krawce uspořádali 20. února 1932 studenti mladoboleslavského gymnázia a reálky. Zatímco v referátu pro místní týdeník *Obrana lidu* si pisatel (nejspíš Miloslav Škoda) posteskl, že „[d]osti zarážející byla neúčast členů profesorských sborů obou středních škol“,[1137] Josef Smíšek ve zprávě psané pro *Lužickosrbský věstník* bez odstínu kritiky tvrdil, že se na večeru „shromáždili četní představitelé místního studentstva […] s profesory.“[1138]

„Lužický večer“ však nebyl toliko příležitostí k oživování latentního slavofilství v české společnosti, jak by mohla naznačovat přeci jen zjednodušující Brummerova interpretace. A stejně tak nebylo jediným cílem ani proklamované šíření osvěty o Lužických Srbech, jak by titulní přednáška, jež tvořila středobod programu. V průběhu „lužického večera“ se rovněž nad rámec vstupného vybíraly finanční prostředky (v případě večerů, na nichž účinkovaly děti z jabkenické kolonie pak předcházel i sběr potravin a věcných darů pro školáky),[1139] jež byly určeny na další podporu sorabofilských aktivit. Menší odbory, jež přímo Lužické Srby nepodporovaly, výtěžek většinou poslaly ústředí pro „Mukův studijní fond“, mladoboleslavští sorabofilové z večerů financovali umisťování studentů na místních školách a Bohuslav Havlín, kroužící po republice, získával prostředky na další ročníky letních (pravda, už pouze hraničářských táborů).[1140]

Otázka finanční je otázkou citlivou. Řídící učitel se tak po polabském turné dostal do konfliktu s některými pořadateli večerů, kteří počítali, že výtěžek použijí na vlastní činnost. Ústředí SPL (přesněji řečeno: Vladimír Zmeškal) ale za Havlínem pevně stálo a vydalo nařízení, aby „výtěžek zájezdu luž. dětí do měst byl určen kolonii v Jablkynicích, bude-li

[1136] J. Š. [Josef ŠTOJDL], *Lužicko-srbské děti*, Podlipanský kraj, 19. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 101.
[1137] *Boleslavští studenti Lužici*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 9, 26. 2. 1932, s. 2.
[1138] *Odbor v Mladé Boleslavi*, LSV, roč. 13, čís. 3, 1932, s. 28.
[1139] oš. [Oto ŠEBEK], *Zájezd kolonie lužicko-srbských dětí z Jablkynic do Nymburka*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 28, 5. 8. 1932, s. 3.
[1140] Bohumil [sic!] HAVLÍN, *Jablkynické filmy dětí hraničářských, čsl. zahraničních, lužickosrbských a jugoslávských*, Věcné nauky, čís. 4, 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 26, fol. 193.

prokázáno, že v novinách a na plakátech byl výtěžek napřed určen tomuto účelu“.[1141] Havlín, hlasy, které naznačovaly, že v jeho účetnictví není tak dokonalý pořádek, jak se zdá na první pohled, nesl notně nelibě a označil je za „rafinovaný útok proti mé osobě“[1142] a na tuto kontroverzi jen tak nezapomněl. Ještě roku 1946 žádal jednatele poděbradské SPL Jaroslava Kuklíka, aby mu od všech příspěvků na obnovené letní tábory poslal útržky platebních poukázek, které by dokládaly, že částky souhlasí. „Je to v zájmu mé cti,“ zdůrazňoval.[1143]

Havlín sice konflikty přitahoval, ale spory o výtěžek z „lužických večerů“ nelze jednoduše připsat za vinu jeho konfliktní povaze. Přítomnost lužickosrbských dětí, náležitě pateticky vykreslená, totiž dlouhodobě aktivizovala občany o poznání více nežli vystoupení místních hudebních těles. Kromě toho, že se podařilo bez problémů naplnit společenský sál (což nebývalo pravidlem) se ve zcela jiných sférách pohybovaly i vybrané částky. Zatímco osvětový večer pořádaný odborem SPL v Semilech, spojený s přednáškou Vladimíra Zmeškala, přinesl zisk 50 Kč, v podobně lidnatém Nymburce se 10. srpna 1932 ve prospěch jabkenické kolonie podařilo vybrat 1435,70 Kč.[1144]

Účast na „lužickém večeru“ se očekávala od „vlastenecky smýšlejících“ občanů, v prvé řadě od místních elit. Na příkladu nedostavivších se učitelů na večer mladoboleslavských studentů, které pranýřoval místní tisk, lze pak doložit, že účast nabývala podoby morálního imperativu. Současně se jednalo o pevnou součást společenské reprezentace (habitu), jíž tyto elity potvrzovaly své postavení ve společenské hierarchii. Neúčast se pak chápala jako přestupek proti společenské smlouvě a dotyční se vystavovali riziku, že vůči nim budou veřejně vznášeny výtky.

Tak jako byla v případech některých společenských skupin neúčast na večeru vnímána jako přestupek proti konvencím, přítomnost na akci, zvláště když s ní byl spjat humanitární rozměr (nejobvykleji zmiňovaný příspěvek na „Mukův studijní základ“), dávala účastníkům pocit užitečnosti a „vlastenecké“ práce pro stát. Jako společensky i morálně vysoce prestižní byla chápána nejen návštěva „lužického večera“, nýbrž obecně jakákoli sorabofilská aktivita, jež byla prezentována jako nezištná „bratrská pomoc“ „mučené Lužici“ (srov. kap. 11.1). Toto hodnotové nastavení zároveň umožňovalo interpretovat prolužickou činnost jako nevyhnutelnou a nutnou, jíž je nutno přinést jakékoli oběti. Sorabofilové, kteří s tímto imperativem užitečnosti operovali, měli z pozice morálně nadřazené elity tendenci kritizovat

[1141] *Ústřední výbor*, LSV, roč. 13, čís. 7, 1932, s. 59. Srov. též L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 81–82.
[1142] *Co se zásobou potravin v jablkynické škole?*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, 17. 9. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 259.
[1143] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Bohuslav Havlín Jaroslavu Kuklíkovi, Jablkynice 30. 8. 1946.
[1144] *K zájezdu lužických dětí do Nymburka*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 30, 19. 8. 1932, s. 3.

své spoluobčany, kteří aktivitám ve prospěch Lužických Srbů – tedy své „slovansk[é] a lidsk[é] povinnost[i]“[1145] – nevěnovali takové úsilí, jak by bylo žádoucí, a aktivity SPL pro ně byly spíše „milou zábavou“ (přinejmenším to tvrdil Miloslav Škoda).[1146]

Ze Škodových pozic se sice jednalo o hodnocení trefné, avšak zjednodušující. I méně angažovaným sorabofilům, zvláště ze starší generace, přinášely aktivity v rámci SPL pocit (s kritickým odstupem spíše iluzi) užitečné vlastenecké práce. K uspokojení společenské potřeby po této činnosti jim ale stačila menší míra angažovanosti, než jakou vyžadoval Škoda, který by mohl posloužit za prototypický příklad skupiny, kterou Alexander Brummer označuje jako „slovanští pracovníci“.[1147] Pádným dokladem jsou soukromé návštěvy Lužických Srbů, případně dary ve prospěch korporace, jaký věnovala mladoboleslavské SPL kosmonoská ošetřovatelka Krejčová, o mohutné podpoře Havlínových dětských kolonií ani nemluvě, to vše od lidí, kteří jinak v souvislosti s SPL a jejími aktivitami nevystupují (srov. s. 217–218). Uspokojování potřeby po společenské užitečnosti (a snad i uznání) nabývá tedy v jejich případě jiných, méně nápadných forem.[1148]

Bohuslav Havlín, který své aktivity rovněž prezentoval jako morálně vyšší poslání (a ještě roku 1938 vysvětloval ubytování dětí německých antifašistů v prázdninové osadě slovy: „Děláme dobrou práci pro svůj stát“),[1149] uznával, že podobnou míru sorabofilských, případně obecněji národních aktivit nemůže požadovat po každém (sám sebe při přednáškách označoval za „fanatika“, zdůrazňuje tím vlastní výjimečnost).[1150] Od svých spoluobčanů proto požadoval úkoly realistické, dodávkami potravin do jabkenické školy počínaje a obroubenými ubrusy od místní švadleny konče.[1151]

Havlínovou výhodou jistě bylo i odlišné zaměření jeho činnosti ve srovnání se Škodou, zatímco Škoda mířící na všeslovanskou úroveň operoval s ideou, pravda stále vlivnou, byť spíše latentně pociťovanou nežli aktivně prožívanou, Havlín sbírající prostředky na jabkenické tábory nemusel operovat toliko s vágně definovanou slavofilskou idejí, nýbrž mohl posunout do popředí humanitární rozměr pomoci dětem, navíc dětem ze znevýhodněných skupin (tedy nejdříve Lužickým Srbům, poté hraničářům, z nichž byli zpočátku upřednostňováni sirotci,[1152] ale nakonec i německým antifašistům).

[1145] K. SELLNER, *Čechy*, s. 17.
[1146] *Sdružené slovanské spolky*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 43–44, 23. 10. 1931, s. 4.
[1147] A. BRUMMER, *Slovanství*, s. 152.
[1148] L. FUTTERA, *Kontakty* [nevydaná bakalářská práce], s. 109–110.
[1149] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Proč jsou německé děti v Jabkenicích*, Jizeran, roč. 59, čís. 30, 30. 7. 1938, s. 1–2.
[1150] *Večer Lužických Srbů*, Stráž Pojizeří, 9. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 42.
[1151] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz 3/4, 1932, s. 123.
[1152] *Všenárodní manifestace ve Smetanových Jablkynicích*, LSV, roč. 14, čís. 7, 1933, s. 67.

Ani Havlín se nebránil manifestativním shromážděním, na nichž se proklamovala určitá idea. Tuto abstraktní proklamaci, která byla důležitá právě pro vyvolávání iluze užitečnosti, ale umně spojil i s konkrétní přítomností dětí (nejen Lužických Srbů, ale i hraničářů). Přítomní tedy měli předmět shromáždění zhmotněný před sebou. A na manifestacích nechybělo ani občerstvení, kapela a pouťové atrakce. Celkově se tedy snažil uspokojit potřeby manifestujících po všech stránkách a neomezoval se toliko na požadavek „aktivní kulturní činnosti“,[1153] s nímž operoval Škoda, který dokázal oslovovat úzký okruh jemu podobných, nebyl však s to aktivizovat masy.

Jestliže vyvolávání pocitu užitečnosti a společenské odpovědnosti prostupovalo sorabofilskou činnost a její naplňování začínalo sebemenším příspěvkem pro Lužické Srby, „lužický večer“ jako nejobvyklejší sorabofilská festivita sehrával ústřední roli v životě odboru SPL. „Lužické večery“ probíhaly i v místech, kde neexistoval vlastní odbor českolužického spolku. Místní etablovaná korporace typu Sokola, KČST či místního osvětového sboru si pozvala zkušeného řečníka a z vlastních zdrojů sestavila kulturní program. Od počátku 30. let, kdy českolužický spolek cíleně expandoval do venkovských měst, se „lužický večer“ stal ideální příležitostí k pokusu o založení nového odboru (srov. s. 224–225).

„Lužický večer“ byl v případě menších odborů zvláště po roce 1933 v podstatě jedinou větší akci, jíž se odbor SPL prezentoval na veřejnosti. Přátelé Lužice jeho prostřednictvím připomněli svoji existenci, díky angažmá hudebníků, pěvců a recitátorů posílili kontakty s dalšími místními korporacemi, čímž se zároveň i potvrzovalo i pevné zakotvení SPL ve struktuře spolkového života (srov. s. 222).

Večer se obracel jak dovnitř korporace, aktivizoval členstvo a posiloval jeho sounáležitost s odborem (přinejmenším u těch členů, kteří se podíleli na organizaci večera, případně se jej zúčastnili jako diváci), tak k širší veřejnosti. Večer byl akcí veřejnou, očekávala se na něm tedy i přítomnost většího počtu osob, které nebyly členy korporace. Jednalo se tedy o ideální příležitost, jak těmto lidem připomenout existenci Lužických Srbů, vybrat finanční prostředky na spolkové aktivity a případně i přilákat je ke vstupu do korporace.

Dochované prameny ze semilské SPL ale dokládají, že výrazný zisk členstva s „lužickým večerem“ spjat nebyl, ten byl vyhrazen toliko „iniciačnímu“ večeru, v jehož průběhu byl odbor proklamován, později se již tento způsob náboru členů vyčerpal. Nové členy bylo možné získávat pouze na večerech v místních okolních obcích – v semilském případě v Košťálově –, kde byli Lužičtí Srbové dosud velkou neznámou. Zde měl „lužický

[1153] *Sdružené slovanské spolky*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 43–44, 23. 10. 1931, s. 4.

večer“ stejnou funkci jako takřka shodně koncipované shromáždění z roku 1933, v jehož průběhu byl proklamován semilský odbor SPL.[1154]

10.2 Přednáška

„Lužický večer“ byl komplexní společenskou událostí. V jeho průběhu se kombinovala složka osvětová, kulturní i humanitární. Jednotlivé body programu mohly v rozšířené podobě tvořit jedinou samostatnou akci, typicky osvětovou přednášku, eventuelně koncert. Rovněž tyto slavnosti sloužily k již zmíněnému etablování korporace ve veřejném prostoru a výraznou měrou napomáhaly i k uspokojování potřeby po společenském vyžití, jež by zároveň dodávalo iluzi užitečnosti. Zaměřím se zde tedy toliko na dílčí specifika těchto dalších forem veřejných sorabofilských festivit.

Osvětová přednáška byla přirozeným středobodem „lužického večera“, kolem níž byl ukotven zbylý kulturní program, který jí předcházel a následoval. Osamostatnělá přednáška coby součást programu SPL nebyla jevem příliš častým, už jenom proto ne, že se nejednalo o událost, která by měla výraznější potenciál přilákat návštěvníky (pro ně byla o poznání atraktivnější pěvecká a hudební vystoupení, zvláště když při nich účinkovali přímo Lužičtí Srbové v krojích). Samostatná přednáška pozvaného řečníka, k níž nebyl pořadatel schopen z místních zdrojů sehnat kulturní doprovod, mohla skončit i fiaskem a finanční ztrátou. Pro příklad není se nutné příliš vzdálit od Jizery. Na přednášku Otakara Zmeškala ve Mšeně u Mělníka, kterou zaštítila místní osvětová komise, dorazila 13. prosince 1928 „31 osoba – z toho 4 členové Osv. komise. A finančně skončila celá akce schodkem 200 Kč!“[1155]

Přednáška však mohla ozvláštnit spolkovou aktivitu ještě méně atraktivní, leč nezbytnou, totiž výroční valnou schůzi. Účast na ní byla více než tristní a v podstatě se mírou účasti nijak nelišila od běžné výborové schůze (srov. kap. 9.2). Zvláště po roce 1933, kdy aktivity spolku všeobecně chřadly a řada odborů ani nebyla schopna svolat valnou hromadu, se ústředí SPL snažilo zvýšit lesk těchto shromáždění vysláním svého reprezentativního zástupce. Několik nedalekých odborů tak uspořádalo schůzi v denním odstupu a čestný host přejížděl z místa na místo.[1156] Kromě pasivní přítomnosti, případně možnosti diskuse s místním členstvem tento host – a jednalo se o zkušené řečníky – proslovil i přednášku, se kterou jinak objížděl i běžné „lužické večery“. Oproti „lužickému večeru“ se však návštěvníci

[1154] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Jednatelská zpráva Společnosti přátel Lužice, odboru v Semilech za rok 1938.
[1155] *Mšeno*, Mělnické rozhledy, 21. 12. 1928, SKA, f. MZb VII, ka. 10/B, fol. 105.
[1156] Roku 1934 takto předseda ústředí SPL Jan Hejret nejprve 23. února asistoval u ustavující schůze odboru v Turnově, načež se přesunul do Železného Brodu, kde se následující den zúčastnil výroční valné hromady tamějšího odboru. Major [Josef] POLEJ, *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.

museli spokojit s velice komorními kulturními vložkami v podobě lužickosrbských písní, jež byly přehrávány z gramofonových desek.[1157]

Prototypu se i v tomto případě notně vymyká Bohuslav Havlín, vybavený od podzimu 1933 dlouhodobou dovolenou a křižující českými zeměmi s přednáškami o dětských osadách (sice hraničářských, avšak připomínající i jejich lužickosrbské počátky). Havlín se těšil pověsti energického řečníka, který dokázal sál nadchnout i přesvědčit o vervě, s níž k projektu přistoupil. I díky zaměření na děti, nadto nejprve děti lužickosrbské, poté hraničářské, zkrátka v obou případech ohrožené, se mu dařilo s notnou dávkou sentimentu vybírat nemalé sumy ve prospěch táborů. Havlín ovšem nespoléhal jen na své rétorské dovednosti, nýbrž i na moderní techniku. Své přednášky doprovázel nejen vcelku obvyklými „světelnými obrazy" (diapozitivy) – s jejich pomocí vykládal o krásách Lužic i Vladimír Zmeškal –, ale od roku 1933 k nim přibyl i film, zpočátku zachycující život ve druhé lužickosrbské kolonii, v následujících letech doplňovaný i o výjevy z hraničářských táborů.[1158] Ojedinělý kritický hlas v českobrodských *Našich hlasech* snímku vytknul, že až přespříliš adoruje Havlína (a že ten místy samolibostí nešetřil), respektive je sledem scén, v nichž se řídící učitel setkává s významnými návštěvníky, kteří do Jabkenic dorazili, Alicí Masarykovou počínaje a generálem Vladimírem Klecandou konče,[1159] avšak i s pomocí tohoto moderního média se Havlínovi dařilo zvyšovat finanční výtěžek z večerů.

I on samozřejmě narazil na limity zájmu o osvětové přednášky. Zatímco na dopolední představení pro školní mládež se sál zcela naplnil školáky, kteří měli návštěvu povinnou (ale zase od nich kromě vstupného nebylo možné očekávat jiný zisk), na večerním promítání pro dospělé (a Havlín i v tomto případě vyzýval, aby s sebou návštěvníci vzali i děti) se již volná místa našla.[1160] I tak se však úspěchy nejen finančními, ale i šířením povědomí o svých podnicích nemohly regionální odbory SPL s Havlínem srovnávat.

Specifickým, ne však neobvyklým případem pak byly přednášky zaštítěné odborem SPL, jejichž tématem však nebyli Lužičtí Srbové, nýbrž jiný (slovanský) národ, respektive stát, např. v Turnově Rusko,[1161] v Železném Brodě Polsko.[1162] Takovéto přednášky byly doménou menších měst, v nichž SPL příležitostně suplovala činnost specializovaných

[1157] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 18, čís. 2, 1937, s. 28.
[1158] Bohumil [sic!] HAVLÍN, *Jablkynické filmy dětí hraničářských, čsl. zahraničních, lužickosrbských a jugoslávských*, Věcné nauky, čís. 4, 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 26, fol. 193.
[1159] „Filmy jsou ovšem trochu přeplněny na úkor věci osobnostmi, ale patrně by dobrá věc jinak nevznikla, kdyby nebylo osobní ješitnosti." *O Smetanově pobytu v Jablkynicích*, Naše hlasy, roč. 54, čís. 13, 31. března 1934, s. 2.
[1160] Ibidem.
[1161] *Společnost přátel Lužice – odbor v Turnově*, Pojizerské listy, roč. 52, čís. 17, 23. 4. 1937, s. 2.
[1162] *Cesta republikou Polskou*, Týden horských okresů, 17. 3. 1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/A, fol. 133.

slavofilsky orientovaných korporací. SPL tímto způsobem demonstrovala svou slovanskou orientaci a přispívala tak k šíření myšlenky slovanské vzájemnosti. Tuto formu spolupráce podporovalo i ústředí korporace, jež se v každoročním dotazníku ptalo i na existenci dalších slovanských spolků v místě a na možnosti vzájemné spolupráce.[1163]

10.3 Koncert

Zatímco přednáška cílila na funkci vzdělávací, pěvecké a hudební vystoupení operuje s funkcí estetickou. Speciálně v případě Lužických Srbů je však třeba dodat, že jejich vystoupení byla posuzována nejen měřítky ryze estetickými a kulturně-kritickými, nýbrž do hry vstupovala i rovina setkání s druhým, neznámým a exotickým, tedy v jiné formě opět hledisko osvětové, zde však nabito výrazným emocionálním nábojem.[1164] Koncert lužickosrbské hudby se tedy obracel ke dvěma skupinám obyvatel – jednak k milovníkům umění, jimž nabízel možnosti setkat se s dosud neznámými formami především lužickosrbské lidové hudby, jednak i k obvyklé skupině sorabofilů, jimž nabízel další možnost seznámení se s tímto etnikem také jiným recepčním kanálem.

Vzhledem k tomuto širšímu zaměření patřily večery lužickosrbské hudby k nejnavštěvovanějším sorabofilským aktivitám. Zatímco přednáškám a „lužickým večerům" byl v Mladé Boleslavi vyhrazen sál v hotelu Věnec, koncerty pod vedením Bjarnata Krawce se v letech 1922, 1927 a 1935 uskutečnily v místním divadle, tedy nejprostornějším sále, jaký v té době ve městě k dispozici (srov. kap. 5.1). Organizace velkého koncertu však byla jedna z nejnáročnějších, ať na něm vystupovali lužickosrbští pěvci (jako v letech 1922 a 1927), anebo místní tělesa (roku 1935 dorazil do Mladé Boleslavi toliko Krawc se sólistkou Kristou Burgasovou z Drážďan), a k jeho pořádání se odhodlaly jen některé korporace. Na pořádání koncertu v roce 1935 se dokonce spojily odbory SPL v Mladé Boleslavi, Poděbradech a Turnově (a samozřejmě i místní pěvecké sbory).[1165]

Koncertní vystoupení se stala doménou zájezdů Lužických Srbů do Československa (zájezdu jako festivitě bude pozornost věnována níže, srov. kap. 10.5). Lužičtí Srbové jejich prostřednictvím prezentovali svou kulturu, ale demonstrovali i svou etnickou a národnostní příslušnost. Vzhledem k omezeným možnostem společného nácviku se ale na zájezdy velký sbor vydával jen při vskutku výjimečných příležitostech, jakým bylo roku 1922 přijetí u

[1163] Srov. např. SKA, f. MZb VI, ka. 3/G, Společnost přátel Lužice v Praze, Dotazník na rok 1937, místní odbor Poděbrady, fol. 16v.
[1164] Zvláště při koncertech dětí z Jabkenic Havlín rovnou upozorňoval, že kvůli nedostatečnému času na nacvičení programu „nemůže být proto kladeno na výkony jejich přísné měřítko". *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4.
[1165] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 16, čís. 1–2, 1935, s. 19.

prezidenta Masaryka a „Severočeská výstava“ v Mladé Boleslavi o pět let později (srov. kap. 12.1).

Lužickosrbské písně se díky „lužickým večerům“ dostaly na repertoár menších regionálních pěveckých a hudebních těles, s nimiž místní odbory SPL spolupracovaly. Ukázky z tohoto repertoáru pak mohly zaznít i při běžných vystoupeních těchto spolků, která již s Lužickými Srby neměla nic společného, případně se díky aktivním učitelům, kteří byli sami členy SPL, dostala i do žákovských vystoupení, jako např. v Kolíně.[1166] V tomto případě se jednalo spíše o drobné perličky, které demonstrovaly tematickou rozkročenost těles i jejich angažmá v aktuálním dění veřejného života.

10.4 Výstava

Příležitost, jak připomenout Lužické Srby ve veřejném prostoru na delší čas nežli toliko na jediný večer a jak šířit osvětu o nich mezi širší veřejností, představovaly výstavy. Expozice věnované Lužickým Srbům se od sebe lišily rozsahem, délkou, ale především i pořadatelem.

Největší a nejdelší lužickosrbské výstavy, které v Pojizeří a Polabí proběhly, tedy expozice v rámci hraničářské „Výstavy českého severu“ v Mladé Boleslavi v létě 1927 a samostatná „Výstava lužickosrbské kultury“ v jabkenické Smetanově myslivně o dekádu později, byly dílem ústředí SPL, respektive především Vladimíra Zmeškala, který cíleně shromažďoval exponáty s lužickosrbskou tematikou a jehož záměrem bylo vytvořit v budoucnosti lužickosrbské muzeum.[1167] Podíl místních sorabofilů, roku 1927 především Josefa Maštálka, v Jabkenicích pak Bohuslava Havlína, se v podstatě omezoval toliko na poskytnutí prostor. Za koncepci výstavy zcela zodpovídalo ústředí (a Havlín ji pouze obohatil o fotografie z lužickosrbských dětských táborů).

Oběma výstavami, jež měly svým významem přesáhnout regionální rozměr, se prezentoval českolužický spolek před širokou československou veřejností (a stejný záměr sledovala i lužickosrbská expozice, zřízená roku 1936 v rámci Hraničářského muzea v Zákupech u České Lípy, projektu Josefa Maštálka, exponáty i sem zapůjčilo ústředí SPL, jež je posléze převezlo do Jabkenic).[1168] Zároveň se obě akce uskutečnily ve zcela jiné politické situaci a za zcela jiné míry zájmu o Lužické Srby v regionu. Připomínka Lužických Srbů na „Severočeské výstavě“ navazovala na dosavadní čilé styky, které se ale omezovaly výhradně na mladoboleslavskou Fügnerovu župu. Výstava připomínala dosavadních pět let sokolských kontaktů, připomínku ještě zesiloval zájezd lužickosrbských pěvců, jenž formou i

[1166] *Kolín*, LSV, roč. 14, čís. 9, 1933, s. 90.
[1167] J. ŁUŠĆANSKI, *K významu*, s. 117–118.
[1168] V. ZMEŠKAL, *Výstava*, s. 4.

skladbou hostů navazoval na pěveckou zastávku z ledna 1922, jíž se Lužičtí Srbové v Mladé Boleslavi uvedli. Výstava i zájezd pak měly v dlouhodobé perspektivě posílit povědomí o Lužických Srbech a podpořit dosavadní sokolské styky. Vzhledem k tomu, že dojem z výstavy (a ještě více z návštěvy pěvců) podnítil Josefa Čestmíra Kernera nejprve k soukromé návštěvě Horní Lužice a následně i k turistickému zájezdu, jenž podnítil ustavení odboru českolužického spolku, můžeme s jistou mírou nadsázky označit tuto výstavu za prvopočátek zájmu o Lužické Srby v Mladé Boleslavi, jenž vygradoval na počátku 30. let (srov. s. 101–104).

„Výstava lužickosrbské kultury" byla naopak posledním větším podnikem meziválečné SPL, jenž ještě připomínal existenci Lužických Srbů, svébytnost jejich kultury a upozorňoval na jejich postavení v Německé říši. Místo konání zároveň dávalo možnost povzbudit odbory korporace, jichž byla v širším regionu soustředěna většina, a vybudit je k nové činnosti, jež v době zvyšujícího se pocitu vnitřního ohrožení Československa poněkud upadala. Otevření výstavy bylo proto projektováno jako manifestační setkání ústředí SPL se zástupci odborů z regionu, které byly formálně označeny jako spolupořadatelé.[1169] Dlužno dodat, že organizovaný zájezd na otevření výstavy se v mnoha případech stal jejich poslední veřejnou aktivitou…

Rámec regionu překračovala i „Výstava slovanské spolupráce" z dubna 1933, zřejmě nejambicióznější projekt mladoboleslavských slavofilů Miloslava Škody a Rudolfa Kudrny. I v tomto případě byl podíl ústředí SPL na výbavě expozice značný – zapůjčila na ni vzácné tisky z pražské Hórnikovy knihovny, zbylé vybavení i uspořádání ale spočívalo na bedrech místního odboru korporace.[1170]

Dostatkem exponátů, jež by zaplnily samostatnou výstavu, odbor SPL běžně nedisponoval, a tak se i v případě vlastní, krátkodobé výstavky musel spolehnout na zápůjčku od ústředí, jako např. v Semilech a Turnově v roce 1935, kam z Prahy dorazily nejen obrazy, ale i krojované panenky. Semilská Glosova tiskárna k tomu dodala vlastní popisky a ukázky tisků, které pro SPL připravovala.[1171] Z vlastních zdrojů byly odbory schopny připravit pouze malou výstavku fotografií, plakátů a podobných drobných artefaktů, nikoli výstavní sál.

[1169] *Výstava Lužickosrbské kultury v Jablkynicích otevřena*, LSV, roč. 18, čís. 7, 1937, s. 59.
[1170] *Výstavu slovanské spolupráce v Ml. Boleslavi*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 47.
[1171] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 4. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 7. května 1935.

V Semilech se takto místní SPL prezentovala stánkem na župním sletu,[1172] v Poděbradech zvala v roce 1937 na „lužický večer“ výstavka zřízená ve výkladu fotografického ateliéru.[1173]

Fotografie ze dvou ročníků jabkenických lužickosrbských kolonií při významnějších událostech v obci vystavoval i Bohuslav Havlín. Výstavku si v květnu 1933 prohlésla Alice Masaryková,[1174] o rok později pak návštěvníci „Všeučitelské pouti“, jež měla uctít památku Bedřicha Smetany.[1175] Havlínovy ambice však neuspokojovaly drobné výstavky ani rozsáhlá, leč pouze krátkodobá expozice. Jeho dlouhodobějším, leč nezrealizovaným záměrem bylo vybudování řádného lužickosrbského muzea (k čemuž měla posloužit dlouho ohlašovaná stavba „lužické chaty“). Již roku 1933 se tak v souvislosti se zprávou o příjezdu Masarykové pochlubil, že ve škole rovněž nainstaloval výstavku „začátků jablkynického musea, starých luž. knih modlitebních“.[1176]

Pro úplnost dodejme, že lužickosrbské artefakty se ve výjimečných případech mohly ocitnout i na výstavách, jež nesouvisely s aktivitami SPL, případně obecněji s lužickosrbsko-českými kontakty. Sem by spadaly obrazy s lužickosrbskými náměty na výstavě Ludvíka Kuby v jeho rodných Poděbradech. Kubovo dílo zde bylo představeno ve svém celku, na přítomnost lužickosrbských výjevů speciálně upozornil pouze článek v *Lužickosrbském věstníku*.[1177] Obdobná průřezová výstava Ludvíka Kuby, kterou roku 1928 v Mladé Boleslavi připravil místní Klub přátel umění, naopak na prezentování lužickosrbských námětů z Kubovy tvorby záměrně rezignovala. Několik pláten s touto motivikou bylo totiž předchozího roku představeno v lužickosrbském oddělení „Výstavy českého severu“.[1178]

10.5 Zájezd

Předchozích popisovaných festivit se mohli, ale také nemuseli účastnit Lužičtí Srbové. Všechny tyto akce tedy mohly bez větších problémů (jenomže druhdy s menší odezvou) zaplňovat program regionálních odborů SPL i po roce 1933, který znamenal faktický konec osobních styků s Lužickými Srby. Naopak zájezd (byť v podobě návštěvy Čechů na lužickosrbských slavnostech – opačným směrem byla hranice prostupná o poznání hůře – nevymizel ani po nástupu Adolfa Hitlera k moci), který v sobě obsahoval ideu vzájemného poznání, byl rozšířeným fenoménem 20. let a počátku následující dekády. Zájezdy měly

[1172] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o 5. výborové schůzi, konané v semilské sokolovně dne 8. listopadu 1935.
[1173] *Přátelům lužických Srbů*, Poděbradské noviny, roč. 23, čís. 25, 18. 6. 1937, s. 4.
[1174] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika, s. 105.
[1175] *Všeučitelská pouť*, Jizeran, roč. 55, čís. 21, 19. 5. 1934, s. 4.
[1176] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika, s. 105.
[1177] Zm. [Vladimír ZMEŠKAL], *L. Kuba vystavoval v Poděbradech*, LSV, roč. 16, čís. 7, 1935, s. 61.
[1178] *Výstava obrazů mistra Ludvíka Kuby*, Jizeran, roč. 49, čís. 24, 16. 6. 1927, s. 3.

samozřejmě dvojí podobu, buď se zvídaví Čechové vydávali poznávat Lužické Srby, anebo do Československa mířili na návštěvu Lužičtí Srbové.

10.5.1 Návštěvou v Lužici[1179]

Do Lužic nemířili ale pouze zvědaví výletníci, pro první návštěvníky Lužických Srbů z regionu – družstvo mladoboleslavské sokolské Fügnerovy župy – se jednalo v podstatě o služební cesty. Sokolové se nejeli do Budyšína poučit, ani ke svým zájezdům nelákali širší veřejnost v rámci členstva župy, úkolem družstva bylo předvést ukázky cviků lužickosrbským sokolským začátečníkům a pomoci jim tak v dalších pokrocích v tělovýchově. Přidanou hodnotou nad rámec běžného cvičitelského kursu v Čechách, který lužickosrbští sokolové obesílali, pak byla možnost neformálního setkání, utužení dosavadních „bratrských" (jak v rovině sokolské, tak etnicky slovanské) styků. Ostatně návštěvě mladoboleslavských sokolů v Budyšíně roku 1922 asistoval třeba i čerstvě propuštěný čelný představitel lužickosrbského národního hnutí Arnošt Bart. Tato akce tedy v jádru posilovala i lužickosrbské národní hnutí, respektive lužickosrbské národní pracovníky, demonstrujíc praktické plody jejich činnosti.[1180]

Fügnerova župa vyjížděla k Lužickým Srbům z pozice zkušeného mentora, který poučuje, rozšiřuje obzory a napravuje začátečnické chyby. Tato sémantika byla vyhovující pro uzavřená vystoupení na soukromých setkáních se zástupci ŁSSZ, neodpovídala však záměrům při veřejných vystoupeních lužickosrbských sokolů, jež naopak měla demonstrovat pokroky a um lužickosrbských cvičenců.

Příznačně se tak zástupci Fügnerovy župy po cvičení na prvním sletu lužickosrbského sokolského svazu roku 1924 pochválili, že „jejich vystoupení bylo nejkrásnějším bodem programu".[1181] Lužičtí Srbové zjevně podobné nadšení z toho, že jejich program zastínili hosté, neprojevovali, každopádně *Serbske Nowiny* v obšírné sletové reportáži o mladoboleslavských sokolech mlčí.[1182] Mladoboleslavští sokolové se již žádného dalšího lužickosrbského sokolského sletu nezúčastnili.

Nadto s výjimkou všesokolských sletů (kde naopak na diváky působil dojem z vystoupení několika lužickosrbských jednotlivců v kontrastu se sestavami početných družstev) se ŁSSZ cíleně vyhýbal svého programu s vystoupením československých sokolů. Na následující slety mířily delegace ČOS i z jednotlivých československých sokolských žup

[1179] Titulek odkazuje ke stejnojmenné brožuře Josefa Kernera.
[1180] V. Z. [Vladimír ZMEŠKAL], *Čeští Sokolové v Budyšíně*, ČLV, roč. 3, čís. 3, 1922, s. 28.
[1181] *Zájezd do Lužice*, Mladoboleslavské listy, roč. 35, čís. 78, 1. 10. 1924, s. 1.
[1182] *Prěni wſchoßokolſki ſlět w Pančzicach*, Serbske Nowiny, roč. 83, čís. 224, 24. 9. 1924, s. 2.

(například ze semilské Krkonošské župy roku 1931),[1183] avšak pouze v pozici pasivních diváků. I na „Severočeskou výstavu“ do Mladé Boleslavi byl místo původně plánovaného sokolského družstva vyslán pěvecký sbor.[1184]

Semilští sokolové se tedy vydali na slet do Radwora v prvé řadě v roli čestných hostů ŁSSZ, jemuž svou přítomností vyjadřovali podporu před lužickosrbskou veřejností. Avšak motivací k návštěvě Horní Lužice pro ně byl i zájem zvídavého turisty (vždyť na programu byla návštěva Ochranova, prohlídka Budyšína a proklamovaný zlatý hřeb zájezdu, tedy slet, museli sokolové opustit předčasně).[1185]

Turistických zájezdů, které nabízely návštěvu přírodních krás, historických památek a jako bonus i možnost setkání s Lužickými Srby, mířilo do obojí Lužice z Československa o poznání více. Ideální dobou byly tzv. schadźowanky, během nichž se konaly krojované průvody, nechyběly ukázky lužickosrbských tanců či lidové hudby. Právě tento pohled na Lužické Srby jako na svéráznou etnografickou entitu byl pro potenciální návštěvníky nejatraktivnější a tyto slavnosti měly potenciál přilákat podstatně širší okruh diváků nežli přeci jen omezený počet československých sorabofilů. A dlužno podotknout, že většinu diváků tvořili Němci, pro něž rovněž lužickosrbský folklór představoval vítaný turistický zážitek. Na schadźowanky mířily organizované zájezdy i ze vzdálenějších českých měst, nechyběli zde zástupci ústředí SPL, v polovině 30. let na ně vypravovaly hromadné zájezdy i ČSD, které nabízely svým zákazníkům komplexní servis od občerstvení až po vyřízení hromadného pasu.[1186]

Účastníkům těchto zájezdů, a tím spíše i sorabofilům, kteří se vydali pod křídly DR do Dolní Lužice, byla vyhrazena vskutku toliko role přihlížejících. Před rokem 1933 ale součástí vysloveně turistických a poznávacích zájezdů, jako např. kolínského z roku 1930 a mladoboleslavského z téhož léta, bylo i neformální setkání s budyšínskými Čechy, organizovanými ve spolku Palacký, a posezení v Lužickosrbském domě, kam dorazili i Lužičtí Srbové. Mladoboleslavští, kteří pokračovali dále do Dolní Lužice, se setkali i s dolnolužickou básnířkou a redaktorkou Minou Witkojc.[1187] Tato setkání, která povětšinou prostředkoval Vladimír Zmeškal, měla podpořit zájem o Lužické Srby v Československu,

[1183] Josef PETŘÍČEK, *Náš zájezd do slovanské Lužice* [1. část], Na stráž, 11. 6. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 18.
[1184] *Zájezd Lužických Srbů,* Jizeran, roč. 48, čís. 36, 3. 9. 1927, s. 2–3.
[1185] Josef PETŘÍČEK, *Náš zájezd do slovanské Lužice* [1. část], Na stráž, 11. 6. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 18.; Josef PETŘÍČEK, *Náš zájezd do slovanské Lužice* [2. část], Na stráž, 20. 8. 1931, SKA, f. MZb VII, ka. 16, fol. 84.
[1186] Srov. SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o IV. schůzi výborové konané dne 5. července 1934 v sokolovně v Semilech.
[1187] J. Č. KERNER, *Návštěvou v Lužici* [II. část], Národní zájmy, roč. 11, čís. 35, 28. 8. 1930, s. 2.

ostatně právě zájezd mladoboleslavského KČST podnítil ustavení odboru českolužického spolku. Adresátem ale byli i Lužičtí Srbové a Češi ze spolku Palacký, jež měly návštěvy z ciziny podpořit v jejich dosavadním národním uvědomění a aktivitách. A nepočítalo se toliko s morální podporou pramenící z pouhé přítomnosti spřátelených Čechů, ale i finanční, např. kolínští turisté mezi sebou ve prospěch Palackého i Lužickosrbského domu vybrali „pěkný peníz“.[1188]

10.5.2 Naš wulět

Lužičtí Srbové, kteří se vydávali na cestu do Československa, si vždy, i když se konkrétní účel jejich výpravy lišil, přijížděli pro podporu jakožto lidé chudší, reprezentanti etnika s méně rozvinutým národním a kulturním životem a konečně i bez vlastního státu. Lužickosrbští cestovatelé si hradili cestovní náklady (někdy, jako například v případě výpravy dětí do Jabkenic v roce 1931, pouze na hranici v Ebersbachu), zbylé výdaje, ubytování a služby hradila česká strana.[1189] Právě zájezdy školáků do Jabkenic, jež spadaly do období vrcholu hospodářské krize, byly prezentovány jako pobyty ozdravné a humanitární. Pomiňme Havlínovy pedantické výpočty, v nichž dokazoval, že „přibylo každému na váze průměrně 1½ až 2 kg“,[1190] školačka Marja Bólankec v létě 1932 nadšeně líčila, co mívá k snídani, svačině, obědu a k večeři, ba i zdůrazňuje, že večer, „kdo nemůže sníst chleba, krmí jím slepice. Uzenku ale sní sám, protože ta je velice chutná.“[1191] Potravin dokonce v Jabkenicích po odjezdu školáků zbylo takové množství, až místní tisk uštěpačně poznamenal, že by si Havlín mohl ve škole otevřít „[p]ěkný obchůdek“.[1192]

Zdůrazňování humanitárních rozměrů kolonie je jistě nutno chápat jako protireakci na kritické německé hlasy, jež upozorňovaly, že děti budou v Československu vystaveny protiněmecké propagandě (srov. kap. 12.2). Učitel Jurij Słodeńk, jenž děti roku 1931 doprovázel, proto v německojazyčném budyšínském deníku *Lausitzer Tageblatt* zdůrazňoval, že „lékařská prohlídka, jíž se museli všichni bez výjimky podrobit, prokázala nutnost zotavení, čemuž napomůže změna vzduchu, častější koupání a vytržení z každodenního shonu“ (srov. s. 120–121).[1193]

[1188] *Naši turisté u slovanských bratří v Budyšíně*, Hlas demokracie, 23. 8. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 76.
[1189] *Slavné uvítání lužických dětí v Jablkynicích u Ml. Boleslavě,* Jizeran, roč. 52, čís. 31, 1. 8. 1931, s. 3–4.
[1190] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3. 1932, č. 4, s. 124.
[1191] „Kotrež njemóža khlěb zjěsć, picuja z nim kokoše. Kołbasu pak sami zjědźa, dokelž ta jara derje słodźi.“ Wuj Měrćin [Měrćin NOWAK-NJECHORŃSKI], *Serbske Nowiny za dźěći*, Serbske nowiny, roč. 91, čís. 177, 30. 7. 1932, s. 7.
[1192] *Co se zásobou potravin v jablkynické škole?*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, 17. 9. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 259.
[1193] „Die ärztliche Untersuchung, der sich alle ohne Ausnahme unterziehen mußten, bestätigte die Erholungsbedürftigkeit durch Luftwechsel, öfteres Baden und Herausreißen aus dem täglichen Getriebe.“ G. M.

Ve srovnání s péčí o tělesnou zdatnost takřka zanikalo doučování lužické srbštině, jež mělo utužit národní povědomí školáků a jež také tvořilo nedílnou součást programu kolonie.[1194] Když k tomu připočítáme množství darů (boty od Baťi, desetikoruna od Hubaře), byl pro ně prázdninový pobyt v Československu „pohádkou, na kterou by vzpomínati mohly i po návratu do milé své otčiny“, jak jim při příjezdu sliboval jabkenický starosta Josef Svačina.[1195] Navíc dle Svačinových slov pobývali „mezi vlastenecky smýšlejícím lidem“, a aby si to vskutku řádně uvědomili, věnoval Bohuslav Havlín zvláštní pozornost i symbolické výzdobě školní budovy, jež měla děti vlastenecky vychovávat.[1196]

Na příkladu jabkenických kolonií tak lze komplexně doložit dílčí cíle a záměry, s nimiž byli Lužičtí Srbové do československého prostředí uváděni, a strategie, které při tom byly voleny. Lužický Srb si přijížděl pro materiální podporu. V dobách hospodářské krize (a stejně tak i hyperinflace z první poloviny 20. let) byla životní úroveň v Československu vyšší nežli v Německu, ještě výraznější rozdíl pak panoval oproti saskému venkovu, odkud Lužičtí Srbové přijížděli. Pobyty v Československu, „mezi vlastenecky smýšlejícím lidem“, měly navíc posílit jejich národní uvědomění. Nesloužila k tomu pouze prvoplánová výzdoba školní budovy, ale i doučování lužické srbštině (oproti Jabkenicím, kde její význam zanikal pod přívalem výletů a vydatné stravy, byla výuka dětí v jejich mateřštině hlavním smyslem prvního dětského pobytu v Bělé pod Bezdězem roku 1922, výstižně prezentovaného jako „první lužická škola“),[1197] případně obecně pobyt v přátelském (i příbuzném) prostředí. V něm se po celý rok pohybovali lužickosrbští studenti, kteří v Mladé Boleslavi navštěvovali odborné školy. I v jejich případě byl pohyb ve vlasteneckém prostředí kombinován s materiální podporou: žáci byli ubytováni na účet místní SPL a o jejich stravování se střídavě starali mladoboleslavští hostinští.[1198]

Pobyt lužickosrbských školáků, které zde používám jako modelový příklad, sloužil i k šíření myšlenek spolupráce s Lužickými Srby v Československu, dary pro prázdninovou kolonii mohli občané demonstrovat sounáležitost s nimi. Jak děti, tak i studenti, oblečeni v národních krojích, vystupovali s programem písní a recitací během „lužických večerů“, na nichž byly v horním Pojizeří a v Polabí proklamovány odbory SPL (srov. s. 107–108).

[Georg MELZER / Jurij SŁODEŃK], *Wendische Kinder in der Tschechslowakei*, Lausitzer Tageblatt, 1. 8. 1931. StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, fol. 6.

[1194] Jaromír JERMÁŘ, *Lužičtí Srbové a Mladoboleslavsko*, Česko-lužický věstník, roč. 22, 2012, č.11–12, s. 80.

[1195] *Slavné uvítání lužických dětí v Jablkynicích u Ml. Boleslavě*, Jizeran, roč. 52, čís. 31, 1. 8. 1931, s. 3–4.

[1196] Nechyběl zde obraz T. G. Masaryka, J. K. Tyla a A. Jiráska. SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].

[1197] *První lužická škola*, ČLV, roč 3, čís. 7, 1922, s. 66.

[1198] *Práce Mladoboleslavska pro Lužici*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, 4. 4. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 21/B, fol. 19.

Propagaci Lužických Srbů v Československu sledovaly (a tentokrát v prvním plánu) i krátkodobé návštěvy lužickosrbských umělců. V době před založením odboru SPL v Mladé Boleslavi připomněly Lužické Srby dva velké koncerty. Počet zúčastněných pěvců, který v obou případech výrazně přesáhl stovku, byl na lužickosrbské poměry zcela jedinečný a předcházely mu dlouhodobé několikaměsíční přípravy, které navíc notně komplikovala omezená mobilita venkovanů, z jejichž řad se pěvci rekrutovali.[1199] Koncerty totiž měly dovnitř i navenek demonstrovat jednotu Lužických Srbů, během večera vystoupili i pěvci z pruské Horní Lužice a z Dolní Lužice. Roku 1922 byli zpěváci přijati na Pražském hradě i prezidentem Masarykem, který tak dával najevo, že Lužické Srby vnímá jako svébytnou národní entitu. Od zájezdu do Mladé Boleslavi v srpnu 1927 si navíc pořadatelé z Domowiny slibovali povznesení kulturního života v Lužicích, týdeník *Katolski Posoł* vyzýval: „Nechť se zájezd rozroste ve velkolepý podnik lužickosrbského národa a Srbové se spojí v dobrém i ve zlém do pevného celku.“[1200]

Význam, který znamenala prezentace vlastní kultury pro vlastní lužickosrbský národní život, zdůrazňoval (a občas i nadhodnocoval) lužickosrbský tisk. Vedle vskutku ojedinělého zájezdu z roku 1927 se zvýšené pozornosti dočkalo i uvedení hry *Ze života chudých* dolnolužickosrbské autorky Marjany Domaškojc v Praze a v Mladé Boleslavi. Představení, jež bylo v oblíbeném knižním kalendáři *Předženak* prezentováno jako „úspěch lužickosrbských umělců“,[1201] přitom v Mladé Boelslavi oproti jiným sorabofilským aktivitám nevzbudilo větší ohlas. Zvýšenou reflexi představení v lužickosrbském prostředí je možné vysvětlit neuspokojivým stavem dolnolužickosrbské kultury, kde byl proto i sebemenší počin prezentován jako významný úspěch.

Podpora lužickosrbského národního hnutí byla skryta i v častých jízdách Bjarnata Krawce po vlastech českých (jen v letech 1931–1932 navštívil Mladou Boleslav čtyřikrát, z toho dvakrát na samostatných „lužických večerech“, uspořádaných na jeho počest, srov. kap. 5.1.2–5.1.3). Přítomnost příjemného společníka Krawce, jenž pozorně sledoval i českou kulturu a s oblibou se stylizoval jako „lužický Smetana“,[1202] lákala na večery větší počet sorabofilů. Krawc však současně na koncertních vystoupeních, jež se konala na jeho počest, vybíral finanční prostředky na zřízení lužickosrbské školky v Budyšíně.[1203]

[1199] V. ZMEŠKAL, *Zájezd*, s. 3.
[1200] „Njech rozrosće so zajězd k wulkotnomu předewzaću serbskeho ludu a zwjazowanišću Serbow w horju a wjeselu do krutoho cyłka.“ *Zajězd Serbow do Ml. Bolesławy*, Katolski posoł, roč. 65, čís. 31, 30. 7. 1927, s. 257.
[1201] *Naša serbska narodnosć w zańdźenem lěće*, Předženak, roč. 79, čís. 1933, s. 48.
[1202] J. V. ŠMEJKAL, *Ve Smetanových Jablkynicích promluvilo srdce Bjarnata Krawce, lužického Smetany*, Polední list, 17. 8. 1932, SKA, f. MZb VII, ka. 19, fol. 80.
[1203] *Koncert našich lužických hostů*, Polabské noviny, 16. 5. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 13, fol. 185.

O prázdninách 1932 se „lužický Smetana“ Krawc chystal strávit prázdniny na místech spjatých se skutečným Smetanou, přijav pozvání Bohuslava Havlína se měly jeho letním bytem stát Jabkenice. Pomiňme nyní, že z klidného letního bytu se přičiněním saských úřadů, jež neumožnily vycestovat učiteli Słodeńkovi, stalo vedení druhého dětského tábora a že přičiněním jakéhosi nacionalisticky přeuvědomělého sorabofila, místo vycházek po oboře musel doprovázet Almu Krawcovou zpět do Drážďan (srov. s. 123). Čechy a čeští sorabofilové nabízeli Lužickým Srbům i možnost prázdninového zotavení, i v tomto případě za výhodných podmínek. Léto v Čechách, arci mimo Polabí a Pojizeří, pravidelně trávívala ikona lužickosrbského národního hnutí Arnošt Muka (toho alespoň během výletu do Prahy navštívili roku 1922 školáci z Bělé).[1204]

Kromě Krawce, jehož do Jabkenic přivábil velký vzor Smetana, strávili léto ve vísce ve společnosti Bohuslava Havlína roku 1937 i tři lužickosrbští studenti, kteří bydleli v podkroví Smetanovy myslivny a pomáhali s provázením návštěvníků po „Výstavě lužickosrbské kultury“. Jednalo se o Jurije Měrćinka, Jurije Mildnera a především Jurije Chěžku, mimořádný talent moderní lužickosrbské poezie. V létě 1937 v Jabkenicích Chěžka dokončil svou jedinou sbírku *Poezija małej' komorki*.[1205]

Po roce 1933 se počet lužickosrbských studentů v Čechách rapidně snížil, většina z nich se raději navrátila do vlasti. Menší část, která hodlala svá studia (povětšinou na pražské univerzitě) dokončit stůj co stůj, naopak pro jistotu nezamířila o letních prázdninách domů. Právě jim se snažili čeští sorabofilové nabídnout letní ubytování, které by jim nahradily prázdniny. Z této skupiny se rekrutovala trojice studentů v Jabkenicích, roku 1933 pak dva lužickosrbské studenty v místních lázních přes léto ubytoval odbor SPL v Poděbradech.[1206]

Zatímco v Poděbradech se jednalo o regulérní letní byt (a notný výdaj pro tamější SPL) a ani průvodcovská služba ve Smetanově myslivně studenty příliš neochuzovala o prázdniny, o poznání větší porci práce připravil Bohuslav Havlín pro studenty, kteří působili jako vedoucí na jeho letních táborech i v době, kdy sem již lužickosrbské děti nemířily. Jednalo se však spíše o setrvačnost z předchozích let, roku 1933 trávil léto v Jabkenicích Česlaw Lěska, jenž asistoval u obou předchozích ročníků lužickosrbské kolonie, kromě něj v Smetanově škole prázdniny strávili student filosofie Jurij Měrćink a posluchačka rodinné školy v Krabčicích u Roudnice nad Labem Monika Bjeńšec. Ta jako jediná svou přítomností připomínala lužickosrbské počátky jabkenických kolonií i v roce 1934.[1207]

[1204] *První lužická škola*, ČLV, roč. 3, čís. 7, 1922, s. 66.
[1205] J. ŁUŠĆANSKI, *K významu*, s. 127–128.
[1206] *Poděbrady*, LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 76.
[1207] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].

Jabkenice a jejich okolí se v Havlínových představách měly „státi důležitým pojítkem kulturní práce na sever k menšinám a Lužici a k vnitrozemí na jih“,[1208] tedy i místem setkávání Lužických Srbů a jejich českých přátel. Kromě dlouhodobějších dětských táborů, které do obce přilákaly návštěvy z pražského ústředí SPL, z jejich regionálních odborů (nejen z blízké Mladé Boleslavi, ale i vzdálenějšího Hradce Králové), ale Havlín zorganizoval i setkání školáků s jejich českými vrstevníky – skauty a výpravou pražských dětí, které přijely do Jabkenic na představení populárního Kašpárka Vojty Mertena, jenž sehrál dětem loutkové divadlo, do vísky mířili i jednotlivci (srov. s. 124). Nejen Krawc, ale alespoň na jeden den, konkrétně 13. května 1932, Bohuslava Havlína navštívila Marjana Domaškojc. Její návštěva v Jabkenicích měla symbolicky předznamenat druhou dětskou kolonii, jíž se mělo zúčastnit deset dětí z Dolní Lužice. Leč již koncem května jim pruská vláda zakázala vycestovat ze země.[1209]

Již v říjnu předchozího roku Havlín ve škole hostil učitele a náčelníka ŁSSZ Jana Meškanka. Meškank a Havlín „pohovořili o nastávajícím výjezdu našich účastníků sletu“.[1210] Těmito účastníky sletu bylo míněno družstvo lužickosrbských sokolů, kteří se chystali následujícího roku reprezentovat lužickosrbský Sokol na pražském všesokolském sletu. Svůj um však chtěli v prvé řadě předvést v Mladé Boleslavi, sídle spřátelené Fügnerovy župy, kam jejich výprava (a Meškank jejich pobyt předjednal) dorazila 28. listopadu.[1211]

Právě sokolské návštěvy jsou specifikem Mladé Boleslavi, respektive v širším měřítku celého rozsáhlého území Fügnerovy župy, ovšem podněcované (a financované) z mladoboleslavského střediska. Veřejné vystoupení sokolského družstva ale bylo festivitou více než vzácnou, kromě listopadu 1931 (kdy bylo cílem určité nabrání zkušeností před všesokolským sletem) se lužickosrbští sokolové ve městě veřejně prezentovali již pouze jednou, a sice hned v roce 1922 během sletu Fügnerovy župy.

Již výše (srov. s. 251–252) jsem se pokusil načrtnout důvody malého počtu veřejných sokolských vystoupení. Jejich první zahraniční vystoupení v srpnu 1922 pochopitelně „neslo ráz začátečnického úsilí“,[1212] lužickosrbští sokolové však vystoupení Fügnerovy župy nemohli konkurovat ani na svém prvním sletu v Pančicích roku 1924. Když se roku 1927 připravovala „Severočeská výstava“ a Josef Maštálko prosadil zřízení lužickosrbského oddělení při paralelní hraničářské „Výstavě českého severu“, rozhodla se Fügnerova župa

[1208] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Budoucnost Čachovic-Vlkavy*, Jizeran, roč. 53, čís. 8, 20. 2. 1932, s. 4.
[1209] *Dolnolužickým dětem*, Obrana lidu, roč. 25, čís. 23, 3. 6. 1932, s. 2.
[1210] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika, s. 71.
[1211] *Sokolský česko-lužický večer*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 49, 4. 12. 1931, s. 4.
[1212] -al. [Vladimír ZMEŠKAL], *Lužičtí Sokolové po prvé za hranicemi své vlasti*, roč. ČLV 3, čís. 7, 1922, s. 66.

pozvat na slet severovýchodočeských žup i družstvo ŁSSZ.[1213] Lužičtí Srbové si však od zájezdu do Československa slibovali pozvednutí vlastního kulturního života a zároveň na sebe chtěli upozornit i v českém prostředí. Neskonale větší propagační potenciál nežli sokolské cvičení nabízelo vystoupení pěvců a hudebníků v národních krojích. Z původního zájezdu sokolského se stala pěvecká výprava.[1214]

Ryze cvičenecký program neměl ani zájezd sokolů v listopadu 1931. Spíše než oficiální projevy a následná sestava prostných přihlížející přivábila možnost setkání s Bjarnatem Krawcem, jenž po vyčerpání oficiálního programu až do pozdního večera přehrával své skladby.[1215]

Sokolská spolupráce byla během sorabofilských aktivit na Mladoboleslavsku neustále přítomna, avšak jinými, skrytějšími, méně nápadnými formami, nežli by bylo veřejné cvičenecké vystoupení. Pro příklad není nutno chodit daleko: při zájezdu pěvců na „Severočeskou výstavu" ŁSSZ po boku Domowiny figuroval jako spolupořadatel akce, nadto většina pěvců (přinejmenším z katolické Horní Lužice) se rekrutovala z členů Sokola a hlavní organizátoři na lužickosrbské straně, učitelé Jurij Słodeńk a Michał Nawka i skladatel Bjarnat Krawc patřili k hlavním propagátorům sokolské myšlenky mezi Lužickými Srby.[1216]

Alespoň v hlubinné rovině byla sokolská idea právě díky personálnímu propojení jak na lužickosrbské, tak české straně (a netýkalo se to pouze Mladé Boleslavi, z členů místních sokolských jednot se rekrutovala většina regionálních sorabofilů a rozvoj Sokola v Lužicích podporovalo i ústředí SPL)[1217] přítomna i v dalších sorabofilských aktivitách, jmenujme především jabkenické dětské tábory (vedené sokoly Słodeńkem a Havlínem), k jejichž každodennímu itineráři patřila i sokolská cvičení.[1218] V podstatě všechny kontakty mezi Lužickými Srby a mladoboleslavskými sorabofily tak spojovaly členy Sokola, ovšem pouze v některých případech byla jejich sokolská identita kladena do popředí a výslovně zdůrazňována.

K méně nápadným formám spolupráce Fügnerovy župy a ŁSSZ, které měly napomoci k rozvoji sokolského hnutí mezi Lužickými Srby, pak patřily cvičenecké kurzy. Na samém počátku vzájemných styků vyslala jednota z Bukec na tělocvičný kurs do Mnichova Hradiště své dva členy. Vznik lužického odboru při ČOS znamenal přechodné přesměrování

[1213] Jednalo se o župy Čížkovu, Denisovu, Ještědskou, Fügnerovu a Krkonošskou. *Venkov ve znamení sletů sokolských*, Venkov, 10. 4. 1927, SKA, f. MZb VII, ka. 6/B, fol. 16.
[1214] *Zajězd Serbow do Mł. Bolesławy*, Katolski posoł, roč. 65, čís. 31, 30. 7. 1927, s. 257.
[1215] *Sokolský česko-lužický večer*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 49, 4. 12. 1931, s. 4.
[1216] *Zájezd Lužických Srbů,* Jizeran, roč. 48, čís. 36, 3. 9. 1927, s. 2–3.
[1217] T. MEŠKANK, *Sokolské hnutí*, s. 179–185.
[1218] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, fol. 3, čís. 4, 1932, s. 121.

cvičeneckých kursů s lužickosrbskou účastí do Prahy. K oživení dosavadních kontaktů s Fügnerovou župou pak opět došlo až na přelomu 20. a 30. let v souvislosti s novou vlnou zájmu o Lužické Srby v Mladé Boleslavi, kde již hrál prim odbor českolužického spolku. Fügnerova župa své sorabofilské aktivity ale přesunula od Jizery na sever, do Dolní Poustevny, kde uspořádala roku 1931 cvičenecký kurs (s dalším kursem se počítalo i pro leden 1933, avšak ŁSSZ se v té době již nacházel v agónii po konfesním rozkolu).[1219]

Tento přesun do pohraničí byl jistě motivován ekonomicky a logisticky, Lužičtí Srbové (a nezapomeňme, že dobrým zvykem bylo, že jim jejich čeští přátelé platili cestovné, ubytování i stravování) nemuseli vážit dlouhou cestu. Hlavní propagátor styků s ŁSSZ ve Fügnerově župě Josef Maštálko byl navíc již roku 1926 jmenován inspektorem menšinového školství v České Lípě, své aktivity proto postupně přesunoval mimo Mladoboleslavsko a Pojizeří (srov. s. 103–104).

Budování dílčího centra styků s Lužickými Srby ve Šluknovském výběžku měl však i nepominutelný aspekt ideový a politický. Pobyt lužickosrbských cvičenců během kurzu plně zabezpečovala dolnopoustevenská menšinová jednota (za což ji Maštálko náležitě pochválil v župním i veřejném tisku).[1220] Na jejím příkladě tak mohla být demonstrována aktivita a životaschopnost menšinového Sokola. Maštálko se navíc programově snažil Lužické Srby prezentovat po boku českých hraničářů (jak na župním sletu roku 1922, tak o pět let později na „Výstavě českého severu“). V jeho pohledu na národnostní konflikt se tak vedle sebe ocitaly dvě skupiny, které jsou ohrožovány německou většinou (srov. kap. 11.1).

Podpora hraničářů i Lužických Srbů ze strany Fügnerovy jednoty, jejíž zázemí leželo v českém vnitrozemí, pak deklarovala české (míněno etnicky) panství nad českými zeměmi, které mohlo být (třebaže to nebylo vyslovováno nahlas) vztáhnuto i na Lužické Srby. Československý nárok na pohraničí potvrzovaly pravidelné manifestační zájezdy členů Fügnerovy župy do pohraničí, které měly morálně povzbudit bratry v menšinových jednotách, ovšem stejnou měrou se jednalo i o symbolický boj o území (a Maštálko sám v souvislosti s hraničáři často užíval vojenskou metaforiku, hovoře o „našich pozicích“, které je nutno hájit). K takovýmto návštěvám patřil triumfální průvod městem s národními prapory, ukázky cvičení a následná veselice v menšinovém restauračním zařízení. Především průvod, který alespoň v symbolické rovině a na několik desítek minut stvrzoval českou vládu nad městem, v situaci oboustranného vypjatého nacionalismu provokoval většinové německé obyvatelstvo. V místním německém tisku nechyběly plamenné výzvy, aby občané pokud možno město

[1219] L. FUTTERA, *Lužickosrbský Sokol*, s. 80–82.
[1220] *Sokolská obětavost*, Obrana lidu, roč. 24, čís. 13, 27. 3. 1931, s. 2.

opustili, anebo alespoň zavřeli obchody a nevycházeli z domovů. Manifestace českých sokolů pak procházela prázdnými ulicemi.[1221]

Lužickosrbští sokolové se takto na pozvání Fügnerovy župy 5. srpna 1928 zúčastnili výpravy do Fukova (Fugau), po roce 1945 zaniklé obce v nejsevernější části Šluknovského výběžku. Akce, „první veřejná česká slavnost v místě", měla v předstihu oslavit desáté výročí Československé republiky. Jak svou motivací, tak průběhem mělo shromáždění připomenout symbolický nárok Čechů na historické území Čech, ostatně zde „každý cítil, že je doma, ano doma, ve své drahé osvobozené vlasti".[1222]

Fukov byl však jen pokusným balonkem. Ještě v srpnu 1928 se objevila zpráva, že Lužičtí Srbové se připojí k zájezdu Fügnerovy župy do Varnsdorfu. Noticku z mladoboleslavského *Rodného kraje* převzal celostátní deník *Venkov* a odtud i budyšínské Wendenabteilung a českoněmecká periodika, jež (v čele s varnsdorfským *Abwehrem*) interpretovala lužickosrbskou účast na akci (jež by i jinak byla vnímána jako akt nepřátelství) jako podporu lužickosrbských iredentistických snah.[1223]

Taková interpretace byla pravda poněkud přehnaná. Je i otázkou, zda se lužickosrbští sokolové nenechali nevědomky vmanipulovat do národně bojovného programu Fügnerovy župy, jejich angažmá však dokládá výrazné sebevědomí ŁSSZ, jehož členové byli ochotni riskovat případnou perzekuci z německé strany, i Fügnerovy župy na sklonku 20. let (a kontrastuje tak s dlouhodobě spíše opatrnickou politikou SPL, která oficiálně odmítala jakýkoli politický aspekt svých aktivit i v době před zhoršováním česko-německých vztahů).[1224] I toto sebevědomí však mělo své meze, a tak se Lužičtí Srbové nakonec ve Varnsdorfu neobjevili. Ovšem alespoň několik jednotlivců z řad lužickosrbských sokolů nechybělo na jiné spanilé jízdě Fügnerovy župy do Šluknovského výběžku, konkrétně do Rumburku, kde se uskutečnila obdobná manifestace 7. září 1930.[1225]

Byť podíl lužickosrbských sokolů na těchto zájezdech Fügnerovy župy do „zněmčených území" (jak se vyjádřil Maštálko)[1226] byl pouze okrajový a neměl dlouhého trvání – pořadatelé na obou stranách hranice se přeci jen zalekli možných dopadů svého počínání – jedná se o nejvýraznější snahu Lužické Srby v daném regionu a období politicky

[1221] *Die Rumburger verlassen ihre Stadt,* Frankfurter Zeitung, 7. 9. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 103.
[1222] *Fukov u Šluknova*, Ruce, 15. 9. 1928, SKA, f. MZb VII, ka. 10/A, fol. 149.
[1223] Srov. *Zájezd do Varnsdorfu*, Venkov, 22. 8. 1928, SKA, f. MZb VII, ka 10/A, fol. 102. *Abwehr* tyto akce interpretoval jako důsledek „české a srbské agitace", která usiluje o vyvázání Lužic z Německa. *Hetzenpropaganda unter den Lausitzer Wenden*, Abwehr, 30. 3. 1929, SKA, f. MZb VII, ka. 11, fol. 94.
[1224] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 40.
[1225] *Die Rumburger verlassen ihre Stadt*, Frankfurter Zeitung, 7. 9. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 103.
[1226] Jos. MAŠTÁLKO, *Národnostní význam Mladé Boleslavě*, Národní listy, 4. 7. 1926, SKA, f. MZb VII, ka. 5/A, fol. 24.

využít (ale i zneužít: jejich účast vskutku sloužila spíše zájmům Fügnerovy župy, než aby z ní profitoval i ŁSSZ). Zájem o Lužické Srby byl (a v Pojizeří v blízkosti národnostní hranice tím výrazněji) v prvorepublikovém období těsně spjat s česko-německým národnostním konfliktem a s podporou Lužických Srbů se integrálně pojil i obraz německého nepřítele (všech) Slovanů. Lužičtí Srbové se však až na fukovské a rumburské angažmá osobně neúčastnili jiné akce, jež by byla zcela zjevně spjata s vnitrostátním bojem o ráz a etnickou skladbu československých pohraničních území.

10.6 Manifestace

Zatímco předchozí formy festivit nabízely v prvé řadě možnosti kulturního vyžití, s nímž se potenciálně pojila možnost politického působení na Lužické Srby a posilování jejich národního uvědomění (a podobně měli být k silněji prožívanému pocitu slovanské sounáležitosti vychováváni i čeští účastnici), je manifestace a priori definována coby akce politická, jež slouží proklamaci určité ideje, na jejíž podporu se shromáždí vyšší počet podporovatelů, kteří svou přítomností zvyšují dojem naléhavosti a oprávněnosti prosazované ideje. Třebaže prvorepublikové období bylo na proklamativní manifestační shromáždění bohaté, Lužičtí Srbové se jejich subjektem běžně nestávali. Rozhodující měrou se zde projevila snaha prezentovat české sorabofilské aktivity jako v prvé řadě podporu rozvoje svébytné lužickosrbské kultury a politické aspekty této činnosti, jež by mohly být lehce interpretovány jako pokusy o iredentu, skrývat.[1227]

Manifestace, které se měly stát demonstrací masové podpory lužickosrbskému národnímu hnutí ze strany československé společnosti, byly svolávány výhradně ve specifické situaci roku 1933, kdy byli sorabofilové pobouřeni perzekucemi nové německé vlády vůči Lužickým Srbům. Německo současně ještě nebylo vnímáno jako prvořadá hrozba pro československou státní existenci, necítili tedy potřebu mírnit se ve svých vyjádřeních, která by šla proti duchu československé zahraniční politiky, a v neposlední řadě byli také přesvědčeni, že jejich protestní hlas přinese konkrétní užitek. Tisíce účastníků nejmohutnější manifestace za práva Lužických Srbů na Mužském u Mnichova Hradiště pevně věřila, že lužickosrbskou problematiku vyřeší SN, kam mířilo přijaté protestní memorandum. Sebemenší zmínka o Ženevě shromážděné zástupy doslova zelektrizovala, jak dokládá zpráva informátorky NSDAP Marie Oberhoferové: „Společnost národů musí vytvořit komisi, která vyšetří celou záležitost – a potom… potom bude Lužice osvobozena!!! Dav vydechnul a

[1227] P. LEDVINA, *Přehledné dějiny*, s. 40.

všichni nadšeně přizvukovali: bude osvobozena od hitlerovců!!“[1228]

Potenciál takovýchto mohutných manifestací (kromě Mužského se proti útlaku Lužických Srbů protestovalo i na Růžovém paloučku nedaleko Litomyšle) se vyčerpal nejpozději v říjnu 1933, kdy Německo z SN vystoupilo, a zasílaná memoranda ztratila jakékoli opodstatnění.[1229] Realizace se nedočkala ani manifestace na Lipanech, která měla napodobovat vzor Mužského, předběžně plánovaná na září.[1230] Navíc o účinku a významu takovýchto manifestací nepanovala shoda ani mezi sorabofily. Ne snad v Pojizeří, kde se na Mužský vydaly delegace všech stávajících odborů SPL. V Praze ale myšlenku velkých manifestací podporoval především Vladimír Zmeškal, Josef Páta byl o poznání skeptičtější, zvláště jej mrzel průběh shromáždění, během nichž vystupovali řečníci s povrchními znalostmi o Lužických Srbech, kteří snadno sklouzávali k „štvaní proti našim Němcům“.[1231]

Jedinou manifestací, která byla proklamována jako zvláštní „manifestace pro Lužici“ bylo kromě Mužského setkání v mladoboleslavském biografu 26. dubna. Inspektor Karel Sellner přednášel o Lužici, načež Bohuslav Havlín promítl film z prázdninových osad.[1232] Vzhledem k programu a omezené kapacitě sálu nelze mluvit o manifestaci v pravém smyslu, dosti komorní shromáždění bylo zamýšleno jako bezprostřední reakce na vlnu zatýkání mezi Lužickými Srby a v druhém plánu mělo posílit reprezentaci Lužických Srbů na právě probíhající „Výstavě slovanské spolupráce“, kde jinak lužickosrbské oddělení příliš nezaujalo.

Jinou strategii při pořádání manifestací zvolil Bohuslav Havlín. Do Jabkenic svolával manifestace sice menší, zato několikrát do roka. Důvody byly rozličné, shromáždění uctívali 80. narozeniny velkostatkáře (o knížecí titul jej republikánské zřízení ochudilo) Alexandera Thurn-Taxise, jednoho z donátorů dětských osad, případně propagovali historický román Karla Sellnera *Václav Vrba* (Havlín tuto akci, na niž se mu prý podařilo přilákat přes 800 účastníků, nazval velkolepě „Manifestace venkova za dobrou knihu“).[1233] Havlínovi v těchto případech nešlo ani tak o proklamování konkrétní myšlenky jako spíš o výběr prostředků pro další ročníky dětských kolonií.

[1228] „Der Völkerbund muß eine Kommission einsetzen, welche die ganze Sachlage zu prüfen hat – und dann… dann wird die Lausitz frei!!! Ein Aufatmen ging durch die Menge und begeistert stimmten sie in den Ruf ein: sie wird frei von den Hitlergardisten!!“ SKA, MZb VI, ka. 8C, *Kurzer Bericht über die Manifestationsversammlung der Gesellschaft Freunde der Lausitz*, fol. 15.

[1229] Jürgen JOHN – Jürgen KÖHLER, *Der Völkerbund und Deutschland zwischen den Weltkriegen*. In: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, roč. 38, 1990, s. 387–404.

[1230] *Bylo by třeba, aby z Lipan mluvilo se o Lužici*, Prokůpkův kraj, 20. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 179.

[1231] Cit. dle: T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 230.

[1232] *Mladá Boleslav*, LSV, roč. 14, čís. 5–6, 1933, s. 51.

[1233] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].

Roku 1932 však dochází ke strukturální proměně. Pod vlivem Karla Sellnera, Josefa Maštálka a Jana Dubického začal Havlín více zohledňovat i české hraničáře (kteří se měli v Jabkenicích podle plánů setkávat s Lužickými Srby).[1234] Tohoto roku ještě nebyly kapacity pro ubytování hraničářských dětí, alespoň se však 19. června 1932 uskutečnila rovnou „Všenárodní manifestace za obrodu a sjednocení národního života". Proponovaným cílem pořadatelů byla utopická výzva „ke všem stavům republiky, aby se spojily ku překonání krise mravní a v důsledku toho krise hmotné." V první řadě však šlo o podporu českých hraničářů „v nynější krisi a činnosti Hitlerovců v menšinách." Hned za menšinami byla jmenována i Lužice.[1235]

V propojování primárně hraničářských manifestací s připomínkou Lužických Srbů Havlín pokračoval i následujícího roku, kdy do obce již nedorazily lužickosrbské děti. V červnu 1932 v průběhu shromáždění zazněla lužickosrbská hymna *Rjana Łužica*, o rok později, kdy se shromáždění opakovalo, o útlaku Lužických Srbů promluvil Karel Sellner, opět zazněla *Rjana Łužica*, „dva legionáři tvořili stálou čestnou stráž svinutému praporu lužickému, zahalenému ve smuteční flor. Lužický hoch, Sokol, nesl ten trojbarevný prapor s černým závojem a tři lužické dívky ve smutných krojích hornolužických kráčely za ním."[1236] Ovšem činovníci ze Sdružených slovanských spolků neviděli jabkenickou slavnost úplně rádi, obávajíce se, že by mohla konkurovat jejich podniku na Mužském, a tak připomínali: „Vzhledem k tomu, že někteří jednotlivci omylem se domnívají, že 29. června bude v Jablkynicích také manifestováno pro Lužici, upozorňujeme na to, že v Jablkynicích při příležitosti menšinové slavnosti učiněn bude pro Lužici krátký projev, jehož hlavním účelem bude upozornit obyvatelstvo na manifestaci na Mužském."[1237]

Při odjezdu hraničářských dětí z Jabkenic Havlín na poslední prázdninovou neděli 27. srpna připravil ještě „Dožínkovou slavnost menšin". Kromě inspektora Maštálka na akci z Prahy dorazil i ministr národní obrany (samozřejmě za stranu agrární) Bohumil Bradáč. Na stupních skulptury stály děti z tábora, uprostřed pak Lužická Srbka v katolickém kroji.[1238] Lužičtí Srbové – v rámci projevu Jana Dubického – byli připomenuti i v rámci hraničářské manifestace pod Bezdězem, kterou organizoval 16. června 1935 Josef Maštálko.[1239]

Havlín se svými manifestacemi zapojil do širšího proudu slavností pořádaných na

[1234] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Budoucnost Čachovic-Vlkavy*, Jizeran, roč. 53, čís. 8, 20. 2. 1932, s. 4.
[1235] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].
[1236] J. V. Š [Josef Václav ŠMEJKAL], *Lužičanům nechali Němci jen oči – pro pláč*, Pražský list, 1. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 2.
[1237] *Manifestace pro Lužici na Mužském*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 189.
[1238] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika, s. 102.
[1239] *Manifestace hraničářů pod Bezdězem,* LSV, roč. 16, čís. 7, 1935, s. 63.

podporu českých hraničářů, které v severočeském regionu zajišťovala NJS z titulu „národní obranné jednoty“. Poslanec Jan Dubický, člen předsednictva jednoty, vystupoval na shromážděních Čechů z pohraničí. Povětšinou se jednalo o slavnosti u příležitosti otevření nových menšinových škol. Takových se jen v působnosti Maštálkova českolipského inspektorátu otevíralo každý rok několik. Roku 1936 Josef Páta v *Lužickosrbském věstníku* zmínil Maštálkovy zásluhy na založení sedmdesáti tří škol.[1240] Shromáždění v Jabkenicích byla orientována na shánění podpory (morální i materiální) pro hraničáře v českém vnitrozemí, připomínky Lužických Srbů zde měly úlohu pouhého apendixu.

Oproti shromáždění na Mužském se ale hraničářské manifestace lišily v tom, že účastníci mítinku na Mužském se obraceli navenek: do Německa, k SN (a přijmeme-li stav faktického etnického rozdělení české společnosti, i vůči českým Němcům), apelujíce výhradně na morální hodnoty. Vždyť adresátem byl „celý kulturní svět“, jenž „měl by okřiknouti dnešní vládce Německa“.[1241] Ani v Jabkenicích nechyběl étos podpory hraničářům, tedy plnění „národního úkolu“, ovšem zde kombinovaný i s pragmatickými pekuniárními zájmy. Adresáty manifestací navíc byla výhradně československá společnost, respektive „československý národ“ (což vyjadřoval i název „všenárodní manifestace“). Několik článků ve spřáteleném tisku pak stačilo k prohlášení manifestace za úspěšnou, a tedy k (sebe)uspokojení účastníků.

Nechyběly arci hlasy, které trefně upozorňovaly na bezzubost takovýchto setkání i na hmotné zájmy, které přivábily velkou část účastníků: „My řečníme, deklamujeme, táborujeme, manifestujeme, rádi přijímáme rozhorlené resoluce, k tomu je vždy v doprovodu hlučná muzika, trochu piva, parády v národních krojích, a když to vyprchá, pak jsou hraničáři, naše hranice, Lužice i Lužičané ponecháni tomu svému starému osudu a nerovnému boji,“ horlil v *Obraně národa*, orgánu Čechů z Jablonce nad Nisou, jeho vydavatel Václav Velinský.[1242] Jeho hlas a hlas jeho kmenového periodika ale neměl výrazný dopad na formování hraničářského diskursu, který nadále formovala manifestační shromáždění (i s muzikou, pivem a krojovanou parádou).

Ve srovnání s vágně definovanými cíli hraničářských shromáždění byl cíl mítinku na Mužském definován jasně. Až příliš jasně, takže tím patrnější bylo zklamání, jež se v regionu rozhostilo poté, co se SN zaslaným memorandem nezabývala. U účastníků manifestace katarzi a blahodárný pocit užitečnosti vystřídalo roztrpčení a zpochybňován byl smysl

[1240] Jos. P. [Josef PÁTA], *Josef Maštálko*, LSV, roč. 17, čís. 8, 1936, s. 65.
[1241] Citát pochází z proslovu poslance za národní socialisty Josefa Davida. *Na Mužském*, Rodný kraj, 13. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 121.
[1242] Václav VELINSKÝ, *Řekněme si jednou o Lužici pravdu!,* Obrana národa, 23. 6. 1933, SKA MZb VII, k. 23, f. 152.

veškerých sorabofilských aktivit, které nevedou k zřejmému cíli. Miloslav Škoda, hlavní pořadatel, zklamané sorabofily vyzýval: „Jednala-li menšinová ženevská komise právě v těchto dnech o ochraně menšin a nehovořilo-li se o Lužici, nechť naši lidé nejsou touto skutečností nijak roztrpčeni a zejména nechť neupouštějí od další práce. Jedním pokusem nelze všeho dosíci.“ Doplnil i přesvědčování, že „především my Češi a s námi ostatní Slované jsme povinni starati se o to, aby Lužičané vydrželi“.[1243] Leč dosud živé sorabofilské aktivity na Mladoboleslavsku do značné míry právě tváří v tvář rozpačitému výsledku na Mužském utichly.[1244]

Ústředí SPL se pak v říjnovém čísle *Lužickosrbského věstníku* pokusilo cíl manifestace částečně reinterpretovat. Směřování manifestace k SN zde tak není nijak zdůrazňováno. Název této organizace padne v celém textu pouze v citaci přijaté rezoluce. Místo Ženevy byli zmíněni jako adresáti Lužičtí Srbové a Němci: „V Lužici mohli se přesvědčiti, že nejsou osamoceni. Němci pak, že jejich násilí nezůstane utajeno před vzdělanou Evropou.“ Zcela reinterpretován mohl být i význam shromáždění: „Zvláštního významu nabyla manifestace tím, že na ní promluvili zástupci všech politických stran, na kterých nyní je, aby skutky pomáhali lužickým Srbům v jejich těžké situaci.“[1245]

[1243] Mil. ŠKODA, *Do další práce pro Lužici*, Národní zájmy, roč. 14, čís. 78, 16. 10. 1933, s. 1.
[1244] L. FUTTERA, *Mužský (2. díl)*.
[1245] *Projevy pro ochranu lužických Srbů,* LSV, roč. 14, čís. 8, 1933, s. 63–65.

11. Sen o Lužickém Srbovi

Své sny nesnili jenom čeští obrozenci, „rozmanité představy, symboly, iluze, pomocí nichž si lidé minulého věku vymezovali své místo ve světě, pomocí nichž se vztahovali k tomu, co uplynulo, i k tomu, co očekávali od budoucnosti“,[1246] chovali i čeští sorabofilové. Pro Vladimíra Macuru, jehož slova jsem si vypůjčil a k němuž odkazuji i názvem této kapitoly, „lidé minulého věku“ obývali českou kotlinu v 19. století, povětšinou v jeho první polovině, zatímco předmětem mého zkoumání jsou jejich potomci žijící o století později. Nejen, že z naší perspektivy jsou právě nyní oni „lidmi minulého věku“. Oč jiné jsou jejich představy spojené s Lužickými Srby, když i oni byli přesvědčeni, že svou činností asistují u „zrodu“, u „vzkříšení“ národa, pravda, nikoli národa vlastního, ale tak příbuzného, jako by byl skoro vlastní?

Pokusme se tedy na následujících řádcích naznačit několik klíčových znaků, které byly v českém, v prvé řadě pojizerském a polabském prostředí, spojeny s obrazem, lépe snad říci stereotypem, Lužického Srba. Zaměřím se na sémiotický rozbor brožur a programově laděných článků, jejichž autory byli sorabofilové ze sledovaného regionu, občas doplněný citáty z materiálů pražského ústředí SPL. Částečné opuštění regionálního hlediska je zde oprávněné. Stereotyp Lužického Srba byl poměrně statický a jednotný, zájemci o Lužické Srby v regionech čerpali znalosti o tomto etniku z přednášek zkušenějších pražských sorabofilů, *Lužickosrbského věstníku* a brožur z provenience SPL. Do Polabí a horního Pojizeří se pak povědomí o Lužických Srbech dostávalo i s pomocí členů českolužického spolku z Mladoboleslavska, především díky aktivitám Bohuslava Havlína. Zájmem ústředí této korporace, jež se snažilo ve svých projevech balancovat na tenké linii maximální podpory lužickosrbského národního hnutí, která by ale nemohla být interpretována jako podpora lužickosrbské iredenty, bylo, aby i sorabofilové v regionech maximálně věrně reprodukovali její vlastní postuláty. Případné neuvážené výroky méně zkušených zástupců spolku by organizaci zbytečně komplikovaly její aktivity v Německu. O to zajímavější jsou pak právě práce, které určitým způsobem stanovisko pražské SPL rozvádějí a přizpůsobují regionálním podmínkám.

11.1 Sen o bratrech mučednících

V neděli 26. července 1931 odpoledne bylo na mladoboleslavském hlavním nádraží rušno. Z vlaku od Bakova nad Jizerou vystoupila dvacítka lužickosrbských dětí. Děti a doprovod po

[1246] V. MACURA, *Český sen*, s. 12.

chvíli odpočinku a slovech na přivítanou nasedly do přistaveného autobusu a zamířily do Jabkenic. Po cestě autobus zdravily hloučky shromážděných obyvatel, největší sláva ale čekala až v cíli:

„Na kraji slavnostně prapory vyzdobené obce Jablkynic uvítána byla výprava za jásavých zvuků Plačkovy dobrovické hudby obec. zastupitelstvem, místní školní radou, Sokolstvem, školním žactvem, a přečetným občanstvem, které milé slovanské hosty srdečně pozdravovalo. Po zahrání naší nár. hymny uvítal vzácné hosty starosta obce p. Josef Svačina, který vřele přivítal děti bratrské odumírající větve slovanské tonoucí v moři germánském a přál jim, aby pobyt zde, mezi vlastenecky smýšlejícím lidem, byl jim pohádkou, na kterou by vzpomínati mohly i po návratu do milé své otčiny.“[1247]

Starosta Svačina o Lužických Srbech mnoho nevěděl, do ustavení odboru českolužického spolku v obci (Svačina v něm obsadí předsednický post) ostatně zbývalo ještě pět měsíců, Lužičtí Srbové byli tehdy vlastně novinkou i pro Bohuslava Havlína, který v následujících letech bude šířit povědomí o nich v široké oblasti od Semil až ke Kouřimi. Svačina tak v několika větách shrnul redukovaný stereotyp Lužického Srba, jak si jej modelovala česká společnost.

Lužický Srb byl v prvé řadě bratr, zástupce slovanského, tedy bratrského národa. Na blízkou příbuznost apeloval během valné hromady mladoboleslavské Fügnerovy župy v březnu 1924 i jednatel ŁSSZ Herman Šleca. Svůj proslov zakončil slovy: „Politické hranice nemohou býti hranicí pro vztahy srdce a krve“.[1248] S metaforou pokrevní příbuznosti nejčastěji pracovali právě mladoboleslavští sokolové, roku 1929 byl (notně iredentistický, protiněmecký) dopis nejmenovaného lužickosrbského sokola v župním věstníku *Ruce* uveden právě jako „[h]las krve“ (srov. s. 279).[1249] Přes vnímání slovanské příbuznosti se postupně rozostřovaly nejen hranice, ale v symbolické rovině mizely i veškeré rozdíly mezi oběma etniky. Redaktor *Mladoboleslavských listů* Čeněk Němec tak báseň na uvítanou lužickosrbským pěvcům v roce 1927 gradoval v poslední strofě obrazem prolnutí obou národů: „Říci nutno časem světu, / strážcům práva velkých dob / Slovan více nezahyne, / Srbi, Češi jeden rod. – //“[1250]

K prominentnímu postavení Lužických Srbů přispíval jejich nízký počet, do Čech tak přijížděli „[n]aši nejmenší bratři na sever“,[1251] členové „národa ze všech národů slovanských

[1247] *Slavné uvítání lužických dětí v Jablkynicích u Ml. Boleslavě*, Jizeran, roč. 52, čís. 31, 1. 8. 1931, s. 3–4.
[1248] V. ŠTĚRBA, *Řádná valná hromada sokolské župy Fügnerovy*, Mladoboleslavské listy, roč. 35, čís. 21, 15. 3. 1924, s. 1.
[1249] *Hlas krve,* Ruce, 28. 4. 1929, SKA MZb VII, ka. 11, fol. 123.
[1250] Čeněk NĚMEC, *Lužickým bratřím a sestrám*, Mladoboleslavské listy, roč. 30, čís. 69, 27. 8. 1927, s. 1.
[1251] K. [Josef Caňkář], *Bolestný výkřik*, Lázně Poděbrady, 4. 6. 1933, SKA MZb VII, ka. 23, fol. 31.

nejmenšího“.[1252] A nechyběl ani Číšinského obraz loďky ztracené v nekonečném oceánu: „Dvěstětisíc polabských Slovanů obklopeno mnohamilionovým mořem germánským žije dnes svým životem a odolává všem náporům na ně činěným“.[1253]

Zatímco v podání kouřimských pořadatelů „lužického večera“ v roce 1932 germánské moře Lužické Srby staticky obklopovalo, dle semilského Františka Hyšky „[n]epatrný zbytek mocných kdysi slovanských kmenů v Německu, zápasí dnes v germánském moři o holou existenci národní, nemaje vskutku ani těch nejmenších práv pro svůj svérázný, osobitý vývoj“.[1254] K budování obrazu Lužického Srba nedílně patřilo i téma útisku, útisku věčného, ba osudového. Josef Maštálko v brožuře *Lužičtí Srbové* představil dějiny lužickosrbského etnika jako historii germanizace Polabských Slovanů, která přetrvává do současnosti, neboť „[s]větová válka přinesla všem slovanským národům osvobození – kromě Lužických Srbů“.[1255] Jak Maštálko, tak Havlín, oba učitelé, upozorňovali, že Lužičtí Srbové „[n]emají ani jediné obecné ryze srbské školy“. Obraz útisku pak doplňovalo i překládání lužickosrbských učitelů a kněží z lužickosrbského jazykového teritoria a excesy z pruské oblasti obývané Srby, kde byly děti ve škole trestány, pokud mluvily lužickosrbsky.[1256] Facit? I ve výmarské republice Lužičtí Srbové „úpí v porobě dále…“ Jak referoval Josef Maštálko po odjezdu dětí z Bělé pod Bezdězem, jedině zde „na měsíc padají s nich otrocké okovy, měsíc žijí zde na výsluní naší svobody“.[1257]

Nepřekvapí příliš, že obraz Lužických Srbů jako obětí německé zvůle zesílil po vlně represálií v roce 1933. Josef Caňkář v jediné větě nabídl paralelu mezi markýzem Gerem, v českém prostředí díky dramatu Aloise Jiráska a Bezručovým *Slezským písním* až zmytizovanou postavou, představující synekdochu útlaku (Polabských) Slovanů, a Hitlerem. Vždyť „[a]ni sveřepý markýz Gero nestačil na plnou zkázu Lužičanů – až nyní bezohledný, výbojný Hitler násilím chce zničiti poslední zbytky druhdy mocného kmene Srbů Lužických“.[1258] O dvě léta později prezentoval výročí pražského míru jako „tři sta let utrpení“, ale svůj výklad zahájil již v 10. století, kdy již „krutě se naši sousedé od nepaměti na Slovany sápali a chtěli je ve svých spárech udusiti“ a „Němci rvali kus po kuse z těla slovanského“.[1259]

[1252] *Podlipansko Lužickému Srbsku*, Prokůpkův kraj, 4. 8. 1932, SKA MZb VII, ka. 19, fol. 13.
[1253] Ibidem.
[1254] F. HYŠKA, *Lužice*, Na stráž, roč. 22, čís. 13, 20. 12. 1929, s. 200.
[1255] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, s. 28.
[1256] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ bratrských Lužických Srbů*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 2.
[1257] Jos. MAŠTÁLKO, *První srbsko-lužická škola*, Ruce 1/1923, SKA, f. MZb VII, ka. 1, fol. 145.
[1258] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Bolestný výkřik*, Lázně Poděbrady, 4. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 31.
[1259] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Lužice – tři sta let utrpení*, Poděbradské noviny, 24. 5. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 102–103.

Lužičtí Srbové, nepočetní a pronásledovaní, svým osudem mohli vystupovat jako prototypičtí zástupci Slovanů, respektive konfliktu Slovanů a Germánů, s nímž operovaly nacionalistické kruhy na obou stranách. Tyto myšlenky gradovaly zvláště v červenci 1933 na Mužském. Poslanec za živnostenskou stranu Václav Vávra, posílen protiněmeckým naladěním shromážděných davů, rovnou „projevil lítost nad tím, že jsme se už konečně nevyrovnali s odvěkým nepřítelem Slovanstva“.[1260]

Na Mužském téma útlaku Lužických Srbů ze strany německého režimu dominovalo, ostatně právě kvůli němu byla manifestace svolána. Řečníci zde však příliš nerozlišovali, kteří Němci Lužické Srby utlačují, a představovali paušalizovaný obraz „odvěkých nepřátel Slovanstva“. Byť tento narativ prostupoval projevy sorabofilů i v situacích méně mimořádných a méně napjatých, než jakou byl mítink svolaný po vlně zatýkání a čistek, nelze toto naladění absolutizovat. Bohuslav Havlín se snažil až po sklonek prvorepublikové periody nuancovat a svou kritiku nesměřoval obecně na Němce, nýbrž na „hitlerovce“. Již v souhrnu první dětské kolonie neopomněl poděkovat německým úřadům, že školákům ochotně prodloužily povolení k pobytu, a vyjádřil naději, že s podobným přístupem může počítat i příští rok. „Německá vláda tím dokáže, že nemá nic společného s velezrádným a rozvratným cílem Hitlerovců, kteří usilovali o odtržení něm. menšin od čsl. státu. Že naopak si přeje přátelského kulturního soužití s naším státem,“ vysvětloval.[1261] I v červnu 1933, kdy do shromáždění na Mužském zbývaly dny, vložil do představení *Lešetínského kováře* scénu *„Útok Hitlerovců na Lužické Srby“*,[1262] kterou jasně dával najevo, komu klade za vinu aktuální perzekuce. Ostatně ještě v létě 1938 neváhal v dětské kolonii ubytovat děti českoněmeckých antifašistů (za což se nedočkal velkého pochopení).[1263]

Tragiku postavení Lužických Srbů v očích jejich českých přátel umocňoval fakt, že se Lužickým Srbům – na rozdíl od jiných nestátních národů – nepodařilo získat státní samostatnost. „Světová válka přinesla sice osvobození mnoha národům porobeným, zejména národům slovanským, neosvobodila ale, bohužel, slovanskou větev nejmenší, větev lužicko-srbskou,“ povzdechl si František Hyška.[1264] Právě proto by mělo být povinností nejen Čechů, ale všech slovanských národů vystoupit na podporu lužickosrbských práv, „říšsko-německá persekuce malé lužické větve sjednocuje do pevných řad všechno Slovanstvo, všechno slovanské pokrevenství, které nedopustí, aby ve století humanity a pokroku odnímal se

[1260] *Velkolepá manifestace pro záchranu lužických Srbů*, Severočeský deník, 9. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 97.
[1261] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3. 1932, č. 4, s. 122.
[1262] *Smetanovy Jablkynice*, Naše hlasy, 17. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 107.
[1263] *Jablkynická ostuda*, Jizeran, roč. 59, čís. 29, 23. 7. 1938, s. 3.
[1264] F. HYŠKA, *Lužice*, Na stráž, roč. 22, čís. 13, 20. 12. 1929, s. 200.

Lužičanům nárok na svobodu, mateřský jazyk a rodnou půdu“.[1265] Přinejmenším to požadoval poslanec a podporovatel českých hraničářů i dětských táborů v Jabkenicích Jan Dubický, když jménem Národní rady československé otevíral sled řečí zástupců parlamentních stran při manifestaci na Mužském. Na Dubického na Mužském navázal Josef Maštálko, jenž horoval za „silné Slovanstvo“. „Ukáže-li toto svou rozhodnost a sílu, rozmyslí si i hitlerovský systém pronásledovat lužické Srby,“ tvrdil.[1266] Ostatně již roku 1924 ve spisku *Lužičtí Srbové* prohlásil, že postavení Lužických Srbů je „hanbou jak pro Němce, tak i pro nás Slovany. [...] A pro nás Slovany, že my před svýma očima necháváme téměř ubíjet svůj bratrský národ, svou slovanskou krev“.[1267]

Osud Lužických Srbů, představený v této dějinné zkratce, mohl velice snadno posloužit nejen jako exemplum pro slovanské národy, nýbrž i jako paralela k dějinám Čechů, k Palackého konceptu věčného stýkání a potýkání. Lužičtí Srbové vystupovali jako memento toho, jak by dopadl český národ, kdyby se mu nepodařilo dosáhnout národní samostatnosti. Dle Josefa Caňkáře „[n]ynější dobu v Lužici můžeme poněkud srovnati s časy u nás za panování Marie Terezie“. Následně si kladl rétorickou otázku, zda i Lužickým Srbům někdy svitne „den vzkříšení“.[1268]

S příběhem českého národního obrození, probuzením ze sna a vzkříšením z předsmrtné mrákoty, nebyla srovnávána toliko celková situace Lužických Srbů, ale i osudy jednotlivých představitelů lužickosrbského národního hnutí. Karel Funk roku 1925 v *Mladoboleslavských listech* představil svou oblíbenou dolnolužickou spisovatelku Minu Witkojc coby obnovitelku *Serbského Casniku*, která se „jako nadšený apoštol vydává buditi svůj národ“, za což ji Funk tituluje „Lužický Havlíček“.[1269] Roku 1934 již na stránkách krátkodeché *Slovanské spolupráce* nabídl jinou paralelu, nyní je z Miny Witkojc „Lužická Božena Němcová“, která nejprve navštěvovala německé školy a s lužickosrbským národním hnutím se seznámila pod vlivem Arnošta Muky. Souvislosti nenalézá jen v tvorbě, ale i v „nevděk[u], nepochopení a bíd[ě] […]; v tom ohledu jejich osud je navlas podobný“. Funk zde pracuje s obrazem nezaměstnané Miny Witkojc, zbavené roku 1933 redaktorského místa, bojující se zdravotními komplikacemi, cituje z její korespondence, která je záměrně uvozena obraty, jichž užívala i stárnoucí Němcová: „Jsem chora a jako na smrť unavena, slabosť srdce

[1265] *Pro kulturní záchranu lužických Srbů*, Mladoboleslavské listy, roč. 46, čís. 52, 8. 7. 1933, s. 1.
[1266] *Velkolepá manifestace pro záchranu lužických Srbů*, Severočeský deník, 9. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 98.
[1267] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, s. 2.
[1268] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Lužice – tři sta let utrpení*, Poděbradské noviny, 24. 5. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 103.
[1269] -k [Karel FUNK], *Lužický Havlíček*, SKA, f. MZb VII, ka. 2, fol. 197.

mne často napadá. Jak dobré by bylo mi se u Vás léčit zase v Poděbradech, ale nedostanu dovolení jít.“[1270]

Nejen životní úděl Miny Witkojc, nýbrž obecně osud Lužických Srbů je konstruován jako příběh mučedníka, strádajícího jak duševně, tak tělesně. Nezapomeňme, že zájem o Lužické Srby gradoval během velké hospodářské krize, jež citelně zasáhla právě Německo. I proto Bohuslav Havlín nepomněl zdůrazňovat, že děti byly v Jabkenicích přijaty se „slovanskou pohostinností“, jež neobnášela pouze národní slavnosti, ale i vydatné stravování (srov. s. 253–254).[1271]

Ovšem ani obraz pronásledovaného martyra se nezrodil až v roce 1933. Již na podzim předchozího roku Bohuslav Havlín, který se snažil navýšit počet přihlášených do zakládaných odborů SPL v Kolíně a Nymburce, připomínal, že předmětem podpory korporace je „[m]učednický národ bratrských Lužických Srbů“.[1272] Tento rétorický obrat byl však ještě starší, už roku 1923 byl vydán spis *Un peuple martyr* (*Národ mučedník*), sepsaný tajemníkem bruselského starosty Augustem Viersetem. Materiály k dílu poskytli i čeští sorabofilové (obrazová výzdoba pochází od Ludvíka Kuby) a také jej v Čechách (poněkud nadneseně) prezentovali jako doklad, že povědomí o Lužických Srbech se šíří i v zahraničí. Informace o spisku pronikly i do Pojizeří, zprávu o něm převzaly turnovské *Hlasy pojizerské*,[1273] z brožury citoval i Josef Maštálko.[1274] Obraz mučedníka tedy bylo možné zaštítit i odvolávkou na prestižní zahraniční zdroj.

S obrazem národa-mučedníka se družil i způsob jeho reprezentace. Pěvci a hudebníci na výstavě v Mladé Boleslavě roku 1927 sice svojí přítomností budili „sensaci“,[1275] Bohuslav Havlín se ale při festivitách, jež pořádal za účasti Lužických Srbů, snažil naopak vyvolat pohnutí a dojetí. A tento záměr se mu dařil. Jakmile starosta Svačina uvítal do Jabkenic „vzácné hosty“, „odebrala se výprava lužických dětí v čele průvodu Sokolstva, žactva a občanstva k pomníku padlých vojínů, kde položena lužickými dětmi kytice a za řízení p. nadučitele Slodenka zazpívána národní hymna lužická ‚Ranna Lužica‘. Tklivé zvuky této překrásné písně odumírajícího, kdys mocného národu, dojala přítomné účastníky až k slzám při pomyšlení na tragický osud tohoto bratrského národa.“[1276]

[1270] -k [Karel FUNK], *Lužická Božena Němcová*, Slovanská spolupráce, roč. 1, čís. 3–5, 1934, s. 48–49.
[1271] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3, čís. 4, 1932, s. 124.
[1272] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ bratrských Lužických Srbů*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 1.
[1273] *Národ mučedníků – Lužičtí Srbové*, Hlasy pojizerské, 30. 11. 1923, SKA MZb VII, ka. 1, fol. 196.
[1274] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, s. 17.
[1275] *Zájezd Lužických Srbů,* Jizeran, roč. 48, čís. 36, 3. 9. 1927, s. 3.
[1276] *Slavné uvítání lužických dětí v Jablkynicích u Ml. Boleslavě*, Jizeran, roč. 52, čís. 31, 1. 8. 1931, s. 3–4.

I když o rok později děti secvičily a v polabských městech předváděly nejen vážnou *Rjanou Łužicu*, ale především pásmo říkadel a dětských popěvků, i zde lužickosrbské zpěvy působily v prvé řadě „dojemně“,[1277] písně byly hodnoceny jako „melancholické“.[1278] Ale k navození podobného pocitu Havlín nutně nepotřeboval ani přítomnost lužickosrbských dětí ovšemže mediálně atraktivní – vždyť stačilo, aby diváci spatřili „ty zakřiknuté tváře a smutná očka lužicko-srbských dětí, srdce naše zabušila a přikázala všem, kdož byli přítomni, aby všechna láska i pomoc vycházela také i od nás z Českobrodska na záchranu těch, kteří sejí slovanskou lásku, pro slovanství se bijí a pro slovanství trpí“.[1279] I na „lužickém večeru“ v Železném Brodě v únoru 1933 stačila recitace studentky Marji Wroblec a zpěv lužickosrbské hymny k tomu, aby mohla být tato část večera označena za „dojemnou“.[1280]

Od metaforiky mučednické byl jen krůček k obrazům umírání. Vždyť Lužičtí Srbové reprezentovali poslední zbytek Polabských Slovanů, „odumírajícího, kdys mocného národu“.[1281] Při pohledu na lužickosrbské děti se Josefu Maštálkovi vybavil Jan Kollár a pomyslel na „nesmírný slovanský hřbitov, na rozlehlé roviny, které od nynějších Bavor až k Baltu kdysi oral Slovan, ale které se staly jeho hrobem“.[1282] Pozvolné umírání však pokračovalo, „[n]a mohutném stromě slovanském usychá kdysi bujná, zelená ratolest“,[1283] varoval Josef Caňkář.

Za zhoršující se politické situace na podzim 1932 mladoboleslavští sorabofilové začali operovat s chiliastickou představou rozhodujícího boje o budoucí bytí a nebytí etnika: „Lužickým Srbům nutno pomoci v posledním jejich zápase, aby nezahynuli v moři německém.“[1284] Úkolem sorabofilů pak bylo stůj co stůj odvrátit zkázu. Již na podzim 1931 Josef Smíšek v básni *Rjana Łužica* sliboval: „Nezhyneš – Rjana Łužico – / hlaholí dosud Tvůj hlas – / i Tobě jednou zasvitne / Svobody slunka jas. //“[1285] Cíl sorabofilů v symbolické rovině zrealizoval Bohuslav Havlín, když se školáky o prázdninách 1932 nacvičil a zinscenoval živý obraz „zmrtvýchvstání lužických Srbův“.[1286]

[1277] *Lužický večer v Poděbradech*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4.
[1278] J. V. Š [Josef Václav ŠMEJKAL], *Lužičanům nechali Němci jen oči – pro pláč*, Pražský list, 1. 7. 1933, SKA MZb VII, ka. 24, fol. 2.
[1279] J. Š. [Josef ŠTOJDL], *Lužicko-srbské děti*, Podlipanský kraj, 19. 8. 1932, SKA MZb VII, ka. 19, fol. 101.
[1280] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Lužický večer v Žel. Brodě*, Rodný kraj, 23. 2. 1933, SKA MZb VII, ka. 21/A, fol. 95.
[1281] *Slavné uvítání lužických dětí v Jablkynicích u Ml. Boleslavě,* Jizeran 52/31, 1. 8. 1931, s. 3–4.
[1282] Jos. MAŠTÁLKO, *První srbsko-lužická škola*, Ruce 1/1923, SKA MZb VII, ka. 1, fol. 145.
[1283] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 27, 22. 6. 1934, s. 5.
[1284] *Persekuce Lužických Srbů,* Obrana lidu, roč. 25, čís. 40, 30. 9. 1932, s. 2.
[1285] Josef SMÍŠEK, *Rjana Łužica,* LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 31. Báseň poprvé otiskly mladoboleslavské *Národní zájmy* 27. 11. 1931 u příležitosti příjezdu zájezdu lužickosrbských sokolů.
[1286] *Lužický večer v Poděbradech*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4.

Havlín se k živému obrazu vrátil o rok později, tentokrát již bez účasti lužickosrbských dětí, kdy do inscenace Lešetínského kováře vložil obrazy „Útok Hitlerovců na Lužické Srby a Z mrtvých vstání Lužických Srbů“,[1287] které vyjadřovaly víru, že Lužičtí Srbové přežijí i aktuální vlnu perzekucí. Víra však nebyla úplně nejpevnější, respektive Havlín kombinoval symboly ne zcela ústrojné. Zatímco vlkavští sokolové předváděli v jabkenické oboře živý obraz plný naděje 25. června 1933, o čtyři dny později během hraničářské manifestace již byli Lužičtí Srbové připomínáni formou smuteční slavnosti: „Na škole bude vyvěšen vedle československého i prapor lužicko-srbský, zastřený smutečním flórem.“[1288]

Za této situace se podpora Lužických Srbů stávala otázkou etickou, morálním imperativem, jemuž bylo nutno vyhovět. Miloslav Škoda se dovolával „demokracie a humanity“, podpora Lužických Srbů v jeho pojetí byla rovnou „dějinným československým úkolem“.[1289] Škoda se občas nechával strhnout k velkým slovům, ale i brožuru Karla Sellnera *Čechy a Lužice* uzavírala výzva ke vstupu do českolužického spolku formulovaná jako nabídka, kterou nelze odmítnout: „Je Vaší slovanskou a lidskou povinností přihlásit se k spolupráci.“[1290]

Ne všichni sorabofilové vnímali členství v korporaci jako nutnost, ale i oni s oblibou apelovali na morální cítění svých spoluobčanů. Vstup do SPL pak měl dokazovat jejich následováníhodnou hodnotovou orientaci, ve spolku se tak v Turnově sešli „lidi dobré vůle“,[1291] v Nymburce pak „nadšenc[i]“.[1292] Zde je mimochodem svolával Bohuslav Havlín, kterého pro změnu v Lomnici nad Popelkou po jeho energické přednášce neváhali označit za „idealistu – nezmara“.[1293]

11.2 Sen o Lužici

Článek Josefa Páty *Nerovný zápas*, jenž otevíral osmý ročník *Českolužického věstníku*, doprovázela národnostní mapa lužickosrbského jazykového teritoria:[1294]

[1287] *Smetanovy Jablkynice*, Naše hlasy, 17. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 107.
[1288] J. V. Š [Josef Václav ŠMEJKAL], *Pod lužickým praporem se smutečním florem bude manifestováno pro Lužici*, Nedělní list, SKA MZb VII, ka. 23, fol. 30.
[1289] M. ŠKODA, *Tragická otázka*, s. 70–72.
[1290] K. SELLNER, *Čechy*, s. 17.
[1291] Major [Josef] POLEJ, *Společnost přátel Lužice*, Pojizerské listy, roč. 49, čís. 9, 2. 3. 1934, s. 4.
[1292] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ bratrských Lužických Srbů*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 2.
[1293] -J. M.-, *Dílo dobré a záslužné*, Rodný kraj, 5. 4. 1934, SKA, f. MZb VII, ka. 27/A, fol. 157.
[1294] Josef PÁTA, *Nerovný zápas*, ČLV, roč. 8, čís. 1, 1927, s. 6.

Mapka bývalé a dnešní Lužice. (Vyčárkované území je již ztraceno.)

Mapa 2. Národnostní mapa Horní a Dolní Lužice.
Josef PÁTA, *Nerovný zápas*, ČLV, roč. 8, čís. 1, 1927, s. 6.

Jednalo se o zjednodušenou, trochu neumělou perokresbu, jež vycházela ze statistických výzkumů Arnošta Muky a z jeho podrobné mapy z roku 1886, kterou pro *Ottův slovník naučný* aktualizoval roku 1905 Adolf Černý. Jak Muka, tak Černý ve svých mapách vyznačili lužickosrbské jazykové teritorium a přechodný pás obcí, v němž v posledních desetiletích aktivní uživatelé lužické srbštiny již nežili.[1295] Mapka v *Českolužickém věstníku* ale oblast obývanou Lužickými Srby srovnávala s historickým územím Horní a Dolní Lužice. To bylo nazváno jako „stará Lužice", naopak lužickosrbské jazykové teritorium se dočkalo označení „dnešní Lužice". Zbytek tvořila Lužice „zněmčená" (v popisku pod vyobrazením bylo navíc dovysvětleno, že „[v]yčárkované území je již ztraceno"). Tuto terminologii akceptovali i sorabofilové v Pojizeří a Polabí. Tatáž mapka, pouze bez popisku hovořícím o ztraceném území, se ještě roku 1934 objevila v *Nymburských listech*.[1296] Josef Maštálko do své brožury *Lužičtí Srbové* roku 1924 převzal jak mapku Adolfa Černého (v upravené verzi z roku 1911), tak i nákres ze spisu Josefa Páty *Lužice*, kde sice chyběla zmínka o zněmčeném území, i zde však byly odlišeny hranice „staré" a „nynější" Lužice.[1297]

Mapka dává blíže nahlédnout do způsobu uvažování českých sorabofilů a způsobu, jakým se vztahovali nejen k Lužickým Srbům jakožto etniku, ale i k území, jež obývali. Pomiňme nyní, že za domov Lužických Srbů označovali jedinou Lužici, nerespektujíce, že se historicky jednalo o dvě země, s obdobnou terminologií navíc pracovali i sami Lužičtí

[1295] Srov. P. KALETA, *Češi*, s. 166.
[1296] Josef PELÍŠEK, *Lužickým Srbům*, Nymburské listy, roč. 3, čís. 7, 16. 2. 1934.
[1297] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové* [příloha].

Srbové. Za historický domov Lužických Srbů však byla pokládána celá tato Lužice jako souhrn území Lužice Horní a Dolní. Toto tvrzení již bylo zcela anachronické: do mapy jako „ztracené“, „zněmčené“ území se tak dostalo Žitavsko, kde bylo nepočetné slovanské osídlení překryto německou kolonizací již ve vrcholném středověku, naopak byla opomenuta rozsáhlá území na západ od Lužic, jež se táhla až k Wittenbergu, kde převládalo slovanské obyvatelstvo ještě v době Martina Luthera.[1298]

Tento náhled umožnil sorabofilům sdružovat se ve spolku, který nesl jméno Českolužický spolek „Adolf Černý“, později Společnost přátel Lužice, třebaže dle stanov i v praxi sdružoval „přátele a příslušníky lužickosrbského národa“, nikoli tedy zájemce o lužickou krajinu, dějiny země apod. Stejně tak nejoblíbenější festivita českých sorabofilů, osvětové a kulturní shromáždění, bylo pojmenováno „lužický večer“.

Opačným směrem si svůj vztah k Lužickým Srbům vyjasňoval mladoboleslavský školní inspektor Karel Sellner. Sellner se zajímal o české pobělohorské emigranty usídlené v Žitavě, jejichž knihy byly pašovány až na Mladoboleslavsko. Přednášky o emigrantech, Žitavsku a jejich kontaktech na Mladoboleslavsku integrálně zapojil do programu „lužických večerů“, zaštítěných českolužickým spolkem. Poprvé na toto téma přednášel již v říjnu 1931 na schůzi členů spolku, roku 1935 pak své přednášky shrnul do brožury *Lužice a česká emigrace*, vydané SPL. I když v příběhu, který načrtl, nevystupoval žádný Lužický Srb (což vzhledem k tomu, že na Žitavsku v 17. století žádní nežili, bylo logické), i pro Sellnera bylo spojení lužického tématu s Lužickými Srby naprosto logické. V předmluvě vyzdvihoval význam exulantských knih posílaných do Čech: „V Lužické Žitavě byla studánka vody živé, z níž po řadu let tekl osvěžující pramének v podobě dobrých knih do Čech, mírnil bolesti, sílil víru, probouzel naději, utvrzoval bratrství a zachovával při životě skryté semeno. Měl, jak se domnívám, i podíl na našem probuzení.“ Jeho současníci se mohli odvděčit snadno: „Buďme za to Lužici vděčni a naučme se ji a její dobrý lid – své bratry – milovati!“[1299]

Se zájmem o Lužické Srby jako o slovanské bratry, jimž se nepodařilo dosíci samostatnosti, jejichž národnostní a kulturní poměry jsou výrazně horší nežli situace Čechů, a kterým je ze všech těchto příčin nutné pomoci, se mísila kolektivní vzpomínka na Lužice (Lužici) ve svazku zemí Koruny české. I vědomí historické kontinuity a spjatosti s tímto územím mělo být jednou z motivací ke vstupu do SPL. Když Bohuslav Havlín na podzim 1932 sháněl další zájemce o vstup do odborů v Kolíně a Nymburce, vysvětloval mimo jiné: „Rjana Lužica – Krásná Lužice po řadu století patřila k Českému státu, byla dědičným lénem

[1298] Srov. Frido MĚTŠK, *Der Kurmärkisch – wendische Distrikt*, Bautzen 1965.; Z. BOHÁČ, *Staleté soužití*, s. 76.
[1299] Karel SELLNER, *Lužice*, s. 3.

zemí koruny České. Nikdy na to nezapomeňme!“ Teprve od tohoto sepětí se měl odvíjet vztah k Lužickým Srbům, kteří zde mohli být postaveni přímo na roveň českým hraničářům, neboť „Lužičtí Srbové jsou naší českou menšinou“.[1300] Až po těchto slovech následovalo líčení Lužických Srbů jako slabších bratří, jimž je potřeba pomoci.

Kdesi v pozadí za tímto postojem se skrývaly alespoň jiskérky naděje, že by se území Lužic přeci jen mohlo zase do svazku s českým státem navrátit. Oficiální program SPL samozřejmě zdůrazňoval podporu kulturní emancipaci Lužických Srbů a jejich národnímu uvědomění, jehož cílem ale nemělo být vyvázání Lužic z Německa. I na Mužském se manifestovalo jen pro jejich „kulturní svobodu“.[1301]

Politické aspekty své činnosti sorabofilové buď odmítali, nebo se omezovali na upozorňování na zákroky vůči Lužickým Srbům v Německu. Na druhou stranu tento program v Praze hlásali titíž lidé, kteří v roce 1919 připravovali materiály pro mírovou konferenci ve Versailles, jež měly dokládat československé nároky na lužické území. Josef Páta během výslechu na gestapu v dubnu 1939 vysvětloval, že SPL se snažila své stanovisko přizpůsobovat potřebám Lužických Srbů. Ve chvíli, kdy bylo zjevné, že jakákoliv forma autonomie nepřichází v úvahu, začal spolek po boku s lužickosrbskou národní reprezentací o přiznání menšinových práv lužickosrbskému etniku.[1302] Ovšem roku 1928 týž Páta (který se jinak v SPL profiloval jako uměřený vědec, který se nechtěl nechat zatáhnout do halasných, argumentačně plytkých kampaní, s nimiž neměl problém Vladimír Zmeškal) ve zmíněném programovém úvodníku Nerovný zápas také upozorňoval na státní svazek Lužice a Čech pod Korunou českou, ba dokonce tvrdil, že „formálně na ni nároky máme ještě dnes“.[1303] Tvrzení to bylo nepravdivé, roku 1935 v brožuře *Lužice a český stát* (vydané v ediční řadě SPL *Lužickosrbská knihovnička*, redigované právě Pátou) právní historik Jan Kapras věcně správně upozornil, že „[s]větovou válkou a mírovými smlouvami pařížskými zrušeny byly tedy poslední zbytky státoprávních vztahů lužickočeských“.[1304] Ovšem i Páta tak nechtě dokázal, že rovněž v jeho myšlenkovém obzoru dřímá představa Lužice připojené k Československu, i když chápal, že taková představa není za stávající situace realistická a že její hlásání by mělo za následek jedině perzekuce Lužických Srbů.

Podobná představa dřímala i u pojizerských a polabských sorabofilů, ba v některých projevech méně zkušených představitelů regionálních odborů SPL vyplula na povrch o

[1300] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ bratrských Lužických Srbů*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 1–2.
[1301] *Z citů nejčistších*, Věstník sokolský, SKA, f. MZb VII, ka. 26/A, fol. 57.
[1302] Vorhandsbericht Dr. Pátas v. 22. 4. 39, StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. SKA W XIII 1/K, Anektionsbestrebungen, Band 3, fol 6.
[1303] Josef PÁTA, *Nerovný zápas*, ČLV, roč. 8, čís. 1, 1927, s. 6.
[1304] J. KAPRAS, *Lužice*, s. 22.

poznání znatelněji nežli u opatrných funkcionářů pražského ústředí. Josef Maštálko ve spise *Lužičtí Srbové* velice svérázně odmítl, že „hnutí lužicko-srbské je separatistické. Což je ovšem vyložená lež, neboť Lužice byla od nepaměti srbská a Němci se do ní násilně vedrali.“[1305] Maštálko byl přesvědčený hraničář, který nespatřoval rozdíl mezi většinově německými oblastmi v českém pohraničí a v Lužicích mimo lužickosrbské jazykové teritorium, v obou případě se jednalo o „poněmčené území“. Toto „poněmčení“ mělo být v ideálním případě reslavizováno, což v praxi v severních Čechách prováděla NJS zakládáním škol a „zakupování[m] pozemků v poněmčeném území.[1306]

I Bohuslav Havlín zakončil své provolání adresované potenciálním kolínským a nymburským sorabofilům přáním, které překračovalo ideu kulturní emancipace Lužických Srbů: „Nechť není daleká doba – a to je v našich rukou – kdy aspoň hvězda kulturní a hospodářské volnosti vzejde nešťastné Lužici, když na slunce úplné svobody musí snad ještě dlouho čekati.“[1307] Ani v referátu o první dětské kolonii v Jabkenicích si Havlín neodpustil připomínku, že „[p]o staletí patřívala Lužice k českému státu, avšak přes to budeme my usilovati jen o kulturní samostatnost lužickosrbského národa“.[1308] Druhá část souvětí zde zněla pouze jako poněkud vynucený přívažek, opsaný z dobového programu SPL…

V obdobně ambivalentním postoji mezi opatrností a vlastními tužbami se zmítal i Josef Smíšek. V *Mladoboleslavských listech* 23. července 1932 varoval, aby přítomnosti dětí v Jabkenicích nebylo využito k unáhleným protiněmeckým a iredentistickým projevům: „Hlavou se zeď neprorazí! Nutno se vžíti do situace Lužických Srbů za stávajících poměrů v Německu a omeziti se jen na kulturní sbližování obou kmenů ku národnímu jejich povzbuzení. Politiku nesmíme však s prací touto směšovati a veškeré překonané projevy ať slovem neb písmem omezovati.“[1309] Již 13. srpna (tedy dva dny před odjezdem dětí do Německa) se v tomtéž periodiku nechal strhnout k nadšené apoteóze oživlé Lužice, včetně optimistického výhledu do budoucnosti:

„Neopustíme Tě – nikdy Tě neopustíme, nechť se děje cokoliv! Buď statečná a nepovol ani pod tímto posledním, bohdá náporem, neboť i Tobě jednou zasvitne nad zkrvaveným obzorem konečné Tvé vlasti jas sluneční, jímž ozářen bude celý ten ohromný hřbitov Slovanů polabských, kteří probudí se k novému, svobodnému životu!

[1305] J. MAŠTÁLKO, *Lužičtí Srbové*, s. 26.
[1306] Jos. MAŠTÁLKO, *Národnostní význam Mladé Boleslavě*, Národní listy, 4. 7. 1926, SKA, f. MZb VII, ka. 5/A, fol. 24.
[1307] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Mučednický národ bratrských Lužických Srbů*, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 2.
[1308] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3, čís. 4, 1932, s. 121.
[1309] J. SMÍŠEK, *Buďme opatrni!*, Mladoboleslavské listy, roč. 45, čís. 54, 23. 7. 1932, s. 2.

Nové, krásné jitro Ti nastane po černé noci plné běd a Tvůj měkký, lahodný slovanský hlas rozhlaholí se opětně po drahé Tvé domovině, zamořené morem uchvatitelů. A budou a budou Tvé děti sladkou svou mateřštinou vespolek mluviti i přes zábory a zlobu! Budou a Budou!“[1310]

Při zmínce Havlínových a Smíškových rétorických obratů, které se časově překrývaly s dětskými tábory v Jabkenicích, se vkrádá jistě i otázka, zda a do jaké míry byly tyto myšlenky přenášeny též na lužickosrbské děti, tedy byla-li skutečně součástí táborů i „protiněmecká propaganda“, jak se obávali úředníci Wendenabteilung. Bohuslav Havlín věnoval zvláštní pozornost symbolické výzdobě školní budovy. Ani on se v jejím zevrubném popisu neubránil vidině samostatné Lužice: „Na jedné straně obraz presidentův se znakem „Pravda vítězí!“ I pro Vás Lužičané jednou ta pravda bude hlásati, že Vám nastal den osvobození. – Na druhé straně Příchod Čechů a okolo Jirásek, Smetana, Tyrš.“[1311] Roku 1932 na děti mělo působit i představení *Psohlavců* sehrané v jabkenické oboře při příjezdu táborníků, jež nabízelo jednoduchou paralelu mezi útlakem Chodů a Lužických Srbů. A pokud by to nějakému žákovi nedošlo, „nazítří jim byla věc důkladně vysvětlena“.[1312] Dle svědectví nejdojímavějším bodem programu při polabském turné byl živý obraz „zmrtvýchvstání lužických Srbův“,[1313] který se neobracel toliko na diváky, ale při nacvičování musely být s jeho ideovým poselstvím seznámeny i děti.

Havlína nelze ale rovnou podezírat z toho, že by dětem násilně sugeroval myšlenku samostatnosti Lužic anebo protiněmecké zaměření. Spíše mu šlo o posílení slovanské vzájemnosti. Tento cíl sledovaly výjevy ze života v Československu, jimiž nechal ověsit školu, mimoto se snažil, aby se děti cítily v prostředí jazykově a kulturně blízkém, příbuzném. Proto s nadšením kvitoval přátelství mezi lužickosrbskými a místními dětmi: „Lužické děti kamarádí se všemi dětmi vesnice, začínají mluvit česky a naši zase pochytili již hodně slov srbských.“[1314] Ovšem nechyběla připomínka, že blízkost mezi Lužickými Srby a Čechy není dána toliko jazykovou blízkostí, ale i společnou historií. K připomínce Lužic ve svazku Koruny české se hodily každoroční výlety do Prahy. Jak Havlín, tak už roku 1922 Josef Maštálko děti zvlášť upozornili na výzdobu Staroměstské mostecké věže, na níž se skvěly i znaky Horní a Dolní Lužice.[1315]

[1310] J. SMÍŠEK, *Zájem o Lužici*, Mladoboleslavské listy, roč. 45, čís. 60, 13. 8. 1932, s. 1.
[1311] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].
[1312] „Nazajtra bu jim wěc [představení Psohlavců] dokładnje rozswětlena.“ Bjarnat KRAWC, *Zjawny list serbskym staršim, kotrychž dźěći su w cuzbje na wočerstwjeńcy*, Serbske nowiny, roč. 91, čís. 177, 30. 7. 1932, s. 5.
[1313] *Lužický večer v Poděbradech*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 33, 12. 8. 1932, s. 4.
[1314] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].
[1315] *Serbske dźěći w Prazy*, Serbske Nowiny, roč. 81, čís. 182, 9. 8. 1922, s. 3.

Nezdá se však, že by snahy Havlína a jeho spolupracovníků padly na úrodnou půdu. Děti nejvíce zajímaly každodenní hry v oboře a koupání v rybníku. Vlastenecké a nacionalistické projevy při slavnostních příležitostech ve svých zápiscích nekomentují, nanejvýš zaznamenají, kdo zrovna hovoří. Největším zážitkem byly v roce 1932 rozkládací postele, které vždy pod někým spadly.[1316] A o rok dříve? Když se při odjezdu ptali jednoho z hochů, co se mu líbilo nejvíce, nerozmýšlel se, ukázal na psa, který šel zrovna kolem, a odpověděl: „Tady, tenhle krásný ovčácký pes…“[1317]

O poznání větší úspěch slavily srozumitelné symboly mezi lužickosrbskými sokoly. Ti během prvního sletu roku 1924 v Pančicích obdrželi od české delegace (pravděpodobně od Fügnerovy župy) plastiku svatého Jiří bojujícího s drakem.[1318] Efekt zjevně měla i asistence členů ŁSSZ při výpravách Fügnerovy župy do Šluknovského výběžku. Na jaře 1929, tedy půl roku po manifestaci ve Fukově a plánech na cestu do Varnsdorfu, dorazila do Mladé Boleslavi fotografie z průvodu lužickosrbských sokolů Budyšínem. Odesílatel, „prostý lužickosrbský bratr“, k vyobrazení připsal notně iredentistický text: „Bratři-Češi, mějte srdce pro svoji Lužici. Nezapomeňte na neosvobozenou vaší provincii. Také naše zemička patří k zemím koruny svatováclavské. Na zaslaném obrázku spatřuješ Sokol Lužický, pýchu našeho národa. Vidíš tam dva národy: z jedné strany sympatický obličej lužických Srbů, s druhé strany tvář Němců, plnou zloby a nenávisti.“[1319]

Na rozdíl od pojizerských sorabofilů, kteří byli značně ovlivněni hraničářským hnutím a často argumentovali státoprávními nároky na Čechy i Lužice coby historického území Koruny české, v Polabí čerpal zájem o Lužické Srby primárně z vědomí slovanské vzájemnosti, historicko-státoprávní argumentaci sem vnášel Bohuslav Havlín. Poděbradský starosta Josef Caňkář, který během návštěvy dětí ve městě pracoval výhradně s obrazem „versaillským mírem opominuté Slovanské větve lužickosrbské“,[1320] převzal argumentaci mladoboleslavských sorabofilů až roku 1933 v reakci na perzekuce Lužických Srbů v Německu. V programovém článku *Slova a činy* tak vysvětloval: „My, Čechové, mnohem bolestněji cítíme útlak svých bratří než národové jiní. Tvořilať Lužice součást našeho českého státu a byla nám v dobách zlých urvána“. I zde došla řeč (a dost možná přímo pod vlivem

[1316] Srov. Wuj Měrćin [Měrćin NOWAK-NJECHORŃSKI], *Serbske Nowiny za dźěći*, Serbske nowiny, roč. 91, čís. 177, 30. 7. 1932, s. 7.
[1317] H. WINARJEC-ORSESOWA, *Mjezynarodne prózninske lěhwo 1931 w Českej*, Sokołske listy, roč. 10, čís. 4, 2003, s. 2. Srov. též L. FUTTERA, *Naše lubuški*, s. 84–88.
[1318] *Prěni wſchoßokolſki flět w Pancžicach*, Serbske Nowiny, roč. 83, čís. 224, 24. 9. 1924, s. 2.
[1319] *Hlas krve*, Ruce, 28. 4. 1929, SKA, f. MZb VII, ka. 11, fol. 123.
[1320] Jos. CAŇKÁŘ, *Budeme vzpomínati*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 34, 19. 8. 1932, s. 7.

Sellnerovým, jehož brožury poděbradští sorabofilové odebírali) na exulanty, kdy „z Lužice přicházela útěcha Čechům v době temna v podobě českých knih“.[1321]

Roku 1935 pak blížící se 300. výročí pražského míru Caňkáře přimělo k sepsání rozsáhlé úvahy *Lužice – tři sta let utrpení*. Než přešel k líčení Lužických Srbů, kteří jsou „věrní, poctiví, poddaní německé říše, oni nechtějí se od říše odtrhnouti, teskní jen po tom, aby směli se ve svém jazyku vzdělávati, modliti se, zachovati svůj svéráz slovanský“, připomněl svazek Lužic s českými zeměmi. „Dne 30. května 1935 bude tomu 300 let, co naše koruna byla o krásnou Lužici oloupena,“ posteskl si.[1322]

Rok 1935 a výročí pražského míru však přineslo postupnou proměnu pohledu funkcionářů SPL na vztah k Lužici a Lužickým Srbům. Tváří v tvář vývoji v Německu se vytratily ozvuky roku 1919 i naděje na získání tohoto území, jež ještě roku 1927 oživoval Josef Páta a po něm i sorabofilové v Pojizeří. Spolek svolal k připomenutí výročí slavnostní shromáždění a vydal brožuru Jana Kaprase. Kapras věren svému renomé fundovaného právního historika připravil fundovaný text, který konstatoval, že veškeré právní nároky českého státu na Lužice již byly přervány. Josef Páta sice předmluvu ke spisku otevřel slovy: „Den 30. května 1635 je černým datem v historickém vývoji našeho národa a státu,“ načež se opájel vzpomínkou na dobu, kdy „[m]ěli jsme kdysi velký a mohutný stát, v němž společně s námi žili a pracovali naši bratři v Horní i Dolní Lužici“. Ovšem upozornil i na to, co mnohým sorabofilům unikalo, totiž, že „jsme se v době českého panování nad Lužicí celkem málo o své lužické bratry starali. Ponechávali jsme je ponenáhlému poněmčování, jemuž plnou silou podléhali po všechna staletí další.“ Další spolupráci s Lužickými Srby pak viděl výhradně na základě slovanské příbuznosti, kdy „duchem i srdcem jsme jeden slovanský národ, duchem i srdcem jsme i nadále pevný celek!“[1323]

Páta však ani zde stále nespatřoval podstatný rozdíl mezi Lužicí a Lužickými Srby. O rozchod obou pojmů ve vnímání českých sorabofilů se postaraly až německé úřady, jmenovitě budyšínský státní správní úřad (Amtshauptmannschaft), který na sklonku roku 1936 tlačil na Domowinu aby změnila stanovy. Nyní se mělo jednat o „svaz slovansky hovořících Němců“, jak Lužické Srby úřady označovaly. Stanovy dále obsahovaly poznámku, že Domowina je spolek „lužický“, kterážto formulace měla otevírat možnost vstupovat do sdružení i Němcům. Představitelé Domowiny tento tlak odmítli, načež v březnu 1937 byla činnost organizace ukončena (v červnu pak následoval zákaz zbylých lužickosrbských organizací, 25. srpna bylo

[1321] K. [Josef Caňkář], *Slova a činy*, Poděbradské noviny 19/22, 25. 5. 1933, s. 1.
[1322] K. [Josef Caňkář], *Lužice – tři sta let utrpení*, Poděbradské noviny, 24. 5. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 28/B, fol. 102–103.
[1323] Josef PÁTA, [Předmluva]. In: J. KAPRAS, *Lužice*, s. 3–4.

zastaveno vydávání *Serbských Nowin*).[1324] Na návrh stanov reagovali i pražští sorabofilové, kteří v *Národní politice* uveřejnili upozorňující článek s výmluvným titulkem „‚Lužický' není ještě ‚lužickosrbský'".

Rozdíl mezi „označením pouze geografickým" a „výraz[em] pro pojem národa"[1325] začali sorabofilové naplňovat i v praxi. Zatímco výstava obrazů v Semilech a v Turnově na jaře 1935 byla oficiálně pojmenována jako „Týden lužické kultury",[1326] případně „Výstava lužické kultury",[1327] v Jabkenicích roku 1937 již Vladimír Zmeškal ve spolupráci s Bohuslavem Havlínem připravil „Výstavu lužickosrbské kultury".[1328]

Nesrovnalost mezi oběma termíny si intuitivně uvědomovali i mnozí sorabofilové v Pojizeří a Polabí, zvláště když na rozdíl od hraničářsky orientovaných přátel Lužických Srbů z Mladoboleslavska nespojovali zájem o lužickosrbskou problematiku rovnou i s vidinou autonomního lužického území, nejlépe připojeného k Československu. Turnovští sorabofilové tak svou výstavu v *Pojizerských listech* označovali též jako „Výstav[u] malířů lužických Srbů".[1329] V Železném Brodě pak upozorňovali, že předmětem jejich zájmu je „Slovanská Lužice".[1330] S terminologií pak notně tápali v Poděbradech. Roku 1934 se zde samozřejmě uskutečnil „lužický večer", Josef Caňkář v referátu ale svérázně překřtil odbor SPL na „pomocný sbor Přátel Lužických Srbů", ovšem v průběhu večera Milan Zadina „podal výstižný obraz nynější Lužice a vyslovil naději, že snad Lužičané se dočkají lepších časů".[1331]

I když na úrovni místních odborů zvláště mimo Mladoboleslavsko nebylo sepětí zájmu o Lužické Srby se státoprávními resentimenty příliš silné a ústředí SPL se tohoto ztotožňování pojmů „lužický" a „lužickosrbský" zřeklo a naděje na přidružení „Lužice" k Československu uložilo do hloubi podvědomí, nejednalo se o obrat věčný. Jakmile roku 1945 znovu svitla naděje na osamostatnění území obývaného Lužickými Srby, kombinovali čeští sorabofilové opět nepokrytě lásku k Lužickým Srbům s touhou územně rozšířit obnovené Československo (srov. kap. 13).

[1324] Manfred LADUŠ, *Domowina sto lět*, Budyšin 2012, s. 22–26.
[1325] „Lužický" není ještě „lužickosrbský", Národní politika 31. 12. 1936, SKA, f. MZb VII, ka. 31/B, fol. 44.
[1326] *Týden lužické kultury*, Pojizerské listy, roč. 50, čís. 15, 12. 4. 1935, s. 3.
[1327] *Výstava lužické kultury v Semilech*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, 20. 4. 1935, SKA, f. MZb VII, ka. 38/B, fol. 40.
[1328] *Výstava Lužickosrbské kultury v Jablkynicích*, LSV, roč. 18, čís. 8, 1937, s. 66.
[1329] J. V., *Výstava malířů lužických Srbů*, Pojizerské listy, roč. 50, čís. 17, 3. 5. 1935, s. 2.
[1330] P. [František PODDANÝ], *Slovanská Lužice*, Krkonošský obzor, SKA, f. MZb VII, 13. 6. 1936, ka. 31/A, fol. 27.
[1331] K. [Josef Caňkář], *Lužický večer*, Poděbradské noviny, roč. 20, čís. 27, 22. 6. 1934, s. 5–6.

12. Spoluhráči a protihráči

Do středu pozornosti se prozatím v prvé řadě dostávaly způsoby prezentace Lužických Srbů v Československu a aktivity, jež byly se zájmem o ně spojeny. Lužičtí Srbové zde více či méně vystupovali v roli objektu, předmětu zájmu, jejichž přítomnost měla vyvolat určitou reakci a sloužila k posilování pocitu užitečné vlastenecké práce u zúčastněných. Jedinými aktéry těchto aktivit ale nebyli toliko polabští a pojizerští sorabofilové, podporovaní z pražského ústředí SPL. Do hry byli samozřejmě zapojeni i ti, o něž mělo jít především, tedy Lužičtí Srbové. A kontakty Lužických Srbů v Československu nebyly lhostejné ani Němcům, jak říšským (tedy povětšinou obyvatelům Lužic), tak českým Němcům ze severočeského pohraničí. Reflexím (povětšinou tiskovým) ze strany těchto skupin budou věnovány následující řádky.[1332]

12.1 W susodnych Čěchach

Zaměřme se nejprve na způsoby prezentace styků s Lužickými Srby v Polabí a Pojizeří v lužickosrbském prostředí. Prostřednictvím mediálního obrazu, který konstruoval lužickosrbský tisk, se pokusím zodpovědět otázky, jaké formě sorabofilských aktivit byla v lužickosrbském prostředí věnována pozornost, jak byly tyto aktivity lužickosrbské veřejnosti prezentovány a jaké s nimi byly spjaty cíle a očekávání. Lužickosrbské tiskoviny, v prvé řadě deník *Serbske Nowiny*, jimž v Dolní Lužici sekundoval týdeník *Serbski Casnik*, sloužily i v době výmarské republiky jako tribuna pro nemnohé vůdčí osobnosti lužickosrbského národního hnutí, kteří se na jejich stránkách snažili získat na svou stranu národnostně vlažné venkovské obyvatelstvo.

Jistě nepřekvapí konstatování, že lužickosrbský tisk nesledoval běžné osvětové přednášky, „lužické večery“ a podobné menší slavnosti, třebaže se během nich druhdy vybraly nemalé finanční prostředky, které byly posléze použity na podporu lužickosrbského národního hnutí. Pozornost byla věnována viditelnějším aktivitám, tedy zájezdům, návštěvám, prázdninovým pobytům, jichž se Lužičtí Srbové přímo účastnili, pokud možno v hojném počtu (reflexe se nedočkaly ani koncerty, na nichž Lužické Srby reprezentoval pouze Bjarnat Krawc). Pozornost si tak vysloužily toliko sorabofilské aktivity na Mladoboleslavsku.

Nejen proto, že Mladá Boleslav a její okolí se staly cílem návštěv početných zájezdů pěvců, sokolů a konaly se zde dětské tábory, ale proti ostatním sídlům, kde si Lužičtí Srbové vydobyly pozornost, hrál čas. Referáty o prolužických aktivitách v Československu v podstatě

[1332] Pro českoněmecké články s lužickosrbskou tematikou využívám výstřižkového archivu v SKA, f. MZb VII.

ukončil článek *Serbja a Češa* z 24. července 1933. Redaktor Arnošt Łakař se zde distancoval od manifestace na Mužském, o níž prý „jsme se skutečně dozvěděli až z německých novin, poněvadž s Čechami neudržujeme žádné kontakty.“[1333] Ústředí SPL na tento článek reagovalo prohlášením „Kde není svoboda, tam není ani pravda!“, v němž vysvětlovalo, že „článek tento byl psán pod tlakem dnešních poměrů v Německu. Nám netřeba vyvraceti obsah tohoto článku nebo se rozčilovati nad ‚nevděčností lužických Srbů‘. Nikdo na světě nemůže dnes věřit projevům tisku nebo národa, který je v zemi, kde veškerá svoboda je zdeptána, jako to bylo u nás za světové války.“[1334]

Čeští sorabofilové stále v nemalém počtu předpláceli lužickosrbský tisk, čímž tak umožňovali udržovat jeho relativní ekonomickou nezávislost, byli však smířeni s tím, že o aktivitách v zahraničí, jichž se Lužičtí Srbové museli ihned v roce 1933 zcela zřeknout, se ani v následujících letech mnoho nedočtou. *Serbske Nowiny* se omezovaly toliko na neutrální referáty o prezentaci lužickosrbské kultury v Československu, např. výstavy v Jabkenicích roku 1937.[1335] Ovšem teprve od prázdnin roku 1932 se díky Bohuslavu Havlínovi šířil zájem o Lužické Srby do Polabí, k němuž na přelomu let 1932 a 1933 přibylo i horní Pojizeří. Tak jako nově vzniklé odbory SPL nemohly rozvinout svou činnost do původně plánované šíře, nedorazily informace o jejich omezené činnosti za hranice.

Referátů v lužickosrbských periodikách se tak dočkaly aktivity mladoboleslavské Fügnerovy župy, odstartované vystoupením lužickosrbských pěvců v lednu 1922, po nichž následovala návštěva družstva cvičenců v Budyšíně a prvního sokolského zahraničního vystoupení na mladoboleslavském sletu, jež se časově překrývalo s pobytem lužickosrbských dětí v Bělé pod Bezdězem. Již jsem zmínil, že lužickosrbští sokolové přešli mlčením prý „nejlepší“ vystoupení cvičenců Fügnerovy župy na prvním lužickosrbském sletu v Pančicích roku 1924. A pomlčeli i o politicky třaskavém vystoupení ve Fukově, i když v oné době již měli k disposici vlastní tiskový orgán *Sokołske listy*, který začal vycházet roku 1924 v souvislosti se sletovými přípravami. Z akcí, jež pro ně připravila Fügnerova župa v blízkém Šluknovském výběžku se ŁSSZ naopak hlásil k přínosnému (a zároveň politicky neškodnému) cvičeneckému kurzu v Dolní Poustevně na počátku roku 1931. Náležitá pozornost byla věnována i zájezdu sokolů do Mladé Boleslavi v listopadu téhož roku.

[1333] „Woprawdźe smy wo postupach za ‚potłóčenych‘ Serbow, kiž su wšosłowjanske zjednoćenstwa Młodeje Bolesławy wuhotowałe, hakle z němskich nowin zhonili, dokelž žaneho zwiska z Českej nimamy.“ Ł. [Arnošt ŁAKAŔ], *Serbja a Češa*, Serbske Nowiny, roč. 92, čís. 166, 24. 7. 1933, s. 2.
[1334] *Kde není svoboda, tam není ani pravda!*, Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 34, 18. 8. 1933, s. 1.
[1335] Srov. -Jm-, *Wendische Kulturausstellung in Jablkynic*, Übersetzt von: Serbske Nowiny, 9. 8. 1937, StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. SKA W XIII 1/K, Wendische Kulturausstellung in Jablkynic 1937, fol. 16–20.

I když do oficiálních dějin prvního sletu ŁSSZ účast mladoboleslavských nevstoupila, lužickosrbští sokolové se rádi hlásili k vydatné pomoci Fügnerovy župy v počátcích existence jejich sokolského svazu, kdy nebylo jasné, zda se nepočetný svaz rychle nerozpadne. Jakub Šajba ještě roku 1930 vzpomínal na slet v Mladé Boleslavi: „Toto první úspěšné vystoupení před sokolskou veřejností vzbudilo v lužickosrbských sokolech nové naděje v úspěch jejich činnosti.“[1336] Ostatně díky zájezdu do Mladé Boleslavi se zásluhou Alice Smolerjec, dcery náčelníka ŁSSZ Mařka Smoleŕa, zrodila celá ženská odnož lužickosrbského Sokola.[1337] Mimoto si sokolové s sebou odváželi i rozsáhlý repertoár zpěvů, které dle Šajbova svědectví jako doprovod při svých cvičeních využívali ještě na počátku 30. let.[1338] Význam ukázek cviků pro lužickosrbské začátečníky dokládá, že předseda Domowiny Jurij Šewčik při vzpomínkách na přípravy na pančický slet označil jedno z prostných jako „Młodo-Bolesławske“.[1339]

Vedle nejpočetnější výpravy Lužických Srbů, která Mladou Boleslav navštívila, zájezdu 136 pěvců na „Severočeskou výstavu“ na sklonku srpna 1927 (a rovněž v lužickosrbském prostředí zaznamenala ohlas zpráva o půlmilionté návštěvnici Marji Lebzec, *Serbske Nowiny* dokonce přinesly překlad článku z *Mladoboleslavských listů*)[1340] se jednoznačně největší pozornosti jak roku 1931, tak (snad ještě ve větší míře) o rok později těšily prázdninové pobyty lužickosrbských dětí v Jabkenicích.[1341] Již jsem upozornil, že pro dolnolužické prostředí, které se nemohlo chlubit tak rozvinutým kulturním životem jako Lužičtí Srbové v saské Horní Lužici, bylo významné i v mladoboleslavském kontextu spíše nenápadné představení hry Marjany Domaškojc *Ze života chudých*.[1342]

Ojedinělá je pak zmínka o celkem nenápadné členské schůzi mladoboleslavského českolužického spolku z října 1931, která navíc nepatřila k nijak úspěšným podnikům i pokud jde o návštěvu. Setkání se však účastnil student Česlaw Lěska, jenž lužickosrbská periodika zásoboval informacemi z Československa.[1343] Je tak zjevné, že Lužičtí Srbové k Mladé Boleslavi jako dynamicky rostoucímu centru lužickosrbsko-české spolupráce vzhlíželi se značnými nadějemi. Tím spíše, když očekávali, že i v následujících letech zde budou místní

[1336] „Tuto prěnje wuspěšne wustupjenje před sokołskej zjawnosću zbudźi w serbskich Sokołach nowe nadźije do wuspěcha swojeje prócy.“ Jakub ŠAJBA, *Dźesać lět Serbskeho Sokoła*, Sokołske listy, roč. 6, čís. 8–9, 1930, s. 110.
[1337] Herman ŠLECA, *Serbski Sokoł 1920–1925* [4. díl], Sokołske listy, roč. 2, čís. 4, 1926, s. 51.
[1338] Jakub ŠAJBA, *Dźesać lět Serbskeho Sokoła*, Sokołske listy, roč. 6, čís. 8–9, 1930, s. 110.
[1339] Jurij ŠEWČIK, *Moje dopomnjeće na prěni a druhi serbski sokołski zlět*, Sokołske listy, roč. 7, čís. 4, 1931, s. 52.
[1340] *Naš wulět do Ml. Bolesławy*, Serbske Nowiny, roč. 86, čís. 204, 1. 9. 1927, s, 2.
[1341] Srov. L. FUTTERA, *Naše lubuški*, s. 85–87.
[1342] *Naša serbska narodnosć w zańdźenem lěće*, Předźenak, roč. 79, čís. 1933, s. 48.
[1343] *Serbska sławnosć w Młodej Bolesławje*, Serbske Nowiny, roč. 90, čís. 204, 17. 10. 1931, Přiłoha, s, 2.

sorabofilové na své náklady hostit děti a umožní studium lužickosrbskému dorostu na odborných školách (místa v těchto školách mladoboleslavský odbor českolužického spolku nabízel i formou inzerátů v lužickosrbském tisku).[1344]

Lužičtí Srbové bez problémů převzali způsob, jakým byli prezentováni českými sorabofily, tedy jako chudší příbuzní, kteří si jedou do Čech pro podporu a posílení. Jurij Słodeńk a Michał Nawka shrnovali dojmy z pobytu lužickosrbských dětí v Bělé pod Bezdězem slovy: „Naši čeští bratři nás posilují jak národně, tak kulturně, podporují nás v naší bídě, a dávají nám tak sílu, abychom vytrvali v naší práci.“[1345] A rovněž pěvci o pět let později měli v Mladé Boleslavi zapomenout na to, že „doma máme jen bídu a zmar! Nezapomeňme tedy na ony překrásné chvíle tam v Mladé Boleslavi, kdy jsme pobývali mezi bratry a sestrami“[1346] Bídou a zmarem byly míněny neúspěšné snahy o kulturní a národní emancipaci Lužických Srbů, kteří nebyli uznáváni za národní menšinu a kteří si měli přijet pro inspiraci do Čech.

Pisatel referátu o zájezdu pěvců do Prahy a Mladé Boleslavi v lednu 1922 upozorňoval na rozvinutý český kulturní život, kdy „nejen v Praze, ale po celém Československu [tedy v Mladé Boleslavi] český národ neúnavně pracuje na výchově těla a ducha“.[1347] Realizací „výchovy těla a ducha“ měly být samozřejmě aktivity v Sokole, pro něž na počátku 20. let plédovali vrcholní představitelé lužickosrbského národního života. Ostatně i o desetiletí později se myslelo na obdobnou kalokagathii i v Jabkenicích. Čtenáři *Serbských Nowin* se mohli dozvědět, že děti zde „posíli tělesně i duševně“.[1348]

Tělesné posílení ale nemuselo znamenat jenom sokolská cvičení, která patřila ke každodennímu programu kolonie. Zájezdy se konaly v době vrcholící hospodářské krize a nesly v sobě výrazný humanitární podtext (který byl navíc zdůrazňován před nedůvěřivými německými úřady). Čeští sorabofilové vystupovali i v roli ochotných mecenášů, Bjarnat Krawc proto uklidňoval rodiče školáků, že „všechny děti se vydatně občerstvily, ba i ztloustly. Některé dívky se ukázaly v nových šatech, chlapci v nových botách – jež dostali

[1344] *Wozjewjenjo*, Katołski posoł, roč. 69, čís. 34, 22. 8. 1931, s. 280.
[1345] „Naši čescy bratřa pozběhuja nas narodnje a tak kulturnje, podpjeruja nas w našim běd'enju a dawaja nam z tym mocy k wutrajnemu d'ěłu.“ *Serbske d'ěći w Prazy*, Serbske Nowiny, roč. 81, čís. 182, 9. 8, 1922, s. 2.
[1346] „Wšak doma mamy jenož bój a bědu! Tak ruče njezapomnjemy na te překrasne hodźinki tam w Młodej Bólesławje, hdyž přebychmy mjez bratrami, sotrami.“ *Serbski wopyt w Młodej Bolesławi*, Serbske Nowiny, roč. 90, čís. 279, 1. 12. 1931, s. 3.
[1347] „[N]ic jenož w Prazy, ale po cyłej Českosłowakskej čěski narod njesprócniwje d'ěła na swojim ćělnym a duchownym wukubłanju.“ *Serbski koncert w Prazy*, Serbske Nowiny, roč. 81, čís. 6, 9. 1. 1922, s. 1.
[1348] „[S]seßylnichu ćelnje a duchownje.“ *Naše d'ěći z Jablkynicy zaso doma we Łužicy*, Serbske Nowiny, roč. 91, čís. 191, 16. 8. 1932, s. 2.

darem“.[1349]

Pouze pěvecký zájezd do Mladé Boleslavi roku 1927, který byl vypraven místo původně plánované sokolské výpravy, dokládá, že i Lužičtí Srbové se snažili zaujmout centrální místo ve veřejném prostoru vystoupením, jež by bylo konkurenceschopné. Na osvědčeném příběhu nepočetných Srbů budících spíše útrpnost bylo však vybudováno vystoupení lužickosrbských sokolů na všesokolském sletu roku 1932, kde na obrovském sletišti „[z]vláštní pozornosti těšila se delegace 10 žen a 25 mužů, versaillským mírem opominuté Slovanské větve lužickosrbské“.[1350]

Způsob referátů o sorabofilských aktivitách v Československu a přítomnosti Lužických Srbů na nich v mnohém připomínal strategie, jež volili čeští sorabofilové. Sebevědomá prohlášení se zde střídala s nabádáním k opatrnosti. Zvláště sokolové se netajili snahou šířit prostřednictvím tělocvičného hnutí po českém vzoru i národní ideu a posilovat tak emancipační snahy mezi lužickosrbským obyvatelstvem: „Sokolové jsou předurčeni k tomu, aby vnesli národní ideu mezi lid a svým konáním ji šířili a upevňovali.“[1351] Tak jako podle čekých sorabofilů měla se i dle prohlášení reprezentantů lužickosrbského národního hnutí emancipace omezit na kulturní aktivity, ovšem Mařko Smoleŕ vítající mladoboleslavské sokoly na návštěvě Budyšína roku 1922 „připomněl třistaletý svazek mezi Lužicí a Čechami. Jsme národně utlačováni, ale za horami bydlí lid, který má o nás velký zájem. To nás posiluje. Naši pěvci se seznámili s českou kulturou a vrátili se domů plní nadšení.“[1352]

Obrazu potlačovaného národa, s nímž operovali čeští sorabofilové, se nebránil ani Česlaw Lěska, jenž referoval o přednášce Bohuslava Havlína:

„Poukázal [Havlín] na krvelačnost onoho Gera, který při hostině zavraždil 30 srbských náčelníků a knížat. Obdobně, třebaže bez použití tak násilných prostředků, přispívali jeho předchůdci i následovníci k oslabení a zničení lužickosrbské národnosti. Němečtí císaři, králové, markrabata a dalších šlechtici usilovali pouze o vyhubení Srbů. A dnes tomu není o mnoho jinak. Současné vyšší školy plodí často renegáty. Mnozí učitelé se často příliš nestarají o svůj ohrožený národ. Ze všeho bylo patrné, že řečník je s našimi školskými poměry

[1349] „[W]šě dźěći běchu rjenje wočerstwjene, haj stołstnjene. Někotre holčki pokazachu se we nowych drastach, hólčki w nowych stupničkach – wězo darjenych.“ Bjarnat KRAWC, *Serbskich dźěći nawrót z ferialneje kolonije w Jablkynicach*, Serbske Nowiny, roč. 91, čís. 195, 20. 8. 1932, Přiloha, s. 1.
[1350] Jos. CAŇKÁŘ, *Budeme vzpomínati!*, Poděbradské noviny, roč. 18, čís. 34, 19. 8. 1932, s. 7.
[1351] „Sokołojo su powolani, narodnu ideju do luda njesć a přez swoje skutkowanje ju rozšěrjeć a zakorjenić.“ *Sokołski zjězd w Małej Bolesławje*, Serbske Nowiny, roč. 82, čís. 173, 29. 7. 1922, Přiloha, s. 1.
[1352] „[S]pominaše na 300 lětny zwjazk mjez Łužicu a Českej. Smy narodnje potłóčowani, ale za horami sydli lud, kiž ma wulki zajim za nas. To nas sylni. Naši spěwarjo su česku kulturu zeznali a pře wšu měru zahorjeni wróćachu o domoj.“ *Češcy sokolojo w Budyšinje*, Serbske Nowiny, roč. 82, čís. 43, 21. 2. 1922, s. 2.

podrobně seznámen.“[1353]

Zájmem lužickosrbské reprezentace ale nebyla eskalace konfliktu s německými úřady, a tak v referátech o zájezdech Lužických Srbů do Československa nechybělo poděkování saské straně za bezproblémové vystavení pasů, tím spíše roku 1931, kdy děti mohly v Jabkenicích pobýt o týden déle, než bylo původně v plánu. Když o rok později jednání na hranicích nebyla zdaleka bezproblémová, Bjarnat Krawc o této komplikaci ve svých referátech taktně pomlčel.

Reportáž z návštěvy Mladé Boleslavi roku 1927 vrcholí extatickým zvoláním: „Nezapomeňme na slovanskou lásku, na slovanskou pohostinnost! Nezapomeňme!“ Jenže poté je připojeno vysvětlení postoje Lužických Srbů (nebo přinejmenším „správných Srbů“, v němž se mísí jednotlivé identity, „věrnost státu, Srbům a Slovanům!“[1354] Jako pobyt loajálních německých občanů se snažil prezentovat první jabkenický pobyt z roku 1931 Jurij Słodeńk. Słodeńk napsal o pobytu článek do budyšínského deníku *Lausitzer Tageblatt*, kromě lužickosrbských čtenářů se tak snažil oslovit i německé spoluobčany. Słodeńk zdůraznil ozdravný aspekt kolonie, svérázně se vyrovnal s okolností, že jednou z hlavních náplní kolonie bylo doučování lužické srbštiny. Při líčení rozhovoru s Alexanderem Thurn-Taxisem totiž poznamenal, že Thurn-Taxis „se také zajímal o naše kulturní styky a zaradoval se, že se naše děti ve škole učí německy a lužickosrbsky“.[1355]

Strategie zdůrazňovat jiné aspekty nežli posílení národního života nebyla vlastní jen Słodeńkovi a o rok později Krawcovi, kteří oba vysvětlovali pobyt jako zájezd ozdravný. Słodeńk na stránkách *Serbských Nowin* zdůrazňoval, že do Jabkenic zamířily děti, které neměly možnost odjet na šest týdnů k Baltu,[1356] v *Lausitzer Tageblattu* navíc připojil upozornění, že „lékařská prohlídka, jíž se museli všichni bez výjimky podrobit, prokázala

[1353] „Pokaza na krwělačnosć jeneho Gera, kiž bě 30 serbskich wjednikow a ryćerjow při jenej hosćinje zamordować dał. Podobne, hdyž traš nic tak hrube srědki su jeho předkhadnicy a naslědnicy we wutupjenju a zničenju serbskeje narodnosće nałožowali. Starosć němskich kněžorow, kralow, markhrabjow a druhich namócnikow dźěše jenož na wotstronjene Serbow. A dźensa pječa wjele hinak njeje. Nětčišeš wyšše šule wupłodźa husto renegatow. Mnozy wučerjo nimaja dosć zajima za swoju wohrožene ludstwo. Ze wšeho běše dowidźeć, zo řečnik naše šulske wobstejnosće nadrobnje znaje.“ *Serbska sławnosć w Młodej Bolesławje*, Serbske Nowiny, roč. 90, čís. 204, Přiloha, s. 2.

[1354] „Njezapomnjemy na słowjansku lubosć, na słowjansku hospodliwosć! Njezapomnjemy!“ [...] „[S]wěra k statej, k Serbstwu a Słowjanstvu!“ *Serbski wopyt w Młodej Bolesławi*, Serbske Nowiny, roč. 90, čís. 279, 1. 12. 1931, s. 3.

[1355] „Selbstverständlich erkundigte er sich nach unseren kulturellen Verhältnissen und freute sich, daß unsere Kinder in der Schule deutsch und wendisch lernen.“ G. M. [Georg MELZER / Jurij SŁODEŃK], *Wendische Kinder in der Tschechslowakei*, Lausitzer Tageblatt, 1. 8. 1931. StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, fol. 6.

[1356] *Serbske dźěći w susodnych Čechach*, Serbske Nowiny, roč. 90, čís. 175, 30. 7. 1931, s. 3.

nutnost zotavení“.[1357] Krawc sice hrál i na národní strunu, když na rozdíl od Słodeńka a jeho líčení dvojjazyčné výchovy vehementně zdůrazňoval, že „spolu hovoříme pouze lužickosrbsky. Špatnou srbštinu nestrpíme, děti se samy navzájem opravují, když je potřeba,“[1358] ale i on tvrdil, že v prvé řadě jde o jejich zdraví.[1359] Zájemcům o zájezd na „Severočeskou výstavu“ v Mladé Boleslavi pořadatelé slibovali v prvé řadě poučný výlet: „Srbové, využijte skvělou příležitost k poznání cizích krajů!“ Ovšem měl to být takový výlet, který se rozroste „ve velkolepý podnik lužickosrbského národa a Srbové se spojí v dobrém i ve zlém do pevného celku.“[1360]

Adresáty takovýchto úhybných manévrů, které proklamovaly význam akcí pro lužickosrbské národní hnutí (kterýžto cíl sledovali jejich pořadatelé), ale nebyli toliko úředníci z Wendenabteilung, nýbrž i Lužičtí Srbové sami, kteří jednoznačně nepřijali lužickosrbskou národní ideu, respektive se v prvé řadě proklamovali jako loajální němečtí občané a nestavěli na stejnou úroveň vedle ní i identitu lužickosrbskou a slovanskou, jak doporučovaly *Serbske Nowiny*. Právě na ně se roku 1927 obracel Mařko Smoleŕ a uklidňoval je, že „navštívit výstavu v cizině není žádný přečin vůči Německu, vždyť i Němci navštěvují výstavy v cizích zemích zemích a jejich pěvecká sdružení vystupují v cizině na samostatných koncertech“.[1361]

Úplně stejnou strategii komunikace zvolil o pět let později i Bjarnat Krawc, který zprávy z Jabkenic koncipoval jako otevřené dopisy adresované rodičům odcestovavších dětí. Pobyt v Jabkenicích se překrýval s volební kampaní v Německu, kterou především NSDAP využila k dílčím výpadům proti Lužickým Srbům. Krawc proto rodiče uklidňoval, že na jejich pobytu v zahraničí není nic nezákonného: „Nedejte se zmást nynějšími předvolebními vášněmi a nezatěžujte se politickými starostmi. Tak jako mohou francouzští nebo angličtí středoškoláci bez problémů navštěvovat německé ústavy a často se vystřídají s německými, aby se naučili jazyk, bude stejně tak bez problémů dovolen i našim lužickosrbským dětem,

[1357] „Die ärztliche Untersuchung, der sich alle ohne Ausnahme unterziehen mußten, bestätigte die Erholungsbedürftigkeit durch Luftwechsel, öfteres Baden und Herausreißen aus dem täglichen Getriebe.“ G. M. [Georg MELZER / Jurij SŁODEŃK], *Wendische Kinder in der Tschechslowakei*, Lausitzer Tageblatt, 1. 8. 1931. StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, fol. 6.

[1358] „Rěčimy jenož serbscy mjez sobu. Špatnu serbšćinu njećeŕpimy, dźěći same koriguja a poləpša, hdźež je móžno.“ Bjarnat KRAWC, *Zjawny list serbskym staršim*, Serbske nowiny, roč. 91, čís. 171, 23. 7. 1932, s. 3.

[1359] Bjarnat KRAWC, *Zjawny list serbskim staršim, kotrychž dźěći su w cuzbje na wočeŕstwjeńcy*, Serbske Nowiny, roč. 91, čís. 177, 30. 7. 1932, Přiłoha, s. 1.

[1360] „Serbja, wužiwajće krasnu składnosć k spoznaću druhich stron zemje! Njech rozrosće so zajězd k wulkotnomu předewzaću serbskeho ludu a zwjazowanišću Serbow w horju a wjeselu do krutoho cyłka.“ *Zajězd Serbow do Mł. Bolesławy*, Katolski Posoł, roč. 65, čís. 31, 30. 7. 1927, s. 257.

[1361] „Wuſtajeńzu ßebi wobhladacź w druhim kraju, to njeje žadyn hrěch pſchecźiwo Němzowſtwu, pſchetož tež Němz wopytuje wuſtajeńzy zuſych krajow a jich ſpěwne towarſtwa wuhotuja w zuſych krajach ßamoſtatnje konzerty.“ -ŕ [Mařko SMOLEŔ], *Zajězd Serbow do Młodeje Bolesławy*, Serbske Nowiny, roč. 86, čís. 182, 6. 8. 1927, Přiłoha, s. 1.

zvláště když se jedná o jejich zdraví.“[1362]

Mediálně nejlépe pokrytý tábor v Jabkenicích v létě 1932 měl být navíc využit i mezi lužickosrbskými dětmi (a ne jen mezi 25 účastníky). Orientace na mládež a zvýšená pozornost věnovaná dětským letním pobytům zcela vyplývá z představy postupného šíření národní ideje do dalších generací. „Pokud se o národ zajímá mládež, je naše budoucnost zajištěna,“ „Hdyž so młodźina za narod zajimuje, je naš přichod zwěsćeny,“ měly Serbske Nowiny jasno už v roce 1922.[1363] Malíř Měrćin Nowak-Njechorński tak v rubrice Serbske Nowiny za dźěći otiskoval dopisy dětí, které mu z Jabkenic posílaly. Rovněž v této rubrice se pustil do konfrontace vůči paralelním dětským pobytům u Baltu, jež ale nebyly spojeny s výukou lužické srbštiny. Když si mu Leńca Gurec postěžovala, že závidím dětem, které strávily prázdniny v Čechách nebo u Baltu, zatímco ona pomáhala u souseda na poli, strýček Měrćin jí poděkoval, že „píše tak pěkně srbsky“, a rovnou se rozhorlil, „když jsem se doslechl, že k moři jeli takoví poněmčenci“.[1364] „hdyž sym słyšał, zo tajke Němpulki a Něplaki su sobu jeli k morju“.

Můžeme-li konstatovat, že referentům se v lužickosrbském tisku vcelku dařilo na příkladu kontaktů s Pojizeřím balancovat mezi propagací lužickosrbského národního hnutí, kulturní a národnostní emancipace a zároveň ujišťováním, že jejich cílem není iredentistické hnutí, které mělo uklidnit jak německé úřady, tak i Lužické Srby, právě Nowak-Njechorński tuto mez překročil a přivolal na sebe zevrubnou pozornost Wendenabteilung.

12.2 Nationalbewegung unter Irredentaverdacht[1365]

V příběhu lužickosrbských dějin, s nímž operovali čeští sorabofilové, vystupovali Lužičtí Srbové v roli oběti věčných nepřátel, Němců. Přitom poměr německého (v prvé řadě říšskoněmeckého) obyvatelstva k Lužickým Srbům nelze hodnotit jako apriorně negativní, Lužičtí Srbové se v německém prostředí těšili zvláštní popularitě především díky zachovalým folklórním tradicím, které se ale díky slovanskému (a částečně též katolickému) vlivu zcela odlišovaly od folklóru saského či braniborského německého obyvatelstva. Krojovaným národním slavnostem, jimiž se Lužičtí Srbové prezentovali navenek, kromě výprav českých

[1362] „Też tu khwilu wólbne wichory Was njetrjebachu molić a politiske starosće sej njećińće. Tak derje kaž smědźa francowske abo jendźelske wučomcy wyššich šulow němske wustawy wopytać a so dla rěčnych zajimow často z němskimi wuměnja, tak derje budźe drje też našim serbskim tajke přebywanje dowolene a popřane, wosebje hdyž so tola wo jich strowotu jedna.“ Bjarnat KRAWC, *Zjawny list serbskim staršim, kotrychž dźěći su w cuzbje na wočeŕstwjeńcy*, Serbske Nowiny, roč. 91, čís. 177, 30. 7. 1932, Přiloha, s. 1.

[1363] „Hdyž so młodźina za narod zajimuje, je naš přichod zwěsćeny.“ *Běscy sokolojo w Budyšinje*, Serbske Nowiny, roč. 81, čís. 43, 21. 2. 1922, s. 2.

[1364] Wuj Měrćin [Měrćin NOWAK-NJECHORŃSKI], *Serbske Nowiny za dźěći*, Serbske Nowiny, roč. 91, čís. 201, 27. 9. 1932, s. 8.

[1365] Titul je narážkou na podtitul studie Timo Meškanka. Srov. T. MEŠKANK, *Die Zwischenkriegszeit*.

sorabofilů nadšeně přihlížely neskonale početnější davy německojazyčných návštěvníků. Již od poslední třetiny 19. století se dolnolužická Blata stala výletní oblastí obyvatel Berlína. K jeho koloritu vedle jízdy loďkou po kanálech Sprévy patřily i ženy oděné do slavnostních dolnolužických krojů.[1366] Výhradně s pochopením se setkali i lužickosrbští pěvci, kteří se vraceli v srpnu 1927 z vystoupení v Mladé Boleslavi a čekání na přestup na hranici v Ebersbachu si krátili zpěvem lužickosrbských písní. „Jejich melodie, v Ebersbachu neznámé, přivábily mnoho zvědavých posluchačů." Posluchače poté získali i ve spolucestujících při následné jízdě vlakem do Budyšína.[1367]

Pochopení, ba nadšení ze strany německých posluchačů však končilo, jakmile se Lužičtí Srbové projevovali nikoliv jako exotické, neznámé folklórní sdružení, nýbrž jako etnická skupina toužící po kulturní a národní emancipaci. V tomto případě již byly německé reakce nedůvěřivé, ba přímo nepřátelské. Nedůvěra ještě vzrostla, když se jednalo o kontakty s Československem. V živé paměti přetrvávaly pokusy části lužickosrbské reprezentace, podporované českou delegací, domoci se na versailleské mírové konferenci samostatného lužickosrbského státu, či alespoň autonomního celku. Na veškeré styky s cizinou bylo proto nahlíženo jako na potenciální iredentistické snahy a jejich monitorování mělo od roku 1920 na starosti budyšínské Wendenabteilung.[1368]

Ve spletité síti vztahů zaujímali zvláštní pozici ještě čeští Němci. Do hlubokého národnostního konfliktu, který v době první republiky prostupoval podstatnou částí československé společnosti bez ohledu na etnickou příslušnost, byli Lužičtí Srbové vtahováni nejen českými sorabofily (především hraničářské orientace), kteří srovnávali zákonem stanovené postavení českých Němců s Lužickými Srby, jimž nebyla přiznána práva národnostní menšiny, ale i českými Němci. Ti zase upozorňovali na český zájem o Lužické Srby a projevy, které domněle či skutečně zaváněly iredentou, jež pro změnu porovnávali s vlastními veřejnými aktivitami. Duchcovský *Der Tag* se v referátu nad mladoboleslavskou „Výstavou slovanské spolupráce", jež se uskutečnila v dubnu 1933, pozastavil nad tím, že vedle slovanských států byla samostatná expozice věnována i Lužickým Srbům. „Kdyby byli na nějaké německé výstavě v Říši takto prezentováni sudetští Němci – pak by v tuzemsku bylo nutné počítat s novou vlnou zatýkání. Lužickým Srbům se však nic neděje. Přesto odjinud žalují na jejich údajný ‚útlak'!"[1369] Z pohledu alespoň části německých úřadů se pak

[1366] Peter KUNZE, *Die Sorben/Wenden in der Niederlausitz*, 2. vyd., Bautzen 2000, s. 57–59.
[1367] „Jich synki we Habrachćizach njesnate, pschiwabichu wjele wćipnych posłucharjow." *Naš wulět do Ml. Bolesławy*, Serbske Nowiny, roč. 86, čís. 205, 2. 9. 1927, Přiloha, s. 1.
[1368] Srov. T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 95–98.
[1369] „Wenn bei einer deutschen Ausstellung im Reiche eine derartige Darstellung der Sudetendeutschen vorgenommen würde, – dann könnte man hierzulande mit einer neuen Massenverhaftung sicherlich rechnen.

čeští Němci ocitli na stejné úrovni s Lužickými Srby. Právě kvůli obavám, že by vůči nim mohla směřovat protiopatření ze strany československé vlády, se snažil představený Wendenabteilung Johannes Sievert ještě na sklonku února 1933 přesvědčit drážďanskou Státní kancelář, aby nezakazovala zájezdy lužickosrbských dětí do Československa.[1370]

Není jistě možné sumarizovat, že by říšskoněmecký i českoněmecký tisk byl vůči Lužickým Srbům zaměřen negativně. Pražský (a československou vládou finančně dotovaný) deník *Prager Presse* dokonce přinesl pozvánku na koncert pěvců pod vedením Bjarnata Krawce v Mladé Boleslavi roku 1927, přičemž upozornil na nedávné úspěšné vystoupení lužickosrbských pěveckých sdružení ve Frankfurtu nad Mohanem.[1371] Rovněž pražská *Bohemia* přinesla v červnu 1933 zcela neutrální referáty o připravované manifestaci za práva Lužických Srbů na Mužském,[1372] první z nich otiskly i teplické *Teplitz-Schönauer Zeitung*.[1373]

Jak (sudeto)německý tisk, tak Wendenabteilung ale v prvé řadě zajímaly styky Lužických Srbů s Prahou, regionální souvislosti jim často unikaly.[1374] Pramení to ze způsobu získávání informací. Jak Wendenabteilung, tak německojazyčná periodika rešeršovaly v prvé řadě české celostátní deníky, v případě Wendenabteilung i *Lužickosrbský věstník*, rozsáhlému krajinskému tisku věnovaly pozornost až při podrobnějších rešerších. Do jejich zorného pole se tak povětšinou dostaly toliko takové události, o nichž přinesly referát pražské deníky. Dokonce i novoborské *Haidauer Zeitung* informovaly o „lužickém kursu", který v České Lípě, vzdálené pouhých deset kilometrů, uspořádal roku 1930 pro menšinové učitele Josef Maštálko, na základě referátu v pražské *Národní politice*.[1375] I když se v hledáčku tisku i Wendenabteilung pohybovaly spíše větší akce, kterých se Lužičtí Srbové přímo účastnili, prostřednictvím noticky v celostátním deníku zpráva i o komornější akci zaujala rešeršéry Wendenabteilung. Podobně jako v Novém Boru zaznamenali českolipský seminář díky

---

Den Lausitzer Serben geschieht aber nichts. Dafür beklagen sich andere über ihre angebliche ‚Unterdrückung'!" *Kunst und Wissenschaft*, Der Tag, 29. 8. 1933, SKA, f. MZb VII, ka.25/A, fol. 149.

[1370] StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, Die Amtshauptmannschaft Bautzen an die Staatskanzlei Dresden, Bautzen 20. 2. 1933, fol. 81. Již roku 1924 však německý velvyslanec Walter Koch zpochybnil, že by změna přístupu k Lužickým Srbům mohla mít vliv na zacházení se sudetskými Němci ze strany českých úřadů: „Zusammenfassend läßt sich sagen: so sicher eine Schlechterstellung der tschechischen und wendischen Minderheiten von den Tschechen als Vorwand benützt würde, die Sudetendeutschen schärfer zu bedrücken, so wenig wird ihre bessere Behandlung auf das Los der Deutschen in der Tschechoslowakei auch nur den geringsten Einfluß ausüben." Deutsche Gesandschaft Prag an Auswärtiges Amt Berlin, Prag 27. 11. 1924. Cit. dle: Timo MEŠKANK, *Češa a Serbja – a što na to Němcy? Wid znutřka a wotwonka na (poprawom) přirodny poćah*. In: M. ČERNÝ – P. KALETA (edd.), Stoletý most, s. 103–116, zde s. 110.

[1371] *Der Sängerchor der Lausitzer Serben*, Prager Presse, 21. 8. 1927, SKA, f. MZb VII, ka. 7, fol. 74.

[1372] Die Lausitzer Wenden vor den Völkerbund, Bohemia, 11. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 59.; Eine tschechische Kundgebung für die Lausitzer Wenden, Bohemia, 30. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 220.

[1373] Die Lausitzer Wenden vor den Völkerbund, Teplitz-Schönauer Zeitung, 11. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 61.

[1374] Podrobněji srov. T. MEŠKANK, *Kultur besteht*.

[1375] *Lausitzer-Serben-Kurs in Leipa*, Haidauer Zeitung, 21. 10. 1930, SKA, f. MZb VII, ka. 14, fol. 139

oznámení v *Národní politice,* ocitl se v aktech Wendenabteilung i překlad zprávy z téhož periodika o zcela běžném „lužickém večeru“, který se konal v březnu 1937 v Železném Brodě.[1376]

Českoněmecká periodika v severních Čechách pak studovala i zprávy v místních hraničářských tiskovinách. *Gablonzer Tagblatt* i *Reichenberger Tagesbote* si „vysoké politiky v železnobrodském obecním zastupitelstvu“[1377] všimly jedině proto, že zpráva o schválení memoranda na podporu Lužických Srbů, adresovaného do Ženevy, se dostala do libereckého *Severočeského deníku*.[1378]

Rovněž německá pozornost se takřka výhradně soustředila na Mladoboleslavsko. Skladba sledovaných aktivit se ale částečně lišila od žebříčku zájmů lužickosrbských periodik. Ve středu pozornosti neležely koncerty lužickosrbských pěvců (přeci jen se nedalo popřít, že se jedná v prvé řadě o kulturní podniky), nýbrž výstavy. Mladoboleslavské „Výstavy českého severu“ v roce 1927, „Výstavy slovanské spolupráce“ roku 1933 i jabkenické „Výstavy lužickosrbské kultury“ si všímal jak českoněmecký tisk, tak i německé velvyslanectví a budyšínské Wendenabteilung, jež na výstavy vyslaly své úředníky.

Nelze říci, že by pořadatelé takovou návštěvu neočekávali. Miloslav Disman, učitel menšinové školy v Bezdězu a pozdější rozhlasový reportér, si v reportáži z mladoboleslavské „Výstavy českého severu“ dokonce postěžoval, že právě Němci jsou nejpozornější a nejdůkladnější návštěvníci výstavy.[1379] Zde se důvěrník německého velvyslanectví Henkel podivoval, jak malá pozornost je v lužickosrbském oddělení této výstavy věnována národopisu. Naopak zdůraznil národnostní mapu ve velkém měřítku, brožury českolužického spolku a Masarykovu *Novou Evropu* rozevřená na stránce, kde se psalo o požadavku samostatnosti pro Lužické Srby. Závěr tak pro něho byl jednoznačný: „Z výběru a sestavy knih, brožur a časopisů bylo zřejmé, že pořadatelům výstavy nešlo o to, aby vzbudili národopisně orientovaný zájem o lužickosrbský kmen, spíše sledovali zvláštní propagandistické cíle ve smyslu připojení ‚Lužických Srbů‘ k Čechům.“[1380]

[1376] *Lausitzer Abend in Eisenbrod*, Narodni Politika, Nummer 76 vom 17. März 1937, SKA, MZb VI, ka. 8/D, fol. 6.

[1377] *Hohe Politik in der Eisenbroder Gemeindevertretung*, Gablonzer Tagblatt, 19. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 176.; *Hohe Politik in der Eisenbroder Gemeindevertretung*, Reichenberger Tagesbote, 19. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 174.

[1378] *Na obranu Lužických Srbů*, Severočeský deník, 13. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 120.

[1379] M. DISMAN, *Den v menšinové výstavě*, Mladoboleslavské listy, roč. 40, čís. 61, 30. 7. 1927, s. 5.

[1380] „[D]ie Auswahl und Zusammenstellung der Bücher, Broschüren und Zeitschriften liess auch erkennen, dass es den Veranstaltern der Ausstellung nicht sowohl darauf ankam, um das volkskundliche Interesse an dem wendischen Volksstamme zu wecken als vielmehr darüber hinaus besondere Propagandazwecke im Sinne eines Anschlusses der ‚Lausitzer Serben‘ an die Tschechen zu verfolgen.“ Henkel an Deutsches Konsulat Prag, Reichenberg 19. 9. 1927, StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. SKA W XIII 1/B, Ausstellung der „Nordtschechen“ in Jungbunzlau im Juli – August 1927, fol. 86r.

Zpráva zůstala v archivu ambasády a Wendenabteilung. Vzrušení však v Mladé Boleslavi vyvolal rozsáhlý referát o „Výstavě slovanské spolupráce“ v *Gablonzer Tagblattu*. Autorovi se podařilo vmísit do početnější výpravy, a vyslechl tak i výklad o dosavadních prolužických aktivitách. Na základě jejich rozsahu pak došel k závěru, že o nějakém útisku Lužických Srbů nemůže být ani řeči. Nepodepsaný pisatel (dle stylu lze uvažovat o Josefu Smíškovi) v reakci v *Našem kraji* označil článek za „hackenkrajclerskou špionáž“. Na základě citací ze starších mladoboleslavských tiskovin usoudil, že autor musí pobývat ve městě delší dobu, načež začal vypočítávat místní „úřady, které zaměstnávají Němce, z textu je patrno, že jde o osobu akademicky vzdělanou“. Závěr byl pak jednoznačný a paušální: „Buďte opatrni na zdejší Němce!“[1381] V přepracované verzi se upozornění na článek v *Gablonzer Tagblattu* dostalo i do *Lužickosrbského věstníku*. Zde se snažili z opatrnosti vyhnout varování před Němci, ovšem výsledná formulace také nebyla z nejšťastnějších: „Posudek je tak nenávistný jak k Lužičanům, tak i k nám, že je na čase pomýšleti na rázné opatření proti cizincům.“[1382]

Na „Výstavě lužickosrbské kultury“ Wendenabteilung zaujaly dvě karikatury z *Humoristických listů*. Na vybídnutí Johannese Sieverta vyslalo do Jabkenic svého důvěrníka německé velvyslanectví. Na základě jeho zprávy poté pražská ambasáda žádala odstranění karikatury, jež zobrazovala Hitlera řídícího válec, jemuž se nedaří převálcovat Lužické Srby.[1383] Ministr zahraničních věcí Kamil Krofta naléhal na ústředí SPL, aby se ve svých projevech vystříhalo jakýchkoli politických aspektů a soustředilo se výhradně na propagaci lužickosrbské kultury.[1384] I na základě těchto naléhání SPL žádost respektovala a karikaturu z výstavy odstranila.[1385]

Kromě výstav a prezentovaných exponátů věnovala německá strana zvýšenou pozornost i manifestaci na Mužském. Zpravodaje tentokrát na akci nevyslalo Wendenabteilung, ani německé velvyslanectví, nýbrž okresní vedení NSDAP v Budyšíně, na jejíž pokyn do Mnichova Hradiště odcestovala tlumočnice Wendenabteilung Maria Oberhoferová. Jak Oberhoferová v tajné zprávě, tak českoněmecký tisk ve veřejných článcích upozorňovali především na protiněmecké naladění shromáždění, které kromě skandování hesel namířených proti Hitlerovi vyzývalo i k vypuzení německých stran z vládní koalice.[1386]

[1381] Hackenkrajclerská špionáž v Mladé Boleslavi, Náš kraj, 19. 6. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 23, fol. 130.
[1382] *Němci denuncují naše listy a provádějí špionáž*, LSV, roč. 14, čís. 9, 1933, s. 86.
[1383] Amtshauptmannschaft Bautzen an Deutsches Konsulat Prag, 6. 7. 1937, StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. SKA W XIII 1/K, Wendische Kulturausstellung in Jablkynic 1937, fol. 6. Srov. též J. ŁUŠĆANSKI, *K významu*, s. 121.
[1384] Vorhandsbericht Dr. Pátas v. 22. 4. 39, StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. SKA W XIII 1/K, Anektionsbestrebungen, Band 3, fol 6.
[1385] J. ŁUŠĆANSKI, *K významu*, s. 121–122.
[1386] *Kurzer Bericht über die Manifestationsversammlung der Gesellschaft Freunde der Lausitz*, SKA, fol. MZb VI, ka. 8/C, fol. 14.

Dozvuky Mužského dolehly až do Teplic či Duchcova. Duchcovský *Der Tag* hodnotil akci jako „vzepětí českého nacionalismu“.[1387] Největší pozornost ale jak manifestaci, tak i následnému odesílání memorand do Ženevy věnoval varnsdorfský *Abwehr*. Varnsdorf v té době sice čistě geograficky byl „českým oknem do Lužice“,[1388] ne však oknem Čechů k Lužickým Srbům, a tak referáty v *Abwehru* byly laděny značně rezervovaně. V oznámení o blížící se manifestaci bylo poznamenáno, že věznění Lužičtí Srbové byli již propuštěni a *Serbske Nowiny* po výměně redaktora opět vycházejí. Manifestace tak byla prezentována jako zcela zbytečný, samoúčelný akt.[1389] *Abwehr* neopomněl ani přetisknout Łakařův článek, jímž se *Serbske Nowiny* od shromáždění a dalších akcí na podporu Lužických Srbů v Československu distancovaly.[1390]

Bohatá akta Wendenabteilung byla věnována sokolskému hnutí, v němž byl ve 20. letech spatřován pokus o šíření národní myšlenky na lužickosrbský venkov (čímž se Lužičtí Srbové ani netajili), který by přerostl v iredentu, podporovanou československými zdroji. Úředníky Wendenabteilung zajímaly spíše styky lužickosrbských sokolů s Prahou, aktivity zaštítěné Fügnerovou župou, jež navíc po roce 1924 zeslábly, byly monitorovány o poznání méně pečlivě.

Wendenabteilung, méně již veřejné tiskoviny, se zajímalo i o pobyty lužickosrbských dětí. Úředníci drážďanské Státní kanceláře se obávali, že děti budou v Československu vychovávány k protiněmeckému přesvědčení: „Děti jsou v Československu takovou měrou rozmazlovány a obklopeny falešnou slávou, že se už jen pro to musí odcizit své vlasti. Panuje nebezpečí, že tyto děti jediný pobyt v Československu přiměje po celý život k protiněmeckému postoji“,[1391] proto měl být posílen program vysílání dětí k Baltskému moři. V tomto případě se Wendenabteilung dokonce snažilo odpovědného referenta Státní kanceláře Magnuse Wilische odvést od záměru zájezdy na začátku roku 1933 zakázat a argumentovalo možným dopadem na české Němce. Ani Wendenabteilung samo nehodlalo česko-německý konflikt, jehož předmětem byli Lužičtí Srbové, zbytečně eskalovat a mínilo, že zájezd by se

[1387] „Der Aufschwung des tschechischen Nationalismus.“ *Protest der 30.000*, Der Tag, Dux, 14. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 146.
[1388] Po roce 1945 se z Varnsdorfu stalo nové středisko styků s Lužickými Srby. Městu se díky těmto aktivitám, které jsou udržovány doposud, přezdívá „České okno do Lužice“. Milan HRABAL, *Warnoćicy – češke wokno do Łužicy*, Varnsdorf 2011, s. 20.
[1389] *Für die Lausitzer Wenden*, Abwehr, Warnsdorf, 4. 7. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 24, fol. 47.
[1390] *Wenden und Tschechen*, Abwehr, 2. 8. 1933, SKA, f. MZb VII, ka. 25/A, fol. 8.
[1391] „Die Kinder werden in der Tschechoslowakei in solchem Maße verwöhnt und in einem solchen Maße mit einem falschen Nimbus umgeben, daß sie schon dadurch ihrer Heimat entfremdet werden müssen. Es besteht die Gefahr, daß diese Kinder schon durch einen Aufenthalt in der Tschechoslowakei für ihr ganzes Leben in eine deutschfeindliche Richtung gedrängt werden.“ StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, fol. 75. Die Staatskanzlei Dresden an die Amtshauptmannschaft Bautzen, Dresden 5. 1. 1933.

mohl uskutečnit i roku 1933. Johannes Sievert neúspěšně navrhoval „učinit pokus dosáhnout diplomatickou cestou ujednání, že prázdninový pobyt lužickosrbských dětí v Československu nebude u dětí využit k protiněmecké propagandě.“[1392]

Na okraj získávání informací o prázdninové osadě v Jabkenicích a mladoboleslavských sorabofilech úředníci Státní kanceláře na podzim 1931 v lužickosrbských tiskovinách narazili na inzerát mladoboleslavského odboru českolužického spolku, kterým nabízel místo pro jednoho chlapce a dívky na hospodářské a hospodyňské škole.[1393] Tato aktivita neměla takovou publicitu jako dětské tábory, proto se německému velvyslanectví nedařilo o škole zjistit nic bližšího. Až v dubnu následujícího roku vypracovalo pro berlínské ministerstvo zahraničí zprávu, v níž sice nebyla uvedena jména studujících Lužických Srbů (ta na podnět Wendenabteilung velice rychle zjistili velitelé četnických stanic v Pančicích a Wulke Dubrawě [Großdubrau]),[1394] zato podávala obšírné dějiny školy, ujišťujíc, že „škola je vedená silně nacionalisticky“. Velvyslanec Walter Koch zakončil zprávu varováním (která by pravděpodobně mnohé místní sorabofily potěšila): „Dvouletý pobyt v Mladé Boleslavi, jednom z nejnacionalističtějších českých měst, v němž také existuje odbor Českolužického spolku „Adolf Černý“, by mohl na lužickosrbské děti působit morálně značně nevhodně a mít za následek jejich čechizaci.“[1395] Vzdor těmto varovným hlasům ale mohli do Mladé Boleslavi vyjet lužickosrbští studenti i následující rok.

Celkově tedy můžeme shrnout, že Lužičtí Srbové i na německé straně sloužili jako nástroj k vymezování pozic v česko-německém národnostním konfliktu, respektive s jejich pomocí obě strany potvrzovaly před vlastními diváky svá vlastní stanoviska. Zvláště patrná je tato strategie při způsobu referování o Lužických Srbech v českoněmeckém tisku. Ovšem po celou dobu existence výmarské republiky se vzdor značné nedůvěře vůči stykům Lužických

---

[1392] „Die Amtshauptmannschaft möchte sich daher anzuregen erlauben, den Versuch zu machen, im diplomatischen Verhandlungswege zu erreichen, daß der Ferienaufenthalt wendischer Kinder in der Tschechoslowakei nicht zu deutschfeindlicher Propaganda bei den Kindern benutzt wird.“ StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/18, Ferienaufenthalt wendischer Kinder in Jablkynice b. Jungbunzlau, fol. 81. Die Amtshauptmannschaft Bautzen an die Staatskanzlei Dresden, Bautzen 20. 2. 1933.

[1393] Srov. *Wozjewjenjo*, Katołski posoł, roč. 69, čís. 34, 22. 8. 1931, s. 280; StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/16, Wirtschafschule Jungbunzlau, fol. 1. Die Staatskanzlei Dresden an die Kreishauptmannschaft Bautzen, Dresden 12. 11. 1931.

[1394] StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/16, Wirtschaftschule Jungbunzlau, fol. 12, Gendarmerie-Komissar Keil an die Kreishauptmannschaft Bautzen, Großdubrau 10. 6. 1932.

[1395] „Die Schule ist sehr nationalistisch geleitet. […] Moralisch dürfte ein zweijähriger Aufenthalt wendischer Kinder in Jungbunzlau, einer der nationalistischsten Städte Böhmens, in der auch eine Sektion des tchechowendischen Prager „Cerny“ Vereins besteht, eine sehr nachteilige Wirkung ausüben und zur Tschechisierung der Kinder führen.“ StFilA Bautzen, f. Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung, sign. 14542/16, Wirtschafschule Jungbunzlau, fol. 5. Deutsche Gesandschaft Prag an das Auswärtige Amt Berli, Prag 14. 4. 1932.

Srbů se zahraničím saské úřady neuchýlily k zákazu těchto aktivit (odlišná situace panovala v Prusku, odkud bylo pro Lužické Srby obtížné vycestovat i za relativně demokratického výmarského systému). Neustále však shromažďovaly na představitele lužickosrbského národního života informace a kompromitující údaje, které mohly být v případě potřeby využity, jako se tomu stalo na jaře 1933.

13. Mezi novým začátkem a novým koncem

Nežli se ohlédneme zpět za tématy, jimž byly věnovány předchozí desítky stran, věnujme na chvíli pozornost i druhé tváři Kleió, natočené do budoucnosti. 15. březen 1939 sice znamenal absolutní konec jakéhokoli veřejně deklarovaného zájmu o Lužické Srby v českých zemích, avšak rok 1945 vnesl do českého zájmu o Lužické Srby novou energii. Obnovila se SPL, včetně místních odborů. Ve sledovaném regionu se ze všech jmenovaných odboček neobnovily pouze odbory v Kolíně a v Jabkenicích,[1396] zde však sehrály roli nové stanovy spolku, které umožňovaly zřízení odboru až při počtu 50 členů, jinak tamější spiritus agens veškerého spolkového dění Bohuslav Havlín opět navázal na počátek 30. let a dále přivážel na prázdniny lužickosrbské děti.[1397]

Havlínův příklad dokládá, že se k předválečným aktivitám vraceli staří přátelé Lužických Srbů. Kromě jabkenického Havlína zmiňme i mladoboleslavského Josefa Kernera či semilského Františka Hyšku. Takto situace nevypadala samozřejmě všude. Šest let násilného přerušení sorabofilských aktivit bylo pochopitelně znát. Navíc dodejme, že kromě přirozeného stárnutí a odchodu z aktivního života byla řada meziválečných sorabofilů vystavena perzekucím ze strany okupační správy. Nejen pro své aktivity v řadách SPL (byť i ty se staly hned v jarních měsících roku 1939 předmětem vyšetřování gestapa), ale i pro činnost v dalších národně zaměřených korporacích typu Sokola či NJS, jež se s členstvím v SPL přirozeně doplňovala, případně za styky s odbojem. Zatímco Bohuslav Havlín byl po květnu 1945 reaktivován z výslužby, kam byl coby nespolehlivý jedinec po březnu 1939 poslán,[1398] František Hyška prožil část války v německých věznicích,[1399] poděbradský advokát a dlouholetý předseda odboru SPL Zadina byl v roce 1943 zastřelen.[1400] Stejně skončili z protagonistů meziválečných styků s Lužickými Srby na celostátní úrovni také bratři Josef a František Pátovi či redaktor Josef Václav Šmejkal.[1401]

Třebaže v Poděbradech došlo do značné míry ke generační výměně ve vedení odboru (ostatně podnět k první pracovní schůzce vedoucí k obnově odboru vzešel od studenta technického učení Jaroslava Kuklíka), sorabofilské aktivity stále do značné míry nesly pečeť osvědčených vzorů z 30. let. Nejspolehlivější zárukou kontinuity byl Bohuslav Havlín, který

[1396] Jindřich ČERNÝ, *Jednatelská zpráva o činnosti Společnosti přátel Lužice v Praze za rok 1945*, LSV, roč. 21, čís. 5–6, 1946, s. 40.
[1397] Jiří HAINC, *Prázdninové osady lužickosrbských dětí v Čechách v r. 1945*, LSV, roč. 21, čís. 1–2, 1946, s. 20.
[1398] Luděk BENEŠ, *Osobnosti Mladoboleslavska*, Mladá Boleslav 2009, s. 38.
[1399] SOkA Semily, f. SPL Semily, František Hyška Společnosti přátel Lužice Praha, Semily 15. 9. 1945.
[1400] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Zápis o první pracovní poradě členů Společnosti přátel Lužice v Lázních Poděbradech konané dne 29. VI. 45 v 19,30 v restauraci u Bílé růže, fol. 1.
[1401] *Naše oběti německého běsnění*, LSV, roč. 21, čís. 1–2, 1946, s. 16.

navazoval na tradici dvou lužickosrbských dětských pobytů z let 1931 a 1932. Průběh táborů se snažil v rovině festivit věrně imitovat prvorepublikové pobyty. Po jednotlivých návštěvách Mladé Boleslavi a Poděbrad (ale i zájezdech do Prahy či na Kladno) se Havlín v roce 1947 odhodlal po 15 letech věrně zopakovat polabské turné spojené s pěveckými vystoupeními. Ani po válce nechyběly boty od Baťi, jen s tím rozdílem, že táborníky tentokrát nepodarovala mladoboleslavská, ale poděbradská filiálka. Oprašovaly se i staré plány, Havlín opět vybíral finanční prostředky na to, aby své „království Boží na zemi", jak již od 30. let prázdninovou osadu nazýval, obohatil o „lužickou chatu".[1402]

Ale zároveň se jednalo o dobu zcela jinou. Zájem o Lužické Srby vzrostl napříč republikou, členskou průkazku SPL vlastnilo roku 1946 již 8450 osob, tedy více nežli dvojnásobek oproti rekordnímu meziválečnému roku 1933, kdy stejná korporace čítala 3423 duše.[1403] Současně s tím se rozmělňovalo dosud výsadní postavení Pojizeří a blízkých polabských měst jako dominantního centra sorabofilských aktivit. Na rozdíl od počátku 30. let již nebyly Jabkenice jediným místem, kde byli školáci přijati na prázdniny. Jen v roce 1945 se prázdninové kolonie uskutečnily v Lišově a ve Starých Splavech,[1404] v roce 1947 pak kromě Jabkenic mířili Lužičtí Srbové i do Pacova, Milevska, Ostrova pod Sněžníkem a Čiernohorských Kúpelí na Slovensku.[1405] Přesto se však Jabkenice těšily určitému výsadnímu postavení jako místo s nejdelší tradicí pobytů. Jak poznamenal v *Lužickosrbském věstníku* o prázdninových koloniích roku 1945 Jiří Hainc: „A kam jsme je [děti] mohli jinam vézti, než do tradičních Jablkynic, kde řídící učitel Boh. Havlín získal pro ně přijetí v táboře dětí zaměstnanců Poldiny huti z Kladna?"[1406]

Nejenže se Lužickým Srbům otevírala vzdálená jihočeská, moravská, ba i slovenská místa, Pojizeří nebylo už ani onou nejbližší slovanskou výspou lužickosrbskému jazykovému teritoriu. Kromě stakilometrového přesunu německo-polské hranice na Nisu (jež tedy rozdělila historickou Horní a Dolní Lužici, až na drobné ostrůvky se však nedotkla lužickosrbského osídlení) se v důsledku odsunu německého obyvatelstva zcela proměnilo etnické složení severních Čech. Kontinuální české osídlení dosáhlo až do Šluknovského výběžku,[1407] novým střediskem dlouhodobých kulturních styků s Lužickými Srby, „českým

[1402] Bohuslav HAVLÍN, *Lužickosrbské děti v Jablkynicích r. 1947,* LSV, roč. 22, čís. 3, 1948, s. 22–23.
[1403] *Dějiny SPL*. Dostupné z URL: http://www.luzice.cz/home/cesko-luzicke-vztahy/dejiny-spl.dot [citováno 20. 4. 2016].
[1404] Jiří HAINC, *Prázdninové osady lužickosrbských dětí v Čechách v r. 1945*, LSV, roč. 21, čís. 1–2, 1946, s. 20.
[1405] *Lužickosrbské děti vzpomínají na Československo*, LSV, roč. 21, čís. 10, 1947, s. 92.
[1406] Jiří HAINC, *Prázdninové osady lužickosrbských dětí v Čechách v r. 1945*, LSV, roč. 21, čís. 1–2, 1946, s. 20.
[1407] Osidlovací akce byla ale značně pomalá, Šluknovský výběžek se (tak jako většinu pohraničních oblastí) zcela osídlit nepodařilo. Srov. Quido KASTNER, *Osidlování českého pohraničí od května 1945*, Praha 1996.

oknem do Lužice“ se stal Varnsdorf.[1408]

Ve Varnsdorfu se v prvních poválečných letech symbolicky prolnula minulost lužickosrbské kultury, kterou reprezentoval Bjarnat Krawc, jenž se do Varnsdorfu dostal takřka bez majetku z vybombardovaných Drážďan, podnikl odtud ještě několik hudebních turné po Československu a roku 1948 zde zemřel, s nadějí v lepší budoucnost, neboť v městě bylo na přechodnou dobu v letech 1946–1949 zřízeno první lužickosrbské gymnázium. I zde je nutno připomenout kontinuitu s předchozími dekádami, neboť nemalý podíl na zřízení gymnázia nesl i Josef Maštálko, jenž o tři desítky let dříve šířil povědomí o Lužických Srbech na Mladoboleslavsku.[1409]

Posouvání zájmu o Lužické Srby na sever od Jizery dokládá jedna z nejmohutnějších akcí, jež se v tomto období ve prospěch Lužických Srbů zrodila, totiž manifestace „českého severu za národní práva slovanské Lužice“, jež se konala 2. září 1945. Akce nezapřela inspiraci již dvanáct let starým shromážděním na Mužském, ostatně myšlenka na ni se zrodila přímo ve stínu tohoto vrchu, konkrétně v hlavě mnichovohradišťského učitele a předsedy tamního okresního národního výboru Jaromíra Plcha.[1410] Mužský se měl stát opět jejím dějištěm, ne však dějištěm jediným. Shromáždění, které mělo svým rozsahem manifestaci na Mužském překonat, bylo koncipováno jako kolektivní aktivita celého „českého severu“. Současně se tedy jednalo i o deklarativní potvrzení národně českého rázu celé oblasti. Konalo se proto paralelně na devíti místech: na Bezdězu (i zde hrála roli vzpomínka na starší událost, 16. června 1935 svolal pod Bezděz mohutnou manifestaci hraničářů Josef Maštálko),[1411] ve Frýdlantu, v Liberci, v Mnichově Hradišti, v Mladé Boleslavi, v Semilech, ve Šluknově, v Turnově a ve Varnsdorfu.[1412] Byť se jednalo o shromáždění, jež se proklamativně hlásilo ke starší tradici z 30. let, náplň byla zcela odlišná. Když ve 21 hodin „vzplály na horách a kopcích četné hranice symbolizující svobodu a bratrství, místy zpestřené ohňostroji, jejichž jasná záře byla dobře viditelná i daleko v Lužici“,[1413] vyjadřovaly jasný požadavek: samostatnost Lužic, případně připojení jejich území k Československu.

Právě touto myšlenkou se intenzivně zaobíralo pražské ústředí SPL, reprezentované v prvé řadě předsedou Vladimírem Zmeškalem. Podobně jako roku 1918 se v Budyšíně ustavil Lužickosrbský národní svaz (Łužiskoserbski narodny wuběrk), jenž požadoval nejprve

[1408] M HRABAL, *Warnoćicy*, s. 20.
[1409] Lužickosrbské gymnázium zřízené Ústřední maticí školskou vzniklo již 1. 12. 1945 v České Lípě, do Varnsdorfu se přestěhovalo následujícího roku. Vladimíra JURICOVÁ, *Lužickosrbská gymnázia v ČSR po 2. světové válce*, Filozofická fakulta univerzity Karlovy v Praze, Praha 2014 [nevydaná diplomová práce], s. 35–40.
[1410] *Manifestace, přednášky a schůze věnované Lužici v roce 1945* [II. část], LSV 21/7–8, 1946, s. 64.
[1411] *Manifestace hraničářů pod Bezdězem,* LSV 16/7, 1935, s. 63.
[1412] *Manifestace, přednášky a schůze věnované Lužici v roce 1945* [II. část], LSV 21/7–8, 1946, s. 64.
[1413] Jindřich ČERNÝ, *Čeští hraničáři a Lužice*, LSV 21/1–2, 1946, s. 16.

připojení lužickosrbského jazykového teritoria k Československu, posléze (zvláště když se ukázalo, že by se tím do Československé republiky dostal značný počet německého obyvatelstva) autonomní státní útvar, který by byl garantován Sovětským svazem.[1414]

Tentokrát měla tato akce i mimo Prahu mnohem silnější odezvu nežli před 36 lety. Ústředí SPL mezi své odbory distribuovalo mapy se zakreslenými hranicemi autonomního celku (dlužno podotknout, že velkolepě přesahovaly území obývané Lužickými Srby) a vyzývalo k podpoře memoranda určeného vítězným spojencům. Nelenil ani Plch, jenž po okresech v širším regionu severovýchodních Čech distribuoval „pamětní listy" určené „vládě republiky Československé", již „obyvatelstvo našeho okresu", reprezentované orgány samosprávy i místními spolky, vyzývalo, aby „pevně a rozhodně podporovala jejich [Lužických Srbů] spravedlivý boj o svobodu a právo až do brzkého a úplného osvobození bratrské Lužice".[1415]

Doba bohatá na rychlý sled událostí a na mohutné manifestační proklamace ale neimponovala všem sorabofilům, především starší generaci, která pamatovala opatrný přístup meziválečné SPL, kdy se i při nejlepší vůli pro Lužické Srby v praxi nedalo mnoho udělat (a nelze si nevzpomenout ani na prastarý výrok Miloslava Škody, jenž řadu sorabofilů podezíral, že na své aktivity nahlížejí jako na „milou zábavu"). Ilustrativní je spor, který se rozhořel bezprostředně při obnovování odboru SPL v Poděbradech. Zatímco většina členů výboru doporučovala uspořádat ve městě manifestaci pro „připojení Lužice k ČSR", gymnaziální profesor František Hess, správce poděbradského muzea, čestný předseda odboru SPL, jenž roku 1932 patřil k zakladatelům tohoto spolku ve městě, varoval před ukvapenými akcemi. „Podotýká, že je lépe počkati, neukvapovat se s prací a teprve po vyřešení státoprávního poměru Lužice k ČSR máme započíti s prací. Lužice potřebuje pouze mravní podporu."[1416]

S tímto názorem, který vlastně korespondoval s programem, jejž hlásala SPL přinejmenším po roce 1933 (včetně výstavky coby jediné viditelnější sorabofilské aktivity, již Hess doporučoval uspořádat), v duchu aktivistického přístupu k státoprávnímu uspořádání Lužic polemizoval nový jednatel odboru, student Jaroslav Kuklík. Podle něj bylo nyní třeba „apelovati na veřejnost, aby se konaly často a v co největším měřítku a množství manifestační projevy pro připojení Lužice k ČSR, neboť jen na tomto podkladě, na základě spontánního přání všeho lidu se bude moci vláda ČSR pevně opříti o stanovisko národa a požadovati připojení Lužice". Velice přesnou definici rozdílu mezi oběma pohledy na přístup

[1414] Pětš ŠURMAN, *Nadźija na swobodu*, Budyšin 2000, s. 25–26.
[1415] Pamětní listy byly následně svázány do knihy s titulem *Svobodu Lužici*. Muzeum města Mnichovo Hradiště, f. AM MH, Svobodu Lužici.
[1416] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Zápis o druhé pracovní poradě členů Společnosti přátel Lužice v Lázních Poděbradech konané dne 9. července 1945 v 19,30 v restauraci u Bílé růže, fol. 5.

k Lužickým Srbům pak podal právník Josef Bucháček, nový předseda odboru. „[D]říve se řešila otázka Lužice idealisticky, kulturně, morálně, finančně. Dnes jest nejlepší, nejskvělejší, ale také poslední příležitost pro připojení Lužice k ČSR. Mohutnými manifestačními projevy jest nutno podpořiti vládu spontánním projevem lidu, aby vláda mohla zastupovati Lužici a její požadavky na mezinárodním politickém foru.“[1417]

Pro připojení Lužic k ČSR se v Poděbradech skutečně manifestovalo (a přehlasovaný čestný předseda Hess již příštího roku nezaplatil členský příspěvek),[1418] a sice 25. a 26. srpna 1945, i za asistence lužickosrbských dětí z Jabkenic.[1419] Již v průběhu roku 1946 však bylo zjevné, že samostatnost Lužic, ať již v jakékoli formě, zůstane i tentokrát pouze v říši snů. Po záboru Německa východně od Nisy a Odry bylo další kouskování území těžko myslitelné, nadto v projektovaném území lužického autonomního celku by stále většinu mělo německé obyvatelstvo.[1420]

Postupnou ztrátu nadějí ve vytvoření lužickosrbské autonomie výstižně zrcadlí pozvolná proměna reflexe Plchovy „manifestace českého severu“ ze září 1945 na stránkách *Lužickosrbského věstníku*. Zatímco v prvním referátu o manifestaci (vyšel až v únoru 1946, roku 1945 nebyl ještě *Lužickosrbský věstník* vydáván) jednatel SPL Jindřich Černý popisuje, kterak účastníci „v záři zapálených hranic, jež symbolisovaly vznešené ideály svobody a bratrství dvou tak blízkých národů, jako je národ náš a lužickosrbský, znova si připomněli, proč Lužice, nejkrásnější klenot české koruny, ze které pocházela snad i Ludmila, babička knížete Václava, byla zašantročena na dlouhá staletí“,[1421] v srpnu 1946, kdy již vývoj poskočil kupředu a bylo jasnější, že obojí Lužice zůstane součástí sovětské okupační zóny, zůstávají v jinak takřka totožném článku v roli motivací manifestace pouze „národní práva slovanské Lužice“.[1422]

Jaromír Plch ještě chvíli ve svém snažení vytrval. Naposledy se se žádostí o podporu, vybaven fasciklem svázaných pamětních listů, obrátil ještě v dubnu 1947 na Zdeňka Nejedlého (tehdy na postu ministra sociální péče). Načež už jen 3. května dorazil svazek zpět i s omluvou „soudruha ministra, který pro veliké zaneprázdnění neodkladnými a celostátně důležitými záležitostmi nemohl v této věci vyhovět Vašemu přání“.[1423] A asi nepřekvapí, že ještě vytrvaleji si počínal Bohuslav Havlín, který požadoval po poděbradském okresním

[1417] Ibidem, fol. 5–6.
[1418] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Seznam členů Spol. př. Lužice, nepag.
[1419] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Bohuslav Havlín Jaroslavu Kuklíkovi, Jablkynice 10. 9. 1945.
[1420] P. ŠURMAN, *Nadžija*, s. 25–26.
[1421] Jindřich ČERNÝ, *Čeští hraničáři a Lužice*, LSV 21/1–2, 1946, s. 16.
[1422] *Manifestace, přednášky a schůze věnované Lužici v roce 1945* [II. část], LSV 21/7–8, 1946, s. 64.
[1423] Muzeum města Mnichovo Hradiště, f. AM MH, Svobodu Lužici, Kabinet ministra sociální péče Jaromíru Plchovi, Praha 3. 5. 1947, [volně vložený list].

národním výboru vydání rezoluce, žádající, aby byl zabezpečen „celé mučené Lužici svobodný národní život pod ochranou vítězů II. světové války“, adresované tentokrát ministerstvu zahraničí, ještě v srpnu téhož roku.[1424]

I tentokrát se leckde dostavil „efekt Mužského“, tedy úpadek zájmu o Lužické Srby, poté co naděje vkládané do manifestačních projevů zklamaly. Nadto doba bohatá na události a velká gesta příliš nepřála dlouhodobé, nenápadné spolkové činnosti. Vlastně i samotný vstup do SPL, k němuž se odhodlalo nepoměrně více osob nežli v době prvorepublikové, byl často také pouze manifestačním gestem. A tak se záhy některé menší odbory SPL potýkaly s ještě větším nedostatkem osob ochotných vytvářet spolkovou činnost, nežli tomu bylo před světovou válkou. Jako typický příklad mohou posloužit Semily, kde počínaje rokem 1947 zastával trojjediný předsednický, jednatelský i pokladnický post František Hyška.[1425]

Ovšem na předválečnou tradici bohatých kontaktů s Lužickými Srby nedokázali navázat ani v Mladé Boleslavi. Zde byla obzvlášť patrná neschopnost přitáhnout k lužickosrbské tematice novou generaci. Obnovený odbor SPL řídili titíž lidé jako před rokem 1939, tedy (již dávno penzionovaní) ředitel Kerner, inspektor Sellner, kloboučník Zeman a další. Zároveň však řada z těch, kdož přispěli k aktivitám spolku v letech 1931–1933, např. Jindřich Jašek, Josef Maštálko, Miloslav Škoda či Karel Funk,[1426] Mladou Boleslav v průběhu let opustila. Ihned v roce 1945 odbor sice uspořádal vlastní prázdninovou kolonii pro lužickosrbské děti ve Starých Splavech, Mladou Boleslav tradičně navštěvovali školáci trávící léto u Havlína v Jabkenicích,[1427] ba i 2. září se město stalo jedním z míst, kde „český sever“ manifestoval pro připojení Lužic k Československu.[1428] V následujících letech se však odbor – snad i pod vlivem selhání nadějí na vytvoření samostatného lužickosrbského státu – k výraznější činnosti nevzepjal. Tábor ve Starých Splavech se již nezopakoval a vázla i spolupráce se starým známým Havlínem. Ten se příliš netajil tím, že nejvýraznější podpory se mu nyní dostává z Poděbrad.[1429]

[1424] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Bohuslav Havlín Okresnímu národnímu výboru v Poděbradech, Jablkynice 17. 8. 1947.

[1425] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o valné schůzi odboru, konané dne 12. února 1948 v Semilech. František Hyška si v jednatelské zprávě postěžoval, že „[v] přemíře spolků, jaká v této době u nás vládne a při nezájmu valné části našich členů nemůže ani odbor velkou činnost vyvíjet“. SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zpráva jednatele odboru za rok 1947.

[1426] Všichni jmenovaní se zároveň stále do aktivit spjatých s Lužickými Srby zapojovali, ovšem již na nových působištích. Jašek zastával jednatelský post v odboru SPL v Plzni, Maštálko se podílel na zřízení prozatímního lužickosrbského gymnázia ve Varnsdorfu, Škoda byl dokonce zvolen druhým místopředsedou ústředí SPL, avšak ze zdravotních důvodů volbu nepřijal a Funk trávící penzi v Poděbradech zastával místopředsednický post v místním odboru SPL.

[1427] Bohuslav HAVLÍN, *Lužickosrbské děti v Jablkynicích r. 1947,* LSV, roč. 22, čís. 3, 1948, s. 22–23.

[1428] Jindřich ČERNÝ, *Čeští hraničáři a Lužice*, LSV 21/1–2, 1946, s. 16.

[1429] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Bohuslav Havlín Společnosti přátel Lužice Poděbrady, Jablkynice 13. 4. 1948.

Stagnující aktivity v některých místních odborech, ale i dosavadní živou činnost pak sice ne zcela náhle, ale přesto poměrně rychle zpřetrhal politický vývoj po 25. únoru 1948. Již na začátku března dorazila do odborů výzva z ústředí, aby byly ustaveny akční výbory, jež měly u členů prověřit „smýšlení a stanovisko k nynější vládě Klementa Gottwalda a jejímu budovatelskému programu“.[1430] V případě odborů v Poděbradech a v Semilech, odkud mám k disposici dokumentaci (a není důvod se domnívat, že by se jinde průběh lišil) akční výbor sestavilo dosavadní předsednictvo, které následně konstatovalo, že mezi členy nenalezlo nikoho, kdo by smýšlel proti vládě „obrozené národní fronty“.[1431]

I když prověřování členstva mělo více než formální charakter, SPL dlouhodobě přitahovala osoby konzervativně smýšlející, staré elity, ať již intelektuální jako učitele a úředníky, či z hlediska socioekonomického postavení, tj. podnikatele či živnostníky, tedy povětšinou okruh obyvatel, jenž s novými pořádky zcela nesouzněl. S rozčarováním z dosavadního vývoje se setkal již v dubnu Bohumil Habal, vybírající pro poděbradský odbor SPL členské poplatky v Sadské. Postěžoval si, že „letošní vybírání členských poplatků bylo doprovázeno s kolísavými poznámkami a pro mě to bylo dosti trapné něco podobného poslouchat“, a vzhledem k vývoji situace se trochu naivně podivoval, že „[p]rávě u členů (čís. 3 a 6 seznamu [tj. restauratér Václav Šubrt a choť hoteliéra Antonie Vaníčková]), kteří mají zajisté slušné příjmy, setkal jsem se s kolísáním!“[1432] V prosinci téhož roku pak odchod z SPL ohlásil semilský tiskař Jaroslav Glos, ovšem v době, kdy mu již tiskárna nepatřila. Současně řady SPL opustil i jeden ze zakladatelů semilského odboru Josef Petříček.[1433]

Bozkovského úředníka Petříčka k vystoupení přimělo spíše dění v ústředí SPL. Vedení kolem Vladimíra Zmeškala přistoupilo k prověřování členů podobně jako v Semilech či Poděbradech, najmenovalo se do akčního výboru a potvrdilo, že vše je v nejlepším pořádku. Zmeškal však podcenil osobní spory s třetím jednatelem Jiřím Kapitánem, asistentem na Českém vysokém učení technickém, členem Svazu osvobozených politických vězňů, mužem s rozsáhlými politickými konexemi. Kapitánovi se podařilo sestavit nový akční výbor v čele s prezidentem nejvyššího vojenského soudu Ladislavem Rutarem. Kromě ikonické Getrudy Sekaninové v něm byli zastoupeni i reprezentanti ministerstev zahraničí, informací a školství. Vladimír Zmeškal byl z SPL vyloučen, jeho místa se ujal přímo Rutar, na Kapitána zbyl jednatelský post, záda mu kryl bankovní úředník Jiří Hainc, jehož Zmeškal ještě na sklonku

[1430] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o druhé výborové schůzi, konané dne 6. března 1948.
[1431] Ibidem.
[1432] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Bohumil Kučera členům Společnosti přátel Lužice v Sadské, Poděbrady sine dato, přípis Bohumila Habala z 18. 4. 1948.
[1433] SOkA Semily, f. SPL Semily, Společnost přátel Lužice, odbor v Semilech, Společnosti přátel Lužice Praha, 20. 12. 1948.

předchozího roku ze spolku vyloučil.[1434]

Jestliže nové vedení prohlašovalo, že za jeho předchůdců „ústředí ztratilo kontakt se členstvem, zvláště s venkovskými odbory, a že mnozí členové byli poměry znechuceni a ztratili na práci ve společnosti zájem“,[1435] pak těmito slovy spíše pádně vystihlo vlastní přístup. Je pravdou, že mnohé odbory stagnovaly a nevykazovaly přílišnou činnost, těžko ale tento stav klást za vinu údajnému Zmeškalovu autokratickému vedení SPL, spíše se projevilo rychle vyvanuté nadšení z revolučních převratových dob. Vladimír Zmeškal naopak především pro jádro starých členů sloužil jako záruka kontinuity. Ve většině měst, kde sídlil místní odbor, vystoupil s řadou přednášek a s místními sorabofily nad rámec oficiálních styků udržoval i osobní korespondenci.

Kapitánovo a Rutarovo vedení sice posílilo šíření cyklostylových krátkých zpráv, tzv. *Lužickosrbskou korespondenci*, jež vycházela již před válkou, avšak jinak komunikaci s odbory omezilo na minimum. Semilský František Hyška si v jednatelské zprávě za rok 1948 rovnou postěžoval, že „[ú]středí nás tentokráte mnoho nezaměstnávalo“. Zástupci poděbradského odboru pak neskrývali roztrpčení z přehlíživého chování předsedy Rutara, který „přivezl sice nám na valnou hromadu 2 delegátky ústředí, ale sám nás nenavštívil ani na okamžik, ačkoliv auto zastavilo přímo před hotelem, kde se valná schůze konala, bylo by nás velmi potěšilo, kdyby byl mezi nás na okamžik přišel, abychom se pozdravili, poznali a pak ihned mohl v cestě pokračovati“.[1436]

Stížnosti poděbradských se ale týkaly především okolnosti, že v létě 1948 do města již nezavítaly lužickosrbské děti z Jabkenic, „které každoročně svým vystoupením v lázeňském parku získaly pro Lužici mnoho sympatií“. Bohuslav Havlín sice v chvatně psaném spisku propagujícím jabkenické letní osady přivítal novou vládu Klementa Gottwalda, jedním dechem v „Gesamtkunstwerku“ ocenil i patriarchu církve československé Františka Kováře, který jej přijal „bratrsky dne 2. března 1948 a slíbil všemožnou podporu mé práci“ a celé to stihl proložit náboženskými úvahami ve stylu Petra Chelčického.[1437] Leč zkrátka a dobře, tak jako dosti svérázný, podivínský, ale organizačně nesmírně schopný jabkenický řídící učitel nevyhovoval jednomu totalitnímu režimu, nebyl přijatelný ani pro druhý. V roce 1948 Havlín

[1434] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Společnost přátel Lužice, Oběžník č. 1, 1. 6. 1948.
[1435] Ibidem.
[1436] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Společnost přátel Lužice v Lázních Poděbradech Společnosti přátel Lužice, ústředí v Praze, Poděbrady 22. 2. 1949.
[1437] Snaha osvojit si jazyk nových poměrů a prosazovat s jeho pomocí vlastní starší záměry je patrná ještě v Havlínově dopise z 13. dubna 1948, v němž hovoří o „ohrožování světového míru kapitalisty americko-anglickými“, vyzývá k svolání mírové manifestace v Poděbradech a současně vyzývá k podpoře pro „drahou nám, dosud zotročenou Lužici“, aniž by reflektoval vydání saského zákona na ochranu Lužických Srbů. SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Bohuslav Havlín Společnosti přátel Lužice Poděbrady, Jablkynice 13. 4. 1948.

opět, tentokrát již definitivně, putoval do penze.[1438]

Počínaje rokem 1948 tak sorabofilské aktivity v Pojizeří a Polabí opět utichly. Úplně stejně na jakoukoli činnost postupně rezignovalo i ústředí SPL. V březnu 1948 saský zemský sněm přijal „zákon na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva", o dva roky později byla jeho působnost rozšířena i na Braniborsko. Rovnoprávné postavení Lužických Srbů jako národnostní menšiny zaručovala i ústava mezitím vzniknuvší Německé demokratické republiky (NDR).[1439] Vlastně tak došlo k naplnění požadavku „kulturní svobody Lužických Srbů", hesla, jenž se před patnácti lety ozýval z vrcholu Mužského. Jestliže alespoň bezprostředně na přelomu 40. a 50. let přinášela Lužickým Srbům přináležitost do zájmové sféry Sovětského svazu výhody a lužickosrbské aktivity se těšily velkorysé podpoře,[1440] v Československu naopak styky s Lužickými Srby stagnovaly. Podpora Lužických Srbů z Československa, ať již materiální či kulturní, na niž se tradičně orientovali čeští sorabofilové, se vlastně stala i politicky nežádoucí. Lužickým Srbům, obdařeným menšinovými právy, byl umožněn svobodný rozvoj v rámci NDR, jak zněla oficiální prohlášení.[1441] Proč by tedy například lužickosrbské děti jezdily do zahraničí, když jim doma nyní již nic nechybí?

Většina odborů záhy zanikla, ústředí a odbory v Poděbradech a Semilech sice de facto přežívaly,[1442] od roku 1950 však nevyvíjely takřka žádnou činnost. Nevybíraly se členské poplatky a přestal vycházet i zpravodaj korporace. Po pokusu o oživení a přetvoření SPL v masovou organizaci na přelomu let 1951 a 1952[1443] následovala další léta hibernace. Oběma odborům se ve stavu nečinnosti dokonce podařilo přežít pražské ústředí. To zaniklo již roku 1955, respektive začlenilo se do Společnosti Národního muzea v podobě Sboru pro studium lužickosrbského národopisu a kultury.[1444] Členové poděbradského odboru se úředně rozešli 28. srpna 1956,[1445] semilští dokonce až 9. ledna 1959![1446] Zatímco poděbradští převedli zbytek hotovosti místnímu muzeu a se Společností Národního muzea již nespolupracovali,[1447]

[1438] L. BENEŠ, *Osobnosti*, s. 38.
[1439] Thomas PASTOR, *Die rechtliche Stellung der Sorben in Deutschland*, Bautzen 1997.; P. KUNZE, *Kurze Geschichte*, s. 67.
[1440] P. ŠURMAN, *Nadźija*, s. 72.
[1441] E. PECH, *Die Sorbenpolitik*, s. 14–21.
[1442] Zástupci těchto dvou odborů se zúčastnili schůze s ústředím v Praze dne 6. 10. 1951. Dále se dostavili delegáti odborů v Českých Budějovicích, Chocni, Ostravě a Brně. Ostatní odbory tedy pokládáme již za rozpuštěné. SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o členské schůzi konané dne 17. XI. 1951.
[1443] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Zpráva ústředního výboru SPL, leden 1952.
[1444] *Dějiny SPL*. Dostupné z URL: http://www.luzice.cz/home/cesko-luzicke-vztahy/dejiny-spl.dot [citováno 20. 4. 2016].
[1445] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Předávací protokol z 2. 10. 1956.
[1446] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o členské likvidační schůzi odboru, pořádané dne 9. ledna 1959 v budově Státní spořitelny v Semilech.
[1447] SOkA Nymburk, f. SPL Poděbrady, Předávací protokol z 2. 10. 1956.

v Semilech postupovali podle stanov a aktiva převedli na své ústředí, tedy na jeho právního nástupce. Do Sboru pro studium lužickosrbského národopisu se navíc přihlásili čtyři dosavadní členové semilského odboru SPL (což vzhledem k tomu, že se likvidační schůze účastnilo šest osob, byl úspěch). František Hyška, dlouholetý předseda odboru zdůraznil, že „[v] širším 12 členném předsednictvu zasedá také nám dobře známý Vlad. Zmeškal“.[1448] Zmeškalovo jméno a vzpomínky na jeho přednášky stále rezonovaly…

Právě od Zmeškala tlumočil František Hyška ke konci likvidační schůze pozdravy ostatním semilským přátelům. Bylo půl deváté večer. „Tím skončena po druhé činnost lužického odboru, založeného u nás dne 12. dubna 1933, likvidovaného usnesením ústředí SPL z 26./2. 1939 a obnoveného po druhé světové válce v září 1945.“ A úplně nakonec takřka stejná slova jako 17. března 1939: „Na Lužické Srby nesmíme zapomenout!“[1449] Poslední odbor SPL v Pojizeří již patřil minulosti.

[1448] SOkA Semily, f. SPL Semily, Kniha protokolu, Zápis o členské likvidační schůzi odboru, pořádané dne 9. ledna 1959 v budově Státní spořitelny v Semilech.
[1449] Ibidem.

14. Závěr

Zhruba před třemi sty stránkami jsme zanechali Miloslava Škodu jeho úvahám o „budování jakési nové základny československo-lužickosrbského přátelství“[1450] v Pojizeří a přilehlých polabských městech. Jak tedy shrnout podoby a přínos sorabofilských aktivit, jež s tímto „budováním základny“ souviselo? A je vůbec možné hovořit o nějaké „základně československo-lužickosrbského přátelství“?

Miloslav Škoda se v prvé řadě ohlížel za manifestací na Mužském v červenci 1933. Na základě tohoto shromáždění se vskutku zdálo, že Lužičtí Srbové nebyli místním obyvatelům zcela lhostejní. Alespoň na jeden jediný den se na manifestaci dostavilo, pravda ne třicet tisíc účastníků, jak tvrdili pořadatelé, ale i nejstřízlivější odhady hovořící o zhruba desetitisícové účasti ze shromáždění dělají s přehledem nejmohutnější shromáždění na podporu Lužických Srbů v meziválečném Československu. Kromě účastníků, kteří přijeli zvláštním vlakem z Prahy, do Mnichova Hradiště drtivou měrou dorazili obyvatelé nejbližšího okolí, kde fungovaly či zrovna vznikaly odbory SPL. Výpravy na Mužský mířily z měst od Semil až po Poděbrady. A v tento den za práva Lužických Srbů manifestovali nejen učitelé, úředníci, početně omezené a na základě vzdělání a společenského postavení vymezené elity, které v drtivé míře vstupovaly do řad českolužického spolku a svými aktivitami, entuziasmem i prostými organizačními schopnostmi formovaly jeho činnost, avšak jejichž potenciál dosahoval sotva jednoho procenta obyvatelstva dané lokality, nýbrž i občané především vsí v nejbližším okolí Mužského, které jinak běžné sorabofilské aktivity neoslovovaly, a kteří došli buď pěšky, nebo byl z jejich obce vypraven autobus.[1451]

Co je však přimělo k tomu, aby strávili sváteční odpoledne posloucháním politických projevů? Byla to láska k Lužickým Srbům? Jistě, ale obraz lužickosrbského etnika se v dosti nejasných konturách jen občas vynořoval ze snového oparu. Z vágní představy o slovanské vzájemnosti, která přežívala z 19. století, vyrůstala figura nepočetného mučednického národa, který je vystavován neustálému útlaku. Zájem o Lužické Srby umocňovalo nejen vědomí příbuznosti a geografická blízkost z Polabí a Pojizeří, ale i vědomí společné historie Čech a Lužic (ve zjednodušené představě ztotožňující etnikum s geografickým celkem tedy totéž jako Čechů a Lužických Srbů), po nichž přinejmenším na počátku 30. let mnozí sorabofilové, jak v Praze, tak především na Mladoboleslavsku, stále pošilhávali a vyhlíželi čas, kdy „[i] pro Vás Lužičané jednou ta pravda bude hlásati, že Vám nastal den osvobození“.[1452] A dlužno

[1450] Miloslav ŠKODA, *Tragická otázka lužickosrbská,* Boleslavan 10/1–2, 1935, s. 64–72, zde s. 72.
[1451] L. FUTTERA, *Mužský (1. díl)*, s. 94.
[1452] SOkA Mladá Boleslav, fond ZŠ Jabkenice, Školní kronika Jabkenice 1926–1976, s. 14z.

podotknout, že o mnoho jasnější představu o Lužickém Srbovi neměli ani organizátoři sorabofilských aktivit v regionu, kteří se s lužickosrbskou problematikou seznámili dosti rychle s pomocí brožur z pražského ústředí českolužického spolku. Bohuslav Havlín sice léta organizoval spolkovou činnost v Jabkenicích, ale s Lužickými Srby jej seznámil Karel Sellner až tři měsíce před příjezdem dětí, pro něž se uvolil dát přes prázdniny k disposici svou školu. K dosti redukované představě o Lužickém Srbovi a přesvědčení o nutnosti jej podpořit se obvykle družily další rozličné motivace.

Podle Miloslava Škody davy na Mužský přilákal „smysl pro demokracii a humanitu". Spíše než vědomí „slovansk[é] a lidsk[é] povinnost[i]" však zřejmě fungoval vágněji definovaný „[z]ákon lásky", jenž „káže ochranu slabšímu a trpícímu",[1453] s nímž se na potenciální sorabofily obracel Bohuslav Havlín. S ním se pojila představa užitečných a smysluplných vlastenecky orientovaných aktivit, která se neomezovala jen na účast na manifestacích, ale dotýkala se i veškeré sorabofilské činnosti. Havlín tak mohl konstatovat: „Děláme dobrou práci pro svůj stát!"[1454]

Nepřehlédnutelnou roli hrály i česko-německé animozity, jež ve 30. letech na obou stranách přerůstaly v otevřenou nenávist. Na Mužském z projevů mnoha řečníků Lužičtí Srbové (o nichž beztak mnoho nevěděli) takřka vymizeli, místo nich zaujala vrch kritika Hitlerova režimu i českých Němců. Na manifestaci, která reagovala na perzekuci Lužických Srbů, antiněmecké naladění sorabofilských aktivit gradovalo. Ovšem příběh Lužických Srbů jako dějiny germanizace tvořilo pevnou součást reprezentace lužickosrbského etnika v československém prostředí. Stereotyp Lužického Srba byl formován právě dvěma nejviditelnějšími složkami: slovanskou příbuzností a německým útlakem. Zatímco v Polabí byli Lužičtí Srbové prezentováni v prvé řadě jako slovanští bratři, na jejich germanizaci upozorňovali hraničářští pracovníci z Mladoboleslavska jako Josef Maštálko a jejich spolupracovníci jako Karel Sellner a Bohuslav Havlín, kteří nespatřovali příliš velký rozdíl mezi českým hraničářem a Lužickým Srbem, v obou případech se přece jednalo o osamocené ostrůvky v „germánském moři".

Ale nelze zapomenout ani na „milou zábavu", kterou v sorabofilské činnosti odmítal spatřovat Miloslav Škoda. Přesto právě zábavu, smysluplné strávení volného času, si od angažmá v českolužickém spolku slibovala většina členů. Ostatně i Miloslav Škoda s Rudolfem Kudrnou před shromážděním na Mužském upozorňovali: „Manifestace bude vhodnou příležitostí i k obchodům. Cukráři a pod. mohou tu za poplatek 20 Kč prodávati své

[1453] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], Mučednický národ bratrských Lužických Srbů, Nymburské listy, roč. 1, čís. 39, 21. 10. 1932, s. 2.
[1454] Sj. [Bohuslav HAVLÍN], *Proč jsou německé děti v Jabkenicích*, Jizeran, roč. 59, čís. 30, 30. 7. 1938, s. 1–2.

zboží. Z každého vyčepovaného hektolitru piva obdrží pořadatelstvo 20 Kč.“[1455] Na místě pak skutečně „po krajích silnice, na každém volném místečku byly rozloženy stánky s občerstvením, potravinami, sladkostmi a ovocem“.[1456]

Tak jako k manifestaci nedílně patřily i pouťové atrakce, následovala i po vyslechnutí „dojemných“ lužickosrbských písní během „lužických večerů“ do pozdních nočních hodin volná zábava (jen v roce 1932 v polabských městech Havlín poslal děti z výchovných důvodů včas spát). „Milou zábavou“ však byly i poznávací turistické zájezdy do Horní a Dolní Lužice či koncerty lužickosrbské hudby, kde budili pravou „sensaci“ hráči na lidové nástroje a dívky v pestrých národních krojích.

Pokud se nejednalo o jednorázovou mohutnou manifestaci, anebo alespoň koncert či početnou lužickosrbskou výpravu, která svou přítomností poutala veřejnou pozornost, byl potenciál Lužických Srbů notně omezen. Vzdor promyšlené a vytrvalé propagaci i koktejlu zmíněných dílčích, klíčových i podružných motivací, které mohly k hlubšímu zájmu o Lužické Srby přivést pojizerské a polabské občanstvo, se k dlouhodobějším aktivitám, zaštítěných v prvé řadě odbory SPL, hlásil pouhý zlomek obyvatelstva. Jen výjimečně a jen v některých sídlech překročil počet členů českolužického spolku jedno procento obyvatelstva.

Ani v Mladé Boleslavi, jednoznačně nejvýznamnějším středisku kontaktů s Lužickými Srby v regionu, si do SPL nenašlo cestu více než 0,7 % obyvatel města, i přes kampaň, jež měla přilákat širší společenské vrstvy. Kromě úředníků a učitelů, kteří tvořili jádro odboru, se mladoboleslavští (s nevelkým úspěchem) obraceli na živnostníky, studenty, ale i vágně definované „lidové vrstvy“, jejichž přítomnost měla dokázat, že zájem o Lužické Srby není zábavou úzkých elit.

Lužičtí Srbové do SPL přilákali především ostřílené členy starších národně orientovaných spolků typu Sokola či NJS. Z těchto korporací, jež do sídla zpravidla uspořádáním „lužického večera“ (eventuelně turistického zájezdu zaštítěného odborem KČST) vnesly lužickosrbskou tematiku, vzešlo jak vedení korporace, tak i podstatná část členské základny. SPL ve své samostatné činnosti s těmito mateřskými spolky i nadále úzce spolupracovala. Přesto však českolužický spolek leckde nevyčerpal veškerý potenciál, jaký mohla mít korporace orientovaná na spolupráci se slovanskými národy. Rudolf Kudrna s Miloslavem Škodou v rámci Sdružených slovanských spolků iniciovali v listopadu 1933

[1455] *Manifestace pro Lužici na Mužském*, Večerní České slovo, příl. Mladá Boleslav, 19. 6. 1933, SKA MZb VII, k. 23, f. 132.

[1456] „An den Wegrändern, auf jenem freien Fleckchen waren Buden mit Erfrischungen, Lebensmitteln, Nächereien [Naschereien] und Obst aufgestellt.“ *Kurzer Bericht über die Manifestationsversammlung der Gesellschaft Freunde der Lausitz,* SKA, f. MZb VI, ka. 8/C, fol. 13.

ustavení odboru Československo-jihoslovanské ligy.[1457] Do půl roku odbor získal dvě stě členů, tedy o padesát víc, než kolika se mohla chlubit místní SPL.[1458] Je však třeba zdůraznit, že na vytváření plnohodnotné činnosti odboru stačilo několik „slovanských pracovníků", kteří dokázali inspirovat ochotné spolupracovníky. Bohuslav Havlín takto dokázal ustavit odbor českolužického spolku v Jabkenicích a přispět k šíření osvěty o Lužických Srbech na přednáškách, které pořádal od Semil až po Kouřim, přičemž právě on téma podpory Lužických Srbů do polabských měst v podstatě vnesl. Jakmile se však aktivity těchto jedinců obrátily k jinému tématu,

I když Lužičtí Srbové dlouhodobě oslovovali pouze nepatrný zlomek pojizerské a polabské společnosti, ze srovnání sorabofilských aktivit v celorepublikovém měřítku region Pojizeří a středního Polabí vychází jako vskutku význačné, ba až jedinečné regionální středisko zájmu o Lužické Srby. Do roku 1937 se SPL podařilo ustavit sedmnáct odborů (k nim se roku 1938 připojil samostatný pražský odbor, pražští sorabofilové předtím spadali pod ústředí, stejně jako členové z míst, kde odbor spolku neexistoval), z nich sedm v Pojizeří a středním Polabí. V absolutních číslech: nejvíce členů se do této sedmičky hlásilo roku 1935, rovných 640, tedy 19,63 % z celkového počtu členů, ovšem celých 54,70 % z členstva regionálních odborů.[1459] Z tohoto úhlu pohledu Pojizeří a Polabí bylo vskutku po Praze nejvýznamnějším střediskem kontaktů s Lužickými Srby.

Notnou měrou se zde uplatňovala geografická blízkost oblasti k lužickosrbskému jazykovému teritoriu, v případě Pojizeří navíc nejbližší oblasti etnicky ryze české. Krajem projížděly výpravy Lužických Srbů mířících ku Praze, opačným směrem pak organizované zájezdy na lužickosrbské národní slavnosti.

Styky s Lužickými Srby ve 20. letech v regionu systematicky rozvíjela pouze mladoboleslavská sokolská Fügnerova župa, povědomí o lužickosrbském etniku díky aktivitám několika jednotlivců šířili i poděbradští a semilští sokolové. Na ně od počátku následující dekády navazovaly odbory českolužického spolku, ustavené nejprve v Mladé Boleslavi a Jabkenicích, odkud se osvěta o Lužických Srbech hvězdicovitě šířila proti proudu Jizery i do Polabí. Aktivity zaštítěné českolužickým spolkem měly za cíl během „lužických večerů", osvětových přednášek, koncertů a výstav lužickosrbského umění a národopisných artefaktů seznámit veřejnost s prostou existencí tohoto etnika. Na všech těchto akcích se však též vybíraly dary ve prospěch činnosti ústředí SPL, podporujícího rozvoj lužickosrbského

[1457] *Založení Československo-bulharské vzájemnosti a Československo-jihoslovanské ligy*, Národní zájmy, roč. 14, čís. 75, 5. 10. 1933, s. 4.
[1458] *Československo-jihoslovanská liga*, Obrana lidu, roč. 27, čís. 23, 8. 6. 1934, s. 1.
[1459] *Počet členstva v letech 1930–1934*, LSV, roč. 16, čís. 10, 1935, s. 84.; *Počet členstva v letech 1934–1937*, LSV, roč. 19, čís. 5–6, 1938, s. 40.

národního hnutí, nejčastěji na „Mukův studijní základ“, z něhož byly lužicksorbským studentům financovány pobyty na pražské univerzitě. Nejen tělesné posílení, ale v prvé řadě šíření národního uvědomění sledovaly i jabkenické dětské pobyty, které z vlastních zdrojů financovali sorabofilové na Mladoboleslavsku.

Když se však za sorabofilskými aktivitami zaštítěnými svými korporacemi ohlíželi klíčoví muži, kteří tuto činnost rozvíjeli, menšinář Fügnerovy župy Josef Maštálko a předseda ústředí SPL Jan Hejret, neubránili se zklamání. Josef Maštálko komentoval styky Fügnerovy župy s ŁSSZ krátce poté, co se lužickosrbští sokolové byli donuceni roku 1933 rozejít. Z jeho slov je patrná notná dávka roztrpčení nad nevyužitou příležitostí, jak šířit národní ideu mezi širšími vrstvami lužickosrbského obyvatelstva: „Náš styk se omezoval hlavně na inteligenci – ale národ o tom mnoho nevěděl.“[1460] Jan Hejret (a nutno zdůraznit, že ve zcela mimořádné situaci, kdy podával vysvětlení o své činnosti gestapu) zase představoval prototypického člena SPL jako pasivní osobu, která pouze „[p]latí ročně svůj členský příspěvek. Nestará se obyčejně o činnost spolkovou, to ponechává výboru, nepřijde ani na valnou hromadu. Stejně bylo s členstvím Společnosti přátel Lužice.“[1461]

Oba výroky jsou v mnohém pravdivé, zároveň však svou povahou i zjednodušující. Lužickosrbský sokolský svaz se během své existence nikdy nestal masovou organizací, novou platformou, na jejíž bázi by se šířila národní myšlenka mezi lidové vrstvy. Fügnerova župa však svými aktivitami, výchovou cvičenců, předváděním ukázek prostných i materiální a finanční podporou umožnila, aby se ŁSSZ v první polovině dvacátých let stabilizoval a mohl se dále rozšiřovat. Vzájemná spolupráce nesměřovala pouze k dosti problematické asistenci lužickosrbských sokolů u manifestačních průvodů Fügnerovy župy severočeskými německými městy, ale především z ní vzešel lužickosrbský ženský odbor sokola či „mladoboleslavské“ cvičení, opakované na sletech ŁSSZ.

Hejret dosti výstižně definoval stav, do nějž se SPL dostala po polovině 30. let. Roku 1937 již aktivity jednotlivých odborů silně upadly, mnohé odbory nevykazovaly takřka žádnou činnost, jen hromadily finanční závazky vůči ústředí. Koneckonců již roku 1933 mu dal za pravdu poděbradský starosta (a místopředseda odboru SPL) Josef Caňkář, když si stěžoval na „[ú]kaz, který se jeví ve všech spolcích: netečnost, neúčast.“[1462]

I tak mezi jednotlivými místy panovaly výrazné rozdíly. Na jedné straně zde stály odbory jako Nymburk, který po odchodu jediného aktivního sorabofila Miloslava Wajse upadl do nečinnosti. Aktivní (až hyperaktivní) Bohuslav Havlín sice v Jabkenicích setrvával,

[1460] MAŠTÁLKO, *Zpráva menšinová*, Ruce 3/1933, SKA, f. MZb VII, ka. 21/A, fol. 108.
[1461] T. MEŠKANK, *Kultur besteht*, s. 233.
[1462] K. [Josef CAŇKÁŘ], *Z odboru Přátel lužických Srbů*, Poděbradské noviny, roč. 19, čís. 23, 2. 6. 1933, s. 5.

leč pro své neutuchající plány s dětskými osadami, v nichž ale nemohli být ubytováni Lužičtí Srbové, nepotřeboval zaštítění odborem SPL. V Železném Brodě ze spolku masivně odcházeli členové a zoufalé vyzývání místních učitelů, aby se zapojili do spolkových aktivit, nemělo valný efekt. A konečně kolínský odbor, jenž vzhledem k počtu obyvatel v místě, zůstával vždy marginálním sdružením, ani pořádně nikdy nerozproudil hmatatelnější činnost. Nejednalo se však o nějakou výjimku, spíše o běžný, vpravdě symptomatický fenomén, který charakterizoval řadu spolků, jež se zrodily ze závanu nadšení, který ale brzy odvanul a jedince, kteří přechodnou dobu horovali pro jedno téma, vehnal do náručí tématu jiného, jež bylo náhle pociťováno jako důležitější a potřebnější. Tak jako od podzimu 1932 dosavadní nejaktivnější sorabofilové na Mladoboleslavsku, Karel Sellner a Bohuslav Havlín, nahrazovali zájem o Lužické Srby stále zřetelněji zájmem o české hraničáře. Miloslav Škoda se od Lužických Srbů pod křídly Sdružených slovanských spolků zase přesouval do všeslovanských vod. Z korporací, o něž jejich činovníci ztratili zájem, se staly „[z]bytečné spolky“, jež „se snad sejdou jednou za rok, aby byl zvolen předseda, jednatel a pokladník a touto činností se skončí celé pracovní období a čeká se celý rok, aby po roce se sešel opět výbor a porokoval o tom, co se mělo udělat a co by se mělo udělat příště“.[1463]

Na druhou stranu se však v Poděbradech a Semilech neustále snažili získávat nové členy (anebo alespoň vyrovnávat odchody členů stávajících), ještě roku 1938 připravili alespoň drobné připomínky Lužických Srbů ve svém městě, dokonce ještě na počátku roku 1939, ve značně nejisté a pohnuté situaci, bylo alespoň jádro místních sorabofilů připraveno setrvat v dosavadních aktivitách. Ba i v Mladé Boleslavi, kde roku 1936 ani nebyli s to uspořádat valnou hromadu a vykazovali rekordní dluh vůči ústředí, poslali ještě roku 1937 do Prahy nezanedbatelných 500 Kč ve prospěch lužickosrbských studentů. A zrovna při zmínce o Mladé Boleslavi je třeba připomenout, že do tohoto stavu se korporace dostala až po roce 1933. Manifestací na Mužském v červenci onoho roku vyvrcholilo trojletí, odstartované zájezdem KČST do Horní a Dolní Lužice o prázdninách 1930, během něhož byla Mladá Boleslav (včetně blízkých Jabkenic, kde byli dvakrát ubytovány lužickosrbské děti) dle Vladimíra Zmeškala „jistě ve slov. věcech nejčilejším naším venkovským městem“[1464] a mírou sorabofilských aktivit jí mohlo konkurovat toliko pražské centrum.

Zmeškal měl v prvé řadě na mysli finančně nákladné počiny ve prospěch lužickosrbských školáků, kteří trávili prázdniny v Jabkenicích, a studujících, jimž spolek hradil vzdělávání na místních školách. K takovému vydání se kromě pražského ústředí, jež za

[1463] -b-, *Zbytečné spolky*, Nymburské listy, roč. 2, čís. 46, 17. 11. 1933, s. 3.
[1464] *Literární hlídka*, LSV, roč. 15, čís. 3, 1934, s. 27.

tím účelem spravovalo Mukův studijní základ, na jehož financování se podílely i regionální odbory, odvážili toliko v Hradci Králové. I když ani tyto aktivity podobně jako podpora ŁSSZ neoslovila masy – do Bělé pod Bezdězem a Jabkenic dohromady zavítalo pouze 61 dětí, které v Mladé Boleslavi doplnila pětice studentů a jedna hospitantka –, v kontextu činnosti celé SPL se jednalo o výjimečné počiny. Účast dětí a studujících na sérii „lužických večerů" nadto přispěla k zakládání dalších odborů v Pojizeří a Polabí.

Výsadní postavení Mladé Boleslavi v sorabofilských aktivitách, které zde měly zásluhou Fügnerovy župy (jež však zase těžila z výhodné polohy města na železnici z Ebersbachu do Prahy) nejdelší tradici, ale potvrzovaly i hlasy Lužických Srbů samých, kteří věnovali zvláštní pozornost početným výpravám pěvců, jež ve městě vystoupily v letech 1922 a 1927, a sokolů, jejichž družstva předvedla svůj um v letech 1922 a 1931. Prim však hrály prázdninové pobyty dětí. Roku 1922 v Bělé pod Bezdězem díky Josefu Maštálkovi odstartovala tradice každoročních dětských táborů, která vyvrcholila o dekádu později, kdy pobývali „naši miláčkové v Jabkenicích".[1465] Pobyty dětí v Havlínově škole zaujaly i protistranu: budyšínské Oddělení pro lužickosrbské záležitosti čili Wendenabteilung.

Za předpokladu, že Wendenabteilung monitorovalo aktivity, jež svým významem, ať již působením na Lužické Srby a podněcováním jejich národního uvědomění, nebo šířením osvěty o tomto etniku před československou veřejností, překračovaly úzký regionální význam, dominovaly by i zde sorabofilské počiny na Mladoboleslavsku. Vedle dětských táborů a pobytu studentů uvázly v jejich hledáčku lužickosrbská oddělení na „Výstavě českého severu" roku 1927 a na „Výstavě slovanské spolupráce" z roku 1933. A pochopitelně i samostatná „Výstava lužickosrbské kultury", jež se uskutečnila v Jabkenicích roku 1937. Doplňme však, že tyto výstavy připravili činovníci pražského ústředí, kteří pro prezentování vlastních exponátů využili prostory, jež dostali k disposici od mladoboleslavských sorabofilů.

Na příkladu úpadku kdysi tak čilých sorabofilských aktivit na Mladoboleslavsku se zrcadlí klíčový přelom v podobě této činnosti, jejž si vynutila perzekuce Lužických Srbů v Německu. Právě zákroky vůči Lužickým Srbům (a o rok dříve účast lužickosrbských sokolů na všesokolském sletu i pobyt dětí v Jabkenicích) do řad SPL přilákaly nové členy, díky nimž na konci roku 1933 korporace zaznamenala rekordní počet členů. Zájezdy Lužických Srbů do Československa byly ale citelně omezeny, místo početných výprav republiku objížděl samotný skladatel Bjarnat Krawc, u oblíbených „lužických večerů" již neasistovaly lužickosrbské děti. Na nový způsob prezentace Lužických Srbů na veřejnosti, která byla postavena na osvětových přednáškách, nebyl schopen zareagovat mladoboleslavský odbor

[1465] Č. L. [Česlaw LĚSKA], *Naše lubuški w Jablkynicach*, Serbske nowiny, roč. 91, č. 183, 6. 8. 1932, s. 3.

SPL, který naopak svou činnost založil na osobních kontaktech a možnostech pravidelného setkávání s Lužickými Srby, a po zklamání z výsledku mohutné manifestace na Mužském, odkud byla odeslána memoranda k SN (jimiž se ale nikdo nezabýval), místní sorabofilové ztratili motivaci k dalším aktivitám.

S nastalou situací se lépe vypořádali v sídlech, kde se odbory SPL teprve rodily (a na zájezdy Lužických Srbů zde nebyli občané zvyklí). I zde se ale pravidelné „lužické večery", jejichž program se chtě nechtě opakoval, vyčerpávaly a zájem o ně klesal. V Poděbradech akce pořádané v lázeňské sezoně cílily nejen na místní sorabofily, ale i na lázeňské hosty, semilská SPL se pak neomezovala pouze na omezené možnosti nevelkého města, ale přednášky a „lužické večery" nabízela i sokolským jednotám v menších obcích v blízkém okolí. Díky těmto strategiím se oběma odborům podařilo udržet činnost až do roku 1938.

Přesto však druhá polovina 30. let znamená cestu ke stagnaci a úpadku SPL i celého zájmu o Lužické Srby v Československu. Lužičtí Srbové sice byli vnímáni jako bratři, bratři blízcí nejen jazykem, kdy již po několika dnech pobytu v Jabkenicích školáci „začínají mluvit česky a naši zase pochytili již hodně slov srbských",[1466] ale z Pojizeří a Polabí i geograficky. Roku 1937 a 1938 se však již nehrálo o budoucnost bratrů, nýbrž vlastní.

Šíření zájmu o Lužické Srby v Pojizeří a středním Polabí je snad až na Mladoboleslavsko se sokolskou předehrou a – sice krátkodechým, ale hektickým – vyvrcholením na počátku 30. let krátkodobou epizodou, která předtím, než mohla být, třebas právě po vzoru mladoboleslavských, hlouběji rozvinuta, byla přidušena politickou situací a v podobě občasných přednášek a kulturních večerů neměla šanci výrazněji promluvit do místního dění, tím méně do dění přesahujícího rámec regionu. O krátkodobou epizodu se jedná i z perspektivy dějin česko-lužickosrbských styků, v žádném případě však epizodu marginální. I těch nemnoho pozoruhodnějších událostí, jež se odehrály především na Mladoboleslavsku, zmiňme v prvé řadě jabkenické dětské pobyty a ve svém důsledku nepovedenou, avšak díky své mohutnosti v českolužické historiografii dodnes mytizovanou manifestaci na Mužském, však stačilo nejen k tomu, aby na několik týdnů vzrušily úředníky Wendenabteilung, ale aby se zmínky o nich objevily v syntézách lužickosrbských dějin i s odstupem desetiletí, jedné světové války, jedné „Stunde Null" a jedné „Wende". A samozřejmě také k tomu, aby o nich vznikla jedna diplomová práce…

[1466] SOkA Mladá Boleslav, f. ZDŠ Jabkenice, Kronika [příloha].

15. Seznam pramenů a použité literatury

15.1 Archivy

Literární archiv Památníku národního písemnictví

fond Českolužický spolek „Adolf Černý“

fond Josef Páta

Muzeum města Mnichovo Hradiště

fond Archiv města Mnichovo Hradiště

Staatsfilialarchiv Bautzen

fond Kreishauptmannschaft Bautzen, Wendenabteilung.

Státní okresní archiv Mladá Boleslav

fond Archiv města Mladá Boleslav

fond Archiv obce Jabkenice

fond Základní devítiletá škola Jabkenice

Státní okresní archiv Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem

fond Společnost přátel Lužice Poděbrady

Státní okresní archiv Semily

fond Společnost přátel Lužice – odbor Semily

Serbski kulturny archiw Budyšin

fond Historische Bestände / Archiv der Maćica Serbska, MZb VI – Tschechisch-sorbische Wechselseitigkeit und Bohemica

fond Historische Bestände / Archiv der Maćica Serbska, MZb VII – Ausschnittsammlung aus der tschechischen Presse

fond Historische Bestände / Archiv der Maćica Serbska, MZb XVI – Deutscher Militarismus und Chauvinismus.

15.2 Tisk

Bezděz, Česká Lípa, roč. 1–4 (1930–1933)

Boleslavan, Mladá Boleslav, roč. 8–10 (1933/1934–1935/1936)

Českolužický věstník, Praha, roč. 1–11 (1920–1930)

Jizeran, Mladá Boleslav, roč. 41–59 (1920–1938)

Katołski posoł, Budyšin, roč. 59–71 (1921–1933)

Lužickosrbský věstník, Praha, roč. 12–22 (1931–1947)

Mladoboleslavské listy, Mladá Boleslav, roč. 32–49 (1921–1938)

Na stráž, Semily, roč. 22–25 (1929–1932)

Národní zájmy, Mladá Boleslav, roč. 43–51 (1930–1938)
Naše hlasy, Český Brod, roč. 52–58 (1932–1938)
Nymburské listy, Nymburk, roč. 1–7 (1932–1938)
Obrana lidu, Mladá Boleslav, roč. 13–28 (1920–1935)
Poděbradské noviny, Poděbrady, roč. 18–24 (1932–1938)
Pojizerské listy, Turnov, roč. 48–53 (1933–1938)
Předźenak, Budyšin, roč. 79 (1933)
Prokůpkův kraj, Čáslav, roč. 1–6 (1932–1937)
Serbske nowiny, Budyšin, roč. 80–92 (1921–1933)
Serbski Casnik, Bórkowy, roč 81–83 (1930–1932)
Sokołske listy, Budyšin, roč. 1–8 (1924–1932)

15.3 Primární literatura

DAVID, Josef, *Lužičtí Srbové*, Praha 1946.
DUBICKÝ, Jan, *„Živý" pomník Smetanův: Národní a slovanské dětské osady v Jablkynicích*, Boleslavan, roč. 8, čís. 7–8, 1933/1934, s. 197–199.
Götzenbilder der alten Sachsen und Lausitzer. In: Saxonia. Museum für Sächsische Vaterlandkunde, roč. 1, čís. 15, 1834/1835, s. 66–67.
HERDER, Johann Gottfried, *O původu řeči*. In: TÝŽ, Uměním k lidskosti. Úvahy o jazyce a literatuře, Praha 2006, s. 11–98.
JUNGMANN, Josef, *Historie literatury české*, 2. vyd., Praha 1849.
KERNER, Josef Č., *Návštěvou v Lužici*, Mladá Boleslav 1946.
KOLLÁR, Jan, *Slávy dcera.* Praha 1924.
MASARYK, Tomáš Garrigue, *Nová Evropa. Stanovisko slovanské*, Brno 1994.
MASARYK, Tomáš Garrigue, *Rusko a Evropa. Studie o duchovních proudech v Rusku, I díl*, Praha 1995.
MAŠTÁLKO, Josef, *České menšiny kraje českolipského*, Bělá pod Bezdězem 1921.
MAŠTÁLKO, Josef, *Lužičtí Srbové*, 2. vyd., Česká Lípa 1946.
MAŠTÁLKO, Josef, *Lužičtí Srbové*, Mladá Boleslav 1924.
MUDRA, Jiří (ed.), *Lidové pohádky Lužických Srbů v podání současných lužickosrbských spisovatelů*, Praha 2014.
Národnostní mapa Československé republiky: podle sčítání lidu z 1. prosince 1930 [Měřítko 1:750 000], 2. vyd, Praha 1938. Dostupná z URL: http://mapy.geogr.muni.cz/mr.html?id=717847 [citováno 20. 5. 2016].

PALACKÝ, František, *Dějiny národu českého I*, Praha 1968.
PÁTA, Josef – ZMEŠKAL, Vladimír (edd.), *Naše styky s Lužicí*, Praha 1934.
SELLNER, Karel, *Lužice a česká emigrace*, Mladá Boleslav 1935.
Sj. [HAVLÍN, Bohuslav], *Kolonie lužicko-srbských dětí r. 1931 ve Smetanových Jablkynicích na Mladoboleslavsku*, Bezděz, roč. 3, čís. 4, 1932, s. 121–124.
ŠKODA, Miloslav, *Tragická otázka lužickosrbská,* Boleslavan, roč. 10, čís. 2–3, 1935/1936, s. 64–72.
ŠKODA, Miloslav, *Tragická otázka lužickosrbská*, Mladá Boleslav 1935.
ŠOLLE, Zdeněk, *Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919, II*, Praha 1994.
THOMAS, Ferdinand, *Johann Libieg: Ein Lebensbild für die Jugend*, Reichenberg 1901.
Z BOSAU, Helmold, *Kronika Slovanů*, Praha 2012.
ZMEŠKAL, Vladimír, *Patnáct let českolužického spolku „Adolf Černý" v Praze 1907–1922*, Praha 1923.
ZMEŠKAL, Vladimír, *Výstava lužickosrbské kultury v Jablkynicích*, Praha 1937.
ZMEŠKAL, Vladimír, *Zájezd lužickosrbských pěvců do Československé republiky ve dnech 2. – 7. ledna 1922*, Praha 1922.

15.4 Sekundární literatura

ALT, Peter-André, *Aufklärung*, Stuttgart–Weimar 1996.
BABÍK, Michal – COGAN, Miroslav, *Turnovsko*, Praha – Litomyšl.
BABKA, Josef et al., *Středočeský kraj. Životní prostředí*, Praha 2007.
BAHLCKE, Joachim (ed.), *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Leipzig 2001.
BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila, *Frankové a Evropa*, Praha 2009.
BENEŠ, Luděk – KOTLABA, Radek – MATTA, Jiří (edd.), *Mladoboleslavsko v proměnách času*, Praha – Mladá Boleslav 1997.
BENEŠ, Luděk, *Osobnosti Mladoboleslavska*, Mladá Boleslav 2009.
BJEŃŠ, Handrij, *Chronika serbskich stawiznow*, Budyšin 2007.
BOBKOVÁ, Lenka – BŘEZINA, Luděk – ZDICHYNEC, Jan, *Horní a Dolní Lužice*, Praha 2008.
BOBKOVÁ, Lenka, *Česká koruna na sklonku středověku.* In: Lenka BOBKOVÁ et al., Česká koruna na rozcestí. K dějinám Horní a Dolní Lužice a Dolního Slezska na přelomu středověku a raného novověku (1437–1526), Praha 2010, s. 25–86.

BOHÁČ, Zdeněk, *České země a Lužice*, Tišnov – Budyšín 1993.

BOHÁČ, Zdeněk, *Sasko – Lužice. Průvodce*, Praha 1989.

BRANKAČK, Jan – MĚTŠK, Frido et al., *Stawizny Serbow. Zwjazk 1. Wot spočatkow hač do lěta 1789*, Budyšin 1977.

BRUMMER, Alexandr, *Slovanství a slovanská tradice v meziválečném Československu 1918–1938*, Brno 2012 [nevydaná disertační práce].

ČECHUROVÁ, Jana – RANDÁK, Jan et al., Základní problémy studia moderních a soudobých dějin, Praha 2014.

ČECHUROVÁ, Jana, *Česká politická pravice*, Praha 1999.

ČECHUROVÁ, Jana, *Menšina v menšině. „Péče" o Čechy v pohraničí*. In: Jana MACHAČOVÁ – Jiří MATĚJČEK (edd.), Národnostní menšiny a jejich sociální pozice ve střední Evropě, Opava – Praha 1999, s. 143–151.

ČERNÝ, Marcel – KALETA, Petr (edd.), *Pražské sorabistické studie. K 60. výročí úmrtí Adolfa Černého (1864–1952) a 70. výročí úmrtí Josefa Páty (1886–1942)*, Praha 2013.

ČERNÝ, Marcel – KALETA, Petr (edd.), *Pražské stopy Jakuba Barta-Ćišinského*, Praha 2010.

ČERNÝ, Marcel – KALETA, Petr (edd.), *Stoletý most mezi Prahou a Budyšínem. Společnost přátel Lužice (1907–2007)*, Praha 2008.

ČORNAKEC, Andrea, *Serbske pismowstwo – Sorbisches Schriftentum*, Budyšin / Bautzen 1992.

Dějiny SPL. Dostupné z URL: http://www.luzice.cz/home/cesko–luzicke–vztahy/dejiny–spl.dot [citováno 20. 4. 2016].

FRONĚK, Norbert, *170 let výroby cukru v Dobrovici*, Dobrovice 2001.

FUTTERA, Ladislav, *Kontakty s Lužickými Srby na Mladoboleslavsku v letech 1918–1938*, Praha 2013 [nevydaná bakalářská práce].

FUTTERA, Ladislav, *Kontakty s Lužickými Srby na Mladoboleslavsku v letech 1918–1938*. In: Kateřina ČADKOVÁ (ed.), Historie 2013. Sborník prací z 19. celostátní studentské vědecké konference konané 3. – 4. dubna 2014 v Pardubicích, Pardubice 2014, s. 9–39.

FUTTERA, Ladislav, *Lužickosrbský Sokol a Mladá Boleslav*, Česko-lužický věstník, roč. 22, 2012, čís. 11–12, s. 80–82.

FUTTERA, Ladislav, *Mužský, 5. července 1933. Příběh jedné manifestace (1. díl)*. In: Lětopis. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur, roč. 62, čís. 1, 2015, s. 85–100.

FUTTERA, Ladislav, *Mužský, 5. července 1933. Příběh jedné manifestace (2. díl)*. In: Lětopis. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur, roč. 62, čís. 1, 2016 [v tisku].

FUTTERA, Ladislav, *Naše lubuški w Jablkynicach. Pobyty lužickosrbských dětí v Jabkenicích v letech 1931 a 1932*. In: Boleslavica '14. Vlastivědný sborník Mladoboleslavska, roč. 7, 2014, s. 73–88.

FUTTERA, Ladislav, *Německá píseň o české Libuši. Obraz českého dávnověku v české a německé literatuře 19. století*, Příbram 2015.

GEBHART, Jan – KUKLÍK, Jan, *Velké dějiny zemí Koruny české, Svazek XV.a*, 1938–1945.

GELLNER, Ernest, *Nacionalismus*, Brno 2003.

HARNA, Josef, *Český národní socialismus*. In: Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK, et al., Politické strany: vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004. I. díl, Brno, s. 395–412.

HLAVAČKA, Milan et al., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době. Svazek II.*, Praha 2014.

HLAVAČKA, Milan, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech 1862–1913*, Praha 2005.

HRABAL, Milan, *Lužičtí Srbové známí i neznámí. Historie a současnost nejmenšího západoslovanského národa*, Varnsdorf 2010.

HRABAL, Milan, *Warnoćicy – češke wokno do Łužicy*, Varnsdorf 2011.

HRABOVÁ, Libuše, *Stopy zapomenutého lidu. Obraz dějin Polabských Slovanů v historiografii*, České Budějovice 2006.

HROCH, Miroslav, *Na prahu národní existence*, Praha 1999.

HROCH, Miroslav, *Národy nejsou dílem náhody*, Praha 2009.

HROCH, Miroslav, *V národním zájmu*, Praha 1999.

CHODĚJOVSKÝ, Jan, *Lužice v plánech na vybudování nového Československa. Velké naděje a zklamání českých slavistů*, Praha 2011 [nevydaná disertační práce].

JELÍNEK, Zdeněk, *Kolínsko*, Praha 1990.

JERMÁŘ, Jaromír, *Historie Kláštera Hradiště nad Jizerou*. In: Jan JUŘENA (ed.), Klášter Hradiště nad Jizerou včera a dnes, Klášter Hradiště nad Jizerou 2014, s. 4–58.

JERMÁŘ, Jaromír, *Lužičtí Srbové a Mladoboleslavsko*, Česko-lužický věstník, roč. 22, čís. 11–12, 2012, s. 80.

JERMÁŘ, Jaromír, *Lužičtí Srbové a Mladoboleslavsko*, Od Ještěda k Troskám, roč. 11 (27), čís. 2, 2004, s. 127.

JOHN, Jürgen – KÖHLER, Jürgen, *Der Völkerbund und Deutschland zwischen den Weltkriegen*. In: Zeitschrift für Geschichtswissenschaft, roč. 38, 1990, s. 387–404.

JOZA, Jaroslav, *Z minulosti textilního průmyslu v kraji libereckém*, Liberec 1958.

KALETA, Petr – František MARTÍNEK, František – NOVOSAD, Lukáš (edd.), *Praha a Lužičtí Srbové. Sborník z mezinárodní vědecké konference ke 140. výročí narození Adolfa Černého*, Praha 2005.

KALETA, Petr – TYLLNER, Lubomír (edd.), *Slovanský svět očima badatelů a publicistů 19. a 20. století. Sborník z mezinárodní vědecké konference k 50. výročí úmrtí Ludvíka Kuby (Opole 16. – 17. listopadu 2006)*, Praha 2007.

KALETA, Petr, *Češi o Lužických Srbech. Český vědecký, publicistický a umělecký zájem o Lužické Srby v 19. století a sorabistické dílo Adolfa Černého*, Praha 2006.

KÁRNÍK, Zdeněk, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl první*, Praha 2000.

KÁRNÍKOVÁ, Ludmila, *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754–1914*, Praha 1965.

KASPER, Martin, *Geschichte der Sorben. Band 3. Von 1917 bis 1945*, Bautzen 1976.

KASPER, Měrćin, *Někotre zwonkownopolitiske aspekty serbskeho prašenja 1933 do 1937*, Rozhlad, roč. 18, čís. 4, 1968, s. 121–132.

KASTNER, Quido, *Osidlování českého pohraničí od května 1945*, Praha 1996.

KOLB, Eberhard, *Die Weimarer Republik*, 7. vyd., München 2009.

KOSTA, Peter, *Lužičtí Srbové ve výmarské republice a problém národnostních menšin v politice první Československé republiky*. In: Marie L. NEUDORFLOVÁ (ed.), Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka, s. 217–228.

KOSTA, Peter, *Zum Tschechenbild bei den Polen und zum Polenbild bei den Tschechen aus der Sicht der Stereotypen- und Prototypensemantik*. In: Katrin BERWANGER – Peter KOSTA (edd.), *Stereotyp und Geschichtsmythos in Kunst und Sprache*, Frankfurt am Main 2005, s. 51–70.

KOŠNAR, Lubomír – SLÁMA, Jiří, *Doba stěhování národů*. In: Miroslav BUCHVALDEK et al., Dějiny pravěké Evropy, Praha 1985, s. 204–214.

KRAUS, Arnošt, *Stará historie historie česká v německé literatuře*, Praha 1902.

KRAWC, Mikławš, *Hižo w lěće 1920 serbske dźěći w Českej witał*, Sokołske listy, roč. 7, čís. 4, 2000, s. 1–2.

KRBCOVÁ, Jana, *Literární historik Miloslav Wajs*, Plzeň 2013 [nevydaná diplomová práce].

KUNZE, Peter, *Aus der Geschichte der Lausitzer Sorben*. In: Dietrich SCHOLZE (ed.), Die Sorben in Deutschland – Serbja w Němskej, Bautzen 1993, s. 7–55.

KUNZE, Peter, *Die Preußische Sorbenpolitik 1815–1847*, Bautzen 1978.

KUNZE, Peter, *Die Sorben/Wenden in der Niederlausitz*, 2. vyd., Bautzen 2000.

KUNZE, Peter, *Kurze Geschichte der Sorben*, 3. vyd., Bautzen 2001.

KUNZE, Peter, *Serbja – Die Sorben*, Budyšin / Bautzen, 1989.

KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav, *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví*, 3. vyd., Praha 2009.

LADUŠ, Manfred, *Domowina sto lět*, Budyšin 2012.

LANGE, Albrecht, *Die Tracht des Hannoverschen Wendlandes*, Bautzen 2006.

LANGEWIESCHE, Dieter, *Nation, Nationalismus, Nationalstaat in Deutschland und Europa*, München 2000, s. 25–26.

LANGHAMER, Antonín, *Pětaosmdesátiny sklářské školy v Železném Brodě*. In: Sklář a keramik, roč, 56, čís. 1–2, 2006, s. 7–15.

LANGHAMMEROVÁ, Jiřina, *Ludvík Kuba. Renesanční osobnost slovanského světa*, Praha 2011.

MACURA, Vladimír, *Český sen*, Praha 1998.

MACURA, Vladimír, *Mytologie Slávy dcery*. In: Česká literatura, roč. 24, čís. 1, 1976, s. 32–46.

MACHAČOVÁ, Jana – MATĚJČEK, Jiří, *Sociální pozice národnostních menšin v českých zemích 1918–1938*, Opava 1999.

MALINK, Pětr, *Proza a dramatika Jakuba Barta–Ćišinskeho*. In: Jakub BART-ĆIŠINSKI, Zhromadźene spisy VII. Dramatika, Budyšin 1973, s. 241–272.

MALOTÍN, Bohumil, *Ladislav Smejkal, Josef Maštálko o Masarykově významu pro náš kraj*, Česko-lužický věstník, roč. 10, čís. 11, 2000, s. 75.

MESCHKANK, Werner, *Als die Wendengötter sterben sollten*, Cottbus 2005, s. 18–19.

MEŠKANK, Timo, *Kultur besteht – Reich vergeht. Tschechen und Sorben (Wenden) 1914–1945*, Berlin 2000.

MEŠKANK, Timo, *Sokolské hnutí a Lužičtí Srbové*. In: Marek WAIC (ed.), Sokol, jeho vznik, vývoj a význam, Praha 1998, s. 179–185.

MĚTŠK, Frido, *Der Kurmärkisch – wendische Distrikt*, Bautzen 1965.

Mikra [KRAWC, Mikławš], *Zajimawostka z léta 1920*, Sokołske listy, roč. 7, čís. 6, 2000, s. 4.

MŁYŃK, Jurij, *Dosłowo*. In: Jakub LORENC-ZALĚSKI, Serbscy rjekowje, Berlin 1957, s. 375–416.

MORAVCOVÁ, Dagmar, *Výmarská republika. Problémy demokracie v Německu 1918-1932*, Praha 2006.

MORÁVEK, Antonín – ZMEŠKAL, Vladimír, *Lužický dům v Praze 1728–1948*, Praha 1948.
NOVOTNÝ, Jiří – ŠOUŠA, Jiří, *Wirtschaftsnationalismus und nationale Eliten auf dem Boden des tschechischen Bankwesens*. In: Eduard KUBŮ – Helga SCHULTZ (edd.), Wirtschaftsnationalismus als Entwicklungsstrategie ostmitteleuropäischer Eliten. Die böhmischen Länder und die Tschechoslowakei in vergleichender Perspektive, Praha – Berlin 2004, s. 33–48.
OLIVOVÁ, Věra, *Dějiny první republiky*, Praha 2000.
PASTOR, Thomas, *Die rechtliche Stellung der Sorben in Deutschland*, Bautzen 1997.
PÁTA, Josef, *Jak se vyvíjel dnešní spisovný lužickosrbský jazyk*. In: TÝŽ, Lužické stati, Praha 1937, s. 58–76.
PECH, Edmund – SCHOLZE, Dietrich (edd.), *Zwischen Zwang und Beistand. Deutsche Politik gegenüber den Sorben vom Wiener Kongress bis zur Gegenwart*, Dresden 2003.
PECH, Edmund, *Die Sorbenpolitik der DDR 1949–1970. Anspruch und Wirklichkeit*, Bautzen 1999.
PIER, John, *Sémiotika narativu*, Brno – Praha 2006.
PITHART, Petr, *Občanská společnost a stát*. In: Jiří Kunc (ed.), Demokracie a ústavnost, Praha 1999, s. 238–245.
Pobyty lužickosrbských dětí v Čechách za první republiky, Česko-lužický věstník, roč. 15, čís. 6, 2005, s. 40–41.
PRAŽÁK, Albert, *Herder a Češi*. In: Johann Gottfried HERDER, *Vývoj lidskosti*, Praha 1941, s. III–XXXIII.
PRŮŠKOVÁ, Helena, *Obec Boseň z pohledu historie*. In: Jaromír JERMÁŘ et al., Sborník vydaný při příležitosti 950 let od první písemné zmínky o obci Boseň, Boseň 2007, s. 5–37.
PYNSENT, Robert B., *Mýtus Slovanství: Pavel Josef Šafařík a Jan Kollár*. In: TÝŽ, Pátrání po identitě, Jinočany 1996, s. 67–127.
RAK, Jiří, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Jinočany 1994.
red., *Valná hromada Společnosti přátel Lužice se uskutečnila 29. března*, Česko-lužický věstník, roč. 24, čís. 5, 2014, s. 34.
RŮŽKOVÁ, Jiřina – Josef ŠKRABAL, Josef (edd.), *Historický lexikon obcí České republiky 1869–2005, 1. díl*, Praha 2006.
Sf. [Augustin SEIFERT], *Národní rada československá*. In: Ottův slovník naučný / Dodatky. Díl čtvrtý, svazek prvý, Praha 1936, s. 458–459.
SCHAMSCHULA, Walter, *Die Anfänge der tschechischen Erneuerung und das deutsche Geistesleben (1740–1800)*, München 1973.

SPIEß, Günther, *Einführung*. In: Helmut FAßKE et al., Der Niedersorben Wendisch. Eine Sprach-Zeit-Reise, Bautzen 2003, s. 7–9.

SPURNÝ, Matěj, *V zájmu národa a jeho dětí. Vztah české společnosti k otázce národa a nacionalismu na příkladu ideologie a praxe Ústřední Matice školské*, Praha 2004 [nevydaná diplomová práce].

STAROSTA, Manfred, *Dolnoserbsko-nimski słownik / Niedersorbisch–deutsches Wörterbuch*, Budyšyn 1999.

STELLNER, František, *Slovanství v české a ruské společnosti v první polovině 19. století*. In: Historický obzor, roč. 14, č. 9–10, 2004, s. 206–211.

ŠATAVA, Leoš, *Jazyk, etnicita a Lužičtí Srbové*, Slovanský přehled, roč. 92, čís. 2, 2006, s. 301–312.

ŠATAVA, Leoš, *The Region of Upper and Lower Lusatia as an Object of Political Visions, Aspirations and Projects in the 20th and 21st Century*. In: Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ (edd.), Terra / Ducatus / Marchionatus / Regio. Die Bildung und Entwicklung der Regionen im Rahmen der Krone des Königreichs Böhmen, Praha 2013, s. 269–274.

ŠĚN, Franc – SCHOLZE, Dietrich (edd.), *Sorbisches Kulturlexikon*, Bautzen 2014.

ŠINDLAUER, Zdeněk, *Vlakopis lužický*, Praha 2004.

ŠMAHELOVÁ, Hana, *V síti dějin literatury národního obrození*, Praha 2011.

ŠOLLE, Zdeněk, *Století české politiky. Počátky moderní české politiky od Palackého a Havlíčka až po realisty Kaizla, Kramáře a Masaryka*, Praha 1998.

ŠOŁTA, Jan – KUNZE, Pětr – ŠĚN, Franc, *Nowy biografiski słownik k stawiznam a kulturje Serbow*, Budyšin 1984.

ŠOŁTA, Jan – ZWAHR, Hartmut, *Stawizny Serbow. Zwjazk 2. Wot 1789 do 1917*, Budyšin 1975.

ŠŮLA, Jaroslav, *Dějiny Místního odboru Společnosti přátel Lužice v Hradci Králové v letech (1928/1929) 1933 až 1939.* In: Pro Lusatia. Opolskie Studia Łużycoznawcze, roč. 8, 2009, s. 57–79.

ŠURMAN, Pětš, *Nadźija na swobodu*, Budyšin 2000.

Też Jurij Rjenč…, Sokołske listy, roč. 8, čís. 2, 2001, s. 2.

TÖPLER, Winfried, *Der älteste niedersorbische Sprachbeleg in einem Buch aus dem Dominikanerkloster in Luckau*. In: Niederlausitzer Studien, roč. 38, 2012, s. 72–78.

TŘEŠTÍK, Dušan, *Počátky Přemyslovců*, Praha 2008.

TŘEŠTÍK, Dušan, *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*, Praha 2001.

ULBRECHTOVÁ, Helena, *Lužickosrbská literatura: její vývoj a pozice mezi středoevropskými literaturami*, Praha 2009.

URBAN, Otto, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982.

URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost*, Praha 2003.

URBAŃCZYK, Przemysław (ed.), *„Neslované" o počátcích Slovanů*. Praha 2012.

VÁCLAVÍK, David, *Náboženství a moderní česká společnost*, Praha 2010.

VALENTA, Zdeněk, *Vzájemné kontakty Adolfa Černého s Arnoštem Mukou na základě korespondence A. Muky*, Praha 2000 [nevydaná diplomová práce].

VÖLKEL, Pawoł, *Prawopisny słownik hornjoserbskeje rěče*, 5. vyd., Budyšin 2005.

VYDRA, František, *Tonoucí ostrovy*, Tišnov 1999.

WINARJEC-ORSESOWA, Hańža, *Mjezynarodne prózninske lěhwo 1931 w Češkej*, Sokołske listy, roč. 10, čís. 4, 2003, s. 1–3.

ZDICHYNEC, Jan, *Předání Lužic Sasku v letech 1620–1635*. in: Jiří HRBEK – Petr POLEHLA – Jan ZDICHYNEC et al., „Od konfesijní konfrontace ke konfesijnímu míru". Sborník z konference k 360. výročí uzavření vestfálského míru, Ústí nad Orlicí 2008 s. 70–88.

ŽEMLIČKA, Josef, *Čechy v době knížecí*, Praha 2007.

16. Seznam tabulek, grafů a map v textu

16.1 Tabulky

Tabulka 1. Seznam německých toponym užívaných v textu s českými, hornolužickosrbskými a dolnolužickosrbskými variantami 19
Tabulka 2. Počet členů českolužického spolku v polabských a pojizerských odborech 203
Tabulka 3. Podíl členů SPL na obyvatelstvu pojizerských a polabských sídel 206
Tabulka 4. Členové SPL, odbor Mladá Boleslav (1931–1938) 209
Tabulka 5. Členové SPL, odbor Semily (1933–1938) 210
Tabulka 6. Členové SPL, odbor Jabkenice (1931–1938) 211

16.2 Grafy

Graf 1. Počet členů českolužického spolku v polabských a pojizerských odborech 204
Graf 2. Celkový počet členů českolužického spolku a podíl pražského ústředí 203
Graf 3. Členové SPL, odbor Mladá Boleslav (1931–1938) 210
Graf 4. Členové SPL, odbor Semily (1933–1938) 211
Graf 5. Členové SPL, odbor Jabkenice (1931–1938) 211
Graf 6. Členstvo Českolužického spolku „Adolf Černý“ v Praze (1922) 212

16.3 Mapy

Mapa 1. Střediska kontaktů s Lužickými Srby v Pojizeří a středním Polabí 187
Mapa 2. Národnostní mapa Horní a Dolní Lužice 274

17. Seznam obrazových příloh

Příloha 1. Pokud do města dorazili Lužičtí Srbové ve větším počtu, nadto v národních krojích, poutali všude zaslouženou pozornost. Nejinak tomu bylo v Mladé Boleslavi roku 1927, kam zavítala výprava lužickosrbských pěvců na „Výstavu českého severu".

Vladimír ZMEŠKAL, Lužice v obrazech, 3. vyd., Praha 1945, s. 20.

Příloha 2. První tábor lužickosrsbkých dětí v Jabkenicích roku 1931 nebyl věnován pouze výuce lužické srbštiny a tělesnému otužování. V průběhu léta se v Jabkenicích odehrálo i několik veřejných slavností. Zde se po nedělní mši, již děti doprovodily zpěvem, s nimi na schodech školy vyfotografovali mecenáši kolonie Alexander Thurn-Taxis a Michael Hubař.

SKA, f. MZb VI, ka. 8/A, fol. 14.

Příloha 3. Po příjezdu do Jabkenic děti defilovaly u pomníku Bedřicha Smetany. Bohuslav Havlín stihl snímek bleskově vydat jako pohlednici a již 9. srpna ji prodával během návštěvy dětí v Mladé Boleslavi.

SOkA Mladá Boleslav, f. AO Jabkenice, Obecní kronika Jabkenice 1925–1962, s. 93.

Příloha 4. Roku 1932 Havlín vložil do programu kolonie týdenní turné po polabských městech. Promyšleně přitom dbal na prezentaci dětí ve veřejném prostoru. Lužickosrbské studentky, které se o děti staraly, dorazily v národních krojích, Česlaw Lěska si oblékl sokolský stejnokroj. Výprava byla vybavena i lužickosrbskými vlajkami. Fotografie vznikla během zastávky v Poděbradech 9. srpna.

SOkA Nymburk, f. Společnost přátel Lužice Poděbrady.

Příloha 5. Vybaveni stejnými proprietami dorazili školáci 12. srpna 1932 na poslední zastávku do Českého Brodu, kde se nechali zvěčnit před pomníkem Prokopa Holého.

SKA, f. MZb VI, ka. 6/G, fol. 1v.

Příloha 6. V roce 1934 již lužickosrbské výpravy do Československa měly cestu zavřenou. Nymburští sorabofilové, připravující na březen tohoto roku „lužický večer", proto museli jejich nepřítomnost suplovat. Během večera vystoupily sokolky ve vypůjčených krojích, místní tiskoviny pozvánku na akci alespoň doprovodily fotografií krojované Lužické Srbky.

SKA, f. MZb VII, Občanské listy, 24. 2. 1934, ka. 27/A, fol. 87.

Příloha 7. Největší množství sorabofilů se shromáždilo 5. července 1933 na Mužském. Kromě řečnické tribuny a symbolické výzdoby tu pro ně bylo připraveno i značné množství stánků s občerstvením.

Helena PRŮŠKOVÁ, *Obec Boseň z pohledu historie*. In: Jaromír JERMÁŘ et al., Sborník vydaný při příležitosti 950 let od první písemné zmínky o obci Boseň, Boseň 2007, s. 33.

Příloha 8. Nový odbor SPL byl zpravidla proklamován na „lužickém večeru“. Nejinak tomu bylo i v Semilech v prosinci 1932 za asistence Vladimíra Zmeškala a jednatele mladoboleslavského odboru Josefa Smíška, jenž s sebou přivezl i lužickosrbské studenty.

SOkA Semily, f. Společnost přátel Lužice – odbor Semily.

Příloha 9. Výstava malířů Měrćina Nowaka-Njechorńského a Fryco Latka byla největším podnikem semislkého odboru SPL. Z opatrnosti byl však jako pořadatel na plakátu uveden semilský Okresní osvětový sbor.

SOkA Semily, f. Společnost přátel Lužice – odbor Semily.

Příloha 10. Poděbradská SPL pořádala rok co rok „lužický večer“ během lázeňské sezóny. Roku 1937, kdy do města dorazil i Bjarnat Krawc, byla kromě večerního vystoupení připravena i malá výstavka.

SOkA Nymburk, f. Společnost přátel Lužice Poděbrady.

Příloha 11. K vlastní publikační činnosti se ve sledovaném regionu odhodlal pouze mladoboleslavský odbor SPL, který svou řadu dokonce honosně nazval „Lužickosrbská edice“. Posledním svazkem meziválečným svazkem se stala brožura s textem Karla Sellnera *Lužice a česká emigrace* z roku 1935.

Karel SELLNER, *Lužice a česká emigrace*, Mladá Boleslav 1935.

Příloha 12. Kdo brožuru dočetl až na konec, dozvěděl se, že do SPL prostě vstoupit musí, poněvadž je to jeho „slovanskou a lidskou povinností“. Odbor se takto původně snažil získat finanční prostředky na vydržování studentů na místních školách. Roku 1935 však již poněkud mystifikoval. V Mladé Boleslavi už dva roky studenti nebyli, ovšem výtěžek tak jako tak směřoval na „Mukův studijní základ“ do Prahy.

K. SELLNER, *Lužice a česká emigrace*, Mladá Boleslav 1935, s. 32.

Příloha 13. Josef Smíšek neváhal pod dojmem blížícího se příjezdu lužickosrbských sokolů veršovat. Báseň Rjana Łužica, jež je aluzí na lužickosrbskou národní hymnu, se dokonce dostala na titulní stránku Lužickosrbského věstníku.

Josef SMÍŠEK, *Rjana Łužica,* LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 31.

Příloha 14. Ještě 17. ledna 1939 Vladimír Zmeškal vyzýval odbory ke svolání valné hromady a vybízel k nové činnosti.

SKA, f. MZb VI, ka. 3/J, fol. 17.

Příloha 15. O měsíc později bylo vše jinak. Ústředí SPL se rozešlo, čímž zanikaly i všechny odbory této korporace. Nyní bylo zapotřebí vyřídit lpotřebnou agendu u Zemského úřadu (a po 15. březnu urychleně likvidovat spolkový archiv).

SKA, f. MZb VI, ka. 3/F, fol. 99.

Přílohy

Příloha 1. Pokud do města dorazili Lužičtí Srbové ve větším počtu, nadto v národních krojích, poutali všude zaslouženou pozornost. Nejinak tomu bylo v Mladé Boleslavi roku 1927, kam zavítala výprava lužickosrbských pěvců na „Výstavu českého severu“.

Vladimír ZMEŠKAL, Lužice v obrazech, 3. vyd., Praha 1945, s. 20.

Příloha 2. První tábor lužickosrsbkých dětí v Jabkenicích roku 1931 nebyl věnován pouze výuce lužické srbštiny a tělesnému otužování. V průběhu léta se v Jabkenicích odehrálo i několik veřejných slavností. Zde se po nedělní mši, již děti doprovodily zpěvem, s nimi na schodech školy vyfotografovali mecenáši kolonie Alexander Thurn-Taxis a Michael Hubař.
SKA, f. MZb VI, ka. 8/A, fol. 14.

Příloha 3. Po příjezdu do Jabkenic děti defilovaly u pomníku Bedřicha Smetany. Bohuslav Havlín stihl snímek bleskově vydat jako pohlednici a již 9. srpna ji prodával během návštěvy dětí v Mladé Boleslavi.

SOkA Mladá Boleslav, f. AO Jabkenice, Obecní kronika Jabkenice 1925–1962, s. 93.

I. lužicko-srbská dětská prazdninová kolonie ve Smetanových Jablkynicích při svém příjezdu 26. července 1931 klade kytici na pomník Bedř. Smetany.

Příloha 4. Roku 1932 Havlín vložil do programu kolonie týdenní turné po polabských městech. Promyšleně přitom dbal na prezentaci dětí ve veřejném prostoru. Lužickosrbské studentky, které se o děti staraly, dorazily v národních krojích, Česlaw Lěska si oblékl sokolský stejnokroj. Výprava byla vybavena i lužickosrbskými vlajkami. Fotografie vznikla během zastávky v Poděbradech 9. srpna.

SOkA Nymburk, f. Společnost přátel Lužice Poděbrady.

Příloha 5. Vybaveni stejnými proprietami dorazili školáci 12. srpna 1932 na poslední zastávku do Českého Brodu, kde se nechali zvěčnit před pomníkem Prokopa Holého.

SKA, f. MZb VI, ka. 6/G, fol. 1v.

Příloha 6. V roce 1934 již lužickosrbské výpravy do Československa měly cestu zavřenou. Nymburští sorabofilové, připravující na březen tohoto roku „lužický večer“, proto museli jejich nepřítomnost suplovat. Během večera vystoupily sokolky ve vypůjčených krojích, místní tiskoviny pozvánku na akci alespoň doprovodily fotografií krojované Lužické Srbky.
SKA, f. MZb VII, Občanské listy, 24. 2. 1934, ka. 27/A, fol. 87.

Dolnolužičanka.

Lužicko-srbský večer v Nymburce.

V rámci oslav narozenin presidenta T. G. Masaryka pořádá místní odbor Společnosti přátel Lužice 3. března v Městském divadle Lužickosrbský večer. Program zahájí pěvecký spolek Hlahol státní hymnou a hymnou Rjana Lužica. Po proslovu předsedy odboru p. prof. Sýkory zahraje pí Polmanová-Preclíková houslovou Rhapsodii od Marca Delmase při klavírním doprovodu sl. R. Čermákové. Lužické písně v originále zazpívá sl. M. Čermáková, lidové tance předvede družstvo žen Těl. jednoty Sokol za řízení pí Hany Jandové, vybrané překlady lužických básní recitují žáci reálky. Na závěr večera přednese smíšený sbor Hlaholu „Slovanskou lípu“ od dr. Fialy.

Příloha 7. Největší množství sorabofilů se shromáždilo 5. července 1933 na Mužském. Kromě řečnické tribuny a symbolické výzdoby tu pro ně bylo připraveno i značné množství stánků s občerstvením.

Helena PRŮŠKOVÁ, *Obec Boseň z pohledu historie*. In: Jaromír JERMÁŘ et al., Sborník vydaný při příležitosti 950 let od první písemné zmínky o obci Boseň, Boseň 2007, s. 33.

Příloha 8. Nový odbor SPL byl zpravidla proklamován na „lužickém večeru“. Nejinak tomu bylo i v Semilech v prosinci 1932 za asistence Vladimíra Zmeškala a jednatele mladoboleslavského odboru Josefa Smíška, jenž s sebou přivezl i lužickosrbské studenty.
SOkA Semily, f. Společnost přátel Lužice – odbor Semily.

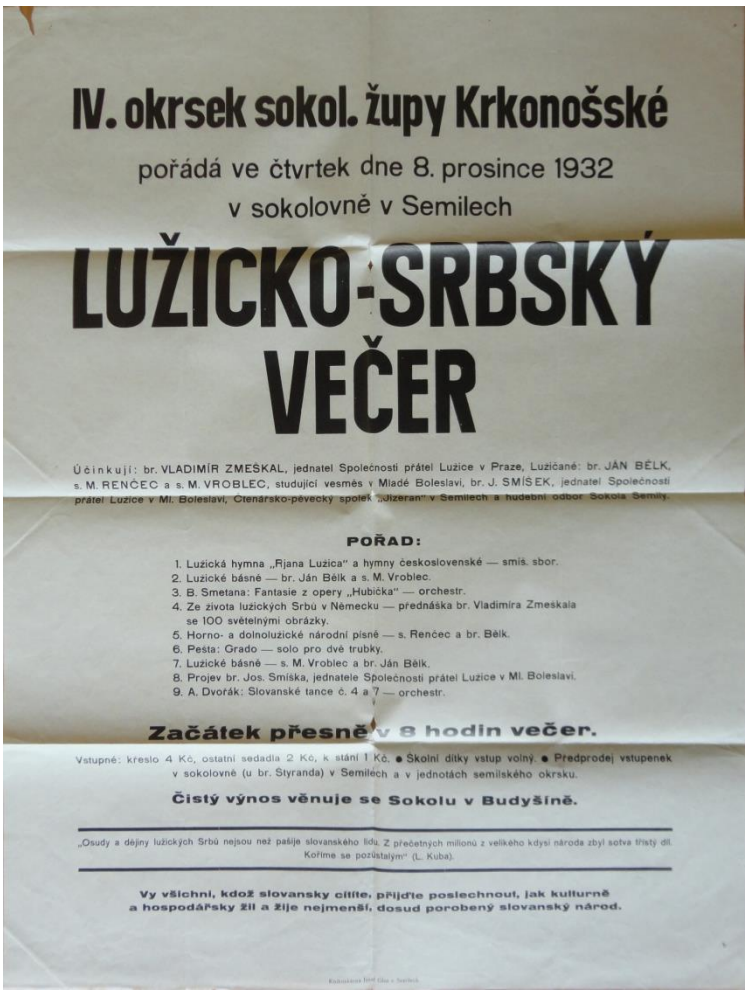

IV. okrsek sokol. župy Krkonošské

pořádá ve čtvrtek dne 8. prosince 1932
v sokolovně v Semilech

LUŽICKO-SRBSKÝ VEČER

Účinkují: br. VLADIMÍR ZMEŠKAL, jednatel Společnosti přátel Lužice v Praze, Lužičané: br. JÁN BĚLK, s. M. RENČEC a s. M. VROBLEC, studující vesměs v Mladé Boleslavi, br. J. SMÍŠEK, jednatel Společnosti přátel Lužice v Ml. Boleslavi, Ctenářsko-pěvecký spolek „Jizeran“ v Semilech a hudební odbor Sokola Semily.

POŘAD:

1. Lužická hymna „Rjana Lužica“ a hymny československé — smíš. sbor.
2. Lužické básně — br. Ján Bělk a s. M. Vroblec.
3. B. Smetana: Fantasie z opery „Hubička“ — orchestr.
4. Ze života lužických Srbů v Německu — přednáška br. Vladimíra Zmeskala se 100 světelnými obrázky.
5. Horno- a dolnolužické národní písně — s. Renčec a br. Bělk.
6. Pesta: Grado — solo pro dvě trubky.
7. Lužické básně — s. M. Vroblec a br. Ján Bělk.
8. Projev br. Jos. Smíška, jednatele Společnosti přátel Lužice v Ml. Boleslavi.
9. A. Dvořák: Slovanské tance č. 4 a 7 — orchestr.

Začátek přesně v 8 hodin večer.

Vstupné: křeslo 4 Kč, ostatní sedadla 2 Kč, k stání 1 Kč. ● Školní dítky vstup volný. ● Předprodej vstupenek v sokolovně (u br. Styranda) v Semilech a v jednotách semilského okrsku.

Čistý výnos věnuje se Sokolu v Budyšíně.

„Osudy a dějiny lužických Srbů nejsou než pašije slovanského lidu. Z přečetných milionů z velikého kdysi národa zbyl sotva třistý díl. Koříme se pozůstalým“ (L. Kuba).

Vy všichni, kdož slovansky cítíte, přijďte poslechnout, jak kulturně a hospodářsky žil a žije nejmenší, dosud porobený slovanský národ.

Příloha 9. Výstava malířů Měrćina Nowaka-Njechorńského a Fryco Latka byla největším podnikem semislkého odboru SPL. Z opatrnosti byl však jako pořadatel na plakátu uveden semilský Okresní osvětový sbor.

SOkA Semily, f. Společnost přátel Lužice – odbor Semily.

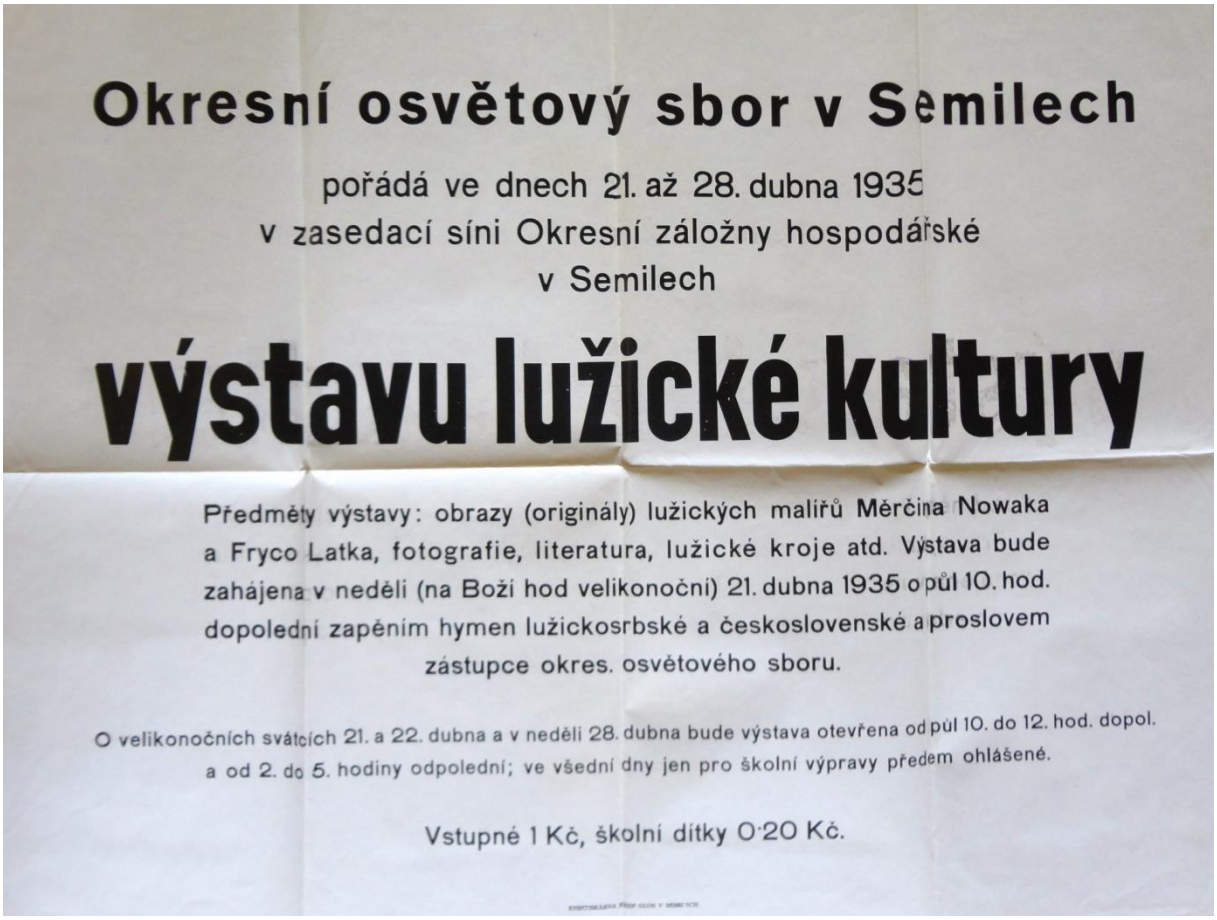

Okresní osvětový sbor v Semilech

pořádá ve dnech 21. až 28. dubna 1935
v zasedací síni Okresní záložny hospodářské
v Semilech

výstavu lužické kultury

Předměty výstavy: obrazy (originály) lužických malířů Měrčina Nowaka a Fryco Latka, fotografie, literatura, lužické kroje atd. Výstava bude zahájena v neděli (na Boží hod velikonoční) 21. dubna 1935 o půl 10. hod. dopolední zapěním hymen lužickosrbské a československé a proslovem zástupce okres. osvětového sboru.

O velikonočních svátcích 21. a 22. dubna a v neděli 28. dubna bude výstava otevřena od půl 10. do 12. hod. dopol. a od 2. do 5. hodiny odpolední; ve všední dny jen pro školní výpravy předem ohlášené.

Vstupné 1 Kč, školní dítky 0·20 Kč.

Příloha 10. Poděbradská SPL pořádala rok co rok „lužický večer“ během lázeňské sezóny. Roku 1937, kdy do města dorazil i Bjarnat Krawc, byla kromě večerního vystoupení připravena i malá výstavka.

SOkA Nymburk, f. Společnost přátel Lužice Poděbrady.

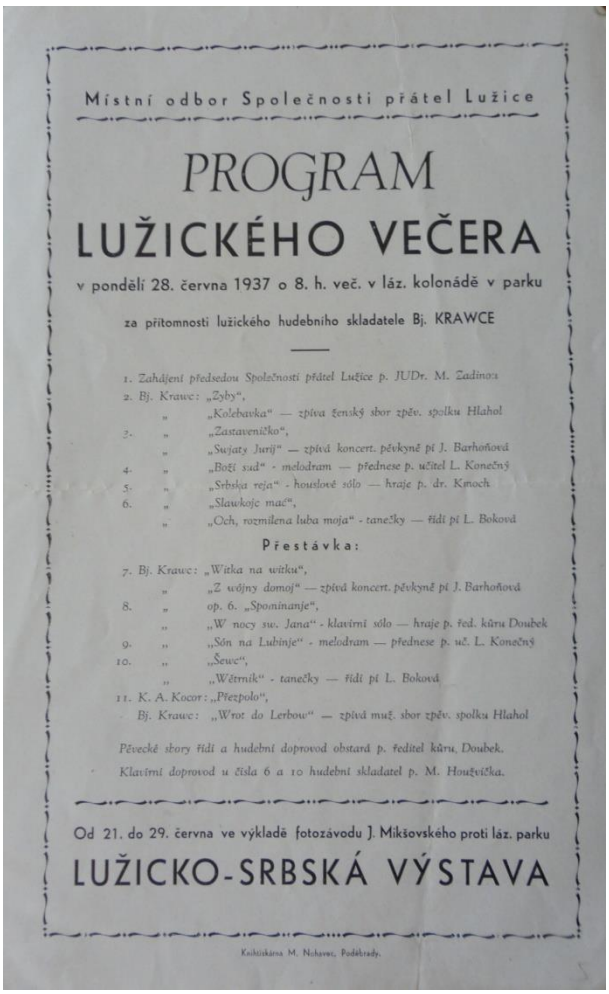

Místní odbor Společnosti přátel Lužice

PROGRAM

LUŽICKÉHO VEČERA

v pondělí 28. června 1937 o 8. h. več. v láz. kolonádě v parku

za přítomnosti lužického hudebního skladatele Bj. KRAWCE

1. Zahájení předsedou Společnosti přátel Lužice p. JUDr. M. Zadinou
2. Bj. Krawc: „Zyby“,
„ „Kolebavka“ — zpívá ženský sbor zpěv. spolku Hlahol
3. „ „Zastaveničko“,
„ „Sujaty Jurij“ — zpívá koncert. pěvkyně pí J. Barhoňová
4. „ „Boží sad“ - melodram — přednese p. učitel L. Konečný
5. „ „Srbska reja“ - houslové sólo — hraje p. dr. Kmoch
6. „ „Slawkojc mać“,
„ „Och, rozmilena luba moja“ - tanečky — řídí pí L. Boková

Přestávka:

7. Bj. Krawc: „Witka na witku“,
„ „Z wójny domoj“ — zpívá koncert. pěvkyně pí J. Barhoňová
8. „ op. 6. „Spominanje“,
„ „W nocy sw. Jana“ - klavírní sólo — hraje p. řed. kůru Doubek
9. „ „Són na Lubinje“ - melodram — přednese p. uč. L. Konečný
10. „ „Šewc“,
„ „Wětrnik“ - tanečky — řídí pí L. Boková
11. K. A. Kocor: „Přezpolo“,
Bj. Krawc: „Wrot do Lerbow“ — zpívá muž. sbor zpěv. spolku Hlahol

Pěvecké sbory řídí a hudební doprovod obstará p. ředitel kůru Doubek.

Klavírní doprovod u čísla 6 a 10 hudební skladatel p. M. Houžvička.

Od 21. do 29. června ve výkladě fotozávodu J. Mikšovského proti láz. parku

LUŽICKO-SRBSKÁ VÝSTAVA

Knihtiskárna M. Nohavec, Poděbrady.

Příloha 11. K vlastní publikační činnosti se ve sledovaném regionu odhodlal pouze mladoboleslavský odbor SPL, který svou řadu dokonce honosně nazval „Lužickosrbská edice“. Posledním svazkem meziválečným svazkem se stala brožura s textem Karla Sellnera *Lužice a česká emigrace* z roku 1935.

Karel SELLNER, *Lužice a česká emigrace*, Mladá Boleslav 1935.

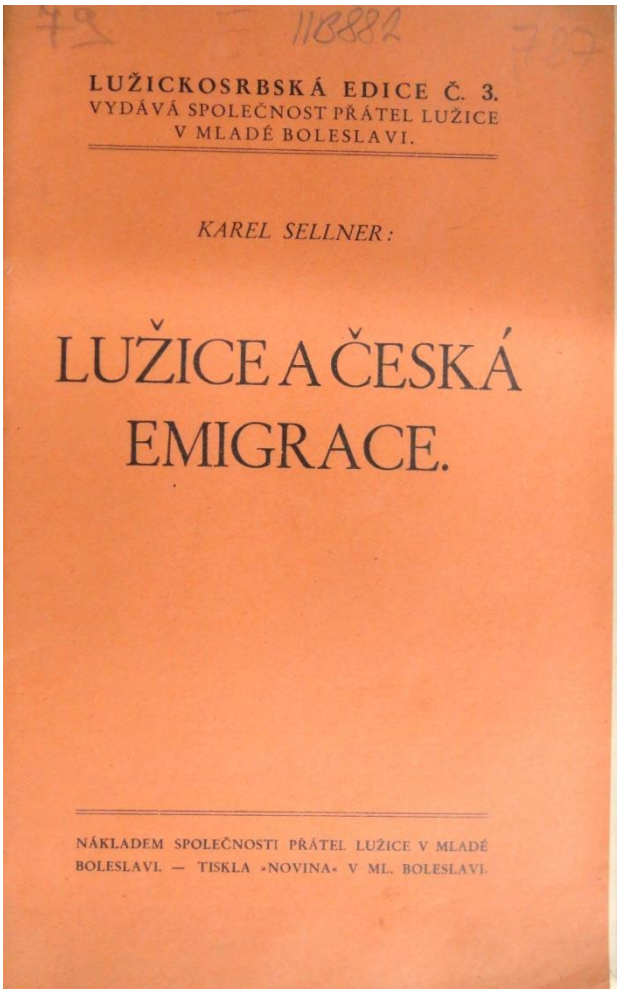

Příloha 12. Kdo brožuru dočetl až na konec, dozvěděl se, že do SPL prostě vstoupit musí, poněvadž je to jeho „slovanskou a lidskou povinností“. Odbor se takto původně snažil získat finanční prostředky na vydržování studentů na místních školách. Roku 1935 však již poněkud mystifikoval. V Mladé Boleslavi už dva roky studenti nebyli, ovšem výtěžek tak jako tak směřoval na „Mukův studijní základ“ do Prahy.

K. SELLNER, *Lužice a česká emigrace*, Mladá Boleslav 1935, s. 32.

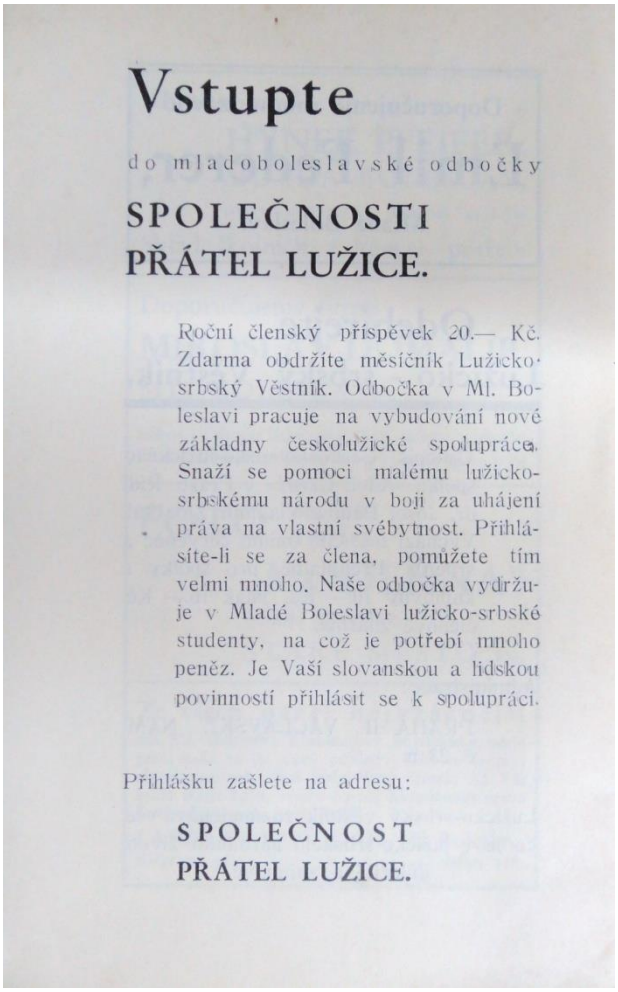

Vstupte

do mladoboleslavské odbočky

SPOLEČNOSTI
PŘÁTEL LUŽICE.

Roční členský příspěvek 20.— Kč. Zdarma obdržíte měsíčník Lužicko-srbský Věstník. Odbočka v Ml. Boleslavi pracuje na vybudování nové základny československé spolupráce. Snaží se pomoci malému lužicko-srbskému národu v boji za uhájení práva na vlastní svébytnost. Přihlásíte-li se za člena, pomůžete tím velmi mnoho. Naše odbočka vydržuje v Mladé Boleslavi lužicko-srbské studenty, na což je potřebí mnoho peněz. Je Vaší slovanskou a lidskou povinností přihlásit se k spolupráci.

Přihlášku zašlete na adresu:

SPOLEČNOST
PŘÁTEL LUŽICE.

Příloha 13. Josef Smíšek neváhal pod dojmem blížícího se příjezdu lužickosrbských sokolů veršovat. Báseň Rjana Łužica, jež je aluzí na lužickosrbskou národní hymnu, se dokonce dostala na titulní stránku Lužickosrbského věstníku.

Josef SMÍŠEK, *Rjana Łužica,* LSV, roč. 13, čís. 4, 1932, s. 31.

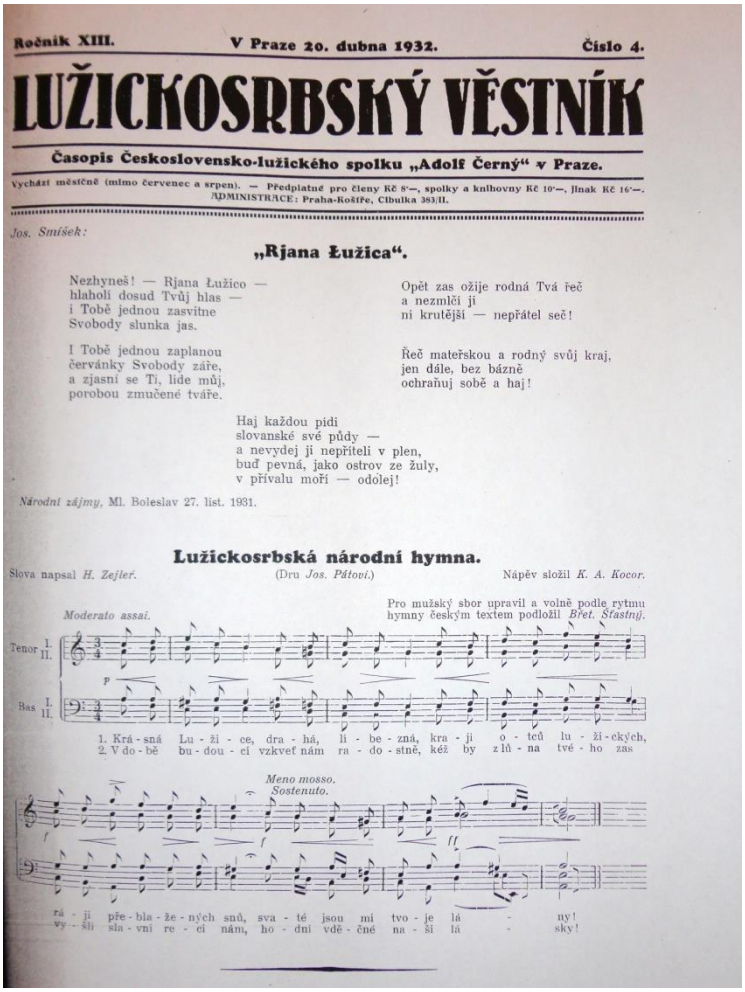

Ročník XIII. V Praze 20. dubna 1932. Číslo 4.

LUŽICKOSRBSKÝ VĚSTNÍK

Časopis Československo-lužického spolku „Adolf Černý“ v Praze.

Vychází měsíčně (mimo červenec a srpen). — Předplatné pro členy Kč 8·—, spolky a knihovny Kč 10·—, jinak Kč 16·—.
ADMINISTRACE: Praha-Košíře, Cibulka 383/II.

Jos. Smíšek:

„Rjana Łužica“.

Nezhyneš! — Rjana Łužico —
hlaholi dosud Tvůj hlas —
i Tobě jednou zasvitne
Svobody slunka jas.

I Tobě jednou zaplanou
červánky Svobody záře,
a zjasní se Ti, lide můj,
porobou zmučené tváře.

Haj každou pidi
slovanské své půdy —
a nevydej ji nepřiteli v plen,
buď pevná, jako ostrov ze žuly,
v přívalu moří — odolej!

Opět zas ožije rodná Tvá řeč
a nezmlčí ji
ni krutější — nepřátel seč!

Řeč mateřskou a rodný svůj kraj,
jen dále, bez bázně
ochraňuj sobě a haj!

Národní zájmy, Ml. Boleslav 27. list. 1931.

Lužickosrbská národní hymna.

Slova napsal *H. Zejler.* (Dru *Jos. Pátovi.*) Nápěv složil *K. A. Kocor.*

Pro mužský sbor upravil a volně podle rytmu hymny českým textem podložil *Břet. Šťastný.*

Moderato assai.

Tenor I. II. Bas I. II.

1. Krá - sná Lu - ži - ce, dra - há, li - be - zná, kra - ji o - tců lu - ži - ckých,
2. V do - bě bu - dou - cí vzkvet nám ra - do - stně, kéž by z lů - na tvé - ho zas

Meno mosso.
Sostenuto.

rá - ji pře - bla - že - ných snů, sva - té jsou mi tvo - je lá - ny!
vy - šlí sla - vní re - ci nám, ho - dni vděč - né na - ší lá - sky!

Příloha 14. Ještě 17. ledna 1939 Vladimír Zmeškal vyzýval odbory ke svolání valné hromady a vybízel k nové činnosti.

SKA, f. MZb VI, ka. 3/J, fol. 17.

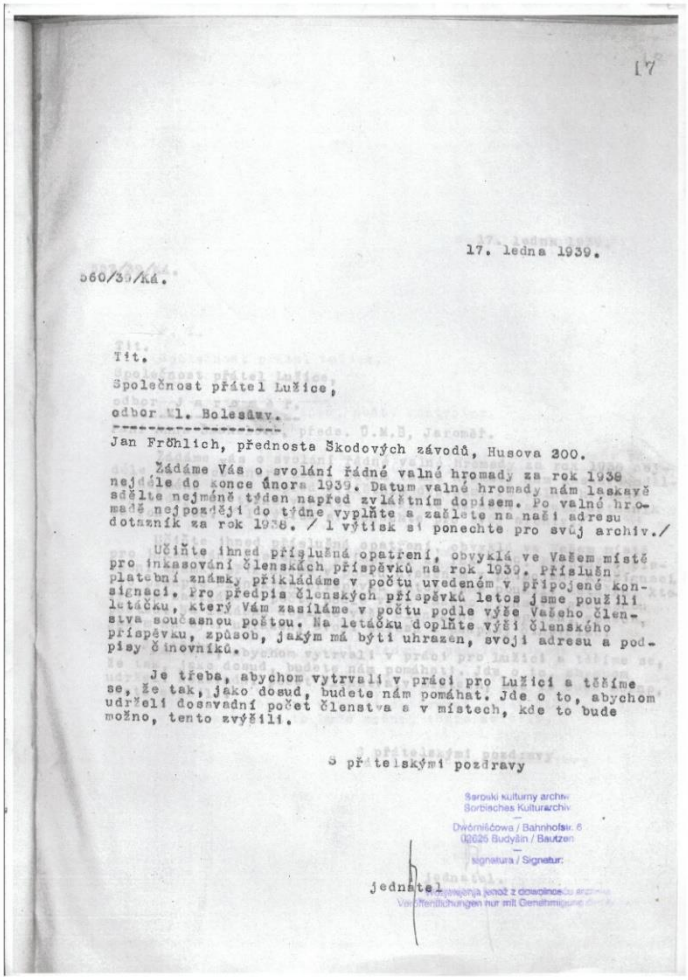

17

17. ledna 1939.

560/39/Kd.

Tit.

Společnost přátel Lužice,

odbor v Bolesławy.

Jan Fröhlich, přednosta Škodových závodů, Husova 300.

Žádáme Vás o svolání řádné valné hromady za rok 1938 nejdéle do konce února 1939. Datum valné hromady nám laskavě sdělte nejméně týden napřed zvláštním dopisem. Po valné hromadě nejpozději do týdne vyplňte a zašlete na naši adresu dotazník za rok 1938. / 1 výtisk si ponechte pro svůj archiv./

Učiňte ihned příslušná opatření, obvyklá ve Vašem místě pro inkasování členských příspěvků na rok 1939. Příslušné platební známky přikládáme v počtu uvedeném v připojené konsignaci. Pro předpis členských příspěvků letos jsme použili letáčku, který Vám zasíláme v počtu podle výše Vašeho členstva současnou poštou. Na letáčku doplňte výši členského příspěvku, způsob, jakým má býti uhrazen, svoji adresu a podpisy činovníků.

Je třeba, abychom vytrvali v práci pro Lužici a těšíme se, že tak, jako dosud, budete nám pomáhat. Jde o to, abychom udrželi dosavadní počet členstva a v místech, kde to bude možno, tento zvýšili.

S přátelskými pozdravy

jednatel

Serbski kulturny archiw
Sorbisches Kulturarchiv
Dwórnišćowa / Bahnhofstr. 6
02625 Budyšin / Bautzen
signatura / Signatur:
Veröffentlichungen nur mit Genehmigung

Příloha 15. O měsíc později bylo vše jinak. Ústředí SPL se rozešlo, čímž zanikaly i všechny odbory této korporace. Nyní bylo zapotřebí vyřídit lpotřebnou agendu u Zemského úřadu (a po 15. březnu urychleně likvidovat spolkový archiv).

SKA, f. MZb VI, ka. 3/F, fol. 99.

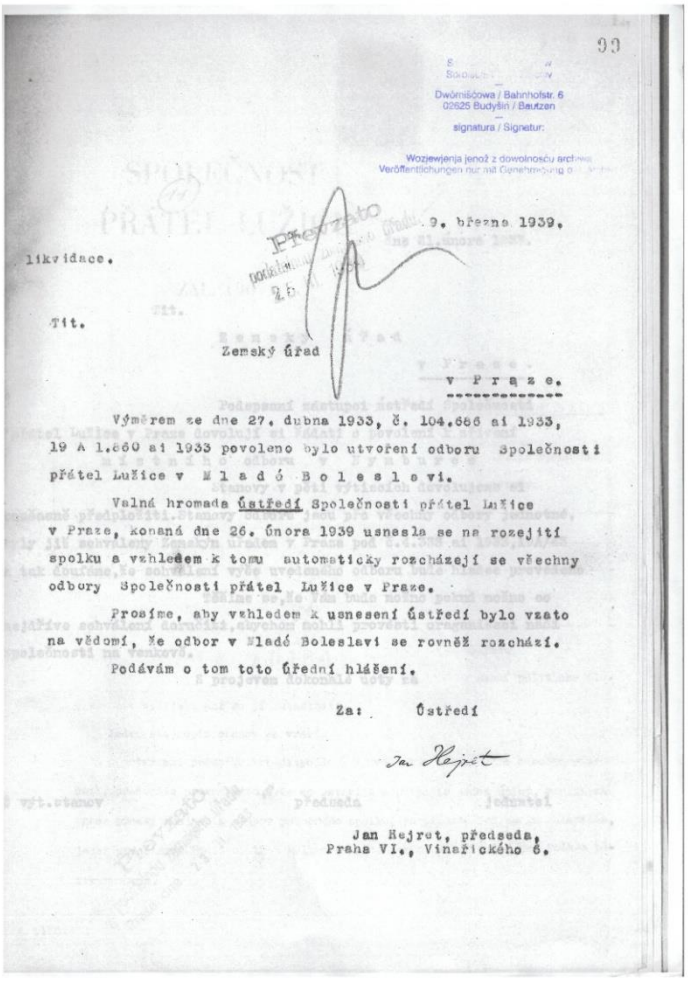

99

Dwórnišćowa / Bahnhofstr. 6
02625 Budyšin / Bautzen
signatura / Signatur:

Wozjewjenja jenoż z dowolnosću archiwa
Veröffentlichungen nur mit Genehmigung d

9. března 1939.

likvidace.

Tit.

Zemský úřad

v P r a z e.

Výměrem ze dne 27. dubna 1933, č. 104.666 ai 1933, 19 A 1.660 ai 1933 povoleno bylo utvoření odboru Společnosti přátel Lužice v M l a d é B o l e s l a vi.

Valná hromada Ústředí Společnosti přátel Lužice v Praze, konaná dne 26. února 1939 usnesla se na rozejití spolku a vzhledem k tomu automaticky rozcházejí se všechny odbory Společnosti přátel Lužice v Praze.

Prosíme, aby vzhledem k usnesení Ústředí bylo vzato na vědomí, že odbor v Mladé Boleslavi se rovněž rozchází.

Podávám o tom toto Úřední hlášení.

Za: Ústředí

Jan Hejret

Jan Hejret, předseda,
Praha VI., Vinařického 6.